

UNIVERSITY OF HELSINKI

NAINEN, MIES, RAKKAUS, SEKSI

Heterosuhteen kulku, kulttuurinen malli ja sitä selittävät
diskurssit kahden omaelämäkerta-aineiston valossa

Mari Hatakka

Esitetään Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi auditoriumissa XII
lauantaina 22.tammikuuta 2011 klo 10.

ISBN 978-952-92-8408-5 (nid.)
ISBN 978-952-10-6746-4 (PDF)
Unigrafia Oy
Helsinki 2011

Tiivistelmä

Tutkimuksen aihe on **parisuhdetta koskeva kulttuurinen tieto**. Työn aineistona ovat vuosien 1901–1965 välillä syntyneiden naisten ja miesten omaelämäkertojen parisuhdekuvaukset, joiden pohjalta rakennetaan heteroseksuaalisen parisuhteen kulttuurinen malli ja nimetään sitä merkityksellistävät diskurssit.

Tutkimuksessa käy ilmi, että **aineiston kirjoittajat jakavat heteroseksuaalisen parisuhteen kulttuurisen mallin iästä ja sukupuolesta riippumatta. Myös parisuhteiden konfliktit ovat samoja** eri-ikäisillä kertojilla, naisilla ja miehillä: rakkauden puuttuminen, seksuaalisten halujen yhteensovittaminen, kotityöt, lastenhoidon vastuun jakaminen ja taloudelliset ongelmat. **Konfliktit parisuhteessa lisäävät kaksinapaista sukupuoliajattelua:** naiset ja miehet nähdään toisilleen vastakkaisina ja erilaisina silloin, kun parisuhteessa on ongelmia. **Jos suhde on sopuisa, sukupuoliero ei ole tarvetta tehdä.**

Kun tekstejä analysoidaan **diskurssiteorian kautta, yhdenmukaiselta näyttävä kulttuurinen malli avautuu monisyiseksi kulttuurisen ja henkilökohtaisen tiedon neuvottelemisen kentäksi**. Näin voidaan havaita myös joitain ajallisia muutoksia ja sukupuolierityisiä painotuksia. Tutkimus nimeää aineiston pohjalta viisi merkityskokonaisuutta eli diskurssia, jotka määrittelevät naiseutta, mieheyttä, rakkautta ja seksuaalisuutta.

Romanttisen diskurssin ylin auktoriteetti on elämää suurempi rakkaus, joka tekee elämästä elämisen arvoista. Rakkaus on parisuhteen tarkoitus ja se oikeuttaa myös seksuaalisuuden, joka mahdollistaa eri sukupuolten hetkellisen yhteensulautumisen. Romanttista diskurssia vahvistetaan erityisesti populaarikulttuurissa.

Populaaritieteellinen diskurssi määrittelee parisuhteen sukupuolelle tyypillisen käyttäytymisen toteuttamisen paikaksi. Naiset ja miehet nähdään usein biologisesti ja/tai psykologisesti vastakohtaisina toimijoina. Populaaritieteellisiä merkityksiä esitetään usein epäkriittisesti mediassa ja käsitysten auktoriteettina on erehtymättömäksi ajateltu tiede.

Kristillinen diskurssi määrittelee naista ja miestä: kummankin tehtävä on toimia perheen hyväksi Jumalan kiistattoman auktoriteetin alla. Aviorakkaus perustuu keskinäiseen kunnioitukseen ja kiintymykseen, jonka kontekstissa myös seksuaalisuus on hyvä asia. Diskurssi välittyy kristillisten tekstien lisäksi myös kansanperinteen tavoin.

Kansanperinteen diskurssi määrittelee naista ja miestä kodin ja jälkeläisten tulevaisuuden turvaajina. Kansanperinteen auktoriteettina on kokemuksen tai perinteen äänen kiistämätön totuus – isovanhempien, vanhempien tai ikätovereiden välittämänä.

Yhteiskunnallinen diskurssi määrittelee parisuhteen yhteiskunnan peruspilariksi. Yhteiskunnallista auktoriteettia edustavat esimerkiksi lait ja säädökset, joilla parisuhdekäytäntöjä säädelään.

Tutkimusaineisto on valittu kahdesta Kansanrunousarkiston 1990-luvun alussa toteuttamasta kilpakeruusta. Tutkimuksessa pohditaan omaelämäkertoja folkloristisesta näkökulmasta ja kysytään, millainen on elämäkertojen ilmaisupotentiaali. Parisuhdetta koskevaa tietoa hahmotetaan kognitiivisesta antropologiasta peräsin olevan kulttuuristen mallien teorian sekä Michel Foucault'n inspiroiman diskurssiteorian sovellutuksen avulla. Analyysi on toteutettu teoreettisesti informoidun, analyttisen lähiluvun keinoin.

Abstract

Woman, man, love, sex. The script and schema of heterosexual relationship and discourses giving meaning to it in light of two autobiographical collections.

The subject matter of this study is the cultural knowledge concerning romantic male-female relationships in autobiographies written by so called ordinary Finnish men and women born between 1901 and 1965. The research data (98 autobiographies) is selected from two collections by the Finnish Literature Society's folklore archives in the early 1990's.

Autobiographies are cultural representations where negotiation of shared cultural models and personal meanings given to hetero-relationship is evident in an interesting manner. In this research I analyze autobiographies as a written folklore genre. Information concerning male-female relationships is being analyzed using theoretically informed close readings – thematic analysis, intertextual reading and reflexive reading. Theoretical implications stem from cognitive anthropology (the idea of cultural models) and an adaptation of discourse theory inspired by Michel Foucault.

The structure of the analysis follows the structure of the shared knowledge concerning romantic male-female relationship: the first phase of analysis presents the script of a hetero-relationship and then moves into the actual structure, the cultural model of a relationship. The components of the model of relationship are, as mentioned in the title of the research, woman, man, love and sex. The research shows that all the writers share this basic knowledge concerning a heterosexual relationship despite their age, background or gender.

Also the conflicts described and experienced in the relationships of the writers were similar throughout the timespan of the early 1900's to 1990's: lack of love, inability to reconcile sexual desires, housework, sharing the responsibility of childcare and financial problems.

The research claims that the conflicts in relationships are a major cause for the binary view on gender. When relationships are harmonious, there seems to be no need to see men and women as opposites.

The research names five important discourses present in the meaning giving processes of autobiographers. In doing so, the stabile cultural model of male-female relationship widens to show the complexity and variation in data. In this way it is possible to detect some age and gender specific shifts and emphasis. The discourses give meaning to the components of the cultural model and determine the contents of womanhood, manhood, sexuality and love.

The way these discourses are spread and their authority are different: the *romantic discourse* evident in the autobiographies appeal to the authority of love supreme – love is the purpose of male-female relationship and it justifies sexuality. In this discourse sex can be the place for confluence of genders. The ideas of romantic love are widely spread in popular culture.

Popular scientific discourse defines a relationship as a site to become a man and a woman either from a psychological or a biological point of view. Genders are seen as opposites. These ideas are often presented in media and their authority in science which is seen as infallible.

The *Christian discourse* defines men and women: both should work for the benefit of the nuclear family under the undisputed authority of God. Marital love is based on Christian virtues and within marriage sexuality is acceptable.

The discourse I've named *folk tradition* defines women and men as guardians of home and offspring. The authority of folk tradition comes from universal truth based in experience and "truths" known to the mediators of this discourse – grandparents, parents and other elders or peers.

Societal discourse defines the hetero relationship as the mainstay of society. The authority in societal discourse stems from the laws and regulations that control relationship practices.

Kiitokset

Ensimmäiseksi kiitän työni ohjaajia professori Satu Apoa ja akateemikko Anna-Leena Siikalaa. Satu on seurannut tutkimusprosessiani alusta asti ja hänen tieteelliset kirjoituksensa ovat innoittaneet ja ohjanneet työtäni. Olen saanut Sadulta apua aina. Anna-Leenan taustatuki on ollut minulle henkilökohtaisesti tärkeä asia ja hänen huomionsa työstäni ovat olleet hyödyllisiä.

Seuraavaksi kiitän työni esitarkastajia Aili Nenolaa ja myös vastaväittäjäksi lupautunutta Laura Starkia. Olen arvostanut Aili Nenolaa suuresti siitä saakka kun aloin opiskella folkloristiikkaa ja olen kiitollinen hänen selkeistä huomioistaan. Laura Starkin osuva arvio käsikirjoituksestani on parantanut työtäni vielä aivan näin loppumetreillä.

Kiitän myös kaikki niitä ihmisiä, jotka osallistuivat Satasärmäinen nainen ja Eläköön mies keruisiin ja antoivat tarinansa minun ja muiden tutkijoiden käyttöön. Kiitän myös työtäni taloudellisesti tukeneita tahoja, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Elias Lönnrotin rahastoa, Suomen Kulttuurirahastoa, Helsingin yliopiston rahastoa sekä etenkin Kulttuuristen tulkintojen tutkijakoulua: kiitos tutkijakoulun silloiselle johtokunnalle ja johtajalle Seppo Knuuttilalle siitä, että saatoinkin kokea olevani lupaava tutkija ☺

Haluan kiittää myös Kansanrunousarkistoa ja sen henkilökuntaa kokonaisuudessaan sekä erikseen Juha Nirkkoa, joka on ollut avulias ja asiantunteva kaikissa mahdollisissa asioissa. Kiitos myös Liisa Lehdolle avusta ja Pekka Laaksole siitä, että otti minut aikoinaan töihin arkistoon. Kiitos myös Ulla Lipposelle, jonka informanttina sain toimia – erittäin opettavainen kokemus tutkijalle sekin.

Lisäksi kiitän Kalevalaseuraa ja etenkin seuran toiminnanjohtajaa Ulla Pielaa työtilaisuuksien lisäksi henkilökohtaisesta tuesta väitösprosessini mutkikkaalla polulla. Sydämellisen kiitoksen osoitan myös kaikille muille akateemisen maailman suomille ystäville ja kanssatutkijoilleni, joiden kanssa olen keskustellut myös hieman tieteestä: Eija Stark, Tuulikki Kurki, Kirsti Salmi-Niklander, Eeva-Liisa Kinnunen, Anne Heimo ja Pia Olsson ovat kaikki olleet iloksi ja avuksi joko väitöskirjan tai muiden tutkimusideoideni kanssa. Kiitän myös Helena Saarikoskea, Anna Anttilaa ja muita tyttöpiiriläisiä kannustuksesta jo kauan sitten. Kiitos avusta myös Liisa Kaskelle, Karoliina Ojaselle ja Andreas McKeough’lle.

Akateemisen maailman ulkopuolisista ystäväistäni kiitän Fabulettes-perhettäni musiikin riemuista ja ystävydestä, ne ovat tulleet tarpeeseen. Erikseen vielä kiitos Pinkille kaikesta. Kiitän myös vanhempiani Elina ja Erkki Hatakkaa, erityisesti äitiäni, joka on ollut käytettävissä aina kun olen tarvinnut apua esimerkiksi lasten hoidossa.

Rakkaudelliset kiitokseni tuesta, luottamuksesta ja kärsimättömyydestä osoitan omalle ydinperheelleni, Rikulle, Oprille ja Roopelle. Pus!

Hannuskalliolla 27.12.2010

Sisällysluettelo

Tiivistelmä

Abstract

Kiitokset

I Lähtökohdat s. 9

Parisuhdetta koskeva kulttuurinen tieto tutkimuksen aiheena s. 9

Folkloristina kulttuurissa s. 10

Sukupuolen tutkimus ja heteronormi s. 16

Folkloristinen gendertutkimus ja parisuhdetta koskeva tutkimus s. 19

Työn rakenne ja tutkimuskysymykset s. 24

II Aineisto s. 26

Ensimmäinen esimerkkielämäkerta (N11:1913) s. 26

Elämäkertatutkimuksen historiaa s. 30

Folkloristi ja omaelämäkerta s. 35

Kirjoittava kertoja ja kilpakeruun konteksti s. 39

Satasärmäinen nainen s. 45

Eläköön mies s. 47

Tutkimusaineiston kirjoittajien ikäjakauma s. 48

Elämäkertojen teemat ja rakenne tutkimusaineistossa ja tulkinnan perustana s. 54

Elämäkerta-aineiston ominaispiirteitä s. 56

Kirjoitettua perinnettä? s. 60

III Teoriat s. 65

Kulttuuri ja merkitys s. 65

Skeemateoria, kulttuuriset mallit ja skriptit s. 69

Diskurssiteoria s. 73

IV Metodit s. 78

Tutkimusetiikka, aineiston esittäminen ja argumentointi s. 79

Esimerkkielämäkerta – esimerkkinä temaattisesta lukutavasta (N11:1913) s. 83

Intertekstuaalinen lukutapa s. 88

Tutkijarefleksivisyys metodina s. 92

Ensikosketus elämäkertoihin s. 93

Tutkimusaineiston muodostaminen s. 94

Temaattinen analyysi s. 98

Aineistokorpus analyysin lähtökohtana s. 100

V Aineistoanalyysi s. 102

Toinen esimerkkielämäkerta (N16:1921) s. 102

Heterosuhteen kulku (skripti) s. 107

Tapaamiskertomuksia s. 108
Seurustelu s. 111
Kihlat s. 113
Vihille s. 113
Yhteinen koti s. 115
Lapset s. 116
Arjen konflikteja s. 117
Ero s. 119
Eläkkeelle yhdessä ja leskeksi jääminen s. 121

Parisuhteen kulttuurinen malli s. 122

Kolmas esimerkkielämäkertä (N6:1907) s. 123

1. Rakkaus parisuhteen osatekijänä s. 128

Kuinka rakkaus alkaa s. 134
Rakkauden ihme s. 135
Rakkaus avioliiton edellytyksenä - tai sitten ei s. 138
Rakkaus parisuhteessa s. 141
Rakkauden voima s. 141
Oikea rakkaus s. 144
Kun rakkaus ei riitä s. 146
Rakkauden jälkeen s. 147

2. Seksuaalisuus parisuhteen osatekijänä s. 151

Nuoren kertojan käsitykset seksuaalisuudesta s. 154
Tietämättömyys s. 154
Pojan häpeä s. 156
Märkä viiksinen pusu (yäk) s. 157
Seksuaalisuus suhteen alussa s. 159
Ei avioliittoon ennen kuin raskaana s. 161
Pakkonainti s. 163
Seksuaalisuus suhteen aikana s. 166
Lämmin suhde kestää vain aikansa s. 167
Ehkäisy vaimon vastuulla s. 168
Onnea ja joustoja s. 172
Erilliset vuoteet s. 173
Seksuaalisuus parisuhteen ulkopuolella s. 174
Ikuinen uskottomuus s. 177
Ylellisyys s. 180
Miehennielijät, iloiset lesket ja muut ”huonot naiset” – ja miehet s. 182
Kiitos, ei seksiä? s. 185

3. Mies parisuhteessa s. 186

Mies aviomiesehdokkaana s. 188
Aviomies s. 193
Miehen luonne s. 193

Mies elättäjänä s. 198
Tuki ja turva s. 202
Mies isänä s. 205
Hyvä isä s. 207
Muunlaiset isät s. 209
Minä, isä s. 211
Miehekäs perheellinen mies s. 214
Juoppo mies s. 217

4. Nainen parisuhteessa s. 220

Vaimo s. 221
Vaimouden auktoriteetti s. 221
Vaimot ja yksinhuoltajat s. 223
Vaimoni, näppärä käsityöihminen ja taitava taloudenhoitaja s. 225
Äiti s. 227
Äitiyden onni s. 229
Ohjeistettu äitiys s. 232
Perheen äiti s. 238
Emäntä s. 241
Emännän työ s. 243
Emännän asema ja valta s. 244
Itsenäinen nainen s. 245
Työ s. 249
Koulutus s. 251
Tasa-arvo s. 253

VI Parisuhdekuvauksista luettavat merkitysmaailmat eli diskurssit s. 256

Neljäs ja viides esimerkkielämäkerta (M24:1931 ja M35:1941) s. 257

1. Romanttinen diskurssi ja markkinavalta s. 259

2. Populaaritieteellinen diskurssi ja mediavalta s. 267

3. Kristillinen diskurssi – Jumalan ja hänen maanpäällisten edustajiensa valta s. 274

4. Kansanperinteen diskurssi ja kokemuksen auktoriteetti s. 280

5. Yhteiskunnallinen diskurssi – politiikan ja sen käytäntöjen valta s. 285

VII Yhteenveto ja pohdinta s. 291

Kertojaliite s. 301
Arkistolähteet s. 322
Kirjallisuus s. 324
Muut lähteet s. 350
**Neljännän ja viidennen esimerkkielämäkerran temaattisen analyysin yhteydessä
tehdyt alkuperäiset muistiinpanot** s. 352 (M24 ja M35)

I Lähtökohdat

Parisuhdetta koskeva kulttuurinen tieto tutkimuksen aiheena

Naisten ja miesten väliset parisuhteet ovat niin yleisiä, että niitä pidetään itsestään selvinä ja luonnollisina käytäntöinä. Kulttuurintutkijan silmissä heteroseksuaalinen parisuhde on kuitenkin lukuisilla merkityksillä ladattu kulttuurinen konstruktio. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on analysoida parisuhdetta koskevaa kulttuurista tietoa 1900-luvulla syntyneiden suomalaisten naisten ja miesten omaelämäkerrallisten kuvausten avulla. Kysyn aineistolta, millainen on kertojien tuntema parisuhteen kulttuurinen malli ja millaisia merkityksiä sille annetaan?

Heteroseksuaalista parisuhdetta koskevat käsityksemme ovat jatkuvasti neuvottelun alaisia. Osa parisuhdetta koskevasta tiedosta on laajasti tunnettua ja jaettua kulttuurista pääomaa. Parisuhteen käytännöistä keskustellaan paljon sekä yksityisesti että julkisuudessa, ja parisuhteen merkityksiä tuotetaan monella taholla. Parisuhde on kulttuurintutkijan näkökulmasta katsottuna erityisen kiinnostava kohde siksi, että siinä yhdistyvät yksittäisen kulttuurissa eläjän henkilökohtaisin kokemusmaailma ja runsas joukko jaettua kulttuurista tietoa. Työni lähdeaineistot, omaelämäkerrat, ovat jo itsessään esimerkkejä kulttuurisen ja yksilöllisen välisestä vuoropuhelusta, minkä lisäksi ne välittävät paljon tietoa useista kulttuurisista teemoista, kuten parisuhteista.

Parisuhteen käytännöt ovat osittain julkisia ja ritualisoituja. Kihlautuminen, vihkiminen tai avioliiton rekisteröiminen ovat kulttuurisia siirtymäriittejä, joilla on myös yhteiskunnallista merkittävyyttä, sillä parisuhdetta pidetään perheen perustana. Pääosa parisuhteiden todellisuudesta tapahtuu kuitenkin perheiden kotien seinien sisällä, minne ulkopuolisten katseet eivät yllä.

Pidän heteroseksuaalista parisuhdetta yhtenä keskeisimmistä sosiaalisen sukupuolen rakentamisen, ylläpitämisen ja mahdollisesti myös kiistämisen paikkana. Tavoitteenani on analysoida ihmisten elämäkertakirjoitusten parisuhdekuvauksia heteronormatiivisen kulttuurin representaatioina. Tutkin siis sukupuolijärjestelmää ja heteronormatiivista kulttuuria ikään kuin sisältä käsin, sieltä, missä sukupuolittunut

parisuhdemaailma ja heteronormatiivinen hallinnan logiikka tuotetaan päivittäisen elämän käytännöissä. Tutkimukseni kautta osallistun heteronormin purkamisen projektiin tekemällä sen tuottamisen tapoja näkyväksi.

Tutkimukseni lähdeaineistona käytän eri-ikäisten suomalaisten naisten ja miesten kirjoittamia omaelämäkertoja. Olen valinnut nämä kahden kirjoituskilpailun sadosta. Näistä ensimmäinen, *Satasärmäinen nainen*, järjestettiin vuosina 1990–1991. Toinen, *Eläköön mies* (1992–1993), oli suunnattu suomalaisille miehille. Omaelämäkertojen analyysin kautta avautuu näkymä kulttuuriin, joka määrittelee heteroseksuaalisen parisuhteen merkityksiä. Tavoittelen näitä merkityksiä kysymällä, mitä ihmiset kirjoittavat parisuhteista omaelämäkerroissaan? Miten käsitykset parisuhteen merkityksistä ovat muuttuneet eri-ikäisten naisten ja miesten kuvauksissa? Onko satunnaisesti valitun kirjoittajajoukon kuvauksissa mitään yhteistä ja toisaalta, millaisia eroja on havaittavissa?

Teoreettisten lähtökohtieni mukaan lähestyn kirjoittajien parisuhdekuvauksia sukupuolijärjestelmää ylläpitävänä, jaettuna kulttuurisena tietona, joka hahmottuu sekä stabiilina, hitaasti muuttuvana ja jähmeänä kulttuurisena mallina, että vivahteikkaina yksilöllisinä kokemuksina ja niitä merkityksellistävinä diskursseina. Näkemykseni mukaan kulttuurista tietoa on käytännöllistä hahmottaa juuri näiden kahden erilaisen teoreettisen viitekehyksen avulla. Molemmat ovat tarpeen siksi, että kulttuuri on monitahoinen ja -tasoinen organismi. Tehdäkseni oikeutta tälle moninaisuudelle ja toisaalta kulttuuriin olennaisesti kuuluvalla jähmeydelle ja hitaudelle, olen omaksunut vaikutteita sekä kognitiivisen antropologian parissa kehitellystä skeemateoriasta että Michel Foucault'n diskurssiteorian sovellutuksesta. Tutkimukseni perusta on kuitenkin folkloristiikassa, joka tutkii henkistä kansankulttuuria menneisyyden lisäksi nykyajassa.

Folkloristina kulttuurissa

Tutkimukseni sijoittuu monin säikein 1900-luvulle, joka nyt 2000-luvulla on alkanut näyttäytyä omana eheänä kokonaisuutenaan: tutkimukseni idea, naisten ja miesten välisten parisuhteiden näkeminen tutkimuksen aiheena, on peräisin silloisen folkloristiikan professorin Leea Virtasen luentosarjasta *Rakkaus ja seksi*

suomalaisessa kansanperinteessä (vuonna 1993). Samoihin aikoihin ilmestyi myös sellaisia folkloristisia tutkimuksia, jotka ovat vaikuttaneet voimakkaasti omaan käsitykseeni folkloristiikasta, sukupuolesta, kulttuurista ja perinteestä: Aili Nenolan ja Senni Timosen toimittama *Louhen sanat* (1990), Satu Apon *Naisen väki* (1995) ja esimerkiksi Seppo Knuuttilan *Kansanhuumorin mieli* (1992) sekä Jyrki Pöysän *Jätjän synty* (1997) ovat sellaisia. Jo näitä ennen, vuonna 1985 julkaistu Anna-Leena Siikalan *Tarina ja tulkinta ja sen esittelemä kognitiivisten mallien ja skeemojen hyödyntäminen folkloristiikassa* vaikuttavat työssäni hyvin perustavanlaatuisella tasolla. Myös vuonna 1993 ilmestynyt Ulla Pielan toimittama antologia *Aikanaisia – Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista* oli varsinkin näin jälkikäteen ajateltuna tutkimukselleni suuntaa antanut teos. Työni teoreettiset ja menetelmälliset periaatteet ovatkin leimallisesti 1990-luvun ihmistieteiden tuotetta.

Myös tutkimuksen lähdeaineisto, omaelämäkerrat, ovat syntyneet 1990-luvun alussa. Elämäkertojen kirjoittajat ovat syntyneet 1900-luvulla ja he kuvaavat itsenäistyvän Suomen 1900-luvun historiaa omista mikrohistoriallisista perspektiiveistään. Aineiston muodostama kokonaiskuva suomalaisen yhteiskunnan muutoksista on vaikuttava: eri-ikäisten ja erilaisista lähtökohdista olevien ihmisten kirjoitukset kattavat sekä Suomen historian käännekohdat että näiden lisäksi paljon sellaista, mitä ”suuri” historia ei ole nostanut esiin. Ihmisten arjen ja tästä tehtyjen tulkintojen kautta piirtyy kuva näiden kirjoittavien ihmisten omasta historiasta tiettyinä aikana ja Suomen valtion rajojen sisällä.

Folkloristiikka on usein suunnannut katseensa menneeseen, kadonneeseen, toiseen aikaan. Folkloristi, jonka kiinnostuksen kohteena on ensisijaisesti ns. nykyperinne, vaeltaa kuitenkin itse samalla kentällä kuin tutkittavat. Kulttuurintutkijoiden tutkimuksen kohteena ja/tai lähteenä ovat usein julkiset, suurelle yleisölle tuotetut korkea-, massa- tai populaarikulttuurin tuotteet (näiden määritelmistä lisää Knuuttila 1994) kuten elokuvat, lehdet, mainokset, kirjallisuus, jne. Folkloristisen tutkimuksen aineisto on sen sijaan useimmiten yksityisen ihmisen tuottamaa ja yksityisen sfäärissä esiintyviä tekstejä. Kaikissa tapauksissa näin ei ole, eikä tarvitsekaan olla. Näkisin kuitenkin, että folkloristiikan yksi vahvuus on nimenomaan siinä tiedossa, jota oppiaineessa tehtävä tutkimus tuottaa ihmisten omista ilmauksista. Osa tällaisista ilmauksista on hyvin tunnettuja kiteytyneitä ilmaisun lajeja, mutta näiden lisäksi on

paljon sellaista, joka ei ole asettunut folkloristiikan tutkimukselliseen kaanoniin (vielä). Tämän työn aineisto on Kansanrunousarkiston keruiden aikaansaamaa kerättyä perinnettä. On kuitenkin huomionarvoista, että esimerkiksi omaelämäkertoja kirjoitetaan, vaikka arkisto ei niitä keräisikään. Moninaisten elämäkerrallisten tekstin kirjosta omaelämäkerraksi erotettava tekstityyppi on kehottamatta olemassa oleva omaehtoisen ilmaisun laji. Tässä tutkimuksessa oma folkloristin tehtäväni on tutkia sitä, mitä ihmiset itse asioista kertovat. Tilastotiedot, kaunotaiteet, median tuotteet ja muut kulttuuriset representaatiot ovat työssäni toissijaista aineistoa.

Folkloristin näkökulma tarkoittaa tutkimuksessani myös kykyä eritellä ihmisten puheesta tai tässä tapauksessa kirjoituksesta erilaisia kommunikaation lajeja. Ajatus perinteenlajeista elää oppiaineessa voimakkaasti ja syystä: folkloristit ovat aikojen kuluessa liittäneet monenlaisia merkityksiä käsitteeseen perinteenlaji – sitä on pidetty luokittelevana kategoriana (”ideaalityypinä”), pysyvänä muotona (todellisina kulttuurin yksiköinä), kehittyvänä muotona (yksinkertaisista monimutkaisiin kehittyvinä ilmaisuina) ja sanallisen ilmaisun muotona (toisistaan erottuvina ja erotettavina diskursseina). Jokainen määrittely vastaa tiettyihin tutkimuskysymyksiin ja kun käsitysten rajoitukset otetaan huomioon, ne ovat edelleen hyödyllisiä eri tutkimustilanteissa. Olipa tutkimusintressi mikä tahansa, perinteenlajit ovat kulttuurin kognitiivisia kielellisen ilmausten luokkia. (Ben-Amos 1982, 13–28.) Käytännössä perinteenlajien erottelu ja määrittely on ollut vaikeaa aina, sillä lajit eivät tahdo pysyä ahtaissa luokissa, eivätkä perinnettä käyttävät ihmiset ole ”erehtymättömiä”. Lajit ovat kuitenkin olemassa ”luonnollisina”, mutta rajoiltaan huokoisina. Kuten Lotte Tarkka on osoittanut, antoisinta kulttuuristen merkitysten tutkimusta tehdään tulkitsemalla perinteenlajien synteisiä: vaikka lajit voidaan analyysissä erottaa keskenään, ne saavat ilmaisuvoimansa toisistaan, yhdessä, osana luonnollista perinnelajijärjestelmää (Tarkka 2005, 67–68). Tietoisuus perinnelajijärjestelmästä ja perinteen eri lajeista antaa aivan tietynlaisen näkökulman kulttuuristen representaatioiden tutkimuksen.

Tässä tutkimuksessa tietoisuus lajeista on edesauttanut näkemään elämäkerrat omanlaisena ilmaisun luokkana, yhdenlaisina kulttuurisina representaatioina, jotka välittävät tietynlaisia merkityksiä. Itse asiassa, elämäkerrat eivät ainoastaan välitä, vaan myös tuottavat kulttuurisia merkityksiä. Kulttuurilla voidaankin tarkoittaa paitsi

merkityksiä, myös niiden tuottamista ja vaihtamista. Oma työni lähestyy elämäkertoja merkitysten analyysin lähteinä. Vaikka tutkimuksen varsinainen kärki suuntautuu jopa elämäkertojen ulkopuolella, sen suunnan on määrännyt aineisto ja käytän myös aikaa ja tilaa elämäkertagenren määrittelyyn. Genren määrittelemisen lisää tietoisuutta elämäkertojen roolista kulttuuristen merkitysten kokonaisuudessa.

Merkityksiä tuotetaan monenlaisissa käytännöissä. Tällaisia käytäntöjä ovat niin jokapäiväiset henkilökohtaiset kanssakäymiset muiden ihmisten kanssa kuin esimerkiksi median ja globaalin kommunikaatioteknologian tuottamisen tavat. Merkityksiä tuotetaan myös silloin, kun ilmaisemme itseämme kulttuurisin keinoin – kuten kirjoittamalla omaelämäkerran – tai kun jollain muulla tavoin hyödynnämme kulttuurin tuotteita. Merkityksen kysymys nousee esiin kulttuurisen kiertokulun eri kohdissa ja niiden virtauksissa: kun tuotetaan identiteettiä tai tehdään eroa asioiden välille sekä kun tuotetaan ja kulutetaan tai säännellään sosiaalista käytöstä. Merkittävin tapa tehdä tätä kaikkea on kielen käyttö. Kielellisten ilmausten, erilaisten representaatioiden tutkimisen tapoja on monia, ja esimerkiksi Stuart Hall erottelee erityisesti semioottisen ja diskursiivisen tavan. Semioottinen lähestymistapa on kiinnostunut usein representaatioiden tai kielen poetiikasta, siitä, miten merkitys tuotetaan. Diskursiivinen lähtökohta puolestaan on kiinnostunut ensisijaisesti representaatioiden seurauksista ja vaikutuksista, eli politiikasta. (Hall 1997, 1-6.)

Oma työni sijoittuu jälkimmäiseen luokkaan; tällöin ei tutkita yksinomaan sitä, miten esimerkiksi elämäkerrat kulttuurisina representaatioina tuottavat merkitystä, vaan lisäksi sitä, miten tiettyjen diskurssien tuottama tieto konstruoi kertojien identiteettejä, tässä tapauksessa miehinä ja naisina. Kysyn myös, millaisia valtakäytöksiä erilaisilla diskursseilla on, miten ne liittyvät kertojien kuvaamaan aikaan ja paikkaan sekä kirjoitusten tuottamisen hetkeen.

Hallin mielestä on vaara, että kun kulttuuria ajatellaan ensisijaisesti ”jaettuina merkityksinä”, se alkaa näyttää yhdenmukaiselta ja liian kognitiiviselta (Hall 1997, 2). Representaation määritelmää selventäessään Hall korostaa, että kaikkia representaatioita edeltää mentaalisten representaatioiden systeemi, joka tarkoittaa yksilöllisten konseptien lisäksi eri tapoja organisoida ja järjestää tietoa sekä luoda suhteita monimutkaisten konseptien välille. Tämä on kuitenkin vasta merkitysten

tuottamiseen tarvittavista systeemeistä ensimmäinen ja Hallin näkemyksen mukaan vähemmän tärkeä – sillä vasta kielellistäminen mahdollistaa merkitysten neuvottelemisen. Kielellä tarkoitetaan tässä yhteydessä laajasti ottaen mitä hyvänsä merkkien järjestelmää, sanojen lisäksi esimerkiksi ääni ja kuva ovat yhtäläisiä tapoja ilmaista ja tuottaa merkityksiä. Sekä mentaalinen että kielellinen systeemi ovat mukana kaikessa merkitysten tuottamisessa ja Hallin mielestä representaatio yhdistää nämä eri tasot. (Hall 1997, 17–19.)

Myös omassa työssäni voidaan nähdä erilaisten representaatiosysteemien voimien työskentely, sillä työni pyrkii yhdistämään sekä foucault’laisittain diskursseiksi rakentuvan kulttuurisen tiedon jossain määrin kognitiivisesti orientoituneeseen kulttuuristen mallien teoriaan, olkoonkin, että skeemateoria on työssäni lähinnä metodin asemassa. Elämäkertojen sisällöstä rakentamani parisuhteen kulttuurisen mallin esittäminen pyrkii kuvaamaan Hallinkin mainitsemia jaettuja merkityksiä. Diskurssiteorian kautta nämä ”liiankin” yhdenmukaiset merkitykset avautuvat käsittämään monia merkityksiä.

Elämäkerta-aineiston analysoiminen tällaisista lähtökohdista käsin herättää kiintoisia kysymyksiä yksilöllisen ja kulttuurisen suhteista. Vaikka kulttuurintutkijalle on selvää, että pienenkään yhteisön kaikki jäsenet eivät jaa kaikkia yhteisössä tavattavia merkityksiä, tuntuu tämän asian esiin nostaminen välillä kiusalliselta. Sama pätee perinteentutkimuksessa, jossa on tavattu korostaa yhteisöllistä, suullista ja anonyymiä aidon perinteen ominaisuuksina. Yksilölliset ilmaukset ja mahdollisesti eriävät mielipiteet perinteen sisällöistä ja merkityksestä on ainakin varhaisen oppineiston taholta torjuttu erheellisinä tai epäaitoina (ks. Kurki 2002). Tämä kyseinen tilanne liittyy kuvitelmaan yhdestä homogeenisestä kansasta ja sitä tutkivasta sivistyneistöstä, jollaisia ei ole.

Laajemmin ottaen ajatus kulttuurista ja yksilöstä on vaikeasti määriteltävä ja monimutkainen kokonaisuus, jota yritän kuitenkin omaltakin osaltani hahmottaa. Kulttuurin muutosten ja jatkuvuuksien tutkimisen lisäksi otan huomioon myös kulttuurin sisällä elävän merkitysten moninaisuuden. Moninaisuuden näkeminen on mahdollista silloin, kun kulttuuria analysoidaan jossain määrin jaettuna tietona, jonka jokainen tiettyssä kulttuurissa kasvava henkilö oppii ja sisäistää sosialisoinnin

prosessissa. Tämä tieto vaikuttaa ihmisten toiminnassa, kun he organisoivat kokemuksiaan. Tiedon luonne on usein läpinäkyvää, emmekä ole aina ja joka hetki tietoisia siitä. (Strauss ja Quinn 1997, 2-3.) Tämä kognitiivisesta ja psykoanalyttisesta antropologiasta peräisin oleva ajatus on työssäni läsnä skeemateorian kautta metodologisena apuvälineenä. Työni ei siis keskity selvittämään sitä, miksi aineiston kirjoittajien käsitysten välillä on yksilöllisiä eroja, puhumattakaan siitä, että yrittäisin selittää niiden syitä kognitiivisesta tai psykoanalyttisesta näkökulmasta. Koska yksilöllisiä eroja kuitenkin on, tulen toteamaan niiden olemassaolon sellaisina kuin ne tässä aineistossa esiintyvät.

Hypoteesini on, että yksilöllisistä kokemuksista ja moninaisuudesta huolimatta 1900-luvun itsenäisen Suomen valtion rajojen sisällä eläneillä ihmisillä on ollut laajasti ottaen jaettu käsitys siitä, millainen naisen ja miehen välisen suhteen, lähinnä avioliiton tulisi olla.

Postmodernin mahdollistaman intersektionaalisuuden ajatuksen kautta on alettu nähdä myös eroja tutkituissa ”kansoissa”, luokissa ja esimerkiksi sukupuolissa. Käytännössä voidaan puhua erilaisista yhteiskuntaluokista ja näiden alalajeista kuten eri ammattiryhmistä, asuinpaikoista, seksuaalisuuksista, sukupuolisuuksista sekä erikäisten ihmisten kokemuksista. Kyseessä on tällöin aineiston ja tutkimuskysymysten kontekstualisointi. Tällä tarkoitan muutakin kuin vain aineiston taustatekijöiden huomioimista: kontekstualisoinnin tarkoituksena on asettaa tutkittava ilmiö – elämäkertojen parisuhdekuvaukset – aktiivisesti tiettyjen kontekstuaalisten suhteiden joukkoon, mikä mahdollistaa ilmiön useiden erilaisten artikulaatioiden mahdollisuuden. (Kurki 2002, 40, Hall 1992, 251–253.) Toivon, että oma tapani kontekstualisoida elämäkertojen parisuhdekuvaukset tässä artikuloidulla teoreettisella tavalla, myöhemmin esittämälläni lukemisen tavalla ja aineistoanalyysin esittämisen yhteydessä esiin tuoduilla aiemman tutkimuksen tavoilla, tuottavat uusia mahdollisia merkityksiä tutusta aiheesta, naisten ja miesten parisuhteista.

Mediatutkija Mikko Lehtonen on määritellyt kulttuurintutkimusta seuraavalla tavalla: kulttuurintutkimus ei ole yksi muodostuma, vaan monia ja nämä liikkuvat akateemisen ja ei-akateemisen rajalla sekä oppialojen välisillä rajoilla. Kulttuurintutkimus lähestyy kulttuuria sekä materiaalisena että symbolisena

toimintana, jokapäiväisenä yhteiskunnallisena todellisuutena. Kulttuurintutkijat ovat tietoisia näkökulmansa positionalisuudesta, sillä he vaeltavat sillä samalla alueella jota he tutkivat. (Lehtonen 1994, 1-10.) Nämä väittämät ovat totta myös omassa työssäni, joka tosin sijoittuu akateemiseen maailmaan ensisijaisen tarkoituksensa puolesta, onhan kyseessä opinnäyte. Toivon kuitenkin, että työni tulokset ulottuvat myös ei-akateemiseen sfääriin ja vaikuttavat omaan yhteiskunnalliseen todellisuuteeni. Oman näkökulmani paikantuneisuus on ilmeinen, sillä työni keskeiset teemat ovat sukupuoli ja sen tuottaminen parisuhteen kontekstissa. Sukupuoliin liitetyt merkitykset ja omat kokemukseni maailmasta naisena ovat olleet elämässäni keskeisiä tekijöitä ja ihmetyksen aiheita jo yli 40 vuoden ajan. Lisäksi olen vaeltanut sukupuolittuneessa, sukupuolijärjestelmää ylläpitävässä parisuhteiden maailmassa reilusti yli puolet elämästäni. Ei ole sattumaa, että olen valinnut parisuhteen tutkimukseni aiheeksi: ihmissuhteet, etenkin rakkaussuhteet, ovat aina kiinnostaneet minua myös omaa elämääni säätelevinä käytäntöinä. Yksi syy tutkimuksen tekoon onkin itselleni esittämäni kysymys: miksi parisuhteilla on ollut ja on niin keskeinen rooli elämässäni? Vaikka ihmissuhteet kiinnostavat minua ehkä enemmän kuin monia muita, kiinnostavat ne kokemukseni mukaan kuitenkin yleisesti ottaen lähes kaikkia. Parinmuodostuksen kysymykset ovat ainakin ajoittain ajankohtaisia monille ihmisille iästä, sukupuolesta ja sosiaalisesta luokasta tai etnisestä taustasta riippumatta. Tällainen oman aseman tiedostaminen liittyy omaksumaani gendertutkijan rooliini.

Sukupuolen tutkimus ja heteronormi

Työni yhtenä lähtökohtana on ajatus heteronormatiivisesta kulttuurista ja sukupuolista kulttuurisina kategorioina. Arkikeskustelussa naisista ja miehistä puhutaan usein sisällöltään itsestään selvinä ja merkitykseltään yksiselitteisinä käsitteinä. Yleensä keskustelun osanottajat tuntuvat ymmärtävän toistensa ajatukset hyvin, sillä kulttuurissa on vallalla ajatus naisista ja miehistä tietynlaisina, helposti tunnistettavina ja erillisinä, luonnollisina kategorioina. Tosiasiallisesti näiden kategorioiden sisältö on kulttuurista ja feministisen naistutkimuksen avaaman kriittisen näkökulman ansiosta sukupuoli ei enää ole annettu itsestäänselvyys (Juvonen, Rossi, Saresma 2010, 14, Löfström 1999, 10).

Vaikka sukupuoli on nykyisessä kulttuurintutkimuksessa itsestään selvyyttä, on sukupuolen tutkimus sosiokulttuurisena, hierarkisoivana ja valtasuhteissa tuotettuna ilmiönä silti suhteellisen uusi ilmiö (Rossi 2007, 16). Naistutkimus vakiintui oppialaksi Yhdysvalloissa ja Euroopassa 1970–80-luvuilla, mutta myös Suomessa alettiin tehdä naistutkimusta jo 1970-luvulla. Jo varhemmin oli nostettu monia naisiin liittyviä kysymyksiä tutkimuksen kohteeksi: ensimmäiset naisten asemaa koskevat selvitykset ilmestyivät 1890-luvulla järjestäytyneen naisliikkeen aloitteesta. Lähtökohtana tuolloin oli lähinnä naisten asemassa esiintyvien epäkohtien osoittaminen ja aseman vertaaminen miesten asemaan. Naisliike suuntautui kuitenkin 1910-luvulta lähtien käytännön toimintaan ja naisasiaa ajava tutkimus nousi seuraavan kerran esiin vasta 1960-luvulla. (Eskola, Haavio-Mannila, Jallinoja 1979, 9-10.) Tutkimus keskittyi aluksi nimensä mukaisesti naisten aseman tarkastelemiseen niin historiassa kuin nykypäivässä ja sen kohteita olivat sekä naisliikkeet että yksittäiset suurnaiset, yhtä lailla kuin aikaisemmin huomiotta jääneet toimijat. Keskeisellä sijalla olivat naisten ja miesten välisen tasa-arvon sekä yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten sukupuolten välisten suhteiden ongelmat sekä naisten asema ja toimijuus kulttuurin eri osa-alueilla. Vastauksena näihin ongelmiin ja ilmiöihin kehittyivät erilaiset feministiset teoriat. Viimeisten 20 vuoden aikana feministiset kysymyksenasettelut ja teoretisointi ovat moninaistuneet, ja 1990-luvulla sekä etenkin 2000-luvulla on alettu puhua enemmän sukupuolen tutkimisesta. Tämä kattaa naistutkimuksen lisäksi miestutkimuksen, homo- ja lesbotutkimuksen, sekä heterouden normiaseman haastavan seksuaalisuuden tutkimuksen, jota myös queer-tutkimukseksi kutsutaan. (Rossi 2007, 16–17.)

Sukupuolentutkimus on omaksunut vastakarvaisen suhteen arjen mytologisoituneisiin sukupuolikäsityksiin; feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta sekä niihin liitettyjä ihanteita on alettu tarkastella kulttuurisina sopimuksina (Rossi 2007, 18). Poliittiseen aktiivisuuteen sitoutunut queer-tutkimus (kattonimikkeenä monenlaisille tutkimuksille ja suuntauksille, ks. Hekanaho 2010) on tässä projektissa erityisen ansioitunut: se kyseenalaistaa heterouden normina ja esittää Judith Butleria (1990/2006) mukailleen, että sukupuoli (ja seksuaalisuus) muotoutuvat jatkuvan, toistuvan ja tuottavan tekemisen myötä. Tällainen näkökulma sopii hyvin kulttuurintutkijan lähtökohdaksi, sillä näin ajatellen etualalle nousevat sukupuolten historiasidonnaisuus. (Rossi 2007, 18–19.)

Käytän omasta työstäni nimeä sukupuolentutkimus, sillä pidän kaikkia sukupuolia sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneina ja tuotettuina merkityskokonaisuuksina. Biologisen tai anatomisen sukupuolen kysymykset jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle, sillä kulttuurintutkijana pidän konstruoituvan, performatiivisesti tuotettavan sosiaalisen sukupuolen ajatusta tutkimuksellisesti hedelmällisenä lähtökohtana.¹ Sen sijaan että kiinnittäisimme huomiota biologisiin eroihin, on osoittautunut hyödylliseksi kiinnittää huomiota niihin erilaisiin käytäntöihin ja selityksiin, joita biologian perusteella on toteutettu. (Löfström 1999, 11.)

Käytäntöjen ja selitysten kokonaisuudesta voidaan puhua sukupuolijärjestelmänä. Gayle Rubinin mukaan sukupuolijärjestelmässä on kyse siitä, kuinka ihmisen biologiset ominaisuudet (myös seksuaalisuus) on historian kulussa ja sosiaalisen elämän kontekstissa määritelty tietynlaisiksi. (Rubin 1975, 166–169.) Määrittelemisen tapahtuu kulttuurin, politiikan, talouden ja sosiaalisten käytäntöjen kautta. Sosiaalinen sukupuoli (gender) tuotetaan nimensä mukaisesti sosiaalisissa käytännöissä, jotka määrittelevät seksuaalisuuden ja naiset ja miehet erillisiksi Rubinin mukaan myös ja yksinään vajaiksi. Nämä erilliset ja erilaiset puoliskot voivat kuitenkin yhdessä muodostaa eheän kokonaisuuden. Kummankin sukupuolen edustajan on identifioitava itsensä omaan sukupuoleensa - ja suunnattava seksuaalinen halu toiseen sukupuoleen. Näin tuotetaan ja ylläpidetään heteroseksuaalisuutta ja samalla marginalisoidaan muut seksuaalisuuden muodot. (Rubin 1975, 178–181.)² Tällaisia huomioita on tehty myös vanhasta suomalais-karjalaisesta kulttuurista:

Institutionalisoitu heteroseksuaalisuus muodostaa sosiaalisten ja seksuaalisten suhteiden oletusarvoisen, luonnollistetun ja ainoan hyväksytyn ja tavoiteltavan mallin - tätä nimitetään heteronormatiivisuudeksi (Rossi 2006, 19). Yksi heteronormatiivisuuden olennainen piirre Rossin mukaan on seksuaalisuuden oletettu

---

¹ Keskustelua biologian ja/tai kulttuurin vaikutuksesta sukupuoleen on käyty ja edelleen käydään kiivaasti. Koska oma lähtökohtani on tarkastella kulttuurin tason merkityksiä, en paneudu ongelmaan tai siitä käytyyn keskusteluun biologisen/sosiaalisen/kulttuurisen sukupuolen rajoista lainkaan. En myöskään pysty asemoitumaan kysymyksiin kehon fenomenologiasta, vaikka monet aiheesta kummunneet tutkimuskysymykset ovat kiinnostavia. Näistä aiheista ks. Ojanen 2008 sekä esim. Heinämaa 2000.

² Gayle Rubinin vaikutusvaltainen artikkeli vuodelta 1975 tarkastelee sukupuolen tuottamisen prosesseja Marxin, Engelsin, Levi-Starussin ja Freudin teorioihin viittaamalla. Rubinin jaottelu sex/gender oli tärkeä naistutkijoille ja sosiaalisen ja biologisen sukupuolen erottamisesta tuli tutkimuksen peruskysymyksiä. Rubinia on tosin myös kritisoitu sex-käsitteen monimerkityksisyydestä. (Liljeström 1996, 115–116, Rossi 2010, 27.)

reproduktiivinen funktionaalisuus ja legitimointi, mikä tulee esiin myös omaelämäkertojen parisuhdekuvauksissa. Ylipäätään omaelämäkertojen parisuhdekuvaukset ovat kaikin puolin mielenkiintoinen aineisto kun halutaan tutkia heteronormia, eli vallitsevaa tieto-valtaa joka tuottaa kaksinapaista sukupuolistettua maailmaa (Butler 1990, Koivunen 1996, 54–55). Miehet ja naiset ovat tällaisessa maailmassa täysin erillisiä, mutta toisiaan täydentäviä kategorioita, jotka käyttäytyvät sukupuoli- (ja seksuaali-) identiteettinsä mukaisesti toteuttaen normatiivista heteroseksuaalista käsikirjoitusta: nuoruuden jälkeen naiset ja miehet aikuistuvat, avioituvat, perustavat perheen ja elävät kunnollisina elämänsä loppuun. (Halberstam 2005, 2, 5-6, 153, Koivunen 1996, 98–99, Tainio 2001, 137–138.)

Kuten lingvisti Deborah Cameron kirjoittaa, institutionalisoitu heteroseksuaalisuus tuottaa epätasa-arvoisia gendersuhteita, jotka vaativat tietynlaisia feminiinisyyksiä ja maskuliinisuuksia. Kielentutkija pystyy tekemään näkyväksi niitä kielen käytön tapoja, joilla tämä tapahtuu. (Cameron 2006, 178–179.) Folkloristi pystyy tekemään saman asian näkyviksi analysoimalla esimerkiksi ihmisten omaelämäkertoja.

Folkloristinen gendertutkimus ja parisuhdetta koskeva tutkimus

Myös folkloristisessa tutkimuksessa on tulkittu sukupuolijärjestelmää ja erityisesti subjektiivisten ja kollektiivisten merkitysten tuottamista. Vaikka naisten perinne on ollut merkittävässä roolissa oppiaineen historiassa, varsinaista folkloristista gendertutkimusta on tehty vasta siitä lähtien kun naistutkimus muutenkin vakiintui Suomessa 1980-luvun alussa. Senni Timonen (1977) ja Aili Nenola (1981) olivat ensimmäisiä jotka käyttivät henkilökohtaisen kokemuksen hyödyntämistä hermeneuttisena työkaluna.³ (Apo, Nenola, Stark-Arola 1998, 23–24.) Oma työni jatkaa tätä perinnettä.

Myös heteronormatiivisuudesta suomalais-karjalaisessa perinteessä on kirjoitettu. Laura Stark sanoo väitöskirjassaan *Magic, Body and Social Order*, että yksi naisten taikuuden keskeismotiiveja on ns. ”fitting together” – ihanne: yhteen sopivat tai

---

³ Jo ennen 1980-lukua Kanadassa vaikuttanut suomalaissyntyinen tutkija Elli-Kaija Köngäs-Maranda teki feminististä antropologista tutkimusta Solomon-saarten Lau heimon naisten rituaaleista ja myyteistä (1975), johon en kuitenkaan ole perehtynyt.

toinen toistaan täydentävät sukupuolet nähdään luonnollisina ja yksiavioiset heterosuhteet (tuohon aikaan avioliitto) tärkeinä. Maatilan tai talon keskiössä olivat avioliiton toisiinsa sitomat nainen ja mies. Agraarikulttuurissa ajatus sukupuolenmukaisesta roolista morsiamena tai sulhasena sekä työnjaosta olivat merkittäviä ihmisen elämälle syntymästä saakka. Starkin tulkinnan mukaan naisten taikuuden kautta hahmottuva kuva sukupuolijärjestelmästä ei ollut hierarkkinen, vaan ennemmin komplementaarinen: kumpikin sukupuoli oli tarpeellinen ja naisenkin seksuaalisuus positiivinen asia, sillä se mahdollisti osaltaan yhteen sopimisen” sukupuolten välisessä suhteessa, avioliitossa. (Stark 1998, 131 – 132, 147–150.)⁴

Suomalaisen folkloren tutkimuksessa on jo 1800-luvulla erotettu selkeästi naisten ja miesten toisistaan erillisten perinteenlajien olemassaolo, mutta tutkimuspoliittisten intressien vuoksi niille on annettu hyvin erilainen painoarvo. Varhaiset folkloristit olivat myös miehiä, poikkeuksena Elsa Enäjärvi-Haavio. Vielä 1960- ja 1970-luvuilla naistutkijat ohjattiin naisten ja lasten perinteen pariin. Naiseuden ja mieheyden kategoriat olivat varhaisessa tutkimuksessa ongelmattomia, luonnollisia kategorioita. Niin ikään sukupuolen mukainen jako perinteenlajeihin nähtiin luonnollisena. Vasta kun naistutkimuksen näkökulma vakiintui suomalaiseen folkloristiikkaan, voitiin nais- mies- jakoa lähestyä analyttisemmin. Alettiin kysyä, miten sukupuolten väliset rajat, valtasuhteet ja roolit näyttäytyvät ja rakentuvat kansanperinteessä? (Apo, Nenola, Stark-Arola 1998, 16–17, 22–23.)

Valtaosa suomalaisesta gendersensitiivisestä folkloristiikasta on käsitellyt vanhoja arkistoaineistoja: Aili Nenolan väitöskirja *Studies in Ingrian laments* (1982) käsittelee hääitkujen kieltä ja niitä rituaalisia konteksteja joissa itkuja on esitetty. Laura Starkin väitöskirja *Magic, Body and Social Order* (1998) tutkii sukupuolen rakentumista naisten henkilökohtaisissa ja yksityisissä rituaaleissa, kuten lemmennostossa ja hedelmällisyystaioissa. Senni Timosen väitöskirja *Minä, tila, tunne* (2004) luetaan myös etenkin metodisen otteensa puolesta folkloristiseen naistutkimukseen. Tarja Kupiaisen väitöskirja *Kertovan kansanrunouden nuori nainen ja nuori mies* (2004) problematisoi sukupuolen kalevalamittaisessa kertovassa runoudessa. Lotte Tarkan väitöskirjassa *Rajarahvaan laulu* (2005) tulee merkittävä määrä tietoa Vuokkiniemen

---

⁴ Starkin fitting together – termi on lainattu Christine Delphyiltä, mutta Stark huomauttaa, että myös Butlerin heteroseksuaalinen matriisi tarkoittaa jotakuinkin samaa asiaa. Stark 1998 131, 147, 290- 292.

runokulttuurista kulttuurisena käytäntönä ja sukupuolten välisistä suhteista sekä kulttuurisista sukupuolen representaatioista. Suullinen perinne kertoo naisten kulttuurihistoriasta mahdollisesti enemmän kuin miesvaltaisen kirjallisen kulttuuriin aineistot. Ylipäättään se, että suullisen perinteen alalta on aineistoja sekä naisten että miesten tuottamasta ja käyttämästä perinteestä on merkittävää ja mahdollistaa moninaisten kysymysten asettamisen. (Nenola 1990, 20–22.)

Satu Apon *Naisen väki* (1995) käsittelee niin ikään sukupuolten representaatioita kalevalaisessa runoudessa, Kalevalassa ja Kantelettaressa sekä Aleksis Kiven Seitsemässä veljeksessä mutta myös uudemmissa arkistoaineistoissa kuten elämäkerroissa. Myös Sinikka Vakimon *Paljon kokeva, vähän näkyvä* (2001) tutkii naista koskevia kulttuurisia käsityksiä (ja myös elämäkäytäntöjä) erilaisten aineistojen avulla: Vakimo esittelee Kalevalassa esiintyvien vanhojen naisten lisäksi kaskujen vanhan naisen ja vanhanpiian. Vanhojen aineistojen lisäksi Vakimo analysoi myös uudempien mediatekstien (sanomalehtien ja tv-mainosten) vanhoja naisia. Myös hieman uudempia aineistoja on käyttänyt Kirsti Salmi-Niklander, jonka *Itsekasvatusta ja kapinaa* (2004) tutkimuksessa lähteenä ovat 1910- ja 1920-lukujen työläisnuorten käsinkirjoitetut lehdet, joiden kautta avautuu näkymä nuorten kirjoittavien naisten ja miesten välisiin suhteisiin.

Vanhoja aineistoja tutkineet folkloristit ovat todenneet muun muassa, että avioliitto ja aviopuoliso ovat olleet ratkaisevan tärkeitä tekijöitä naisten elämän laadulle. Sukupuolten välisten kontaktien parantamiseen ja pilaamiseen on ollut olemassa perinteen keinoja, magiaa ja esimerkiksi lemmennostoloitsuja (Piela 1990, 214–215). Myös naisen kyky tehdä tuottavaa työtä sekä maatilalla (tilallisten luokassa) ja synnyttää lapsia ovat olleet ensiarvoisen tärkeitä hyvän elämän edellytyksiä. Naisten elämän todellisuudelle ja kokemukselle merkitykselliset asiat ovatkin saaneet lukuisia ilmauksia naisten omassa perinteessä. (Apo, Nenola, Stark 1998, 11–12.)

Folkloristeilla on tutkimustietoa naisten ja miesten välisistä suhteista myös kaskujen, vitsien, arvoitusten ja sanalaskujen kautta. Seppo Knuuttilan *Kansanhuumorin mieli* (1992) tekee selväksi, kuinka seksuaalikaskut ovat mm. miehisen hallinnan väline: kaskuissa pelataan yleensä kahden vastakkaisen toimijan tai ryhmän välisellä jännitteellä (1992, 143–149) Seksuaalikaskuissa vastapuolina ovat nuoret ja vanhat

miehet ja naiset ja esimerkiksi Sinikka Vakimon artikkeli vanhojen naisten seksuaalisuudesta toteaa, että seksuaalisesti aktiivinen vanha nainen on kaskuissa ei-naiseuden merkkinä (Vakimo 1998, 310). Niin sanotun pienfolkloren kautta on siis määritelty naisten ja miesten välisiä suhteita sekä oikeanlaista tai sukupuolelle sopivaa seksuaalisuutta ja käytöstä. Naisten seksuaalimoraali näyttää olleen aina erityisen tarkkailun alaisena ja rangaistus vääränlaisesta seksuaalisuudesta on saatettu jakaa esimerkiksi huorittelun muodossa. (Virtanen 1990, 139 – 153.) Rakkaudesta ei näissä yhteyksissä, eikä esimerkiksi sanaparsissakaan laveasti puhuta (Hakamies, 1998, 219, 227–228).

Myös vitsejä on tutkittu sukupuolinäkökulmasta – Ulla Lipponen toteaa, että perheen kesken kerrotut seksuaalivitsit näyttävät vahvistavan heteroseksuaalista maskuliinisuutta tekemällä naisista ja homoseksuaaleista toisia, joille nauretaan. (Lipponen 1998, 351–356.) Niin ikään Eeva-Liisa Kinnusen Pikku-Kalle -vitseistä kirjoittamassa artikkelissa käy ilmi, että koululaisvitsien avioliittoa koskevat teemat ovat uskottomuus, valta perheessä ja aviopuolisoiden huonot välit. Vitsien mukaan seksuaalisuudesta ei tule puhua ja kun siitä puhutaan, asiasta hämmentyy yleensä perheen äiti: koululaisvitsit välittävät pääasiassa konservatiivisia asenteita kertaavat heteroydinperheidyllä. (Kinnunen 1998, 233–235, 238–240, 246.)

Uudempaa arkistoaineistoa (Jätkäperinteen keruu vuodelta 1969) on käyttänyt Jyrki Pöysä, joka tutkii mieheyden (jätjän sosiaalisen kategorian muotoutumista) representaatioita väitöskirjassaan Jätjän synty (1997): vaikka jätkiä on ollut monenlaisia ja jako perheellisiin ja perheettömiin jätkiin on ollut monella tavalla merkittävä – heillä kaikilla on kuitenkin ollut yhteisöllisyyttä rakentava huumorin sävyttämä yhteinen puheenaihe, nainen. (Pöysä 1997, 189–195, 303–304, 306) Miesvaltaisessa yhteisöissä huumori on usein seksuaalissävytteistä – mutta sitä se voi olla myös naisten keskinäisessä huumorissa, kuten Eeva-Liisa Kinnunen on todistanut. (Kinnunen, 1998, 417–421).

Vaikka folkloristeilla on paljon tietoa vanhan arkistoidun perinteen kautta naisten ja miesten suhteista, niille annetuista merkityksistä ja sukupuolten representaatioista, vain harvat tutkijat ovat käsitelleet näitä kysymyksiä omassa ajassaan. Muutamat ovat kuitenkin uskaltaneet jopa kentälle: Leea Virtanen oli kiinnostunut sukupuolen

sosiaalisesta rakentumisesta perinteen avulla jo 1970-luvulla: hän tutki lasten leikkiperinnettä koti- ja koulupihoilla ja leikkien sukupuolijakoja teoksessaan *Tytöt, pojat ja tykkääminen* (1972). Niin ikään koulujen pihoilla on viihtynyt Ulla Lipponen, joka tarkasteli tasa-arvoideologian mahdollista vaikutusta leikkeihin (Lipponen 1989). Ulla Lipponen on tutkinut myös tyttöjen runovihkoperinnettä ja todennut, että rakkaus on vihkojen keskeisin aihe ja että tytöt arvostavat romanttista rakkautta ja pitävät sitä suorastaan välttämättömänä naiskokemukselle (Lipponen 1992, 132).

Lähimpänä omaa tutkimusaihettani on liikkunut Anna Anttila, jonka väitöskirja *Leikin asia* (2009) käsittelee varhaisnuorten seurustelukulttuuria. Anttila on tutkimuksissaan selvittänyt, kuinka 1990-luvun Suomessa varhaisnuoret, sekä tytöt että pojat, osallistuivat innokkaasti romanttiseen seurustelukulttuuriin, tunsivat runsaasti rakkauteen liittyviä maagisia rituaaleja, kävivät mielellään lasten omissa diskoissa ja puhuivat ihastuksistaan arvostavasti (Anttila 2009, 62). Anttilan tutkimuksessa käy ilmi, että varhaisnuorten seurusteluinstituutio ilmaisee kulttuurissa vallitsevaa vakituisen parisuhteen merkitystä. Nuorten harrastamat ennustukset kertovat paljon nuorten käsityksistä parisuhteista ja naisiin ja miehiin liittyvistä erilaisista odotuksista parisuhteen kontekstissa: ennustusten avulla tytöt voivat kokeilla, milloin tulee uskottomuuden ja huonon maineen raja vastaan – opitaan, millainen on hyvä nainen ja parisuhde. (Anttila 2009, 131–132.) Anttilan tutkimus todistaa myös sen, että parisuhteet eivät ole yksinomaan tyttöjen tai naisten kulttuuriin kuuluva asia: myös pojat uskaltavat puhua tyttöystävistään ja seurustelukokemuksistaan, mikä osoittaa seurustelukulttuurin myös osaksi 1990-luvun poikakulttuuria, ja toisaalta 1990-luvun tytöt voivat aivan hyvin tehdä aloitteen. (Anttila 2009, 132.)

Folkloristien kiinnostus sukupuolten representaatioihin on tuonut varmuuden siitä, että oma tutkimukseni on tärkeä: naisten ja miesten väliset suhteet ja niille annetut merkitykset ovat synnyttäneet perinneilmauksia kaikissa tutkituissa perinteen lajeissa. Vanhassa suullisessa perinteessä on kuvattu sitä, millaisia odotuksia parisuhteita kohtaan on ollut, millaisia odotuksia naisille ja miehille on asetettu partnereina ja millaisia kokemuksia ihmisillä on näistä asioista ollut. Oman työni tarkoitus on tarkastella näitä samoja kysymyksiä uudemman, kirjoittaen kerrotun omaelämäkerrallisen muistelukerronnan avulla.

Työn rakenne ja tutkimuskysymykset

Kun katsomme perinteistä esittävää maalausta, voimme erottaa siitä selvästi aiheen, sen mitä on kuvattu. Kun maalausta katsotaan lähempää, voidaan siinä erottaa myös työn jälki, siveltimen vedot, värien sekoittuminen, sävyt, valot, varjot, muodot, halkeamat, paksummat ja ohuimmat maalipinnat. Maalausta tarkasteltaessa on myös huomioitava, mihin aikaan teos sijoittuu, kuka sen on tehnyt, mistä syystä, mitä tyyliisuuntaa se edustaa, millaisessa yhteiskunnallisessa todellisuudessa se on tuotettu ja miten sen asema on muuttunut ajan saatossa. Voidaan myös kysyä, millä kaikilla tavoilla se liittyy kuvataiteen historiaan, aikaisempiin maalauksiin, tekijöihin ja kohteisiin. Millaisia viittauksia siitä voidaan lukea? Tällaisia kysymyksiä esitettäessä on myös aiheellista tuoda esille, kuka analyysiä tekee ja millaisista lähtökohdista käsin. Suhtaudun tutkimuksessani käytettävään, tietyllä tavalla muodostamaani elämäkerta-aineistoon hieman kuin taideteoksen analyysiin: yritän hahmottaa tästä tietyin ehdoin tuotettujen kirjoitusten muodostamasta kokonaisuudesta sen erilaiset värit ja sävyt, halkeamat ja pinnan muodot, jotka kertovat jotain kulttuurisen tiedon mahdollisista sisällöistä ja siitä, mitä reittejä pitkin tämä tieto on tullut osaksi kertojan elämäkertaa.

Maalaustaiteessa näkyvien viittausten oletetaan olevan harkittuja. Eri-ikäisten ihmisten omaelämäkertoista löytämäni viittaukset erilaisiin kulttuurisiin diskursseihin eivät välttämättä aina ole harkittuja, mutta ne ovat kuitenkin olemassa. Näiden elämäkertojen analyysi ja sen esittämisen tapa sen sijaan ovat harkittuja: käytän työssäni metodina erilaisia lukemisen tapoja ja nostan esiin teoreettisen viitekehyksen mukaisesti esimerkkejä kirjoittajien parisuhdekuvauksista. Tällä tavalla tuon esiin sen, mitä kertojat yleensä ottaen kirjoittavat parisuhteista elämäkerran kontekstissa, miten kerrottu suhteutuu skeemateoriaan sekä minkälaisia diskursseja olen kirjoituksista hahmottanut.

Työni rakentuu neljän pääkysymyksen ympärille. Ensimmäinen kysymys liittyy työssä käytettyyn lähdemateriaaliin, omaelämäkertoihin. Kysyn, millaista potentiaalista tietoa elämäkertoista voidaan lukea? Pohdin elämäkertoja ilmaisun lajina, suhteessa erityisesti folkloristiikan oppiaineessa usein esitettyihin kysymyksiin. Näihin kysymyksiin vastaan luvussa *Aineisto*.

Toinen kysymys kohdistuu parisuhdekuvauksiin kulttuurisina representaatioina ja kysyn, miten tutkia parisuhdetta jaettuna kulttuurisena tietona? Tämän kysymyksen taustalla on asemoitumiseni kulttuurin-, sukupuolijärjestelmän- ja nykyperinteen tutkijana. *Teoriat* luvussa esitän, miten minun mielestäni on hedelmällistä lähestyä parisuhdetta jaettuna tietona, kahden erilaisen teoreettisen työkalun avulla.

Kolmas kysymys liittyy valitsemieni teoreettisten viitekehysten ja omaelämäkertojen suhteeseen: miten analysoida omaelämäkertoissa ilmaistuja käsityksiä kulttuurisena tietona? Millaiset analyysivälineet ovat tarpeen, jotta nähdään, mitä kerrottu tarkoittaa? Palaan siis jälleen aineistoon ja kerron, miten olen analysoinut omaelämäkertoja ja miksi olen tehnyt juuri tällä tavalla. Niin ikään tuon esiin sen, millaisin perustein analyysin esitystapa on muotoutunut sellaiseksi kuin mitä se tutkimuksessani on. Näitä haasteita käsittelen luvussa *Metodit*.

Neljäs kysymys liittyy omaelämäkertojen sisältöihin: mitä ihmiset kirjoittavat työn teemaksi valitusta kulttuurisesta kategoriasta, heteroseksuaalisesta parisuhteesta? Kirjoittajien parisuhdekuvauksien sisältöön voi tutustua luvussa *Aineistoanalyysi*, jossa esitän omaksumani teoreettisen viitekehysten mukaisesti aineiston kokonaisuudesta tulkitsemani heteronormatiivisen parisuhteen skriptin eli käsikirjoituksen (suhteen kulku) ja kulttuurisen mallin sekä sitä määrittelevät diskurssit.

Aineistoanalyysin jälkeen esitän, millaisia diskursseja olen aineistosta hahmottanut. Käsittelen sitä, millaisia merkityksiä erilaisten diskurssien välityksellä voidaan antaa parisuhteen toimijoille, ja miten diskurssit välittyvät sekä millaisiin auktoriteetteihin ne nojaavat. Nämä asiat ovat tutkimuksen tuloksia, jotka ovat peräisin aineistoanalyysistä ja jotka tulevat kootusti kiteytetyiksi omassa luvussaan, nimeltään *Parisuhdekuvauksista luettavat merkitysmaailmat eli diskurssit*. Tulosten esittämisen jälkeen esitän vielä joitain refleksiivisiä huomioita työn teemoista ja toteutuksesta otsikolla *Yhteenvedo ja pohdinta*.

II Aineisto

Ensimmäinen esimerkkielämäkerta (N11:1913).

Oheisena lähetän oman karun ja totuuden mukaisen elämäkerran. Elämässäni on ollut vähän iloa, mutta eihän sitä minun nuoruuteni aikana Suomessa ollut toisillakaan. Joten elämäkerta sen mukainen. Olen omistanut sen pojalleni ja tyttärelleni, he antoivat elämälleni sisältöä ja onnea. Kirjoituksen saa julkaista jos katsotte sen sen arvoiseksi. Lähetän tämän näin aikaseen, jos lähdän pimeää, sateista syksyä pakoon etelään.

Tällaisella saatekirjeellä alkaa vuonna 1913 syntyneen naisen elämäkerta (N11), jonka hän on nimennyt otsikolla ”Elämän koulussa”. Esittelen tämän elämäkerran *Aineisto-*luvun aluksi, jotta myös lukija pääsee paremmin sisälle elämäkertojen maailmaan. Siirryn esimerkin jälkeen esittelemään ja arvioimaan tutkimukseni lähdeaineistoa, kahden ns. kilpakeruun vastauksista muodostettua tekstikorpusta.

Kertoja on kirjoittanut 54 sivua pitkän elämäkerran, jossa hän käy läpi elämänsä keskeisiä tapahtumia. Työn rakenne on pelkistettynä seuraavanlainen: kertomus alkaa vuodesta 1930, lama-ajasta, jolloin kertoja on ”selviytynyt” yhteiskoulun viidenneltä luokalta ja lähtee äitinsä toivomuksesta harjoittelijaksi sairaalaan. Sivut 2-9 kertovat tästä ajasta, johon liittyi myös mm. kertojan ensisuudelma, joka oli tosiasiallisesti sairaalan lääkärin väkisin antama pusu, joka järkytti nuoren tytön mieltä. Sivulla 10 kertoja kirjoittaa otsikolla Teatteri:

Sanoin vanhemmilleni, että haluaisin mennä Helsinkiin sisartani ja hänen perhettään katsomaan. Mutta sydämessäni oli aivan mahdottomat ajatukset. Olin yhteiskoulun juhlissa, sekä suojeluskunnan ja nuorisoseuran juhlissa esiintynyt paljon näytelmissä. Ja sain paljon kiitosta sekä opettajilta, koulutovereilta, ym. Mutta vanhemmilleni, jotka olivat syvästi uskonnollisia en puhunut näistä mitään ja he eivät itse käyneet koskaan missään iltamissa, koska se oli suuri synti.

Sivut 10–12 kertovat ajasta Helsingissä teatterissa, mutta kesälomalla tytön oli palattava kotiin:

Vanhempani olivat epätoivoisia minun suhteeni. Ja minä toivoin kuolemaa. Sitten vanhempani päättivät lähettää minut ”viisastumaan” emäntäkouluun. Siellä kuulemma minä opin siveälle maalaisnaiselle kuuluvat työt, kuten lehmän poijittaminen, lypsäminen, ruuan valmistaminen, käsityöt ja puutarhan hoito ym.

Kertomus jatkuu:

Lukukausi 1933–1934

Raskain sydämin ja katkeralla mielellä hain Lapuan emäntäkouluun. Tämä uskovainen pitäjä rauhoittaa kuulema Helsingin jälkeen kummasti. Tämä herännäispaikkakunta, jossa silloin körttipuku miehillä ja naisilla antoi kantajastaan vakavan arvokkaan uskonnollisen kuvan.

Minä olin tässä ympäristössä oikea kummajainen, permanentattuine hiuksineen ja helsinkiläisine asusteineni. Todellinen ruumiillistunut synti, joten talousopettaja ”loihe lausumaan”: ”vaatii

rohkeutta pitää tuollaisia vaatteita.”. Itse asiassa minun vaatteeni olivat siistiä, asiallisia, tosin muodikkaita, helsinkiläisiä asusteita.

Sivut 14–16 kertovat emäntäkoulun ajasta, johon liittyi mm. tansseissa käymistä – salaa, opettajien paheksuntaa, ihanan nuoruuden muistoja ja emäntäkoulun raskaat työt. Kertoja päättääkin, että ei aio emännäksi ja aloittaa työuransa postissa. Sivulla 17 alkaa sota, jonka aikana kertoja toimittaa tehtäviään virkanaisena. Kertoja muistelee rauhanehtojen synnyttämiä katkeria kyyneleitä sekä sodan aiheuttamia kärsimyksiä myös kotirintamalla. Tuohon ajanjaksoon mahtuu myös lumottu ilta tanssilavalla nuorukaisen kanssa, joka katosi rintamalla.

Sota-ajan kuvaus, mm. ruuan saanti ja laatu, kahvi, työkomennukset eri puolilla maata ovat kerronnan aiheita sivuilla 21–24. Sivulla 24 kertoja kirjoittaa Saksan armeijan karkottamisesta ja saksalaissyntyisten siviilien internoinnista ja heitä kohdanneista vääryyksistä ja jatkaa:

Myös minäkin kohtasin ystävän näiden saksankansalaisten joukosta. Niin kuin syysmyrskyt tempovat narulla kuivamassa olevaa pyykkiä, riuhtoen sitä edestakaisin, välillä kovasti pamauttaen. Niin minäkin jouduin tällä tavalla ”riepoteltavaksi”. Oli monenlaista mielipidettä jotka tuotiin julki edessä ja vielä enempi selän takana. Vieläpä ventovieraat katsoivat oikeudekseen, sekaantua minun asioihini. Eikö jokainen kulje oman kohtalonsa tietä, on se sitten täynnä teräviä kiviä, tai aurinkoista polkua. Ja minun polkuni oli kohtalo määrännyt hyvin kiviseksi.

Kertoja kirjoittaa sulhasensa internointiajasta, jota kesti vuosi ja seitsemän kuukautta. Hän kirjoittaa myös inkeriläisten kohtalosta ja venäläisistä Suomessa sekä miehen ja kertojan itsensä kohtaamistaan vaikeuksista sulhasensa kansalaisuuden vuoksi. Loputtomalta tuntuvan paperisodan jälkeen pariskunta pääsee avioitumaan (s.24–29).

Kertoja kirjoittaa lapsen saamisesta:

Enkeli toi minulle pojan.

Luin kirjan jolla oli yllä oleva nimi. Ja minä päätin, että haluan lapsia vaikka koko maailma oli mielettömässä käymistilassa. Jos joku soteleski on jäänyt kamppailemaan esim. viiden lapsen kanssa: niin kyllä nuori nainen selviytyy aina parin lapsen kanssa, on vaan lujasti otettava itseään niskasta kiinni. Suomessa oli paljon sisukkaita yksinhuoltajia soteleskejä, jotka huolehtivat lapsistaan ilman ruikutusta. Ajattelin, hällä väliä viekö Valpo tai itänaapuri mieheni, tappelemaan en pysty, mutta jotain on jäätävä minullekin. Niin enkeli toi minulle pojan v. 1947. ”Tervetuloa rakaspieni minun elämään”. Odotin sinua kovasti. Miten kauniin sinisilmäisen vaalean pojan enkeli minulle valitsikaan. Kuinka minä sinua rakastinkaan, olet kaikkeni nyt ja aina. Ei ollut kultalusikkaa antaa käteesi. Eikä muutenkaan loistavia kehyksiä. Sait armeijalta ostettuja vanhoja jalkarättejä kapaloksesi. Ei ne niin kovin puhtaalle tuoksuneet sillä elintarvikekortilla sai vaan yhden saippuapalan vuodessa. Ja ulkomaalaisena et ollut oikeutettu saamaan vauvoille lahjoitettuihin vauva-pakkauksiin. Mutta olit kesän lapsi, tarkenit vähillä vaatteilla. Ja minun rinnoistani sait maitoa riittävästi ja keitettyä vettä lisäksi. Sinä olit minun prinssini kaikista ulkonaista puutteista huolimatta.

Kertomus jatkuu tyttären syntymällä ja pian sen jälkeen vaikeuksilla, joita kertojalla oli, kun perhe halusi matkustaa aviomiehen työn perässä Saksaan. Lopulta muutto Saksaan tapahtui vasta vuonna 1953. Kertoja kuvailee näitä tapahtumia ja elämää Saksassa sivuilla 30–33. Sivulla 34 kertoja palaa jälleen kotimaahan Suomeen lasten kanssa, sillä mies matkusti joka tapauksessa paljon ja kertoja halusi viettää ajan mieluiten kotimaassaan. Matka Suomeen ja elämän aloittaminen lasten kanssa vie elämäkerrasta kaksi sivua. Pian käy ilmi, että kertojan miehellä on syöpä, jonka seurauksena kertojan on mm. etsittävä itselleen töitä elannon varmistamiseksi. Kertoja kuvailee elämäänsä lasten kanssa ja lasten kasvua kunnollisiksi ja hyviksi työihmisiksi sivulla 38. Samalla sivulla hän kirjoittaa myös miehensä kuolemasta ja alkaa kertoa rakkaasta harrastuksestaan, matkustamisesta. Elämäkerran loppuosa, sivut 39–45 ovat pääasiassa muistoja matkoilla tapahtuneista sattumuksista. Kertoja on lähettänyt myös valokuvia itsestään sekä nuoruusvuosilta että myöhemmiltä matkoiltaan.

Tästä elämäkerrasta on peräti seitsemän sitaattia työn analyysijaksossa, joka on paljon enemmän kuin monesta muusta elämäkerrasta. Elämäkerrassa käsitellään paljon parisuhteen kulttuurisen mallin keskeisiä osasia, etenkin naisena elämistä. Kirjoittajan kokemukset ja esitystapa artikuloivat mielestäni hyvin naisen roolia parisuhteen kontekstissa. Voin tässä kohtaa mainita, että ensilukemalta en ollut elämäkerrasta kovin vaikuttunut ja arvoin sitä itsekseni karkeasti, enkä pitänyt sitä mitenkään erityisen antoisana tutkimusta ajatellen. Elämäkertojen analysointi on kuitenkin monivaiheinen prosessi ja matka lukijan ensikommenteista tässä työssä esitettyyn tulkintaan elämäkertojen parisuhdekuvausten kokonaisuudesta on ollut pitkä.

Vaikka elämäkerta-aineisto on tutkimuksessani pääasiallisesti lähteen roolissa, on se erityisesti tässä luvussa myös tutkimuksen kohteena – vaikka työni ensisijainen fokus on siis elämäkertojen sisällöissä, olen kiinnostunut elämäkertoista myös ”sellaisenaan”, omana ilmaisun lajinaan. Pyrin työssäni vastaamaan kysymykseen, millaista potentiaalista tietoa elämäkerrat tarjoavat folkloristisesta näkökulmasta katsottuna. Joudun tällöin pohtimaan elämäkertaa ilmaisun lajina, sillä eri lajeilla voidaan ajatella olevan erilainen lähdearvo. Hahmottelemani kilpakeruu-elämäkertojen genreanalyysi on folkloristiikan kannalta ennen kaikkea lähdekritiikkiä ja sellaisenaan tärkeä osa tutkimusta. Aineiston lähdekritiikki on tärkeää myös siksi, että

kirjoitettuja omaelämäkertoja ei ole aikaisemmin käytetty folkloristiikan alan väitöstutkimuksissa⁵.

Folkloristiikka on koko satavuotisen olemassaolonsa aikana profiloitunut aineistolähtöiseksi, usein suuriin aineistoihin perustuvaksi tutkimukseksi. Tieteenalan kohteena on yleensä ottaen ollut henkinen kansankulttuuri, kansanperinne tai kansantietous, jonka tutkijan tehtävänä on Jouko Hautalan vuonna 1954 kirjoittaman oppihistorian mukaan "tutkia kaikkia niitä inhimillisen hengenelämän perinnäisiä ilmiöitä, jotka eivät suoranaisesti perustu nykyaikaiseen sivilisaatioon" (Hautala 1954, 10). Sitten viittaaminen nykyaikaiseen sivilisaatioon on jätetty sikseen, mutta tutkimuksen kohteena on edelleen usein folklore sen erilaisissa muodoissaan. Yhteistä kaikelle folklorelle on sen "suullinen periytyminen, anonymiteetti, yhteisöllisyys, kansanomaisuus ja kaavamaisuus"⁶.

Kuinka omaelämäkerrat sopivat tähän kuvaan? Ensi näkemältä huonosti. Omaelämäkerrat ovat tunnetun tekijän kirjallisia ja yksilöllisiä luomuksia, jotka on omassa tapauksessani vielä kirjoitettu vastauksena virallisen arkiston kyselyyn. Omaelämäkerrat edustavat "sivilisaatiota", sillä elämäkertagenre on vanha kirjallinen laji. Yhteistä folkloreille näyttäisi olevan ainoastaan lajin kaavamainen luonne. Lähemmän tarkastelun yhteydessä voidaan muitakin yhteyksiä löytää, mutta sitäkin tärkeämpää on todeta tieteenalan laajentunut kenttä: jos painotetaan perinteen merkitystä kommunikaationa, omaehtoisina ilmaisuina ja viestintänä, on nykykulttuurissa tarjolla potentiaalista tutkimusaineistoa paljon enemmän kuin mitä vanhat perinnelajiluokitukset ehdottavat. "Uusien" perinneilmiöiden ja -lajien havaitsemiseen tarvitaan ehkä hieman "folkloristista mielikuvitusta".

Viime vuosikymmeninä on nähty, miten tutkimuksen kohteeksi on otettu erilainen kirjoittamalla tuotettu perinneaine (Pöysä 1997, Latvala 2005, Laurén 2006, Makkonen 2006) ja muistitieto (Peltonen 1996). Molemmissa tapauksissa perinteen välittäjä on usein tiedetty, ja ilmaisun tapa on kirjallinen ja yksilöllinen. Folkloristit

---

⁵ Poikkeuksena ehkä Pauliina Latvalan väitöskirja *Katse menneisyyteen* (2005), jonka Suvun suuri kertomus- keruuseen pohjautuvassa työssä on varmasti ollut myös omaelämäkertoiksi luokiteltavia kirjoituksia.

⁶ Virtanen, Leea 1991, 22-38. Ks. myös Perinnetieteen terminologia.
<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#folklore>

ovat alkaneet jäljittää kirjoittavia ihmisiä (Salmi-Niklander 2004) monella tavalla jopa niin, että vanhoja aineistoja on alettu nähdä uudella tavalla (Kurki 2002). Tässä viiteryhmissä ja perinteen ilmaisuvoiman korostamisen kautta myös omaelämäkerrat ovat validia folkloristisen tutkimuksen aineistoa. Useilla muilla aloilla elämäkertatutkimuksella on jo pitkä historia.

Elämäkertatutkimuksen historiaa

Elämäkerta kuuluu omaelämäkerrallisten kirjoitusten joukkoon yhdessä kirjeiden ja päiväkirjojen kanssa.⁷ Varhaisimmat omaelämäkerralliset muistiinpanot on ajoitettu kirjoitustaidon keksimisen ajankohtaan (Gannet 1992, Vaska 2005, 39, 273) ja varsinaiset elämäkerrat antiikin Kreikkaan (Bahtin 1979, Roos 1987, 22).⁸ Usein elämäkertagenren alku sijoitetaan kuitenkin vasta varhaiseen kristilliseen kulttuuriin. Malliesimerkkinä annetaan usein Augustinuksen *Tunnustukset* vuodelta 397 jaa., jossa ihmisen käsitys historiallisesta ajasta, omasta paikasta siinä ja vastuu omista teoistaan mahdollistavat elämäkerralle esitetyn vaatimuksen itsereflektiosta ja yksilöllisen identiteetin rakentamisesta (Freeman ja Brockmeier 2001, 78–80). Elämäkertoja analysoimalla voidaan tutkia kulttuurihistoriallisen todellisuuden ja elämästä kertomisen, yksilöllisen ja kulttuurisen vuorovaikutusta.

Erotan omaelämäkerran muista elämäkerrallisen kirjoittamisen lajeista, sillä uskon, että koko siihenastisen oman elämän kuvaaminen kirjoittamalla tuottaa erilaista tietoa, kuin vaikkapa toisen kirjoittamat muistelmat tai omatkin, vain tiettyyn elämänvaiheeseen kohdistuvat muistelot. Suurin osa aineistosta onkin nimenomaan omaelämäkertoja – ihmisen itsensä koko siihenastisesta elämänselämästään kirjoittamia kuvauksia. Yleisesti ottaen elämäkerrat voidaan jaotella ammattilaisten kaunokirjallisiin ja kaupallisiksi aiottuihin tuotteisiin, jotka kertovat merkkihenkilöiden elämästä, sekä harrastajakirjoittajien pöytälaatikko- ja omakustannekirjoituksiin. Suuri osa tämän (ja eilisen) päivän harrastajakirjoittajista pyrkii myös

---

⁷ En käsittele lainkaan haastattelumenetelmällä tuotettuja suullisia elämäkertoja, mutta sivuan lajityypin suullisuutta elämäkertomuksen ja genren ominaispiirteiden analyysin yhteydessä.

⁸ Mark Freeman ja Jens Brockmeier väittävät antiikin Kreikan omaelämäkerrallisten tekstien liittyvän vain yhteen kirjalliseen lajiin (eroottinen romanssi) sekä rikossyytteisiin vastaamiseen. He ovat sitä mieltä, että antiikin maailmassa ei tunnettu tarvetta tuottaa erillisyyttä korostavaa yksilöllistä elämäntarinaa, vaan pikemminkin ihmisen tuli integroitua osaksi kokonaisuutta. (Freeman ja Brockmeier 2001, 78). Myös Bahtin itse on todennut, että kreikkalaisilla ei ollut ”mykkää sisäistä elämää”, vaan kaikki oli avointa (Roos 1987, 22).

kaunokirjallisesti vakuuttavaan laatuun ja mahdollisesti kaupalliseen levitykseen. Omaelämäkertojen kirjoittamisen buumi on ollut Suomessa voimakas, mistä kertovat autofiktiivisen romaanin suosio kaunokirjallisuuden piirissä, lukuisten kirjoituskurssien suosio sekä jatkuvasti lisääntyvä elämäkerrallisten omakustanteiden määrä.

Kirjallisena lajina elämäkerta on siis vanha ja myös ns. tavallisten ihmisten elämäkertoja tunnetaan aina 1400-luvulta alkaen (Saksassa), suuremmassa määrin 1600-luvulta, ja 1800–1900-lukujen on väitetty olevan jopa omaelämäkertojen kulta-aikaa Saksassa ja Englannissa (Roos 1987, 13). Suomessakin tunnetaan useita omasta elämästään kirjoittaneita kansalaisia 1800-luvulta (Makkonen 2002, 2006).

Tieteellisiä tarkoituksia varten elämäkertoja on kerätty 1900-luvun alusta lähtien. Keskustelu elämäkertojen todistusvoimasta ja merkityksestä on yhtä vanhaa kuin niiden tutkimus. Antropologi Franz Boas oli 1910-luvulla ensimmäisiä elämänhistoriallisia aineistoja hyödyntäviä tutkijoita, joskin hän päätyi pitämään elämäkertoja epäluotettavina aineistoina ihmisten liioittelutaipumuksen vuoksi. Hänen oppilaalleen Paul Radinille sen sijaan ne olivat 1920-luvulla käyttökelpoisia yksilöhistorian tutkimuksen välineitä. (Aro 1996, 44; Kurki 2002, 20.) Yhteiskuntatieteissä elämäkerrat pääsivät tutkimusaineistoksi 1900-luvun alussa ns. Chicagon koulukunnan ansiosta. Elämäkertojen keskeinen sija väistyi pian, jo 1930-luvun puolivälissä kvantitatiivisen tutkimusotteen tieltä (Roos 1987, 15–16). Aina 1950-luvulle asti elämäkerrat samaistettiin dokumentaarisiiin elämänhistorioihin, jolloin oli tärkeää pohtia niiden edustavuutta ja totuusarvoa (Aro, 1996, 44). Sosiologisen elämäkertatutkimuksen pääasialliset kysymykset ovatkin keskittyneet elämäkertojen informaatioarvoon, lähinnä siihen, ovatko ne ”vain tekstiä” (radikaalikonstruktivistinen lukutapa) vai suoria historiallisia todistuksia (realistinen lukutapa) vai mahdollisesti jotain tästä väliltä (Hyvärinen 1998, 312–314, 329–335). Elämäkertatutkimus on osa laajempaa kertomusten tutkimusten kenttää. Kertomusten tutkimuksen ydin ja alku voidaan sekin jäljittää antiikkiin ja Aristoteleen kirjoituksiin sakka (Hänninen 1999, 16, 19–20), mutta tässä yhteydessä katsaus viimeaikaisempaan humanistiseen ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen riittää. Kirjallisuuden tutkimuksen lisäksi elämäkertatutkimusta on harjoitettu 1900-luvun alusta alkaen myös antropologiassa, sosiologiassa ja psykologiassa. Vaikka elämäkerrat ovat kirjallisia tuotteita ja historiallisesti kirjallisuudentutkimuksen aluetta, kuitenkin juuri

suullisen kulttuurin tutkimus (keskusteluanalyysi, diskurssianalyysi, folkloristiikka) on edistänyt (elämän)kertomusten tutkimusta niin teoreettisesti kuin menetelmällisestikin. Myös elämäkertoja on alettu tulkita ikkunoina elämään, kulttuuriin, kokemusmaailmaan tai psyykeen, tieteenalasta riippuen. 1980-luvulla mukaan otettiin myös kertojan ja kertomuksen näkökulma, jolloin puhutaan narratiivisesta tutkimuksesta (Aro 1996, 44, Hänninen 1999, 16, Hyvärinen 1998, 317).

Narratiivinen tutkimustraditio ei ole yhtenäinen koulukunta, vaan siinä on eroteltavissa ainakin kaksi suuntausta: 1980-luvulla alkaneessa suuntauksessa toiset väittivät elämäkertojen olevan täydellisesti sosiaalisten konventioiden mukaisia niin, että ne eivät ole lainkaan autenttisia. Tällaista kantaa edustaa esimerkiksi Pierre Bourdieun biografisen illuusion käsite (1986): elämäkerta on alisteinen konventiolle, se tukeutuu yleisiin malleihin ja painottaa elämän lineaarisuutta sekä julkista minää – yksityisen minän ja episodimaisen elämäntodellisuuden kustannuksella. Bourdieu painottaa tutkijan roolia lukijana ja elämäkerran konventioiden yhteiskunnallisesta tasosta tietoisena tulkitsejana, mutta myös sitä, että elämäkerta aktivoi ja kehittää kirjoittajan refleksiivistä kuvaa itsestä (Rotkirch 2000, 6, 34; Vilkkio 1997, 113–114). Elämäkerta on ikään kuin pakotettu kertomuksen muotoon, joka ei tee oikeutta kertojan identiteetille.⁹ Toiset narrativistit taas väittivät, että ihminen on nimenomaan tarinankertoja ja niinpä elämäkerta on oivallinen identiteetin rakentamisen paikka. Molemmat suuntaukset painottivat identiteetin käsitteen keskeistä roolia elämäkertatutkimuksessa. (Hyvärinen 1998, 315–323.) Narratiivinen elämäkertatutkimus on tällä hetkellä voimissaan erityisesti sosiaalitieteissä ja psykologisessa tutkimuksessa.¹⁰

---

⁹ Tällaisia väitteitä ovat esittäneet myös muutamat 1980-luvun feministiset kirjallisuudentutkijat, joiden mukaan naisten kirjoittamat elämäkerrat eivät vastaa naisten todellisuutta ja että ne ovat vain miehisen genren konventioiden mukaisia. Toisaalta naisten omaelämäkertoissa on nähty myös nais erityisiä diskursiivisia muotoja, kuten henkilökohtaisimman minän salaamista, fragmentaarisuutta ja elämäkerran sitomista merkittävään toiseen. (Vilkkio, 1997, 116–120). Tällainen vastakkainasettelu ei tunnu enää, eikä ainakaan oman aineistoni kohdalla ajankohtaiselta.

¹⁰ Jens Brockmeier ja Donald Carbaugh sijoittavat nykyisen narrativistisen tutkimuksen laajempaan ihmistieteiden muutoksen trendiin, jälkipositivistiseen tietentraditioon, tulkitsevaan, diskursiiviseen tai kulttuuriseen käänteeseen, jota voidaan nimittää myös jälkistrukturalistiseksi. Esimerkiksi narratiivinen psykologia tutkii narratiivisen diskurssin luonnetta ja roolia suhteessa elämän kokonaisuuteen, kokemuksiin ja ajatteluun. Näkemys kulttuurissa opittujen kertomusten merkityksellisyydestä ihmisen kokemusten jäsentäjänä poikkeaa perinteisestä individualistisesta ja mentalistisesta psykologisesta tiedonkäsityksestä. (Brockmeier ja Carbaugh 2001, 9-10)

Matti Hyvärinen on jakanut elämäkertatutkimuksen neljään lukemisen tapaan. Jo mainittujen realistisen ja narratiivisen tutkimusotteen lisäksi hän kirjoittaa retorisesta ja konstruktivistisesta elämäkertojen lukutavasta. Retorinen lukutapa tarkoittaa sitä, että tutkija on tietoinen siitä, kuinka kaikki tekstit ovat kommunikaatiota ja siksi suunnattuja jollekin yleisölle tämän vakuuttamiseksi. Retorisen lukutavan ulottuvuuksia voivat olla myös elämäkerran komposition ja erottelujen ja rinnastusten tunnistaminen, sekä kielikuvien tutkimus. Esimerkiksi metaforien tutkiminen on nähty hedelmälliseksi tavaksi tulkita elämäkertojen merkityksiä, samoin kuin suullisen kerronnan tutkimuksesta tuttujen kertomuksen peruskomponenttien tarjoama apu (esim. Labov 1972, Siikala 1984, Vilkkio 1994, Hyvärinen 1998, 323–329).

Konstruktivistisen lukutavan huomio on keskittynyt nykyisyyteen sillä ajatuksella, että menneisyyttä rakennetaan ja muistetaan aina nykyisyyden ehdoilla. Konstruktivistisesti kysyy, millaisia todellisuuksia kertojat rakentavat elämäkerrallisen kerronnan avulla. Tämän lukutavan edustajille kaikki kategoriat, kuten esimerkiksi sukupuoli, ovat kielellisesti tuotettuja, joten huomio kiinnittyy niiden tekstuaaliseen tuottamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa tekstitulkinna ja diskurssianalyysin välineiden käyttöä, joita kirjallisuudentutkimuksen ohella on kehitetty myös suullisen kerronnan ja esimerkiksi keskustelun tutkimuksen tarpeisiin. (Brockmeier ja Carbaugh 2001, 13; Hyvärinen 1998, 329–330.)

Yleistävänä yhteenvedona elämäkertatutkimuksen trendeistä voidaan sanoa, että realistinen elämäkertatutkimus keskittyy elämäkerran kuvaamaan elämään, kuten osassa varhaista antropologista ja sosiologista tutkimusta. Realistisen lukutavan hylkääminen johtuu siitä, että se ei kyseenalaista kertomuksen ja kontekstin suhdetta, se ei tulkitse vaan toteaa. Muu elämäkertatutkimus jakautuu luokkiin huonommin ja keskeisiä ovatkin kulloisenkin tieteenalan ja tutkimushankkeen kysymyksenasettelut. Menetelmät voivat vaihdella ja ne kulkeutuvat tutkimustraditiosta toiseen, samoin kuin keskeiset teoreettiset kysymykset.

Oma suhteeni tutkimussuuntauksiin on hieman etäinen: lähtökohtani ei ole narratiivinen eikä narratologinen, vaikka aineisto mahdollistaisi myös sellaisen lähestymistavan. Lähtökohtani ei ole myöskään missään nimessä realistinen, sillä en tutki kirjoittajien elämää, vaan heidän tulkintojaan siitä. En kuitenkaan keskity

elämäkertojen retoriseen puoleen ja konstruktiiivisessa lähestymistavassa itseäni puhuttelee lähinnä kertojien tuottama todellisuus ja vähemmän se, millaisin kielellisin keinoin ne on tuotettu - vaikka tätä luonnollisestikin sivutaan työssä myös. Oma suhteeni elämäkertoihin määrittyy työn edetessä etenkin kun pohdin elämäkertoja folkloristisesta näkökulmasta ja kysyn, ovatko elämäkerrat ehkä kirjoitettua perinnettä (s. 60).

Kaikki elämäkertatutkijat joutuvat kuitenkin vastaamaan tiettyihin tradition, aineiston ja tutkimusintressin kannalta keskeisiin kysymyksiin. Ensimmäinen näistä on yleensä *totuus*. Tutkimustraditiota painaa kysymys elämäkertojen suhteesta erilaisiin totuuksiin, historialliseen ja kerronnalliseen. Tutkijan on todettava ymmärtävänsä, että elämäkerta on aina nykyhetkestä käsin – joskin tulevaisuuteenkin suuntautuva – kertomus menneestä, eli kertojan tulkinta omasta elämästään kerrontahetkellä. Yleensä tutkija sitoutuu omaelämäkerralliseen sopimukseen, jonka mukaan voidaan olettaa kertojan kirjoittaneen elämästään vilpittömästi, vaikka on muistettava, että elämäkerta pyrkii aina myös vakuuttamaan lukijansa.

Koska realistinen lukutapa on metodina vanhentunut, ei kysymys totuudestakaan ole aivan niin polttava kuin joskus aikaisemmin – paitsi silloin kun käy ilmi että elämäkerrassa on todistettavasti seipitettyjä aineksia¹¹. Jokainen elämäkertatutkija on kuitenkin tuttu omaelämäkerrallisen sopimuksen käsitteen kanssa¹²: tiivistäen tämä

---

¹¹ Helsingin Sanomat 29.1.2006 uutisoi yhdysvaltalaisen tietokirjallisuuden myyntilistojen kärkipaikalle päässeän ”entisen alkoholistin ja huumeveikon James Freyn karun omaelämäkerran” herättäneen skandaalin Yhdysvalloissa, kun internetissä toimiva tutkivan journalismin sivusto The Smoking Gun todisti olennaisen osan kirjan sisällöstä poikkeavan totuudesta. Kirjailija itse on myöntänyt keksineensä osia kirjaan omasta päästään. (HS 29.1.2006) Artikkelissa epäillään skandaalin johtuvan nimenomaan siitä, että kirja on julkaistu tietokirjana. Uskon kuitenkin, että moraalinen paheksunta epärehellistä kertojaa kohtaan johtuu nimenomaan elämäkerrallisen sopimuksen rikkomisesta. Vaikka arkistoihin kirjoitetut elämäkerrat eivät (useinkaan) tavoittele paikkaa bestsellerlistoilta, on syytä muistaa kirjoittajien täydellinen vapaus ja omaelämäkerrallisen sopimuksen hauraus. Paljon elämäkertoja lukenut (folkloristi) saattaa kuitenkin erottaa silkan fiktion ”aidosta” omaelämäkerrasta silloinkin kun se aitona esitetään. Omassa aineiston keruun vaiheessa hylkäsin yhden kirjoituksen sillä perusteella, että epäilin sitä seipitetyksi. Joissain elämäkertoissa saattoi myös olla jaksoja, joiden totuudellisuus herätti kysymyksiä. Omassa tutkimusasetelmassani totuuden kysymys on kuitenkin toissijainen. Jopa seipitetty parisuhdekertomus kertoo parisuhteelle, naiselle ja miehelle annetuista kulttuurisista merkityksistä. Folkloristisen tutkimuksen historiassa totuusarvoa on pidetty vähäisempänä, sillä suullisen perinteen on katsottu olevan anonymia, kollektiivista ja immanenttia kulttuuripääomaa (Aro 1996, 45).

¹² Omaelämäkerrallisen sopimuksen käsite on peräisin Philippe Lejeunelta (*pacte autobiographique* vuodelta 1975). Alun alkaen Lejeune tarkoitti sopimuksella sitä, että omaelämäkerran kirjoittajaminä ja tekstin minä ovat yksi ja sama henkilö (Vilkkö, 1997, 79, Kaskisaari 2000, 26). Viimeisen 30 vuoden aikana käsitettä on laajennettu ja syvennetty, mutta perusidea omaelämäkerran kirjoittajan ja

sopimus tarkoittaa sitä, että lukija-tutkija voi luottaa elämäkerran kirjoittajan vilpittömään tarkoitukseen kertoa elämästään niin kuin hän on sen kokenut. Näin totuudellisuus liittyy pikemminkin kirjoittavan kertojan tulkintaan kuin hänen elämänsä ulkoisiin tapahtumiin (Keskitalo-Foley 2004, 25).

Omaelämäkerran voidaan kuitenkin ajatella myötäilevän elettyä elämää tai sen voi nähdä viittaavan todellisuuteen (Kaskisaari 2000, 8, Vilkkio 1997, 53). Tutkimuksesta riippuen voidaan kertomuksen ulkopuolinen historiallinen todellisuus nähdä kertomusta selittävänä tekijänä tai tutkimuksen yhtenä (elämäkerran välittämänä) kohteena (Komulainen 1998, 65–66, Kalela 2000). On myös kysytty, miksi omaelämäkertaa lainkaan verrataan ”oikeaan elämään” eikä mieluummin muihin kilpaileviin esityksiin todellisuudesta (Kaskisaari 2000, 10).

Tämän tutkimuksen elämäkerta-aineistot myötäilevät oletettavasti kirjoittajien ”oikeaa elämää” varsin läheisesti. Valtaosa kirjoituksista noudattelee elämänkaarimallia, jossa edetään kronologisesti lapsuudesta kirjoittajan nykyisyyteen ja jossa kuvataan elämän keskeiset käännekohdat ja tärkeät valinnat. Esittelen tutkimusaineistossa esiintyvän elämäkerran rakenteen hieman myöhemmin (s. 54). Aineiston muodostamisen prosessin aikana lukemieni noin 200 elämäkerran pohjalta olen muodostanut myös oman käsitykseni elämäkertojen luonteesta ja informaatioarvosta. Yksittäisten elämäkertojen sisällöt ja rakenteet on tuotu esiin myös työn liiteosassa (Kertojaliite s. 301–321), jossa esittelen jokaisen aineiston elämäkerran parisuhdekuvauksen sekä kirjoituksen muut teemat ja rakenteen lyhyesti.

Folkloristi ja omaelämäkerta

Ajatus elämäkerrasta yhdenlaisena kulttuurisena representaationa on folkloristisesti ajatellen antoisa ja perusteltu. Se liittyy kysymykseen elämäkerrasta yhdenlaisena kertomuksena tai puhetapana, jonka lukutapa riippuu siitä, mihin kohtaan omaelämäkertaa kysymykset suunnataan: kirjoittavaan minään (**omaelämäkerta**),

---

kertomuksen päähenkilön jonkin tasoisesta ykseydestä on säilynyt. Jokainen elämäkertatutkija joutuu määrittelemään suhteensa kirjoittajaan, kertomukseen ja näiden kontekstiin omien kysymystenasettelujensa mukaisesti.

hänen käsitykseensä hyvästä elämästä (omaelämäkerta) vai sen representaatioon (omaelämä**kerta**) (Kaskisaari 2000, 7)¹³.

Omaelämäkertoja on tutkittu ja tutkitaan tällä hetkellä paljon juuri kertomuksina. Sekä sosiologisessa että psykologisessa tutkimuksessa kertomus on usein kertovan minän identiteetin rakentamisen paikka, mutta myös avain yksittäisen toimijan ja yhteisön välisen dikotomian purkamiselle. (Aro 1996, 44–45, Komulainen 1998, 61). Folkloristisessa tutkimuksessa kertomuksilla ja niiden tutkimuksella on perinteisesti vahva asema. Kertomus on yksi tyypillisimpiä puheen muotoja, jonka keskeistä asemaa kulttuurisen tiedon välittäjänä ei voi yliarvioida (ks. Ochs 1997, 185; Siikala 1984, 23, ja 1991 47–50, Anderson 1995, 217–219). Kertomuksia analysoimalla voidaan tutkia, miten ihmisen elämä on tiedollisesti organisoitunut (Bell 1988, 101–102) ja millaisia henkilökohtaisia arviointeja kertoja itsestään ja elämäntapahtumistaan tekee (Linde 1993). Henkilökohtaisten (elämän)kertomusten voidaan nähdä heijastavan sekä vahvistavan kulttuurisia merkityksiä, vaikka sillä voi olla myös dominantin ideologian tai diskurssin kiistämisen tarkoitus (Silberstein 1988, 147). Nykyterminologiassa käytetty performatiivisuuden käsite kattaa kirjoittavan subjektin toiminnan sekä subjektiviteetin ilmaisuna että tuottamisena, foucault’laisittain neuvotteluna vallasta (Kaskisaari 2000, 5-9).

Folkloristin sanavarastossa kertomus on yhteisnimitys monelle piirteiltään hyvinkin erilaiselle kerronnan lajille. Kansankertomusten vanhempi tekstuaalinen tutkimus keskittyi kertomusten (satujen ja tarinoiden) ajalliseen ja alueelliseen muunteluun (maantieteellis-historiallinen koulukunta), tyyppi- ja motiivi-indeksejä unohtamatta (Kaivola-Bregenhøj 1988, 8-12). Folkloristisessa tutkimuksessa on tarkasteltu kertomuksia monin painotuksin (kertoja, kerronta, rakenne, sisältö) kuitenkin niin, että keskeisimmäksi kysymykseksi nousee kysymys kertomusten välittämistä kulttuurisista merkityksistä. (Esimerkiksi Siikala 1984, Apo 1986, Kaivola-Bregenhøj

---

¹³ Elämäkertatutkimusta on jaoteltu moniin eri ryhmiin ja historiallisiin aikakausiin. Laura Aron esitys elämäkertatutkimuksen muutoksesta jakaa tutkimushistorian elämänhistorillisesta (realistinen näkökulma) faktuaaliseen ja subjektiivistiseen joissa kummassakin itse kertomus tärkeämpi kuin sen heijastelema todellisuus. Näiden jälkeen on nimettävissä kertojan ja kertomuksen näkökulma (narrativistit) sekä nämä sisältävä, mutta kerrontatapahtumaa painottava elämäkertomusten tutkimus. Tämä on lähellä sosiologioiden esityksiä, esimerkiksi Hyvärisen (1998) jakoa realistiseen, narratiiviseen, retoriseen ja konstruktivistiseen tutkimukseen.

1988, Aro 1996, Peltonen 1996, Pöysä 1997, Salmi-Niklander 2004, Latvala 2005, Siikala & Siikala 2005).

Folkloristisessa tutkimuksessa on elämäkerta-aineistoja hyödynnetty toistaiseksi varsin vähän, vaikka ne ovat mitä hedelmällisin tutkimuskohde sellaiselle, joka haluaa suunnata katseensa kulttuuriin, jossa ne ovat syntyneet, jota ne kuvaavat ja vahvistavat tai haastavat. Perinteenlajit ylläpitävät vanhakantaisiakin kulttuurin rakenteita, esimerkiksi stereotyyppisiä sukupuolten rooleja ja merkityksiä. Eri perinteenlajien on nähty välittävän keskenään erilaisia käsityksiä, mielikuvia ja asenteita samastakin sisältöaineuksesta (Apo 1986, 181). Folkloristisen elämäkertatutkimuksen yksi haaste onkin määrittellä useita eri perinteenlajeja hyödyntävän elämäkertagenren välittämät käsitykset, mielikuvat ja asenteet.

Elämäkerrat ovat kulttuurisen tiedon käsittelemisen ja välittämisen paikkoja, joissa käydään läpi ihmisen kaikkein tärkeintä asiaa: omaa (ja läheisten) elämää, lajin rajoitukset huomioon ottaen (kirjoituskonteksti, mitä miehen/naisen pitää kertoa, arkistolle). Elämäkerta on sellainen ilmaisen muoto, joka kertoo millaista on hyvä elämä – tai millaisia normatiivisia käsityksiä ihmisillä on siitä, millaista hyvän elämän tulisi olla. (Freeman & Brockmeier 2001, 75.) Se hyödyntää erilaisia kirjallisen ja suullisenkin kerronnan keinoja, mm. pienfolklore ja henkilökohtaisia kertomuksia osana hyvän elämän määrittelyä. Moniaineisuusdestaan huolimatta arkistolle kirjoitetut elämäkerrat voidaan mielestäni nähdä selkeästi omana kirjoittamisen lajinaan, jonka tarkoituksena on määrittellä kertojan paikka maailmassa.

Suullisen perinteen tutkimuksessa elämänhistoriallinen kerronta¹⁴ on luokiteltu osaksi muisteluluonteisten kertomusten kategoriaa (Peltonen 1996, 39). Tällaista muistelemista esiintyy erityisesti tilanteissa, joissa ihmiset ovat erossa alkuperäismiljööstään (esim. siirtokarjalaiset, Virtanen 1982, 176), tai esimerkiksi haastattelun tuloksena; tosin tutkijoille ei välttämättä kerrota samoja asioita kuin tutuille ihmisille (Aro 1996, 50–52). Elämänsäkokonaisuudesta hahmotusta ei yleensä esiinny suullisesti kerrottuna, tai sitten siihen ei ole kiinnitetty huomiota – esimerkiksi lyriikan

---

¹⁴ Peltonen määrittelee muistelman, elämänhistorian ja elämäkerran eroja eri tieteenalojen käsitteinä (Peltonen 1996, 40–47). Omassa määrittelyssäni elämäkerta sisältää sekä muistelmia että elämänhistoriallista kerrontaa.

naislaulajat saattoivat esittää pitkiä, moniaihelmaisia huolilauluja, jotka kertoivat ”koko hänen elämänsä” (Virtanen, 1982, 175). Lyyristen laulujen sekä kalevalamittaisen rahvaanrunouden ja kirjoituksettoman kulttuurin omaelämäkerrallisuus muuallakin on näytetty toteen. (Ks. Timonen 1990, 189, 2004, 161–162, myös Tarkka 2005, 189.)

Kirjoitettua elämäkertaa on tähän asti pidetty lähes yksinomaan (kauno)kirjallisuuden lajina. Haluan kuitenkin esitellä sen kirjoittavien kertojien hallitsemana kirjoitetun perinteen lajina, joka hyödyntää niin suullisen kuin kirjallisen kulttuurin erilaisia ilmaisumuotoja¹⁵. Viime vuosien folkloristisessa tutkimuksessa kysymys kirjallisen ja suullisen ilmaisun suhteista on saanut paljon huomiota osakseen ja Satu Apon (1980, 188–189) yritys legitimoida kirjoittavat kertojat osaksi tutkittavaa kansaa ja heidän (kirjoitetut) kertomuksensa osaksi perinteen kenttää (1995, 173–186) alkaa nyt viimein vakiintua. Tieteenalan historiasta johtuen folkloristit ovat (aiemmin) halunneet tutkia ”viatonta”, luku- ja kirjoitustaidotonta kansanihmistä vaarallisen, poliittisen ja itsensä tiedostavan kirjoittavan ihmisen sijasta (ks. Salmi-Niklander 2004, Abrahams 1993, Anttonen 1994), vaikka toisaalta kirjoittavia kansanihmisiä on hyödynnetty perinteen keruuprosessissa jo 1800-luvulta ja erityisen aktiivisesti 1930-luvulta lähtien (Salmi-Niklander 2004, 37). Tällöin vaatimus kansan edustajan pysymisestä lestissään oli kuitenkin ehdoton: kansanihmisen tuli olla perinteen välittäjä, mutta tulkintoja saattoivat tehdä vain oppineet (Kurki 2002, 228).

Kirjallinen perinne on liitetty ei-kansanomaiseen ja epäaitouteen.¹⁶ Viimeaikainen kirjoittavien kansanihmisten tutkimus folkloristiikassa ja myös esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksen puolella (esim. Makkonen 2005 ja Votka 2005, Kauranen

---

¹⁵ Elämäkertoista voitaisiin puhua monimutkaisena genrenä Bahtinin (1986) merkityksessä, eli kirjallisuuden lajista, joka sisällyttää itseensä myös suullisen kulttuurin lajeja, mutta koska en omassa työssäni lopultakaan käsittele paljoa kirjallisen ja suullisen aineksin suhdetta, jääköön tämän näkökulman syvällisempi selvittäminen tulevaisuuteen. Asiaa, myös Bahtinin genrekäsityksiä, ovat osaltaan pohtineet Charles Briggs ja Richard Bauman artikkelissaan *Genre, Intertextuality and Social Power* (1992). Oma käsitykseni genrestä on lähellä ns. funktionaalista käsitystä, jossa genren keskeiseksi kriteeriksi nousee ilmaisun lajin välittämien merkitysten painottaminen ensisijaisena lajikriteerinä. (Ben-Amos 1976.)

¹⁶ Epäaidon ja aidon perinteen jyrkkä dikotomia on vuosikymmenten saatossa ehkä hieman hämärtynyt, mutta itse näen jaottelun merkkejä edelleen. Yksi selkeä epäaidoksi perinteeksi luokiteltu laji tällä hetkellä ovat omakustannekirjat, joista noin kolmasosa on nimenomaan henkilökohtaista tai muuta muistelukerrontaa. Tämä toistaiseksi kartoittamaton kirjallisen perinteen laji kuuluisi folkloristien tutkittavaksi, vaikka se on 1980-luvulla tuomittu ”epäonnistuneiden kirjailijoiden” touhuksi ja ”arkiston riesaksi” Matti Kuusen taholta. (Latvala 2005, 27)

2009) tukee kuitenkin käsitystä kirjoittamisesta ”tavallisten” ihmisten toimintana. Tavallisuuden ja poikkeuksellisen kysymykset liittyvät folkloristiikan historiaan ja elämäkertagenren määrittelyssä kysymykseen, kuka on perinnettä välittävä kertoja?

Kirjoittava kertoja ja kilpakeruun konteksti

Arkistossa olevan aineiston on useimmiten katsottu edustavan kansan syvien rivien tuntoja. Tämän päivän näkökulmasta on luonnollista, että ajatus tutkijan maailmasta erillään olevasta kansasta on asetettu kyseenalaiseksi sen sisältämän dikotomian ja arvolutautuneisuuden vuoksi (tästä esim. Aro 1996, 32–34). Poliittisena ja kulttuurisena käsityksenä ”kansa” on kuitenkin edelleen olemassa, ja tutkimuksessa tällaisen termin käyttäminen on selkeästi määriteltävä. Itse en käytä kansan käsitettä lainkaan, vaan tutkin arkistoon kirjoittaneiden ihmisten kuvauksia ja käsityksiä. Kirjoittavien kertojien kohdalla on jossain määrin pidetty yllä ajatusta poikkeuksellisesta henkilöstä, jolla on joko kykyä kertoa elämästään kirjoittamalla tai poikkeuksellisen kertomisen arvoinen elämä. Omassa aineistossani kertojia on kuitenkin hyvin monenlaisia niin elämäntaloiltaan kuin kirjoitustaidoiltaan. Lähdän siitä, että kaikki kertojat ovat ihmisinä erityisiä, mutta tutkimuksen kontekstissa he ikään kuin menettävät osan yksilöllisyydestään ja edustavat pikemminkin kilpakeruuaineistojen kirjoittajia. Hyvin kirjoitettu pitkä elämäkerta voi olla tutkijalle suuremmaksi avuksi kuin lyhyt ja huonosti kirjoitettu, eikä kunnianhimoisesti kirjoitettu elämäkerta ole ainakaan sen epäaidompi kuin muutkaan elämäkertatekstit (Huttunen 2002, 32).

Kirjoituskilpailuihin osallistuvat ihmiset ovat aina monellakin tapaa valikoitunut joukko ihmisiä, joita emme ehkä tutkimuksen piirissä vielä tunne riittävän hyvin. Kirjoituskutsuun ovat vastanneet ensinnäkin vain sellaiset, jotka ovat kutsun nähneet ja päättäneet osallistua sekä todella toteuttaneet aikeensa. Kirjoittajat sekä ovat että eivät ole ”keitä tahansa” (ks. Taira 2004, 42–43). Kertojien joukko on heterogeeninen taidoiltaan ja taustoiltaan, sillä kirjoitusharrastus on Suomessa suurta ja periaatteessa jokaiselle mahdollista.

Valikoitua aineistoa käyttävän tutkimuksen taustalla on oletus pienenkin aineiston ilmaisukyvyistä suhteessa tutkimuskysymyksiin. On syytä pohtia myös sitä, miten

hyvin aineisto edustaa laajempia ihmisryhmiä – esimerkiksi työläisiä, naisia, suomalaisia jne. Elämäkertatutkimuksessa kysymys edustavuudesta on tavallinen, ja tietyn sosiologisen vertailututkimuksen tulosten mukaan suomalaisten omaelämäkertojen kirjoittajat ovat monissa suhteissa lähellä kansalaisten keskiarvoa. Kontulan ja Haavio-Mannilan tutkimuksessa todetaan kuitenkin, että naiset kirjoittavat miehiä useammin, vanhat nuoria useammin ja että kirjoittajat ovat sisäänpäin kääntyneempiä ja taipuvaisempia kirjoittamaan kuin kansalaiset keskimäärin (Rotkirch 2000, 31/ Kontula & Haavio-Mannila 1995).

Luettuani noin kaksisataa elämäkerta olen taipuvainen uskomaan mainitun tutkimuksen tuloksia vain osittain: kirjoittavien kertojien profilointi suhteessa vaikkapa "suomalaisiin yleensä", sisäänpäin kääntyneisyydestä puhumattakaan, on todennäköisesti mahdoton tehtävä. Sitä paitsi oman aineistoni valossa vaikuttaa päinvastoin siltä, että ainakin osa ahkerista kirjoittamisen harrastajista on myös muussa elämässään ja sosiaalisessa toiminnassaan erittäin aktiivisia. Monet toimivat ahkerasti useita elämän eri alueita edustavissa järjestöissä ja erilaisissa harrastuspiireissä. Koska tutkimukseni ei ole kvantitatiivinen, eikä se pyri kattavasti kuvaamaan kaikkien suomalaisten käsityksiä, en pidä kirjoittajien valikoituneisuutta ongelmana. Koska kyseessä ei ole myöskään tapaustutkimus, kirjoittajien henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ei ole analyysin kannalta merkitystä. Mukana on joka tapauksessa erilaisia suomalaisia ja kirjoittajia, joiden käsitykset parisuhteista ja kokemukset niistä ovat sekä eriäviä että yhteneväisiä.

Elämäkerran lähdekriittisessä määrittelyssä on kysyttävä, kenelle kirjoittava kertoja kirjoittaa. Tarkastelen kirjoittavan kertojan ja arkiston suhdetta kontekstualisointina, aktiivisena neuvotteluna (ks. Tarkka 2005, 54). Arkistolle lähetettyjä kirjoituksia on nimitetty organisoiduksi perinteeksi (Peltonen 1996, 62), jota ei olisi lainkaan olemassa ilman arkiston pyyntöä. Itse puhuisin organisoidun perinteen sijasta kuitenkin vain organisoidusta perinteen keruusta: viime vuosina on käynyt ilmeiseksi, että Suomessa on varsin laaja ja aktiivinen harrastajakirjoittajien joukko, joka kirjoittaa paitsi itselleen, myös laajemmalle yleisölle. Yksi tällaisen kirjoittamisen näkyvistä ilmentäjistä on jo aiemmin mainittu omakustannekirjallisuuden huikeasti kasvanut määrä. Ilmiö on sinänsä vanha ja näkyy myös tässä aineistona olevien elämäkertakeruiden kontekstissa: *Satasärmäinen nainen* -keruun yhteydessä arkistoon

lähetettiin muutamia (5-6) omakustanteisia elämäkertoja, jotka ovat sisällöllisesti jokseenkin samanlaisia kuin arkistovastauksetkin. Miesten elämäkertakeruun yhteydessä omakustanteisia elämäkertoja lähetettiin jo parikymmentä kappaletta ja esimerkiksi muutamia vuosia myöhemmin järjestettyyn *Suvun suuri kertomus* -kilpailuun jo useita kymmeniä. Omakustanne- tai omaehtoisesta kirjoittamisesta olen kirjoittanut lähemmin artikkelissani ”Itse kirjoitettu elämä” Kalevalaseuran vuosikirjassa 87 (Hatakka 2008).

Omakustannekirjoittamisen lisääntyminen ja kertojien omat tiedonannot elämäkertojenkin yhteydessä antavat aiheita uskoa, että kirjoitettuja kertomuksia tuotetaan kirjoittajien omiin tarpeisiin, kirjoitusharrastuksena tai vaikkapa lastenlapsille muistoksi. Uskon että kirjoitettua perinnettä on olemassa, ja että se ”odottaa keräämistä” (ks. Latvala 2005, 27) ”luonnollisena” lajina, joka aktuaalistuu tiettyinä hetkinä, muun muassa silloin kun kertoja vastaa keruuseen. Se, että keruu on organisoitua, ei vähennä itse lajin arvoa, vaikka se voi vaikuttaa siihen mitä kerättynä saadaan. Tämä problematiikka koskee koko kansanperinteen tutkimusta ja historiaa, sillä perinnettä on harvemmin tallennettu täysin autenttisissa tilanteissa. Tämän lisäksi tutkimusta varten tallentaminen ja arkistoiden tapaan tallentaminen ovat perinteen ”luonnollisesta” elämästä poikkeavaa toimintaa. Tutkimusperinteen näkökulmasta toiminta on tietysti luonnollista ja perinteikästä. Kirjoittavien kertojien ja arkiston suhde menneisyydessä (1800–1900-luvuilla) on noussut entistä kiinnostavammaksi tutkimuskysymykseksi kirjallisuudentutkimuksen, uskontotieteen ja folkloristiikan parissa. Itse peräänkuuluttaisin kysymyksen tarkastelua myös nykyhetken suhteen esimerkiksi kirjallisten aineistojen räjähdysmäisen kasvun näkökulmasta, Internetin tekstiavaruus mukaan luettuna.

Elämäkertojen kilpakeruita on järjestetty eri puolilla maailmaa, eri tarkoituksia varten. Suomessakin järjestäviä tahoja on ollut useita (esimerkiksi Museovirasto sekä eri arkistot ja seurakunnat), mutta oma aineistoni on koottu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta. SKS on perinteentutkimuksen keskeinen laitos, jonka historia liittyy saumattomasti koko tieteenalamme historiaan. Sen Kansanrunousarkisto on valtion rahoittama arkisto. SKS:n toiminta ja asema esimerkiksi tieteellisen kirjallisuuden kustantajana ja uusien folkloristien kouluttajana on keskeinen.

Kansanrunousarkistossa säilytetään lukuisten jo tehtyjen tutkimusten aineistoja ja vielä enemmän sellaista materiaalia, joka ei ole vielä päässyt tieteellisen tutkimuksen kohteeksi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran elämäkertakeruut ovat osa kansallisen muistitiedon keruun strategiaa. Tällainen toiminta on kaikkea muuta kuin ideologisesti neutraalia ja intresseistä vapaata toimintaa (Taira 2004, 44). Lisäksi keruutoiminnassa on usein ollut mukana muita tahoja omine intresseineen – niin myös elämäkertakeruissa. Aineistoja tulkitsevan tutkijan intressit vaikuttavat aineistojen käyttöön kuitenkin eniten ja siksi tutkijan tulee tehdä omat lähtökohtansa mahdollisimman selviksi.

Kansanrunousarkisto on edistänyt kirjoittaen kertomista jo 1800-luvulta puolesta välistä alkaen, jolloin oppineisto organisoï perinteen keruuta ja pyysi kansanihmisiä lähettämään materiaalia Lönnrotin sanakirjahanketta varten (Kurki 2004, 65). Omassa työssäni hyödyntämäni aineiston kaltaista kirjoitettua perinnettä alettiin kerätä erityisen innokkaasti vasta 1960-luvulla, samaan aikaan kun Kansanrunousarkistossa tapahtui tutkijoiden sukupolvenvaihdos. Perinteen käsite avartui, mm. jokamiehen muistitieto, kaupunkilaisten ja erityisyhteisöjen dokumentointi otettiin mukaan arkiston ohjelmaan. Vuosina 1965–66 järjestettiin kilpakeräys vuoden 1917–18 tapahtumista. Keruu oli suuri menestys ja kantaa hedelmää tänäkin päivänä. 1960-luvun lopulla keruukampanjat suunnattiin ammattikuntaperinteeseen, ja tämä traditio jatkuu edelleen. Vaikka kilpakeruilla oli ollut jo tätä aikaisemmin pitkät perinteet, oli metsätyömiesten jätkäperinteen tallentamiseksi järjestetty keruu vuonna 1969 nykymuotoisten kilpakeruiden alku. (Hirvonen, Makkonen, Nybondas 1981, 280, 304–305.)

Ammattikuntien perinteen lisäksi on järjestetty lukuisia teemakeruita erilaisista aiheista. Tutkijat voivat hyödyntää SKS:n vastaajaverkostoa omissa kyselyissään, jotka ovat useimmiten melko pienimuotoisia: vastaajille lähetetään tutkijan tekemä kysely, johon vastaamisesta ei luvata palkkiota. Tutkija saa saapuneet vastaukset käyttöönsä, jonka jälkeen aineisto talletetaan Kansanrunousarkistoon, missä se on kaikkien saatavilla. Tällaisen keruun kustannukset ovat kohtuullisen pienet, ja se on yksi SKS:n tapa edistää tutkimustoimintaa.

Yksittäisten keruiden lisäksi on tehty suuria kilpakeruita, jotka suunnataan useimmiten SKS:n vastaajaverkkoa laajemmalle yleisölle. Näissä keruissa julkistetaan kilpailu, jossa luvataan esim. kolme rahapalkintoa sekä kirjapalkintoja ja kunniakirjoja. Kiitoskirje lähetetään kaikille osallistuneille. Kilpakeruun raadin muodostavat yleensä kaksi henkilöä Kansanrunousarkistosta (useimmiten johtaja ja kilpailun sihteeri), sekä yhteistyötahon asettamat henkilöt. Monessa kilpakeruussa yhteistyötahona (1990-luvulla) on ollut joku yhteiskunnan virallinen taho – opetusministeriö ja -hallitus, oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö jne. Järjestäviä tahoja voi olla myös useita. Yhteistyötahot ovat mukana aiheen ja rahoituksen takia. Aineistot jäävät yleensä Kansanrunousarkistoon ja monissa tapauksissa niistä toimitetaan aineistoantologia, jonka SKS kustantaa, mahdollisesti yhteistyökumppanin avustuksella. Tällainen prosessi oli kyseessä myös *Satasärmäinen nainen* ja *Eläköön mies* -keruissa.

Keskeinen kysymys elämäkertatutkimuksessa ja muussa kirjoitetun perinteen analyysissä on keruuseen vastanneen henkilön intentio – miksi kertoja kirjoittaa arkistolle ja mitä nimenomaan arkistolle suunnatusta tekstistä voi päätellä? Yksi tapa selvittää kertojien intentioita on analysoida kirjoittajien metakerrontaa. Mielestäni kertojien suorat arviot omasta kirjoituksestaan, metakerronta tai vaikkapa vastausten ohessa lähetetyt lähetekirjeet ansaitisivat entistä enemmän huomiota osakseen (Peltonen, 1996, 87–89, 91–92, Vilkkio 1997, 13–15). On selvää, että vastaamiseen voi olla monia eri syitä: yksi motiivi kirjoittaa on kilpailuun osallistuminen. Kirjoitusharrastuksen suuri suosio näkyy lukuisten taidokkaiden vastausten määrässä. Monet kirjoittajat myös haaveilevat mahdollisen palkinnon lisäksi tai sijasta kirjoituksensa julkaisemisesta. Kilpailuaspekti voi saada kertojan käymään intensiivistä dialogia keruuesitteen kanssa ja kysymään millainen kirjoitus miellyttää lukijoita? Keruuesitteiden ohjaavasta luonteesta ja dialogista kirjoittajan ja esitteen välillä on kirjoitettu jo jonkin verran (ks. Makkonen 1993, 11–15, Peltonen 1996, 60–134 ja Pöysä 1997, 39–43, 53–56, Latvala 2005, 67–71).

Kaikki kertojat eivät kuitenkaan kirjoita vastauksia esitteen kysymyksiin, eivätkä he kohdista kirjoitustaan edes Kansanrunousarkistolle, raadille, lukijalle, tutkijalle – vaan omien sanojensa mukaan lapsilleen, lapsenlapsilleen, äidilleen, siskolleen, tai itselleen. Oman aineistoni elämäkertojen kohdalla muutama vastaaja oli kirjoittanut

kertomuksensa jo vuosia aiemmin pöytälaatikkoon ja lähetti sen kilpailuun, kun sellainen osui silmään. (Myös Rautala 1993, 74.) Monista muista keruuesitteistä poiketen sekä nais- että mieselämäkertojen keruukehotusten kysymykset jättivät vastaajille paljon tilaa.¹⁷

Arkistoilla on myös vakiovastaajia, joiden kirjoittamisen motiivina voi olla perinteen välittämisen ja säilyttämisen halu. Tällöin voidaan puhua kansanhistorian tuottamisesta, ihmisten halusta ja kyvystä kertoa asioista, joista kyselijät (arkisto, tutkijat) eivät tiedä. Kirjoittaminen on myös mahdollisuus oman totuuskäsityksen julkituonnille mahdollisesti arastakin aiheesta. Itse asiassa kirjoittaminen voi olla paras mahdollinen tapa saada tietoa henkilökohtaisiksi koetuista asioista (Apo 1980, 189). (Helsti, 2000, 30–31, Nenola-Kallio 1982.)

Satunnaiset vastaajat voivat kirjoittaa samoista tai eri syistä kuin vakiovastaajatkin, ehkä – ja näin ainakin joidenkin saatekirjeissä sanotaan – hetkellisestä innostuksesta sattumalta nähdyn keruukutsun inspiroimina. Erityisesti omaelämäkertojen kohdalla arvellaan kirjoittamisen olevan oman elämän merkitykselliseksi tekemistä, identiteetin rakentamisen paikka ja/tai esimerkiksi vaikeiden kokemusten purkamista. Mielestäni on selvää, että keruukilpailun konteksti, jossa elämäkerta kirjoitetaan institutionaaliselle taholle, vaikuttaa kirjoituksiin tavalla tai toisella. Useimmat elämäkerrat pyrkivät vastaamaan siihen, mitä on kysytty, tai ainakin siihen, millaisia kysymyksiä keruukysymykset ovat kertojien mielessä herättäneet. Keruukilpailun konteksti vaikuttaa toisiin niin, että he yrittävät kirjoittaa parhaalla mahdollisella tavalla. Toisiin se vaikuttaa niin, että he kertovat asioita, joita eivät ole ehkä koskaan kokonaisuudessaan kertoneet kenellekään. Jotkut kertovat elämästään niin kuin olettavat, että siitä on sopivaa kertoa – ja jättävät henkilökohtaisimmat asiat kertomatta. SKS:n vakiovastaajiin kilpakeruun konteksti voi vaikuttaa niinkin, että he kirjoittavat siitä, mikä sillä hetkellä tuntuu tähdelliseltä, esimerkiksi vain yhdestä elämän vaiheesta. Heidän tärkeät kertomuksensa ovat ehkä jo kokonaisuutena tai monina pieninä osina arkistossa. Toisiin keruukutsu voi vaikuttaa niin, että he kokevat

---

¹⁷ Monissa keruupyynnöissä on annettu erilaisia aihepiirejä koskevia kysymyksiä, joita kerääjät usein noudattavat koko kirjoituksen perustana. Elämäkertakyselyiden kehotukset olivat melko suurpiirteisiä, eivätkä antaneet tällaisia auttavia väliotsikoita.

tärkeäksi osallistua tieteen edistämisen nimissä, tai kuten osassa oman aineistoni kirjoituksissa tasa-arvon, naiseuden tai mieheyden nimissä.

Esittelen seuraavaksi tutkimukseni aineistojen keruuprosesseja. Tässä yhteydessä on ehkä syytä todeta, että juuri näiden aineistojen valikoituminen työn aineistoksi on erinäisten sattumusten summa – muitakin elämäkerta-aineistoja on olemassa. *Satasärmäinen nainen* tuli minulle tutuksi jo opintojeni alkuvaiheessa. Tämän johdosta tuntui luontevalta valita lähdeaineistoksi jo tutun keruuaineiston lisäksi toinen, saman tahon suunnilleen samaan aikaan keräämä ja samanlaisella kysymyksenasettelulla miehille suunnattu kysely. Aineistot vaikuttivat lupaavilta myös siksi, että kumpaankin vastattiin laajasti, ja myös siksi, että kumpaistakin aineistoa on hyödynnetty tutkimustarkoituksiin yllättävän vähän. Olin myös välillä töissä Kansanrunousarkistossa, joten talo oli tuttu ja aineistot helposti saavutettavissa. Varsinaisesta aineiston muodostumisen prosessista enemmän kappaleessa *Metodit* (alk. s. 78).

Satasärmäinen nainen

Satasärmäinen nainen – Elämäkertakirjoituskilpailu naisille vuosina 1990–1991 järjestettiin Kansanrunousarkiston ja Kalevalaisten Naisten Liiton yhteistyönä. Idea keruuseen tuli Kalevalaisten Naisten Liiton taholta. KNL:n teema vuonna 1992 oli ”Satasärmäinen nainen itsenäisessä Suomessa”. Keruu oli suullisen muistitiedon mukaan paljon esillä julkisuudessa. Se herätti myös tiedeyhteisön mielenkiinnon, ja Helsingin yliopistossa järjestettiin heti keruun jälkeen monitieteinen kurssi, jossa eri alojen tutkijat puhuivat elämäkerroista. Myös folkloristiikan oppiaineessa hyödynnettiin uutta aineistoa Satu Apon vuonna 1992 järjestämällä luentokurssilla *Folklore ja naisnäkökulma*. Keruuesitteen teksti kuuluu näin:

Kalevalaisten naisten liitto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto järjestävät elämäkertakirjoituskilpailun SATASÄRMÄINEN NAINEN. Kilpailussa keskitytään naisiin ja heidän elämäänsä. Kilpailu on tarkoitettu kaiken ikäisille naisille – nuorille, aikuisille ja ikäihmisille. Elämäkertojen keruu ja tutkimus on tällä hetkellä niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa nopeasti kehittyvä alue. Elämäkertojen tutkiminen on eräs keino selvittää, miten ihmiset itse hahmottavat, kokevat ja ymmärtävät oman elämänsä ja sekä yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset. Kerro omalla tyylilläsi suorasukaisesti ja kaihtelematta, millaista on olla suomalainen nainen. Kerro omakohtaisten kokemustesi ja kautta elämänvaiheistasi, perheestä, työstä, harrastuksista, arjesta ja juhlasta. Kriisit ja

onnenhetket, seikkailut ja sattumat, unelmat ja haaveet ovat myös olennainen osa elämää: kerro myös niistä. Kilpailuun osallistuvien elämäkertojen arvoa ei ratkaise käsiala eikä oikeinkirjoitus vaan aitous.

Lisäksi mukana on vastausohjeet, kuten arkiston keruissa on tapana. Vastaajia pyydetään kirjoittamaan oma nimi, ammatti, syntymäaika- ja paikka, yhteystiedot, sekä se, saako elämäkerrassa esiintyviä nimiä mainita julkisuudessa. Kirjoituksen pyydetään olevan korkeintaan 100 liuskaa, mielellään koneella kirjoitettua, suomeksi tai ruotsiksi, A4 kokoiselle paperille, vain paperin toiselle puolelle, kakkosvälillä. Arkistoteknisistä syistä pyydetään jättämään riittävä marginaali sivun vasempaan laitaan. Myös äänitteiden ja valokuvien kohdalla annetaan ohjeita. Ensimmäinen palkinto oli 6000 markkaa, toinen 5000 ja kolmas 3000 markkaa. Esitteessä sanotaan: *Palkintolautakunta voi jakaa harkintansa mukaan palkintosumman toisinkin. Lisäksi kaikkien osanottajien kesken jaetaan Kalevala Korun koruja ja SKS:n kirjoja.* Palkintolautakunnan muodostivat puheenjohtajana professori Kerttu Saarenheimo ja sihteerinä kulttuurisihteerinä Ulla Piela, lisäksi jäsenenä oli viisi asiantuntijaa. Keruutulokset ja kilpailun palkinnot luvattiin julkistaa huhtikuussa 1991 Kalevalaisten Naisten Liiton vuosikokouksen yhteydessä. Kerrottiin myös, että aineisto tullaan tallettamaan Kansanrunousarkistoon, missä se on tutkijoiden käytössä. Esitteessä viitattiin myös julkaisuaikeisiin:

Kertyneitä kuvauksia käytetään – kirjoittajien luvalla – tutkimuksissa ja Kalevalaisten Naisten Liiton toimittamissa julkaisuissa. Erillisiä tekijäpalkkioita ei makseta. Jos et halua elämäkertaa tai joitakin sen osia julkisuuteen, mainitse siitä selkeästi kirjoituksesi yhteydessä.

Vastauksia tähän kilpailuun tuli 582 kappaletta. Näistä 20 oli äänitteitä ja 562 kirjoitettuja elämäkertoja. Lisäksi tuli runoja, näytelmiä ja omakustanteita – joita ei ole otettu mukaan keruutuloksiin. Suurin osa kirjoittajista oli syntynyt 1930–1940-luvulla, eli he olivat kirjoitushetkellä 50–60-vuotiaita. Nuorin kirjoittaja oli syntynyt vuonna 1976 ja vanhin vuonna 1902. Kilpailussa palkittiin seitsemän kirjoittajaa, ja lisäksi jaettiin 29 kunniamainintaa. Kilpailun tuloksia esittelevässä tiedotteessa kerrotaan, että keskeisiä teemoja elämäkertoissa olivat suhde läheisiin, paha aviomies, alkoholismi, työ, selviytyminen, sota ja jälleenrakennus, seksuaalisuus, itsenäistyminen, syyllisyys, lintukoto ja maailmanrauha.

Aika pian keruun jälkeen ilmestyi Ulla Pielan toimittama, keruun nimeä kantava aineistoantologia. Varsin nopeasti saatiin myös ensimmäinen tieteellinen artikkelikokoelma *Aikanaisia*, jossa eri alojen asiantuntijat käsittelevät pienten otosten avulla naiselämäkertojen maailmoja. Sitten aineistoa on käyttänyt mm. Anni Vilkkon, jonka teos (1997) *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta* on perusteellisimmin hyödyntänyt tätä nimenomaista keruuta. Osassa Vilkon artikkeleista on aineistona 58 elämäkerta, mutta elämänmetaforien, muistelemista ja muistamista käsittelevissä artikkeleissa sekä saatekirjeitä koskevassa analyysissä Vilkkon on käyttänyt koko *Satasärmäinen nainen* -aineistoa. (Vilkkon 1997, 232).

Eläköön mies

Eläköön mies – elämäkertakirjoituskilpailu miehille -keruussa yhteistyökumppanina oli Tasa-arvoasiainneuvottelukunta. Kilpakeruu järjestettiin 15.9.1992–15.3.1993, naiselämäkertojen keruun innoittamana. Esitteen teksti on seuraava:

Millainen on suomalaisen miehen elämäntarina? Mitä se sisältää? Miten se kerrotaan? Tätä haluamme selvittää järjestämällä elämäkertakirjoituskilpailun ELÄKÖÖN MIES. Kilpailu on tarkoitettu kaikenikäisille suomalaisille miehille, vaarista junioriin, isästä poikaan. Kerro omalla tyylilläsi, millaista on olla suomalainen mies. Kerro omakohtaisesti elämänvaiheistasi, menneisyydestä ja nykyisyydestä, arjesta ja juhlasta, elämäsi naisista ja miehistä, suhteestasi lapsiin, perheestäsi, työstäsi ja harrastuksistasi. Seikkailut, murrokset, kriisit, suvannot, onnenhetket ja tulevaisuuden kaavailut ovat osa elämää – kerro myös niistä. Kilpailun tarkoitus: Kilpailun tarkoituksena on kerätä nimenomaan miesten elämäkertoja tutkimuksen käyttöön ja mahdollisesti myös julkaistavaksi. Kiinnostus elämäkertojen tutkimiseen on viime vuosina lisääntynyt. Elämäkertaa-aineistoja ovat käyttäneet mm. yhteiskuntatieteilijät, historioitsijat, kirjallisuudentutkijat, kansatieteilijät ja psykologit. Vastaavista kilpailuista kertyneistä elämäkertoista on yleensä tehty useampiakin tutkimuksia ja niistä on julkaistu myös kokoelmia. Kirjoitusten arviointi ja korvaaminen: Kilpailussa lunastetaan 3-5 elämäkerta. Tähän on varattu yhteensä 12000 markkaa. Summan jakamisen päättää arvostelulautakunta. Arvostelulautakunta: Arto Paasilinna, kirjailija, Tapani Kaakkuriniemi, tutkija, Pekka Laaksonen, arkistonjohtaja, J.P. Roos, apulaisprofessori, Harri Ruohomäki, toimittaja, Christoffer Tigerstedt, projektisihteeri, Tom Wentzel, näyttelijä, ja arvostelulautakunnan sihteerinä toimii Mika Siimes.

Muut vastausohjeet olivat samanlaiset kuin naistenkin kilpailussa, poikkeuksena lupa osallistua myös nimimerkillä. Vastauksia tähän keruukutsuun tuli 364 kappaletta. Eniten vastauksia tuli kirjoitushetkellä lähes 70-vuotiailta kirjoittajilta, eli 1920-luvulla syntyneiltä miehiltä. Rahapalkintoja raati jakoi viisi kappaletta. Lisäksi jaettiin 11 kirjapalkintoa ja yhdeksän kunniakirjaa. Myös tässä tapauksessa projektin

sihteeri, Mika Siimes toimitti *Eläköön mies* -antologian ja pian ilmestyi myös *Miehen elämää* -tutkimusantologia.

Tässä työssä hyödynnetyissä kahdessa kilpakeruussa kirjoittajat ovat eri-ikäisiä, kaikista Suomen kolkista ja kaikista sosiaaliluokista. Tarkoitukseni oli koota myös omasta aineistokorpuksesta mahdollisimman heterogeeninen joukko ja onnistuin siinä satunnaisotannan ansiosta mielestäni hyvin. Tärkein valintaperuste minulle oli kertojien ikä, sillä pyrin hahmottamaan parisuhteen kulttuurisen mallin mahdollisia ajallisia muutoksia. Valitsin jokaiselta vuosikymmeneltä (1900–1960) aakkosjärjestyksessä 10 ensimmäistä kirjoitusta ja valitsin näistä kymmenestä seitsemän kirjoitusta niin, että jätin jo valituista 10 kirjoituksesta pois pisimmän ja lyhimmän ja sen jälkeen oli varaa luopua vielä yhdestä, yleensä lyhimmästä elämäkerrasta (tai runomuotoisesta tai monisatasivuisesta tekstistä) Valintamenetelmä perustui siis satunnaisuuteen ja sen tarkoituksena oli saada poimittua suurista aineistoista iän perusteella tietty määrä (50 naista ja 50 miestä) kirjoittajia. En siis valinnut elämäkertoja esimerkiksi niiden tyylin, sisällön, kertojien asuinpaikan tai sosiaaliluokan perusteella vaan halusin satunnaisotoksen. Näin aineistokseni muodostui 51 naisen ja 50 miehen elämäkertakirjoitukset. Myöhemmin luvut muuttuivat 50:ksi (naisia) ja 48:ksi (miehiä).

Tutkimusaineiston kirjoittajien ikäjakauma

Kertojien ikä vaikuttaa heidän omaelämäkertoihinsa monella tapaa. On sanomattakin selvää, että noin 90-vuotiaalla ihmisellä on enemmän elämäkokemusta kuin alle 30-vuotiaalla. Lisäksi on selvää, että he ovat kasvaneet varsin erilaisessa Suomessa, vaikka kirjoitushetkellä kaikki kertojat jakavat saman historiallisen ajan. Sen sijaan ei ole itsestään selvää, että eri-ikäiset kertojat suhtautuisivat asioihin täysin eri tavalla, tai että he kertoisivat eri asioista tai eri tavoilla. Omaelämäkertagenren vaatimukset ovat kuitenkin vaikuttaneet kaikenikäisiin kertojiin.

Aineistossa on aina noin 14 samalla vuosikymmenellä syntynyttä henkilöä, seitsemän naista ja miestä. Käsittelen heitä seuraavassa ikäryhmittäin, vaikka en työssäni teekään varsinaista ikä- tai sukupolvijakoa. Tutkimuksen lopussa alkaen s. 301 on liite kertojista, jossa käy ilmi kunkin kertojan ikä, ammatti, asuinpaikka, siviilisääty sekä

heidän parisuhdehistoriansa elämäkerran kokonaisuudessa. Lukuprosessin aikana tein huomioita kirjoittajista suhteessa muihin samalla vuosikymmenellä syntyneisiin kirjoittajiin. Seuraavassa esittelyssä kommentoidaan kirjoittajien kotitaustoja, koulutusta ja parisuhteita sekä esimerkiksi sitä, millaisia merkittäviä vaikuttajia tai vaikutteita kertojat ovat omissa elämäkerroissaan maininneet. Näiden huomioiden tarkoituksena on tutustuttaa myös tutkimuksen lukija aineiston kokonaisuuteen edes pintapuolisesti. Tämän tyyppinen aineiston hahmottaminen on myös osa analyysin kokonaisuutta, yritys hallita tuhansien sivujen mittaista tekstimassaa muutamien muuttujien avulla. Seuraavat esittelyt ovat siis koosteita kirjoittajista heidän syntymävuosikymmenensä mukaan. Jokaisen yksilöllinen parisuhdekuvaus, lapsien lukumäärä ja elämäkerran rakenne sekä muut kuin parisuhdeteema löytyvät kunkin kertojan kohdalta jo mainitusta kertojaliitteestä työn lopussa (s. 301). Kysymysmerkit esittelyissä viittaavat siihen, että asiasta ei ole kirjoittajan omaa tiedonantoa, vaan esimerkiksi ammatti on tutkijan päättelämä.

1900-luvun alussa syntyneet kirjoittajat ovat menneet naimisiin 19–38-vuotiaina, miehet vanhempina kuin naiset. Heillä on 1-12 lasta, kumpikin on ääripää. Kirjoittajista yksi ei ole koskaan mennyt naimisiin, toinen ei mainitse asiasta mitään. Muut 12 ovat olleet naimisissa saman puolison kanssa koko ajan. Yksi nainen on avioitunut uudelleen jäätyään leskeksi. Kirjoittajat kertovat joistain avioliittoa edeltävistä seurustelusuhteistaan. He ovat kotoisin maalta ja kaupungeista. Synnyinkotien tilanteet ovat vaihdelleet kerjuulla käynnistä vakavaraiseen maalaistaloon. Moni on menettänyt toisen vanhempansa jo lapsuudessa. Kirjoittajien koulutustaso vaihtelee kiertokoulusta tohtorintutkintoon. Naisista emäntiä on neljä, kaksi on valmistunut yliopistosta ja yksi on kerhoneuvoja. Erilaiset vuosisadan alkupuolen järjestöt ovat jonkun verran esillä, samoin kristinuskko ja kansanperinne. Miehistä maanviljelijöitä on vain yksi. Työväenluokkaista ammattia edustaa peltiseppä. Muut ovat erilaisia virkamiehiä: yliopistotasoinen koulutus näyttää olevan kolmella (ei kerrottu kirjoituksissa). Kirjoittajista kaksi on opiskellut erilaisissa opistoissa. Työväenliike on tärkeä ainakin kolmelle kertojalle.

1910-luvulla syntyneet ovat eri puolilta Suomea: maanviljelijöitä on miehistä kaksi, naisista kaksi ilmoittaa olevansa emäntä, yksi kotiäiti (piti pientä tilaa) ja yksi ei kerro ammattia, mutta elää maata viljellen. Työntekijöitä edustavat yksi tekstiilityöntekijä,

postivirkailija, konemestari ja sähköasentaja. Miehistä kaksi on ollut armeijan palveluksessa. Naisista yksi on kansakoulunopettaja. Monella on taustalla köyhä lapsuus, neljällä on toinen vanhemmista kuollut jo lapsuudessa ja yhdellä molemmat. Moni haaveili enemmästä koulutuksesta, mutta on niitäkin, joille koulunkäynti ei maistunut. Tämän ikäluokan edustajat kertovat sodasta, joka on osunut keskelle monen nuoren perheen arkea. Eläkepäivät ovat näille kirjoittajille vireää aikaa. Osa heistä on ollut aktiivisia yhteiskunnallisessa toiminnassa ja harrastuksissa jo nuorempaanakin. Avioliitot on solmittu 21–37-vuotiaina, ja ne ovat kestäneet; uusia liittoja ei ole solmittu myöskään leskeytymisen jälkeen. Lapsia kertojat ovat saaneet 0-4. Lähes jokaisella on joitain muistoja naisten ja miesten välisistä suhteista myös ajalta ennen avioliittoa. Kertojista yksi (nainen) on yksinhuoltaja, joka ei koskaan ollut naimisissa.

1920-luvulla syntyneistä lähes kaikilla tulee esiin sodan vaikutus nuoren ihmisen elämään. Moni toteaa sodan vieneen parhaat nuoruusvuodet. Lähes kaikki avioituvat vasta sodan jälkeen. Kaikki ovat naimisissa ja kaikilla on lapsia. Naiskertojista kolme on eronnut miehen alkoholismista/väkivaltaisuuden vuoksi ja yksi heistä meni uudestaan naimisiin. Kertojilla on 1-8, ehkä jopa 11 lasta. Kaksi naista on tehnyt abortin. Kertojista moni on yhteiskunnallisesti aktiivinen, moni myös harrastaa kirjoittamista. He ovat kotoisin eri puolilta Suomea ja edustavat erilaisia aloja: naisista yksi on nimennyt ammatikseen perheenemännyyden, yksi on maatilalan emäntä ja muut ovat virkanaisia. Yhdellä on korkeakoulututkinto (hammaslääkäri). Miehistä korkeampaa koulutusta on saanut kaksi, yksi on ollut armeijan leivissä, kaksi on maanviljelijöitä ja yksi teollisuustoimihenkilö. Monet ovat lähtöisin vaatimattomista oloista.

1930-luvulla syntyneet kertojat ovat juuri jäämässä eläkkeelle tai sairauden vuoksi jo eläkkeelle jääneitä ihmisiä eri puolilta maata, erilaisista ammateista. Sota on varjostanut kaikkien lapsuutta, tosin yhden kertojan kohdalla sota toi helpotusta ankeisiin kotioloihin, kun pelottava isä oli rintamalla. Monella kertojalla on ollut vaatimattomat lähtökohdat, myös puoliorpoja on useampi. Kaikki kertojat – ilmeisesti yhtä lukuun ottamatta – ovat olleet naimisissa ja heillä on 1-5 lasta. Suurin osa kertojista on avioitunut 1950-luvulla, alle 30-vuotiaana. Naisista kaksi on eronnut, heistä toinen meni uudestaan naimisiin. Miehistä eronneita on myös kaksi, he ovat

kumpikin avioituneet uudestaan. Miestenkin suhteissa alkoholilla on osuutta vaikeuksiin, väkivallasta ei kuitenkaan kerrota. Kertojat kirjoittavat myös avioliittoa edeltävistä suhteistaan jonkin verran. Viidellä on korkeakoulutasoinen koulutus, maanviljelijöitä/emäntiä on kolme, yksi on karjanhoitaja ja yksi metsänhoitaja. Muut ovat eri alojen työntekijöitä. Yhteiskunnallisesti aktiivisia, järjestöelämässä toimivia, kirjallisuuden ja kirjoittamisen harrastajia on useita.

1940-luvulla syntyneet kirjoittajat kertovat suhteellisen paljon avioliitoistaan ja seurustelusuhteistaan. Osa elämäkerroista on kirjoitettu vain jostain elämän osasta, esimerkiksi nuoruudesta noin 20-vuotiaaksi asti. Yhdessä käsitellään ainoastaan kertojan suhdetta omaan äitiin, eikä muuta omaa elämää. Kertojat ovat kirjoitushetkellä noin 50-vuotiaita, naiset muutaman vuoden alle, miehet ehkä vuoden-pari sen yli. Joillakin on lapsuudessa kuollut isä. Näissä tapauksissa se ei kuitenkaan ole johtanut samanlaiseen köyhyyteen kuin aikaisemmillä vuosikymmenillä. Maanviljelijöitä on joukossa ainoastaan yksi (mies), vaikka lähes kaikki ovat kotoisin maaseudulta - kirjoittajajoukko onkin kuin rakennemuutoksen ruumiillistuma. Monet ovat korkeastikin koulutettuja, yhden koulutustausta jää epäselväksi (jos sitä on), pari on tehnyt monenlaisia sekalaisia töitä. Kaikilla on useampia kokemuksia vastakkaisesta ja yhdellä myös samasta sukupuolesta. Naisista kolme on eronnut, miehistä kaksi. Miehet ovat kumpikin avioituneet uudelleen. Kahden miehen kohdalla ei ole tietoa heidän aviosuhteistaan, ehkä siksi, että he kirjoittavat vain nuoruuden ajasta. Vanhempien elämä, kirjallisuus, uskonto ja yhteiskunnan tarjoamat palvelut ovat kirjoituksissa jonkin verran esillä.

1950-luvulla syntyneet kirjoittajat ovat kirjoitushetkellä noin 40-vuotiaita. Sekä elämäkertagenreen että 40-vuoden ikään kuuluu (tai näin usein väitetään) jonkinlainen elämän summaaminen, välitilinpäätös. Työ- ja perhe-elämä ovat vielä toisella tavalla ”kesken” kuin 50-vuotiailla, joista useimmilla on jo aikuiset lapset. Kirjoittajat ovat jälleen kotoisin eri puolilta Suomea. Moni on elänyt lapsuutensa vaatimattomissa oloissa; osalla on kirjoitusten perusteella ollut alkoholisti isä. Kirjoittajistakin kahdella on alkoholiongelma. Myös kirjoittaneilla naisilla on ollut alkoholisteja puolisoina. Kaikki naiskirjoittajat ovat olleet naimisissa, kolme heistä on eronnut, näistä yksi on avioitunut uudelleen, toisella on ollut avosuhde. Miehistä kaksi ei ole koskaan ollut avio- eikä avoliitossa, yhdellä on ollut useita avosuhteita ja eroja.

Kaikilla avio- tai avosuhteessa eläneillä on lapsia. Kertojat ovat koulutustaustaltaan ja ammattijakaumaltaan heterogeeninen joukko: korkeasti koulutettuja on vain muutama, osalla ei ole mitään koulutusta.

1960-luvun kirjoittajat edustavat aineiston nuorinta ikäryhmää. Näistä kertojista vain viisi on naimisissa, heistä miehiä on vain yksi. Kaikilla on kuitenkin kirjoitettavaa parisuhteiden tai seksuaalisuuden alueelta. Näistä elämäkerroista vain pari on aivan perinteisen elämäkerran muotoisia, moni on kirjoittanut päiväkirjanomaisesti. Moni on joutunut kohtaamaan alkoholismien lapsuudenkodissaan. Kertojista yksi on homoseksuaali, toinen pohtii omaa seksuaalista identiteettiään. Naimisissa olleista naisista kolmella (neljästä) on lapsia. Kaksi kertojaa ei kirjoita koulutuksestaan, muilla on ammatti- tai korkeakoulututkinto.

Se, kuinka paljon esimerkiksi kertojien ammatin, asuinpaikan tai sosiaalisen luokan voidaan katsoa vaikuttavan hänen käsityksiinsä maailmasta, on varsin latautunut kysymys – joka ei kuitenkaan saa työssäni juurikaan sijaa. Ammattien ¹⁸ kohdalla en ole asiaa analysoinut. Myöskään paikkakunnan merkitystä ei ole tässä työssä problematisoitu, vaikka vanhemmassa tutkimuksessa ja perinteessä tiedetään olleen

---

¹⁸ Kirjoittajien ammatit tai arvot heidän oman ilmoituksensa mukaan ovat kuitenkin seuraavat: 1900-luvun alussa syntyneet: emäntä (4), maanmittausinsinööri, kerhoneuvoja, filosofian maisteri (2), toimistonhoitaja, tiedottaja, maanviljelijä, peltiseppä, virkamies ja tutkija. 1910-luvulla syntyneet: sotilasmestari, kotiäiti, kaupan ala, sähköasentaja ja piiriasiamies, kansakoulunopettaja, emäntä (2), postivirkailija, maanviljelijä (2) ja konemestari. 1920-luvulla syntyneet: emäntä (2), maanviljelijä (2), autoilija, hammaslääkäri, armeija, sosiaalityöntekijä, liikkeenharjoittaja, kanslisti, pappi, teollisuustoimihenkilö ja sosionomi. 1930-luvulla syntyneet: emäntä, kansakoulunopettaja, luokanopettaja (2), työläistarkastaja, kotiäiti (?), metsänhoitaja, maanviljelijä (?), karjanhoitaja, työnjohtaja, lääkintävahtimestari, koneteknikko, englanninkielenopettaja, vaihetyöntekijä ja terveydenhoitaja. 1940-luvulla syntyneet: tiedotuspäällikkö, sairaanhoitaja, keittiömestari, diplomi-insinööri, projektipäällikkö, teologi, sähköasentaja, sairaala-apulainen, sihteeri, valtiotieteiden maisteri, kirjastonhoitaja, äidinkielen lehtori ja maanviljelijä. 1950-luvulla syntyneet: koneistaja, kirjastonhoitaja, nuorisotyönohjaaja, perhepäivähoitaja, kokki, laivaselvittäjä, kirvesmies, tekstiilitaiteilija, apuhoitaja, kotiäiti, sihteeri, opettaja ja merkonomi. 1960-luvulla syntyneet: perushoitaja, tutkija, emäntä, lehtori, hissinkuljettaja, merkonomi, itäronomi, toimistovirkailija, mielenterveyshoitaja ja kirjastovirkailija. Muutaman vastaajan arvo eikä ammatti ei käy ilmi ja parin kohdalla ammatti on päätelty (kysymysmerkki perässä). Muutamalla on oppiarvo, mutta ei ammattia vastaavaa työtä. Kirjoittajien kotiolosuhteet vaihtelevat kurjimmasta torpasta varakkaisiin porvariskoteihin. Vaikka yhteiskunnallinen todellisuus on merkittävä elämänhistoriaa muokkaava tekijä, ei se ole omassa työssäni keskeisellä sijalla muutoin kuin parisuhteen kautta. Aineistokorpukseni on elämäkertakirjailijain kokonaisuutta ajatellen edustava, ainoana poikkeuksena runomuotoiset vastaukset, joita en ottanut omaan aineistooni.

suuriakin eroja nuorison seurustelukulttuurissa siitä riippuen missä päin Suomea on asuttu. Omassa aineistossani edes agraari-urbaani -jaottelulla ei tuntunut olevan suurta merkitystä. Ihmisen sosiaalinen asema vaikuttaa hänen kokemukseensa maailmasta, myös parisuhteiden maailmasta. Niiltä osin kuin työn edetessä käy ilmi, että tällaisilla muuttujilla on merkitystä parisuhteen käytännöille tai merkityksenannoille, otan kysymykset tapauskohtaisesti esille.

Kertojien siviilisäädyn voisi myös kuvitella vaikuttavan heidän käsityksiinsä parisuhteista. Seitsemän kertojan siviilisäätty ei käy lainkaan ilmi heidän omaelämäkerroistaan (M1, N18, M29, M30, M34, M47 ja N51). Suurin osa kertojista, kaikkiaan 80 kirjoittajaa 98:stä on ollut tai on edelleen naimisissa. Niistä yhdestätoista kirjoittajasta (N1, N9, M37, M40, N46, N47, N49, M43, M45, M46, M48), jotka eivät ole naimissa, seitsemän edustaa nuorinta ikäluokkaa, joilla ensimmäinenkin avioliitto on ehkä vasta edessäpäin. Näistä naimattomista kaksi elää avioliitossa (M40, N46), kuten kolme muutakin kertojaa (N41 – ensin avioliitossa, sittemmin avioliitossa, M42, M49). Avioliitossa olleista 80 henkilöstä 75:llä on ollut lapsia ja vain viidellä ei (M14, N34, M36, N48, M49). Kertojien perheiden lapsiluku vaihtelee suuresti – pienimmissä perheissä lapsia on ollut vain yksi, suurilukuisimmissa 12. Lapsiluvun keskiarvo vaihtelee vuosikymmenittäin 2,2 lapsesta jopa 3,5 lapseen perhettä kohti. Abortista kertoo kolme naista.

Yksinhuoltajia (eron seurauksena) on joukossa muutama, mutta vain yksi nainen (1910-luvulla syntynyt N9), saa lapsen yksin ja kasvattaa sen avioliiton ulkopuolella. Leskeyden vuoksi yksinhuoltajiksi joutui 11 naista.

Yhdeksän kertojaa (N5, N19, M24, M28, N23, M31, M36, N37, N43) on ollut useammin kuin yhden kerran naimisissa. Eronneita on useampia, kaikkiaan kuusitoista kirjoittajaa (N15, N17, N19, M24, M28, N23, N29, M31, N31, N30, N36, M36, M42, N37, N38, N43) on eronnut ainakin kerran, pari kahdesti.

Monissa elämäkerroissa kerrotaan taloudellisista vaikeuksista tai muista kovista elämäntilanteista – mutta toisaalta myös ilolla ja jopa onnella on kirjoituksissa sijansa. En yhdy siihen joskus esitettyyn väittämään, että elämäkertoja kirjoittavat vain jonkinlaiset poikkeusyksilöt – tai ehkä en tahdo määritellä sitä, kuka on

poikkeusyksilö. Ainakin oman elämäkokemukseni mukaan mitä uskomattomimpia asioita – niin hyviä kuin huonoja – voi tapahtua kenelle tahansa meistä.

Yksi selkeä tabuaihe on kirjoittavien kertojien psyykkinen tasapaino. Jokaiseen kilpakeruuseen tulee myös sellaisia vastauksia, jotka ovat ns. terveelle ihmiselle täysin käsittämättömiä, esim. sata liuskaa käsin kirjoitettua tekstiä, joka on ehkä suomea, mutta jota ei voi lukemalla ymmärtää. On myös vastauksia, jotka saavat lukijan syystä tai toisesta kauhistumaan. Kerrotut asiat voivat liittyä väkivaltaan, sairauteen tai äärimmäiseen puutteeseen, mahdollisesti myös esimerkiksi lastensuojelukysymyksiin. Omassakin aineistossani on tällaisia kertomuksia, ja ne kuvaavat kertojien kokemaa todellisuutta. Esimerkiksi naisiin parisuhteessa kohdistuva väkivalta tulee esiin joidenkin naisten kertomuksissa. Miehistä kukaan ei kerro hakanneensa vaimoaan, mutta aineistoon kuului alun perin yksi vastaus, jossa kertoja kuvailee toimintaansa seksuaaliahdistelijana.

Osalla kirjoittajista on ollut mielenterveydellisiä ongelmia. Useimmat eivät kuitenkaan keskity näihin asioihin. Kertojien kuvaamat kokemukset vaikeuksista henkisen tasapainon säilyttämisessä ovat vahvistaneet käsitystäni siitä, että mielenterveysongelmat ovat todellinen kulttuurinen tabu. Sairaana ihmisen kohtaaminen ja sairaudesta puhuminen on useimmiten vaikea ja ehkä kiusalliseksi koettu asia.

Elämäkertojen teemat ja rakenne tutkimusaineistossa ja tulkinnan perustana

Tutkimusaineiston muodostamisen prosessin aikana luin yhteensä noin 200 omaelämäkertaa *Satasärmäinen nainen* ja *Eläköön mies* -keruista. Tämän kokemuksen ja etenkin tässä työssä käyttämäni elämäkertojen analyysin pohjalta esitän 1990-luvun alun suomalaisen ei-ammattimaisen kirjoittajan ja ns. tavallisen ihmisen elämäkerran tyypillisen rakenteen ja keskeiset teemat.

Omaelämäkertojen rakenne noudattaa pääsääntöisesti kertomuksen tunnetuimpia komponentteja Labovin ja Waletzkyyn mallin mukaisesti: orientaatio, mutkistava toiminta ja sen tulos tai ratkaisu, kerrotun arviointi ja päätäntä (Labov 1977, 363).

Näiden kertomusten sisältöä voidaan tarkastella myös juonenkulkuina sekä erottaa sisällöstä teemoja.

Valtaosa teksteistä on kronologisesti etenevää elämänculun esitystä, eli kertojat aloittavat kirjoittamalla lapsuudestaan, nuoruudesta/kouluajasta/opiskelusta, työelämästä, perheen perustamisesta ja lasten kasvusta. Vanhemmat kirjoittajat kertovat myös eläkkeelle jäämisestä ja vanhuusiän harrastuksista. Jos opiskeluun ei ole ollut mahdollisuutta, voidaan kertoa työn raskaudesta ja toteutumatta jääneistä opiskeluhaaveista. Mikäli avioliitto päättyy eroon tai leskeksi jäämiseen, näistä kerrotaan aina, kuten myös uusista liitoista. Sodan kokenut sukupolvi vähintäänkin mainitsee sota-ajan, osa heistä kertoo aiheesta enemmän, osa vähemmän. Myös elämän jatkuminen sodan jälkeen on joidenkin elämäkerrassa muistelemisen aihe.

Muutama kirjoittaja aloittaa elämäkertansa omista esivanhemmistaan tai omien vanhempiensa tarinasta ja siirtyy siitä omaan syntymään ja jälleen kronologisesti etenevään kertomukseen. Yksi kertoja aloittaa teini-iästä ja jokunen kirjoitushetkestä, joka toimii useimmiten johdantona elämäkerralle - ja johon usein myös palataan. Aineistossa neljä elämäkerta ei noudata kronologista elämäkerran kaavaa lainkaan: yhdessä kuvaillaan olemassaolon ahdistusta yleensä, toinen on osa aikaisemmin kirjoitettua laajempaa elämän kuvailua ja kolmas kuvailee kohtauksia elämästä ja kertojan ongelmia, neljäs suhdetta äitiin. Yhdessä elämäkerrassa on vain yksi kantava teema – kertojan tie alkoholistiksi, joka syrjäyttää kaikki muut kerronnalliset elementit.

Kaiken kaikkiaan aineiston omaelämäkertojen voidaan siis sanoa noudattelevan länsimaisessa elämänculussa merkityksellisenä pidettyjen elämäncvaiheiden kronologista järjestystä. Kertojien painotukset ovat asia erikseen ja temaattinen listaus selventää jossain määrin sitä, mistä aiheista kirjoittajat kertovat. Olen tehnyt jokaisesta elämäkerrasta rakennetta kuvaavan sanalistan, jotka antavat pääpiirteittaisen kuvan kunkin elämäkerran etenemisestä. Nämä rakennelista on esitetty kertojaliitteessä sivulla 301 alkaen. Myös temaattinen listaus on esitetty tässä kertojaliitteessä. Temaattisen luettelon mukaan eniten käsiteltyjä aiheita ovat luennassani ja merkitsemistavassani saaneet seuraavat teemat: työ, lapset, avioliitto,

lapsuus, toinen maailmansota, sairaus, äiti ja isä, vanhemmat yleensä, rakkaus, perhe, opiskelu, köyhyys ja puute, harrastukset, alkoholi, kristinusko ja kuolema.

Elämäkerta-aineiston ominaispiirteitä

Elämäkertojen lajityypillisiä ominaisuuksia määriteltessä on mielestäni parasta suhteuttaa analyysi lajin monisyiseen olemukseen: on järkevää käsitellä rakennetta, tyyliä ja teemoja saman luvun puitteissa, vaikka ne voitaisiin teknisesti erottaa omiksi kokonaisuuksikseen. Tutkimusasetelmasta riippuen mikä tahansa näistä kolmesta tekijästä voi nousta tärkeimmäksi kohteeksi. Koska oman työni fokus on omaelämäkertojen elämä-aspektissa (parisuhde osana hyvän elämän merkitysten määrittelyä), jää kertomuksen muodon ja tyylin arvioiminen toissijaiseksi tehtäväksi. Sama koskee kirjoitusten koko temaattisen kirjon määrittelyä. Keskityn seuraavassa genren sisäisen variaation sijasta elämäkerran ”ideaalityypin” määrittelyyn pääasiassa kahden läpikäymäni elämäkerta-aineiston valossa. Tukeudun vahvasti omiin aineistoanalyysissä tekemiini huomioihin, sillä *Satasärmäinen nainen* ja *Eläköön mies* -aineistot edustavat eheää ”tavallisen” suomalaisen elämäkertakirjoittamista – tosin sukupuolipainotuksella – kun taas aiemmat keruut ovat syntyneet jonkin tietyn ammatin harjoittamisen tai muun teeman pohjalta.

Elämäkertojen aiheena on – tautologiaa uhmaten – kertojan elämän kulku ja tapahtumat. On myös elämäkertoja, joissa elämän ulkoiset puitteet jäävät vähäiselle huomiolle verrattuna kertojan sisäisen elämän kuvailuun. Useimmiten elämäkerrat yhdistävät nämä kaksi sfääriä hyvin luontevasti. Ideaalityyppi sisältää sekä kertomuksia että itsereflektiota. Lajille on ominaista kronologinen eteneminen omien vanhempien tapaamiskertomuksesta kirjoittajan omaan syntymään, lapsuuteen ja siitä aina kirjoitushetkeen. Ajatus elämän lineaarisuudesta ja siihen kuuluvista eri jaksoista on eurooppalaisessa ajattelussa varsin vanha: Philippe Arièsin mukaan keskiajalla kirjoitettiin paljon joonialaisten filosofien 500-luvulla eaa. kehittämästä miehen elämäntausimallista, joka koostui lapsuudesta, poikuudesta, nuorukaisiästä, nuoruudesta, kypsästä iästä ja vanhuudesta. Ariès väittää käsitteiden yleistyneen tieteellisestä kirjallisuudesta arkikäyttöön ja päätyneen osaksi mentaliteettia. (Järvinen 1993, 112). Ylipäättään aineistoni lukemisen perusteella voin todeta, että elämäkerrat asettuvat vaivatta kertomuksen tutuimpaan kehikkoon, jonka rakenteeseen kuuluvat

alku, keskikohta ja loppu – tai jonka toistuvia elementtejä ovat orientaatio, yksi tai useampi komplikaatio, ratkaisut ja evaluaatiot sekä tietty henkilögalleria. (Siikala, 1984, 29–31.)

Kirjoittajien esitysteknisiin keinoihin kuuluu myös liikkuminen ajassa: nykyhetkestä taaksepäin lähteminen on tavallista, samoin se, että ajassa liikutaan joustavasti edestakaisin. Osa tekstistä voi olla toisessa aikamuodossa kuin muut osat; aikamuotoja voidaan myös vaihdella tiheästi. Aikatasoilla leikittelyä on pidetty yhtenä monista elämäkertagenren kaunokirjallisista keinoista (Makkonen 1993, 19–21). Kirjallisten keinojen käyttäminen ja suhde lajin kaunokirjallisiin edustajiin on mielenkiintoinen ja lisää tutkimusta kaipaava kysymys. Oman kokemukseni mukaan kaunokirjalliset keinot kuuluvat elämäkertailmauksen lajiin ja niitä käytetään usein kirjoittajan taidoista riippumatta.

Elämäkerran esitystapa on lopulta vapaa: taitavalle kertojalle se on loputtomien mahdollisuuksien kenttä, jossa ovat käytettävissä kaikki tyylit ja keinot. Aineiston kerronta on pääasiallisesti proosaa, mutta sen voi katkaista tai paikoitellen korvata dialogi. Useimmat kirjoittavat minämuodossa, mutta myös kolmannen persoonan kertomuksia löytyy, silloin mukana voi olla kaikkitietävä kertojanääni. Omasta aineistostani puuttuvat yksinomaan runomuotoiset elämäkerrat, vaikka sellaisiakin on. Joukossa on kuitenkin niitä, joissa on proosan ja dialogin lisäksi myös runoja.¹⁹ (Ks. myös Makkonen 1993) Osassa elämäkertoja on myös kuvitusta.²⁰

Kunnianhimoisimmat kirjoittajat pyrkivät elämäkerralle tyypilliseen vakuuttamiseen käyttämällä lennokasta kieltä, yrittäen liikuttaa lukijaa tai herättämällä muilla keinoin hänen mielenkiintonsa. Vakuuttavuuden vaikutelmaa voidaan vahvistaa myös kokoavalla lopulla. Kokeneet harrastajakirjoittajat osaavat kuvailla pitkästyttämättä, kertoa koskettavasti ja muotoilla osuvasti. He käyttävät taitavasti metaforia ja muita

---

¹⁹ Runojen merkitys omaelämäkertoissa on analysointia odottava aihe: runojen voidaan olettaa ilmaisevan tietynlaisia tuntemuksia (ainakin niiden kirjoittajalle) joihin proosa ei pysty. Lyyrinen ilmaisu on kansanperinteessä naisten omaksi ilmauksen lajiksi mielletty keino välittää yksityisimpiä tunteja, mutta elämäkertoissa – kuten myös omakustannekirjallisuudessa – runot palvelevat myös miehiä tunteiden ilmaisun välineinä. Omaelämäkertoissa esiintyy sekä itse tuotettua runoutta, että lainauksia tunnistettavien kirjailijoiden töistä. Omaehtoinen runous voitaisiin nähdä lyyrisen perinteen jatkumona, kirjalliset lainaukset mielenkiintoisena intertekstuaalisena linkkinä.

²⁰ Miia Votka (2005) on kiinnittänyt huomiota päiväkirjojen oheismateriaaleihin, mutta omaelämäkertojen kuvitukset ja mahdolliset muut oheisilmaukset ovat tietääkseni tutkimatta.

kirjallisen kertomisen retorisia keinoja. Kuitenkaan kaikki kirjoittajat eivät hallitse kirjallisia hienouksia, mutta se ei estä heitä käyttämästä niitä. Eeva-Liisa Kinnunen on kirjoittanut kirjoittajan tarkoituksen ymmärtämisen problematiikasta tutkiessaan huumoria naisten omaelämäkertoissa: hienojakoisesta analyysistä huolimatta voi olla vaikeaa päätellä kirjoittajan tarkoitusta (Kinnunen 1993, 195). Pidän tätä ongelma-asettelua tärkeänä, etenkin kun on kysymys harrastajakirjoittajien teksteistä, joiden ei voida olettaa aina välittävän kirjoittajiensa täsmällisiä tarkoituksia. Elämäkertagenren merkityksen määrittelyssä on erotettava kirjoittavan kertojan mahdolliset merkitykset sekä tutkijan kirjoituksesta tekemät tulkinnat. Näiden kahden välinen potentiaalinen ristiriita on mahdollista ylittää tutkimusintressin täsmentämisen kautta. Omassa työssäni kunnioitan kertojien tarkoituksia ja uskon ymmärtäväni ne oikein myötämielisen lukemisen ja jaetun kulttuurisen tiedon ansiosta. Työn varsinainen ydin on kuitenkin tunnustuksellisesti tutkijalähtöisten tulkintojen tekemisessä: analysoin kirjoittavien kertojien merkityksenannon kulttuurisia perusteita, nimeän havaitsemiani merkityskenttiä ja hahmotan niiden sisältöä ja välittymisen kanavia. Tekstin tuottajien ja tutkijan näkökulmasta on kirjoittanut mm. Satu Apo (2001, 34–36).

Naiselämäkertoja on joka tapauksessa tutkittu niissä käytettyjen kirjallisten ja kielellisten ominaispiirteiden, esimerkiksi metaforien kautta (Vilkko 1993, 1997). Pia Purra on analysoinut naisten ja miesten elämäkertojen kieltä ja tässä esiintyviä eroja; hän on toisin sanoen selvittänyt sukupuolen vaikutusta kielenkäyttöön (1994, 1998). On myös huomattu, että naiskirjoittajat itse analysoivat suhdettaan kieleen ja kielenkäyttöön (Rautala 1993) ja että heidän elämäkertansa ovat ”koosteisuudestaan tietoisia kertomuksia” (Vilkko 1997, 13–14), eli he ovat niin sanotusti lajitietoisia kirjoittajia (Makkonen 1993). Tämä pätee osaan oman aineistoni kirjoittajista sukupuoleen katsomatta.

Elämäkerrat ovat keskenään eripituisia. Käyttämieni aineistojen keruuesitteiden suositus oli maksimissaan sata liuskaa. Suurin osa teksteistä on tätä lyhyempiä. Lyhyimmät elämäkerrat ovat vain kahden tai kolmen sivun mittaisia, pisimmät yli kahdensadan sivun pituisia. Kirjoituspaperi ja tekniikka ovat myös kirjavaria: 1990-luvun alussa suuri osa vastauksista oli koneella kirjoitettuja, osa jo tietokoneella tuotettuja, mutta mukana oli myös käsin kirjoitettuja elämäkertoja. Tämän päivän

tyypillinen elämäkerta on todennäköisesti tietokoneella tehty. Muuta oma-elämäkerrallista kirjoittamista (etenkin päiväkirjat, myös esim. tyttöjen runovihkot) saatetaan toteuttaa vielä käsin. Osa kirjoittamisen kulttuurista on siirtynyt Internetin maailmaan, profiileihin ja virtuaalisille seinille.

Kirjoittajat tuntevat elämäkerrallisen kirjoituksen kulttuurisen mallin, mutta se ei estä heitä varioimasta tai muokkaamasta sitä. Kertojan ja lukijan tulkinnat voivat mennä myös ristiin. Tutkija voi olla sitä mieltä, että kertojan elämäkerraksi määrittelemä kirjoitus on jotain muuta. (Latvala 2005, 72.) Mielestäni kirjoittajan määritelmää tulee kunnioittaa, vaikka se ei vastaisikaan elämäkerran ideaalityyppejä. Kuten aikaisemmin olen maininnut, perinteen lajit ja niihin liittyvät ilmaisun muodot ovat huokoisia ja ihmisillä on taipumus käyttää niitä oman näkemyksensä mukaan.

Ideaalityypin elämäkerran teemoja ovat kertojan oma konkreettinen ja henkinen kasvu. Lapsuuden koti, vanhemmat ja sisarukset sekä suhde näihin, ehkä myös isovanhemmat kuuluvat kasvuvaiheen kuvaukseen. Tapahtumista koulun aloittaminen ja käyminen, opiskelu ja tai työelämän aloittaminen sekä oma fyysinen ja psyykinen kehitys ovat tyypillisiä kertomisen arvoisia asioita.

Vastakkaiseen – tai samaan – sukupuoleen tutustuminen, eroottiset ensikokemukset ja seurustelu ovat monissa elämäkertoissa esiintyviä aiheita. Vakavampi seurustelu, avioituminen ja erot tai leskeksi jääminen, sekä perhe-elämä ovat kaikki tärkeitä elämäkerran teemoja. Lasten ja lastenlasten saaminen, hoito ja kasvu ja joskus menettäminen ovat myös erittäin yleisiä aiheita. *Satasärmäinen nainen* ja *Eläköön mies* -aineistojen kerronnassa korostuu suhde omaan sukupuoleen, mikä on osittain keruuasetelman aikaansaannosta. Arvelen kuitenkin, että sukupuolella on sijansa oman elämän tulkinnoissa silloinkin kun sitä ei erityisesti kysytä. Kulttuuri tarjoaa naisille ja miehille erilaisia identiteetin rakentamisen aineksia.

Elämäkerran ideaalityyppi kertoo ihmisen välittömästä henkilökohtaisesta elämänpiiristä. Suuret yhteiskunnalliset mullistukset ja poliittiset murrokset saatetaan ottaa mukaan oman elämän merkityksellisiin tapahtumiin, usein kuitenkin vain siltä osin kuin ne ovat vaikuttaneet käytännön kokemuksiin. Suomalaisessa 1990-luvulla kerätyssä aineistossa ainoastaan toinen maailmansota ja talouden lama ylittävät

kerrontakynnyksen. Kertojan oma elämä on elämäkerran pääasia; eri ihmisillä se tarkoittaa jonkin verran erilaisia teemoja.²¹

Kirjoitettua perinnettä?

Tutkimusintressieni mukaista on korostaa elämäkertaa sisäisen tarinan sijasta kulttuurisesti koherenttina kerrontana, representaationa,²² joka välittää merkityksiä: määrittelen elämäkerran paikkana subjektille, performatiivina, joka tuottaa elämäkertaesityksen kautta totuutta itsestä suhteessa institutionaalsiin diskursseihin, kielellisten ja kulttuuristen ehtojen alaisuudessa (Foucault 1998, Butler 1990, Kaskisaari 2000, 5, 14, 38). Näin elämäkerrat kuvastavat välttämättä aina myös yksilöllisten väittämien taustalla olevaa sosiaalista tilannetta (Bourdieu 1986, Rotkirch 2000, 6). Yksilöllisen ja kulttuurisen suhde voidaan nähdä prosessina, joka tuottaa yksilöllisen ja ainutkertaisen ilmauksen, mutta jonka lähtökohdat ovat kuitenkin traditiossa (Hänninen 1999, 79). Tradition tarkastelussa käytetyn, suulliseen perinteen analyysiin perustuvan perinnelajianalyysin ideana on tunnistaa kulttuuristen ilmausten erilaiset muodot ja todeta, että näillä on erilaisia tarkoituksia: erilaisia ilmauksia tuotetaan erilaisiin tarpeisiin ja ne kertovat eri asioita. Ne tarjoavat eriytyneitä kulttuurisen tiedon malleja ja ne ohjaavat tulkintaa (Tarkka 2005, 68, Ben-Amos 1976, Honko 1981). Kirjoittaen kerrottuun perinneaineeseen on mahdollista soveltaa samoja kriteereitä ja näin on myös tehty. (Pöysä 2006, 231–234.) Elämäkerran funktio(i)ta on määritelty lukuisissa eri alojen tutkimuksissa: useimmiten elämäkerran tärkeimmäksi tehtäväksi on määritelty itseyden (aikaisemmin identiteetin) esittäminen, rakentaminen ja/tai määrittely.

Elämäkerta onkin legitiimi mahdollisuus kertoa itsestään: kertomuksen päähenkilö on kiinnostava, samoin se, kuka hän on ja miten hän tuli tällaiseksi. Elämäkerrassa tehdään sosiaalista evaluointia; useimmiten tarkoitus on esittää itse kompetenttina

---

²¹ Päiväkirjoja tutkinut Miia Vaska on todennut saman ilmiön: Vaikka päiväkirjoissa käydään dialogia koko vallitsevan yhteiskunnan, kulttuurin ja aikakauden kanssa, niin eletty aika ilmenee lähinnä viittauksina, oheisaineistona ja Vaskan mukaan häveliäisyyden häipymisenä. Päiväkirjoissa toistuvat samat nuoruuden, parinmuodostuksen, lastenkasvatuksen kriisit ja vanhuuden analyysit niin 1900-luvun alun kuin lopunkin päiväkirjoissa. (Vaska 2005, 247)

²² Kertomuksen käsite ei ole työssäni keskeinen, enkä tee elämäkertoista kertomusanalyysiä, vaan erittelen elämäkertojen parisuhdekuvauksien sisällöt ja analysoin niiden kulttuurisia ulottuvuuksia tutkijan näkökulmasta – kertojan merkityksen antoa unohtamatta. Ajattelen ”kertomusta” lähinnä ihmislaajille tyypillisenä ilmaisun muotona, skemaattisena rakenteena (Labovilas-vandijkiläiseen perinteeseen tukeutuen, ks. Siikala 1984, 27-32).

yksilönä. (Komulainen 1998, 71.) Identiteetti, subjektipositio tai itsemäärittely nähdään nykyisin konstruoituna, tilannekohtaisena ja neuvoteltavana – ja elämäkerta yhtenä tällaisten neuvottelujen mahdollisuutena. Koska elämäkerta on aina kirjoitettu nykyhetkestä taaksepäin katsoen, tietää kertoja päähenkilön kohtalon ja voi näin ollen antaa omalle elämälleen ja sen tapahtumille, myös omalle itselleen merkityksiä, jotka tapahtumien ajankohtana eivät ehkä olisi olleet mahdollisia. Lisäksi on muistettava, että elämäkerralla on todennäköisesti jo kirjoitushetkellä jonkinlainen ajateltu yleisö. Silloinkin kun elämä tai itse ei tahdo asettua eheäksi esitykseksi, leimaa elämäkertaa kuitenkin kerronnallinen eheys. Itsen kerronnallinen eheys puolestaan on riippuvainen niistä sosiaalisista, kulttuurisista ja diskursiivisista olosuhteista, joissa elämäkerrallinen prosessi tapahtuu. (Freeman ja Brockmeier 2001, 82–83.)

Elämäkerrassa pystymme esittämään itsemme, aikeemme ja tekemme kulttuurisesti sopivalla tavalla. Esim. elämäkerta-aineistoja paljon hyödyntävä narratiivinen psykologia tutkii sitä, miten ihminen tulkitsee elämäänsä hyödyntäen kulttuurin tarjoamia tarinallisia malleja ja rakentaa näistä oman mielensisäisen tarinansa. (Bruner 2001, 29–30, Hänninen 1999, 11–12). Itseyden narratiivista esittämistä on tutkittu myös folkloristien toimesta – Laura Aro (1996) haastattelupuheen analyysissä sekä Laura Stark suomalais-karjalaiseen kansanelämään liittyvien historiallisten tekstien avulla (2006).

Omaelämäkerrallinen kerronta on henkilökohtaista kerrontaa siinä mielessä, että kerrottavaksi valikoituvat asiat ovat kertojan käsitysten mukaisia. Se on muistelukerrontaa siinä mielessä, että se voi pitää sisällään muutakin kuin henkilökohtaisia kokemuksia. Itse asiassa lajille on tyypillistä, että se vähintäänkin sivuaa monia muita ihmisiä sekä maailman tapahtumia. Joskus jostain toisesta ihmisestä tulee niin kiinteä osa omaelämäkertaa, ettei koko kertomusta olisi ilman merkittävää toista.

Elämäkerta on aina kulttuurinen siksi, että se on kertomus – ja koska se on kertomus, joka mielletään tietynlaiseksi. Itsestä kertomisen tavat eivät ole universaaleja ja muuttumattomia, vaan jokaisella kulttuurilla on omat kriteerinsä järkeenkäyvälle kerronnalle (Stark 2006, 87). Vaikka tutkimukseni ei ole missään mielessä narratiivinen, yhdyn narrativistiseen lähestymistapaan siinä mielessä, että uskon

kertomuksien olevan ihmislajille tyypillinen tapa ilmaista itseään. Olen kuitenkin myös sitä mieltä, että konventiot vaikuttavat kertomuksiin: elämäkertagenre on ihmisille tuttu eritoten suurmiesten julkisten elämäkertojen kautta. Kaunokirjalliset ja historialliset elämäkerrat, mikseivät myös elämäkerralliset elokuvat, vaikuttavat siihen, mitä elämäkertaan oletetaan kuuluvan. Se mikä on sopivaa kerrottavaksi tai mitä pitäisi kertoa, riippuu esikuvien lisäksi muista kulttuurisista malleista: mikä kuuluu miehen elämään ja elämäkertaan, ei välttämättä kuulu naisen elämään tai kirjoitukseen siitä.

Kilpakeruun kontekstista huolimatta korostaisin kertojen valinnanmahdollisuutta. Toisin kuin esimerkiksi haastattelutilanteessa, kirjoittaja on yksin ja vapaa kirjoittamaan siitä, mistä haluaa – tai siitä, mikä mieleen juolahtaa. On muistettava, että kirjoittajat eivät ole ammattilaisia, eivätkä omaelämäkerrat välttämättä tarkkaan harkittuja ja loppuun asti hiottuja eheitä kertomuksia. Moni kirjoittaja kommentoi itsekin työnsä muotoa ja/tai sisältöä ja toteaa, että kirjoituksesta tuli sellainen kuin tuli, toisenlainenkin se olisi voinut olla. Kirjoittajat itse toteavat myös, että toisena aikana ja tilanteessa kirjoitus todennäköisesti olisi erilainen.

Kirjoittaminen on mahdollista nähdä myös performatiivisena toimintana, oman todellisuuden tuottamisena ja elämän haltuun ottamisena. Tällöin kertoja tuottaa itseään ja elämäänsä suhteessa ympäröivään todellisuuteen, kulttuuriin ja näiden valtaan. Hän neuvottelee vallasta ja ottaa sen omiin käsiinsä kertomalla omasta elämästään itse. (Butler 1990, 145, Kaskisaari 2000, 5-9, 13, 38, Foucault 2005, 259, Hatakka 2007, 42.) Kertojalla on näin ollen myös mahdollisuus olla kertomatta. Merkityksellisten hiljaisuuksien näkemisen lisäksi (ks. esim. Knuuttila 2002 ja Salmi-Niklander 2004, 85–86) lukijan täytyy hyväksyä se, että elämäkerta ei koskaan voi kertoa kaikkea. Joskus jopa ihmisen elämässä hyvinkin keskeiset arkea tai elämänkulkua järjestävät asiat voivat jäädä mainitsematta²³. Kuten kirjoittajat itsekin huomauttavat – elämäkerrat ovat tilannesidonnaisia tekstejä. Näkökulma todellisuuteen ei ole absoluuttinen vaan suhteellinen ja muutoksille altis (Stark 2006, 89).

---

²³ Marjut Huuskosen huomio Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineen järjestämässä seminaarissa Historia, tieto, valta 13.–14.9.2007, työryhmässä "Kansanomainen" historiankirjoitus – Huuskosen isoisän elämäkerrassa esimerkiksi ei missään vaiheessa mainittu, että isoisä oli kasvissyöjä, vaikka tämä käytäntö kuitenkin sääteli koko hänen elämänsä arkea.

Pidän omaelämäkertoja kulttuurisen ja yksilöllisen merkitysrikkaina kohtaamispaikkoina, tilannekohtaisina tulkintoina omasta elämästä kirjoitushetkellä. Suhde kertojan elämän todellisuuteen on näkökulmassani toissijainen, kertomus on joka tapauksessa kulttuurisesti ymmärrettävä, ja tutkimuskysymykseni ovat kulttuurin tasoon liittyviä. Omassa folkloristisessa maailmassani on luonnollista nähdä omaelämäkerrat kertomuksina elämästä, muistelukerronnan yhtenä monimuotoisena mutta omakseen tunnistettavana erityisenä lajina. Arkistoon kirjoitettuja omaelämäkertoja voidaan pitää *kirjoitettuna muistelukerrontana*, joka noudattaa (väljästi) paitsi keruupyynnön, myös lajityypin sääntöjä. Ne poikkeavat kaupallisesta muistelmakirjoittelusta ja omaelämäkertoista sen vuoksi, että niiden tarkoituksena ei ole käydä kaupaksi, vaan niiden on määrä kertoa jotain: omaelämäkerrat ovat yleisistä tai tiettyyn keskittyvistä muisteluista omakseen erottuva lajinsa. Omaelämäkerrassa kertoja määrittelee koko elämänsä suhteessa yleiseen hyvän elämän määritelmään; samalla hän kertoo sen, mikä elämässä on hänelle tärkeää. Omaelämäkerta tarjoaa tilannesidonnan performatiivisen itsemäärittelyn mahdollisuuden toisella tapaa kuin esimerkiksi ammattielämään liittyvä muistelemine.

Esitän, että kirjoittamalla tuotettua kerrontaa käsiteltäisiin *kirjoitetun perinteen* muotona. Perinteellä tarkoitan ihmiselle syystä tai toisesta merkityksellistä, usein omakohtaista, ja usein kiteytyneen ilmaisun muodon saavaa sanottavaa. Ajatus kirjoitetusta perinteestä on suhteellisen nuori, vaikka viime vuosien folkloristisissa tutkimuksissa on käytetty paljon kirjoittaen kerrottuja aineistoja, kuten Kansanrunousarkiston keruuvastauksia (Latvala 2005, Laurén 2006, Tuuva 2007 ja tässä elämäkertakeruut) ja samaisen arkiston ja kirjoittajien välistä kirjeenvaihtoa (Kurki 2002) sekä muita kirjoitettuja aineistoja (Salmi-Niklander 2004). 2000-luvun Suomessa ihmisten omaehtoinen kirjoittaminen on yleistä. Nykykulttuurin tutkimuksessa itsestään selviä aineistoja ovat myös nettikirjoittelun moninaiset muodot. Kirjoittamalla kertominen voi laajasti ymmärtäen pitää sisällään kaiken kirjoitetun – esimerkiksi kaunokirjallisuuden. Eikä omasta elämästä ei-ammattimaisesti, henkilökohtaista perinnettä välittävä kirjoittamalla kertominenkaan ei ole ilmiönä uusi, vaikka se onkin nyt näkyvämpi ja laajemman ihmisjoukon omaksuma itseilmaisun tapa kuin vaikkapa sata vuotta sitten.

Folkloristina olen tietoinen siitä, että ihmiset ovat aina ja kaikkialla kertoneet erilaisia kertomuksia, erilaisissa tilanteissa ja erilaisille yleisöille. Totean, että omaelämäkerta voidaan nähdä kirjoitetun perinteen omaksi erottuvana lajinaan, osana ihmisten muuta suullista ja kirjallista kommunikaatiota, sitä kokonaisuutta, jonka perinteeksi ymmärrämme. Ei ole syytä vetää syviä rajoja suullisen ja kirjallisen välille, mutta korostan kuitenkin omaelämäkerran kirjallista laatua. Nykypäivän suullisessa kanssakäymisessä tuskin koskaan – haastattelutilanteita lukuun ottamatta – käydään läpi koko elettyä elämää niin kuin näissä kirjallisissa esityksissä. Genre on väistämättä vuorovaikutuksessa suullisen repertoaarin kanssa ja kirjallisen omaelämäkerran yhteydessä esitetään myös jo suullisesti vakiintuneita kertomuksia. Suullisen ja kirjallisen vuorovaikutus myös tämän lajin kohdalla ansaitsisi enemmän tutkimuksellista huomiota. Omaelämäkerran etuna on kuitenkin se, että näiden vakiintuneiden kertomusten lisäksi kertojalla on mahdollisuus reflektoida omia kertomuksiaan ja kertoa sellaisestakin, josta ei ehkä ole sopivaa puhua.

Ihmisen itse omasta elämästään kirjoittama kuvaus on yksi tapa välittää sitä, minkä ihminen kokee itselleen merkittäväksi tiedoksi – hänen henkilökohtaista perinnettään. Sen kertominen kirjallisesta kulttuurista tutussa muodossa ei tee esimerkiksi arkistoon kirjoitetuista elämäkertoista kirjallisuutta, vaan kirjoitettua perinnettä: kulttuurintutkimuksellisessa kontekstissa korkeakulttuurista peräisin oleva esikuva ei aiheuta perinteentutkijalle ongelmaa, vaan mielenkiintoisen mahdollisuuden tarkastella kahdessa eri sfäärissä elävää ilmausten joukkoa. Lisäksi voi kysyä, elävätkö nämä eri sfääreissä lainkaan, sillä esimerkiksi arkistoon kirjoittaneista elämäkertureista merkittävä osa on korkeasti koulutettuja ja monet kouluttamattomatkin niin sanotun korkeakulttuurin kuluttajia. Joka tapauksessa elämäkerta on lajina niin kulttuurinen ja kirjoittajien hallitsema, että sitä voidaan pitää perinteisenä. Voidaan aivan hyvin sanoa, että ainakin tässä kulttuurissa jossa tutkimukseni on kirjoitettu, "kaikki" tietävät millainen on tyypillinen elämäkerta.

III Teoriat

Toinen tutkimuskysymykseni on, miten lähestyä parisuhdetta koskevaa jaettua ja yksilöllistä kulttuurista tietoa? Vastaukseni on kahden teoreettisen idean soveltaminen ja sopeuttaminen tämän työn aineiston esittämään haasteeseen. Idea skeemateorian ja diskurssiteorian yhdistelmästä on syntynyt vähitellen, aineiston herättämien kysymysten kautta. Lähtökohtanani ollut teoria kulttuurisista malleista alkoi työn edetessä näyttää liian yksioikoiselta – Halliin viitaten ”liian yhdenmukaiselta ja kognitiiviselta” (Hall 1997, 2). Aineistosta oli selvästi erotettavissa kertojien laajasti tuntema ja jakama heteroseksuaalisen parisuhteen kulttuurinen malli - mikä oli mielestäni osoitus kulttuurin syvärakenteista ja hitaudesta. Jaetun mallin lisäksi kirjoittajilla oli kuitenkin erilaisia kokemuksia ja käsityksiä siitä, mitä tämän mallin osaset heille merkitsevät. Henkilökohtaisten mielipiteiden kirjoa tarkkaillessani aloin erottaa niiden perusteluissa sellaisia yhteneväisyyksiä, joita nimitän diskursseiksi. Nämä diskurssit liittävät kertojat toisiinsa, mutta myös tekevät eroa heidän välilleen. Kulttuurisen mallin rakenneosasten merkitysten diskurssiivinen rakentuminen osoittaa ihmisten kykyä luovia voimakkaiden ja ristiriitaisten kulttuuristen merkitysten ja rakenteiden kentillä. Hyödyntämäni teoreettiset ideat ovat peräisin erilaisista traditioista. Aloitan kielellistämistä edeltävistä mentaalisista representaatioista, ihmisten tavoista organisoida tietoa, eli kulttuurista malleista.

Kulttuuri ja merkitys

Työni taustalla vaikuttaa voimakkaasti teoria kulttuurisista malleista tietoa strukturoivana periaatteena. Käyttämäni kulttuuristen mallien idea on peräisin pääasiassa kognitiivisesta antropologiasta. Varsinaisen kognitiotieteen syntymisen taustalla ovat toisaalta länsimaisen ajattelun pitkä perinne antiikista alkaen, mutta myös 1800- ja 1900-lukujen empiiriset ihmistieteet, erityisesti psykologia, kielitiede ja antropologia, sekä eräät formaalit tieteet, kuten matemaattinen logiikka, tietokoneiden teoria ja kybernetiikka. (Hautamäki ja Pylkkänen 2001, 10). Modernin kognitiotieteen alku voidaan sijoittaa 1950-luvun puolivälin tienoille, jolloin eri tieteenaloilla esitettiin uusia tutkimusideoita, esimerkiksi ongelmanratkaisuhjelmien kehittäessä, ajatteluntutkimuksessa, kielitieteessä ja muistiteoriassa. Myös

ensimmäiset neuraaliverkkotutkimukset julkaistiin tuolloin, samaan aikaan kun aivotutkimuksen saralla tehtiin tärkeitä läpimurtoja. Kognitiotieteellisen tutkimuksen synty tuon ajan ideamaailmasta liittyy kiinteästi kahteen termiin: informaatioon ja systeemiin, jotka ovat peräisin tietokoneiden kehittämisen tutkimuksesta. Kognitiivisessa tutkimuksessa ihminen onkin usein käsitetty informaatiota käsitteleväksi systeemiksi. Kognitiotieteen johtoajatusten pohjalta on kehitetty laaja joukko monitieteellisiä ongelmakenttiä: simuloiva psykologia, mielenfilosofia, kognitiivinen lingvistiikka, kognitiivinen kasvatustiede, käytettävyys ja käyttöliittymät sekä kognitiivinen kulttuurintutkimus. (Saariluoma 2001, 26–27.)

Kulttuurintutkimuksen kohteena on kulttuuri, joka kognitiivisen kulttuuri-antropologian piirissä on määritelty jaettujen merkitysjärjestelmien tutkimukseksi. Jaetut merkitysjärjestelmät, joita myös kulttuurisiksi malleiksi kutsutaan, ovat ihmiselle lähes annettuja todellisuuden jäsentämisen työkaluja, joiden ominaisuuksista päästään selville vasta ulkopuolisen tutkijan tai oman reflektiivisen asenteen kautta. Ihmisen kulttuurinen luonne, eli jaettujen merkitysjärjestelmien käyttö informaation prosessoinnissa, on kognitiotieteelle erityisen haasteellinen tehtävä. Kognitiivinen antropologia, joka sijoittuu kognitiotieteen ja kulttuuriantropologian välille, on keskittynyt selvittämään kulttuurisen kognition luonnetta eli sitä, miten ihmismieli prosessoi tietoa kulttuurin tarjoamilla välineillä.

Tutkimus kohdistuu myös siihen, miten representaatioita käytännössä sovelletaan, ja millaisia yksilöllisiä ja kollektiivisia vaihteluita merkitysjärjestelmissä on. Jaetut merkitysjärjestelmät ovat läsnä siinä kulttuurisessa kentässä eli alueessa, joka tutkijalle näyttäytyy, sekä niissä mekanismeissa, jotka tuottavat ja ylläpitävät kulttuurisia alueita. Kulttuuristen ilmiöiden oletetaan olevan säännönmukaisia niin, että niiden moninaisuus voidaan ainakin tiedollisesti redusoida selittäviin mekanismeihin. Näitä mekanismeja on tapana kutsua kulttuurisiksi malleiksi, jotka ovat osa inhimillisen toiminnan ja ajattelun syvärakennetta. Kognitiivisen antropologisen tutkimuksen pääasiallinen tehtävä on jäljittää kulttuurisia malleja, niiden rakennetta ja toimintaa. Tehtävää lähestytään valitun kulttuurin ilmiön kautta niin, että ensin kuvataan selitettävä ilmiökenttä ja sen perusteella tehdään päätelmiä siitä, millaiset mallit ilmiötä strukturoivat. Usein kognitiivisen antropologian tavoitteena on tutkia

ihmisen luonnollista kognitiota kenttätilanteissa, perustyökaluna teemahaastattelu. (Kamppinen, Jokinen ja Saarimaa 2001, 173–177).

Kognitiivisessa etnografiassa puhutaan yleensä ”kulttuurisista teemoista” myöhemmin esittelemieni kulttuuristen mallien sijaan. Sosiologiassa käytetään termiä diskurssi, joka sijoittuu ainakin Matti Kamppisen mukaan jonnekin teeman ja mallin välimaastoon. Diskurssit ovat yhden määritelmän mukaan; organisoituja argumenttien järjestelmiä, jotka tarjoavat aineksia kulttuuristen mallien rakentamiseen. (Kamppinen 2003, 16.) Omassa työssäni diskurssin käsite on hieman erilainen ja keskeisempi kuin kulttuuristen mallien teoria. Koska kulttuuriset mallit ovat kuitenkin myös osa analyysiäni, selvitän, millaisiksi minä ne määrittelen.

Monet antropologiset määritelmät kulttuurista ovat väittäneet kulttuurin olevan sama asia kuin sosiaalisesti opitut ideat ja käyttäytyminen. Nytemmin kulttuuri kuitenkin useimmiten yhdistetään merkityksen käsitteeseen. Merkityksen käsite tuo mukanaan kysymyksen siitä, miten merkityksiä voidaan tavoittaa – onko kieli itsessään merkitys vai välittääkö se merkityksiä? Samoin on kysytty, ovatko merkitykset kulttuurisia vai henkilökohtaisia? Psykologisesti orientoituneet kulttuuriantropologit Naomi Quinn ja Claudia Strauss ovat määritelleet kulttuuria tavalla, johon voin yhtyä, vaikka heidän suurin kiinnostuksensa koskee lopulta kulttuuristen merkitysten sisäistämistä, joka ei ole omassa työssäni keskeinen kysymys. (Strauss ja Quinn 1997, 1-47.)

Strauss ja Quinn määrittelevät kulttuurin hyvin avoimesti seuraavalla tavalla: kulttuurilla (tai kulttuurisilla merkityksillä tai ymmärryksellä) voidaan nähdä olevan viisi ominaisuutta ja/tai vastaominaisuutta: se on (tai ei ole) yksilötasolla pitkäkestoinen, sillä voi olla (tai ei) emotionaalinen ja motivoiva voima, se voi olla joko historiallisesti kestävä tai sitten kontekstiin sidottu, se voi olla temaattista, niin että yksi teema on käyttökelpoinen monissa konteksteissa tai sitten ei ja lopulta kulttuuri voi olla enemmän tai vähemmän laajasti jaettu ymmärrys, tai sitten vain harvojen jakama. He painottavat kulttuuristen merkitysten intrapersoonallista luonnetta tiedon kompleksisuutta korostaen: kulttuuristen merkitysten keskenään ristiriitaiset ominaisuudet ja tiedon henkilökohtaisuus mahdollistavat merkitysten moninaiset mahdollisuudet. Keskeistä heidän työssään on osoittaa, miten ihmisten merkitykset syntyvät vastauksina ulkomaailman kokemuksiin, eli miten kulttuurinen tieto

sisäistyy. Kulttuuri on säännönmukaisuuksia, jotka syntyvät jaetuista kokemuksista ja näiden perusteella syntyvistä suhteellisen laajasti jaetuista skeemoista ja interaktiosta skeemojen ja maailman välillä. Kulttuuriset merkitykset ovat ideoiden, tunteiden ja motivaatioiden henkilökohtaisia yhdistelmiä. (Strauss ja Quinn 1997, 7, 20, 24, 85–86.)

Kulttuurisen tiedon sisäistäminen ja oppiminen ovat mielenkiintoisia kysymyksiä, jotka linkittyvät selkeästi – kuten Straussin ja Quinninkin tutkimus – varhaisten antropologien kulttuuri ja persoonallisuus -koulukuntaan.²⁴ Omassa työssäni on olennaista se, että kulttuurisen tiedon ei nähdä determinoivan ihmisiä. Ihmiset eivät toimi suoraan kulttuurin rakenteita vastaavasti, vaikka henkilökohtaisen elämän toimintojen motivaatio riippuisikin kulttuurisista merkityksistä. Motivaatiokaan ei seuraa suoraan kulttuuristen merkitysten oppimisesta, vaan se riippuu konteksteista ja kokemuksista: kulttuurinen tieto opitaan sosialisatioprosessin kautta, mutta viestit voivat vaihdella, olla epäyhdenmukaisia tai vaikeita ymmärtää. Vaikka viesti sisäistetään, sitä ei välttämättä kopioida, eikä motivaatiota opita automaattisesti. Kulttuuriin kasvamisen myötä alamme pitää kulttuurisesti määriteltyjä päämääriä ja kulttuurisen direktiivin seuraamista motivoivana tehtävänä. Tärkein tekijä siinä, että mallista tulee motivoiva, näyttää liittyvän ihmisen tapaan ymmärtää itsensä: oman itsen ja elämän jatkuva tulkinta muodostuu tärkeimmäksi tekijäksi ohjaamaan, orientoimaan ja määräämään ihmisen tekemisiä. Itsen ymmärtämisen tärkeys liittyy sen koko elämää hahmottavaan luonteeseen ja kulttuuristen merkitysten näennäiseen luonnollisuuteen ja oikeellisuuteen. Mallien merkityksellisyyteen vaikuttavat elämykset, keskenään yhteneväiset tulkinnat, kulttuuristen skeemojen ja itsen ymmärtämisen yhteneväisyys, mahdollisuudet tavoitella ”oikeita” päämääriä, sekä kulttuuriset representaatiot siitä, miten skeemojen tulisi palvella päämäärinä.

---

²⁴ Antropologisen kulttuuritutkimuksen historia alkaa 1800-luvulta: tuolloin kulttuuriantropologit luokittelivat maailman kansoja kulttuurisen evoluution jatkumoon, jonka huippua edusti luonnollisesti eurooppalainen sivilisaatio. Vaikka tutkijat ovat yrittäneet päästä irti kolonialismista jo varhain 1900-luvun alussa, on tutkimushistorian imperialismilla vaikuttavuutta vielä nykyäänkin. Vastauksena epätydyttävälle evolutionistiselle tieteenkäsitykselle kehittyi relativistinen ote, jonka mukaan kulttuurien erilaisuutta ei tule arvottaa hierarkkisesti. Kolonialismin murros ajoitetaan vasta toisen maailmansodan jälkeen ja 1960-luvulle, vaikka antropologian kulttuurikäsitys muuttui radikaalisti jo 1910–20-luvuilla. Keskeisin uuden antropologian hahmoista oli USA:ssa vaikuttanut Franz Boas. Hän irtautui 1800-luvulle tyypillisestä etnosentrismistä ja kehitti ajatusta jokaisesta kulttuurista ainutkertaisena tiedollis-maailmankuvallisena kokonaisuutena, jota tulee tutkia etnografisin menetelmin ja jota ei voi mitata länsimaisen tietoisuusrakenteen läpi. Tällaista asennetta on sittemmin kutsuttu kulttuurirelativismiksi. (Söderholm 1994, 119–121, 129–130.)

Kulttuurinen tieto voi olla myös orientoivaa, evaluatiivista ja affektiivista. (D'Andrade 1992, 38–39, 226, Strauss 1992, 1, 10, Strauss ja Quinn 1997, 42, Quinn 1992, 91–92, 121–124.)

En käsittele työssäni näitä sisäistämisen tai motivaation kysymyksiä, mutta ne ovat sen taustalla vaikuttavia motivoivia tekijöitä. Koen itse, että parisuhteiden kulttuurinen malli on motivoinut elämäni ratkaisuja. Pidän itseäni tässäkin suhteessa tyypillisenä ikäluokkani edustajana ja kulttuurin jäsenenä. Siksikin olen halunnut tutkia parisuhteen motivoivan voiman mahdollistavia merkityksiä sekä yhtäläillä sitä, millaisin perustein parisuhde ei ole ohjaava voima.

Kulttuurisen tiedon ohjaava voima voi olla peräisin eri lähteistä – yhdeksi lähteeksi on mainittu se auktoriteetti ja asiantuntijuus, jolla asiat esitetään. Esimerkiksi dominantit tieteelliset teoriat, poliittiset tai uskonnolliset ideologiat voivat olla merkittävässä roolissa ihmisten tavassa käsittää maailmaa. Voidaan puhua ilmikuvista tai arkielämän teorioista, jotka ovat kietoutuneet tieteellisiin teorioihin (Kamppinen 1994, 32–33). On todennäköistä, että tiettyinä aikana vallalla olevat teoriat toimivat monia ihmisiä motivoivina kulttuurisina merkityksinä. (Holland ja Quinn 1987, 9–11). Pyrin analysoimaan ihmisten kertomuksia juuri nämä kysymykset mielessäni. Kulttuurisen tiedon motivoiva voima ja sen analysointi liittyy myös tiedon rakenteeseen: kulttuurisiin malleihin ja skripteihin, tiedon hierarkkiseen luonteeseen ja lopulta diskursseihin.

Skeemateoria, kulttuuriset mallit ja skriptit

Skeemat ovat mentaalisia rakenteita, jotka organisoivat kulttuurista tietoa, tiedon osia tai kokonaisuuksia. Ne ovat opittuja kaavoja eri yhteyksien suhteista. (Strauss ja Quinn 1997, 49, 83.) Tällainen organisoitunut tiedon joukko helpottaa päättelyprosesseja, ja jopa vieraat asiat pyritään tulkitsemaan tuttujen skeemojen mukaisesti. Skeemat varastoivat ennustettavaa tietoa kulloisestakin kategoriasta, eli kertovat sen, mikä on tyypillistä tai yleensä totta. (Anderson 1995, 155, 217–219.) Itse asiassa skeemoista voidaan puhua myös tulkintana, organisoituvana tietona, joka mahdollistaa merkityksen antamisen joskus minimaalistenkin vihjeiden perusteella (D'Andrade 1992, 28–31).

Skeemat ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa ja ne voidaan jakaa karkeasti kolmeen tasoon. Ylimmän tason skeemat toimivat usein päämäärinä jo itsessään. Esimerkki tällaisesta yleisestä skeemasta on vaikkapa ”hyvän elämän” skeema. Keskitason skeemat tarvitsevat muiden skeemojen läsnäoloa aikaansaadakseen toimintaa – esimerkiksi parisuhde voi olla tällainen keskitason skeema, jonka avulla tavoitellaan hyvää elämää. Alimman tason skeemat voivat olla hyvinkin yksityiskohtaisia, vaikkapa sormuksen skeema pyöreänä metallisena esineenä. Mutta kun se yhdistyy parisuhteen ja avioliiton skeemoihin ja sitä kautta jälleen hyvään elämään, saa se uuden merkityksen. (D’Andrade 1992, 30–31.²⁵)

Skeemateorian juuret ovat kognitiivisen tutkimuksen lisäksi filosofiassa, psykologiassa ja kielitieteessä. Skeemat on nähty synnynnäisinä mentaalisina rakenteina, jotka organisoivat tietoa. Skeemaa on käytetty kuvaamaan mitä tahansa konkreettista tai abstraktia tiedon osaa tai kokonaisuutta. Monet skeemat ovat kuitenkin kulttuurisia – ne ovat kulttuurisen ryhmän sisällä osittain jaettuja ja tunnetaan myös nimellä kulttuuriset mallit. (Strauss ja Quinn 1997, 49.) Termejä käytetään usein päällekkäin, itse käytän tästä eteenpäin kulttuurisen mallin käsitettä, jonka katson vastaavan paremmin omia lähtökohtiani.

Kulttuurisen mallin yksi muoto on kulttuurinen skripti, eli käsikirjoitus, joka tarkoittaa toiminnallista kulttuurista mallia. Skriptien tehtävänä on muutoksen ja dynamiikan mallintaminen. Käsikirjoituksen perushahmo on a-b-c, eli toisiaan seuraavien asiantilojen tai tapahtumien ketju. Käsikirjoitukset ohjaavat toimintaa, antavat mentaalisia kartoja erilaisten vaihtoehtojen verkostossa navigoiville yksilöille

---

²⁵ Skeemoja on jaettu myös toisin: Bradd Shore erottaa skeeman ja mallin termin toisistaan. Hän problematisoi kulttuurisen mallin käsitettä ja jakaa kulttuuriset mallit spesifeiksi malleiksi ja perustavanlaatuisiksi skeemoiksi. Hänen mukaansa on myös tähdellistä muistaa, että kulttuurinen malli on sekä mentaalinen rakenne että julkinen konstruktio. Shore jakaa mentaaliset mallit idiosynkraattisiin henkilökohtaisiin malleihin ja konventionaalisiin mentaalsiin malleihin, jotka ovat jaettuja. Kulttuuristen mallien sisäistäminen perustuu hänenkin mielestään sosiaalisesti konstruoituihin kokemuksiin, mutta tämän lisäksi hän painottaa idiosynkraattisten, henkilökohtaisesti rakentuneiden skeemojen olemassaoloa. (Shore 1996, 45–48) Itse en pidä tarpeellisena tällaisen jaottelun tekemistä. Ratkaisisin kysymyksen ennemminkin sisäistämisen ja mallien rakentumisen kautta. Sen sijaan Shore analysoi kulttuuristen mallien eri genrejä perusteellisesti, jakaen mallit kahteen luokkaan, kielellisiin ja ei-kielellisiin. Lisäksi hän jaottelee malleja niiden toimintojen perusteella: orientoiviin, spatiaalisiin, temporaalisiin, sosiaalisesti orientoiviin, diagnosoiviin, ekspressiivisiin ja konseptualisoiviin, sekä tehtävämalleihin, jotka on jaettu vielä alakategorioihin. (Shore 1996, 56–66) Omassa työssäni käyttökelpoinen on Shoren tehtävä-mallien luokkaan sijoittama skriptin kategoria.

tai yhteisöille. Eräs todellisuuden ja myös käsikirjoitusten piirre on temporaalinen järjestymisen, eli tapahtumat järjestyvät ennen - jälkeen -suhteisiin. (Kamppinen, Jokinen ja Saarimaa 2001, 181) Aineistoanalyysin kohdalla esitän, millaisia käsikirjoituksia omaelämäkertojen kirjoittajat tuntevat.

Parisuhteen kulttuurinen malli tarkentuu skriptin lisäksi ja ennen kaikkea sen rakennekomponenttien kautta. Kulttuurisen mallin voidaan katsoa rakentuvan tietyistä osista. Psykologi John B. Anderson käyttää termiä skeema kuvatessaan tiedon rakennetta. Mielestäni tämä skeeman kuvaus vastaa myös kulttuurisen mallin määritelmää ja erityisesti sen rakennetta. Andersonin mukaan skeemat (mallit) representoivat kategorista tietoa. Omassa tapauksessani, jäsentäessäni parisuhteen kulttuurista mallia, olen määritellyt sekä sen toiminnallisen skeeman että muut peruskomponentit, jotka saavat elämäkerroissa erilaisia merkityksiä.

Anderson selventää skeemojen tapaa representoida tietoa esimerkkinään talon skeema. Hän esittää, miten talo voidaan jakaa erilaisiin osiin, joissa nimetään sen ominaisuudet esimerkiksi materiaalien, funktion, muodon ja koon mukaan. Talolla on erilaisia ominaisuuksia; näiden avulla voidaan määritellä mallin tyypilliset piirteet. Yleisimmän tason väittämä talosta aina jonkinlaisena rakennuksena pitää sisällään myös muut luokitellut ominaisuudet. Tämä skeema on abstrakti siinä mielessä, että se kertoo mikä on yleensä totta, eikä esimerkiksi esittele jotain tiettyä taloa. Skeema on tällöin yleinen, ei yksittäinen. Yleisimmän tason informaatio – talo on aina rakennus – kertoo talosta sen, mikä koskee kaikkia rakennuksia: että niillä yleensä on katto ja lattia. Niinpä näitä asioita ei tarvitse enää erikseen sisällyttää skeemaan, ne sisältyvät jo rakennuksen malliin. Tätä kutsutaan yleistämishierarkiaksi, minkä lisäksi on olemassa osahierarkia, joka voisi kertoa esimerkiksi mitä huoneeseen kuuluu (ikkunat, ovi), millainen mikin materiaali on, mitä eri funktioita eri rakennuksilla on, jne. (Anderson 1995, 155–156). Skeeman perusrakenne pitää siis sisällään erilaisia osaskeemoja. Tämä selittää kulttuuristen mallien ekonominen luonteen. Skeemojen tai mallien maailman voidaan ajatella olevan stereotyyppinen ja kaavoittunut, tapahtumat ja toimijat ovat yksinkertaistettuja – mutta herkkiä variaatioille. Mahdollisia tapahtumia on paljon ja absoluuttisia kieltoja vain vähän. (Anderson, 1995, 155, 161–162, Holland ja Quinn 1987, 32–35.)

Yhteenvetona ja omana tulkintanani skeemateoriasta väitän, että kulttuuriset mallit ovat mentaalisia mekanismeja, ikään kuin valmiiksi tarjoutuvia tulkintaehdotuksia kulloisenkin tilanteen tai asian käsittelemiseksi. Ihmiset oppivat mallit kasvaessaan kulttuurin jäseniksi. Mallit ovat laajasti jaettuina ainakin tunnettuuden merkityksessä. Mallit eivät kuitenkaan determinoi ihmisen elämän valintoja, vaikka ne voivat olla myös motivoivia, käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Mallit ovat sekä mentaalisia (mekanismi) että kulttuurisia (merkitys).

Kulttuurin tutkijana olen kiinnostunut siitä, miten kulttuurisen mallin kulttuurista tasoa voidaan hedelmällisesti analysoida. Yksi mahdollisuus on ajatella kulttuurinen malli eräänlaisen säiliöskeeman kautta, tutkimuksen tarpeisiin rakennettuna spesifinä skeemana, mitä se mielestäni on: kulttuurinen malli esittää prototyyppisiä tulkintavaihtoehtoja, joiden sisältämä tieto on kulttuurihistoriallisen hetkensä mukaista ja stereotyyppistä. Kulttuuriset mallit voidaan ajatella vaikkapa tyhjiksi laatikoiksi, jotka asettuvat tietynlaisiin muodostelmiin ja jotka täyttyvät erilaisilla diskursseilla. Ajattelenkin kulttuurisen tiedon rakentuvan paljon yksittäisiä malleja laajemmista merkityskokonaisuuksista, joita kutsun diskursseiksi. Nämä merkityskokonaisuudet ovat kulttuuristen mallien merkitystä määrittelevä tietovarasto, joka tarjoaa vaihtoehtoisia tapoja antaa merkityksiä yksilöllisille kokemuksille.

Tutkimuksessani tarkastelen heteroseksuaalista parisuhdetta kulttuurin ilmiönä, joka voidaan hahmottaa kulttuurisena mallina. Siinä ovat erotettavissa rakenneosina heterosuhteen välttämättömät peruskomponentit. Parisuhdeilmiötä voidaan tarkastella myös toiminnallisena kulttuurisena mallina tai skeemana, jossa voidaan määritellä parisuhteen tyypillinen kulku ja siihen liittyvät toiminnalliset jaksot. Nämä tasot analyysissä kertovat, millaista prototyyppistä parisuhdetta koskevaa kulttuurista tietoa elämäkertaa-aineiston mukaan on olemassa. Jotta parisuhdeilmiön tarkasteleminen ei jäisi prototyyppien asteelle, on ilmiötä tarkasteltava syvemmältä – tämä tapahtuu työssäni kysymällä, millaisia merkityksiä näille prototyyppisille parisuhteen rakennusosille annetaan? Tavoittelen näitä merkityksiä diskurssin käsitettä hyödyntäen.

Diskurssiteoria

Diskurssiteorioiden valtavan määrän ja moninaisten käyttöjen vuoksi keskityn esittelemään ainoastaan niitä diskurssin luonnetta määritteleviä ideoita, jotka vaikuttavat omassa työssäni. Esimerkiksi folkloristiikassa tuttu ja käytetty diskurssianalyysi, jolla tarkoitetaan keskusteluntutkimusta, ei liity omaan työhöni. Siinä missä perinteinen diskurssianalyysi keskittyy kieleen, oma diskurssien analyysini keskittyy siihen, miten erilaiset (usein kielelliset) käytännöt ja tapahtumat rakentavat diskursiivisia maailmoja (Juhila 1999, 162, Jokinen 2004, 192, Hall 1997, 44, Foucault 2005, 38–41). Samantapaisessa merkityksessä diskursseja ovat perinteentutkimuksessa hahmottaneet myös Kirsti Salmi-Niklander sekä Sinikka Vakimo. Perustana omalle tulkinnalleni diskursseista on ajatus kulttuurista merkitysten systeeminä tai rakenteina, joiden kautta ihmiset antavat muodon kokemuksilleen (Geertz 1973, 312). Näitä rakenteita voidaan analysoida ennemmin diskursseina ja erotteluina kuin yhtenä eheänä systeeminä tai kokonaisuutena (Siikala & Siikala 2005, 17).

Kaikki diskursseja tutkivat ovat yhtä mieltä ehkä vain siitä, että diskurssi on monitulkintainen käsite: esimerkiksi kielentutkija Liisa Tainio on käyttänyt diskurssin rinnalla termejä arvojärjestys, kulttuurinen uskomus ja kulttuurinen kertomus. Kaikkien yhteisenä sisältönä on ajatus jonkinlaisesta hierarkkisesta ajatusrakennelmasta, jossa (kielen avulla) luodaan ja vahvistetaan yhteisössä vallitsevaa uskomus- ja arvojärjestelmää. Kielentutkijan tehtävänä voi olla esimerkiksi osoittaa, miten kulttuurisia arvojäsennyksiä eli diskursseja voidaan paikantaa siihen arkiseen kieleen, jota me kaikki käytämme: esimerkiksi pariskuntapuhe ilmentää yhteisöllisiä odotuksia ja kertoo siitä, millaisia asioita hyvään kumppanuuteen liitetään (Tainio 2001, 12, 210).

Perinteentutkijan tehtävänä on hahmottaa sitä prosessia, jossa henkilökohtainen ja kulttuurinen kohtaavat. Tämä on mahdollista esimerkiksi siten, että analysoidaan kulttuuristen representaatioiden rakennusaineiksia eli diskursseja, sillä diskurssit ovat henkilökohtaisen kokemuksen ja kulttuurisen tiedon kohtaamispaikkoja. Diskursseista kiinnostunut tutkija ei siis ole kiinnostunut tekstin tuottaneesta yksilöstä sinänsä, vaan

teksteistä identifioituista diskursseista, tai merkitysten maailmoista, jotka ovat väistämättä tutkijan tulkintoja (Suoninen 1997, 75–77, Taira 2004, 52).

Oma ajatukseni diskursseista on, että vaikka ne tutkimuksen kontekstissa ovat tutkijan tekemiä tulkintoja, ovat ne myös todellisia, maailmassa vaikuttavia voimia. Ne luovat kulttuurisia merkityksiä antamalla merkityksen antamisen prosessia strukturoiville stereotyyppisille kulttuurisille malleille niiden kulloisenkin sisällön. Samassa kulttuurissa elävät ihmiset tuntevat monia samoja kulttuurisia malleja ja niiden mahdollisia merkityskenttiä. Kullakin merkityskentällä on oma välittymisen kanavansa ja auktoriteetti, johon merkitysten tuottamisessa vedotaan. Lisäksi on huomioitava, että diskurssia käyttävä subjekti voi olla eri tilanteissa eri asemassa suhteessa diskurssiin (Foucault 2005, 43, 258–259). Eräänlaisena lähtökohtana työssäni on Foucault'in esittämä käsitys diskurssien tuottamista subjekteista tai subjektipositioista: tässä tapauksessa siis naisista ja miehistä parisuhteen kuvausten kontekstissa, heteronormatiivisen kulttuurin tuottamina sukupuolensa edustajina. (Hall 1997, 54–56.)

Diskurssien toimintamekanismi, auktoriteetti ja erityisesti se, miten merkityksellinen tieto välittyy, nousee omassa työssäni keskeiseksi kysymykseksi ja tulokseksi. Elämäkerta-aineistossani naisen ja miehen välistä parisuhdetta määrittelevät diskurssit on jaettavissa viiteen: kansanperinteen diskurssiin, kristilliseen diskurssiin, populaari-tieteelliseen sekä romanttiseen ja yhteiskunnalliseen diskurssiin. Edellä esitetyn mukaan näillä tutkijan tekemillä tulkinnoilla on yhtymäkohtia todellisuuteen ja aineiston vihjeiden perusteella näillä kullakin erottuu omat välittymisen kanavansa ja auktoriteetti. Nämä viisi diskurssia ovat tutkimukseni ulkopuolisessa maailmassa myös sekoittuneita, päällekkäisiä ja eriaikaisia – mutta tässä kontekstissa tarkasteltuina niitä voidaan pitää enemmän tai vähemmän eheinä merkityskokonaisuuksia niiden auktoriteettien ja välittymisen kanavien vuoksi. Näiden viiden diskurssin tarkastelemisessa keskeistä on foucault'lainen diskurssiteoria, vaikka muunkinlaisia tapoja lähestyä jaettua tietoa on olemassa ²⁶.

---

²⁶ Tiedon tutkimisen ideaa ovat toteuttaneet omilla tavoillaan monet muutkin, esimerkiksi Peter Burke. Burken teos tiedon sosiaalisesta historiasta (*A Social History of Knowledge* vuodelta 2000) onkin tässä yhteydessä valaiseva: tiedon antropologiseksi (vrt. Foucault'n arkeologinen) tutkimukseksi nimetyssä jaksossa Burke hahmottelee varhaisen modernin eurooppalaisen tiedon olemusta. Hän toteaa, Foucault'a mukaellen, että aikaisempien ihmisten tapa tietää ja luokitella maailmaa on paikoitellen niin erilainen kuin nykyiset luokittelun tavat, että antropologinen lähestymistapa on siihen omiaan. Burke selvittää tiedon luonteen ja leviämisen lisäksi sitä, miten tietoon ja tietämiseen on suhtauduttu.

Oma tulkintani diskursseista on saanut innoituksensa tietyistä Michel Foucault'n kirjoituksista – ja ennen kaikkea niistä lukuisista kirjoituksista, joissa Foucault'n ajatuksia on lainattu tai pohdittu. Voidaankin puhua kulttuurintutkimuksessa yleisestä ”Foucault-diskurssista”, joka on vaikuttanut perustavanlaatuisella tavalla tapaani hahmottaa parisuhdetta kulttuurisena ilmiönä.²⁷

Sen sijaan että lähtisin analysoimaan jonkun tietyn valtaapitävän ja tuottavan tahon kirjoituksia, ”annettuja yksiköitä”, niin kuin Foucault tutkimuksissaan tekee, luen ihmisten kirjoittamia omaelämäkertoja ja hahmotan niistä havaittavissa olevia diskursseja. Tiedonarkeologisessa analyysissään Foucault toteaa, että on olemassa joukko lausumia (esimerkiksi: mielisairaus on moraalittoman elämän seuraus), joita voidaan tarkastella diskursiivisina tapahtumina, ja hän pyrkii nimeämään niitä historiallisia yhteyksiä, joissa lausumat ilmestyvät. Lausumia ei hänen mukaansa tule selittää niiden taustalla vaikuttavalla perinteellä, tieteenalalla, kehityssuunnalla eikä ajan hengellä, eikä myöskään kysyä, mihin lausuman tuottanut henkilö on tällä pyrkinyt. Ei siis pidä tulkita ihmisiä, ei selvittää diskurssien historiallista alkuperää, eikä myöskään pitää niitä ilmauksena siitä, mikä on lausumatonta. Sen sijaan on eristettävä lausumistapahtuma kielestä ja ajattelusta, varmistettava, ettei sitä suhteuteta psykologisiin toimiin, kuten lausujan intentioon, mielentilaan tai tietoisuuteen. Keskeistä on hahmottaa diskurssin tuleminen olevaksi tietyinä hetkenä ja nähdä sanotun ainutkertaisuus ja syyt siihen. (Alhanen 2007, 56–57, Foucault 2005, 37–43.)

Vaikka oma analyysini on tulkitseva, se ei pyri tulkitsemaan kirjoittaneiden ihmisten ajatuksia, eikä sitä, mihin he kirjoituksillaan pyrkivät. En myöskään yritä selvittää diskurssien historiallista alkuperää, vaikka se olisikin kiinnostavaa ja vaikka yritän kontekstualisoinnilla tuoda esiin joitain viittauksia tähän suuntaan. Poikkeen Foucault'n diskurssien analyysin määritelmästä eniten siinä suhteessa, että pidän

---

Esimerkiksi vuoden 1400 paikkeilla oli mahdollista erottaa käytännöllinen ja teoreettinen tieto, miten nämä levisivät ja miten niiden arvostus aikojen saatossa muuttui. Erilaiset tiedot liittyivät eri ammattiryhmien lisäksi myös sukupuolten erilaiseen tietoon ja miesten hallitsemien asioiden suurempaan tärkeyteen. Jo 1600-luvun puolivälissä todettiin, että tietoa on niin paljon ja se on niin fragmentoitunutta, että kaikkietävän ihmisen (miehen) ideaali – tai edes sellaisen joka tietäisi kaikesta vähän – oli hylättävä, mikä lohduttakoon myös tämän päivän tutkijaa. (Burke 2000, 82–85.)

²⁷ Hanna Kuusta lainatakseni, työni on foucault’lainen ainakin siinä mielessä, että se ennemminkin käyttää ja hyödyntää muiden ajatuksia, kuin kommentoi niitä (Kuusi 2004, 15).

diskursseja ainakin osittain ilmauksena siitä, mikä on kirjoituksissa lausumatonta. Tämä perustuu käsitykseeni kulttuurista jaettuna tietona ja ymmärryksenä sekä aineistooni tietynlaisina kulttuurisina representaatioina. Tällaisista lähtökohdista käsin on ymmärrettävää tavoitella sitä harvoin julkilausuttua, hahmotonta, kaikkialle levittäytyvää kumuloituneen kulttuurisen tiedon ja ideoiden joukkoa, joka käsittelee parisuhdetta ja sukupuolta.

Sama ajatus on nähtävissä Stuart Hallin kirjoittaessa Foucault’ista. Hall toteaa, että Foucault’in tapa yhdistää diskurssit, valta ja tieto on pelastanut representaation käsitteen puhtaasti teoreettisesta sfääristä maailmalliseen, paremmin operoitavaan ulottuvuuteen (Hall 1997, 47). Diskursseja on mahdollista erottaa esimerkiksi elämäkertojen parisuhdekuvauksista ainakin oman lukutapani kautta. Foucault’in nimeämien lausumien etsimisen sijasta olen tehnyt erilaista kontekstualisointia ja intertekstualisointia, yrittänyt nimetä omia kulttuuria koskevien käsitysteni törmäyskohtia refleksiivisellä luennalla ja tarkastellut kaikkea, mitä valitsemastani teemasta kirjoitetaan.

Sen sijaan että selittäisin näitä elämäkertojen lausumia historialla tai perinteellä, olen tullut tulokseen, että esimerkiksi juuri perinne (”kansanperinne”) on teoreettisesti tarkasteltuna oma diskurssinsa, jonka valtaa käyttävät tietyt perinteen asiantuntijat ja joka omalta osaltaan tuottaa työssä keskeiseksi nousevaa heteronormatiivisuutta. Tämä on mielestäni kiinnostavaa, sillä se osoittaa sitä tapaa, jolla heteronormatiivista kulttuuria pidetään yllä, uusinnetaan ja mahdollisesti neuvotellaan. Elämäkertojen parisuhdekuvaukset ovat esimerkkejä siitä, miten ihmiset henkilökohtaisesti kokevat heteronormatiivisen kulttuurin. Kuvauksista tulkitut diskurssit viittaavat puolestaan niitä tekijöihin, jotka merkityksiä tuottavat.

Tapani rakentaa diskursseja ja nimeämäni diskurssit kunnioittavat kirjoittavien ihmisten omia merkityksenantoja. Kirjoittajat ovat aktiivisia subjekteja, jotka pystyvät käyttämään ja analysoimaan diskursseja ainakin jossain määrin tietoisesti, olkoonkin, että diskurssit myös samanaikaisesti tuottavat näitä subjekteja ei-tahdonalaisesti. Tämä vastaa analogisesti myös käsitystäni yksilön ja kulttuurin suhteesta: ihmisillä on taitoa ja valtaa määritellä asioita omista lähtökohdistaan tiettyyn (määrittelemättömään) pisteeseen saakka. Kuitenkin on yhtä lailla totta, että yksilön omat

lähtökohdat ovat vahvasti kulttuurisia. Asiat eivät kumoa toisiaan, mutta ne tekevät sekä diskurssit, että kulttuurin ja yksilön suhteen välillä vaikeasti hahmottuvaksi.

Tässä kohtaa on hyvä tehdä selväksi se, että aineistoni parisuhdekuvaukset ovat kulttuurin heteronormatiivisuuden kuvauksia jo johtuen alussa esittämästäni ja omaksumani gendertutkimuksen näkökulmasta. En siis ole tavoitellut kattavaa parisuhdediskurssia, enkä pyri hahmottamaan heteronormatiivisuudenkaan diskurssia kokonaisuudessaan. Pysin määrittelemään ja kuvaamaan niitä erilaisia diskursseja, jotka tuottavat kulttuurissamme vallitsevaa heteronormia; tämä operoi väistämättä myös kirjoitettaessa parisuhdetematiikasta. Toimin siis jälleen toisin kuin Foucault, jonka mukaan diskurssi on joukko väittämiä, jotka tarjoavat kielen nimenomaan tietystä aiheesta puhumiselle (tietynä historiallisena aikana) (Hall 1997, 44). Itse rakennan diskurssin käsitteen nimenomaan valta-aspektin ympärille, ajatus, joka sekin on peräisin Foucault'in kirjoituksista.

Tieto, joka on kytketty valtaan, omaksuu totuuden auktoriteetin, ja sillä on valta tehdä itsestään ”totuus”. Kaikella sillä tiedolla, jota maailmassa käytetään, on todellisia vaikutuksia, ja ainakin se tekee siitä siinä mielessä totta. Sellainen tieto, jota käytetään muiden ihmisten käyttäytymisen sääntelyyn, pitää sisällään rajoituksia ja käytäntöjen määrittelyjä. Kyseessä on siis jo vallankäyttö. Valtasuhteet lävistävät kaikki sosiaalisen toiminnan tasot, ja ne ovat käytössä sekä valtiovallan että esimerkiksi perheen konteksteissa. Valta ei ole yksinomaan negatiivinen asia ja kontrollin väline, vaan se voi myös tuottaa asioita, nautintoa, diskursseja ja lisää tietoa. Foucault'n keskeisiin ideoihin kuuluu myös ihmisten tuleminen subjekteiksi ja siis eräänlaisen itsesäätelyn kohteiksi. (Hall 1997, 49–50, 54–56, Foucault 1980, 119, Kuusi 2004, 44–45.) Foucault'n teoreettiset kehittelmät liittyvät ennen kaikkea siihen, miten ihmisistä on tullut alamaisten sijasta itseään hallitsevia kansalaisia ja millaisia hallinnan logiikoita tässä prosessissa on hahmotettavissa aina 1500-luvulta alkaen. Omassa työssäni asetan kysymyksen huomattavan paljon yksinkertaisemmin ja kysyn, millaisia sukupuolittuneita subjektipositioita parisuhdekuvausten perusteella voidaan hahmottaa? Millaisiin merkityskokonaisuuksiin eli diskursseihin nämä subjektiviteetit viittaavat? Kysyn myös, millaisia diskursseja on mahdollista hahmottaa parisuhteen kulttuurisen mallin subjektipositioihin kutsuvien peruskomponenttien naisen ja miehen lisäksi sen muissa komponenteissa?

IV Metodit

Tämä luku vastaa alussa esittämäni kysymykseen siitä, miten omaelämäkertoja voidaan lähestyä folkloristisesta näkökulmasta. *Metodit* luku kertoo myös, miten olen muodostanut aineiston ja millaisin keinoin olen lähestynyt sitä. Tutkimusmetodiani voi nimittää analyyttiseksi tai teoreettisesti informoiduksi lähiluvuksi, jonka tarkoituksena on kytkeä yksilölliset tekstit niiden kulttuurisiin ulottuvuuksiin (lähiluvusta ks. Hoikkala 1993, 37–38, Pöysä 2006, 157–159, Piela 2010, 18). Metodi koostuu tässä tutkimuksessa erilaisista, aineiston lukemisen kautta syntyneistä tavoista etsiä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Lähestyn aineistoa sen genren (kilpakeruu - omaelämäkerrat) ehdoilla, kirjoittajan ehdoilla (omaelämäkerrallinen sopimus), mutta kuitenkin tietoisena tutkijan tehtävästä ja mahdollisista kirjoittajan merkityksistä eroavista tulkinnoista.

Hyödynnän folkloristiikan perinteisistä analyysitapoja kahdessa mielessä: ensinnäkin katson kilpakeruun yhteydessä syntyneiden omaelämäkertojen edustavan omaa genreään. Toiseksi, moniin elämäkertoihin sisältyi alakertomus, jossa kirjoittaja kuvaa ensikontaktiaan tulevaan puolisoonsa. Olen nimennyt nämä tapaamiskertomuksiksi, mutta en tee niistä varsinaista narratiivista analyysiä. Esittelen näitä tapaamiskertomuksia sivuilla 108–110. Tekstien merkitykset hahmotan vähintään sekä kirjoittajan että tutkijan näkökulmasta. Sen lisäksi että pyrin nostamaan esiin kertojan omat merkityksenannot, hyödynnän tulkinnoissani sitä tutkijan näkökulmaa, joka on syntynyt perehtyessäni koko korpuksen 98 tekstiin. Ymmärrystäni syventää edelleen elämäkertojen yleistuntemus sekä tutustuminen kahteen kilpakeruuseen, joista perusaineistoni on poimittu. Toinen tutkijatulkinnan näkökulma syntyy aineistoni kontekstualisointien kautta, kun tarkastelen elämäkertoja suhteessa muihin kulttuurisiin teksteihin ja merkityksiin.

Kolmas ymmärtämisen tapa, jossa käytän tutkijan näkökulmaa, perustuu tutkijarefleksiiivisyyden tietoiseen hyödyntämiseen. Vaikeasti ymmärrettävän kertomuksen kanssa painiminen voi osoittaa tutkijan omia sokeita kohtia, oman ja kertojan kulttuurisen tiedon kohtaamattomuutta ja sitä kautta kertoa jotain olennaista tutkimuksen kohteesta. Tutkijarefleksiiivisyyden kautta tällaisetkin kohdat lopulta

avautuivat. Aineiston "hiljaisuudet" tai "aukot" voivat kertoa myös näissä teksteissä "kiellettyistä" asioista, jolloin ne kertovat mahdollisesti laajemmista kulttuurisista konventioista (Salmi-Niklander 2004, 85–86).

Tutkimusetiikka, aineiston esittäminen ja argumentointi

Yllä esittämäni tulkinnan tapojen artikulointi on osa tutkimuseettisten lähtökohtien tunnistamista: humanistisen (ja yhteiskunnallisen) tutkimuksen perinteet voidaan kiteyttää kolmeen sanaan – ymmärtäminen, selittäminen ja vaikuttaminen (Rolin 2006, 108). Tutkimukseni tavoitteena on myös vaikuttaa akateemisen maailman ulkopuolisessa maailmassa: feministinen lähtökohtani liittyy humanistisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen vaikuttamista korostavaan perinteeseen, jossa tavoitteena on ymmärtämisen ja selittämisen lisäksi vaikuttaa yhteiskuntaan – joka nostaa esiin kysymyksen tutkimuksen arvovapaudesta ja objektiivisuudesta (Rolin 2006, 108, 119). Oma näkemykseni on, että täysin arvovapaata tutkimusta – jota moraaliset ja poliittiset arvot eivät lainkaan ohjaisi – tuskin on olemassa. Sen sijaan jos tutkijan arvot ja lähtökohdat sekä tutkimuksen julkilausumattomat moraaliset ja poliittiset sitoumukset tuodaan esiin, voidaan tutkimuksen tiedollisia arvojakin arvioida paremmin²⁸. (Rolin 2006, 119–120).

Teoreettisten lähtökohtien perusteella voidaan ajatella, että tavoitteeni on myös jossain määrin selittää kulttuurisen tiedon luonnetta. Aineiston kohdalla sen sijaan on kyse perinteisestä ymmärtävästä tutkimuksesta ja lähestyn elämäkertatekstejä tutkimalla sitä, miten parisuhdetta koskevat asiat ilmenevät kertojien kuvauksissa kokemuksistaan (Rolin 2006, 111).

---

²⁸ Tieteen arvovapautta koskevassa keskustelussa pohditaan sitä, millainen rooli moraalilla ja poliittisilla arvoilla saa tai ei saa olla tutkimustulosten tiedollisessa oikeuttamisessa. Perinteinen tutkimuksen arvovapauden ihanne perustuu näkemykselle, että tutkijan tulisi pitää erillään tiedolliset ja toisaalta moraaliset ja poliittiset arvot. Tutkimustulosten hyväksyttävyyttä tulisi perustua ainoastaan tiedollisiin arvoihin, mutta on myös melko kiistatonta, että moraaliset ja poliittiset arvot saattavat ohjata tutkimusta aina aiheen valinnasta lähtien. Kristina Rolinin mukaan kriittisenkin tutkimusperinteen edustajat korostavat, että arvovapausihanteen toteuttaminen on usein haastavampaa kuin mitä on oletettu. Rolinin artikkelissa yhdeksi ratkaisuksi esitetään Helen Longinon (1991) yhteisöllisen objektiivisuuden käsitettä: sen mukaan arvolatautuneisuus jäisi yksittäisen tutkimuksen ominaisuudeksi ja objektiivisuus olisi tiedeyhteisön ominaisuus. Rolin 2006, 119–120.

Myös aineiston esittämiseen liittyy tutkimuseettisiä kysymyksiä ja olenkin anonymisoinut kertojat poistamalla nimet ja paikkakunnat. Arkaluontoisia tietoja en ole kuitenkaan poistanut. (Kuula 2006, 214.) Sen sijaan poistolistalle on joutunut osa omista aineistoa koskevista kommentteistani, joiden piti kuvata tulkintaprosessin eri vaihteita – mutta jotka olen sittemmin todennut eettisesti arveluttaviksi.

Aineiston 98 kertojan elämäkertatekstien kokonaissivumäärä on noin 4000 sivua. Tällaiseen tekstimassaan perehtyminen, sen jäsentäminen ja tekninen hallitseminen sekä itse aineiston esittäminen lukijalle ovat olleet työn suuria haasteita. Tuhansien sivujen temaattisen lukemisen kautta tehtyjen parisuhdeteemaan liittyvien poimintojen jälkeen jäljelle jääneiden sivujen määrä on edelleen sellainen, ettei aineiston kokonaisuuden esittäminen ole mielekäs tavoite. Sellainen ei ole myöskään tavoittelemisen arvoista, sillä työssä on kuitenkin kyse tulkinnoistani ja niiden perustelemisesta. Tähän tarvitaan kuitenkin aineistoesimerkkejä: sitaattit ovat työssä esillä osoittamassa tulkintojeni pohjautumista aineistoon, mutta samalla ne lisäävät tulkinnan läpinäkyvyyttä ja antavat lukijalle mahdollisuuden tuottaa uusia tulkintoja.

Vaikka lähdin tekemään tutkimusta tietyt kysymykset mielessäni, jouduin aineiston analyysiprosessin myötä muokkaamaan työni kaikkia osia aina rakenteesta alkaen ja tulkintoihin päättyen. Sekä teoreettiset että metodiset valintani ovat lopultakin ratkaisuja niihin uusiin kysymyksiin, joita aineisto minussa herätti.

Olen yrittänyt auttaa lukijaa pääsemään mahdollisimman lähelle aineistoa seuraavilla tavoilla: erikseen esiteltyjen elämäkertojen lisäksi olen koonnut kaikista elämäkerrista kertojaliitteen, joka löytyy sivuilta 301–321. Kertojaliitteen tarkoituksena on esitellä lukijalle kaikkien kertojien elämäkertojen parisuhdekuvausten tietoja yleisellä tasolla. Olen koostanut parisuhdetiedot elämäkertojen pohjalta, pääasiassa luodakseni itselleni yleiskuvan kunkin kertojan parisuhdekaaresta. Lisäksi esillä on kustakin elämäkerrasta tekemäni luettelomuotoinen rakennehahmotelma sekä lista niistä teemoista, joita elämäkerrassa lukemiseni perusteella käsitellään. Olen laittanut esiin myös sen, kuinka monta sitaattia kustakin elämäkerrasta on esillä aineistoanalyysiluvussa ja miltä sivuilta sitaattit löytyvät. Kuvauksissa ei mainita nimiä, sillä osa kertojista on kieltänyt niiden käyttämisen. Jos kertoja on halunnut tulla lainatuksi nimimerkillä, nimimerkki on laitettu näkyviin.

Niissä tapauksissa, joissa kertojilla on ollut joitain ehtoja elämäkerran julkaisun suhteen, olen poistanut myös mahdolliset kotipaikkaan ja ammattiin liittyvät tiedot. Liitteessä käy ilmi jokaisen kirjoittajan hänestä käyttämäni numero tyyliin N1 tai M5. N viittaa naiskertojaan, M mieheen. Tämän lyhenteen perässä on taustoittavana tietona kertojan syntymävuosi, silloin kun se on tiedossa. Kertojaliitteessä olen jättänyt näkyviin kertojien ammatit ja sen, miltä ns. perinnealueelta kertoja on kotoisin. Perinnealuejako perustuu vanhaan maakuntajakoon. (Arkiston avain 2004, 96.) Työn lopussa löytyvät viittaukset arkistoaineistoihin.

Sitaattien suhde elämäkerran kokonaisuuteen on metodisesti kiinnostava seikka ja olen yrittänyt tuoda myös tätä puolta esiin esimerkkielämäkertojen kautta. Niin ikään yksittäisen elämäkerran suhde työn kokonaisuuteen ja muihin elämäkertoihin tulee esille valitsemani viiden elämäkerran kautta. Esittelen nämä työn eri vaiheissa (alkaen sivuilla 26, 84, 102, 123, sekä 257), ja suhteutan ne muihin aineistosta esiin nostamiini esimerkkeihin. Tällä tavalla lukija saa toivoakseni konkreettisen kuvan siitä, miten aineiston analyysi on käytännössä tapahtunut. Tämän ratkaisun taustalla on myös halu tuoda elämäkertojen maailmat lähemmäs lukijaa ja muistuttaa siitä, että jokaisen lyhyenkin sitaatin taustalla on usein kymmenien sivujen mittainen kokonainen elämäkerta. Esimerkkielämäkerrat on valittu sillä perustella, että ne edustavat eri-ikäisiä kertojia, naisia ja miehiä sekä siksi, että niissä käsitellään parisuhdetta suhteellisen paljon. Nämä ovat myös olleet aineistokokonaisuudesta hyvin mieleen jääneitä tekstejä, eli niissä on oletettavasti myös tutkijareflekstiivisen lukutavan kannalta tärkeitä elementtejä.

Vaikka kaikki aineiston muodostavat elämäkerrat vaikuttavat analyysin kokonaisuuden muodostumisessa, jokaisesta elämäkerrasta ei kuitenkaan ole esimerkkejä. Toisista elämäkertoista on esillä useita sitaatteja, joistain yksi tai kaksi: kaiken kaikkiaan työssä on 214 suoraa lainausta yhteensä 71 kertojalta. Esillä olevista sitaateista 129 on naisten elämäkertoista. Kaikkiaan on lainattu 41 naista (50 naiskirjoittajasta). Miesten sitaatteja on 85 kappaletta, nämä 31 kirjoittajan kynästä (mieskirjoittajia kaikkiaan 48). Naisten ääni on siis vahvemmin esillä, mikä kuvastaa myös aineiston kokonaisluonnetta, sillä karkeasti yleistäen voidaan todeta, että tämän aineiston naiset kirjoittavat parisuhteesta enemmän kuin miehet.

Osa aineistoesimerkeistä esiintyy useammassa kohdassa, mutta suurin osa vain yhden kerran. Erityisen selkeästi esiin nousevat lähemmän esittelyn saavat viisi elämäkertaa, joista on esillä sitaatteja sekä aineistoanalyysissä että elämäkerran esittelyn kohdalla. Tämä toisto on harkittua - samojen tekstikatkelmien esiin tuomisen tarkoituksena on tehdä analyysiprosessista täysin läpinäkyvää ja tähdentää mahdollisuutta tulkita tekstejä monella tavalla. Sitaattien muu valikoituminen on niin ikään harkittua: olen yrittänyt esittää lainauksia mahdollisimman monelta kertojalta ikään tai sukupuoleen katsomatta. Valinnassa ovat vaikuttaneet myös esteettiset perusteet - olen valinnut sellaisia aineistoesimerkkejä, joissa asiat on mielestäni verbalisoitu onnistuneesti. Valittujen sitaattien sijoittuminen elämäkertojen kokonaisuuteen ei ole ollut työn keskeinen asia, enkä käytä tilaa sen kuvailemiseen, mitä kirjoittaja on sanonut juuri ennen esimerkkitekstiä tai sen jälkeen. Esimerkkielämäkertojen kautta myös tästä voi kuitenkin saada viitteitä. Sitaattien suuri määrä ja lainattujen kirjoittajien lukumäärä vaikuttavat työhön siten, että parisuhdeteema korostuu elämäkertojen eheyden kustannuksella. Tämä on luonnollista, koska työn aiheena ovat nimenomaan elämäkertojen parisuhdekuvaukset. Aineistositaatit noudattelevat kirjoittajan antamaa asua, olen korjannut vain suurimmat kirjoitusvirheet. Joissain kohdin olen saattanut lyhentää tekstejä. Tämän merkinä on kolme pistettä ennen seuraavaa lausetta.

Koska käsittelen parisuhdekuvauksia skeemateoriaa hyödyntäen, työn rakenne seuraa parisuhteen mallin toiminnallista ja rakenteellista muotoa. Parisuhteen käsikirjoitus etenee tapaamisesta eroon tai leskeytymiseen ja ehkä jälleen tapaamisen kautta uuteen suhteeseen. Parisuhteen käsikirjoitus on näkyvissä esimerkiksi tässä *Metodit* luvussa kohta esiteltävässä esimerkkielämäkerrassa sekä myöhemmissä aineistositaateissa, jotka ikään kuin ”kuvittavat” kutakin käsikirjoituksen jaksoa.

Analyysin toisessa osassa kuvataan temaattisen lukemisen ja skeemateorian yhdistämisen kautta muodostunutta kuvaa parisuhdekuvausten sisällöistä. Parisuhdekuvauksista erottuivat keskeisiksi teemoiksi naiseus, mieheys, rakkaus ja seksuaalisuus – joita voidaan pitää parisuhteen kulttuurisen mallin rakennusosina. Jokainen näistä suurista osista on jaettavissa pienempiin temaattisiin kategorioihin, joista kaikista olen nostanut esiin aineistoesimerkkejä osoitukseksi siitä, että nimetyt teemat ja alateemat todella pohjautuvat aineistoon. Esitän joistain alateemoista enemmän, joistain vähemmän esimerkkejä. Tietyistä aiheista – esimerkiksi

naiseus/mieheys - toinen sukupuoli kirjoittaa enemmän kuin toinen, joten myös esimerkkien sukupuolijakauma vaihtelee teemoittain.

Konkretisoidakseni analyysimetodin vaiheita ja tapoja, palaan vielä *Aineisto*-luvussa esittelemääni elämäkertaan. Toivon yhden elämäkerran lukemisen tapojen esiin nostamisen tuovan selkeästi esiin, miten analyysi on käytännössä tapahtunut. Esittelemäni elämäkerta, 54-sivuinen, vuonna 1913 syntyneen naisen kirjoitus on työni eri vaiheissa noussut eri tavoin esiin – tai paremminkin, olen nostanut sieltä esiin erilaisia asioita työn edetessä. Vakiintunut puheenparsi, asioiden nouseminen aineistosta, tuntuu usein tekijästä totuudenmukaiselta tavalta kuvata prosessia – vaikka käytännössä on tietysti kysymys siitä, että lukukertojen myötä toiset luetut asiat jäävät lukijan mieleen tai alkavat kiinnittää huomiota ja tuntua tähdellisiltä. Tärkeäksi koetut tekstikohdat muuttuvat analyysiyksiköiksi, kun niitä tarkastellaan suhteessa muihin yksiköihin ja tehdään prosessi näkyväksi.

Ensimmäisen lukukerran jälkeen erottelin edellä mainitusta elämäkerrasta seuraavat parisuhteeseen liittyvät jaksot, jotka siis ovat suoraan elämäkerrasta (kursiivilla). Väissä on muutamia yksittäisiä omia muistiinpanojani (ei kursiivia). Ymmärrän että tällaisen pitkän katkelman esittäminen on lukijalle epäkiitollinen vaihtoehto, mutta rohkenen esittää tekstin kuitenkin tässä muodossa, jotta tulisi selväksi, miten aineistoanalyysin yksittäisten esimerkkisitaattien taustalla on kaikissa tapauksissa kokonainen elämäkerta. Esimerkkitekstin ja työtavan esiin nostamisen tarkoituksena on myös tuoda esiin elämäkertatekstien laatua ja sisältöä laajemmin kuin mitä varsinaisessa analyysijaksossa on esillä.

Esimerkkielämäkerta – esimerkkinä temaattisesta lukutavasta (N11:1913)

N11 (tutkimuksessa kertojalle annettu numerokoodi) NIMI (I.A.) SYNTYMÄAIKA (11.3.1913) JA –
PAIKKA (S.) AMMATTI (postivirkailija) ARKISTOTUNNUS (SATA 4418-4471) TEKSTIN
PITUUS (54s.)

4418 (sivunumero): *Oheisena lähetän oman karun ja totuudenmukaisen elämäkerran. Elämässäni on ollut vähän iloa, mutta eihän sitä minun nuoruuteni aikana ollut toisillakaan, joten elämäkerta on sen mukainen. Olen omistanut sen pojalleni ja tyttärelleni, he antoivat elämäni sisältöä ja onnea. Kirjoituksen saa julkaista jos katsotte sen arvoiseksi. Lähetän tämän näin aikaseen, jos lähden pimeää, sateista syksyä pakoon etelään.*

"Elämän koulussa"4421: Vuosi 1930; pula-aika ja työttömyys... äitikin antoi joka päivä kiertäville kysyjille...

4422: *koulun – viisi luokkaa - jälkeen? Sen ajan maalaistyttöjen ammatit rajoituivat kovin vähäiseen. Joko sairaanhoitaja, opettaja tai postineiti. No, pyritäänpä ensin harjoittelijaksi sairaalaan, koska äitinikin sitä ammattia niin ihannoit... palkaksi ruokaa ja huone, milloin potilailta mahtui...rottaakin*

huonompi... Lysoolin haju tarttui vaatteisiin niin että: Voi vieraat poikaparit jotka eivät tienneet työpaikkaani ja hakivat minua tanssimaan. Koska en haissut hajuvedelle vaan Lysoolille. Niin vieraille tanssittajille ensitanssi minun kanssani jäi aina viimeiseksi.

4424: Meidän lääkäri oli aviomies, mutta sielultaan Don Juan. Koska olin seitsemäntoistavuotias, naiivi, viaton tyttölapsi, joka oli lukenut vain herttaisia, kauniita tyttöromaneja, joissa esim. ensisuudelma johti avioliittoon. Siksi en ollut seurustellut kenenkään pojan kanssa, enkä antanut kenenkään koulupojan suudella itseäni, vaan unelmoin, että se suuri oikea rakkaus kävelisi joskus vastaan. Olin elänyt niin kovasti suojattua elämää kuten useimmat sen ajan hyvien perheiden tytöt. Ja katsellut maailmaa vain "ruusunpunaisten silmälasien takaa". Näin ollen jokainen päivä sairaalassa oli unelmien särkymistä ja jatkuvaa sydäntä riipaisevaa murhenäytelmän näkemistä, sekä potilaiden tuskien mukana elämistä, ja silloin tällöin heidän kanssaan itkemistä.

Hoitaja ei laskenut minua miesten osastolle mittaamaan kuumetta ja laskemaan valtimolyöntejä silloin kun oli nuoria miespotilaita, vaan ainoastaan silloin kun potilaat olivat vanhoja ukkoja, tai aivan nuoria poikasii. Muuten, kun uusi potilas tuli sairaalaan, niin hänet aina ensiksi pestiin kylpyhuoneen vannassa ja vasta sen jälkeen annettiin puhtaat sairaalan vaatteet päälle. Tuo pesu kuului aina harjoittelijalle. Koska minä olin ujo, pesin vain miesten pään ja selän. Sitten annoin pesusienen potilaalle ja käskin heidän itse pestä muun kehon. Menin ikkunan eteen katselemaan ulos ja kysyin joko jalat tulivat puhtaaksi. Sillä varpaiden kynsien leikkaus oli seuraava työni... En tiedä mitä se hoitaja minusta huomioi, kun eräänä päivänä kuului komento, että harjoittelija ei saa katsoa lääkäreitä... niin pidin nöyränä pääni aina alaspäin... lääkäri tuli kerran yksinään sairaalan pitkässä käytävässä minua vastaan, kysyi hän minulta... No, ujona kuiskasin että hoitaja on käskennyt minua niin kulkemaan... Kyllä hänelle tuli valtava naurun puuska. Eräänä päivänä kun hän jälleen tuli käytävällä minua vastaan, eikä ollut ketään muita lähettyvillä, sieppasi hän minut kiinni ja suuteli minua. Juoksin järkyttyneenä omaan huoneeseeni ja heittäydyin vatsalleni sänkyyn itkemään. Tämä on kauheata, mitään tällaista en olisi ikinä luullut tapahtuvan. Mitä minä sanon, kun se suuri oikea rakkaus joskus tulee vastaan. Niinhän kaikissa tyttöromaneissa kerrotaan ja sanotaan, että ensisuudelma on taivaallista, ja vie ihan jalat alta. Valetta kaikki, tuo oli märkä viiksinen pusu, yäk. Nousin kirjoittamaan muistikirjaani päivämäärän ja suurilla kirjaimilla "Suruni". Olin onneton ja epätoivoinen ja pyyhin kyynelitä. Ja siihen hätään tuli yllättäen siivooja huoneeseeni. Nyt alkoi kyselyminen. Mitä sinulle on tapahtunut? Sano hyvä lapsi mikä sinulla on? En minä voi kertoa, se on niin hirveätä, vastasin itkun lomassa. Kun uteleminen ei millään loppunut, sanoin vihdoon nyyhkytyksen lomassa, että tohtori suuteli minua. Mutta kun siivooja purskahti nauramaan, niin siinä melkein sairaalan ikkunat helisi...

4425: Leikkaussali ja nukutusaine eetteri. Taisi olla Palmusunnuntai kun olin kevättalven iltamissa Säästöpankin talolla ja odotin kiihkeästi tanssin alkamista... piti lähteä leikkaukseen... toinen joka vavahdutti oli keskenmenot, en ollut milloinkaan aikaisemmin niistä kuullut... ensimmäinen kuolemantapaus... lähtö tuntemattomaan on pelottavaa... päätti että kun harjoittelu loppuu, karkaa omille teilleen.

4429: Koulutovereiden suusta kuulee aina totuuden ja suorat sanat. Eräänä päivänä ne kuulin: "Sinä yhteiskoulun kaunein tyttö olet sen näköinen niin kuin olisit just hautausmaalta karannut."

4430: Sanoin vanhemmilleni, että haluaisin mennä Helsinkiin sisartani ja hänen perheettään katsomaan. Mutta sydämessäni oli aivan mahdollottomat ajatukset... Kansallisteatteriin avustajaksi, laulun ja tanssin opintoja, IKL:n ja muissa poliittisissa kokouksissa... hurmiossa teatterin ensi-illassa 1933... muita avustusrooleja ja operetissa käyntiä, Eine Laine..... Toukokuussa teatteri loppui, oli alaikäinen, oli pakko lähteä maalle kuulemaan rippiä synnillisestä elämästä...: Vanhempani olivat epätoivoisia suhteeni... lähettivät emäntäkouluun järkiintymään

Lapualla 1933-34, körttiläistä menoa... Jumalasta.. politiikasta: IKL... koulussa puolisoitaallinen meininki. 4434: Ireenellä ja minulla oli huone ullakkokerroksen päädyssä. Kun lumipallo tai pieni kivi lensi ikkunaan oli se merkki, että jommankumman poikaystävä odottaa ulkona. Ei koskaan kuutamoa ollut niin kaunis kuin Puskalan kuistilta katsottuna pojan käsi kiedottuna hartioiden ympärille. Miten nuori rakkaus oli silloin kaunista ja puhdasta. Siinä vain nojasimme toisiimme, halusimme vain olla lähekkäin ja pitää tiukasti toisistamme kiinni.

Koska olin vapautunut henkisestä lintuhäkidästä jonka perhe oli rakentanut ympärilleni. Nyt halusin hengittää vapaasti. Oi vapaus. Halusin tutustua mahdollisimman moneen poikaan, mutta en rakastua kenenkään, elämähän oli vasta alussa. He olivat kaikki hienoja Helsingissä opiskelevia poikia. Ja taistelu isänmaan puolesta otti osansa. Luin surullisena heidän kuolinilmoituksia sota-ajan lehdistä. Miten kipeää se tekikään.

Koulun johtajatar A.S. oli kai jotenkin päässyt selville minun "perhosmaisuudestani". Kudoin käsityösalissa kangaspuilla ryijyä jonka nimi oli Yön Kuningatar... kouluhallituksen tarkastajat kyselyssä, vastasi että Yön Kuningatar: Ja johtajatar lisäsi kuin pyssyn suusta että yön kuningatar

sitä kutookin. En tiedä mitä kysyjä ajatteli, mutta minulle se oli sama kuin ämpärillinen kylmää vettä niskaan.

Tuli sitten kevättälvellä painikilpailut Lapualle ja sen päälle tanssit. Kuopion Laila joka oli vanhempi ja kokenempi monenlaisiin metkuihin ehdotti, että lähdetään salaa tansseihin. No eipä minuakaan kahdesti tarvinnut houkutella, kun olin valmis lähtemään mukaan. Niin meitä hiipi muutama tyttö Puskalan ovista illan pimeyteen ja pikavauhtia Seurantalolle. Mistä lie tullutkaan kaikki komeat painipojat Lapualle. Kyllä oli emäntäkoulun työillä vientiä, posket punaisina hehkuen tästä riemusta nautittiin. Mikä taivaaseen hipova ilo ja onni. Aika loppu kesken. Mutta kuten aina ilot ja riemut joutuu maksamaan melkeen kyynelillä... Kai vanhat neidit olivat unohtaneet oman nuoruutensa ja kadehtivat meitä tyttöjä... Oi nuoruus...

Opiskelusta4436: Kun myöhemmässä elämän vaiheessa eräs talon isäntä pyysi minua emännäksi, se olisi ollut niin sanottu "naimakauppa" joita paljon tehtiin minun nuoruudessani. Mutta minä en tuntenut mitään rakkautta isäntään sen paremmin kuin hänen suureen taloonsakaan. Kieltäydyin tästä komeasta asemasta. Muistin kaikki edellä kertomani emäntäkoulun vastenmieliset työt.

4437: Syksyllä vuosi täyteen emäntäkoulussa... Tornion tytöt houkuttelivat Haaparantaan... ja kukaties löytyisi joku mukava Ruotsin poika elämäntoveriksi...Vaen nyt täytyy ajatella vakavasti vanhempien ehdotuksia. joko haettava seminaariin ja tultava vakavaksi kunnan opettajaksi, tai sitten pyrittävä postiin, jossa leivän sanottiin olevan pitkän mutta kapean. En voinut ajatella itseäni vakavana esimerkkillisenä opettajana. Sillä maalla siihen aikaan papit ja opettajat kuuluivat virheettömään esimerkilliseen säätyyn. Ei. Minä haluan olla iloinen menevä nuori nainen. Tosin tuntemani postineidit olivat iäkkäitä kuivettuneita ikäneitoja. Ei, minä en halua olla kitkerä, hapan, virallinen "postiruusu", minä haluan nauraa, olla poikkeus. Sain nimityksen postiin vuonna 1935... lottana, näytelmissä ym. harrastustoiminnasta sisältöä elämään

Sota... rauhanehdot... virkanaisen päivä – aamukahdeksasta ehkä yöhön...

4439: Mutta minulla oli oma suruni. Karjalan Kannaksen suuressa vihollisen hyökkäyksessä hän haavoittui ja jäi joukkueen vetäytyessä vihollisen puolelle. Sotatoverit sanoivat että hän todennäköisesti kuoli. Hän oli hieno sivistynyt poika jollaisen jokainen äiti toivoi poikansa olevan. Kauneimmaksi muistoksi jäi Juhannustanssit. Emme nähneet sen jälkeen, vaan kirjeet kulkivat välillämme. Eihän kukaan aavistanut mitä Suomi tulisi kokemaan.

Tanssimme koko illan kahdestaan. Emme puhuneet, sillä rakastimme kumpainenkin musiikkia ja rytmiä. Tunsimme vain toistemme läheisyyden. Ja olimme niin, niin äärettömän rakastuneita. Tanssin päätyttyä lähdimme käsi kädessä kävelemään harvinaisen lämpimään juhannusyöhön. Nuoret koivunlehdet tuoksuivat: tie heinäpellon ohi jossa puna- ja valkoapilat sekä päivänkakarot sinikellojen kanssa loistivat silmien iloksi. Yksinäisten lintujen viserrys toi oman romanttisen hohdon valoisalle tuoksuvalle suomalaiselle keskikesän yölle. Jonka kauneuden ja herkkyyden vain kaunosielut pystyvät tajuamaan.

Ei ollut silloin seksi elämän tärkein asia. Vaan tunteen kauneus ja luottamus, sekä fyysinen koskemattomuus. Pari vuotta vielä Yliopistossa ja sitte valmis, pianhan se aika kuluu. Kun sain kuulla mahdollisesta kuolemastasi rakkaani, en uskonut sitä. Minä näin sinut unessa monta kertaa, monien vuosien ajan. Ja olin aivan varma että jouduit haavoittuneena vangiksi, olithan upseeri. Ja kun et enää tullut minun uniini vasta silloin olit minulle kuollut. Minun sydämeni itki sinua kauan, hyvin kauan. rauha...isä kuolee... maansuruja...

1941... viransijaisuuksia tekemään... korttiannokset... ym... pula, pörssi jne. - komennus Helsinkiin... Oittiin... pakolaisia... pakenivat Ruotsiin kun välirauhasta alettiin huhuta...

4444: Kun välirauha allekirjoitettiin, alkoi Saksan armeijan karkottaminen Suomesta. Sekä siviilityössä eläneiden saksalaisten internoiminen. Otettiin suomalaissyntyisiä naisia joiden saksalaissyntyiset aviomiehet olivat jo kauan sitten kuolleet. Otettiin toisen polven saksalaisia nuoria miehiä jotka olivat olleet juuri äskeisessä sodassa rintamalla Suomea puolustamassa. Ja isät jääneet v.1918 vapaussodasta Suomeen ja avioituneet täällä suomalaisen naisen kanssa. Otettiin 70-80-vuotiaita opettajia sekä insinöörejä ym. Pääasia että lukumäärä oli mahtava, ja tyydytti punaista Valpoa.

Myös minäkin kohtasin ystävän näiden saksankansalaisten joukosta. Niin kuin syysmyrsky tempovat narulla kuivamassa olevaa pyykkiä, riuhtoen sitä edestakaisin, välillä kovasti pamauttaen. Niin minäkin jouduin tällä tavalla "riepoteltavaksi". Oli monenlaista mielipidettä jotka tuotiin julki edessä ja vielä enempi selän takana. Vieläpä ventovieraat katsoivat oikeudekseen sekaantua minun asioihini. Eikö jokainen kulje oman kohtalonsa tietä, on se sitten täynnä teräviä kiviä tai sileää aurinkoista polkua. Ja minun polkuni oli kohtalo määrännyt hyvin kiviseksi.

Rakas äitini oli jo kuollut sydänveritulppaan. Hädin tuskin pääsin hänet kotiseudulle hautaamaan. Niin työ vei sota-aikana ihmisen sielun ja ruumiilliset voimat. Työ ja jälleen työ, sitä vaadittiin.

Alussa sotapoliisit eivät oikein tienneet kuinka ystävääni käsitellä. Hän oli saksalaisen firman lähettämänä Paraisten Kalkki Oy:ssä. Ja työt jäi kesken. Sen jälkeen piti lähteä Ruotsiin, seuraavaan työkohteeseen.

Mieheni isä oli tsaarin ajan upseeri, avioitunut saksalaisen naisen kanssa. Vaimon suku oli...pakenivat vallankumousta... kun juutalaisverta ei ilmennyt, saivat saksan kansalaisuuden... Mieheni oli saksalaisen firman palveluksessa koko elinikänsä ja joutui Suomessa olemaan internoituna eri leireissä vuosi ja seitsemän kuukautta.

Inkeriläisistä: voi niitä kauniita nuoria inkeriläistyttyjä jotka otettiin tuohon asuntoon yöseuraksi ja juniin upseerien matkaseuraksi. Seinillä on korvat. Monta pitkää junaa lähti Oitista kohti itää vieden mennessään inkeriläisiä. Heitä oli n. 57000 henkeä. "Sydäntä paleli".

Internoimisleiri: ruoka oli alkuaikoina valmistettu siitä sotasaaliista mitä saksalaisilta jäi Lapissa, oli se jo pilallista. Saattoi keitto käsittää enempi toukkia kuin makarooneja. Sulhaseni kieltäytyi näistä...

Valpon apulaispäällikkönä oli Aimo Aaltonen, joka oli saanut kommunistisen koulutuksen Moskovassa ja täysin oppinut. Minulla oli mahdollisuus päästä kerran kuukaudessa sulhastani tervehtimään... oli vastenmielistä olla hänen huoneessaan tutkittavana ja kuuntelemassa mitä rajoituksia minun käynneilläni oli. Onneksi ei tarvinnut riisua alasti, vaikka tällä oikeudella peloteltiin... Käyntini olivat muutenkin raskaita. Sillä kuka voi lohduttaa ihmisiä, joilla ei ollut tietoa kotimaastaan, ei omaisistaan, ei tulevaisuudesta... Tapahtui muitakin likaisia asioita... eräs vartija pyysi sulhaseni rannekelloa lainaksi... näki sen viimeisen kerran... Sama juttu kun vartijat lähtivät tansseihin... Tästä seurasi että otin sulhaseni parhaan puvun mukaani asuntooni. Sanoin että jos joskus pääset tästä vankilasta ulos, niin ei tarvitse alastomana lähteä... siirrettiin Tammisaareen... sensuuria...

Yrjö Leino aloitti ihmisjahdin ja asekatkojen etsimisen. Erosin virastani elokuussa 1946 ollakseni vapaa lähtemään mihin hyvänsä. Sillä minua katsottiin nyt maan vihollisena, koska olin ollut jo yli vuoden kihloissa vihollismaan kansalaisen kanssa.

Eräs käpykaartilainen asui naapurissa ja otti elämäntehtäväkseen minun tarkkailuni, sekä ilmoittamisen Valpolle... Tosin tavallinenkin elämä oli Suomessa hyvin sähköistä...

Kun internoidut vapautettiin ja sulhaseni tuli luokseni, alkoi meidän paperisota avioliittoon pääsemistä varten. Silloin ei hyväksytty noin vain avioliittoa ulkomaisen kanssa, vaan lupa piti saada Sisäministeriöstä. Sieltä palautettiin anomukset aina takaisin. Sitten palkkasimme tuomarin menemään henkilökohtaisesti ministeriöön. Sisäministerinä oli Eino Pekkala, toinen veli Mauno Pekkala oli pääministerinä, molemmat kuuluivat kommunistipuolueeseen... Varatuomarimme sanoi että Soteva tarvitsee sitä miestä... Tulihan se avioliittolupa.

Enkeli toi minulle pojan. Luin kirjan jolla oli tuo nimi. Ja minä päätin, että haluan lapsia vaikka koko maailma oli mielettömässä käymistilassa. Jos joku soteleski on jäänyt kamppailemaan yksin esim. viiden lapsen kanssa, niin kyllä nuori nainen selviytyy aina parin lapsen kanssa, on vaan lujasti otettava itseään niskasta kiinni. Suomessa oli paljon sitkeitä yksinhuoltaja-soteleskiä, jotka huolehtivat lapsistaan uljaasti ilman ruikutusta. Ajattelin, hällä väliä viekö Valpo tai itänaapuri mieheni, tappelemaan en pysty, mutta jotakin on jättävä minullekin. Niin enkeli toi minulle pojan v.1947. "Tervetuloa rakas pieni minun elämääni." Odotin sinua kovasti. Miten kauniin sinisilmäisen vaalean pojan enkeli minulle valitsikaan. Kuinka minä sinua rakastankaan, olet kaikkeni nyt ja aina. Ei ollut kulturalisikaa antaa sinun käteesi. Eikä muutenkaan loistavia kehyksiä ympärillesi...

Ja sitten lähes parin vuoden kuluttua tulit sinä prinsessani. Kysyin heti synnytyspöydällä oliko hän odottamani tyttö... Nyt oli perhe täydellinen. Kun imetin sinua tyttäreni, niin tuijotimme toisiamme silmiin. Onko mitään kauniimpaa maailmassa kuin vauvan silmät. Kokonaineinen puhdas sininen taivas enkeleineen tuijottaa äitiä takaisin...

Ei kulunut montakaan kuukautta kun jouduin jättämään lapseni ventovieraan hoidettavaksi. Tuli Veitsiluodosta sähkö "Tule heti". Mieheni halusi jotakin tärkeää puhua jos--- Jätin lapseni levottomalla sydämellä ja kiiruhdin... Keskustelimme pakenemisen mahdollisuuksista, mutta ne olivat olemattomia. Myöhemmin näin lehdessä luettelon pidätetyistä... Meille riitti pelkoa ja jännitystä vuositolkulla. Kirja "Berian tarhat" kertoo totuuden sen ajan Suomen tapahtumista... Jo 1948 sähkötettiin miehelleni että hänelle olisi työtä Irlannissa Dublinissa. Hän ja pieni poikani saivat maastapoistumisluvan, mutta minä en saanut... Vuonna 1951 halusimme mennä Saksaan. Siinä oli vaikeuksia. Valpo otti mieheltäni Saksan passin jo internointitilaisuudessa...

Kertoja taistelee miehensä puolesta, mm. nimitys passiin...

Lapset jätettiin Suomeen, koska minä vain halusin mennä ensivisiitille katsomaan miltä toinen kotimaa näyttää... tuhottu Saksa... miehen siskot kuolleet... itäiset voittajat tarkastivat ja ryöstivät kaikki jäljelle jääneet arvoesineet ja raiskasivat naiset. Amerikkalaiset olivat inhimillisempiä voittajia...

Meille alkoi käytännön asioiden hoitaminen... Aivoissani oli vain yksi ajatus: "Mahdollisimman pian Suomeen". Ei meillä Suomessa elämä sentään näin lohdutonta ole...

Kun elämä maailmassa alkoi rauhoittua ja muuttua aineellisesti paremmaksi, alkoi meidänkin matkat useimmiten toistua Saksaan ja nyt otettiin lapsetkin mukaan.

Vuonna 1953 olimme muuttaneet Etelä-Saksaan, tarkoitus jäädä lopullisesti sinne...Lauda-Baden... Aika kului ja mieheni sai työkomennuksen milloin minnekin, useimmiten ulkomaille ja minä yritin olla lasten kanssa tämän vieraan kansan keskuudessa. Sitten tuli työmatka hänelle Etelä- Ruotsiin. Tunsin itseni yhä enemmän ns. merimiehen muijaksi joka jää rannalle ruikuttamaan. Minulla oli paljon aikaa ajatella mennyttä ja tulevaa. Mieheni oli usein toistanut että saksalaiselle naiselle kuuluu vain Kirch, Kuche und Kinder. Se näytti riittävän sikäläisille naisille. Ja Herra varjelkoon kuinka ne puunasivat aina lattiaa ym. Mutta itsenäiselle suomalaiselle naiselle tuo ei aina riitä.

Koska tulevaisuus meidän molempien vanhempien kohdalla sairastelun johdosta tuntui epävarmalta ja koska mieheni leipä oli suurissa tehtaissa eri maissa ja minä olin kuukausitolkulla yksin lasten kanssa päätin, että lähden Suomeen, sillä ulkomaalaisena en saa Saksassa mitään kunnon työtä, mutta Suomessa olin ollut jo ennen avioliittoa yli kymmenen vuotta virkanaisena. Yritän uudelleen saada tukevan maan jalkojeni alle ja lapsilleni hyvän koulutuksen. Kaikki ei tapahtunut näin yksinkertaisesti....

Pieni poika ja nelivuotias tyttö...Laivassa: Katselin nukkuvaa tytärtäni vieressäni ja poikaani toisella vuoteella. Tarkkaillessani lapsiani ajattelin, minkä suuren vastuun olin ottanut itselleni. Ja rukoilin, että saisin elää niin kauan, kunnes he olisivat aikuisia ja tulevasti jossain ammatissa. Ja että Luoja antaisi minulle viisautta kasvattajan vaikeassa osassa...

Nyt alkoi suomen kielen opettaminen lapsille. Vaikka tyttäreni ei osannut sanaakaan suomea maahan tullessa, oli hän jo puolen vuoden kuluttua aivan mestari...Saksalaisviha oli Suomessa kova... Anoin lapset Suomen kansalaisiksi...

Ruotsin matka 1956: En ollut nähnyt miestäni moniin kuukausiin. Hän oli työkomennuksella Hälsingborgin lähellä eräässä tehtaassa. Sain lapsille hoitajan ja lensin Brommaan. Mieheni oli luvannut lähettää sikäläiseen postitoimistoon rahaa ostoksiini...vieraan miehen kyydissä Tukholmaan, peläten... shoppailua Stokiksessa...

Olsonin kartanon maat ja häätanssia tanssivat jänikset... Kun parin päivän kuluttua lähdin aamulla kävelemään kohti Hälsingborgia tarkoitus matkustaa Suomeen, oli tiellä auton yliajama kuollut kani. Voi miten se teki kipää. Niin lyhyt oli onnellinen hääaika eläinparallakin.

Rajallinen on myös ihmisen elämä. Miehelläni oli todettu syöpä. Minun oli hankittava työpaikka. Pääsin jälleen valtion leipiin. Ja niin päättyi matkalaukkuelämä minun kohdallani.

Elämän vakavuus ja vastuu kaikessa kuuluu nyt minulle. Kun vaikeudet olivat... turvani yksistään Jumala... halusi kasvattaa lapset hyvin ja vailla surua...

Kun kuolema tulee, ei hän kysy pääsetkö kotimaasi multa, onko oma kansasi ympärilläsi. Niin minunkin mieheni haudattiin vieraan maan multa. Metsät jota hän niin rakasti ja jossa paljon käveli, ovat hautausmaan läheisyydessä. Sen puut humisevat hänelle hiljaista musiikkia ja antakoon paljon kokeneelle, kärsineelle sydämelle rauhan.

Matkustelua...

4460: Kuulin, että suomalaiset miehet ostavat vaimoja näistä tšekäläisistä maista kuten Filippiineiltä. Nämä hennot pienikokoiset naiset jotka tuskin ulottuvat normaalia suomalaisnaista olkapäähän. Kuinka nämä jaksavat tehdä työtä jossain Savo-Karjalan maalaistaloissa. Toivottavasti heidän herttainen hymynsä ei häivy kylmässä pohjolassa, eikä tummien silmien loiste sammu. Että tämä hento etelän kukka saisi miehen, sekä uuden suvun puolelta lämpöä ja rakkautta. Eikä hyytävän luonnon ja miehen, sekä suvun kylmyys palelluttaisi ennen aikojaan tätä suloista kukkaa kuoliaaksi. Sillä ei tämä pieni hento kukka ole vain seksiobjekti. Vaan tunteva ja ajatteleva, koti-ikävää sairastava herkkä ihminen. Onko kukaan mitannut heidän salaisten kyyneltensä määrää.

Sattumuksia matkoilta...

54-sivuisen elämäkerrasta jäi analyysin aineekseksi viisi liuskaa tekstiä. Tästä viidestä sivusta varsinaisessa analyysissä nostetaan esiin seitsemän sitaattia – enemmän kuin monen muun elämäkerran kohdalla. Vaikka jostain elämäkerrasta ei ole esillä yhtäkään sitaattia, vaikuttaa sellainenkin kirjoitus työn temaattisessa analyysissä, kvantifioinnissa ja intertekstuaalisten linkkien sekä tutkijarefleksiiivisellä tasolla. Sitaatit ovat nimenomaan esimerkkejä siitä, miten kirjoittajat ovat itse kuvanneet ja tulkinneet tietyt asiat. Oma tulkintani näistä on toinen asia.

Intertekstuaalinen lukutapa

Teoreettisen viitekehylene valossa intertekstuaalisten linkkien lukeminen ja näkyväksi tekeminen on työn kannalta keskeisin lukemisen tapa. Siinä missä temaattinen ja tekstilähtöinen lukeminen ovat auttaneet hahmottamaan sitä, mitkä tekstikohdat kertovat parisuhteen muodosta, mitkä sisällöstä, auttaa intertekstuaalinen lukutapa näiden merkityksen määrittelyssä. Kun lähtökohtana on ajatus kulttuurisista malleista rakenteina, jotka saavat merkityksensä erilaisten diskurssien kautta, on löydettävä keinot eri diskurssien havaitsemiseksi ja analysoimiseksi.

Intertekstuaalisuuden ajatus perustuu Mihail Bahtinin ideaan tekstistä monien eri tekstien kohtaamispaikkana tai dialogisena tilana (Bahtin 1981). Kirjoittaja tuottaa tekstiä kokemuksiensa lisäksi sen perusteella mitä hän on itse lukenut ja kuullut. Lukija lukee tätä tekstiä oman ymmärryksensä valossa ja sekä kirjoittaminen että lukeminen tapahtuvat kulttuurisessa todellisuudessa, samalla kun ne myös tuottavat sitä. (Tarkka 1993, 171, Bahtin 1986, 69, 91.)

Itse suhtaudun käsitteeseen käytännöllisenä työkaluna: intertekstuaalinen lukutapa tarkoittaa lyhyesti sanottuna sitä, että etsin ja havaitsen elämäkertakirjoituksista viittauksia muihin kulttuuriin teksteihin. Kulttuuriset tekstit voivat olla kirjallisia tai kuvallisia, ehkä myös musiikillisia tai toiminnallisia. Tällaisten viittausten huomioiminen mahdollistaa periaatteessa jokaisen vihjeen tarjoaman reitin seuraamisen ja sen avaamisen merkitysmahdollisuuksien kytkemisen muihin mahdollisiin merkityksiin. Käytännössä seurattujen johtolankojen määrä jää kokonaisuudessa tarjolla olevia pienemmäksi. Lisäksi olen yrittänyt huomioida jossain määrin myös sitä, missä mielessä kertojat käyttävät näitä viittauksia. En tarkoita kertojan aikeiden arvuuttelemista, vaan yksinkertaisesti sitä, että kiinnitän huomiota viittauksen kohteeseen, enkä kertojan henkilökohtaiseen käsitykseen. (Siis Foucault'a mukaellen – ei tulkita ihmistä, vaan diskurssia, ks. s. 75–76) Toisinaan intertekstuaaliset viitteet voivat houkutella hyvinkin kauas kertojan mahdollisesti tarkoittamasta käytöstä, lähemmäs edustamaansa kulttuuristen merkitysten kokonaisuutta.

Selvennän ajatusta konkretisoimalla sitä hieman. Esimerkiksi toiminnallisella intertekstuaalisella linkillä tarkoitan kertojan mainitsemia erilaisia harrastuksia, kuten lukeminen, elokuvissakäynti tai muu toiminta vaikkapa puoluepolitiikassa tai yhdistyksissä. Käytännössä tämä toimii niin, että olen poiminut elämäkerroista mainintoja ihmisten nimeämistä vaikutteista olettaen, että ne kertovat potentiaalisesti siitä, millaista tietoa henkilö on omaksunut ja käyttänyt. En missään tapauksessa yksinkertaista asiaa ja tarkoita, että jos henkilö on toiminut vaikkapa Martta-liikkeessä viimeiset 40 vuotta, hän ajattelee samalla tavalla kuin mitä Marttojen kokouspöytäkirjoista tai erilaisista muista teksteistä voidaan lukea. Nostan asian kuitenkin esiin intertekstuaalisen linkin mahdollisuutena – sillä esimerkiksi juuri Martta-liike on ollut tiettyinä aikoina potentiaalisesti merkittävä vaikuttaja sellaisten elämäkerroissa esiin nousevien teemojen kuin äitiys ja emännyys kohdalla.

Ihmisten mainitsevat poliittiset ja muut järjestöt ovat omassa työssäni siis intertekstuaalisia linkkejä, joiden mahdollisesti vaikuttaneita merkityksiä olen pyrkinyt tuomaan osaksi analyysiä. Esimerkiksi edellä mainittu Martat, samoin kuin muiden muassa työväenliike, Maamiesseura, osuuskuntaliikkeet tai kuten esimerkkielämäkerrassa IKL (SATA 4433) ovat olleet omalla toiminnallaan mukana tuottamassa merkityksiä. Kaikilla näillä ei ole ehkä ollut yhtä paljon sanottavaa parisuhteista, mutta aika monilla kuitenkin. Näin ajatellen tutkimuksessa hyödynnetyt viittaukset vaikkapa juuri Marttoista tehtyihin tutkimuksiin saavat suuremman painoarvon, kuin jos en tietäisi kenenkään elämäkerran kirjoittajan koskaan olleen tekemisissä Marttojen kanssa.

Jos kyseessä olisi vain yhden ihmisen käsityksiä syväluotaava tutkimus, olisi mahdollista yrittää nimetä kaikki ne vaikutteet, joita yhdellä ihmisellä on ollut, eli millaisten mahdollisten valtaan kytkeytyvien tietorakenteiden kanssa hän on ollut tekemisissä – mutta helppoa se ei olisi sittenkään. Kun on kyse 98 ihmisen elämäkerrasta, tällainen ajatus on mieletön. Se mitä kuitenkin on tehtävissä ja mielenkiintoista, on kaikkien näiden ihmisten mainitsemien vaikuttimien huomioiminen siinä määrin kuin se on mahdollista. Näiden erilaisten johtolankojen tai nykykieleen ja mieleen hyvin istuvan linkki-metaforan kautta on mahdollista alkaa nähdä ja tulkita diskursseja mielestäni vakuuttavalla tavalla. Joskus linkki voi olla

yksittäinen sana, jota klikkaamalla aukeaa lukuisia, ellei lukemattomia merkitystä tuottavia tekstejä.

Esimerkiksi se, että olen kiinnittänyt huomiota esimerkkielämäkerran kirjoittajan mainintaan ”herttaisista, kauniista tyttöromaaneista”, joissa ”ensisuudelma johtaa avioliittoon”, on esimerkki intertekstuaalisesta lukutavasta. Tämän lukutavan mukaan tyttöromaanit (tai kuten erään toisen kirjoittajan elämäkerrassa ”rakkausromaanit”) on intertekstuaalinen linkki sekä tietyn ajan kirjallisuuteen ja sen kuvastoihin että saman genren myöhempiin edustajiin ja potentiaalsiin lukijoihin. Tämän kautta voidaan todeta, että romanttinen naisille suunnattu ja naisten kuluttama rakkauskirjallisuus on yksi tapa saada tietoa parisuhteista ja niissä toimivista sukupuolittuneista ihmisistä. Kirjojen sanoman vastaanottoa tutkineiden ja myös parin esimerkkikertojan todistuksen mukaan kirjallisuuden tarjoamaa romanttista maailmankuvaa ei kuitenkaan suinkaan välttämättä omaksuta, sikäli kun se ei vastaa omaa kokemusta. Romanttinen kirjallisuus on kuitenkin yksi romanttisen diskurssin välittymisen kanava, joka välittää tietynlaista tietoa ja johon punoutuu vallan käyttäminen, jonka todellinen auktoriteetti on ehkä kirjailijan sijasta kaupallinen kirjabisnes eli markkinavoimat.

Kaunokirjallisuuden varsinaiseksi auktoriteetiksi ei ehkä kovin helposti mielletä markkinavoimia. Etabloituneet kirjailijat ja klassikkoteokset nauttivat taiteen arvovallasta. Jotkut korkeakulttuurin ja taiteen edustajat elävät myös populaarikulttuurissa sekä ihmisten puheissa. Esimerkiksi esimerkkielämäkerran kirjoittaja myös kommentoi oman ensisuudelmansa antajaa Don Juaniksi – voimakas populaariin sanankäyttöön sopeutunut kirjallinen viittaus tämäkin (SATA 4424).

Samalla tavalla linkkinä toimivat viittaukset tiettyihin teksteihin, esimerkiksi Raamattuun. Tarkoitus ei ole puuttua kirjoittajien uskonnollisuuteen sinänsä, vaan todentaa se, että sekularisoituvaksi väitetyssä maailmassa kuitenkin vielä viitataan esimerkiksi kristinuskon pyhiin teksteihin myös silloin, kun puhutaan parisuhteista. Tällaiset yksittäiset maininnat ovat mahdollisuuksia nähdä edes välähdyksenomaisia hetkiä siitä, miten muuten niin vaikeasti hahmotuva yleinen kristillinen ilmapiiri ja vahvasti kristillisperäisen kulttuurimme merkitykset käytännössä toimivat.

Esimerkkielämäkerran kertoja kommentoi kristinuskoa suoraan omien kokemustensa kautta: emäntäkoulu Lapualla tutustutti kertojan myös körttiläiseen kristillisyyteen. Kertojan kokemuksen mukaan körttisaarnojen määritelmät synnistä olivat kuin suoraan hänen olemukseensa kohdistuneita moitteita: hiusten kihartaminen, punaiset vaatteet, iloinen nauru. Hän toteaa, että myös hänen isänsä Jumala oli samaa tyyliä – mutta että kertojan äidin Jumala puolestaan oli lempeämpi ja anteeksi antavampi. Auttava ja anteeksi antava on myös kertojan oma Jumala (SATA 4433–4434).

Joskus diskurssit ilmaisevat itseään enemmän Foucault’n määrittelemien lausumien tyyppisinä kirjoitettuna mielipiteinä, esimerkiksi tyyliin ”kypsä mies osaa rakastaa”. Tällaisen lausuman lähempi tarkastelu saattaa osoittaa sen olevan populaaripsykologiaan perustuva, mutta lausumaton käsitys siitä, millaisia ihmiset ja tässä tapauksessa miehet ovat eri ikäkausina suhteissaan naisiin. Esimerkkielämäkerrassa en ole havainnut tällaisia populaaripsykologia lausumia, mutta sen sijaan kertomuksessa on vahva yhteiskunnallisen diskurssin vaikutus: kertojan kokemat vaikeudet sulhasen kansallisuuden vuoksi limittyvät kiinteästi toisen maailmansodan aikaiseen Suomeen. Kertojan huoli mm- inkeriläisten kohtaloista kuuluu mielestäni samaan yhteiskuntapoliittisesti latautuneeseen diskurssiin.

Tuon työssäni esiin elämäkertojen kuvauksiin liittyviä yhteiskunnallisia muutoksia sekä tiettyjä tekstejä, joita kirjoittajat ovat elämäkertatekstien tulkintani mukaan saattaneet tuntea joko suoraan tai välillisesti. Historiallisten muutosten ja aikakauteen kytkeytyvien tekstien tarkoituksena on kehystää analyysiä. Kulttuurinen konteksti tai pikemminkin kontekstit eivät selitä analyysiä eivätkä kertojen kuvauksia ainakaan suoraan. Kontekstit luovat kuitenkin kehykset, jotka saattavat rikastuttaa kirjoitusten ymmärtämistä. Kontekstualisoinnin avulla voidaan myös perustella tutkijan tekemiä tulkintoja. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1999, 60–63.) Esimerkkielämäkerran historiallisia konteksteja ovat esimerkiksi toinen maailmansota sekä naisen aseman muuttuminen.

Relevantteja ovat myös monet kyseiseen aikakauteen liittyvät tekstit, erityisesti vaimon ja äidin merkityksiä määrittelevät kirjoitukset. Intertekstuaalisuuden metodinen funktio tässä työssä on siis se, että sen avulla on ollut mahdollista havaita tiettyjen diskurssien olemassaolo.

Kertojien omien, melko vähäisten, suorasanaisten viittausten lisäksi intertekstuaalisessa lukutavassa on kysymys lukijan mukanaan tuomasta tiedosta. Yksittäisen sanan lisäksi vihjeenä voi toimia vaikkapa tutkijan lukemisen yhteydessä herännyt ihmetys tai mielikuva, jonkinlainen viittaussuhde. Tällainen intuitiivinen tai aavisteleva ymmärrys on useimmiten mahdollista todentaa oikeaan osuneeksi tai vastaavasti huonoksi ideaksi. Parhaimmillaan viittaussuhteesta syntyy oivallus ja tie diskurssin hahmottamiseen. Tätä kutsun tutkijarefleksiiiviseksi lukutavaksi.

Tutkijarefleksiiivisyys metodina

Tutkijarefleksiiivisyys liittyy naistutkimuksen traditioon ja paikantumisen käsitteeseen. Lyhyesti määriteltynä paikantuminen tai asemointi on tutkijan taustaoletusten ja kysymysten esiin tuomista. Tutkijan kokemukset ja persoona ovat erottamaton osa tutkimusprosessia. Tutkijan henkilökohtaiset taustaoletukset ja esimerkiksi emotionaaliset reaktiot vaikuttavat tutkimuksen kaikissa vaiheissa, niin kysymysten asettelun, tietoteoreettisten valintojen kuin analyysinkin kohdalla. Naistutkimuksen parissa on keskusteltu siitä, miten näitä vaikuttavia tekijöitä voitaisiin tehdä näkyviksi ja mahdollisesti hyödyntää tietoisesti osana analyysiprosessia. Puhutaankin kriittisestä asemoinnista ja sen kautta syntyvästä objektiivisuudesta. (Heinämaa 1993, Koivunen & Liljeström 1996, 288–289, Haraway, 1991, 188–190, 193, Stanley & Wise 1993, 58, 164, 175.)

Menetelmällisellä tasolla paikantuminen tapahtuu tuomalla esiin teoreettiset ja metodiset periaatteet sekä perustelemalla tutkimuskysymysten valinta. Aineiston analyysissa ja tulkinnassa aktivoituu tutkija-lukijan mukanaan tuoma intertekstuaalisuus: kaikki se mitä olen lukenut, nähnyt ja kokenut ennen ja tutkimuksen aikana. Lukemiseni pitää sisällään tutkimuskirjallisuutta, mutta sen lisäksi myös muita kulttuurisia tekstejä, jotka vaikuttavat siihen, miten kertojien esimerkkejä tulkitsen. Kun tulkinnan perusteet tuodaan esiin, tutkimuksen lukijat voivat arvioida tulkinnan vakuuttavuutta.

Tutkijarefleksiiivisyyttä on näiden omien tietämisen tapojen tunnistaminen, julkittuominen ja hyödyntäminen. Alun perin melko teoreettinen kysymys tutkijarefleksiiivisyydestä on oman työni kuluessa muuttunut varsin konkreettiseksi ja

hedelmälliseksi käytännön työkaluksi. Itserefleksiivisyyden on osaltaan mahdollistanut useita vuosia kestävä prosessi ja eriaikaiset kohtaamiset elämäkerta-aineistojen kanssa.

Ensikosketus elämäkertoihin

Ensimmäinen kosketukseni elämäkerta-aineistoihin tapahtui *Satasärmäinen nainen* -keruun jälkimainingeissa, 1990-luvun alkupuolella. Osallistuin Satu Apon luentokurssiin Folklore ja naisnäkökulma, jolla sain tehtäväkseni yhden omaelämäkerran analysoimisen. Koin harjoitustehtävän hyvin haasteellisena: nuorena opiskelijana en saattanut ymmärtää kohdalleni osuneen keski-iän ylittäneen naisen elämäkertaa juuri mitenkään. Kirjoittajan koko elämän kulku tuntui käsittämättömältä: miten nainen saattoi pysytellä avioliitossa typerän miehen kanssa? Miksi hän ei eronnut aikaisemmin? Miten oli mahdollista, että hän masentui niin pahasti? Annettiinko hänelle todella sähköshokkeja? Koin elämäkerran analysoimisen vastenmielisenä ja ajattelin, että tällainen aineisto kannattaa kiertää kaukaa. Vasta paljon myöhemmin ymmärsin sortuneeni aloittelevan elämäkertatutkijan kaikkiin tarjolla oleviin ansoihin: tuolloin en vielä tiennyt, miten lähestyä elämäkertoja kulttuurisina representaatioina, sellaisena aineistona, jollaiseksi miellän sen nyt. En hallinnut niitä tietoteoreettisia lähtökohtia, jotka nyt tunnen. En myöskään osannut hyödyntää emotionaalisia reaktioitani analyysin välineinä, toisin kuin nyt. Olin myös hyvin nuori, eikä elämäkokemukseni tai mielikuvitukseni riittänyt käsittelemään vanhemman ihmisen kokemuksia.

Kaiken tämän ymmärtäminen on lopulta koitunut työn eduksi. Kun päätin ottaa väitöskirjani aineistoksi omaelämäkerrat, tiesin lajista enemmän kuin uskoinkaan. Jo yhden elämäkerran sekä sen herättämien tuntemusten analysoiminen oli nostanut esiin monia sellaisia kysymyksiä, joita käsittelen myös tässä työssä. Elämäkertojen herättämistä tunteista kirjoittavat lähes kaikki vastaavia aineistoja käyttäneet. Itse olen pyrkinyt kehittämään emotionaalisten reaktioiden havainnoinnista analyttisen työkalun, mikä on haasteellista siksi, että useimmiten emotionaalinen reaktio laimenee ajan myötä. Lukemisen ensireaktioiden tallentaminen osoittautui omalla kohdallani hyödylliseksi analyysivälineeksi ja pohjusti tutkijarefleksiivisen lukutavan syntymistä.

Aineiston synnyttämät tunnereaktioni ovat muuttuneet ensikosketuksen jälkeen myös sen vuoksi, että tätä kirjoittaessani olen itse paljon vanhempi kuin ensimmäisellä lukukerralla. Elämäkokemukseni on karttunut, eikä enää olekaan niin vaikea ymmärtää keski-ikäisen naisen elämälleen asettamia kysymyksiä. Jostain syystä tuntuu, että olen paremmissa asemissa myös niiden ihmisten elämäkertojen kohdalla, jotka kirjoittavat vanhenemisesta itseäni vielä huomattavasti suuremmalla kokemuksella. Tämän mahdollistaa elämäkokemuksen avartama mielikuviutus, joka auttaa näkemään, miten moninaisia kysymyksiä elämä voikaan ihmiselle asettaa. Vaikka en edelleenkään ymmärrä kaikkia kertojiani ihmisinä, persoonallisuuksina, ymmärrän heitä tavallani ainakin tietyn ikäisinä ihmisinä. Ikäni, sukupuoleni, ammattini, harrastusteni ja esimerkiksi äitiytteni kautta jaan nyt enemmän asioita useiden kirjoittajien kanssa kuin lukiessani elämäkertoja ensimmäistä kertaa. Kuitenkin, jos ensikohtaamista ei olisi ollut, en olisi tietoinen siitä, miten paljon oma käsitykseni maailmasta on muuttunut samoin kuin se kuva, jonka tämä aineisto antaa maailmasta.

Tutkimusaineiston muodostaminen

Siinä vaiheessa kun aloin todella tutustua elämäkerta-aineistoihin talvella 2000, oli asennoitumiseni jo hyvin erilainen kuin varhaisessa harjoitustyössä vuonna 1992. Tuolloin, 1990-luvun alussa yritin ymmärtää kirjoittajan elämää. Kun aloitin väitöskirjan teon, olin jo kaukana kirjoittajista ja heidän elämismaailmoistaan, sillä olin suunnannut katseeni kirjoittajien elämän sijasta heidän kuvauksissaan esitettyyn kulttuuriin. (Hatakka 2004, 178–181.)

Käytännössä tutustuminen aineistoihin tapahtui Kansanrunousarkistossa. Koska elämäkertoja oli kaikkiaan lähes tuhat, enkä vielä tiennyt, miten ja millaisen otoksen näistä valitsisin, turvauduin aikaisempien lukijoiden laatimiin referaatteihin. Sekä *Satasärmäisestä naisesta* että *Eläköön mies* -keruiden elämäkertoista oli tehty tiivistelmät, jotka osoittautuivat kuitenkin ongelmallisiksi omalta kannaltani. Naiselämäkertojen referaattien tekijöitä oli useita, ja siksi referaatit tuntuivat painottavat hieman erilaisia asioita. Tämä vahvisti käsitystäni tutkijarefleksiivisyyden esiintuomisen tärkeydestä osana tutkimusta. Valitsin kuitenkin referaattien perusteella

joukon sellaisia elämäkertoja, joissa kuvausten mukaan kirjoitettiin paljon parisuhteista.

Mieselämäkertojen referaattien tekijöitä oli vain yksi, mutta hänen tapansa kirjoittaa oli niin emotionaalinen, että se vaikeutti suhtautumistani alkuperäisteksteihin. Referaattien kirjoittajan suorasukainen henkilökohtainen arviointi sai ajattelemaan, että olin ilmeisesti itse jo sivuuttanut tämän lukuvaiheen. Lisäksi se vahvisti käsitystäni siitä, että elämäkertoja on parasta lähestyä kulttuuria kuvaavina teksteinä, eikä niitä kirjoittaneiden ihmisten elämän kautta. Valitsin taas joukon tekstejä, enemmän tai vähemmän epäsystemaattisesti. Sen jälkeen aloin lukea.

Istuin arkistossa lähes puoli vuotta ja luin naisten ja miesten elämäkertoja ilman kunnollista suunnitelmaa siitä, mitä ja miten näitä hyödyntäisin. En tiennyt, mitä tehdä tällaiselle vellovalle tekstimassalle, joka oli kummallisella tavalla keskenään samanlaista, mutta kuitenkin myös yhteismitatonta. En myöskään kunnolla dokumentoinut lukemiani tekstejä ja ne dokumentit, jotka ovat jäljellä, kertovat aika vähän. Ensimmäinen ratkaisuni oli valita väitöskirjan aineistoksi juuri sellaisia kirjoituksia, joissa kerrotaan paljon parisuhteista. Tätä ajatusta kuitenkin kritisoi argumentilla, että jos valitsen vain sellaisia elämäkertoja, joissa parisuhteista kerrotaan paljon, en voi tietää, mitä niistä kerrotaan yleensä. Uskoin tätä perustelua ja päätin valita keruukilpailuista sisällöllisesti sattumanvaraisia, mutta eri-ikäisiä kirjoittajia ja tarkastella, millaisia ajallisia muutoksia parisuhdekerronnassa voidaan havaita. Tähän mennessä olin lukenut noin 100 elämäkertaa. Ajattelin, että työni aineiston on oltava riittävän laaja, jotta parisuhdekerronnan variaatio tulisi esiin. Päädyin valitsemaan työn aineistoksi sattumanvaraisesti toiset sata elämäkertaa.

Tehtyäni tämän päätöksen ja valikoituani sata kirjoitusta aakkosjärjestyksessä kultakin vuosikymmeneltä, jäin kahdeksi vuodeksi kotiin hoitamaan ensimmäistä lastani. Kun palasin työn pariin, aloitin ikään kuin alusta. Lukemisen alkuvaiheessa tein spontaaneja muistiinpanoja jokaisesta lukemastani elämäkerrasta. Kirjoitin kunkin kertomuksen herättämistä tunnoista emotionaalisesti, intuitiivisesti ja vailla pidäkkeitä (esimerkkejä sivuilla 127, 357 ja 364). Jälkeenpäin tarkastellen huomasin näissä lyhyissä omissa ensikommenteissani toistuvia huomioita tai kauhistelun aiheita. Ymmärsin, että vapaa assosiointi oli tuottanut hyödyllisiä analyysin aiheita –

esimerkiksi kansanperinteen diskurssin nimeäminen omaksi parisuhteita määritteleväksi kokonaisuudekseen nousi näistä epämuodollisista kommenteista. Kommenttien läpikäyminen teki intuitiivisista assosiaatioista tietoisia tulkintoja. Havainnot muuttuivat johtolangoiksi, joita aloin kytkeä laajempiin konteksteihin. (Kurki 2002, 43–45, Ginzburg 1996, 37–76.)

Sivuilla 26–30 esittelemäni elämäkerran ensilukemisen jälkeen mieleeni jäivät tietyt kohtaukset ja avioliiton peruskulku – sekä yhden illan onneksi jäänyt nuoruuden ihastus. Myös kertojan kiinnostus parisuhteisiin, poikiin ja iloiseen elämään tansseissa ja teattereissa sekä niitä kohtaan osoitettu paheksunta muiden ihmisten (vanhemmat, koulun johtaja – siis auktoriteetit) taholta vahvistivat omaa ajatustani siitä, millaiset ominaisuudet naisessa ovat potentiaalisesti vaarallisia. Omien kommenttien lukeminen jälkikäteen yhdenlaisina teksteinä herkisti omille kulttuurisille rajoille ja malleille. Samalla se auttoi näkemään ihmisten käsityksissä eroja ja yhteneväisyyksiä jollain määrittelemättömällä, esianalyttisellä tasolla.

Lukemisen toisella kierroksella aloin pohtia mm. seuraavia kysymyksiä: Tutkinko todella ihmisten kertomuksia, en ihmisiä? Miten kertojiin tulee suhtautua, pitääkö heitä ymmärtää? Mitä kertominen on, onko muodolla väliä? Mistä ihmiset kirjoittavat, mitkä teemat nousevat esiin? Miksi kertomukset ovat niin yhteneväisiä teemoiltaan ja yhteismitattomia esitystavoiltaan? Mikä on kertomusten tai kerronnan suhde todellisuuteen? Onko muistaminen minulle tärkeä kysymys? Mikä merkitys on ihmisten kertomisen tavalla ja liittykö se heidän kykyihinsä? Pitäisikö tehdä lisäksi haastatteluja? Pitäisikö ottaa oheisaineistoa, esimerkiksi kertojien kirjeitä? Miten edustavia kirjoittajia ovat omassa ikäluokassaan? Mitä oikeastaan halusin kysyä näiltä teksteiltä? Miksi? Näiden kysymysten löytäminen aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta vahvisti arkailevaa tutkijanotettani ja sai kysymykseni tuntumaan järkeviltä. Tästä oli kuitenkin vielä pitkä matka omien teoreettisten ja metodologisten käsitysten muodostamiseen. Osa käsityksistä oli joka tapauksessa muodostunut jo 1990-luvun alussa. Haluankin tässä yhteydessä korostaa sitä, että jo aineistoon tutustuminen on merkittävä tiedon tuottamisen vaihe, joka valitettavan usein jää dokumentoimatta. Tutkijan omien ”metatekstien” lukeminen kannattaa nostaa oikealle paikalleen, osaksi analyysiä. Pidän tutkijarefleksiiivisyyttä merkittävänä analyttisenä apuvälineenä, joka hyödyttää etenkin hermeneuttista tutkimusta, ja pyrin tuomaan asian esille aina silloin,

kun käytän sitä tietoisesti hyväkseni. Kulttuurintutkijalle itserefleksiivisyys on työkaluna korvaamaton. Reflektoimalla on mahdollista tunnistaa jaettuja kulttuurisia merkityksiä, mutta myös sitä tietoa, jota tutkija ei jaa.

Kulttuurisen tiedon analysoiminen vaatii joka tapauksessa herkkävireistä välineistöä. Usein teksteissä välittyvä tieto on välähdyksenomaista, hyvin pieniä viitteitä, joiden havaitseminen riippuu tutkijasta ja hänen kysymyksistään. Kulttuurin ja tekstien luonteeseen kuuluu kerroksellisuus, jonka havaitseminen on joskus helpompaa, joskus haastavampaa. Eri kirjoitukset tarjoavat erilaisia vihjeitä kulttuurisen tiedon olemuksen etsijälle, mutta yhdestäkin tekstistä havaittu viittaus tulee tutkimusprosessissa hyödynnetyksi myös muiden tekstien kohdalla. Näin tutkijan tieto ja ymmärrys aineistosta lisääntyy.

Aineiston muodostamisen prosessissa olin siis tehnyt jo paljon valintoja: keskeinen aineiston muodostamisen peruste oli kertojien ikä. Eri-ikäisten kertojien kuvausten avulla ajattelin pystyväni osoittamaan mahdollisia kulttuurisia muutoksia ja jatkuvuuksia parisuhdekuvausten sisällöissä. Toinen selkeä teoreettinen valinta oli sekä naisten että miesten ottaminen osaksi analyysiä. Heterosuhteen tarkasteleminen ikään kuin suhteen sisältä käsin vaati tässä tapauksessa molempien osapuolten äänen kuulemisen. Lukemisen yhteydessä heräsi myös oivallus siitä, että naiset ja miehet kirjoittavat usein samoista asioista. Päätin, etten keskittyisi lukemaan miesten ja naisten välisiä eroja, vaan myös mahdollisia yhteneväisyyksiä. Myös elämäkertojen määrän taustalla oli ajatus aineiston jonkinlaisesta edustavuudesta ainakin kilpakirjoituksen kontekstissa – vaikka tosiasiallisesti otos edustaa vain 10 prosenttia keruiden kokonaisuudesta. Aineiston määrä osoittautui kuitenkin vähintäänkin riittävän suureksi parisuhdeteeman temaattisen variaation ja etenkin sen saturaation kannalta.

Temaattinen analyysi

Elämäkertojen lukeminen tietyn teeman esityksinä on yksi mahdollinen tapa lähestyä kirjoituksia (ks. Hyvärinen 1998). Rajattuun aihepiiriin kohdistuva kiinnostus on saanut aikaan myös tiettyihin teemoihin keskittyvien elämäkertojen keruun: Suomessa on kerätty ainakin eri ammattiryhmiin ja tiettyyn elämänaalueeseen (esim. seksuaalisuuteen) keskittyviä elämäkertoja (Rotkirch 2000, 30). Myös oman aineistoni tuottaneet *Satasärmäinen nainen* ja *Eläköön mies* -elämäkertakeruut ovat sukupuoleen keskittyviä teemakeruita.

Teemojen määrittely ja luokittelu on yleinen laadullisen aineiston analyysitapa. (Eskola & Suoranta 2000, 174–175). Omassa työssäni temaattisen lukemisen ensimmäisen vaiheen muodosti se lukukierros, jolloin erotin elämäkerran kokonaisuudesta vain pääteeman eli parisuhdeaiheisen kerronnan ja tähän sisältyvät naisiin ja miehiin liittyvät maininnat. Tämän jälkeen jatkoin analyysiä perinteisellä temaattisella kategorisoinnilla: tässä aineistosta etsitään toistuvia sisältöaineiksia, joita sitten luokitellaan erilaisiksi alaryhmiksi. Nämä useissa teksteissä esiintyvät merkityskategoriat nimetään yleistäen erilaisiksi teemoiksi. (Apo 2001, 28.)

Alustavan tutustumiskierroksen ansiosta olin jo varsin hyvin perillä siitä, millaisia alakategorioita parisuhteen yleistemaan voidaan sisällyttää. Silti, lukemisen eri kierroksilla saatoin havaita jonkin uuden temaattisen alakategorian, jonka jälkeen kävin aineiston jälleen alusta asti läpi tätä uutta teemaa silmällä pitäen. Suurin osa nimeämistäni kategorioista päättyi parisuhteen kulttuurisen mallin osiksi, mutta osa jäi myös sen ulkopuolelle. Se miten eri teemakategoriat lopulta jakautuivat kahteen luokkaan parisuhteen mallin toiminnallisen (skripti) ja rakenteellisen (komponentit) erottelun kautta, on yhtä lailla teorian kuin aineiston sanelema ratkaisu. Ratkaisuun päätyminen syntyi ensisijaisesti aineiston temaattisen analyysin pohjalta. Aineiston ja teorian vuoropuhelu tuli tässä tapauksessa hyvin selvästi esimerkkinä tyypillisestä hermeneuttisesta tutkimusotteesta. (Eskola & Suoranta 2000, 149–150.)

Yksittäisistä kertomuksista poimimieni sisältöjen luokittelun avulla syntyneet yleistetyt ja parisuhteen moninaisia merkityksiä määrittelevät kategoriat eli teemat olivat: ”arjen asioita” (mm. riitoja), ”eläkkeelle”, ”erokertomuksia”, ”kihlit”, ”lapset”,

”leskeksi”, ”naisen ja miehen kuva: millainen mies, mies ja työ, nainen, huono nainen, hyvä nainen, yksinäinen nainen, naisen työt”, ”oma koti”, ”puoliso”, ”rakkaus, seksi/seksuaalisuus”, ”seurustelu”, ”suku”, ”suoria arvioita parisuhteen ja/tai perheen merkityksestä”, ”tapaamiskertomuksia”, ”uskottomuus”, ”vihille”, ”politiikka”. Lisäksi olin määritellyt kategoriat ”alkukoti”, ”itsekseskös itkeskelet”, ”mies ystävänä” ja ”oma aika”. Temaattinen jaottelu syntyy ennakko-oletusten, kysymysten ja aineiston lukemisen kautta. Itse lukeminen on intuitiivisen tai tutkijarefleksiivisen ja tekstilähtöisen lukutavan vuorottelua ja päällekkäistäkin yhdistelemistä.

Esimerkkinä esitellyn, vuonna 1913 syntyneen naiskertojan (N11) elämäkerrasta nostin ensilukemalla esiin seuraavat teemat: ”naiseus”, politiikka, kansallisuus, teatteri, matkustus, lapset, äitiys, kuolema, rakkaus, haaveet, romantiikka, flirtti, ulkonäkö, uskallus, maine. Kun lähdin yleistämään näitä, päädyin seuraaviin luokkiin: ”arjen asioita”, lapset, leskeksi, naisen ja miehen kuva: millainen mies, nainen, huono nainen, hyvä nainen, seurustelu, suoria arvioita parisuhteen merkityksestä, vihille, politiikka. Myöhemmässä vaiheessa olen käyttänyt kertojan esimerkkejä myös kuvaamaan ”romantiikkaa” ja ”rakkautta”.

Temaattisen lukemisen ansiosta parisuhdekuvausten maailma muodostui omaksi kokonaisuudekseen – tosin elämäkertojen kokonaisuuden kustannuksella. Paikoittain koin suurta tarvetta muistutella mieliin elämäkertojen kokonaisuutta, tai jonkin yksittäisen kertomuksen pätkän suhdetta kertojaan ja tämän elämäkertaan tai jopa elämään. Tein kertojaluettelon, johon kirjasin kunkin kirjoittajan parisuhdehistorian – millaisia seurusteluja, minkä ikäisenä naimisiin, lapsia, kuinka paljon, eroja, leskeksi jne. Vähän väliä palasin myös kirjoittajien elämäkerran kokonaisrakenteeseen ja muihin kuin parisuhdeteemoihin, vaikka lopulta ne ovat tässä tutkimuksessa sivuseikkoja.

Kirjoitin hyvin lyhyet referaatit elämäkertojen kokonaisuudesta, omien muistiinpanojeni pohjalta. Alun perin ajattelin tarkastelevani sitä, millaisen roolin parisuhdekerronta saa elämäkerran kokonaisuudessa, mutta koska elämäkerrat olivat tässä suhteessa niin erilaisia, keskityin ainoastaan parisuhdekuvauksiin.

Aineistokorpus analyysin lähtökohtana

Kun lähdin teemojen määrittelyssä etsimään eri kirjoituksista nousevia yhteisiä piirteitä, yritin koko ajan pitää mielessä myös aineiston moninaisuuden. Yksi tapa kunnioittaa moninaisuutta on ollut kertojien sukupuolen merkitseminen näkyviin: vaikka kaikissa esimerkeissä on mainittu onko kertoja nainen (N) vai mies (M), en ole lähtenyt näiden kahden ryhmän vastakkainasettelusta. Syy tähän on aiemmin mainitsemani havainto naisten ja miesten kirjoittamien parisuhdekuvausten yhteisistä teemoista. Otan tulkinassani kyllä huomioon eri sukupuolten teksteissä näkyvät eroavuudet, mutta olen halunnut tarkastella myös sitä, onko sukupuolten edustajilla yhteneväisiä näkemyksiä.

Korpuslähtöinen lukeminen tarjoaa mahdollisuuden tehdä aineiston sisäisiä vertailuja. Työn yhtenä peruslähtökohtana on ollut mahdollisten ajallisten muutosten kartoittaminen 1900–1960-luvuilla syntyneiden kirjoittajien parisuhdekäsityksissä. Kertojien ikäjakautuma ei kuitenkaan korostu analyysini rakenteessa. Samoin kuin sukupuolen kohdalla, ikä on ainoastaan yksi eikä välttämättä kovinkaan keskeinen tekijä kertojien tavassa kuvata parisuhteita. Analyysini etenee parisuhteen kulttuurista mallia noudattaen ja korpukseni teksteistä päätellen kaikenikäiset ja muutenkin keskenään erilaiset kertojat tunnistavat tämän mallin. Sen osatekijät olen täsmentänyt tematisoivan lukemisen kautta. Mallin diskursiivisen rakentumisen kohdalla kirjoittajan iällä on jo enemmän merkitystä. Käsittelen yhteenvetoluvussa kokoavasti ikään liittyviä eroja.

Korpuslähtöisyyden eksplikointi saattaa tuntua tarpeettomalta sen vuoksi, että on ikään kuin itsestään selvää, että tutkimuksella on jokin aineisto, josta tulkinat tehdään. Pidän kuitenkin tärkeänä selvittää myös tiettyjä ”itsestäänselvyksiä”. Korostan tässä sitä, että tietyllä tapaa kerran aineistoksi muodostunut kokonaisuus alkaa elää omaa elämäänsä ja muodostaa pian oman riippumattomalta tuntuvan todellisuutensa. Korpuslähtöisyyden selvittämisen ideana on tuon riippumattomuuden varominen ottamalla huomioon sen keinotekoisuuden, joka tulee esiin, kun pohditaan kertojien ja elämäkertojen yksilöllisyyttä: olen lähtenyt liikkeelle eri-ikäisten ihmisten kuvauksista, joita olen lukenut temaattisesti, mutta olen jättänyt vähemmälle huomiolle kertojien yhteiskunnallisen aseman, henkilöhistoriallisen kokonaisuuden ja

suuren osan kunkin elämäkertakirjoitusta. Jokainen niistä lähes tuhannesta elämäkertakilpailuihin kirjoittaneista ihmisistä olisi voinut olla mukana tässäkin aineistossa, mutta tällä kertaa korpuksen muodostaa vain satunnainen vastaajien joukko. Jokainen valituista on kirjoittanut elämäkertansa omassa tilanteessaan ja syistä, kaikki 98 kertojaa ehkä eri perustein.

Mitä ja mistä tämä 98 kirjoittajalta valittu tekstiaineisto sitten kertoo? Olen halunnut selvittää tietyt tutkimuskysymykset aineiston avulla, joka on määrältään ja ilmaisevuudeltaan niin rikas, että sen avulla voidaan tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä näistä kysymyksistä. Vaikka aineistoni ei ole tilastollisesti edustava suhteessa suomalaisten parisuhdekäsityksiin eikä *Satasärmäinen nainen* ja *Eläköön mies* –kilpakeruiden tekstimassoihin, se kertoo millaisia parisuhdekäsityksiä suomalaiset miehet ja naiset toivat esiin 1990-luvun alkuvuosina.

V Aineistoanalyysi

Toinen esimerkkielämäkerta (N16:1921) on naisen 36 sivua pitkä kirjoitus, joka alkaa kertojan vanhempien tapaamiskertomuksella:

Erään suomalaisen naisen elämä alkaa jo silloin, kun sen naisen isoäiti sanoo tyttärelleen: - Jos sinä menet sille köyhälle Aleksille, mitään et saa myötäjaisiksi. Mutta tytär – talontytär – menee vaan. Lähtee Helsinkiin Aleksin perässä pieniin ja tuntemattomiin oloihin. Siitä lähtee ne geenit, jotka sitten periytyvät sille suomalaiselle naiselle, josta tässä kerrotaan.

Elämäkerran kirjoittanut nainen (N16) on kotoisin Helsingistä, elämäkerran kirjoitushetkellä hän on 70-vuotias eläkkeelle jäänyt hammaslääkäri. Hän on ollut avioliitossa 42 vuotta, hänellä on yksi aikuinen lapsi ja kolme lapsenlasta. Elämäkerta alkaa yllä olevalla katkelmalla, jonka jälkeen kertoja aloittaa elämänsä kuvaamisen kertomalla vaatimattomasta mutta onnellisesta lapsuudenkodistaan. Kertojan isä toimi Kaasulaitoksen lyhdynsytyttäjäksi ja talonmiehenä. Kertoja kuvailee isänsä luonnetta ja kertoo isän olleen itselleen hyvin rakas. Hän kirjoittaa myös äidistään ja isoveljestään ja muistelee lämmöllä ihanaa lapsuuttaan kaupungissa. Elämäkerran viidennellä sivulla kertoja aloittaa koulukuvauksen, joka päättyy seuraavalla sivulla abiturienttikäisen kertojan muistoon vuoden 1939 marraskuun viimeisestä päivästä:

Marraskuun viimeisenä päivänä 1939 kello 9 aamulla odotimme opettajaa luokkaan. Silloin yht’äkkiä alkoi soida pilli, nouseva ja laskeva, ujeltava ääni. Tästä hetkestä kierähti käyntiin tapahtumasarja, joka muutti, ei ainoastaan meidän abiturienttien, vaan koko Suomen kansan elämän.

Sodan aika saa kirjoituksessa kahden sivun mittaisen tilan. Sodan kuvauksen yhteydessä kertoja kirjoittaa:

Seurasi ns. välirauhan vuosi. Se oli minun kohdallani hyvin merkittävä, sillä silloin tutustuin opiskelijaan, josta sitten myöhemmin tuli aviomieheni.

Kertoja ilmoittautuu yliopistoon opiskelemaan ja hän kertoo:

Ylioppilaselämä oli vilkasta. Mennyt vuosi oli ollut nuorelle ennakokemattoman vakava, monen toveri oli kaatunut tai haavoittunut. Tuli sellainen tunne, että nyt oli otettava irti kaikki mahdollinen hauska. En ole koskaan tanssinut niin paljon kuin sinä välirauhan vuonna. Osakunnissa käytiin monta kertaa viikossa.

Saksan pro-exercitio yhdisti meidät, O.H:n ja minut. Olimme olleet juuri harjoituksissa, kun ulos tultaessa tämä nuori opiskelija kysyi minulta, lähtisinkö illalla tanssimaan. – Kyllä, mutta mä bungen itse itseni, oli topakka vastaus. Minullahan oli tämä vanhempi veli, joka oli ankarasti teroittanut minulle, että poikien ei saa antaa maksaa tyttöjen puolesta. Niinpä minä sitten menin illalla tanssimaan tämän uuden tuttavuuden kanssa ja meillä olikin tavattoman hauskaa. Totesin, että siinäpä mukava kaveri, huumorintajuinenkin. Tästä illasta lähtien me olimme aina yhdessä, kävimme tanssimassa ja kävelemässä Kaivopuistossa ja olimme huolettomia niin kuin nuoret vain voivat olla.

Tällä välin oli isäni luopunut talonmiehen tehtävistään ja me olimme saaneet samasta talosta kunnan asunnon. Siihen kuului kaksi huonetta, toisessa oli alko-ovi ja keittiö. Toinen huoneista vuokrattiin, jotta saatiin vuokratilaa. Alko-oveen rakennettiin seinä ja niin minä sain ensimmäisen ikkunan huoneeseen. Että se oli onnea!

Onnea ja riemua ei kuitenkaan kestänyt, kuten kertoja sen ilmaisee, sillä jatkosota alkoi. Kertojan mukaan ”siinä meni paras nuoruus”. Kertojan poikaystävä oli lähtenyt rintamalle vapaaehtoisena ja kirjeitä kirjoitettiin ahkerasti. Kertoja kuvailee sodan aikaa, mm. ruokatilannetta. Elämäkertansa sivulla 11 kertoja jatkaa:

Sota sentään viimein loppui ja pääsimme opiskelemaan kunnolla. Poikaystäväni ja minä olimme tulleet siihen tulokseen, että jos tähänastiset opintoni suinkin riittävät, niin yritän lääketieteelliseen tiedekuntaan hammaslääkärilinjalle.

Kertoja kuvailee opiskelua raskaaksi, mutta kertoo myös, että yhteishenki oli hyvä. Hän kirjoittaa:

Kuri klinikalla oli todennäköisesti erilainen kuin nykyisin. Ei ollut esimerkiksi suotavaa mennä naimisiin opiskelun aikana. Sehän olisi useinkin tietänyt putoamista kurssilta. Jos oli jo naimisissa, ja jos sattui odottamaan lasta, sai klinikalla olla vain niin kauan kuin mitään ei näkynyt. Oli epäesteettistä olla potilaan lähellä lasta odottavana. Lyhythiaisen työtakin alta ei saanut näkyä puseron hihaa. Ja paljon muuta sellaista, joka ihmetyttää ja naurattaa nykyajan vapauteen tottunutta nuorta. Mutta aika oli silloin erilainen.

Menin kihloihin v. 1945 O.H:n kanssa. Hän oli syntynyt Helsingissä jo kolmannessa polvessa 1923. Hänen isänsä oli päätoimittaja E.M.H. ja äitinsä F.M. os. M.

Lupasimme sekä itsellemme että vanhemmillemme olla menemättä naimisiin ennekuin toinen olisi valmistunut. Silloinhan ei tiedetty mitään opintolainoista, asuntotilanne oli tavattoman vaikea ja me olimme kaksi köyhää opiskelijaa. Niinpä opiskeltiin kiivaasti. Minä olin opiskelun ohessa suorittanut laborantin kurssin ja teinkin töitä siihen asti kun se oli mahdollista.

Elämäkertansa sivulla 12 kertoja aloittaa uuden jakson otsikolla:

Yhteinen taival alkaa

Meidät vihittiin avioliittoon vuonna 1946. O. valmistui lääkäriksi ja sattui saamaan kunnanlääkärin viran K:n kunnasta. Vihkimisemme tapahtui Helsingin Vanhassa kirkossa ja se hetki on ollut yksi elämäni kohokohdista. Meidät vihki O:n partiotoveri ja bestmanina oli hänen paras ystävänsä. Kun tyttäreemme aikanaan meni siviiliavioliittoon, ajattelin haikeana, miten paljosta hän jäi vaille.

Minä valmistuin vuotta myöhemmin ja koska kunnassa ei ollut hammaslääkäreitä, oli itsestään selvää, että aloitin siellä praktiikan. Kunnassa oli 10 kansakoulua, joiden hammaslääkärinä myös toimin. Asukkaita oli noin 5000 ja koska kunta oli laaja ja rikkonainen, olin siellä tavallaan ainainen päivystäjä.

Koska meillä oli kovat velat, teimme töitä niin paljon kuin jaksoimme. Olimme päättäneet, että hankimme perheenlisäystä sitten vasta kun velat on maksettu. Vuonna 1951 syntyi tyttäreemme K.

Tämän jälkeen kertoja kuvailee avioparin yhteistä aikaa ensimmäisen kunnanlääkärikomennuksen aikana, jota aikaa hän muistelee lämmöllä. Sivulla 14–17 kertoja aloittaa uuden jakson, jolloin he muuttavat takaisin Helsinkiin. Näille sivuille

mahtuvat myös muistot sekä kertojan apen että oman isän kuolemasta. Hän muistelee myös aikaa, jolloin hänen äitinsä 81-vuotiaana kuoli. Myös kertojan veljen kuolemasta kerrotaan tässä kertomusjaksossa. Samoilla sivuilla käsitellään myös kertojan miehen ammatillista edistymistä samoin kuin kertojan omaa työuraa ja tyytyväisyyttä siihen. Sivulla 18 hän aloittaa taas uuden jakson:

Rakas tytär, elämämme suola

Oli vuosi 1969 ja tyttäreemme pääsi ylioppilaaksi. K – ainoa nimi – oli syntynyt 1951 Helsingissä, vaikka syntymäpaikkansa kirkonkirjojen mukaan on K. Olinhan silloin siellä kirjoilla. Tämä vuosi 1969 oli pahinta radikalismien aikaa. Tytär tutustui ylioppilastanssiaisissaan poikaan, joka oli kiivas maolainen, kuten silloin sanottiin kiivaimmista kommunisteista. Tämä poika istui meillä iltakaudet ja koska tytär oli nähtävästi helposti ylipuhuttu, seurasi siitä aikamoisia erimielisyyksiä. Mieheni, joka oli ollut vuosikaudet sodassa, sai kuulla tältä nuorelta älyköltä, miten turhaan Suomi oli sotinut. Ja paljon muuta, mikä katkeroitti meidän molempien mielen.

Valitettavasti lopputulos oli kuitenkin se, että meidän vastustuksistamme ja järkipuheistamme huolimatta tytär meni kihloihin ja pian sen jälkeen naimisiin.

Kuvaus jatkuu tyttären raskauden ja avioeron sekä uuden avioliiton kuvauksella. Äiti tunnustaa olleensa mustasukkainen uudelle miehelle, johon tutustuttuaan tytär ei ollut enää niin paljon tekemisissä vanhempiensa kanssa kuin aikaisemmin. Äiti kokee katkeruutta siitä, että tytär ottaa yhteyttä vain pyytääkseen jotain, mutta hillitsee itsensä, eikä pura kiukkuaan tyttäreeseen vaan alkaa sen sijaan kirjoittaa runoja. Lopulta kertoja osaa olla iloinen siitä, että tytär on yhteydessä. Kertoja kirjoittaa myös lapsenlapsistaan ja sattumuksista heidän kanssaan. Hän päättää sivulla 21 siihen, että on kiitollinen elämälle ainokaisestaan, rakkaasta tyttärestä, joka itse ja lastensa kautta on rikastuttanut kertojan elämää.

Sivuilla 22–24 kertoja kirjoittaa epilepsiasta, joka on varjostanut hänen elämäänsä etenkin nuorena, jolloin asia oli vielä hävettävä. Kertoja on huolissaan asiasta myös raskaana ollessaan ja erittäin murheellinen kun lääkäri sanoi taudin periytyvän:

Ankaran harkinnan jälkeen päätimme, ettemme riskeeraa toista lasta, vaan asia järjestettiin niin, etten voinut saada useampia lapsia.

Sittemmin kävi ilmi, että lapsia olisi hyvin voinut tehdä enemmänkin ja kertoja pääsee myöhemmin yli sairauteensa liittyvästä pelosta ja häpeästä:

Omaa luonnettani ei kärsimys kuitenkaan muuttanut. Valitettavasti jääräpäisyys ja ”teot ennen tuumimista” ovat edelleen jokapäiväisiä. Mieheni sanookin, että kun minulle ilmestyy ”lähipolttoväli” silmiin, niin peli on menetetty. Hän on kuitenkin osannut suhtautua ihailtavalla rauhallisuudella olemukseeni.

Sivut 25–31 kertoja omistaa harrastuksilleen, joita ovat voimistelu, keräily, kirjoittaminen, lukeminen sekä teatteri ja elokuvat. Sivuilla 33–34 kertoja kirjoittaa miehensä kanssa tekemistään matkoista ja heille rakkaasta kesäpaikasta. Viimeisillä sivuilla 35–36 kertoja kirjoittaa otsikolla Tärkeät ystävät. Hän kirjoittaa muutamista vanhoista ja nuoristakin ystävistään ja serkuistaan sekä tyttärensä pojista. Elämäkerran viimeiset kappaleet ovat seuraavanlaiset:

Paras ystäväni on kuitenkin ollut mieheni, tämä 42 vuotta minun kanssani avioliitossa ollut, suuresti arvostamani ihminen. Hän on ollut tukenani kaikki nämä vuodet, lohduttanut silloin kun on ollut vaikeata. Me olemme kasvaneet jo niin yhteen, että jos toinen sanoo, ettei haluaisikaan lähteä esimerkiksi matkalle, niin toinen sanoo, että puhut kuin minun suullani. Hänellä on myös eräs sellainen ominaisuus, mille annan suuren arvon ja se on huumorintaju.

Alun pitäen pienestä, kolmihenkisestä perheestämme on kehittynyt vilkas, eläväinen joukko. Varsinkin sen kaksi nuorimmaista, ”hunnit”, ovat riemukkaalla elämänilollaan tuoneet eläkepäiviimme syvyyttä ja vaihtelua.

Eikö siis suomalaisen naisen, jonka geenit ovat lähteneet Saimasta ja Aleksista, ole syytä sanoa ELÄMÄLLE KIITOS.

Tätä elämäkertaa on siteerattu työn analyysiosiossa kahteen kertaan. Elämäkerrasta sekä alku että loppu ovat valikoituneet kuvaamaan parisuhteen toisen toimijan, miehen erilaisia rooleja: miehen asemaa elättäjänä (s. 198) sekä aviomiestä tukena ja turvana (s.202). Elämäkerran parisuhdekuvaukset esitetään parisuhdekuvauksille tyypillisessä kronologisessa järjestyksessä. Kirjoittaja kertoo kuinka tapasi miehensä, miten seurustelu alkoi, kuinka he avioituivat ja saivat lapsen, miten yhteinen elämä uudessa kodissa sujui ja miten he tulevat toimeen nyt eläkkeellä ollessaan. Avioliitto ja suhde mieheen on hyvä ja tärkeä asia kertojan elämässä, mutta se on kuitenkin vain yksi elämäkerran läpi käyviä teemoja. Muiksi teemoiksi olen nimennyt elämäkerrassa seuraavat asiat: perhe, äiti, isä, oma lapsi, äitiys ja luopuminen, aviomies, ystävyys, sota, työ, opiskelu, harrastukset ja sairaus. Parisuhdeteeman sisällä olen nostanut tästä elämäkerrasta esiin seuraavien temaattisten kategorioiden kohdalla: alkukoti, tapaamiskertomuksia, seurustelu, kihlat, vihille, lapset, millainen mies, puoliso, naisen työt, suoria arvioita parisuhteen/perheen merkityksestä. Kuten jo metodisia ratkaisujani esitellessä totesin, vain osa edellä mainituista teemoista on jäänyt työn viimeiseen vaiheeseen, mikä ei kuitenkaan vähennä aikaisemman analyysin arvoa – teemojen kirkastuminen on osa laadullisen hermeneuttiseen ymmärryksen lisääntymiseen tähtäävän tutkimuksen normaalia prosessia.

Ensikommentit ja niiden puiminen ovat osa tutkijareflekstiivisen lukutavan metodista hyödyntämistä. Tämä oli kuudestoista naiselämäkerta jonka luin ja siihen mennessä lukemissani naiselämäkerroissa (tai ainakin useissa niissä) oli voimakas uskonnollinen juonne, minkä lisäksi kertojat olivat kotoisin pääasiassa maaseudulta, eikä monellakaan ollut mitään koulutusta. Se, että kertoja muistuttaa tutkijaa itseään, ystävää tai kuten tässä tapauksessa, ystävän vanhempia, vaikuttaa mahdollisesti siihen, millaisen painoarvon elämäkerta tutkimuksessa saa. Vaikka tätä kyseistä elämäkertaa ei ole siteerattu analyysissä kuin kahdesti, se on kuitenkin mukana kaikessa aineiston suhteen tehdyssä pohdinnassa. Kirjoittaja kertoo käsityksistään parisuhteesta (avioliitosta) sekä siitä, millaista hänen aikanaan on ollut elää naisena. Toisiin elämäkertoihin on helpompi samaistua kuin toisiin.

Kertojien joukossa oli vain kaksi kirjoittajaa, jotka eivät kertoneet parisuhteistaan lainkaan. Kaikki muut kirjoittajat sen sijaan kertoivat suhteistaan enemmän tai vähemmän, jotkut hyvinkin monisanaisesti. Yleistäen voi sanoa, että naiset kirjoittivat jonkun verran enemmän ihmissuhteista kuin miehet, mikä oli odotettavissa, sillä naisen elämään on perinteisesti liitetty ajatus relationaalisuudesta ja muiden ihmisten tärkeydestä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki naiset kirjoittaisivat parisuhteista paljon, tai että miehet eivät kirjoittaisi niistä lainkaan. Aineistosta voidaan erottaa selkeästi nimenomaan parisuhdetematiikkaan keskittyviä naisten ja miesten kirjoituksia, siinä missä työpainotteisia tai esimerkiksi tiettyyn elämänvaiheeseen keskittyviä temaattisesti painottuneita elämäkertoja. On kuitenkin niin, että esimerkiksi koko elämän kestänyttä avioliittoa ei jätetä mainitsematta, vaikka se ehkä ääritapauksissa saatetaan kuitata parilla lauseella.

Kun parisuhteista kirjoitetaan, kerrotaan usein siitä, miten suhteet ovat alkaneet ja edenneet sekä miten ne ovat mahdollisesti päättyneet. Suhteessa kohdatut konfliktit ovat tyypillisiä parisuhdekuvausten jaksoja, samoin kuin esimerkiksi kumppanin tapaaminen. Jotkut pohtivat suhteita myös abstraktimmalla tasolla, mutta pääasiassa kerronta on hyvin konkreettista tapahtumien ja niihin liittyvien tuntemusten kuvailua. Yleensä kertojien kuvaukset noudattelevat parisuhteille tyypillisiä tapahtumakulkuja, parisuhteen käsikirjoitusta (eli toiminnallista mallia).

Näiden tapahtumakulkujen hahmottamista voidaan pitää aineistoanalyysin ensimmäisenä temaattisen lukemisen tuloksena: elämäkertojen parisuhdekuvauksista erottui selkeästi erilaisia suhteen vaiheiden kuvauksia. Tapaaminen, seurustelun alkaminen ja jatkuminen, mahdollinen kihlautuminen ja avioituminen sekä perheen perustaminen ovat tyypillisiä parisuhdekuvausten teemoja. Niin ikään perheen perustaminen sekä suhteen mahdolliset ongelmakohdat ovat tavallisia teemoja ihmisten parisuhdekuvauksissa. Eroaminen ja leskeksi jääminen ovat myös tavallisia parisuhdekerronnan teemoja.

Nämä parisuhdekuvausten teemat voidaan nähdä parisuhteita koskevan tiedon organisoitumisen yhtenä muotona, toinen toistaan seuraavien tapahtumien ketjuna, toiminnallisena mallina, joka on kaikille kertojille tuttu. Keskityn aineistoanalyysin aluksi tähän kertojien kuvausten kautta temaattisen lukemisen kautta hahmottelemaani parisuhteen toiminnalliseen malliin, joka on vastaus aineistolle asettamaani ensimmäiseen kysymykseen: mitä parisuhteista kerrotaan?

Tämän jälkeen paneudun parisuhteen kulttuurisen mallin rakenteeseen sekä siihen, millaisia diskursseja olen kertojien kuvauksista havainnut. Analyysin rakenne noudattelee siis parisuhteen kulttuurista mallia: ensimmäisellä tasolla hahmottuu parisuhde toiminnallisena mallina. Seuraavaksi analysoin parisuhdetta rakenteena, joka koostuu neljästä erilaisesta komponentista – suhteessa toimivista naisista ja miehistä sekä kahdesta muusta keskeisestä elementistä, rakkaudesta ja seksuaalisuudesta.

Heterosuhteen kulku (skripti)

Ihmiset kirjoittavat omaelämäkertoissaan siitä, kuinka heidän suhteensa ovat alkaneet, edenneet ja loppuneet, sekä siitä, millaisia mutkia matkassa on voinut olla. Kertojien kuvauksissa esiintyvistä variaatiosta huolimatta perusteemat ovat kertojille yhteisiä: omaelämäkertoissa kirjoitetaan puolison tapaamisesta, seurustelusta, kihlautumisesta, avioitumisesta, yhteiseen kotiin muuttamisesta, lapsien saamisesta, arjen konflikteista, eroista ja leskeksi jäämisestä. Nämä jaksot muodostavat tässä tutkimuksessa parisuhdetta koskevan tiedon yhdenlaisen organisoitumisen tavan, toiminnallisen kulttuurisen mallin. Esittelen tämän mallin muutamien esimerkkien kautta. Vaikka

ihmisten kokemuksia kehystäneet olosuhteet ja yksilölliset reaktiot ovat erilaisia, useimmiten eri jaksoille annetut merkitykset ovat yhteneväisiä.

Toiminnallinen malli kertoo mahdollisista kulttuurisista muutoksista ja pysyvyyksistä omalla konkreettisella tavallaan. Olen lähestynyt aineistoa temaattisen lukemisen kautta ja nämä seuraavaksi esillä olevat teemat ovat aineiston sanelemia. Vertailen aineiston kokonaisuuden sisällä sitä, kuinka yleistä tai harvinaista tietyistä asioista kertominen on, sekä millaisia muutoksia eri-ikäisten kertojien kirjoituksissa voidaan havaita.

On todettava, että skriptin jakaminen selkeästi eri jaksoihin ei perustu yksinomaan aineistoon, vaan myös omaan käsitykseeni parisuhteen kulusta ja aiheesta tekemääni pro gradu -tutkielmaan seurustelun skeeman tulkinnasta (Hatakka 1998). Kaikki nimeämäni jaksot voidaan löytää suurimmasta osasta kertomuksia, mutta kerronnallisesti ne eivät saa yhtä paljon tilaa. Suurin variaatio onkin löydettävissä siitä, miten asioista kerrotaan, eikä itse asioista. Toivon esittämieni esimerkkien valaisevan sekä kerrottujen asioiden yhteneväisyyttä että tyylillistä variaatiota.

Tapaamiskertomuksia

Olen erottanut koko elämäkerta-aineistosta yli 80 tapaamiskertomusta. Kertomusten lisäksi moni vähintäänkin mainitsee tavanneensa tulevan kumppaninsa: esitystavasta riippuen kaikkia tällaisia mainintoja ei kuitenkaan voida nimetä kertomuksiksi. Pidän tapaamiskertomuksen vähimmäisvaatimuksena jonkinlaista henkilöiden ja/tai puitteiden esittelyä, sekä tilanteen kehittymisen kuvausta. Kertomuksia on hyvin monenlaisia, suurin osa on varsin lyhyitä ja toteavia, mutta osa pitkiä ja maalailevia. Jonkinlaisen maininnan merkityksellisestä tapaamisesta olen löytänyt 65 kertojalta. Näistä suurin osa on juuri tapaamiskertomuksia. Kertomuksia on 80, enemmän kuin kertojia siksi, että joillain on ollut useampia sellaisia suhteita tai tapaamisia, jotka he ovat halunneet mukaan elämäkertaansa. Jotkut kertovat myös esimerkiksi vanhempiensa tai isovanhempiensa tapaamiskertomuksen. Naisia kertojista on 39, miehiä 26. Eniten tapaamiskertomuksia ovat kirjoittaneet 1940-luvulla syntyneet naiset ja miehet, sekä 1950-luvulla syntyneet naiset. Kaikkein vähiten tapaamiskertomuksia (vain yksi) on 1960-luvulla syntyneiden miesten kertomuksissa.

Tämän ikäryhmän kertojista moni elää yksin, eikä kerrottavaa siis ehkä ole. Toisaalta, eivät kaikki esimerkiksi avioliittoihinkaan johtaneet kohtaamiset ole muotoutuneet kertomuksiksi.

Oman kokemukseni mukaan tapaamiskertomukset palvelevat monenlaisia tarkoituksia: parisuhteen sisällä ne voivat lujittaa liittoa – kun muistellaan ”vanhoja hyviä aikoja”, vahvistetaan ehkä sittemmin löystynyttä sidettä puolisoiden kesken. Tapaamiskertomukset saattavat kuulua myös perheen sisäiseen kerrontaan – lapset kyselevät vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan näiden taipaleen alkuaikoja, ja mitä ilmeisimmin tällaiset tarinat voivat jäädä elämään vielä omillekin lapsille (ja Kansanrunousarkistolle) kerrottaviksi. Tällaisessa tapauksessa kertomisella voi olla joko viihdyttävä, vahvistava tai opettava merkitys: viihdytyksen ja perheyhteyden voimistamisen lisäksi kertomukset ”entisistä ajoista” voivat kuvata aikojen ja olojen muuttumista suuntaan tai toiseen. Kolmanneksi tapaamiskertomuksia voidaan käyttää silkassa viihdetarkoituksessa ystävien kanssa tai uusiin ihmisiin tutustuttaessa. Vielä neljänneksi näkisin tapaamiskertomuksilla oman paikkansa nimenomaan elämäkertakontekstissa, joka voi palvella esimerkiksi kertojan omaa sisäistä projektia, identiteetin tai elämän hallintaa ja rakentamista: eroon tai vaikeaan avioliittoon johtavan tapaamisen voi tunnistaa joskus jo tapaamiskertomuksen ensiriveistä. Kertojilla on toki muitakin kerrontastrategioita, kuten yllättäminen. Useimmiten onnetonta suhdetta aletaan kuitenkin selittää jo sen alkumetreillä.

Tapaamiskertomuksissa mainitaan yleensä paikka tai tilanne, jonkinlaiset puitteet tapaamiselle. 1900-luvun alussa syntyneillä puitteina ovat häät, iltamat, kotitalo, naapuri, kaupunki, urheilukenttä, armeijan harjoitus ja kokousmatka. 1910-luvulla syntyneillä tanssit, laivamatka, koti ja ”kaupungilla”. 1920-luvulla syntyneiden tapaamiset sijoittuvat naapuriin, yliopistolle, Espalle, työpaikalle, opiskelupaikkaan, työn liepeille ja tansseihin. 1930-luvulla syntyneet ovat tavanneet tulevia kumppaneitaan myös tansseissa, ”huveissa”, tuttavien luona, naapurissa, kaupassa ja järjestöelämässä. 1940-luvulla syntyneet ovat tavanneet vastakkaista sukupuolta – ja samaakin – opiskeluympyröissä, työssä, taidenäyttelyssä, matkoilla, tansseissa, kotipihalla, kuntoutuksessa ja kotitilalla, sekä vielä armeijassa, (koti)hipoissa, ravintolassa, puistossa ja koulussa. 1950-luvulla syntyneiden kohtauspaikkoina ovat toimineet naapuri, maaseutu, opiskelijaboksi, (tanssi)ravintolat, lavatanssit,

kaveriporukka, työpaikka, kaverin koti ja kielikurssi. 1960-luvun neljästä kertojasta yksi on tavannut tulevan miehensä liftireissulla, kaksi ravintolassa ja yksi tansseissa. Yleisimmäksi kohtaauspaikaksi nousee tässä aineistossa tanssipaiikka, useimmiten lava, mutta myös tanssiravintola.

Puitteiden lisäksi kuvaillaan yleensä kohdattavaa henkilöä – joko luonnetta tai ulkonäköä, joskus molempia. Eniten mainintoja saa kuitenkin ulkonäkö, niin naisten kuin miestenkin kertomuksissa. Joskus mainitaan myös ikä tai ammatti. Useimmiten kohtaamisesta edetään hyvin nopeasti tilaan: ”siitä se sitten alkoi”, eikä varsinaista kohtaamista dramatisoida sen enempää. Jokunen kirjoittaja mainitsee mieleen painuneen katseen tai voimakkaan tunteen. Rakastumisia ensisilmäyksellä on vain pari, useimmiten suhde lähtee kehittymään pikkuhiljaa. Monissa kertomuksissa suhde etenee tapaamisesta avioliittoon muutamassa lauseessa. Esimerkiksi 1930-luvulla syntynyt mies kirjoittaa Elämäntoveri – otsikon alla näin:

Edelleen ollaan syksyssä 1953. Lähellä asuntoani oli Valion kaupan myyjänä mukavan näköinen tyttö, jota olin nähnyt ostosreissuillani. Sattumalta meillä oli yhteisiä tuttuja joiden kanssa sovittiin, että mennään kahtena parina Kansantallolle tansseihin. Niin tehtiin, ja vielä sunnuntaiksi sovittiin, että mennään elokuviin. Siitä se alkoi vakituinen seurustelu. Huomattiin, että sovittiin hyvin yhteen, hän oli Lapin tyttö ja minä kuten on huomattu Kainuulainen. Ehkä erilaisuus täydensi, niin se päätös tuli melko pian, että yhteenhän me kuulutaan. (M22:1932)

Tässä kertomuksessa kuvataan paitsi tapaaminen, myös koko seurustelu. Tämän jälkeen pariskunta menee kihloihin joulukuussa ja juhannuksena vihille. Lapset syntyvät vuosina 1955 (jolloin asuivat vuokralaisina vintissä) ja 1958. 1960-luvulla perhe sai hankittua Arava-osakeasunnon, tyttäret kasvoivat ja avioituivat aikanaan. Nämä seikat tulevat esille kertojan elämäkerrassa ja esitys seuraa parisuhteen skriptiä melkoisen yksi yhteen. Koska liitto on sopuisa, ei elämäkerrassa ole mainintoja konflikteista eikä eroista. Ongelmatonta elämä ei kuitenkaan ole, sillä kertoja kirjoittaa jääneensä varhaiseläkkeelle vaimonsa vakavan sairastumisen tähden.

Palatkaamme kuitenkin parisuhteen toiminnalliseen malliin: tapaamisen jälkeen alkaa seurustelu, joka ei välttämättä johda 40 vuotta kestäväan avioliittoon, niin kuin edellisellä kertojalla.

Seurustelu

Läheskään kaikki kertojat eivät kuvaile seurusteluaikaa edes niin paljon kuin edellisessä esimerkissä mies, joka kertoi käyneensä tyttöystävänsä kanssa tansseissa ja elokuvissa, jonka jälkeen *alkoi vakituinen seurustelu*. Seurustelun aikana huomattiin, että sovitaan yhteen – ja se seurustelun tarkoitus onkin: katsotaan, onko ihastus sellainen kuin on kuviteltu, miten tullaan toimeen ja kehittyvätkö tunteet syvemmiksi. Tästä ajasta kerrotaan hyvin niukasti: vaikka olen laskenut että kaikkiaan 52 kertojaa erittelee seurustelun ajan omakseen, vain harva kuvailee mitään seurusteluun liittyvää käytäntöä. Useimmat seurustelut ovat kestäneet yhden tai useampia vuosia ennen kihlautumista ja avioliittoa.

Nykylukijan näkökulmasta mielenkiintoiseksi nousee kirjeiden kirjoittamisen suuri merkitys vanhimmille kirjoittajasukupolville. Vuosina 1900–1930 syntyneet kirjoittajat seurustelevat monessa tapauksessa kauempana asuvan henkilön kanssa, jolloin kirjeet näyttelevät suurta roolia tutustumisessa ja muodostavat joskus koko seurustelun käytännön. Kirjeillä on oma tärkeä roolinsa myös sota-aikana, niin seurustelijoille kuin jo aviossakin eläville. Kirjeiden kirjoittamisen lisäksi mainitaan joissain elämäkertoissa yhteinen kyläily, kädestä pitäminen, tansseissa käynti ja saattomatkat seurustelun käytäntöinä. Pari kirjoittajaa mainitsee keskustelut seurusteluun kuuluvana toimintana. Vain hyvin harva kirjoittaja kertoo seurustelusta emotionaalisenä kokemuksena tai esimerkiksi tunteiden kehittymisestä – jota kuitenkin voisi olettaa tapahtuvan. Jonkun verran kerrotaan myös seurustelun aikaisista konflikteista, jotka pahimmillaan johtavat seurustelun päättymiseen. Toisissa kertomuksissa vaikeudet seurusteluaikana enteilevät onnetonta avioliittoa, mutta joissain ne ovat ainoastaan osa kokonaisuuden kuvauksessa. Otan tähän yhden esimerkin 1940-luvulla syntyneen miehen kertomuksesta. Hän on yksi niistä harvoja, jotka kuvailevat seurustelun aikaa pikemminkin pitkästi kuin lyhyesti. Kertoja on ensin kirjoittanut siitä, kuinka tapasi tulevan vaimonsa ja nyt seurustelusta kahden opiskelijan kesken 1960-luvun Helsingissä:

Miten kytö roihahti liekiksi, sitä en osaa tarkkaan sanoa. Aloimme kuitenkin tavata. Ei silloin tällöin tai viikonloppuisin, vaan jokseenkin päivittäin. Lisäksi soittelimme. Pisin puhelu oli noin 2,5 tuntia. Ja ikään kuin se ei olisi ollut kylliksi, lähettelimme vielä kirjeitä. Keräsimme sinisiä hetkiä. Puistoista, elokuvista, kahvibaareista, raitiotievaunuista, rannalta, kaikkialta

saattoi löytää sinisen hetken. Sininen hetki oli kappale todeksi muuttunutta unelmaa. Sillä hetkellä siinä maailmassa vallitsivat vain rakkauden lait. Keksimme kaikenlaista hullutusta, että niin kävisi... Vähitellen tunsin, että olin pihkassa, enkä ainoastaan pihkassa, vaan totaalisen rakastunut. Minun oli saatava puhua asiasta ja yritin kuvata mm. Nikkilän Pekalle, minkälaista oli olla rakastunut. Rakastuminen on tällaista – näytin. Panin kämmenen yhteen ja siitä muodostui soma pieni kuppi. ”Tällaista on rakastuminen. Kun olet kohdannut oikean, sinun ei tarvitse enää epäillä eikä etsiä”, opastin Pekkaa. Minusta kämmenkuppi kertoi, että kaksi osapuolta yhdessä muodostivat jotakin sellaista, mihin kumpikaan yksin ei voinut yltää. Kyllä Pekkaa kiinnosti, mutta ei hän selvästikään ollut sillä hetkellä rakastunut. Ei mennyt kämmenkuppiteoria jakeluun.

Ei silti, että seurustelumme olisi ollut tyyntä ja auvoisaa. Ei sinne päinkään. Viheliäiset kuohut seurasivat toisiaan. Miten täysin aurinko silloin pimenikään. Ja miten helposti ja yllättävästi kuohu saattoi alkaa. Rasitimme toisiamme monilla mielennousuilla, mutta näistä saivat kärsiä myös ystävämme. He joutuivat välittämään sanaa välillämme ja järjestämään tilanteita sovinnon rakentamiseksi. Aina ei oma luonto antanut periksi ottaa suoraan yhteyttä. Alituisten oikkujemme tähden saimme nimetkin. Olimme herra Huu ja neiti Haa. Pari kertaa olin niin sydämistynyt, että päätin lopettaa koko suhteen. Kerran ostin jo junalipun ja istuin Pohjanmaan junaan. Mutta silloin nousi hymyilevän L:n kuva mieleeni, viehättävät hymykuopat ja naurusuinen olemus. Ei, en mitenkään voinut lähteä. Olin päässyt itsestäni selville. Laskeuduin junasta juuri ennen sen lähtöä. (M35:1941)

Tästä kuvaus jatkuu suhteen fyysisen puolen kuvailulla: *Kesti yli puoli vuotta ja seurusteluni L:n kanssa oli yhä halausten ja suukkojen asteella...* Seuraa kertomus pariskunnan ensimmäisestä yhdynnästä, jonka jälkeen:

Kun kaikki oli ohi, lepäsimme hiljaa pitkään. Nousimme sitten istumaan, menimme olohuoneeseen, kuuntelimme elokuista yötä. Kiedoin käteni L:n hartioille. Kysyin, haluaisiko hän tulla vaimokseni. (M35:1941)

Pienen epäröinnin jälkeen pariskunta kihlautui ja avioitui, sai lapsia, hankki asunnon ja elää elämäänsä. Kertomuksen jakaminen tapaamiseen, seurusteluun ja avioitumiseen on jotakuinkin keinotekoista, sillä elämäkerrassa vaiheet seuraavat toisiaan kiinteästi. Tämän työn tavoitteita ajatellen erottelu on kuitenkin paikallaan.

Edellisessä esimerkissä kertoja kuvaa paitsi seurustelun käytäntöjä, myös omia herääviä ja voimistuvia tunteitaan: kaikkea sitä, mitä myös itse oletan seurusteluun olennaisesti kuuluviksi asioiksi. Seurustelun kuvaamisen vähyys elämäkerrassa voi johtua monesta asiasta. Ensinnäkin suurimmalle osalle kirjoittajista seurustelu ei ole ollut aktuellia toimintaa 10–60 vuoteen. Lisäksi seurustelun luonne vuosiakin kestäneenä tapailuna ei ole omiaan kirvoittamaan kiteytynyttä kerrontaa, toisin kuin selkeästi merkitykselliset käännekohtat tapaaminen ja avioituminen. Toisinaan kihlautuminen voi olla suhteen käännekohta, vaikka useimmiten kihlusaika voidaan ymmärtää vielä viimeiseksi mahdollisuudeksi muuttaa mielensä.

Kihlat

Kihlojen ostamisen tai kihlautumisen mainitsee yli 30 kertojaa. Usein kihlautuminen on vain välihuomautus matkalla vihille. Kerronnan vähyydestä huolimatta kihlautuminen on ollut varsin yleistä, eikä tapa ole kokonaan hiipunut tänäkään päivänä, vaikka sen merkitys on muuttunut ja vähentynyt. Aineistossakin nuorimmasta kertojapolvesta, 1960-luvulla syntyneistä informanteista vain kaksi kirjoittaa kihlautumisesta. Tyypillistä näyttää olevan, että kertojat tapaavat, seurustelevat, kihlautuvat ja menevät vihille vuoden kuluttua kihlautumisesta:

Olihan näistä Mäntyharjun kokousmatkoista minulla paljon hyvää kerrottavaa, minä löysin sieltä itselleni morsiamen. Kun hänen kanssa tavattiin helmikuussa 1946, alkoi olla mieltymys molemminpuolinen, kesäkuussa mentiin Toivon päivänä kihloihin. Seuraavana vuonna meillä oli suuret juhannushäät Hämmäläisenhovissa. (M6:1909)

Varsinaisia kihlautumismuistoja on vain parilla kertojalla. Kertojista kolme kertoo kihlauksen purkautumisesta, kaksi salakihloista ja kaksi siitä, kuinka he kävivät pyytämässä tytön kättä tämän vanhemmilta. Yksi kertoja toteaa, että he eivät kihlautuneet, mutta ottivat kolmet kuulutukset ennen avioon astumistaan. Avioliiton satamaan purjehtimisesta kerrotaankin sitten hieman enemmän.

Vihille

Kaikkiaan 52 kertojaa mainitsee tai kuvailee avioliittoon astumista. Naisia näistä on 29, miehiä 23. Silloinkin kun asiasta vain ilmoitetaan, kerrotaan vähintään vuosiluku, usein tarkka päivämäärä. Myös paikka mainitaan, joskus myös vihkimisen suorittanut pappi. Hääjuhlista voidaan kertoa keitä tai paljonko vieraita oli paikalla, sekä myös, jos juhlat olivat pienimuotoiset tai vaatimattomat. Isoista juhlista kerrotaan myös tarjoilusta ja joskus myös sulhasen ja morsiamen vaatetuksesta. Parissa kertomuksessa mainitaan, kuinka häitä on jouduttu lykkäämään kuolemantapauksen tai muun yllätyksen vuoksi (hääpuku meni pilalle ja uuden hankkiminen kesti). Jotkut harvat muistelevat papin puhetta – tai sitä, että eivät muista papin puheita. Muutamilla on laveampaakin kuvausta tunnelmasta, parilla onnesta tai jopa elämän kohokohdasta, parilla muulla siitä, kuinka he eivät päässeet tunnelmaan, tai että tunnelma oli väärä. Yleinen odotus lienee, että hääpäivänä sekä morsian että sulhanen ovat onnellisia. Se

naiskertoja joka "ei päässyt tunnelmaan" enteili tällä ehkä aviollisia vaikeuksia. Yhden mieskertojan (M24) kuvaus olotilasta papin aamenen jälkeen: *olin kuin häkkiin työnnetty villieläin kuulin korvissani kun ovi paukahti kiinni ja lukko naksautti* – ei myöskään lupaa hyvää alkaneelle avioliittokertomukselle, josta tuleekin erokertomus.

Oikeastaan vain yksi naiskertoja kuvailee vihkimistä sellaisena kuin se on tavattu esittää esimerkiksi romanttisessa kirjallisuudessa tai elokuvissa. Hänen käyttämänsä kerrontastrategia on myös mielenkiintoinen ja esitän lainauksen tekstistä siksi koko pituudessaan. Kertoja aloittaa otsikolla avioliitto ja kuvaa tyypillisen tapaamisen, seurustelun ja avioitumisen. Sitten hän palaa vihkitilaisuuteen ja kertoo sen kolmannessa persoonassa kuvailevammin kuin jo aiemmin minämuodossa. Lopuksi hän itse kommentoi, että kertomus oli helpompi esittää hieman muutettuna ja kolmannessa persoonassa. Ehkä oikean tunnelman kuvaaminen vaatii kerronnallista vapautta ja siksi vastaavia kuvauksia ei muista elämäkerroista löydy?

Avioliitto

Tutustuin häneen. Rakkautta ensi silmäyksellä se ei ollut. Kiinnostuimme vähitellen ja tapailimme sattumanvaraisesti. Hän lähti armeijaan 1951 vuoden alussa. Joskus kirjoiteltiin. 1952 hän lähti opistoon ja taas kirjoiteltiin. Keväällä 1953 menimme kihloihin. Se kevät oli onnellinen ja aurinkoinen. Kesäkuussa 1953 lähdin kaupunkiin opiskelemaan, ja siitä tuli pitkä ikävä. Olin siellä toukokuun loppuun 1954. Ostin ranskalaista silkkiä ja tein tekstiilityön opettajan opastuksella pitkän vihkivuvun. Ostin myös hunnun ja valkoiset käsineet sekä kauniin kalotin. Meidät vihittiin koululla kesäkuun 27. päivänä 1954. Häävieraita oli toistasataa. Viikko häiden jälkeen lähdin Orivedelle kurssille. Sieltä tultuani oli pakko ruveta lukemaan kansakouluhallinnon arvosanaa. Sitten oltiin jo elokuussa ja koulu alkoi. Niin alkoi mielenkiintoinen avioliitto, joka on kestänyt 36 vuotta. Mieheni on toiminut pankin konttorinhoitajana sekä hoitanut maatilaa. Työ on täyttänyt hänen päivänsä, mutta harrastuksille urheilulle, kuorolaululle ja musiikille on löytynyt aikaa. Avioliitossa on tilaa kummankin työlle ja harrastuksille.

Miten mielialani avioliitosta ovat vaihdelleet, perusajatus löytyy Raamatusta.

I Mooseksen kirja 2:18. Ja Herra Jumala sanoi: ”Ei ole ihmisen hyvä olla yksinänsä, minä teen hänelle avun, joka on hänelle sopiva”.

Morsian

Hän pukeutui morsiuspukuun. Ystävä auttoi häntä. Tyttö katsoi itseään peilistä, vaaleatukkainen tyttö, poskilla jännityksen tuoma puna. Ystävä katseli häntä ja hymyili. He ymmärsivät toisiaan, olivat tunteneet lapsuudesta asti. Mutta ei edes ystävä voinut käsittää, kuinka onnellinen hän oli. Onni oli tullut pojan mukana, sulhasen, joka odotti toisessa huoneessa. Hän katsoi taas peiliin, hoikka tytön vartalo morsiuspuvussa. He olivat yhdessä ostaneet puvun hänelle. Morsian oli ihastunut pitkään pukuun ja halunnut hunnun, ei pelkkiä nauhoja ja kukkia.

Ystävä kiinnitti hunnun hiussoljella. Rypyttetty huntu laskeutui hänen vaaleille hiuksilleen. Valkoinen tylli näkyi takaa, kun hän katsoi peiliin. Hän tunsikin olevansa kuin toisessa maailmassa, epätodellisessa. Hänkö tässä oli morsiamena?

Tyttö oli ollut vihkiäisissä ja nähnyt monia morsiamia, mutta ei ollut koskaan ajatellut, miltä heistä tuntui. Tällaista se oli? Huikaisevaa onnen tunnetta. Vähän jännittikin kirkkoon menoa ja vihkitöimitus, hääjuhla ja häävieraat.

Hän ajatteli sulhastaan, johon oli tutustunut Lapissa. Kukaan ei voinut rakastaa toista enempää kuin hän. Morsian otti kukkakimpun käteensä, ruusuja ja päivänkakkaroita. Sulhanen oli ostanut ne hänelle ja varannut itselleen yhden ruusun takin rintapieleen.

Morsian nousi. Ruususen häämarssi alkoi soida hänen mielestään. Tyttö oli sen häämarssin halunnut. Hän tunsu itsensä prinsessaksi. Hän, morsian, tahtoi olla pojan, sulhasen, prinsessa.

Morsian käveli huoneesta käytävään. Sulhanen odotti jo.

Tämä kuvaus oli helpompi kolmannessa persoonassa ja hiukan olosuhteita muutettuna. Tutustuin mieheeni koululla, ja meidän häämarssimme oli muistaakseni Kuulan häämarssi ja meidät vihittiin koululla.

Tunnelma on minun, ja ystäväni R. auttoi minua pukeutumisessa ja muuan opiskelutoverini soitti häämarssin harmoonilla. (N26:1930)

Yhteinen koti

Koti on todettu elämäkerroissa keskeiseksi teemaksi. Omassa lukutavassani koti näyttäytyy puitteina aviosuhteelle ja erityisesti sen arjelle usein vanhemman ikäpolven naisen näkökulmasta. Tämän lisäksi kertojat kirjoittavat kyllä lapsuuden kodistaan, eli omasta lapsuuden perheestään, vanhemmistaan ja siitä, millainen tunnelma kodissa oli. En kuitenkaan paneudu tähän, vaikka temaattisen lukemisen aikana erottelinkin alkukotia kuvaavat kertomusjaksot erikseen.

Yhteiseen kotiin muuttaminen tapahtuu näissä elämäkerroissa pääasiassa vasta avioitumisen jälkeen. Joitain poikkeuksiakin on, ja nuorimmilla kertojilla esiintyy jo avoliittoa. Vanhimmissa kertojista yksi (N2) on asunut yhdessä kihlattunsa kanssa jo ennen vihkimistä. Toinenkin kertoja (N6) on elänyt saman katon alla tulevan miehensä kanssa, koska he ovat saman huoltajan ylläpitämiä orpoja. Samassa tilassa ovat olleet myös kertoja N5 ja tämän tuleva mies, joka oli talossa renkinä (kertoja talon tytär). Varsinaisia avoliittoja on ollut vasta 1950–1960-luvuilla syntyneillä kertojilla. Luultavasti ajat ovat muuttuneet vielä kertomishetken (1990-luvun alun) ja tämän hetken (vuosi 2010) välillä melkoisen paljon. Avoperheiden määrä on noussut jatkuvasti, vaikka yli 80 % lapsiperheiden vanhemmista edelleen avioituu.

Omaelämäkertojen kirjoittajat muuttavat avioitumisen jälkeen joko pieneen vuokra-asuntoon (usein omakotitalon yläkertaan) tai alkavat rakentaa omaa taloa – milloin eivät muuta miehen vanhempien tilalle (ja kahdessa tapauksessa vaimon kotitalolle).

Ensimmäisestä yhteisestä kodista ei välttämättä kirjoiteta lainkaan, sen sijaan oman omistusasunnon tai talon hankkiminen mainitaan ehkä samasta syystä kuin seuraavalla kertojalla, joka kertoo jo lapsena haaveilleensa omasta asunnosta. Hän kirjoittaa avioliiton solmimisen jälkeen:

Alkoi meidän yli puoli vuosisataa kestänyt sota tosin melko vaatimattomasti, ensimmäinen asuntomme oli pieni huone ilman keittomahdollisuutta, ruuat piti valmistaa talon väen puolella.

Seuraavana keväänä aloitin oman asunnon rakentamisen... ennen joulua oli viimeinen huone asuttavassa kunnossa, siihen tuli vuokralainen asumaan.

Luulen että jokainen joka on saanut viettää lapsuuttaan köyhänkin kodin suojassa, ei tajua mitä ikänsä toisten tupien nurkissa tai savottakkämppien ritseillä aikansa kuluttaneelle muutto omaan asuntoon merkitsee. Se on niitä harvoja elämän tähtihetkiä jotka ei koskaan unohdu...(M11:1914)

Tämän jälkeen elämä alkaa *urautua normaaliuomiinsa*, joka useimmissa elämäkerroissa tarkoittaa arkea: perhe-elämää ja työn tekoa. Varsinainen arki alkaa kun perheeseen syntyy lapsia.

Lapset

73 kertojaa kertovat jotain lapsistaan tai vähintäänkin mainitsevat heidät. Kertojista 44 on naisia ja loput 29 miehiä. Tilanne on hieman vääristynyt siksi, että 1960-luvulla syntyneistä kertojista, yhtä lukuun ottamatta kaikki naiset mainitsevat lapset tavalla tai toisella, miehistä ei yksikään: kenelläkään tämän ikäryhmän mieskirjoittajista ei vielä ole lapsia, toisin kuin naisilla. Lisäksi nekin naiset joilla lapsia ei ole, kommentoivat asiaa.

Kun lapsista kirjoitetaan, niin useimmiten kerrotaan omien lapsien syntymisestä, muutama mainitsee, että lapsia ei ole saatu, niitä ei tahdottu tai ei ole vielä hankittu. Silloin kun kerrotaan omista lapsista, kerrotaan (lähes poikkeuksetta) vähintäänkin lapsen sukupuoli ja lukumäärä. On myös hyvin yleistä, että kerrotaan lapsen tarkka syntymäpäivämäärä, tai ainakin kuukausi ja vuosi. Joskus kun lapsia on monta, voidaan vuosilukujen sijasta suhteuttaa lasten iät toisiinsa, siis kuinka vanha oli vanhempi kun nuorempi syntyi. Toiset mainitsevat lapsensa nimeltä, joku kertoo lapsen syntymäkoon (pituus ja /tai paino).

Naiskertojat kirjoittavat joskus siitä, kuinka he huomasivat olevansa raskaana, samoin pari mieskertojaa siitä, kuinka vaimo kertoi heille olevansa raskaana. Odotusaikaa kuvaillaan muutamissa elämäkerroissa, samoin on joitain synnytyskuvauksia. Myös lapsen vauva-aika on asia, jota voidaan kommentoida: joku kertoo sen olleen elämänsä parasta aikaa, vaikka useammat kuvaavatkin äitiyden yllättäneen vaativuudellaan. Monelle pienen lapsen hoitaminen ja esimerkiksi työ- ja muusta aikuiselämästä eristyminen on vaikea ja yksinäinen aika, jota leimaa helposti syyllisyys omien voimavarojen ja taitojen rajallisuudesta, sekä jatkuva väsymys. Näin erityisesti, jos saa useampia lapsia lyhyen ajan sisällä. Yksi jonkin verran esiin nouseva aihe ovat myös ongelmat lasten päivähoidon suhteen. Nämä ovat äitien kokemuskerrontaa.

Pari mieskertojaa kirjoittaa omasta poissaolostaan, siitä, että lasten kanssa ei tullut oltua tarpeeksi omien töiden ja harrastusten vuoksi. Jonkun verran kommentoidaan lasten kasvattamisen vaikeutta, mutta loppujen lopuksi vain vähän. Sekä isät että äidit kertovat usein, mitä lapsista on tullut – millaisen koulutuksen ja ammatin nämä ovat saaneet. Samoin lasten avioituminen tai siviilisäätö ylipäättään on kerrottavien asioiden joukossa. Lasten lapsista mainitaan myös vähintään lukumäärä. Siinä missä moni kertoja sanoo lapsista olleen valtavasti iloa, kertoo osa myös lapsen sairauden tai kuoleman aiheuttamasta tuskasta.

Arjen konflikteja

Parisuhteen skriptiin kuuluu olennaisena osana konfliktien mahdollisuus. Lisäksi erilaiset komplikaatiot ovat tavanomaisia kertomuksen komponentteja, joten oletin alun alkaenkin, että kertojat kirjoittavat vaikeuksista myös parisuhteissa. Lisäksi toivoin, että kertojat kuvailisivat parisuhteen arkea, mutta siinä toivossa jouduin pettymään: vaikuttaa siltä, että jokapäiväinen, mahdollisesti myös vuosikymmeniä kestänyt arkinen oleminen ei yksinkertaisesti taitu kerronnaksi. Erityisesti vanhimmissa kertojista aina 1940-luvulla syntyneisiin saakka on tavallista kuvata lapsuuskoti, koulujen käynti, puolison löytäminen, avioliittoon astuminen, yhteiseen kotiin muuttaminen ja lapsien saaminen – minkä jälkeen alkaa arki. Kerronnallisesti tämä muotoutuu tyyliin ”ja niin vuodet vierivät” – jonka jälkeen palataan muisteluista nykyhetkeen, eli näiden kertojien kohdalla eläkkeellä oleminen. Vaikka 1940-luvulla

syntyneet eivät ole vielä kirjoitushetkellä eläkeiässä, ovat he siinä vaiheessa, jolloin lapset alkavat olla aikuisia ja osa pariskunnista on jo jäänyt jälleen kahden. Tätä nuoremmat kertojat, 1950–60-luvuilla syntyneet ovat vielä niissä elämän ruuhkavuosissa, joissa vanhempien kertojien kohdalla ”vuodet vierivät”. Tämä ei kuitenkaan radikaalisti muuta peruselämäkerran rakennetta, jossa muistellaan ensin menneitä ja palataan lopuksi kirjoitushetkeen. Variaatioita rakenteessa on tietysti kaikissa kirjoittajaryhmissä.

Riitojen tai aviollisten konfliktien aiheet eivät loppujen lopuksi juurikaan muutu, jos tarkastellaan kertojia ikäryhmittäin. Kaikilla vuosikymmenillä on esimerkkejä miehen alkoholinkäytön aiheuttamista vaikeuksista, joihin useimmiten liittyy väkivaltaa. Väkivaltainen käytös miehen taholta saattaa johtua myös mielenterveyden järkkymisestä. Yksi nainen kertoo tapelleensa miestänsä vastaan myös fyysisesti ja yksi mies kertoo vaimonsa olleen väkivaltainen.

Muita kiistan aiheita – vaikkakin vain vähän kuvattuja – voivat olla raha, lasten kasvatus, kotityön epätasainen jakautuminen, sukulaiset, asuinpaikka ja seksuaalinen käyttäytyminen, erityisesti uskottomuus. Puolison työn tai harrastusten aiheuttama poissaolo kotoa voi herättää epäilyksiä juuri uskottomuuden suhteen. Poissaolo kodin piiristä voi aiheuttaa skismaa myös siksi, että kotona odottavan työmäärästä voi tulla kohtuuton. Erityisesti naiskirjoittajia tuntuukin vaivaavan monesti suunnaton väsymys, etenkin siinä vaiheessa kun lapset ovat vielä pieniä.

Jotkut mainitsevat arjen harmauden tai elämän rutinoitumisen uhkana parisuhteelle ja vain pari kertojaa kuvaa sitä, kuinka kodissa vallitsi hyvä henki ja sopuisa tunnelma. Varsinaisista arjen tilanteista on äärimmäisen vähän kuvauksia. Seuraava esimerkki kuvaa juuri näitä yleensä kertomuksen ulkopuolelle jääviä hetkiä.

Miehen mielestä minä lennän liikaa. ”Taasko sitä pitää lähteä, etkö saa tarpeeksi kun päivät työssä kuljet ja olet ihmisten kanssa puheissa. ” Sinuako minun pitäisi illat vahata, sinä menet yläkertaan ja katsot televisiota, emmehän kuitenkaan sen ihmeemmin seurustele – lähde mukaan, sanon. ”Ja minä paskat veisaan sellaisista kulttuuritapahtumista, enkä mene niitten turhantärkeitten jengin puhetta jaksa kattella väliajalla...tulee mettään iso lovi kun auto pitää vaihtaa, kilometrejä tulee kun rouva harrastaa kulttuuririentoja...

Aika usein, melkein joka kerta meillä on tämäntyyppinen keskustelu. Joskus vastaan leikkisästi, mutta usein kipakasti, jolloin tulee ilmi mielenkiintoa, joskus en puhu mitään, mutta silloin apeus ja alakulo asuu minussa pitkään. Pidän tuntosarvet herkinä, milloin on viisasta sanoa

tapahtumasta viikkoa ennen, milloin vasta lähtiessäni ilmoitan meneväni ja käymme läpi k.o. keskustelun jälkeenpäin. Kaikki konstit olen kokeillut. Silloin menee helpoimmin, kun saan usein jonkun ystäväni tai tuttavapariskunnan matkaan, silloin saattaa mieskin lähteä. Rahasta on kyse usein...Joskus vastaan tarkkaan ohjatulla laserohjuksella...viinasta...(N22:1934)

Konflikteista kerrotaan enemmän, kun koko elämäkerta on parisuhdepainotteinen – silloin sekä hyvillä että huonoilla hetkillä on kertomuksellista arvoa. Konfliktit tulevat esiin myös niissä kertomuksissa, joissa avioliitto päättyy eroon, sillä eron syyt on aina selitettävä: parisuhteen ihanne on kuitenkin ikuisesti jatkuva (avio)liitto ja ero on aina tietynlainen epäonnistuminen. Silloinkin kun kertoja itse toteaa, että ero oli välttämätön ja hyvä ratkaisu, on sen syyt käytävä läpi.

Ero

Erokertomusten kohdalla on huomattavissa enemmän ikäryhmittäistä variaatiota kuin muissa tähänastisissa skriptin osissa. Ensinnäkin vanhimmissa kirjoittajista, 1900-luvun alussa ja 1910-luvulla syntyneiden kertomukset eivät liity avioeroihin, vaan seurustelun loppumiseen. Ensimmäiset avioerot osuvat vasta 1920-luvulla syntyneiden kertojien kohdalle. Erojen kuvaukset ja syyt vaihtelevat suuresti pituuden ja tyylin mukaan, mutta lähes kaikissa on kuitenkin tapana kertoa, miksi eroon päädyttiin ja miltä se tuntui. Vain yksi kertoja arvelee eron olleen Jumalan johdatusta, muiden syyt pysyvät hyvin lähellä maan pintaa.

1920-luvulla syntyneiden kertomuksissa on kolme avioeroa, kaikki naisten kuvauksia alkoholin väärinkäytöstä ja sen johdosta tai muuten väkivaltaisesta miehestä. 1930-luvulla syntyneistä kertojista yksi nainen kertoo vastaavasta kokemuksesta, 1940-luvulla syntyneistä naisista samoin yksi, 1950-luvulla syntyneistä kaksi ja 1960-luvulla syntyneistä naisista yksi kirjoittaa alkoholin ja väkivallan pelosta ja siitä irtautumisesta. Myös yhdellä miehellä on kokemusta väkivaltaisesta vaimosta.

Muita eron syitä ovat uskottomuus, keskinäisen sukupuolielämän puute, riidat ja etääntyminen tai ristiriitaiset halut. Eron tekeminen on lähes poikkeuksetta raskasta tai surullista ja siihen liittyy usein syyllisyyttä, jos ei omista tekosista, niin lasten elämän hämmentämisestä. Toisaalta lapset ovat ainakin yhdessä tapauksessa eroon

kannustava tekijä: väkivaltainen isä vaarantaa lapsensa henkisen kehityksen. Vaikeuksien jälkeen saattaa seurata tyytyväisyys uudesta vapaudesta ja huolettomuudesta – silloin kun ero on ollut kertojan halu. Pari katkeraakin kirjoitusta löytyy: niissä päällimmäisenä on tunne elämän tuhlaamisesta. Seuraavan esimerkin nimet ovat kertojan keksimiä peitenimiä.

Kun Annukka oli aloittanut koulun oli vihdoin Marian tunnustettava itselleen, ei Aarno muutu, ei heidän avioliitollaan ollut mitään onnistumisen mahdollisuuksia. Vähin äänin hän alkoi etsiä asuntoa itselleen ja Annukalle. Kun Maria ilmoitti Aarnolle muuttavansa Annukan kanssa erilleen koska alkoholin käyttö ja kylmäkiskoinen käyttäytyminen Aarnon taholta antoi ymmärtää ettei Maria ja Annukka merkinnyt miehelle mitään. Ivallinen ilme kasvoillaan ilmoitti Aarno että kyllä Maria saisi kokeilla miten aikoo tulla yksin toimeen, mutta häneltä ei sen jälkeen tarvitsisi tulla apua pyytämään, sittenpä hän näet mitä olet menettänyt kun yksin yrität selvitä.

Niin tuli se päivä jolloin Maria keräsi tavaransa ja nousi pakettiautoon tavaroihensa keskelle. Kun oli päästy näköetäisyyden ulkopuolelle karvaat kyynelvet tulvahtivat Marian silmiin. Taakse oli jäänyt koti jonka eteen hän oli uurastanut, sinne jäi myös mies jota hän oli sokeasti ja pyyteettömästi rakastanut, sinne jäi monet kyyneliset illat ja yöt. Yrittäen tukahduttaa tuskan kyynelittää hän puristi Annukkaa rintaansa vasten, hänen oli jaksettava lapsen takia, hänen olisi pystyttävä olemaan lapselle äiti sekä isä, tuki sekä turva.

Ei mennyt kauan kun Maria huomasi selviävänsä ihan hyvin niin taloudellisesti kuin muutenkin... Avioliiton rikkoutuminen ja kodin repiminen oli ollut kova pala mutta nyt se tuntui ihan helpotukselta...(N23:1932)

Tammikuun alusta lähtien olen käynyt vaimoni kanssa seurakunnan perheneuvolassa tekemässä ”hyvää eroa”. En tiedä johtaako se lopulliseen eroon, mutta minä olen siirtynyt nukkumaan eri sänkyyn kuin hän. En kestänyt enää asetelmaa, jossa minä vaadin häneltä jotain, jota hän ei voi eikä halua antaa. Haluan rikkoa tämän asetelman, joka oli pysynyt samana vuosikausia. Haluan, että me vihdoin voisimme alkaa elää itsenäistä elämää vaikka se sitten edellyttäisi eroa. Minä uskon, että me olemme molemmat ihania ja rakastettavia ihmisiä, mutta samalla myös harvinaisen paksukalloisia mitä toisen hyväksymiseen ja omista tarpeista tinkimiseen tulee. Kaikkea muuta on jo kokeiltu paitsi eroa ... Jos ero on ainoa ratkaisu, se pitää tehdä niin etteivät lapset joudu kärsimään. Ettei kukaan joudu kärsimään. Me olemme kaikki jo kärsineet tarpeeksi. (M39:1951)

Eroon päätyneistä yksi pariskunta (1920-luvulla syntynyt nainen, erosi noin vuonna 1960) kävi kirkon tarjoamassa neuvonnassa ennen kuin otti eron. Moni on asunut ensin asumuserossa – jonka jälkeen on ollut mahdollista hakea eroa sen perusteella, ilman muita syiden esittelyjä. 1950-luvulla syntyneistä toinenkin kertoja kirjoittaa hakeneensa apua perheneuvonnasta (ei mainitse onko yhteiskunnan vai kirkon tarjoama apu). Erojen yleistyminen on vaikuttanut lainsäädäntöön ja yhteiskunnan palveluihin.

Eläkkeelle yhdessä ja leskeksi jääminen

Jos pariskunta kuitenkin pysyy yhdessä, saattavat he elää ”elämänsä onnellisina loppuun asti”. Toki on myös mahdollista, ettei elo ole lainkaan onnellista. Parisuhteen mallista puuttuu osia, joten se ei täytä tarkoitustaan, eli se ei ns. toimi. Naisen ja miehen välinen parisuhde merkityksellistyy erilaisten diskurssien kautta ja näin ollen se voi saada hieman erilaisia painotuksia. Suurimmassa osassa diskursseista, joita tulen seuraavassa osassa käsittelemään, on kuitenkin ihanteena pitkä, jopa koko elämän kestävä suhde. Niinpä parisuhteen toiminnallisen mallin päätepisteenä on yhteinen loppuelämä ja lopulta puolison kuolema. Luonnollisista syistä näistä asioista kertovat kirjoittajat edustavat elämäkertakirjoittajien vanhimpia ikäryhmiä, 1900–1920-luvuilla syntyneitä (puolison kuolema) ja 1900–1930-luvuilla syntyneitä (yhdessä eläkkeelle).

Kaikki eivät kommentoi yhteisiä eläkevuosia, mutta silloin kun ne tuntuvat erityisen antoisilta, asiasta mainitaan. Esimerkiksi seuraava 1930-luvulla syntynyt nainen kuvailee eläkeaikaansa näin:

Vapauteni aika on koittanut, kun olen itsekin varhaiseläkkeellä, mutta joka aamu kello soi kuudelta ja silloin haluan olla aamuvirkku ja juoda kahvini aikaisin mieheni kanssa. Hän luo minuun lempeän silmäyksen ja tunnustaa, että olen kasvanut hänestä ohi, kun rakkauteni riittää niin monille. Hänen tunteensakin kehräävät vielä silloin, kun soitan kasetilta nuoruuslauluja ja kirjoittamiani Karjalan runoja. Tuntemme molemmat, että olemme selvinneet ankarasta sodasta. Nyt meidän perheessämme vallitsee rauha ja tasavertaisuus. Kunnioitamme toisiamme ja lapsemme ovat kultaisia ja ymmärtäviä. Vietämme iltoja saunamökillä, joka on aivan vieressä. Harrastan runojen kirjoittamista ja patsaiden tekemistä metsikköön. Nöyryydellä olen saanut kaiken, mitä minulla on. Totuus on löytynyt tavasta selvittää ristiriitoja koko elämän ajan. (N27:1930)

Vuosikymmeninen yhteiselon päättyminen on ymmärrettävästi kova isku kenelle tahansa. Eräskin kertoja, joka on eronnut miehestään jo parikymmentä vuotta ennen tämän kuolemaa, kertoo miehen kuoleman aiheuttamasta ikävästä. Pitkä yhteinen elämä tarkoittaa yhteisiä muistoja ja historiaa, asioita joita kukaan muu ei ehkä edes tiedä. Hyvän ystävän tai puolison kuolemassa kuolevat myös yhteiset muistot. On eri asia kertoa vanhoja asioita sellaiselle, joka ei niistä tiedä, kuin sellaiselle, jonka kanssa asiat on eletty.

Parisuhteista kirjoittaessaan kertojat kuvailevat siis usein parisuhteen toiminnallista ulottuvuutta, jota tässä työssä nimitän parisuhteen toiminnalliseksi malliksi. Kirjoittajien kertomuksista löytyy kuitenkin muutakin kuin pelkkiä toimintakuvauksia ja toisaalta, myös toiminnan kuvauksien lähempi tarkastelu antaa aihetta keskittyä toiminnan sijasta sille annettuihin merkityksiin. Voitaisiin kysyä, mitä muuta ihmiset kertovat parisuhteista?

Parisuhteen kulttuurinen malli

Tässä luvussa tuon esiin lisää esimerkkejä, joissa ihmiset ovat kuvanneet parisuhteitaan. Aineistoesimerkkien avulla etenevässä analyysissä on mukana eriasteista kontekstualisointia suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista, jotka vaikuttavat naisten ja miesten asemaan tai parisuhteisiin. Esiin nostetut kontekstit, useimmiten erilaiset kulttuurissa risteilevät tekstit sekä viittaukset yhteiskunnallisiin muutoksiin kehystävät analyysiä, eivätkä siis selitä kertojien kuvauksia. Yksi tällainen konteksti, kulttuuristen tekstien joukko on esimerkiksi lainsäädäntö, joka on analyysissä nimetty osaksi yhteiskunnallista diskurssia, instituutioiden hallintovallan tapaa tuottaa merkityksiä ihmisten yksityisessä sfäärissä toteuttamalle parisuhdetoiminnalle.

Tavallisin tapa kirjoittaa parisuhteista liittyy sen toiminnalliseen ulottuvuuteen – miten on tavattu, vietetty aikaa yhdessä, avioiduttu, erottu ja niin edelleen. Parisuhteen toiminnallisen mallin, ”käsikirjoituksen”, lisäksi kertojat kirjoittavat myös tunteistaan näihin erilaisiin toiminnallisiin jaksoihin liittyen. He kertovat myös, miten ovat kokeneet suhteet naisina ja miehinä ja miten parisuhteet ovat vaikuttaneet kunkin elämän kokonaisuudessa, tai ainakin kertomuksessa siitä. Temaattisen kategorioinnin sekä teoreettisten lähtökohtieni kautta olen nostanut aineistosta esiin sellaisia esimerkkejä, joita kutsun parisuhteen kulttuurisen mallin rakennusosiksi. Tämä malli on minun tutkijan työni tulosta, oma tulkintani, joka on kuitenkin vahvasti sidoksissa aineistoon: vaikka jokaisen kertojan elämä ja elämäkerta on omanlaisensa, yksilöllinen ja ainutlaatuinen kokonaisuus, ovat elämäkertojen parisuhdekuvausten peruselementit hyvin yhteneväisiä. Kaikkien kirjoitusten lukemisen pohjalta muodostamani parisuhteen kulttuurinen malli koostuu neljästä välttämättömästä

elementistä, parisuhteeseen osallistuvista toimijoista, seksuaalisuudesta ja rakkaudesta.

Kolmas esimerkkielämäkerta (N6:1907)

Tässä vaiheessa haluan tuoda esiin kolmannen esimerkkielämäkerran. Kyseessä on vuonna 1907 syntyneen emännän 51 sivua pitkä elämäkerta, jossa kirjoitetaan kaikista parisuhteen osatekijöistä – rakkaudesta, seksuaalisuudesta, naisista ja miehistä. Käsien kirjoitetun elämäkerran ensimmäisen sivun teksti on seuraava:

A. K-E K. o.s. L. synt. 1907 elok. 9 p:nä T:n L:n kylän luovassa jossa isän tai oikeammin isän äidin suku asunut v. 1704. Isäni kuoli 23.12.1910 (1911?), oltuaan vain 6 v. isäntänä (5 vuotta ?ssa). Äitini oli ison talon tytär K:n P:tä. Lapsia ehti syntyä 4 vuosina 1907, 1909 ja isän kuoleman jälkeen 1911 neljäs. V. 1912 äiti joutui pankinjohtajan painostuksesta myymään 200 hehtaaria käsittävän tilansa kun pankkiin oli vielä velkaa 1200 mk. Isä oli maksanut pois talosta 4 sisartaan kaksi veljeään 600 mk per nuppi. Äitini toi 2000 mk perintörahojaan, joka oli siihen aikaan talon hinta, kun taloa ei (?) tarvinnut ostaa. Tällä rahalla lyhensivät velkaansa, mutta sehän ei riittänyt. Äiti osti P:ltä talon johon emme koskaan muuttaneet sillä äiti alkoi sairastaa keuhkotautia heti L:sta lähdön jälkeen v. 1912. Makasi kahteen otteeseen K:n keuhkotautiparantolassa ja kuoli 14 p:nä huhtikuuta 1914. Olimme asuneet tätini pihatuvassa jossa meitä hoiti isän sisar, äitiä hoiti oma äitinsä ja syytingillä oleva vanha emäntä. Tomera ja kiukkuinen mamma. Kuoli vuonna 1935. Äiti ja isä kuolivat 32 v. vanhoina keuhkotautiin. Siihen kuoli silloin paljon nuoria ja työkuntoisia ihmisiä. Äitiäni hoidettiin talon peräkarissa. Siellä ei lasten saanu käydä.

Kertoja jatkaa kirjoittamalla lapsuudestaan, mm. siitä kuinka oppi lukemaan ennen vuotta vanhempaa veljeään, mistä veli suuttui ja antoi siskolleen selkäsaunan. Tätä hän kommentoi:

Se miehinen loukkaus ja omanarvontunto johon olen 83 ikävuoteni aikana niin monta kertaa törmännyt. Äidin kuoltua meidät 4 lasta sijoitettiin kaikki eri paikkoihin. Minä jouduin perheeseen jossa omat 14 lasta olivat jo kaikki aikuisia. Tosin jo heistä 4 oli kuollut. Kotona oli enää 2 tytärtä ja yksi poika joka kaatui Vapaussodassa v. 1918. Olin siis 6 v. joka päivä piti lukea 2 tuntia Katikismusta ja Raamatun historiaa. Sunnuntaisin käytiin pyhäkoulua ja 2 viikkoa keväisin ja syksyisin oli kierto-koulua.

Kertoja jatkaa, kuinka hän luki paikallista sanomalehteä kasvatti-isälleen paapalle ja kuinka hän olisi veljensä tapaan halunnut kansakouluun. Kouluun kertoja ei päässyt:

Holhoojamme oli lapseton pari johon veljeni oli sijoitettu. Holhooja siis mies ja vielä kirkko-valtuuston jäsen, ollut myös Amerikassa, sanoi ettei likka mukulain tarvitse koulua käydä, kyllä ne kelpaa paska trasuja pesemään ilman koulun käyntiäkin.

Kesäisin kertoja luki veljensä koulukirjat kun oli valoisat yöt. Kertoja kuvailee työtehtäviään 7-vuotiaana. Näitä olivat: kehrääminen, perunoiden kuoriminen, porkkanoiden kiskominen, marjojen poimiminen, hevosten ajaminen kun vietiin

sontaa pellolle, karjan paimentaminen, pellavan perkaaminen, siteiden katkominen riihellä, lyhteiden käänteleväminen, jyvien vetäminen viskurin alta, pässin syöttäminen. Elämäkertansa sivulla 4 kertoja kuvailee kuinka oli holhoojansa emännän apuna tekemässä morsiuskruunuja ja kuinka perusti ensimmäisen oman puutarhansa 12-vuotiaana. Elämäkerrassa käydään läpi kertojan ansaitseman rahan kiertoa ja esim. sitä, miten vaatteita ja kenkiä saatiin hankittua. Kertoja on kova lukemaan ja viimein hänkin pääsee kouluun, kun kylään perustettiin kansakoulu vuonna 1919. Koulunkäynnin ehtona oli ison kapan villaa karstaaminen seuraavaksi päiväksi. Kertoja suorittaa kansakoulun ja pääsee ripille 1923. Hän hakee opiskelijaksi Naisopistoon, mutta holhooja sanoo, että tytön on tultava hänen luokseen kasvattityttäreksi, perintörahoja ei tuhleta koulunkäyntiin. Olot talossa ovat ankeat ja työtä on paljon. Kertoja kuvailee tehtäviään parin sivun verran. Vuonna 1927 hän ilmoittaa lähtevänsä emäntäkouluun ja meni myös ajatuksella, että takaisin ei tule. Syksyllä hän kuitenkin palaa auttamaan holhoojaparia, joka sairasteli:

Ajattelin syksyllä, menen hetkeksi, olenhan vasta 19 v. vanha. Ehdin vielä jatkaa kun saan ensin jotenkin kotona asiat järjestykseen. Eno oli pyytänyt ystävänsä poikaa 8 lapsen vanhinta muka omaksi pojakseen, jo vuotta ennemmin kun hän minut pakotti sinne ja kaavaili siitä minulle miestä. Ei pojassa mitään vikaa ollut, minä vaan olin päättänyt etten koskaan mene naimisiin. Poika lähti armeijaan Lappeenrantaan ratsuväkeen vähän ennen kun minä menin emäntäkouluun. Olin saanut kyllikseni tästä sulhas ehdokkaasta, kun hän onneton rakastui minuun ja pyöri siinä kintuissani, samassa kun asuttiin. Veljeni oli myöskin armeijassa ja laitoin sen ehdoksi että hänen on kans tultava sieltä päästyään kotiin muuten en minä tule. Mielessä minulla oli se ettei sitten tarvita enää tätä sulhas ehdokasta. Se oli kova pala koska ei eno tykännyt yhtään veljestä. Tulimme molemmat jouluksi kotiin ja pidin kamarini oven lukossa tarkoin, ettei se enon lempipoika pääse sisälle. Usein hän oli oven takana. Tavaroitani en ottanut pakkauksesta koska olin aina lähtöaikeissa. Täti joutui talvella 1928 sairaalaan ja enossa todettiin vaikea sydänvika. Kaikki kaatui niskaan kun tulin kotiin. No veljeni oli tosin hän apurina, mutta ei halunnut ottaa vastuuta mistään. Alkasin taas hommaamaan kylän eteenpäin viemistä. Sain isännätkin innostumaan ja 1928 kesällä saatiin kylään puhelin.

Kertoja on mukana perustamassa pienviljelijäyhdistystä ja toimitaloa, hän tilaa kylään neuvojan opastamaan erinäisissä asioissa. Kun kertojan täti vuonna 1929 kuolee, kertojan mukaan hänen oma ”tiensä nousi pystyyn lopullisesti”:

Ei siis tullut mitään kotitalousneuvojaa ja eno oli saanut sen lempipoikansa muilutetuksi takaisin. Keväällä hän sai sitten tahtonsa toteen. Menimme kihloihin, mutta syksyyn mennessä olin saanut tarpeekseni. Aijoin purkaa kihlaukseni. Silloin otti minut äitivainajan veli, siis oikea enoni minut puhutteluun ja sanoi, ettei suvussa ole kukaan järjestänyt niin rumaa temppua, mitäs menitkään kyllä sinä miehen tunsit jne. Rippiä tuli piisalle asti, ripittäjä oli kunnallisneuvos ym ym. Tulen kotiin kun piesty koira häntä koipien välissä, mutta ajattelin, että vihille en mene ennenkö alan odottaa lasta. Olin nähnyt niin riitaisia avioliittoja lapsettomia, että tuota en halunnut elämääni. Tammikuussa huomasin nyt ei enää tarvitse kärsiä niitä kauheita kuukautiskipuja. Olin sukulaistohtorilta kyllä saanut tietää, että niistäkin pääsee kun synnyttää lapsen. Sulhanen oli enoin kanssa puhunut jo koko kesän vihille menosta. Olin sitä tuuppinut aina eteenpäin milloin milläkin verukkeella. Nyt kun ei ollutkaan enää joka kuukautisia tuskia, ajattelin että mitä minä miehellä teen, kyllä minä lapsen yksinkin pystyn hoitamaan ja elättämään. Sulhaseni äiti ja isä olivat uskovaisia joten ajattelin, ehkä en sentään kehtaa

heille tehdä sitä etten hyväksy miehekseni heidän poikaansa. Kai minä olin vähinsä oppinut pitämäänkin lapseni isästä. Mitään suurta rakkautta en ole kehenkään mieheen tuntenut koskaan. Olen elämässäni lukenut tuhansia rakkausromaanin ja tullut siihen tulokseen, että onpa mahtava mielikuvitus. Ei miehekseni mitään vikaa ollut. Hän oli komea, kova työmies sen aikaa kun oli terve. Lapsia syntyi sitten kolmessatoista vuodessa kahdeksan kappaletta 6 poikaa ja 2 tyttöä. Nyt on 17 lastenlasta ja 2 jo neljättä polvea. Entinen kotini, mitä siitä oli jäljellä, ostimme 1936. Sehän holhoojallamme oli ollutkin alkuperin mielessään sovittaessaan meitä yhteen. Minulle ei avioliitto tuonut muuta muutosta elämäni kun lapset.

Kertoja jatkaa kotioloista, palvelijoistaan ja kahden lapsen kuolemasta. Hän kertoo myös veljensä avioliitosta ja joutumisestaan kättilöksi kälylleen. Kertoja on ollut apuna useammassakin synnytyksessä ja mm. yhdessä keskenmenossa, joita tapauksia hän kuvailee yksityiskohtaisesti. Sodan alkaessa kertoja toimii lottana, siirtoväen huoltajana ja vapaahuollon toiminnassa. Sodan ajan kuvaukseen kuuluu elämäkerrassa noin kahdeksan sivua tapahtumien ja olojen kuvauksia, mm. evakkotytön synnytys ja aviomiehen sairastumisen (krooninen keuhkokatarrin) kuvaus. Samaan aikaan rakennettiin myös uusi navetta ja joulukuussa 1943 perhe muuttaa omaan taloon. Kertoja kuvailee arkea, lasten kasvamista ja rakennusprojekteja. Mies sairastaa ja isoksi kasvaneet lapset ovat suuri apu äidilleen. Kertoja on mukana kunnallisissa luottamustehtävissä, ”ensimmäiset vuodet monessa ainoa nainen miesten joukossa, mutta en siinä mitään erikoista huomannut.” Kotitilaa parannellaan mm. hankkimalla pumppu, niin ettei vettä tarvinnut enää kantaa kaivosta.

Elämäkerran sivulla 29 ollaan vuodessa 1953. Kertoja kirjoittaa lapsistaan, näiden ammanteista, uudesta asunnosta ja siskonsa vierailuista. Hän muistelee mm. sitä, kuinka kylään saatiin sähkövalot vuonna 1950. Kertoja muistaa myös läheltä piti tilanteen, jossa taloa ja lapsia uhkasi tulipalo. Tältä kuitenkin vältyttiin kertojan kokeman aavistuksen vuoksi, jonka ansiosta hän ehti kotiin ennen kuin onnettomuus ehti tapahtua. Kertojaa kuvaa miestänsä sivulla 31 näin:

Mieheni oli sairautensa tähden muutenkin hidas lähtemään muualle kuin häihin jossa oli myös viinatarjoilua. Kyllä minäkin kohteliaisuudesta kävin edes kahvilla, mutta tulin pois hyvin varhaisessa vaiheessa. Mies tuli joskus aamulla joskus päivän parin päästä, mutta aina puku pesun tarpeessa ja joskus naama verissä kaatumisien vuoksi, ei tappelun.

Elämäkerta jatkuu erinäisten tapausten kuvailulla, mm. syöpään sairastuneen siskon hoidolla ja yhteiskunnallisilla velvollisuuksilla, joita oli mm. puheenjohtajuus Maalaisliiton naisten oman kylän osastossa. Kertoja kirjoittaa useamman sivun yhdistystoiminnasta ja omasta roolistaan siinä. Hän kertoo myös saaneensa Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan mitalin vuonna 1969. Kertojan mies kuoli samaisena

vuonna. Vuonna 1965 oli pariskunta siirtynyt syytinkiin talon päätyyn. Kertoja kehuu miniöitään ja kertoo omasta roolistaan ruuanlaittajana ja lapsen hoitajana tarpeen niin vaatiessa. Eläkevuosien harrastuksiin kuului myös kehrääminen ja käsityöt. Hän kertoo miten valmistautui aikoinaan lasten muuttoon ja kuinka kaikille piti vaatteita ja vuodevaatteita, jotka kertoja itse ompeli. Kertoja kirjoittaa lastensa avioliitoista ja syntyneistä lapsenlapsista, lasten häistä ja puolisoista.

Itsestään ja elämästään hän kirjoittaa:

Olen kyllä joutunut tuuraamaan myös pitokokkia kun parempaa ei saatu. Sama oli aina, jos oli kysymys, joko kättilön, lääkärin, eläinlääkärin, jopa pain töistä. Ei saatu ei ehditty saada parempaa, tule nyt ihmeessä sinä, tai sun pitää nyt tulla. Olisi kyllä ollut monta kertaa mieli sanoa EI, mutta olen ollut huono käyttämään sitä sanaa. Siihen aikaan sivukylissä kai jokaisessa oli ihminen, ehkä useampikin, jotka tekivät samoin. Kirkolta, pääkallon paikalta haettiin apua vain, jos oli todellinen hätä. Mamman kanssa ja myöhemmin yksin totuin jo lapsena viemään pikkumökkien vanhuksille ruuan apua. Ei heillä ollut muuta tuloa, kuin jos lapset pystyivät vähän auttamaan. Kyllä isojen talojen syytinki muorit ja vaarit tulivat hyvin juttuun, mutta he olivat luku erikseen. Mamma tapasi sanoa: ei vasemman käden tarvitse tietää mitä oikea tekee. Tällä tavalla tein sosiaalista auttamistyötä siihen asti kunnes tuli kansaneläkkeet. Se oli valtava helpotus. Samoin kuin lapsilisät, äitiysavustuspakkaukset. Sain minäkin sen yhdelle v. 1937 syntyneelle pojalle, mutta kun samaan aikaan sai vauvan pienen huushollin äiti, se oli 9., tuumasin, hän tarvitsee sen kipeämmin kun minä ja vein sen hänelle. Hän ompeli vaipoista alusvaatetta isommille lapsilleen. Lapsen rasut tehtiin silloin vanhoista paidanhelmoista.

Kertoja jatkaa muistelemalla vaatehuoltoa vuosien varrelta, puutarhan hoitoharrastustaan, tilalle hankittuja koneita nuorten emäntien aikaan. Hän kirjoittaa:

Oli kyllä valtava helpotus kun sain painaa navetan oven perässäni kiinni ja harvoin sen olen avannut. Nuori isäntä ja emäntä vuokras maita, suurenti ja (?) navettaa, lisäsi karjaa. Tuli oikea isäntä taloon. Kaikki miniäni ja vävyini ovat tekeviä ihmisiä, siitä parhaasta päästä. Ehkä omatkin lapseni menevät siinä yhdestä kun väärä raha. Lastenlapset ovat minulle hyvin, hyvin tärkeitä, rakkaita. Niitähän minun ei tarvitse kasvattaa, vaan ymmärtää, olla uskottu, hyvä kaveri jne. Syytingille muutettuani alkasin toisen mieliharrastukseni, käsityöt, ne turhat.

Hän jatkaa käsityöharrastuksestaan ja lopettaa elämäkerran todeten terveytensä olevan jo heikon, mutta kertoo myös aikovansa selviytyä äänestämään eduskuntavaaleissa, joissa on aina äänestänyt naista. Hän kirjoittaa:

Tästä jää niin tosi paljon pois asioita, mutta olen väsynyt ja tuo näkökin on niin kovin huono. Jos tästä on jollekin tutkijalle jotain hyötyä niin on asia okei.

Tämän jälkeen kertoja kirjoittaa kuitenkin vielä yhdeksän sivua tekstiä, johon hän sai kimmokkeen vierailtuaan poikansa 50-vuotisjuhlilla. Tekstissä käydään läpi pojan lapsuutta ja onnettomuutta johon poika pienenä joutui, parantumista ja ammatin löytymistä, avioitumista, pojan appivanhempia ja pojan nykyistä hyvää elämää. Hän muistelee myös miestänsä, tämän sairastelua ja harmittelee sitä, ettei tullut hakeneeksi

miehelleen eläkettä heti sodan päätyttyä. Mies oli huonossa kunnossa, mutta vielä huonommassa kunnossa oli koko maa sotakorvausten kanssa ja Karjalan heimon sijoittamisen kanssa. Kertoja ajatteli, että kyllä hän pystyy hoitamaan miehensä ja yrittää saada lapsista ihmisiä. Hän kirjoittaa, että oli tottunut tekemään työtä.

Ehkä mielessäni oli tomeran mammani, iso-äitini sanat: Se on tosi huono talo ja tosi huono emäntä, joka ei yhtä isäntää pysty peräkammariin elättämään. Se lause tuli vuosien saatossa usein mieleeni. En kiellä ettenkö ole monesti katunut kun en sitä eläkejuttua laittanut toimeksi, kun näin vuosien saatossa kuinka hyvin ne pärjäsivät lastensa kanssa, jotka olivat asiansa paremmin hoitaneet. Jossittelu on aina turhaa. Jää mainitsematta se, kun olin Markus Similän juontamassa Juhannussyön ohjelmassa v. 1979. Se tuli suorana lähetyksenä. Hoidin osani puhelimesta. Tuli vastaan kun selasin päiväkirjojeni.

Kertoja palaa kirjoituksessaan pojan ja kehuu vielä miniöitään, jotka ovat myös yhteiskunnallisesti aktiivisia. Hän muistelee myös sodan jälkeistä aikaa, puutarhansa raivaamista ja kukoistusta. Hän kertoo olevansa tyytyväinen nykyiseen asumukseensa vanhusten palvelutalossa ja hän lopettaa elämäkertansa näin:

Elämä on nyt kohta elettynä, on tutkamat käsissä. On hyvä ettei siitä ainakaan ole työtä ja vaikeuksia puuttunut. Voin sanoa: elämä on rikas, hyvä kaikkineen. Voin lopettaa nämä 51 sivua Sylvi Kekkosen aforismeihin. ”Metsä on Jumalan puisto. Pudonnut lehti, eletty elämä.” Niinhän me kerran olemme kuin pudonnut lehti, ei muuta.

Tähän elämäkertaan viittaa analyysissäni kaikkiaan kahdeksaan otteeseen. Näistä kaksi on vain viittauksia ilman sitaattia, minkä lisäksi lainaan kertojan sanoja kuudessa eri kohdassa seuraavien otsikoiden alla: Rakkaus, alaotsikon rakkaus avioliiton edellytyksenä kohdalla (s. 138) sekä otsikon ei avioliittoon ennen kuin raskaana - alla (s. 161). Mies – osiossa kohdassa miehekäs perheellinen mies (s. 214) ja Nainen – luvussa kohdissa emännän työ (s. 243) sekä koulutus (s. 251).

Temaattisen lukemisen ensivaiheessa olen tehnyt muistiinpanoja tekstistä seuraavien teemakategorioiden alle: arjen asioita/riitoja, tapaamiskertomuksia, seurustelu, kihlat, lapset, oma/yhteinen koti, puoliso, millainen mies, naisen työt, hyvä nainen, politiikka, alkukoti, eläkkeelle (omaa aikaa). Elämäkerran teemoiksi olen listannut seuraavat asiat: työ, naisen asema vs. miehen omanarvontunto, ”rakkaus”, lapset, opiskeluinto, sota ja sodanjälkeinen aika, koti, puutarha, sairaus, alkoholi. Lukemisen jälkeinen kommenttini elämäkerrasta kuuluu seuraavalla tavalla:

Työteliäs ei-tunteellinen tarmopesä, naisasialla, ja yhteiskunnallisesti muutenkin aktiivinen, huh! Ja siis synnytti kahdeksan lasta, kasvatti kuusi. Mun suosikkilause: kyllä on hyvä mielikuvitus... siis rakkausromaaneista, mahtavaa. Ei halunnut naimisiin ja sitten kun edessä, ainoastaan jos saa lapsia, aika viileetä ja loogista. Parisuhteesta ei sinänsä, mutta asenteesta siihen plenty! Aika kova elämä kun aattelee että orvoksi kun vasta seitsemän vanha.

Viitataan ja siteeraan kyseistä elämäkertaa keskimääräistä enemmän. Kertojan epätunteellinen suhtautuminen parisuhteeseen oli tutkijaminälleni kiinnostava asia, mm. siksi, että samaa ikäluokkaa edustanut isoäitini tapasi puhua avioaikeistaan aivan samoin sanoin. Kertojan tapa suhtautua oli siis tavallaan tuttu henkilökohtaisen kokemukseni kautta, mutta samalla vieras omiin käsityksiini suhteutettuna. Myös kertojan poikkeuksellinen maininta raskaaksi tulemisesta avioliiton edellytyksenä oli harvinaislaatuaisuudessaan kiinnostava huomio, jonka nostan esiin analyysissä.

1. Rakkaus parisuhteen osatekijänä

Että voi pitää sylissänsä ihmistä, jota rakastaa, voiko olla mitään kauniimpaa. Elämän lahja ihmiselle, joka kykenee tuntemaan. Siis rakkaus sen kaikissa ilmenemismuodoissa – se on se mikä elämästä tekee elämisen arvoisen. Rakkaus on jotain mihin tuomari tai perintäalan asiantuntija ei saa otetta. Se on jotakin, mistä kaikilla papeillakaan tunnu olevan täyttä ymmärrystä. (M41:1951)

Tässä analyysiosiossa rakkaus tulee määritellyksi elämäkertojen kirjoittajien esimerkkien kautta. Kirjoittajat kuvaavat rakastumisen kokemuksiaan ja rakkauden merkitystä parisuhteen kokonaisuudessa. Nämä kertomusjaksot osoittavat selkeästi, että rakkaus on tässä aineistossa yksi ihannesuhteen komponentti siitäkin huolimatta, että kaikki eivät ole rakkautta kokeneet tai eivät kirjoita siitä. Analyysin kohteena ovat rakkauden tunteen kuvaukset, sillä rakkauden tunne on elimellinen osa kulttuurista parisuhteen mallia. Rakkaus on mallin peruskomponentti, joskus jopa sen tarkoitus. Rakkauden merkitystä parisuhteen solmimiselle ja sen kestolle korostetaan erityisesti romanttisessa diskurssissa.

Tässä vaiheessa tuon esiin ajatuksen rakkauden suhteellisesta myöhäisyydestä parinvalinnan perusteena: on totta, että kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa ei ole ollut mahdollista valita kumppania omien mieltymysten mukaan. Etenkin naisten valinnanvapaus on ollut ja on edelleen monin paikoin rajoitettua. Taloudelliset realiteetit rajoittavat yhtä lailla ja joskus jopa enemmän miehiä kuin naisia. Tunteeseen perustuva valinta ei ole myöskään yksinomaan länsimainen tai moderni ilmiö. Koska tutkimusotteeni ei ole varsinaisesti historiallinen, en ryhdy selvittämään tunteen merkitystä avioliiton solmimisen perusteena aineistoani vanhemmissa tai muiden kulttuuripiirien kuvauksissa. Totean kuitenkin, että rakkauden tunteen

olemassaolosta on varhaisia kirjallisia todisteita ja rohkenen väittää, että oli liiton solmimisen peruste mikä tahansa, on keskinäinen kiintymys ollut mahdollista, joskaan ei välttämätöntä. Toisaalta kiintymyksen puuttuminen on yhtä lailla mahdollista, eikä todellisessa elämässä millään tavalla välttämätön tekijä pitkäkestoisen parisuhteen ylläpidolle tänäkään päivänä. On kuitenkin esitetty, että ns. romanttisen intohimoista parisuhdetyyppejä esiintyy noin 90 prosentissa maailman kulttuureista (Jankowiak 1995, 4-5). Vapaudesta valita itse oma puolisonsa muissakin kuin läntisen kulttuuripiirin yhteisöissä kirjoitti Edvard Westermarck jo 1800-luvun puolella (1896). Itse en pidä romanttisen rakkauden mahdollista universaaliutta erityisen mielenkiintoisena seikkana, sen sijaan sen kulloisetkin ilmenemismuodot ja etenkin sille annetut merkitykset ovat mielenkiintoisia. Vapaaehtoisuuden korostaminen puolisonvalinnassa on kuitenkin ristiriitainen väite, joka ei ota huomioon parinvalinnan sukupuolittuneita tai taloudellisia rakenteita. Suomalaisessakin perinteessä löytyy kertomuksia niin vapaasta valinnasta kuin vanhempien pakottamisesta (Stark-Arola 1998, 93–96). Lisäksi on otettava huomioon, että tyttöjä on kasvatuksen kautta opetettu valitsemaan "oikein".

Perinteentutkimuksen kohteena on ollut usein maatalouteen perustuva kansankulttuuri, jonka perusyksikkö, maatila vaati tuotantoyksikkönä vähintään kahden aikuisen sukupuolittain eriytyneen työpanoksen. Onkin ajateltu, että avio- liittoa ja kumppania kohtaan suunnatut odotukset ovat liittyneet tilan töiden tekemiseen ja jatkuvuuden varmistamiseen (Sarmela, 1981). Nykytutkijan mielessä herää kuitenkin mahdollisesti anakronistinen kysymys, olisiko avioliittoa kohtaan ollut muitakin odotuksia kuin toimeentulon turvaaminen? Yhteiskunnallinen status oli tärkeä tekijä (Stark-Arola 1998, 91–92), mutta ehkä myös rakastuminen on ollut tavallista nyt jo menneisyydeksi muuttuneissa agraariajan nykyhetkissä. Armas Nieminen on esittänyt käsityksensä yksilöllisen rakkauskäsityksen harvinaisuudesta agraarissa Suomessa ja sanonut, että monet seikat tukevat käsitystä, että edes yksilöllinen valinta ei ole tapahtunut "henkistyneen persoonallisen rakkauden sävyttämänä... vaan valinnan perusteena ovat usein olleet objektiiviset persoonallisuuden tunnusmerkit kuten fyysinen komeus, terveys, työkyky ja -taito, iloisuus, hyväluonteisuus, jne., eivätkä subjektiiviset tekijät, jollaiset ihastumisessa ja rakastumisessa tulevat kysymykseen." Nieminen onkin sitä mieltä, että ihastuminen ja rakastuminen ovat todennäköisesti olleet talonpoikaisyhteiskunnassa jokseenkin

tuntemattomia. (Nieminen 1993, 21.) Niemisen käsitys liittyy lähinnä tilallisten todellisuuteen, ja on muistettava, että historia ei ole homogeeninen yksikkö. Usein yhtenä kokonaisuutena käsitelty "agraari Suomi" oli monella tavalla jakautunut. Lisäksi yksilöllisten kokemusten lukumäärä on suurempi kuin mitä tutkimus voi koskaan tavoittaa.

Tämän tutkimuksen yksi tavoite on tuoda esiin joitain yksilöllisen kokemuksen kuvauksia osana kulttuurin kokonaisuutta. Aineistoni vanhimmat vastaajat, 1900–1930-luvuilla syntyneet kertojat ovat syntyneet ja kasvaneet vielä maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa. Heidän käsityksensä rakkauden ja parisuhteen keskinäisestä suhteesta osoittavat, että heidän aikansa maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa rakkaus on kuulunut parisuhteen kulttuuriseen malliin.

Parisuhde on noussut näkyväksi ja legitiimiksi tutkimuksen aiheeksi 1990-luvulla mm. sosiaalitieteissä, missä yhteydessä sitä on yritetty ymmärtää yhtenä modernisaatiokehityksen indikaattorina (Husso 2003, 148–149). Tunnetuin esimerkki tällaisesta lähestymistavasta on Anthony Giddensin "The Transformation of Intimacy" (1992). Kirjassa Giddens määrittelee nykypäivän parisuhteet "puhtaiksi suhteiksi", joihin ryhdytään niiden itsensä vuoksi ja joita jatketaan niin kauan kuin ne ovat emotionaalisesti tyydyttäviä. Yhdistävänä tekijänä on rakkaus, emotionaalinen tasa-arvo ja kyky refleksiivisyyteen (Giddens 1992, 58). Kun puhutaan tämän päivän ja jo loppuneen vuosisadan (1900-luvun) suomalaisesta (kansan)kulttuurista ja sen sisällä solmituista parisuhteista, on rakkaudella mielestäni kiistaton asema ainakin naisen ja miehen välisen parisuhteen ideaalimallissa. Vaikka mistään giddensiläisestä puhtaasta suhteesta tai sellaisen ideologiasta on liioiteltua puhua, on rakkaudella kuitenkin merkittävä sija ihmisten kokemuksissa, etenkin silloin, kun he harkitsevat avioliittoa. Haluan tarkastella rakkauden kuvauksia myös siksi, että romanttisen rakkauden ideaalin on myös väitetty olevan suorastaan haitallinen: tasa-arvoisen ja onnellisen parisuhteen diskurssi saa ihmiset kanavoimaan voimavaroja parisuhteeseen, niin että uudistetaan sukupuolipolarisaatiota ja valtahierarkioita (Langford 1999, 152).

Oman työni rakenteen vuoksi en puhu parisuhteen diskurssista, vaan parisuhteen kulttuurisesta mallista, joka on eräänlainen ideaalimalli. Väitänkin, että tämä

parisuhteen ideaali ohjaa ihmisten käytäntöjä, vaikka heidän kokemuksensa voivat olla kaukana ideaalista.

Käsittelen työssäni vain niitä kohtia, joissa rakkaus liittyy parisuhteisiin. Ulkopuolelle jäävät näin ollen esimerkiksi vanhempiin, lapsiin tai lapsenlapsiin kohdistuva rakkaus, samoin sellaiset esimerkit, joissa kertojat kirjoittavat rakastavansa elämää, musiikkia, tms. Kaikki parisuhteistaan kertoneet kirjoittajat eivät mainitse rakkautta, 66 kirjoittajaa kuitenkin jossain muodossa: 98 kertojasta kolmasosa ei käytä sanaa rakkaus ja kaksi ei mainitse parisuhteita lainkaan. Näistä 98 kirjoittajasta kymmenen ei ole koskaan ollut naimisissa. Suurin osa naimattomista kuuluu nuorimpaan kirjoittajaluokkaan, kirjoitushetkellä noin tai alle 30-vuotiaisiin. Vanhimmista kirjoittajista vain yksi kertoo olevansa naimaton, yhdestä toisesta tietoa ei ole saatavilla. Analyysi lähtee tekstuaaliselta tasolta siinä mielessä, että olen käsitellyt vain niitä kohtia, joissa kertojat itse käyttävät sanaa rakkaus. Tämä ei tarkoita sitä, että ne, jotka eivät käytä sanaa rakkaus, eivät olisi kokeneet rakkauden tunteita. Sana rakkaus voi olla liian suuri silloinkin, kun kertoja selvästi kuvailee rakkautta (Haavio-Mannila ja Roos J.P. 1998, 239). Onnentunteet ja sellaiset kuvaukset, jotka itse luokittelisin rakkaudeksi, mutta missä kertojat eivät käytä sanaa, eivät kuulu tähän analyysiin.

Omaelämäkertojen vanhimpien kirjoittajien sanastossa rakkaus kuuluu aina menneeseen nuoruuteen. 1910-luvulla syntyneillä on hieman vähemmän mainintoja rakkaudesta. Neljästätoista kertojasta vain kuusi käyttää sanaa rakkaus tai sen johdannaista. 1920-luvulla syntyneiden kirjoituksissa löytyy rakkauden mainintoja yhdeksän kertojan kohdalta. 1930-luvulla syntyneistä kahdeksan, kolme miestä ja viisi naista mainitsee rakkauden. 1940-luvulla syntyneistä 14 kertojasta 13 mainitsee kirjoituksessaan rakkauden. He ovat kirjoitushetkellä 47–53-vuotiaita. Ensimmäinen rakkaus tai rakastuminen on esillä, joskus painotuksella "ensimmäinen todellinen rakkaus", muitakin suhteita tai ihastuksia on siis saattanut olla. Ihmiset osaavat erotella rakkauden lajeja ja tunteitaan varsin selkeästi. Osalla kertojista rakkauden kuvaukset liittyvät jälleen vain nuoruuteen, eivätkä myöhemmin mahdollisesti solmittuihin avioliittoihin (N31, N34, N36, M34, M30). 1940-luvulla syntyneistä miehistä myös kaksi seuraavaa (M33, M35) kirjoittavat paljon parisuhteistaan. Toisen (M33) avioliitto on aineistossa poikkeuksellinen siksi, että kertoja on heteroavioliitostaan huolimatta ensisijaiselta identiteetiltään homoseksuaali. Seuraavat

kirjoittajat, yhdeksän 1950-luvulla syntynyttä kertojaa ovat kirjoitushetkellä noin 40-vuotiaita. Kaksi heistä on rakkautta vailla, toinen ei ole yrityksistään huolimatta löytänyt kumppania (M37) ja toinen ei saa vaimoltaan vastarakkautta (M38). Ensirakkaus (M39, N37, N38, N40, N41) on ollut kertomisen arvoinen henkilökohtainen ja joissain tapauksissa järisyttävä kokemus viidellä kirjoittajalla. Näissä tapauksissa todetaan, kuinka rakastettiin *oikeasti* (M39), *mielettömästi* (N37), *ehdoitta* (N41), niin että on täytynyt luopua periaatteista tai niin että "moraali löystyi". Yksi kertojista ehti jo useaan kertaan odottaa *suurta rakkautta* (N41), mutta joutui aina pettymään. Ensirakkaudelle voi käydä niin, että se *muuttuu painajaiseksi* (N37), *ruostuu* (N38), *kaikki kaunis särkyi* (N40) ja se *pelästyttää* (N41). Nämä kertojat kuitenkin rakastuvat uudestaan, aviopuolisoihinsa (N38, N40, N41, M39). 1960-luvulla syntyneistä kertojista kukaan ei mainitse ensirakkautta, joka lienee kaikilla suhteellisen läheistä historiaa. Ehkä on niin, että ensirakkauden kertomuksen muodostuminen vaatii syntyäkseen muita rakkauksia ja joitakin vuosia.

Rakkauden kuvauksien keskeisiä muuttujia ovat esimerkiksi tietyt kerronnalliset ratkaisut, kuten rakkauden tunteiden kuvausten sijoittaminen lähes poikkeuksetta aikaan ennen avioliittoa. Myös ensirakkauksilla on selkeästi oma sijansa ihmisten elämäkertoissa. Rakkauden kuvauksissa turvaudutaan usein metaforalliseen asioiden esittämiseen ja rakkaus tuntuu toimivan omien lakiansa mukaan: se voi mm. polttaa, yllättää, pelastaa, loppua tai ahdistaa. Avioituminen ilman rakkautta – tai ainakaan ilman suurta rakkautta – tulee myös käsitellyksi.

Koska rakkauskuvaukset sijoittuvat niin selkeästi aikaan ennen avioliittoa, käsittelen kuvauksia eräänlaisena porttina avioliittoon ja siis pitkäkestoiseen parisuhteeseen. En paneudu siihen, minne rakkaus katoaa (jos katoaa) tai miksi siitä ei kerrota enää myöhemmissä vaiheissa. Yritän tuoda esiin sen voimakkaan kokemuksellisen aspektin tehdäkseni oikeutta rakkauden merkityksellisyydelle kulttuurisen mallin rakennusosana. Olen päätenyt jaottelemaan rakkauden kuvaukset kolmen pääotsikon alle, vaikka muitakin mahdollisuuksia olisi ollut. Jaottelu rakkauden alkuun, parisuhteen rakkauteen ja rakkauden jälkeisiin tuntemuksiin viittaa rakastamisen merkityksiin parisuhteen käsikirjoituksen eri vaiheissa. Tämä korostaa rakkauden elementin ominaisuutta osana parisuhteen kulttuurista mallia. Valinta on tietoinen, sillä pitäydyn mahdollisimman lähellä kirjoittajien merkityksenantoja ja omaa

aineiston kautta syntynyttä näkemystäni kulttuurisen mallin rakentuneisuudesta. En myöskään lähde laajentamaan työtäni muihin rakkaudesta tehtyihin tutkimuksiin, joita on viimeisten 2000 vuoden ajalta runsaasti: rakkautta käsittelevät tutkimukset ovat tarkastelleet mm. rakkauden kohteita, päämääriä, ilmenemistapoja, rakkauden palautumista lapsuuden kokemuksiin, romanttisen rakkauden eri vaiheita, rakkautta sosiologisena, psykologisena ja filosofisena ilmiönä sekä vaikkapa rakastavaisten välisenä etiikkana (Korsisaari 2006, 25–26). Omassa työssäni rakkaus on kuitenkin yksinkertaisesti sitä, mitä ihmiset kirjoittavat siitä parisuhteen kontekstissa.

Aloitan parisuhteen kulttuurisen mallin sisällön kartoittamisen rakkaudesta siksi, että se on mielestäni vaikein analysoitava teemakategoria. Oikeastaan en työn tässä osiossa edes analysoi rakkauden kuvauksia niiden välittömän kontekstin ulkopuolella, vaan esitän niitä erilaisia pienempiä temaattisia kokonaisuuksia, jotka olen aineistosta hahmottanut. Olen päätenyt tähän ratkaisuun siksi, että rakkaus tuntuu pakenevan kulttuurianalyysiä tehokkaasti. Rakastumisen ja rakastuneena olemisen on nähty olevan perusta parisuhteille, vaikka intohimoinen rakkaus on ristiriidassa pitkäkestoisen kiintymyssuhteen kanssa. (Jackson 1995, 53.) Ylipäätään rakkauden ymmärretään yleensä olevan katoavaista, muuntuvaista ja siinä on ajateltu olevan erilaisia alalajeja intohimoisesta (eros) myötätuntoiseen (agape).

Rakkautta on luontevaa käsitellä toiminnallisena elementtinä, jollain tavalla alkavana, kehittyvänä ja mahdollisesti loppuvana tai sitten loputtomiin jatkuvana tilana ja toimintana. (Ks. esim. Määttä 1997.) Näin on tehty mm. psykologisessa rakkaustutkimuksessa²⁹, joka on ollut myös varsin paljon esillä mediassa, sillä rakkaustematiikka kiinnostaa ihmisiä. Tieteellisten tutkimusten tulosten välittyminen ja niiden saama mediahuomio ovat myös omalta osaltaan tuottamassa parisuhteen merkityksiä. Tiettyjä kanavia pitkin välittyneet tutkimustulokset muuttuvat ihmisten parissa populaaritieteelliseksi diskurssiksi, jota voidaan hyödyntää omassa elämämaailmassa.

---

²⁹ Esimerkiksi rakkausprofessoriksi tituleerattu Kaarina Määttä on julkaissut lukuisia suuren yleisön suosion saavuttaneita kirjoja omista tutkimuksistaan. Hänen parisuhderakkautta käsittelevän tutkimusprojektinsa tarkoituksena on ollut tutkia rakkausskeeman sisältöjä ja merkitystä yksilön elämänkulussa sekä identiteetin muodostumisessa psykologian näkökulmasta käsin. Kirjat käsittelevät rakkausskeemaa ja rakastumista prosessina, jossa on eri vaiheita. (Määttä, 1999, 36.)

Kulttuurintutkijan silmissä popularisoitunut psykologinen rakkaustutkimus useimmiten vahvistaa suhteellisen perinteisiä sukupuolirooleja. Samoin tekee parisuhdeoppaiden leegio, joissa lähtökohtana on, että parisuhde on ennen kaikkea yksilöpsykologinen ongelmavyöhyke. Opaskirjojen teksteissä ongelma lähtee monesti naisten ja miesten erilaisuuden, suorastaan vastakkaisuuden oletuksesta. Kirjojen kielen ja rakenteen on todettu olevan mieslähtöistä niin, että oletettu lukija, nainen, voi omalla muutoksellaan parantaa parisuhdetta. Erityisesti suomalaisissa parisuhteissa mies on oman olemuksensa vanki, joka ei ole syyllinen parisuhteen ongelmiin, koska toimii luontonsa mukaisesti. Naisista sen sijaan puhutaan monikossa ja heille osoitetaan muuttumiseen tähtääviä neuvoja. (Tainio 2001, 138, 155–156.) Aineistoanalyysin kuluessa pyrin osoittamaan mm. sen, missä kohtaa kertojien käsityksissä on havaittavissa tällaisia populaaritieteellisiä merkityksiä.

Elämäkertojen kuvaukset ovat pääasiassa yhteneväisiä aiemmin mainitun käsikirjoitus-ajattelun kanssa. Osassa kirjoituksista pohditaan myös rakkauden syvempää olemusta ja nostan myös nämä pohdinnat näkyviin, vaikka rakkauden tosiolemuksen tavoittaminen ja ilmaiseminen kirjallisesti on mitä ilmeisimmin vaikeaa.

Kuinka rakkaus alkaa

Yleensä on mahdollista hillitä rakkauden herääminen, kun näkee unelmiensa aineellistuman, mutta kun näin miehen (nimi poistettu) ensimmäisen kerran Gambrinissa, en hennonut yrittää pettää itseäni. Sadepisaran olisi ollut helpompi sammuttaa auringon roihu kuin minun häntä kohtaan syttynyt rakkauteni. Tunne oli niin taivaallinen, etten enää osaa kuvitella, mitä muuta tarkoitusta elämällä voisi olla kuin rakastuminen. Ihmisen täytyy saada rakastua yhä uudestaan ja uudestaan ilman esteitä ja rajoja. (M44:1963)

Aineistossa on paljon tapaamiskertomuksia, joista osasta tulee rakkaus- ja /tai seurustelukertomuksia. Joskus harvoin rakkaus on iskenyt kuin salama kirkkaalta taivaalta. Useimmiten orastava kiinnostus on muuttunut rakkaudeksi vähitellen. Joskus rakkaudesta ei mainita lainkaan, vaan puhutaan yhteen sopimisesta tai luottamuksesta. Omaksi ryhmäkseen erottuvat kuvaukset nuoruuden- tai ensirakkausista: joillekin tämä aika on ollut elämän ihaninta niin, että sitä saatetaan muistella jopa vuosikymmenien jälkeen. Myös rakkauden elävöittävä voima ja ravisuttava kokemus tulevat elämäkerroissa esiin.

Rakkauden ihme

Moni kertoja on osannut kuvata sen, miten rakkaus on ollut tunteena voimakas ja kuinka rakastunut näkee toisen ihmisen sekä itsensä eri tavalla kuin muuten. Tämä tunnekokemus lienee se syy siihen, että rakkaus on ja jatkaa oloaan esimerkiksi runouden ja kertomusten keskeisaiheena:

Tämä rakastumisen aika oli alitajuntani vastaus elämäni toivottomuuteen ja pelasti mielenterveyteni. Elin niin totaalisisessa rakkaudettomuudessa. Nyt tunsin olevani nainen. Ensimmäinen ja viimeinen mies elämässäni, jonka tummat silmäterät laajenivat kun hän katsoi minua ruokalan pöydän yli. Tunsin olevani nainen. Näin kummallisia unia ja tunsin, että kaikki elämässä oli käynyt jollakin tavalla solidimmaksi. Luulin välillämme virtaavan jonkin kemiallisen virtauksen. Ehkä kyseessä oli minun kohdallani vain 40-villitys. Ei sillä ole merkitystä, sillä löysin jälleen jotain uutta itsestäni, ryhdyin katselemaan uraani ja opiskeluani jälleen omin silmin. Sain lisää itsekunnioitusta kun minua kunnioitti mies, joka oli pelkkää aivoa, ja jossa kaikki ihailemani ominaisuudet yhdistyivät. (N30:1943)

Kirjoittajan kokemus sijoittuu 1980-luvulle. Viisikymmentä vuotta aikaisemmin samanlaisen tunteen vallassa on ollut eräs toinen kirjoittaja:

Tanssimme koko illan kahdestaan. Emme puhuneet, sillä rakastimme kumpainkin musiikkia ja rytmiä. Tunsimme vain toistemme läheisyyden. Ja olimme niin, niin äärettömän rakastuneita. Tanssin päätyttyä lähdimme käsi kädessä kävelemään harvinaisen lämpimään juhannusyöhön. Nuoret koivunlehdet tuoksuivat: tie heinäpellon ohi jossa puna- ja valkoapilat sekä päivänkakkarat sinikellojen kanssa loistivat silmien iloksi. Yksinäisten lintujen viserrys toi oman romanttisen hohdon valoisalle tuoksualle suomalaiselle keskikesän yölle. Jonka kauneuden ja herkkyyden vain kaunosielut pystyvät tajuamaan. (N11:1913)

Kahden erityylisten kuvauksen läpi on luettavissa rakkauden tunteen koskettaman ihmisen voimakas elämys. Elämyksellisyyden lisäksi esimerkiksi näiden kahden eri aikoina ja erilaisissa elämäntilanteissa eläneiden naisten kokemuksia ei yhdistäkään juuri mikään muu. Heidän suhteensa ja niiden käytännöt olivat varsin erilaiset, samoin kuin kertojien kokemuksilleen antamat merkitykset. Ensimmäisen kertojan tapa reflektoida rakkautta liittyy olennaisesti hänen ikäluokalleen tuttuun populaaritieteelliseen merkitysmailmaan: rakastumisen kokemus korostaa kertojan kokemusta omasta sukupuolesta, se suorastaan tekee hänet naiseksi. Rakastumisen liittäminen populaariin psykologiseen diskurssiin alitajunnan ja mielenterveyden kautta ovat yksi keino antaa merkitystä rakkaudelle. Rakkaus on tässä kuvauksessa parisuhdetta merkittävämpi asia, mikä vastaa romanttisen merkityskokonaisuuden tarjoamaa selitystä parisuhteen tarkoituksesta, jossa rakkaus ja rakastaminen ovat itseisarvo.

Jälkimmäisen kertojan kuvaus on puolestaan kuin suoraan populaarikulttuurin, esimerkiksi iskelmän ja elokuvien kautta tarjoilemasta romanttisesta diskurssista. Soiko lavalla ehkä Georg Malmstenin vuonna 1929 levyttämä Särkynyt onni, tai vuotta myöhemmin levytetty suurhitti, taidemusiikkia edustanut Onnelliset? Kertojan kuvaama tanssi ja lavaympäristö tuovat mieleeni kotimaisten 1930-luvun elokuvien mustavalkoisen maailman ja Teuvo Tulion intohimodraamat. Suviyö visualisoituu omassa kulttuurisessa kuvastossani kertojan nuoruudessa, vuonna 1934 ilmestyneen Sillanpään romaanin Ihmiset suviyössä henkilöiden kautta, tai ehkä paremminkin kirjasta myöhemmin (1948) tehdyn elokuvan kautta. Vaikka teatterissa näyttelemistä harjoittanut kertoja ei olisikaan nähnyt näitä elokuvia, ovat niiden tarjoamat intohimoisen rakkauden kuvaukset olleet kirjoittajalle tarjolla. Ainakin hän kykenee tuottamaan nuoruusmuistostaan eheän "romanttisen hohdon" ympäröimän kirjallisen kuvauksen.

Kirjoittajien rakkauskuvauksia lukiessani olen joskus miettinyt, miten niin samanlainen henkis-fyysinen kokemus, kuin edellä on kuvattu, voi saada niin yhtäältä hyvin samanlaisen ja toisaalta täysin erilaisen kuvauksen? Tunteen tasolla kokemus vaikuttaisi olevan todennäköisesti samanlainen, mutta sen kaikki muut muuttujat ovat erilaisia. Herää kysymys, onko kyseessä sama asia ollenkaan? Erilaisista olosuhteista huolimatta kuvauksista välittyy mielestäni voimakas tunne, jonka samankaltaisuutta eri aikojen ihmisten kuvauksissa voidaan selittää lajityypillisillä biologisilla ominaisuuksilla, kuten on tehty esimerkiksi psykiatrian toimesta. (Ks. Korsisaari 2006, 25.) Tunnustan voimattomuuteni rakkauskuvausten äärellä siinä mielessä, että en halua tarttua rakkauden mahdolliseen biologiseen tai psykologiseen aspektiin, koska työn tarkoituksena on analysoida tässä kohtaa rakkautta käsittelevää kulttuurista tietoa. On tosin esitetty, että tunteet ovat kulttuurisia konstruktioita ja siten myös kulttuurista toiseen vaihtelevia niin, että esimerkiksi läntisessä maailmassa itsestään selvinä pidetyt emotiodiskurssit voivat olla käsittämättömiä muualla. (Jackson 1995,52 ja esim. Abu-Lughod 1990.)

Elämäkerta-aineistoissa on mahdollista erottaa rakkaus rakastumisesta. Rakastumis- ja rakkauskuvauksissa tulee esiin se, että kumppani on joko oikea – jopa "se oikea" – tai sittenkin väärä (ks. myös N8):

Sitten tuli hän (nimi poistettu) – köyhä ja savolainen. Käveli yksinkertaisesti vastaan K:n torilla ja silmänräpäyksessä tajusin hänen olevan ”se oikea”. Parin kuukauden kuluttua näin hänet uudelleen ravintolassa. Iskin kiinni. Luonteeltani olin aika ujo, enkä kovin aloitteellinen. Tutustumisyritykset tulivat miesten puolelta. Nyt kuitenkin tiesin mitä tahdoin ja otin aloitteen käsiini. Juttelimme niitä näitä ja illan päätteeksi menimme kuutamouinnille järveen (syys-lokakuun vaihteessa). Minä arvostin luovaa irrottelua ja hän osoittautui tarpeeksi hulluksi. Lopuksi vein hänet opiskelijaboksiini, jossa miesvierailut olivat kiellettyjä... Vietimme ihanan yön ja ensi kertaa koin orgasmin miehen kanssa. Minulle se oli käänteentekevä, merkityksellinen kokemus. Se myös vahvisti hänen asemaa ”sinä oikeana, elämäni miehenä”.

Aloitimme kiihkeän, päivittäisen kirjeenvaihdon. Tapasimme harvoin. Samanhenkisyydestä huolimatta törmäsimme toisissamme hyvin erilaisiin maailmoihin. Halusimme kuitenkin oppia olemaan yhdessä. Olin rakastunut ja se teki tästä suhteesta ainutkertaista. (N40:1952)

Ajatus yhdestä ainoasta oikeasta ihmisestä palautuu maailman kertomusperinteen myyttiseen kuvastoon, ajatukseen kahdesta alkuaikana väkivaltaisesti jaetusta, mutta ikuisesti yhteen kaipaavasta puolikkaasta. Sielunkumppani, kaksoisliekki tai puolisko ovat taajaan tarjoutuva idea yhden ainoan oikean ihmisen olemassaolosta. Tätä myyttistä kertomusta tuotetaan erityisesti romanttisen diskurssin kuvastossa, vaikkapa kertojan mainitsemisissa rakkauslukemistoissa.

On tavallista, että ennen avioitumista ihmisillä on muitakin suhteita, joskus jopa rakkauksia. Ensirakkaudet eivät välttämättä johda avioliittoon, mutta toisinaan ensimmäinen rakkaus voi myös olla viimeinen, tai ainakin ainoa rakkaus josta kirjoitetaan. Joskus ensirakkaus on tehnyt kirjoittajaan lähtemättömän vaikutuksen ja nuoruudenaikaista suhdetta saatetaan muistella vielä yli 60 vuoden jälkeen:

Näin alkoi kirjeenvaihtomme jota kesti neljä vuotta. Laatikossani säilytän vieläkin hänen 200 kirjettään, en ole voinut niitä hävittää. Olihan se aika elämäni ihanin aika, sillä se oli minun ensirakkauteni ja toivoimme että kaikki ihmiset olisivat yhtä onnellisia. Emme usein voineet tavata toisiamme, kun hän oli kaukana Pohjanmaalla; mutta se oli aina sen haus Kempaa. (N3:1905)

Kirjeenvaihdon alkua edeltää kertojan kirjoittama suhteellisen yksityiskohtainen tapaamiskertomus, jossa lukijalle kerrotaan tapaamiskertomuksille tyypilliseen tapaan tulevasta suhteesta paljon muutakin kuin se, miten tavattiin:

Tämä oli kohtaloni. Ja kohtaloa ei voi välttää. Minun oli pakko, pakko tuudittautua siihen varmuuteen, että olen matkalla onnelaan, onnentupaan, jonne auringon säteet ulottuvat aamusta iltaan, siihen tyyssijaan jossa minulla on elämäkumppani, joka mua rakastaa. Ja että rakastaa todellakin, sehän on tärkeintä. Onnetonta, jos omasta rakkaudestani olisin vuorevarma, mutta en toisen tunteista. Olin kallioisella maaperällä ja näin minun piti toimia. Mun piti. Epäillä en saanut. Kaikki oli johdatusta, kaikki oli sallittua. Miksi epäilisin tuota miestä, joka niin vakuuttavasti puhui, tunnusti ja lupasi. Eikö sekin ole väärin, että totuuden edessä epäilee. Ja jos minun tunteet ei vielä riitä vaakakuppi tasoihin nostamaan,

niin elämä varmaan opettaa niin, että avioliittomme syntyy molemmipuolisesta, samanarvoisesta rakkaudesta. Niin, jos sitä rakkautta, oikeaa sellaista on olemassakaan. (N15:1922)

Kohtalon ja johdatuksen yhtäikainen käyttäminen oman suhteen alun epävarmuuden kuvaamisessa valmistaa lukijaa suhteen edessä olevaan loppuun. Onnettomuus, pakko ja epäily vahvistavat kertojan sanomaa, joka huipentuu epäilykseen rakkauden olemassaolosta. Kohtalon hyödyntäminen parisuhteen aloittamisen kuvauksessa korostaa asioiden vääjäämättömyyttä ja vapauttaa kertojan tulevien murheiden vastuusta. Kohtalon voimaa ja olemusta on pohdittu antiikista alkaen, mistä kirjoittamista harrastava kertoja on varmasti tietoinen. Kaunokirjallisuuden ja taidemusiikin (ooppera) lisäksi kohtalon vaikutusta ihmisen elämään kuvataan myös monissa populaarikulttuurin tuotteissa, melodraamoissa ja kevyessä musiikissa. Kuten kohtalo, myös johdatus viittaa ihmisen voimia suurempiin voimiin, kertojan tapauksessa omakohtaisen luterilaisen uskon kautta kristillisen diskurssin tarjoamaan Jumalan kiistämättömään tietoon ja oikeaan tapaan toimia. Elämäkerran loppupuolella, kun kertoja yrittää erota väkivaltaisesta miehestään monen avioliittovuoden jälkeen, hän joutuu kyseenalaistamaan Jumalan tahdon (Hatakka 2007, 37). Eroamisen kuvaamisen voi ajatella olevan performatiivinen teko, kertojan tapa ottaa kohtalo omiin käsiinsä.

Rakkaus avioliiton edellytyksenä – tai sitten ei

Onnellisen parisuhteen mahdollistavat esimerkiksi yhteensopivuus erilaisuudesta huolimatta, tai sen vuoksi. Yhteen kuulumisen voidaan ajatella liittyvän romanttisen diskurssin ainoan oikean ajatukseen. Tätä tukee mm. seuraavan kertojan elämäkerran loppupuolella kirjoittama katkelma, jossa kertoja puhuu myös rakkaudesta:

Työtovereina, järjestöelämässä, tuttavapiirissä olen puuhastellut paljon naisten kanssa. Avulias ja toverillinen olen, mutta ehkä minusta vaistoa sellaisen asenteen, että en ole syrjähyppyjä tekevää tyyppiä. Siksi minun on ollut helppo säilyttää luottamukseni siihen yhteen ainoaan ihmiseen, jolle Ounastunturin edessä lupasin olla uskollinen ja rakastaa. (M22:1932)

Läheskään kaikissa elämäkerroissa ei kuvailla rakkauden tunteita aikana ennen tai jälkeen avioliiton. Oman viitekehykseni ja 1900-luvun kulttuurin tuntemukseni valossa väitän kuitenkin, että oletus rakkauden suotavuudesta avioliiton solmimisen

perusteena on vahva. Se tulee esille myös sitä kautta, että kolmannen esimerkkielämäkerran kirjoittaja, N6, kiistää tunteneensa rakkautta miestänsä kohtaan:

Sulhaseni äiti ja isä olivat uskovaisia, joten ajattelin ehkä en sentään kehtaa heille tehdä sitä etten hyväksy miehekseni heidän poikaansa. Kai minä olin vähinsä oppinut pitämäänkin lapseni isästä. Mitään suurta rakkautta en ole kehenkään mieheen tuntenut koskaan. Olen elämässäni lukenut tuhansia rakkausromaanien ja tullut siihen tulokseen, että onpa mahtava mielikuvitus. Ei miehekseni mitään vikaa ollut. Hän oli komea, kova työmies sen aikaa kun oli terve. (N6:1907)

Miehestä pitäminen riitti kertojalle perusteeksi avioitua miehen kanssa – tosin raskaana olemisen sekä miehen vanhempien uskovaisuus sekä kertojan taloudellinen asema köyhänä ja orpona naisena ovat ehkä myös myötävaikuttaneet päätökseen. Kertoja on kuitenkin ilmeisen tietoinen rakkauden yleisyydestä avioliiton solmimisen perusteena tai yhtenä osatekijänä ja kertoo oman normista poikkeavan kokemuksensa, ehkä juuri siksi. Rakkautta ja rakastumista on tavattu pitää pitkän suhteen perustana muuallakin kuin tässä aineistossa. Romanttisen rakkauden kuvastossa voimakas rakastumiskokemus on ehdoton edellytys alkavalle parisuhteelle. Romanttista rakkautta tutkittaessa on kuitenkin todettu sama ongelma, jonka moni parisuhteessa eläjä on myös saanut tuta: rakkauden voimakas ja usein ohimenevä kokemus on hyvin erilainen kuin kokemukset pitkäkestoisessa kiintymyssuhteessa. (Jackson 1995, 52–53.)

Eräs mieskertoja kuvailee rakastumisen ja kestävän parisuhteen välistä dissonanssia seuraavin sanoin: hän erottelee *elämänsä ensimmäisen todellisen rakastumisen*, hän *rakastuu päättömästi ja seurauksista välittämättä jokaiseen kohdalleen osuneeseen naiseen*, hän *rakastuu vanhan kaavansa mukaisesti* ja avioituu. Eron jälkeen hän *rakastuu suin päin* ja avioituu uudelleen. Seuraa ero ja uusi asuinkumppani, jonka kanssa päätyy myös erilleen. Tässä vaiheessa ei kertojan kohdalle enää osu *mitään suurta rakkautta*. Hän alkaa seurustella työtoverinsa kanssa ja avioituu. Mies sanoo:

Taisi siinä olla minun puoleltani rakkauttakin, vaikkakaan ei mitään silmitöntä. (M31:1942)

Jo aikaisemmin rakkauden ihmettä kuvaillut, vuonna 1913 syntynyt nainen puolestaan korostaa (itselleen uskollisena) rakkauden merkitystä avioliiton solmimisen perusteena:

Kun myöhemmässä elämän vaiheessa eräs talon isäntä pyysi minua emännäksi, se olisi ollut niin sanottu ”naimakauppa” joita paljon tehtiin minun nuoruudessani. Mutta minä en tuntenut mitään rakkautta isäntään sen paremmin kuin hänen suureen taloonsakaan. Kieltäydyin tästä komeasta asemasta. Muistin kaikki edellä kertamani emäntäkoulun vastenmieliset työt. (N11:1913)

Kertojan mukaan naimakauppoja on hänen tietämyksensä mukaan tehty paljon, eli siis solmittu avioliittoja taloudellisin perustein, ilman rakkautta. Esimerkin mukaan tällainen toiminta on kuitenkin väärin. Tätä voidaan pitää esimerkkinä siitä, miten samassa kulttuurissa toimivat ihmiset tuntevat useita erilaisia tapoja antaa merkityksiä ja miten elämäkertojen tekstikatkelmissa korostuu kunkin kirjoittajan oma henkilökohtainen käsitys. Kulttuurisen tiedon ja käsitysten tutkimisen ehkä suurin haaste onkin jaetun tiedon ja henkilökohtaisten mielipiteiden välisten suhteiden hahmottaminen.

Se on myös yksi tämän työn haasteista, johon yritän vastata tuomalla esiin sekä yhteisiksi mielletyn kulttuurisen mallin rakenteen että keskenään erilaiset mielipiteet mallin komponenttien merkityksestä. Tosiasiallisesti kunkin esim. kansallisen kulttuurin kokonaisuuden sisällä on aina keskenään ristiriitaisia merkityksen-antotapoja ja eri ihmisillä toisistaan poikkeavat tavat käsitellä näitä tapoja. Rakkauden merkityksen tarkasteleminen osana heterosuhteen kulttuurista (ideaali)mallia on perusteltua, vaikka kaikki vastaajat eivät ole kokeneet rakkautta. Sama pätee muihinkin analyysiosioihin, joissa osoitan, miten erilaisia käsityksiä samasta asiasta kirjoittajilla voi olla.

Rakkauden kohdalla kirjoittajien kuvaamat tuntemukset vaikuttavat suhteellisen yhteneväsiltä. Rakkauden emotionaalinen kokemus vaikuttaa olevan samanlainen eri aikoina, kuten rakkauden kuvaukset huomattavan paljon vanhemmassakin säilyneessä kirjallisuudessa voivat osoittaa. Kaikki ihmiset eivät kuitenkaan ole kokeneet sellaista rakkautta, mikä on myös syytä muistaa. Arkisen, vuosikymmeniä kestäneen avioliiton yhteydessä rakkaudesta kirjoitetaan pääsääntöisesti vain vähän siitä huolimatta, että useimmilla kertojilla juuri rakkaus on johdattanut suhteeseen.

Rakkaus parisuhteessa

Moni sopuisammin alkanut yhteiselämä on tuttavapiirissämme päättynyt eroon, mutta vuosien kuluessa olemme vaimoni (nimi poistettu) ja minä saaneet kokea, mitä rakkaus voi olla. Avioliitostamme on vähin erin kehittynyt suhde, jota tämän maailman myrskyt eivät enää pysty ravistelemaan. Olemme monista asioista eri mieltä edelleenkin, mutta osaamme myös kuunnella ja ottaa toista huomioon. Mutta päästäksemme tähän meidän on ollut käytävä pitkä, vaiherikas ja vaikeakin taival. Siitä emme vielä paljon ymmärtäneet, kun lähdimme Otaniemestä vihkimisen jälkeen uudella autollani kohti Aulankoa ja kohti häilyä. Hän (nimi poistettu) oli ruskettanut kasvonsa ja valkeassa hääpuvussaan kuin kukka, kuin unelma. Ystävämme olivat saattamassa. Autossa luki Just Married ja purkit kolisivat perässä. Ihmiset vilkuttivat ja toivottivat onnea ja me hymyilimme onnellisina. (M35:1941)

Kertojan esimerkin voi kytkeä monenlaisiin kulttuurissa esillä oleviin rakkauden merkityksellistäjiin: vaikeuksien kautta voittoon pääsevä pariskunta, jonka rakkaudella me-yhteyttä ei pysty horjuttamaan, on sekä korkeakulttuurista (kirjallisuus, kuvataide, taidemusiikki) että populaarikulttuurista (televisio, elokuvat, musiikki) tuttu ajatus. Myös media (etenkin naistenlehdet ja iltapäivälehdet) hellii pitkäkestoisen parisuhteen ideaa. Riitta Jallinojan tutkimus Moderni säädyllyisyys tuo esille juuri mediajulkisuuden tapoja käsitellä aviosuhdetta etenkin glorifioimalla pitkiä suhteita. Aviosuhteen pitkä kesto on nostettu mediatapahtumaksi 1990-luvulla samalla tavalla kuin avioliiton muutkin vaiheet. Hänen mukaansa aviosuhteen vaiheet alkoivat muodostua mediatapahtumiksi pikkuhiljaa 1950-luvulta lähtien, jolloin oli jo muutamia haastatteluja vastanaineista kuuluisuuksista. 1970-luvulla erot ja uudet liitot nousivat otsikoihin. (Jallinoja 1997, 106–110, 116.)

Rakkauden voima

Ne, jotka ovat solmineet avioliittonsa rakkaudesta, ovat saaneet kokea rakkauden "alkuhuuman" loppumisen. Arjen sietäminen ja yhteiselämän käytännöistä sopiminen voi olla yllättävän vaikeaa. Seuraavan kertojan esimerkit kuvaavat rakkauden voimaa saada aikaa yllättäviä elämänmuutoksia ja sitä, miten rakkaus sitten arjessa yhteisten vuosien aikana toimii.

On se vaan kummaa tämä elämänmeno. Kukapa olisi uskonut että minä, kaupunkilaistyttö, hyvin koulutettu, ainut lapsi virkamiesperheessä istuisin navetassa "poikimisvahdissa" ihan omasta vapaasta halusta. Minä kun en juuri lehmää ollut nähnytään. Rakkaus – voi se rakkaus! Mitä yllätyksiä se ihmisille tuokaan. En kyllä ikinä olisi pystynyt arvaamaan että minusta emäntä sivukylässä tulisi. Eikä varmaan kukaan muukaan sitä olisi keksinyt. Tuskin vieläkään uskovat. (N50:1962)

Kun rakkaus on mullistanut kertojan elämän ja vienyt hänet emännäksi maatilalle, alkaa opetteleminen vaimon ja äidin sekä emännän vaativaan rooliin:

Kun sitten saimme rakennettua oman talon siihen sivukylään missä maammeikin olivat se helpotti paljon... viihdyin heti paremmin. Vieläkin isäntä teki töitä yötä päivää kun kaikki piti uudistaa, mutta näinhän minä sen ikkunasta aika usein ja opetin häntä tulemaan keskipäivällä syömään. Sitä paitsi oli taas vauva tulossa ja taas hyvin vaikean raskauden jälkeen meille syntyi toukokuussa 1984 poika. Nyt oli kaksi vaippavauvaa, uusi ammatti opittavana ja yliahkerä mies. Tämä oli kovaa aikaa. Isäntä halusi minut mukaan töihin, lapset ja talous tuottivat minulle yllin kyllin töitä. Mieheni vanhemmat auttoivat paljon, mutta sekin teki vaikeaksi päästä mukaan. Miehestäni tuli yhtäkkiä paljon jäykempi kun oli vaan kaksi vanhaa lehmää navetassa, juuri perustettu kettutarha, uusi talo velkoineen, kaksi lasta alle kahden vuoden, avuton vaimo, jne. Tunsin itseni usein niin epäonnistuneeksi, että toivoin vain että kaikki oli painajaisunta ja pian heräisin. Mutta nyt kun olin päässyt lähemmäs töitä opin myös vähitellen... mutta monta kovaa sanaa jouduin kuulemaan siitä kun en tiennyt mitä emännän kuului tehdä eri vuodenaikoina. Monta kertaa itketti, mutta rakkaus voitti aina. (N50:1962)

Kirjoittajien kuvauksissa rakkaus näyttäytyy keskeisenä tekijänä vaikeuksien kohdassa, arjessa ja ongelmissa – tilanteissa, joissa suhteen lopettaminen tai elämän radikaali muuttaminen on ehkä käynyt mielessä. Tällainen, ikään kuin kaiken kestävä ja esteet voittava rakkaus on tarjolla sekä kristillisessä että romanttisessa diskurssissa. Vaikka Paavalin korinttolaiskirjeessä kiteyttämällä kaiken kestäväällä rakkaudella tarkoitetaan ensisijaisesti Jumalan ja ihmisen välistä suhdetta, käytetään tätä esimerkkinä myös ihmisten välisissä suhteissa ja hyvä kristitty voi harjoittaa rakkauden tekoja myös oman konkreettisen elämänsä käytännöissä.

Romanttisen diskurssin rakkaus perustuu intohimoiseen tai jopa myyttisiin ulottuvuuksia saavaan ajatukseen kahdenvälisestä tunteesta, jota kukaan eikä mikään voi estää. Romanttisen merkitystavan mukaan kahden ihmisen suhde perustuu rakkaudelle, joka kannattelee sitä myös arjessa. On todennäköistä, että edellinen, 1960-luvulla syntynyt kertoja on elämänsä aikana kohdannut todennäköisesti lukemattomia tällaista kertomusta vahvistavia populaarikulttuurin kertomuksia.

Elämäkertojen parisuhdekuvauksissa rakkaus vakauttaa parin ja perheen elämää. Muutamilla pitkään naimissa olleilla kertojilla on se kokemus, että rakkauden laatu paranee kun yhdessä on oltu pitkään. Näissä tapauksissa rakkauden vaikuttava voiman ajatellaan ulottuvan myös parisuhteen ulkopuolelle:

Iloitsin vaimoni kanssa hänen edistymisestään, joka toi hänet jälleen luokseni kotiin ja toimistoon ja antoi mahdollisuuden normaalin elämän jatkamiseen. Mutta vielä enemmän

iloitsin siitä, että koettelemus oli avannut uusia ulottuvuuksia välillämme, sellaisia, jotka eivät olleet riippuvaisia kummankaan edistymisestä eikä maineteoista. Iloitsin myös siitä, että osasimme olla entistä paljon onnellisempia jokaisesta tämän hauraan elämän päivästä ja että ymmärsimme rakkauden merkityksen syvemmin sekä keskenämme, perheemme sisällä ja kaikkialla ympärillämme. (M35:1941)

Vaikka rakkaus näyttäytyy näissä kuvauksissa pääasiassa henkilökohtaisena tunnekokemuksena, on rakkaudella merkitystä myös välittömän tunnekokemuksen ulkopuolella. "Kaikkialle" levittäytyvä rakkaus vaikuttaa potentiaalisesti myös ihmistä ympäröivässä maailmassa. Välillä elämäkerroissa tulee esiin rakkauden yhteiskunnallista järjestystä uhmaava voima: edellä oli esillä virkamiesperheen tytär, joka löysi itsensä istumasta lehmän poikimisvahdista ja esimerkiksi eräs vuosisadan alkupuolella syntynyt naiskertoja (N5:1906) kuvailee suhdettaan isänsä talossa työskennelleeseen renkiin: aluksi isä ei hyväksynyt epäsäätyistä suhdetta, jolloin kertoja päättää, ettei mene koskaan naimisiin. Myöhemmin talon tytär ja renki kuitenkin päätyivät yhteen, romanttisen diskurssin kertomuksia vastaavalla tavalla:

Oli pääsiäisen aika. Kalliolla paloi kokkovalkea, jossa oli nuorisoa koolla. Nyt mies ilmestyi näköpiiriini pitkästä ajasta. Ei kauankaan viipynyt, kun läksi pois. Hän näytti minua kohtaan kylmenneeltä. Se oli uhmaa "ettei tukita kun ei tykätä". Kun olin itselleni vanhanpiian valan vannonut, en minäkään kaulaan kapsahtanut. Kuitenkin kun elettiin lähekkäin, melkein naapureina, oli joskus pakko lähestyä toisiaan. Niinpä se kauan kytynyt rakkaus syttyi uudelleen tuleen. (N5:1906)

Tämän jälkeen yhteiselämää ei voinut enää estää kukaan. Toinen saman ikäluokan kertoja kuvaa oman avioliittonsa alkua näin:

Pöytyällä ollessa täytin 17 v. Kävin kahdeksantoista keväällä kun syksyllä löysin elämän kumppanin. Ostettiin pienet kihlat. Mieheni oli maanviljelijän poika ja hän sai niin kovat pauhut kun niin köyhän maailman kulkurin meinaa ottaa. Rakkaus ei sitä vaan huomannut ja poika lähti pois kotoa ja haki työtä. Turusta sai pienen huoneen mihin mentiin asumaan. (N2:1901)

Vaikka yhteiskunnallisella asemalla on aina ollut merkitystä avioliittoa solmittaessa, on yleisiä ihanteita vastaan myös kapinoitu esimerkiksi yllä esitetyllä tavalla. Kapi-nallinen on tässä tapauksessa ollut varakkaamman perheen poika, joka uhmasi vanhempiensa ja nai varattoman tytön. Parisuhteiden liittyminen taloudellisiin järjestelyihin on selviö sekä historiallisesti että nyt.

Avioliitto on edelleen yleisin parisuhteen muoto, ja on arveltu, että jopa yhdeksän kymmenestä suomalaisesta avioituu jossain vaiheessa elämänsä. Useimmat avioituvat edelleen loppuelämäkseen ja avioero koetaan vaikeaksi henkilökohtaiseksi

tappioksi. Ero voidaan tuomita moraalisesti itsekkyytenä, laiskuutena tai lasten edun unohtamisena. Perinteinen avioliittoinstituutio ydinperheideologioineen ja sukupuolituneine työnjakoineen on edelleen mukana parisuhteen merkityksissä. (Husso 2003, 143–144, 146–147, 160.) Myös nykypäivän avioliitot ovat mahdollisen rakkauden lisäksi myös työ- ja talousliittoja, varsinkin jos suhteeseen liittyy lapsia.

Oikea rakkaus

Useissa kuvauksissa tulee esiin ajatus erilaisista rakkauksista: rakkaus voi olla hetkellistä ja haihtuvaa tai sitten "oikeaa", todellista rakkautta. Joissain kirjoituksissa rakkaudesta puhutaan kevyenä, ohimenevänä ja osittaisena kokemuksena. On esimerkiksi mahdollista rakastua vain *hiukan* (N17:1922). Oikea rakkaus on kuitenkin jotain muuta:

Me olemme vaimoni kanssa kumpikin työkyvyttömyyseläkkeellä...Kuitenkin tämä on parasta aika elämässämme viihdymme yhdessä kunnioitamme toistemme mielipidettä, yhteenkuuluvuus on vain lisääntynyt vuosikymmenien saatossa onhan rakkaus ajatonta jos se on oikeaa. (M24:1931)

Oikean rakkauden luonteeseen kuuluu vastavuoroisuus ja kestävyys. Siihen näyttäisi liittyvän myös pyyteettömyyttä ja anteeksiantoa:

Jaksan antaa anteeksi, toivottavasti voin joskus unohtaakin. Mutta tarvitseeko sitä unohtaa? Miekka on käynyt sieluni lävitse. Minä olen nainen, minulla on vain yksi mies, häntä rakastan kaikkine puutteineen. Nukahdan levolliseen laavuvuoteella käpertyneenä miehen syliin... Minulla on rakkauden ja anteeksiannon suuri voima. (N22:1932)

Rakkauteen liittyvä ajatus voimasta on myös hyvin yleinen joko niin, että rakkaus on voima itsessään tai että se antaa voimaa sille, joka rakkautta kokee. Kaikista mahdollisista rakkauden olomuodoista juuri "oikea" rakkaus on elämäkerta-aineistoissa lähinnä romanttisen ja toisaalta kristillisen rakkauden ihanteita. Jälkimmäisen pukee sanoiksi seuraava kertoja:

Elämä on merkillistä. Pieneksi ja kuihtuneeksi meni hän viimeisinä vuosinaan, tuo mies (nimi poistettu), kerran niin sievä, voimakas ja puoleensavetävä, silloin kun yhteistä onneamme rakensimme. Jospa se silloin oli kahden ihmisen välistä rakkautta. Vuosikymmenet antoi sille uuden nimen, lähimmäisen rakkaus. Jos kaksi ihmistä onnistuisi läpi elämänsä viettämään yhteistä harmonista elämää, tarvitseeko sen olla rakkautta, eikö se voisi olla vain tottumista. Rakkaus on niin suurta, tuota sanaa paljossa väärin käytetään ja niin voi käydä kuluneeksi fraasiksi. En kiellä, etteikö puhdasta, tosi jaloa rakkautta voi esiintyä, rakkautta joka kestää vain hetken kuoleman puuttuessa siihen. Valoisin puhdas rakkaus kestää vain yhden

sunnuntain, ei se arkea kestä. Ei hiottu jalokivikään soraan sortumista siedä, ei, fasetit himmenee himmenemistään. (N15:1922)

Kertojan käsitys "oikeasta rakkaudesta" on hyvin erilainen kuin kahdella edellisellä kertojalla, jotka korostivat rakkauden ajattomuutta ja voimaa. Lähimmäisenrakkauden ajatusta ei ainakaan tässä aineistossa sovelleta kovinkaan usein parisuhteen rakkauteen todennäköisesti siksi, että sen konnotaatiot vievät kauas parisuhteeseen olennaisesti kuuluvasta eroottisen suhteen maailmoista. Juuri tämän kertojan kohdalla epäilykset rakkauden mahdollisuudesta ovat selvästi esillä, ehkä siksi, että hänen avioliittonsa oli onneton – mikä mielestäni vahvistaa tulkintaa siitä, että rakkaus kuuluu parisuhteen kulttuuriseen malliin, ainakin ihannetapauksessa. Ilman rakkautta parisuhteessa eläminen on esimerkiksi tällaista:

Joskus kaipaen sanomattomasti turvaa ja luottamuksellista suhdetta ja kysyn miksi minulla pitää olla luonne joka ei sovi kaavaan. "Kaikki se kestää, kaikki uskoo ja anteeksi antaa." Tunnen olevani henkisessä keskitysleirissä koska vanhemmiten olen kärsinyt aiheettomasti mieheni mustasukkaisuudesta ja tuttavieni tenttaamisesta Aviorikosta en ole koskaan tehnyt ehkä siksi että se olisi voinut vapauttaa meidät molemmat. Houkutuksia ei ole puuttunut. Sepä tästä, tätä en olisi ikinä kenellekään puhunut. Onkohan tämä se "särmä". (N20:1920)

Parisuhdekuvauksiin kuuluu myös ongelmista kertominen. Tavallisimpia parisuhteissa esiintyviä ongelmia tässä aineistossa ovat miehen alkoholinkäytön aiheuttamat vaikeudet, pahimmillaan väkivalta. Muita kiistan aiheita – vaikkakin vain vähän kuvattuja – voivat olla raha, lasten kasvatus, kotityön epätasainen jakautuminen, sukulaiset, asuinpaikka ja sukupuolikäyttäytyminen, erityisesti uskottomuus. Jotkut mainitsevat arjen harmauden tai elämän rutinoitumisen uhkana parisuhteelle ja vain pari kertojaa kuvaa sitä, kuinka kodissa vallitsi hyvä henki ja sopuisa tunnelma. (Ks. Hatakka 2004, 77–78.) Konflikteista kirjoittaminen, kuten olen aiemminkin todennut, on tyypillinen kerronnan elementti jonka on nähty korostuvan elämäkertagenressä. Taloudelliset ongelmat ovat omiaan tekemään elämästä vaikeaa, myös parisuhteessa ja perheessä:

Sanotaan, että kun puute tulee ovesta, lentää rakkaus ulos ikkunasta. Luulen, että se taisi vanhempienikin kohdalla olla täysin mahdollista. Ainakin heidän keskusteluistaan päätellen. Sillä joskus ne ryöstäytyivät kiivaaksi torailuksi... (M19:1924)

Kansanperinteen diskurssia edustava sanonta kertoo rakkauden katoavaisuudesta ja haavoittuvaisuudesta ulkoisten paineiden puristuksessa. Taloudelliset ongelmat eivät kuitenkaan yksinään erota ihmisiä. Eroamaan päädytään useimmissa kertomuksissa moninaisten ongelmavyöhtien johdosta tai yksinkertaisesti siksi, että rakkaus loppuu.

Eräs kertoja oli kokenut rakkaudettomuutta puolisonsa taholta. Tilanne oli kuitenkin korjaantunut myöhemmin ja kirjoitushetkellä kertojan mielessä päällimmäisenä onkin rakkaus mieheen elämän voimavarana. Nuoruudessaan kertoja on ihastunut useita kertoja, odottaen jokaisen suhteen olevan *suurta rakkautta*. Elämäkerran esityksen mukaan kertoja ei tuntenut muita tapoja tutustua vastakkaiseen sukupuoleen ennen kuin vasta yhden kehnosti päättyneen romanssin jälkeen. Suhde aviomieheen on monivaiheinen: kertoja tutustuu ja alkaa lopulta seurustella pojan kanssa. Suhde jatkuu useita vuosia. Se ei ole *roihuavaa rakkautta* ja välillä kertoja yrittää tapailla muitakin miehiä:

Muttei siitä mitään tullut, ajattelin koko ajan kaveriani ja suhteellemme aiheuttamaa vaaraa. Kai minä olin jo silloin vammautunut rakkaudessani, pelkäsin hylätyksi tulemista, sitä ettei kukaan minusta välitä. Kumma ristiriita, halusin olla vapaa ja riippumaton, mutta samaan aikaan kaipasin myös jatkuvuutta ja turvaa. Isän ja kodin rakkauden kaipuuta tämä varmaan oli, nyt jälkeensä sen ymmärrän, olin jäänyt lapsena vaille rakkauden ja turvallisuuden tunnetta...(N41:1950)

Parisuhteen käytännöt opitaan useimmiten omasta kodista. Perheterapiassa on menestyksellisesti sovellettu ajatusta, jonka mukaan me kaikki kannamme mukana omien vanhempiemme käyttäytymismalleja. Esimerkiksi se, miten omat vanhemmat ovat toimineet konfliktitilanteissa – puhutaanko asioista, huudetaanko vai ollaanko ehkä aivan hiljaa – voi olla tiedostamattomasti mallina myös omalle toiminnalle. Näin toimitaan myös muiden parisuhteen tilanteiden kuin konfliktien kanssa. Myös kirjoittajat viittaavat välillä omiin vanhempiinsa tässä mielessä. Vielä tätäkin kiinnostavampi on mielestäni ajatus, joka tulee esille muutamissa edellä esitetyn esimerkin kaltaisissa kuvauksissa: näissä vanhempien rakkaus ja sen kautta tunnettu turvallisuus ovat se seikka, jota myös parisuhteelta haetaan.

Kulttuurintutkimuksessa onkin hyödynnetty paljon psykoanalyysin argumentteja. Oma yritykseni tarkastella kirjoittajien ilmaisemia merkityksiä rakentavia diskursseja asettaa kuitenkin esimerkiksi psykoanalyysin osaksi populaaritieteellistä diskurssia, joka tarjoaa tapoja antaa merkitystä oman elämän tapahtumille. Vanhempien ja parisuhteen rakkaudesta kirjoittaa esimerkiksi seuraava kertoja, joka on ollut vaimolleen uskonon (tai hänellä on ollut ns. rinnakkaissuhde). Hän pohdiskelee syitä uskotomuuteen ja kirjoittaa:

Mietin mikä minä oikeastaan olen? Olenko aina vietävissä kun joku sitä vaan haluaa? Mitä olen hakenut näistä suhteista, rakkauttako, sitä rakkautta, jota vain oma äiti voi antaa? (M32:1941)

Samaan tapaan kuin edellinen kirjoittaja, tämä kertoja kokee jääneensä vaille toisen vanhemman rakkautta ja pohtii nyt, onko parisuhteen ulkopuolelle suuntautunut kiinnostus tämän ikuisen kaipuun täyttämistä. Sama psykologispohjainen, populaaritieteellinen selitysmalli on käytössä myös joillain heistä, joiden puoliset ovat uskottomia tai kyvyttömiä rakkauteen. Esimerkiksi eräs kirjoittaja kärsii miehensä uskottomuudesta, mutta vielä sitäkin enemmän rakkaudettomuudesta. Kertoja sanoo suoraan, että hän ei ole antanut miehelleen avioeroa, vaikka tämä on sitä pyytänyt. Kirjoittaja on edelleen avioliitossa, vaikka mies asuu toisella paikkakunnalla. Vaimo muistelee suhteen kulkua, kuinka ennen vielä ajatteli *rakkautensa riittävän*. Nykyisin hän *havahtuu välillä miettimään, millaista on elämä, jossa toiselta ihmiseltä saa rakastavaa kohtelua*. Hän kertoo, että miehen puolella on jäljellä enää *mennyt rakkaus*. Kertoja selittää miehensä käyttäytymistä ja kovia sanoja populaaritieteellisen diskurssin keinoin mm. miehen ankealla lapsuudella ja sillä, että tämän äiti ei koskaan uskaltanut puolustamaan poikaansa. Hän epäilee, ettei voi auttaa miestä: *Silti olen vielä jaksanut odottaa, kun olen luonteeltani malttavainen*. (N32:1943) Kertojan uhrautuvaisuudesta, sanoisinko äidilliseen liitetystä loputtomasta jaksamisesta huolimatta mies ei anna eikä löydä rakkautta vaimonsa luota.

Rakkauden jälkeen

Rakkaudesta kirjoittavat sekä miehet että naiset, joskin naiset kirjoittavat siitä miehiä enemmän. Nuoremmat mieskertojat kirjoittavat rakkaudesta enemmän kuin vanhat, mikä viitanee maskuliinisuuden merkityksissä tapahtuneisiin muutoksiin, kuten nuorempien miesten elämässä mahdolliseen tunne-elämän korostamiseen. Seuraavassa elämäkerta-aineiston keski-ikäisiä kirjoittajia edustava, kirjoitushetkellä viisikymppinen mies kuvailee ensirakkautensa päättymistä näin:

Siis ensimmäiset eronkyyneleet tuli itkettäväksi. Ne kyyneleet vuodatettiin joen varressa vastapäätä historiallista ravintolaa, kirkon varjostaessa taustaa. Joku kallonkutistaja psykiatri sanoisi että elämäni myöhemmätkin vaiheet saivat alkunsa siitä illasta. Tiedä sitten, mutta se lämmin kesäilta tulee mieleen vieläkin kovin usein. Vaikka takana on kaksi haaksirikkoista avioliittoa kolmannen kerran tällä hetkellä naimisissa. En voi unohtaa sitä alkukesän hämärää iltaa. Tytön (nimi poistettu) itkettyneitä silmiä hänen noustessaan bussiin.

Kohtalonko saattamana tai miksi mutta en ole kertaakaan tavannut häntä sen illan jälkeen. Olen kyllä kuullut että hän on avioitunut ja elää onnellista elämää. Mielessäni käväisee jos, kuten niin usein ennenkin kun muistelen menneitä. Pyyhkäisen sen pois ajatuksistani. En pysty edes kuvittelemaan olisiko elämäni sen kummallisemmassa mallissa vaikka asiat olisi järjestyneet toisin...(M31:1942)

Eron lopullisuus, haikeus ja kohtalonomaisuus mietityttävät kertojaa vielä vuosikymmenten jälkeen, sillä romanttisen diskurssin tarjoama loputtomien mahdollisuuksien avaruus on houkutteleva. Mitä jos olisimme jääneet yhteen? Olisiko elämäni nyt toisin? Olisinko itse toinen? Olisinko onnellisempi kuin nyt?

Päättyneet ensirakkaudet ovat jättäneet moniin kertojiin pysyvän muistijäljen. Seuraavan kertojan kohdalla tapaus oli traaginen, sillä kertojan hylkäämä nuorimies teki itsemurhan:

Lapsellista romantiikkaa, sanoisi joku. Oli mitä oli, mutta kaunista oli kaikki siihen saakka kun toisiamme lähellä olimme. Tiesin hänen todella puhtaasti rakastavan, niin tein minäkin, silloin kun se kauneinta oli. Mutta miksi, miksi?? Oliko sota joka vei ystävän hermot? Oliko jotain suurempaa josta en tietoinen ollut? Vai oliko tuon vanhan laulun säkeet 'rakkauden tähden vaan moni vaipuu tuonelaan, kun ei saa omistaa jota sydän rakastaa...' jotka noissa olosuhteissa sammutti nuoren miehen toivonkipinät? Vaiko nuo kaikki arvelut yhdessä? (N15:1922)

Ei ole varsinaisesti väliä sillä, minkä nimenomaisen laulun sanoja kertoja lainaa – sillä tämännäköisiä sanoituksia on lukemattomia. Aineistossa on myös kertojia, jotka suhtautuvat menneisiin suhteisiin kevyemmin ja yleensä ottaen rakkauden katoavaisesta luonteesta ollaan elämäkerroissa varsin hyvin perillä. Kansanperinteen diskurssin mukainen realistinen rakkauskäsitys asettuu seuraavassa esimerkissä vastakohdaksi romanttisen diskurssin rakkauskäsitykselle:

Elämä jatkui, vartuimme aikuisiksi. Osaltani kävin käytännön kouluja ja kursseja, rakastuin, ihastuin, petyin ja taas uudelleen, kuten kaikki nuoret aina ovat tehneet. Olin paljon lukenut, mutta myöskin hempeitä tyttöromaneja sekä Hilja Haahtia ja muita sellaisia, joten kaikissa ihanteissa oli liikaa romantiikkaakin. (N1:1904)

Romanttisen kirjallisuuden vastaanottoa tutkinut Janice Radway on todennut, että viihteellisten romanttisten kirjojen (nais)lukijat ovat hyvin tietoisia lajityypin liioittelevasta luonteesta ja että juuri niiden epärealistisuus on osa lajin viehätystä (Radway 1987). Lukijat nauttivat sellaisesta intohimosta ja romantiikasta, jota heidän omassa elämässään ei ole (enää?). Romanttisen rakkauden tuotteissa on tärkeää, että tarina päättyy juuri siihen kohtaan, jossa pariskunta "saa toisensa", mutta se ei missään tapauksessa voi kuvata elämää esimerkiksi häiden jälkeen, siis arkea.

Romanttisen rakkauden odotus voi olla ehkä tyydyttävämpi kokemus kuin sen täyttymys: viihdekirjallisuudessa kuvattu parisuhteen alkuun liittyvät tunnemyrsky ja seurustelu ovat kuin loputon esileikki tai välitila, jossa etenkin nainen on koko ajan pääroolissa ja vapaa esimerkiksi vaimouden roolista. (Voaden 1995, 78–81.) Kun avioliitto on solmittu todellisessa elämässä, rakkautta pitäisi kuitenkin edelleen olla:

Avioliiton ensimmäisinä vuosina huomasin ja petyin. Koti oli vain huoltopaikka kävi paitaa vaihtamassa. Elämä oli pyörien päällä, toisia rakkaus siivitti, minulle vain risuja kantoi taksiautoilija. (N29:1934)

Kertojan avioliitto oli hänen mukaansa alun perin rakkausavioliitto, joten kertojalla oli ikään kuin oikeus odottaa rakkautta myös jatkossa. Hän joutui kuitenkin pettymään miehensä käytökseen yhteisen elämän alettua ja viimein 27 vuoden jälkeen pariskunta eroaa. Kertojan tarina ei ole ainutlaatuinen. Eräs toinenkin kertoja kuvaa jo loppunutta avioliittoaan näin:

Avioliitto entisen naapurinpojan kanssa. Se oli rakkausavioliitto, vieläkin sanon näin. Siis ihan molemminpuolinen. Mutta mieheni menestyminen antoi hänelle sellaista uhoa, että lapsenhoito-ongelmien ilmaantuessa houkutteli minut luopumaan virastani. Sitten tuli kuvaan mukaan hänen pitkäaikainen selkäsairaus ja tämän myötä taloudellista vaikeutta sekä hänen henkinen romahdus itsemurhauhkauksineen. Sota oli kuluttanut myös miestäni, arvaan sen, koska olihan hän ollut rintamalla koko jatkosodan ajan ja haavoittunutkin kerran. (N17:1922)

Kertojan elämäkerrassa käydään läpi koko avioliitto suhteellisen yksityiskohtaisesti ja siinä vaiheessa kun tilanne on mennyt jo huonoksi, kertoja kuvaa elämää rakkaudetomassa liitossa näin:

Yhteistä oli myöskin se, että olimme molemmat avioliitossa, tässä kuollessa kulmassa, jossa toinen osapuoli on vetäytynyt erilleen, hylännyt toisen ihmisen. Yksinäisyys ahdisti meitä molempia tahoillamme. (N17:1922)

Rakkauden ja parisuhteen mahdollistama kokemus yhteydestä toiseen, me-henki, kahden yhdessä muodostama yksikkö ja yksinkertaisesti seura ja mahdollisuus kommunikoida mieltä askarruttavia asioita luottamuksellisesti – on useiden ihmisten mielestä ja kokemuksen mukaan tärkeää omalle hyvinvoinnille. Tätä käsitystä vahvistetaan monin eri diskurssein ja onnistunutta, useimmiten pitkäkestoista parisuhdetta pidetään hyvän elämän yhtenä rakennuspuuna. Monen kirjoittajan mielestä ilman rakkautta toisen ihmisen kanssa eläminen on vaikeaa tai suorastaan mahdotonta:

Alkuhuuman haihduttua huomasimme olevamme aivan muuta kuin mitä olimme luulleet tai toivoneet. Pasi olikin juro, sulkeutunut, erittäin mustavalkoisesti asioihin suhtautuva, omiin tapoihinsa piintynyt. Minä taas olin ailahtelevainen, itsepäinen, tuhlaavainenkin. Rakkautta ei siis ollutkaan tarpeeksi, että olisimme voineet hyväksyä nuo toistemme huonot puolet. (N43:1955)

Kertojan kuvaus hyödyntää esimerkiksi populaaripsykologisessa kirjallisuudessa esitettyä käsitystä parisuhteen erilaisista vaiheista ja ihmisten persoonallisuuksista. Näiden parisuhdetta vaikeuttavien esteiden yli voi kuitenkin päästä, jos on tarpeeksi rakkautta. Kaikissa tapauksissa rakkauden riittämättömyys, rakkauden hiljainen hiipuminen ja eroaminen eivät sisällä suurta dramatiikkaa ja eroaminen voi käydä myös suhteellisen kivuttomasti, kuten seuraavasta esimerkistä on luettavissa:

Olin naimisissa. Jalat oman pöydän alla. Nuorena tuntemani pelko siitä että en pääsis naimisiin oli ollut turha. Avioliitosta siunaantui kaksi lasta, tyttö ja poika. Tehtiin velkaa ja ostettiin. Oltiin menevä nuoriperhe. Pelasin silloin pesäpalloa pääsarjatasolla. Tällä ansiolla pääsin Turun kaupungin töihin putkimieheksi. Tulot eivät olleet suuret, mutta eivät menotkaan. Elää kituutettiin tasarahalla. Saatiin vaihdettua auto kun entisen velat oli maksettu. Hierottiin yhteiselämää toistakymmentä vuotta. Lapset varttuivat kouluikänsä. Vaimo oli kotiäiti. Katsoimme että lapset tarvitsevat äidin kotona. Avioliittomme rutinoitui. Kasvoimme erilleen kuten hienosti sanotaan. Minua viehätti välillä vieraatkin naiset. En sen kummemmin seurannut vaimoni menoja. Niinpä sitten kun hän kertoi haluavansa eron yllätyin melkoisesti. Hän oli tavannut toisen miehen joka veisi hänet pois putkimiehen perheen arkipäiväisyydestä. Hän nautti lääkärin. Kun jälleen pystyin ajattelemaan järkevästi, ei asia niin kamalalta tuntunutkaan. Saisinhan takaisin vapauteni ei minulla suuremmin sellaista ollut vielä koskaan ollutkaan. Lapsista jäi ainoa syyllisyyden tunne, kuin olisin hylännyt heidät suostuessani eroon. Ero sovittiin hymyillen. Jäämme hyviksi ystäviksi entisen vaimoni kuin myös hänen uuden miehensä kanssa. (M31:1942)

Kertojan kuvaus käsittelee sekä rakkauden ja seksuaalisuuden että sukupuolen sosiaalisen rakentumisen aineksia varsin analyttisesti. Parisuhteen päättymiseen ei liity suurta emotionaalista myllerrystä ainakaan alkuhämmästyksen jälkeen (toisin kuin kertojan seuraaviin avioliittoihin), eikä esimerkiksi uskottomuus näyttäydy varsinaisena ongelmana niin kuin monissa muissa kuvauksissa. "Erilleen kasvaminen" viittaa kulttuurissa yleiseen parisuhdepuheeseen, jonka yhden juonteen muodostavat erilaiset neuvot ja ohjeet: parisuhdeaiheisia kursseja järjestetään sekä kaupallisten yrittäjien että esimerkiksi evankelisluterilaisen kirkon toimesta. Useimmiten psykologiseen traditioon pohjaavia parisuhdekirjoja on tarjolla runsaasti ja ne rakentavat populaaritieteellistä diskurssia omalta osaltaan.

Kertojan esimerkissä on havaittavissa vaikutteita myös yhteiskunnallisesta diskurssista, sillä hän viittaa vaimon uuden miehen sosiaalisesti korkeampaan statuk-

seen. Miehen sukupuolen rakentumisessa ammatti on yksi tärkeä muuttuja sekä yleensä että parisuhteen kulttuurisessa kuvastossa. Parisuhteen näkeminen miehen vapautta rajoittavana tekijänä voi liittyä sekin populaaritieteellisen diskurssin tapaan merkityksellistää mieheyttä: miehen olemukseen kuuluu tarve olla riippumaton ja hänellä tulisi olla oikeus toteuttaa itseään vapaasti esimerkiksi seksuaalisuuden saralla, sillä miehen biologia on erilainen kuin naisen, mies yksinkertaisesti tarvitsee useita kumppaneita ja seksiä enemmän. Vastakohtaisena ajatuksena tälle riippumattomuudelle kertoja kuitenkin kokee pahaa mieltä joutuessaan eroamaan lapsistaan, joihin on ilmeisen sitoutunut. Ihmiset käyttävät kulttuurisia diskursseja valikoiden ja samalla henkilöllä voi olla keskenään ristiriitaisia käsityksiä. Ihmiset voivat myös helposti olla eri aikoina erilaisessa asemassa suhteessa eri diskursseihin. Vaikka kaikki kertojat eivät kirjoita esimerkiksi rakkaudesta, he tietävät mitä se voi olla ja että rakkaus kuuluu parisuhteeseen, ainakin aluksi. Toinen parisuhteen jatkumiselle välttämätön tekijä on yhteinen sukupuolielämä.

2. Seksuaalisuus parisuhteen osatekijänä

Seksuaalisuus on tutkimuksessani parisuhteen kulttuurisen mallin yksi osatekijä. Naiseuden, mieheyden ja rakkauden tavoin se on välttämätön osa heteroseksuaalista parisuhdetta sen yleisen kulttuurisen käsityksen mukaan, jota elämäkerrat heijastelevat. Toisin kuin sosiaalisen sukupuolen ja rakkaudenkin kuvauksia, parisuhteen seksuaalisuutta on kuvattu elämäkertoissa varsin niukasti. Vaikka monet kirjoittajat vain viittaavat seksuaalisuuteen, on oletus siitä selkeästi luettavissa mukaan parisuhteen kertomuksiin. Se että jostain vaietaan, ei tarkoita, etteikö asia olisi olemassa tai tärkeä. (Ks. Nenola-Kallio 1986, 175 ja tätä koskien Knuuttila 2002.)

Seksuaalisuuden historiaa laajasti tutkineen Foucault'n tutkimukset (1976–1984) ja käsitys seksuaalisuuden diskursiivisesta rakentuneisuudesta on mukana myös omassa työssäni, vaikka liikunkin hyvin erilaisen aineiston ja ajanjakson parissa. Naistutkimuksen ja queer-tutkimuksen keskeinen vaikuttaja Judith Butler on jatkanut Foucault'n jalanjäljissä määritellen seksuaalisuuden historiallisesti erityiseksi vallan, diskurssien, kehojen ja affektien organisaatioksi (1989, 92). Tämän mukaan ihmisen seksuaalinen identiteetti ei ole niinkään ihmisen sisintä olemusta ilmaiseva ydin, vaan

tiettyjen kulttuuristen konventioiden esitys, jota tuotetaan – samoin kuin sukupuoli – jatkuvasti erilaisissa käytännöissä. (Corber & Valocchi 2003, 3-4.)

Butlerin rakennelmasta on tässä työssä hyötyä siksi, että se määrittelee heteronormatiivisuuden ideologiaksi ja normiksi, joka merkitsee muut seksuaalisuudet toisiksi. Lisäksi se kontrolloi myös heteroseksuaalisuutta. Heteroseksuaalisuus rakentuu kulttuurisesti yhtenä tietynlaisena seksuaalisuutena, mitä se ei ihmisten henkilökohtaisten elämäkäytäntöjen kontekstissa tietenkään ole. Tässä tarkastelen sitä, mitä elämäkertojen kirjoittajat ovat asiasta kertoneet, eli miten he sen määrittelevät. Lisäksi haen aktiivisesti yhtymäkohtia kertomusten ulkopuolelta aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta ja yhteiskunnallisista muutoksista.

Tässä työssä seksuaalisuutta tarkastellaan omaelämäkertojen parisuhdekuvausten kautta, jotka nekin ovat tapa tuottaa sukupuoli. Seksuaalisuuden representaatiot ovat edellä mainitun mukaisesti kulttuurisia konventioita ja ne ovat erottamattomasti kietoutuneita sukupuolen tuottamiseen. Parisuhde on sukupuolen ja seksuaalisuuden performatiivi, jatkuva sosiaalisen sukupuolen ja kulttuuristen määrittelyjen tuottamisen paikka. Elämäkerroissa esiintyvät seksuaalisuuden kuvaukset ovat osa tätä performatiivia.

Tällaisen teoreettisen lähtökohdan muotoutuminen on tapahtunut aineiston lukemisen kautta, sillä seksuaalisuus on omaelämäkerran kirjoittajien mielestä parisuhteen olennainen osa. Vaikka seksuaalisuus tai seksuaalikäyttäytyminen ei tule korostetusti esille kuin osassa elämäkerroista, väitän, että kaikissa kirjoituksissa on oletus seksuaalisesta kanssakäymisestä parisuhteeseen kuuluvana toimintana. Käytännön tasolla kertojat osoittavat jälleen, että variaatiota seksin määrän, laadun ja solmittujen sopimusten suhteen on enemmän kuin mitä kulttuurinen malli tarjoaa. Syyt siihen, että seksuaalisuudesta ei kirjoiteta kuin vain osassa elämäkertoja, johtunevat persoonallisuuseroista, kirjoittajien edustamista kulttuurieroista (ajallisia ja viiteryhmällisiä) sekä siitä, että seksuaalisuus on kuitenkin omakohtaisena kokemuksena asia, jota ei haluta jakaa – vaikka seksiä sinänsä hyödynnetään esimerkiksi kaupallisesti ja näkyvästi. Neljäntenä syynä voi olla vielä genren vaatimus keskittyä elämän tiettyihin puoliin ja/tai kirjoituskonteksti (arkistolle,

tutkijoille). Lisäksi parisuhteeseen kuuluvan seksuaalisuuden itsestäänselvyys yhdistettynä henkilökohtaisuuteen tekee sen eksplikoinnin ehkä tarpeettomaksi.

Suuri osa erotiikan maailmaan sijoittuvista kertomusjaksoista liittyy kertojien ensimmäisiin sukupuolisiin kokemuksiin lapsuudessa tai nuoruudessa. Näistä kirjoittavat erityisesti miehet: seksuaalinen suorituskyky ja kokemus ovat miehen mallissa toivottuja ominaisuuksia. Aineistossa löytyy myös esimerkkejä siitä, että liian aktiivinen mies voi saada huonon maineen samaan tapaan kuin seksuaalisesti aktiivinen nainen, joskin perustelut ovat erilaiset. Kaiken kaikkiaan miehen suorituskyky ja etenkin nuoruuden epäonnistumiset ja epävarmuus ovat miesten elämäkertojen ainesta.

Keskityn tässä työssä pääasiassa niihin mainintoihin, jotka kuvaavat seksuaalisuutta vakituksessa parisuhteessa. Suomalaisten seksitapoja on tutkittu kattavasti sosiologien toimesta, eikä tarkoitukseni ole paneutua seksuaalisuuden kaikkiin mahdollisiin ilmenemismuotoihin ja niiden merkityksiin. Sen sijaan se, miten seksuaalisuuteen liittyvät maininnat ovat kytköksissä parisuhteisiin sekä naisen ja miehen rooleihin parisuhteen komponentteina, on kiinnostavaa. Jos samalla saadaan etnografista tietoa ”kansan” seksuaalikäyttäytymisestä, niin se nähtäköön varsinaisen analyysikohteen oheistuotteena.

Kuten mainittu, koska aihe on intiimi, ovat kuvaukset usein niukkoja. Eniten kerrontaa syntyykin tilanteista, joissa parisuhteeseen sopivaa seksuaalikäyttäytymisen tai -sopimuksen odotuksia on rikottu esimerkiksi uskottomuuden kautta. Pyrin kuitenkin nostamaan esiin hienovireisemmätkin viittaukset. Olen koonnut seksuaalisuuteen liittyviä mainintoja temaattisen luennan aikana seksi ja uskottomuus-otsikoiden alle, jotka molemmat ns. nousivat aineistosta. Aineiston analyysin yhteydessä huomasin, että seksuaalisuuden kertomuksissa tehdään aina selväksi, mihin kohtaan suhdetta seksi liittyy – onko kyseessä ennen suhdetta, sen aikana, jälkeen vai mahdollisesti satunnainen, parisuhteen ulkopuolinen seksi. Tämän vuoksi olen jakanut myös aineistoesimerkit kolmeen kategoriaan, suhteen alkuvaiheeseen, vakiintuneeseen suhteeseen ja suhteen ulkopuoliseen/jälkeiseen seksuaalisuuteen. Neljäs esimerkkien kategoria muodostuu niistä tekstikatkelmista, jotka kuvaavat

nuoren miehen ja naisen tietämättömyyttä, kuvitelmia ja ensimmäisiä kohtaamisia seksuaalisuuden kanssa. Aloitan aiheen käsittelemisen niistä.

Nuoren kertojan käsitykset seksuaalisuudesta

Tietämättömyys

Tieto seksuaalisuuteen ja esimerkiksi lisääntymiseen liittyvistä asioista välittyy lasten ja nuorten keskuudessa ikätovereiden kautta, suullisena perinteenä. Yksi 1910-luvulla syntynyt nainen muistelee sitä, kuinka hänelle selvisi, ettei lapsia löydetä, eikä niitä tuo haikarakaan. Vanhemmat nuoret yrittävät selittää asiaa tavallaan, mutta:

Hataraksi se asia kyllä minulla jäi, mutta ei siitä niin väliä ollut. Tiesinhän kuitenkin että olin äidin masussa kasvanut, silloin kun olin vielä ihmisen alku. (N10:1913)

Myös omien vanhempien rooli tiedon välittäjinä on suuri. Eräs 1900-luvun alussa syntynyt mies kirjoittaa äitinsä antaneen seuraavanlaisen ohjeen: *Älä koskaan tee mitään sellaista kenellekään tytölle mitä et tahtoisi jonkun muun pojan tekevän omalle sisarellesi.* (M4:1907) Elämänohjeisiin kuuluu vielä se, ettei pojan tule tehdä mitään, mitä hän ei soisi äitinsä näkevän – mutta se ehkä liittyy muuhun kuin käyttäytymiseen tyttöjen kanssa. Pojalle opetetaan siis suullisen perinteen välityksellä kansanperinteen diskurssin mukaista tapaa suhtautua kunnioittavasti tyttöihin, minkä tulkitsen tarkoittavan lähinnä pidättäytymistä seksuaalisesta käytöksestä ilman vakaita jatkoaikeita, eli ajatusta seurustelusta. Äidin ohjeessa voi aavistella myös kristillisen diskurssin tapaa suhtautua kanssaihmiisiin – kohtelee muita niin kuin toivoisin itseäsi (tai läheistäsi) kohdeltavan.

On mahdotonta tietää, kuinka paljon vanhempien tarjoama kotikasvatus vaikuttaa ihmisten käsityksiin seksuaalisuudesta. Asiaa on kuitenkin yritetty tutkia: 1971 teetetyn kyselytutkimuksen mukaan puolet 18–54-vuotiaista vastaajista oli sitä mieltä, että heidän lapsuudenkodissaan oli suhtauduttu seksuaalisuuteen hyvin salailevasti. Melko salailevasti oli suhtauduttu noin viidesosassa kodeista. Vain joka kymmenes kodeista oli vastaajien mielestä melko tai hyvin avomielinen. Kaikkein eniten salailua oli tämän tutkimuksen mukaan maanviljelijäväestön keskuudessa. Myös kodin uskonnollisuus on ollut omiaan lisäämään salailua. Maalaiskodeissa on kyselyn

tulosten mukaan annettu myös vähemmän sukupuolivalistusta kuin kaupunkilaiskodeissa, joissa taas on jaettu tietoa tytöille suhteellisesti enemmän kuin pojille (Sievers, Koskelainen, Leppo 1974, 162–165, 172–178). Seuraavan kertojan tärkeä tietolähde oli isoäiti:

Se kesä oli minulle mieluinen ja olin kuin muutkin rakastuneet sillä erolla, että mummun varoitukset olivat mielessä: köyhällä on vain kunnia, se on säilytettävä millä hinnalla hyvänsä. Kesän mentyä hän rupesi vaativaksi, mies tarvitsee naista, hän hipelöi polvia ja oli vihainen. Silloin minussa alkoi raksuttaa. Karkuun vain. Että sillai siinä kävi. (N19:1923)

Sukupuolivalistusta ja -kasvatusta on ollut tarjolla myös asiaan vihkiytyneessä kirjallisuudessa, jota on myös tutkittu. Tutkimuksessa on nostettu esiin mm. 1900-luvun alkupuolella ahkerasti luetun vapaakirkollisen ruotsalaislääkäri Wretlindin opaskirja, joka käsittelee ”siitineloä säännöllisessä ja kivulloisessa tilassa” ja kertoo mm. ”naisen omituisesta ruumiinrakenteesta” sekä onanian vaaroista. Sukupuolioppaiden sisältö monipuolistui pian 1900-luvun alkupuolella, mutta vain hetkellisesti. Relatiivisempaa sukupuolimoraalia esittelevät kirjat olivat joka tapauksessa tuolloinkin vähemmistö. Kouluissa sukupuoliasioista vaiettiin aina toisen maailmansodan loppuun asti. Vuonna 1948 asetettiin opetusministeriön toimesta asiantuntijaelin, jonka tehtävänä oli laatia siveellisyyskasvatuksen opetus- ja kasvatusohjelma. Ryhmän työn tuloksena painettiin valtion varoilla opaskirja Perhekasvatusta tehostamaan, jota jaettiin kouluihin ja opistoihin, kunnanlääkäreille, kirkkoherranvirastoille ja nuorisojärjestöille. Tieto ei kuitenkaan ottanut levitäkseen. Vuonna 1952 julkaistiin opaskirja ”Lapsuus- ja nuoruusiän sukupuolinen kehitys ja kasvatust”, joka hyvistä tarkoituksistaan huolimatta tuli jatkaneeksi vuosisataista perinnettä niin naisten, miesten kuin itsetyydytyksenkin määritelmässä. Ehkäisyvälineitä kirjassa vastustetaan laskelmointina ja itsekkäänä harkintana. (Nieminen 1951, 155, 256, Sievers, Koskelainen, Leppo 1974, 152–155.) Elämäkerta-aineistossa sukupuolivalistuskirjallisuus henkilökohtaisena tiedon lähteenä mainitaan ainakin kerran: tässä tapauksessa murrosikäinen tyttö saa kipeästi kaipaamaan informaatiota siskonsa lainaamasta kirjasta. (N22:1934).

Kouluissa annettua sukupuolivalistusta ei mainitse kukaan, vaikka kansakoulujen opetussuunnitelmassa oli 1950-luvulla joitain sukupuolikasvatukseen viittaavia kohtia. Aikaa 1950-luvun puolesta välistä 1960-luvun puoleen väliin on kutsuttu perhekasvatuksen kaudeksi, jolloin eri järjestöt ja kirkko yrittivät herättää keskustelua

yhteiskunnallisten muutosten aiheuttamista perheongelmista. Sukupuoliopetusta ei ollut kansakouluissa, eikä myöskään keskikoulutasolla. Lukion terveyskirjassa kerrottiin jo jopa hedelmöityksestä, joskaan ei kerrottu sitä, miten siittiö ja munasolu toisensa kohtaavat. Laajamittainen keskustelu sukupuoliopetuksesta lähti käyntiin vasta vuoden 1965 seksuaalikevääksi nimitetyn ajanjakson jälkeen. Seksuaalikevääseen kuuluivat Ylioppilaslehden ja Medisiinari-lehden seksuaalinumerot, lukuisat paneelikeskustelut, ev.lut. piispojen julkilausuma vuodelta 1966.

1970-luvulta lähtien sukupuolivalistuksen määrä kouluissa on kasvanut huomattavasti, mutta ainakin vielä 1990-luvun alussa, jolloin myös tässä käytetyt elämäkerrat on kirjoitettu, vain 25 % miehistä ja 32 % naisista oli sitä mieltä, että koulun sukupuolivalistus oli riittävää. (Sievers, Koskelainen, Leppo 1974, 81–82, 158–161, Kontula 1993, 90–91.) Monella ensimmäiset tutkimusmatkat toiseen sukupuoleen ja omaan seksuaalisuuteen sijoittuvat kuitenkin juuri koulumaailmaan, esimerkiksi tyttöjen vessakäyntien tirkistelyyn. Kaikki eivät myöskään pidä valistusta tarpeellisena. Esimerkiksi 1900-luvun alussa syntynyt mieskertoja toteaa:

Niin että turha on tiedotusvälineissä opettaa seksiä, kyllä sen luonto opettaa niin kuin on opettanut miljaardeja vuosia”. (M5:1909)

Pojan häpeä

Samainen kertoja kuitenkin tunnustaa oman tietämättömyytensä ja sen tuottaman häpeäntunteen nuorena miehenä: kertojalla on ensimmäistä kertaa mahdollisuus yhdyntään 13-vuotiaana, taloon auttamaan tulleen piian kanssa. Poikaa vanhempi, 16-vuotias piika sanoo kertojan mukaan, *ettei vielä tulisi tiineeksi*, mutta kertoja ei osaa toimia. Toisella kerralla kertoja on jo vanhempi:

Etelä-Pohjanmaalla on harrasteena yöjuoksu tyttöjen luokse. Olin tytön aitassa, vierekkään maattiin, kun tyttö sanoi: Saat tehdä minulle mitä haluat – ja minä en ymmärtänyt mitä hän tarkoitti vaikka olin kai noin 19-vuotias. Ja se hävettää vielä tänäkin päivänä. (M5:1909)

Esimerkin kuvaama tietämättömyys seksuaalisesta toimintatavasta silloin, kun siihen olisi mahdollisuus, linkittyy seksuaalisuuden komponentin kansanomaiseen rakentumiseen. Kansanperinteen lukuisista lajeista erityisesti arvoitukset ja kaskut käsittelevät edellä esitetyn kaltaisia tilanteita. Nuoren miehen tietämättömyys on tässä

puhetavassa todellakin häpeä. Vaikka vuoden 1971 suuren seksitutkimuksen mukaan maanviljelysväestön sukupuolivalistus oli jotakuinkin olematonta, on asioita käsitelty runsaasti ainakin pienfolklorein keinoin.

Yksi tavallisimmista seksuaalifolklorein muodoista ovat arvoitukset. On arveltu, että arvoitukset ovat mahdollisesti toimineet nuorison keskuudessa eroottisena leikkinä, mutta ehkä myös kiusanteon välineenä. Seksuaaliarvoitusten on ajateltu kuuluvan erityisesti miesten keskinäisiin tilanteisiin ja naisten on ajateltu suhtautuneen niihin kielteisesti. Käytännössä seksuaaliperinne on kuitenkin ollut monimuotoista ja molempien sukupuolten käytössä. Kuten arvoituksissa yleensä, vastaajalta odotetaan nokkeluutta ja kykyä nousta kulloisenkin tilanteen tasalle. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden kanssa harrastettu seksuaalifolklorein esittäminen voi lujittaa ryhmän kiinteyttä ja täten vahvistaa ryhmän sukupuoli-identiteettiä. (Virtanen 1988, 215, Kaivola-Bregenhøj 1998, 195–202.) Eroottinen vitsi on yhdenlainen sukupuolen performatiivi.

Kansanomaista maailmankuvaa tutkinut Seppo Knuuttila on todennut kaskujen eroottisen maailman kuvaavan erityisen hyvin miesten keskinäistä (luokka)kilpailua. Eroottista folklorea ja erityisesti seksuaalihuumorია on myös pidetty erityisesti miehisen kerrontakulttuurin piirteinä. Miesten suusta rivoudet ovat olleet ainakin sallitumpia kuin naisten puhumina. Yksi komiikan keskeisiä teemoja on Knuuttilan mukaan kilpailu fallisesta hallinnasta. (Knuuttila 1992, 226–229, myös Kaivola-Bregenhøj 1998, 196–197 ja Virtanen 1988, 215.) Tätä taustaa vasten edellisen esimerkin kertojan häpeä ei liity niinkään hänen kuvaamiinsa tilanteisiin, vaan miehisyttä rakentaviin odotuksiin. Kuvattu, edelleen koettu häpeä liittyy miehen elämän odotuksiin, eikä suinkaan kertomuksessa esiintyneisiin naisiin.

Märkä viiksinen pusu (yäk)

Naiskertoja, aiemmin esittelemäni esimerkkielämäkerran kirjoittanut vuonna 1913 syntynyt postivirkailija, vertailee kirjoituksessaan nykypäivän (1990-luvun alku) asenteita ja oman nuoruutensa aikaisia käsityksiä. Hän kuvailee omaa nuoruudenrakkauttaan kauniiksi ja puhtaaksi:

Ei ollut silloin seksi elämän tärkein asia. Vaan tunteen kauneus ja luottamus, sekä fyysinen koskemattomuus. (N11:1913)

Hän kirjoittaa myös odotustensa ja ensimmäisen fyysisen kokemuksensa välisestä ristiriidasta:

Olin seitsemäntoistavuotias, naiivi, viaton tyttölapsi, joka oli lukenut vain herttaisia, kauniita tyttöromaaneja, joissa esim. ensisuudelma johtaa avioliittoon. Siksi en ollut seurustellut kenenkään pojan kanssa, enkä antanut kenenkään koulupojan suudella itseäni, vaan unelmoin, että se suuri oikea rakkaus kävelisi joskus vastaani. Olin elänyt niin kovasti suojattua elämää kuten useimmat sen ajan hyvien perheiden tytöt. Ja katsellut maailmaa vain ”ruusunpunaisten silmälasien takaa”. (N11:1913)

Kertoja on töissä sairaalassa ja eräänä päivänä lääkäri – jonka hän kertoo olleen *sielultaan Don Juan* – ottaa ja suutelee kertojaa keskellä käytävää. Kertoja oli tuolloin vasta nuori tyttö ja hän järkyttyi tästä pahemman kerran. Lääkärin käytös on nykyterminologian mukaan seksuaalista häirintää. Sen aiheuttamat tuntemukset ovat siis kaksinkertaisesti negatiivisia koska mies käyttäytyi asemalleen sopimattomasti – mutta mikä vielä pahempaa – suudelman todellisuus oli kaukana kertojan kirjoista lukemista ensisuudelmista, jotka olivat *taivaallisia*, sellaisia jotka *vievät jalat alta*. Nyt lääkärin suudelma olikin *märkä viiksinen pusu, yäk*.

Suojattu elämä tarkoittaa tässä tapauksessa myös tietämättömyyttä seksuaalisuudesta. Hyvässä kodissa kasvanut tyttö ei ole joutunut kosketuksiin elämän ”eläimellisen” puolen kanssa, mutta ei myöskään saanut siihen liittyvää tietoa. Hänen kuvitelmansa rakkauden fyysisistä ilmauksista perustuvat mainittuihin tyttökirjoihin, joiden antama kuva maailmasta on romanttisen diskurssin läpätunkema. Siinä missä aikuiset naiset ehkä osaavat leikitellä romanttisen kirjallisuuden kanssa nauttien niiden epärealistisuudesta, nuori ihminen ei vielä tiedä, että todellisuus on erilainen kuin kirjojen kuvaama maailma. Nykypäivänä audiovisuaalisella kulttuurilla on todennäköisesti kirjallisuuttakin suurempi rooli romanttisten mielikuvien luomisessa. Kertojan nuoruudessa, 1920–30-lukujen taitteessa kirjallisuuden asema rakkauden kuvaston muokkaajana oli kuitenkin vahva.

Tytötkirjojen klassikot *Pikku naisia* (L.M. Alcott, 1916), *Anna-kirjat* (L.M. Montgomery, ensimmäinen vuonna 1915) tai esimerkiksi kotimaisen Hilja Valtosen kirjat kuvaavat nuoren tytön elämää ja rakkautta juuri kertojan tunnistamalla tavalla.

Vaikka näissä kirjoissa on tarjolla monenlaisia naisen malleja, niin useimmiten sekä älykkö- että poikatyttö-sankaritkin ovat voimattomia rakkauden suhteen. Pohjoismaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa on vahva androgyyninen traditio, kuten Satu Apo on todennut. Lajin tunnetuinta edustajaa, Peppi Pitkätossua on vaikea kuvitella romanttiseen kohtaukseen, mikä johtuu toki myös sankarin nuoresta iästä (vaikka tosielämässä n. 10-vuotiailla jo on usein ihastuksia). Ylipäättään kirjallisuus, kuten muutkin kertomukset tarjoavat omanlaista tietoa, kulttuurisesti määriteltäviä malleja oman sukupuolen sisällöiksi sekä naisen ja miehen suhteeseen. (Apo 1995 231–236.) Kertojan tapauksessa tyttökirjojen ja reaali maailman välillä oli syvä kuilu.

Seksuaalisuus suhteen alussa

Aineiston esimerkkien antaman kuvan mukaan lähes kaikki kirjoittajat ovat harrastaneet seksiä ennen avioitumistaan. Jotkut kuvailevat ensikokemustaan tulevan kumppanin kanssa: joillekin ensimmäinen kerta on ollut nuoren orastavan rakkauden täyttymys, toisille epäonnistumisen tunteen sävyttämä kokemus. Ensimmäisistä kerroista kirjoittavat lähinnä miehet. Osassa naisten kirjoituksista painotetaan esiaviollisesta seksistä kieltäytymistä nuoren tytön moraalisen ratkaisuna. Joku kuvaa myös moraalikäsitystensä äkillistä muutosta rakastumisen myötä. Nuoremmilla kirjoittajilla esiaviollinen seksi on jo siinä määrin arkipäiväinen asia, että esiaviollisia suhteita ei tarvitse (juurikaan) selitellä. Vanhemmilla kirjoittajilla seksuaalinen aktiivisuus on ollut hyväksyttyä kun suhde on ollut vakavasti otettava. Aiemmin esittelemäni vuonna 1907 syntynyt naiskertoja (N6) kirjoitti jopa, ettei suostunut naimisiin ennen kuin oli raskaana.

Suomalaisessa kulttuurissa on ollut alueellisia ja yhteiskuntaluokkien välisiä eroja sen suhteen, kuinka sallittua esiaviollinen kanssakäyminen tyttöjen ja poikien välillä on ollut. Yhteistä on kuitenkin ollut se, että kun pari on ns. ”varma pari” eli suhde on tähdännyt avioliittoon, on seksuaalinen kanssakäyminenkin ollut ainakin tämän aineiston mukaan hyväksyttyä. Liiallinen ja monen kumppanin kanssa harjoitettu sukupuolinen aktiivisuus sen sijaan on saattanut aiheuttaa paheksuntaa, etenkin jos seurauksena on ollut raskaus. Ei-toivottu raskaus on saattanut ajaa tyttöjä jopa itsemurhaan. Tässä tapauksessa sukupuolten vääristynyt valta-asema on asettanut raskaaksi tulleen naisen ja tämän raskaaksi saattaneen miehen eriarvoiseen asemaan.

Huoran maine ja äpäralapsien saaminen ovat olleet totisinta todellisuutta aivan 1900-luvun viimeisille vuosikymmenille asti. Täsmällisesti ottaen huorittelukulttuuri elää edelleen (Saarikoski 2000).

Raskaaksi tullut nainen on voinut hakea elatusmaksuja oikeusteitse, mutta hänen asemansa yksinäisenä naisena oli aiemmin huomattavan hankala. Yksinhuoltajien taakka on edelleen usein kohtuuttoman suuri kulttuurissa, joka rakentuu ydinperheideologian ja -käytännön varaan. (Pohjola-Vilkuna 1995, 50–51, 99–104, Sievers, Koskelainen, Leppo 1974, 100, Sarmela 1972, 139, 195, Nieminen 1951, 75–86.)

Myöhempinä vuosikymmeninä, noin 1970-luvulta lähtien on esiaviollisen seksin määrä lisääntynyt ja asenteet entisestään ns. vapautuneet. Tästäkin huolimatta on muistettava, että suurin osa suomalaisten sukupuolielämästä tapahtuu parisuhteissa sekä se, että vapaan seksin puolestapuhujien lisäksi on myös ihmisiä, joiden mielestä seksi kuuluu vain ja ainoastaan avioliittoon (Kontula ja Haavio-Mannila 1993, 160, 470, 473). Vuonna 1921 syntyneen miehen kertomuksessa kuvataan nuoren rakkauden alkua ja ensimmäistä seksuaalista kokemusta näin:

Olimme molemmat nuoria ja malttamattomia. Yö oli kummallekin ensi huumassa mykistävä. Siinä oli kiihkeyttä ja vähän kipuakin. Vähän itkuja, mutta paljon yhteenpusertuvaa hellyyttä. Siinä oli myös väsymyksen, unen ja sormien hyväilyn tuomaa raukeutta. (M16:1921)

Tämän jälkeen kertoja lähtee toiselle paikkakunnalle töihin. Mies kertoo työlle, että häntä odottaa työjohtajan paikka ja hän lupaa ottaa tyttöön yhteyttä töiden alettua. Työtilaisuus kuitenkin kariutuu ja mies kertoo olleensa niin häpeissään, ettei kehdannut soittaa työlle. Muutaman vuoden kuluttua, saatuaan vakinaisen työn hän viimein ottaa yhteyttä. Tyttö on aluksi vihainen, mutta loppujen lopuksi pariskunta menee naimisiin. Mieskertoja kirjoittaa, kuinka hänellä oli huono omatunto petettyään lupauksensa pitää yhteyttä. Hänellä oli myös muita, mutta *viattomia tyttösuhteita*. Miehen kertomus korostaa hänen tuntemaansa häpeää työlle lupaamansa yhteiskunnallisen nousun kariutumisesta. Häpeä kohdistuu siihen, että mies ei täytä yhteiskunnallisen diskurssin korostamaa korkeampaa luokkastatusta, eikä myöskään kansanperinteen diskurssin tarjoaman sanansa mittaisen miehen mallia. Sanassaan pysyminen olisi ollut ensiarvoisen tärkeää juuri seksuaalisuhteen

jälkeen, sillä kuten mainittu, kansanperinteen suhde seksuaalisuuteen on ollut myönteinen, mikäli miehen aikeet ovat "kunnialliset".

Ensimmäinen seksuaalinen kanssakäyminen on ollut muutamalle muullekkin kertojalle kertomisen arvoinen kokemus. Tässä tapauksessa ensimmäisen kokemuksen liittyminen myöhemmin solmittavaan avioliittoon tekee siitä erityisen merkityksellisen kertomusjakson.

Ei avioliittoon ennen kuin raskaana

Jo pariin kertaan esitelty vuonna 1907 syntynyt emäntä kirjoittaa siitä kuinka häntä painostettiin menemään vihille:

... ajattelin, että vihille en mene ennen kuin alan odottaa lasta. Olin nähnyt niin riitaisia avioliittoja lapsettomia, että tuota en halunnut elämäni. Tammikuussa huomasin nyt ei enää tarvitse kärsiä niitä kauheita kuukautiskipuja. Olin sukulaistohtorilta kyllä saanut tietää että niistäkin pääsee kun synnyttää lapsen. (N6:1907)

Kertojan asenne on aineistossa poikkeuksellinen, vaikka perheen perustaminen vaikuttaa olevan jokaisen solmitun parisuhteen päämäärä. Ehkä kertojan suhtautuminen johtuu osittain siitä, että kertomansa mukaan hän ei ollut rakastunut tulevaan mieheensä ja koko avioliitto oli kertojan huoltajan järjestämä. Kertoja on jäänyt orvoksi seitsemänvuotiaana, hän on joutunut jättämään emäntäkoulun kesken ja palaamaan huoltajan taloon emännän töihin. Tullessaan raskaaksi kertoja on kihloissa ja pian tämän jälkeen hän avioituu 23-vuotiaana, vuonna 1930. Kaiken kaikkiaan hänelle syntyi kahdeksan lasta, joista kaksi kuoli vuoden ikäisinä. Kertoja kirjoittaa, että hän oppi kyllä välittämään miehestään, mutta sodan jälkeen mies ei ollut enää entisensä. Kertoja jää leskeksi vuonna 1969 ollessaan 62-vuotias. Lesken elämään ei kuulu ainakaan elämäkerran mukaan seksi- tai muitakaan suhteita. Kertoja pystyi pitämään tilaa yksinkin, koska se oli pieni. Suuremman talon leskeksi jäävien emäntien on usein ollut tarpeen avioitua uudelleen, samoin kuin toisaalta täysin varattomien yksinhuoltajien. Aikana ennen hyvinvointiyhteiskuntaa – sosiaalihuoltoa, subjektiivista päivähoido-oikeutta ja työttömyysturvaa, on perheen elättäminen yksin ollut todella vaikeaa.

Suomalaisten seksiä tutkineet Elina Haavio-Mannila ja Osmo Kontula arvelevat, että koska yhdyntöjen aloittamisikä on 1900-luvun aikana (tilastot vuosilta 1971 ja 1991) laskenut, on todennäköistä että ikääntyvien ihmisten sukupuolinen aktiviteettikin tulee lisääntymään. Tätä muutosta vahvistaa myös nykyisten ikääntyvien ihmisten entistä parempi terveydentila sekä yleinen asenneilmaston muutos 1970-luvulta lähtien. (Kontula ja Haavio-Mannila 1993, 469–471.) Esimerkin kirjoittajan ikäluokka, joka leskeksi jäämisen jälkeen, kirjoituskilpailun aikaan lähenteli 90 vuotta, ei puolusta seksuaalisia oikeuksiaan niin kuin Haavio-Mannila uskoo esimerkiksi suurten ikäluokkien tulevan tekemään. ”Iloisen lesken” stereotypia esiintyy aineistossa, mutta vain muutaman mieskertojan nuoruudenkokemusten kautta.

Lapseton liitto on kohdannut vain yhtä kertojaa, mutta hänelle vaimoineen se ei ole ollut sellainen tragedia, kuin mitä emäntä Teuvalta osasi pelätä, tai millaisena se tämän päivän lisääntyvien hedelmällisyyshoitojen maailmassa näyttäytyy. Kaiken kaikkiaan lasten saaminen on elämäkerroissa suhteellisen paljon esillä. Etenkin naisen elämäkerrassa se on sallittu ja suotava puheenaihe, siihen liittyvät moninaiset seksuaaliset kokemukset ja muutokset sen sijaan eivät tunnu olevan sellaisia. Vasta monta vuosikymmentä myöhemmin syntyneet muutamat kertojat liittävät äitiyden seksuaalisuuteen.

Raskauteen, raskaaksi tulemiseen ja naisen elämään kuuluvien fyysisten vaivojen ja muutosten esiintuominen on niin ikään harvinaista. Samaisen emännän valitus kivuliaista kuukautisista on kiintoisa siinä mielessä, että hän on saanut neuvoja vaivaan sukulaislääkäriltä: tieteellistä auktoriteettia ja diskurssia edustava lääkäri on kertonut, että lapsen synnyttäminen voi auttaa naista piinaaviin menstuaatioon liittyviin kipuihin. Tieto on välittynyt suullisesti ja vahvistaa myös kansanperinteen diskurssissa olevaa käsitystä vanhanpiian vaivojen katoamisesta lapsen saamisen myötä.

Teuvalaisen emännän esimerkkiä yleisempää on avioliiton solmiminen koska nainen on tullut raskaaksi ns. vahingossa. Esimerkiksi vuonna 1943 syntynyt sihteeri (N32) kirjoittaa menneensä naimisiin - *miehen vastusteluista huolimatta* sen vuoksi, että oli tullut vahingossa raskaaksi. Hänen kohdallaan vahinko johtui siitä, että lääkäri oli sanonut kertojalle, että hän ei voisi tulla raskaaksi. Tästä syystä kertoja ei ole ilmeisesti käyttänyt mitään ehkäisyä. Pariskunta avioitui ja sai myöhemmin toisenkin lapsen. Kirjoitushetkellä he asuivat asumuserossa ja liitto oli ollut pääasiallisesti huono. Mies oli ehdottanut kertojalle avioeroa jo 10 vuotta aikaisemmin, mutta kertoja ei ollut halunnut suostua siihen. Naimisiinmenosta hän kuitenkin sanoo, että itse hän ei olisi muunlaista ratkaisua *arvostanut*, mikä voi viitata kertojan vaihtoehtoihin, kuten aborttiin, lapsen pois antamiseen tai yksinäiseen äitiyteen. Toisaalta voi olla, että kertoja viittaa hyvän miehen käytökseen, johon kuuluu vastuun kantaminen ”vahingon” sattuessa. 1900-luvun alun kirjoittajista vain yksi nainen (N2) on synnyttänyt lapsen ennen vihkimistä, mutta hänkin oli kihloissa.

Avioituminen sen vuoksi, että nainen on tullut raskaaksi, esiintyy aineistossa vain muutamassa esimerkissä ja poikkeuksetta huonona alkuna parisuhteelle. Yhden kertojan kohdalla hänet raskaaksi saattanut mies tarjoutuu *pelastajaksi*, mutta 1950-luvulla syntynyt kertoja ei halua olla *se tavallinen tarina*. Tässä tapauksessa kertojalla on jo todellisia vaihtoehtoja (kuten laillinen abortti), sillä tapahtumahetki on 1970-luvun puolella. Aviottomina syntyneiden lasten prosentuaalinen määrä onkin tilastojen mukaan noussut todelliseen kasvuun vasta 1980-luvulla, jota ennen aviottomia lapsia oli 5-10 % kaikista elävänä syntyneistä lapsista. Vuonna 1998 avioliiton ulkopuolella syntyi jo lähes 40 % lapsista, mutta näistä valtaosa syntyy avopareille. Ns. yksinäisille äideille lapsia syntyy edelleen 5-10 % verran. (Litmala 2003, 48.)

Aineistossa yksinäisten äitien edustus on vieläkin vähäisempi, vain yksi vuonna 1913 syntynyt tekstiilityöntekijä (N9) saa lapsen avio- tai avoliiton ulkopuolella. Kertojan käydessä töissä hänen äitinsä hoiti lasta. Tämän lisäksi yhdellä vuonna 1911 syntyneellä entisellä upseerilla (M13) on avioton lapsi, josta hän maksaa elatusmaksuja. Samaten erään vuonna 1920 syntyneen perheenemännän (N20) mies on

saattanut raskaaksi toisen naisen ja maksaa tästä elatusmaksua. Vielä 1940-luvulla syntynyt projektipäällikkö (M32) kommentoi, että hän onnistui kuin ihmeen kaupalla välttämään käsityksensä mukaan ajan (siis 1960-luvun alun) yleisimmän avioliiton syyn, pakkonaimisen. Kertojista muutama on kuitenkin itse syntynyt avioliiton ulkopuolella.

Suhtautuminen avioliiton ulkopuolella syntyneisiin lapsiin on muuttunut radikaalisti 1900-luvun alusta tähän päivään, mutta ihannetapauksessa, heteronormatiivisen parisuhteen kulttuurisen ideaalin mukaan lapsella tulee olla kaksi vanhempaa, äiti ja isä. Vaikka samaa sukupuolta olevilla pareilla on oikeus rekisteröidä suhteensa, ei heillä kuitenkaan ole adoptio-oikeutta Suomessa (ainakaan vielä vuonna 2010). Samaa sukupuolta olevien rekisteröimättömien parien perheiden lapsiluvuista ei ole ollut myöskään tilastotietoja. (Litmala 2003, 33.)

Avoliiton suosio on kasvanut voimakkaasti 1990-luvun alun jälkeen, mikä osaltaan selittää sitä, että lähes kaikki aineiston nuoremmatkin kertojat ovat saaneet lapsensa nimenomaan avioliitossa (aineisto on kerätty vuosina 1991–1993). Avoliiton suosion kasvusta huolimatta avioliitto on edelleen yleisin lapsiperheiden muoto. Vuonna 2001 avoperheitä on vain 16 prosenttia kaikista lapsiperheistä ja vuoteen 2008 mennessä avoperheiden määrä oli kasvanut 21 prosenttiin. (Litmala 2003, 14.) Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2008 yhden vanhemman perheitä (äiti + lapset/isä + lapset) oli kaikkiaan 12 % perheistä. Prosentuaalinen suhde yksinhuoltajaperheiden määrässä on pysynyt jotakuinkin samana aina 1950-luvulta saakka. Vaikka perhemuodot ovat muuttuneet, perheiden osuus väestöstä on pysynyt samana jo 50 vuotta.³⁰

Vaikka yhden vanhemman perheet ovat perhemuodoissa vähemmistönä, yksinäinen vanhemmuus kuitenkin suhteellisen yleinen käytäntö jos ajatellaan, että viimeisen 50 vuoden aikana reilu kymmenesosa kaikista lapsista on kasvanut ilman toista vanhempaa – yleensä ilman isää. Koska kulttuurinen kahden vanhemman malli on niin voimakas, on luultavaa, että ilman isää tai äitiä kasvavat lapset kokevat ainakin jossain elämänsä vaiheessa jäävänsä jostain paitsi. Yksinäisen vanhemmuuden syyt

---

³⁰ (Ks. http://www.stat.fi/til/perh/2008/perh_2008_2009-05-29_tau_001_fi.html) sekä <http://www.stat.fi/til/perh/index.html>).

voivat olla moninaiset, mutta ainakaan silloin kun toinen vanhempi elää ja on tiedossa, hänen syynsä kieltäytyä vanhemmuudesta eivät todennäköisesti ole lapsen näkökulmasta katsottuna ymmärrettäviä.

Silloinkin kun ei ole jouduttu naimaan pakon edessä, on raskaaksi tuloa pelätty. Joissain tapauksissa voi olla kyse aivan todellisesta tietämättömyydestä, useimmiten kuitenkin ehkä varomattomuudesta. Nykytietämyksen ja tarjolla olevien ehkäisymenetelmien runsauden ääreltä katsottuna asia voi tuntua omituiselta. Aikaisemmin asiatietoa ei kuitenkaan ole ollut yhtä helposti saatavilla ja esimerkiksi ikätovereiden kesken välittyvä, kansanperinteen muodossa saatu "tieto" sukupuoliasioista on saattanut olla hämää. Tosiasiallisesti ehkäisyn järjestäminen vakinaisessa aikuistenkin suhteessa voi olla vaikeaa, mistä elämäkerrat myös todistavat. Raskaaksi tulemisen tai raskaaksi saattamisen pelosta kirjoittavat sekä miehet että naiset.

Eräs 1930-luvulla syntynyt englanninopettaja, joka on elänyt varhaisnuoruuttaan ja nuoruuttaan 1940–50-lukujen taitteessa, muistelee nuoruuden ensimmäisiä suudelmia ja sitä, miksi pitemmälle ei menty:

Äidit ja vanhemmat tytöt muistivat muistuttaa, että ns. kunniasta on pidettävä kiinni. Varoittavia esimerkkejä oli yllin kyllin: Siellä täällä aina jollekin tytölle ”kävi huonosti”. Tavallisin ratkaisu oli pakkoavioliitto, ellei poika päässyt karkuun tai kiemurrellut vastuusta. Yksinäinen äiti oli viheliäinen ihminen, kaikkien hampaissa. Luultavasti nämä paineet olivat omiaan hillitsemään liian vapaata seurustelua ilman mitään aikeita vakavammasta suhteesta...(N25:1933)

Tyttöjä joille ”kävi huonosti” kommentoidaan useammassa elämäkerrassa (esim. N31). Myös tieto raskauden keskeyttämisen keinoista kulki erityisesti suullisena perinteenä (Helsti 2000, 237). Äitien merkitys valistajina tulee ilmeiseksi: 1940-luvulla syntynyt mies (M30) kirjoittaa:

Kautta rantain kuiski (äiti), miten helposti, pienestäkin leikistä lapsia tulee ja isäksi joutuu. Mikä häpeä olisi tulla ennen armeijaa, ennen kunnon ammattia isäksi. En vain tahtoisi. (M30:1940)

Toiset kuitenkin harrastivat seksiä jo seurusteluaikana. 1940-luvulla syntyneet miehet kirjoittavat tuntemuksistaan 1960-luvun alkupuolella seuraavalla tavalla:

Onneksi kaikki tapaamani naiset olivat minua vanhempia ja kokeneempia ettei siihen aikaan niin katastrofaalista raskautta ennen vihkimistä päässyt tulemaan. Itse en ottanut siitä murheita... (M31:1942)

Kerran sitten teimme sen. Hän ohjasi minut pehmeänlämpimänpöydään ja laukesin heti. Elämäni muuttui, tuli uusi rytmi, kuukautisten rytmi, joita yhdessä jännitimme. Kun ne alkoivat, huokaisin helpotuksesta ja lupasin itselleni että se oli viimeinen kerta, kunnes jännitimme seuraavia. Aloin tosissaan epäillä kavereiden puheita naimisen ihanuudesta... (M32:1941)

Silloin, kun minulla ei ollut varaa kondomiin, pelkäsin, että tapahtuu kaikkein pahin: minä siitän lapsen. Vahinkoa ei kuitenkaan sattunut. (M33:1941)

Naisten elämäkertoissa pidättyvyyden rooli ehkäisykeinona ennen vakituista suhdetta on korostetusti esillä, mikä onkin ollut edellisten esimerkkien valossa viisasta.

Seksuaalisuus suhteen aikana

Elina Haavio-Mannila ja Osmo Kontula ovat toteuttaneet laajamittaisen suomalaisten sukupuolielämää kartoittavan tutkimushankkeen 1990-luvun alussa, samaan aikaan kuin elämäkerrat on kirjoitettu. Heidän tutkimuksensa ensimmäinen osa perustui vuonna 1992 tehtyyn kyselyyn ja toinen osa käsitteli sitä, millaisia esitystapoja seksuaalisuudesta on noin 30 vuoden aikana esiintynyt tietyissä johtavissa lehdissä. Tutkimushankkeen kolmas vaihe käsittelee seksuaalisia omaelämäkertoja, jotka koottiin valtakunnallisena keruuna vuonna 1992. Kirjoituskilpailun otsikkona oli ”Seksuaalisuus osana elämää” ja siihen saapui 175 vastausta. Elämäkerrat ovat poikineet kaksikin julkaisua, joista ensimmäinen (Matkalla intohimoon) keskittyy lapsuutta, nuoruutta ja varhaista aikuisuutta käsitteleviin muistikuviiin. Toinen kirja (Intohimon hetket) käsittelee puolestaan suomalaisten vakituisten parisuhteiden seksuaalielämää. (Haavio-Mannila ja Kontula 1997, 5-6.) Sosiologisen tutkimuksen perinteen mukaisesti Haavio-Mannila ja Kontula määrittelevät erilaisia seksuaali-elämäntapoja ja -tyylejä. Elämäntavan ja -tyylin tutkimus liittyy realistisen elämäkertatutkimuksen traditioon. Haavio-Mannilalla ja Kontulalla on kuitenkin myös muita lähtökohtia: erityisesti keskustelut seksuaalisista käsikirjoituksista ja muuttuvista rakkauskäsityksistä sekä sosiaalisista sukupolvista ovat myös jonkun verran omassa analyysissäni esillä. (Haavio-Mannila ja Kontula 1997, 18, 32–35)

Seksuaalisukupolvet, eli tiettyinä historiallisena ajanjaksona syntyneet ja siksi yhteisiä merkityksellisiä kokemuksia jakavat ihmiset on jaoteltu seuraavasti: pidättyvyyden

polvi joka on syntynyt vuosien 1911–1936 välillä: tämä joukko pitäytyy perhesuuntautuneissa asenteissa ja käyttäytymisessä. Seksuaalivallankumouksen polvi (1937–1956) on puolestaan johdonmukaisesti salliva suhteessa epätavanomaisiin ja tilapäisiin sukupuolisuhteisiin ja uskottomuuteen. Tasa-arvoistuva sukupolvi (1957–1973) on monessa suhteessa vapaamielisin (esiaviollisuus, pornografia, seksi ilman rakkautta, homoseksuaalisuus) mutta toisissa rajoittuneempi (aviollinen uskottomuus) (Haavio-Mannila ja Kontula 1997, 32–33).

Oma aineistoni ei jakaudu näin selkeisiin ryhmiin, mutta näyttää kuitenkin siltä, että pidättyvyyden polvi kirjoittaa seksuaalisuudesta vähemmän, vallankumouspolvi ja tasa-arvoistuvat enemmän. Sallivuuden ja asenteiden kohdalla on omassakin aineistossani totta, että esiaviolliseen seksuaalisuuteen suhtaudutaan jossain määrin eri tavalla vanhimpien ja nuorimpien kertojien kohdalla, mutta ei kuitenkaan näin selkeästi eri tavoin kuin sosiologit ovat väittäneet. Esimerkiksi aviollinen uskottomuus on ongelma kaikissa elämäkertakirjoittajien ikäluokissa – mutta ei kaikille.

Vaikka sukupolvijaolla on varmasti vahva kytkös reaali maailmaan, oma analyysini osoittaa, että jaetuista historiallisista kokemuksista ja kulttuurisista malleista huolimatta ihmisillä on kyky ajatella ja toimia odotuksista poiketen. Näiden tekemisten selittäminen tapahtuu kuitenkin kulttuurin konventioita mukaillen.

Lämmin suhde kestää vain aikansa

Odotukset ja kerrotut kokemukset parisuhteen seksuaalisuudesta ovat eri sukupolvilla jonkin verran erilaisia, mutta kaikki ovat samaa mieltä siitä, että suhteen alku on seksuaalisesti erityistä aikaa. Eräs ”pidättyvyyden polven” kertoja omassa aineistossani kirjoittaa näin:

Mennäänhän sitä vihille, toiset ei, katsotaan toisiaan muikeasti silmiin ja luvataan ikuista onnea ja rakkautta, ihan kuolemaan saakka. Hyvähän se on luvata, kyllä he sen tietävät itsekin jo kättelyssä. Lämmin suhde kestää parisen vuotta, korkeintaan viisi vuotta hyvällä onnella. (M12:1913)

Kertojan nimeämä *lämmin suhde* tarkoittaa suhteen alkua ja seksuaalisesti aktiivisinta aikaa. Kerätyissä seksuaalielämäkerroissa muistellaan jonkin verran suhteen kiihkeää alkua. Alkuvaiheen jälkeen voi seurata halujen erilaistuminen, vaihteluja, ristiriitoja tai sitten vakaata avioseksiä. Aviosuhteen väljähtyminen on tavallista, eikä kipinän

uudesta löytämisestä kirjoiteta kovinkaan paljon. Usein ongelmana näyttää olevan naisen haluttomuus, jonka syitä mieskertojat eivät tiedä. Monet arvelevat sen olevan luonnollista, joskin ikävää. Naisten kertomuksissa käy ilmi, että esimerkiksi miehen käytös ja kömpelyys voivat olla syitä haluttomuuteen. (Haavio-Mannila ja Kontula 1997, 227–330.) Myös raskauden pelko, joka tulee esille omassakin aineistossani, on yksi syy naisen nautinnon ja halun vähyteen. Omassa analyysissäni esiin nousevat miehen väkivaltainen käytös ja alkoholismi, jotka ovat myös syitä ”naisten haluttomuuteen”. Tosiasiassa naiset eivät siis ehkä olekaan haluttomia, he eivät vain halua seksiä aviomiestensä kanssa.

Vakaan avioseksin kuvaukset ovat harvassa ja ristiriidat enemmänkin esillä, mikä johtuu osaltaan elämäkertagenrestä, jossa konfliktit saavat usein suuremman roolin kuin ratkaisut tai varsinkaan tasainen tapahtumattomuus. Ylipäättään seksuaalisen suhteen skripti on alisteinen parisuhteen käsikirjoitukselle, onhan se kuitenkin vain yksi – joskin tärkeä – osa suhteen kokonaisuutta. Temaattisten kyselyiden kautta on mahdollista saada tietoa tästäkin asiasta. Esimerkiksi vuonna 1985 järjestetyssä Museoviraston Naisen asema -kyselyssä kertojat vastasivat avioparin intiimiä elämää koskevaan kysymykseen kun sitä oli erikseen kysytty (Olsson 2007, 222.)

Ehkäisy vaimon vastuulla

Ehkäisyn ongelmallisuus on tullut jo esiin edellä avioliittoa edeltävän tai sen ulkopuolisen seksuaalisuuden yhteydessä. Naisten mahdollisuudet suojautua ei-toivotuilta raskauksilta ovat näiden elämäkertojen valossa etenkin vanhemmalla ikäluokalla olleet todella vähäiset. Seksuaalisesta kanssakäymisestä pidättäytyminen, keskeytetty yhdyntä ja ns. varmat päivät ovat todennäköisesti olleet tavallisimmat ehkäisykeinot. Joskus myös imettämistä on pidetty varmana ehkäisynä. Kondomit ovat olleet aikaisemmin kalliita, eikä niitä ole ollut tarjolla samalla tavalla kuin nyt. Ylipäättään ehkäisyyn ja lasten määrään on suhtauduttu monella eri tavalla. Todennäköistä kuitenkin on, että vain harva nainen on haaveillut valtavasta lapsilaumasta. (Helsti 2000, 222–226, Stark-Arola 1998, 145–147, 194–202.) Seuraava vuonna 1941 syntyneen insinöörin esimerkki kiteyttää muutamia ehkäisyyn liittyviä ongelmia:

Emme olleet koskaan aivan tarkkaan tehneet ns. perhesuunnittelua. Minulle kaksi poikaa oli jo täysi perhe... Sitten vaimo sanoi, että hän jättää ehkäisypuolen vaihteeksi minun hoidettavakseni. Minä tosiaan koitin kerran pelata kumien kanssa. Se oli kuitenkin niin elämälle vierasta meininkiä, että siihen minun ehkäisyni jäi. Niinpä ei kestänyt kauaakaan, kun vaimo ilmoitti, että lapsi oli tulossa ja 10.6.1970 syntyi poika. Kun vaimo sitten muutaman kuukauden kuluttua ilmoitti uudelleen, että perheelisäys on taas ovella, en pystynyt enää ottamaan tietoa vastaan seisovilta jaloilta. Oli mentävä hetkeksi pitkälleen. Ja niin 9.5.1972 syntyi poika. Pyysin vaimoa uudestaan ottamaan ehkäisyhommat hoitaakseen. Perheemme uusi koko riitti hänellekin eikä seitsemään veljekseen tähdäty, vaikka sellaistaikin esitettiin... (M35:1941)

Vastuu ehkäisystä näyttää useimmiten olevan vaimolla (Helsti 2000, 226–231). Äärimmäisiä tapauksia ehkäisyn vastuun kantamisesta ovat ne kaksi naista, jotka kertovat siitä, kuinka he laitattivat itselleen kierukan salaa miehiltään: vuonna 1943 syntynyt sairaala-apulainen (N33) on mennyt naimisiin 17-vuotiaana vuonna 1960. Viisi vuotta myöhemmin hän on neljän lapsen äiti. Perheen elämä on taloudellisesti äärimmäisen raskasta ja aviomies on myös väkivaltainen. Kertojan miehen uskonnollinen vakaumus ei sallinut ehkäisyn käyttöä. Siitä huolimatta nainen laitattaa kierukan noin 1960-luvun puolivälissä, eikä kerro asiasta miehelleen, joka voi vain ihmetellä lasten tulon loppumista.

Toisella kertojalla (N35), niin ikään 1940-luvulla syntyneellä sairaanhoitajalla on samanlainen syy ehkäisyn salaamiseen. Synnytettyään kuusi lasta nainen laitattaa kierukan, mistä tuntee suurta syyllisyyttä, koska ehkäisy on miehen uskonnon mukaan syntiä. Hänkin valehtelee miehelleen, ettei tiedä syytä raskauksien loppumiseen.

Kulttuuristen ja uskonnollisten tekijöiden vaikutus lapsilukuun on selvä. Ainakin vanhalestadiolaisen herätysliikkeen ehkäisykieltoa ja suhtautumista naisiin ja äitiyteen on tutkittu (ks. Alasuutari 1992). Ylipäättään sekä lapsiluku että sitä koskevat ihanteet ovat vaihdelleet paljon. Joillain paikoilla monilapsisten perheiden äidit saivat kokea sosiaalista häpeää suuresta lapsiluvustaan (Nätkin 1994, 135–137). Tällainenkin esimerkki aineistosta löytyy: aivan vuosisadan alussa syntynyt emäntä (N2) menee naimisiin 21-vuotiaana. Hän oli tavannut tulevan miehensä jo kolme vuotta aikaisemmin syksyllä 1919, jonka jälkeen pari oli mennyt kihloihin ja muuttanut yhteen. Ensimmäisen lapsensa he saivat jo ennen avioliittoon vihkimistä. Tämän jälkeen kertoja synnytti vielä 11 lasta, mistä hän toteaa, että *se on ollut tietysti häpeä kun on ollut niin paljon lapsia*. (N2) Häpeän syitä kertoja ei erittele. Suuri lapsiluku voi kuitenkin viitata ajatukseen hillittömästä seksielämästä, mikä on kohtuuteen

opastavassa luterilaisessa kulttuurissa kauhistus. Lisäksi perhesuunnittelun yleistyessä suurperheen äitiys on usein alkanut näyttää sääliä tai pilkattavalta asialta (Helsti 2000, 232–233).

Omakohtaisesta suhteesta aborttiin kirjoittaa viisi naiskertojaa: yksi (1960-luvulla syntynyt N47) vain mainitsee että sellainen on tehty, toinen (myös 1960-luvulla syntynyt, N46) että abortti ei tullut mieleenkään. Kolmas, 1950-luvulla syntynyt nainen (N40) sen sijaan kertoo abortista elämän ratkaisevana käänteenä:

Olin ajautunut elämässäni tilanteeseen, johon minulla itselläni ei ollut paljoakaan sanomista. Yksinäinen äitiys ei houkuttellut. En halunnut olla "se tavallinen tarina". En myöskään halunnut naimisiin, vaikka T. tahtoikin esiintyä pelastajana. Elämä oli SURKEAA. Ainon kanssa yritimme aborttia pehmein kotikonstein. Laillinen abortti järjestyi kuitenkin nopeasti omasta aloitteestani. Se oli päätös jota en ole katunut tippaakaan. Päinvastoin. Se oli välttämätön kokemus. Abortin myötä opin ottamaan vastuun omasta itsestäni ja elämästäni. Tajusin konkreettisesti, että kohtalo on omissa käsissä, omissa valinnoissa. Abortin jälkeen pakkasin tavarat nopeasti ja palasin kotiin miettimään tulevaa. Äidille en puhunut tapahtuneesta: en tahtonut tuomiota enkä uskonut hyväksyntään...(N40:1952)

Laittomat, ns. kotikonstein (ruuti, viina, kiniini, elohopea ja muut myrkylliset aineet, lyöminen, heittäytyminen kiven päälle, kuuma kylpy, huuhtelut) tai ammattimaisten "enkelintekijöiden" menetelmin (lyijykynä, hiusneula, sukkapuikko) tehdyt abortit ovat naisille hengenvaarallisia. Raskauden keskeytysten määrästä 1950-luvulle asti on vain arvioita. Vuonna 1950 voimaan tulleen aborttilain mukaan raskaus saatettiin keskeyttää naisen hengen ja terveyden pelastamiseksi. Tällöin saatettiin ottaa huomioon myös sosiaalisia seikkoja, mikäli ne vaikuttivat naisen terveyteen. (Helsti 2000, 234–237, 373.)

Neljäs abortistaan kertova kirjoittaja on vanhempi, hän on syntynyt vuonna 1922 (N17). Kertoja on synnyttänyt jo kolme lasta ja tullessaan vielä 40-vuotiaana raskaaksi hän hakee ja saa abortin, koska hänen taloudellinen tilanteensa, henkinen terveytensä ja avioliittonsa ovat huonossa jamassa. Abortin yhteydessä kertojalle tehdään myös sterilisaatio. Viides kertoja (N19) on myös 1920-luvulla syntynyt kuuden lapsen äiti. Hänellä on ollut yksi keskenmeno ja viimeinen raskaus keskeytetään koska hän ei olisi oman kuvauksensa mukaan enää fyysisesti kestänyt lapsen synnyttämistä.

Nämä abortista kertoneet naiset ovat saaneet raskaudenkeskeytyksensä laillisesti, mikä on pitkän yhteiskuntapoliittisen kehityksen tulosta. Jo 1800-luvulla oli esitetty ajatus, että väestön kasvu on kansallisen menestyksen ehto ja 1930-luvulta alkaen väestöpolitiikassa alettiin ajaa väestön määrällistä kasvua erilaisilla sosiaalipoliittisilla toimilla kuten äitiysavustuksella (äitiysavustuslaki vuonna 1937). Äitiysavustus oli syntyvyyden edistämiseksi aiottu houkutin, joka myös ohjasi äitejä terveydenhuollon piiriin. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 278–280.)

Äitiysavustusjärjestelmä kehitettiin aktiivisesti toisen maailmansodan aikana ja siihen liitettiin uusia tukimuotoja, esimerkiksi monilapsisille ja vähävaraisille perheille alettiin maksaa perhelisää. Vuodesta 1949 saakka kaikki synnyttäjät varallisuudesta riippumatta saivat avustuksen. Lapsilisäjärjestelmän synty liittyy vuoden 1947 palkkaneuvotteluihin: tuolloin, palkkasäännöstelyn aikaan päätettiin maksaa palkanlisää niille työntekijöille, joilla on alle 17-vuotiaita lapsia. Toinen maailmansota ja sen jälkeinen aika olivat käännekohta sosiaalipoliittikan kehityksessä, vaikka perhe- ja asuntopoliittikka jäivätkin 1950-luvulla eläkepolitiikan varjoon. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 285–288, 297–298.)

Vuonna 1941 perustettu Väestöliitto oli merkittävin perhepoliittinen kansalaisjärjestö. Väestöliittoa tutkinut Mirja Satka kirjoittaa, että järjestön toiminta-ajatuksena oli suomalaisen perheen – ”suurin ja paras perintö mitä esi-isiltämme olemme saaneet” – saavutusten ja merkityksen ylläpitäminen ja vahvistaminen (Satka 1994, 296). Tässä valossa abortti oli arvatenkin useimpien Väestöliitossa toimineiden ammattilaisten mielestä sekä moraalinen että kansanterveydellinen ongelma. Väestöliitto tarjosi sosiaalivointia joka tähtäsi äitiyden suojeluun, eikä tuolloin keskusteltu naisten oikeudesta omaan ruumiiseensa ja esimerkiksi oikeudesta aborttiin. Ammattilaisten ja väestöpolitiikkojen toimista huolimatta abortteja tehtiin sotien jälkeen paljon – laittomasti. (Nätkin 1994, 129–130.) Armas Niemisen mukaan (1951, 299) rikollisia keskenmenoja oli gynekologien arvioiden mukaan 1930-luvun loppuvuosina yli 10 000, kun sotien jälkeisten vuosien aikana on arvioitu joka kolmannen tai neljännen raskauden päättyneen lainvastaiseen aborttiin (Nieminen 1951, 299). Laittomista aborteista omakohtaisena kokemuksena ei kerro aineistossa kukaan ja vain yksi kertoo koettaneensa keskenmenon aiheuttamista kotikonstein (ks. myös Helsti 2000, 237, Nätkin 1997, 171–173). Yhteiskunnallinen diskurssi lakien ja järjestöjen muodossa on osaltaan vahvistanut lapsien synnyttämisen ja äidiksi tulon tärkeyttä naisen elämässä.

Nainen, joka ei halua lapsia, on tästä näkökulmasta katsottuna itsekäs ja epäisänmaallinen.

Onnea ja joustoa

Yksi kertoja kuvailee aviollista seksuaalisuutta iloisena asiana. Kertoja on joutunut uupumuksen vuoksi sairaalaan:

Sairaalassa minulla oli pitkää aikaa itseäni varten. Laitoin tukkaani, luin... Mies soitti ja kysyi voiko tulla käymään. Tottahan toki, olen odottanutkin sinua, sanoin että ei tarvitse tulla... Sairaalassa ei ollut seksihuonetta, en tiedä varmaan, onko nytkään vielä. Menimme kaupunkiin, mieheni kanssa sain luvan lähteä. Hän oli varannut huoneen kaupungin parhaasta hotellista. Ensimmäistä kertaa olimme yhdessä hotellihuoneessa – ei yötä, vaan päivällä. Rakastelimme ja naimme. Olin onnellinen ja iloinen siitä, että mies ei vienyt minua majatalon murjuun. Kumpikaan emme surreet kallista hotellimaksua kahden tunnin nautinnosta. (N22:1934)

Kertoja on onnellinen miehensä huomaavaisuudesta sekä seksuaalisesta nautinnosta. Esimerkki on lähes ainoa laatuaan koko 98 elämäkerran joukossa. Onnellisen avioseksin kuvausten uupuminen elämäkertoista ei kuitenkaan kerro sellaisen mahdollisuudesta – tai näin ainakin toivon. Hyvänolon tunteet ja tyytyväisyys jäävät aineistossa konfliktien ja vaikeuksien varjoon. Elämäkertagenrelle on tyypillistä painottaa kamppailuja, sillä ne ovat dramaturgisesti kiinnostavampia ja helpommin kertomuksen muotoon saatettavia kuin esimerkiksi tasainen tyytyväisyys. Seksuaali-elämäkertojen kuvauksissa myös tyydyttävä avioseksi saa osansa (ks. Haavio-Mannila ja Kontula 1997). Joka tapauksessa, edellisen esimerkin mukaan tyydyttävä seksi on molemmille aviopuolisoille tärkeä ja iloinen asia, joka kuuluu ehdottomasti parisuhteen malliin. Seksuaalisen skriptin mukainen aviosuhteen arkistumisen kokemus on kuvattu seuraavassa, vuonna 1933 syntyneen opettajan esimerkissä näin:

Uskollisuudesta ei ole täyttä varmuutta, kun aina on menoja ammatin vuoksi, enimmät ei-pakollisia. Sukupuolinen aktiivisuus koettelee partnerin huumorintajua, kun itsellä tuntuu peli pelatulta. Joustoa on ollut pakko löytyä puolin ja toisin, yhteiset kovatkin koettelemukset on voitu sentään hopeita jakamatta kestää. (N25:1933)

Tavallisin sukupuolisen kanssakäymisen ongelma Haavio-Mannilan ja Kontulan analysoimien kirjoitusten mukaan (1997) on juuri suhteen osapuolien halukkuuden yhteensopimattomuus. Kahden ihmisen toiveiden ja tuntemusten yhteensovittaminen on vaatinut kompromisseja, joihin tässä tapauksessa on pystytty. Toisissa kirjoituksissa jouston rajoja on koeteltu ankarammin, ennen kuin on päädytty eroon.

Erilliset vuoteet

Vuonna 1931 syntynyt mies, eläkkeellä oleva entinen karjanhoitaja kuvailee ensimmäisen avioliittonsa välien kiristymistä joka huipentuu siihen, että hän muuttaa toiseen huoneeseen nukkumaan:

Olihan tilanne luonnoton, kaksi tervettä ja elinvoimaista nuorta ihmistä jotka olivat aviopari eivät rakastelleet, se sai aikaan jännitteitä ja kitkerää sananvaihtoa. Minä tukahdutin kaiken tunne-elämän... vaivuin itsesäälin valtaan... (M24:1931)

Kertoja on ns. pidättyvyyden polven mies, jolle avioituminen on osa normaalia elämäntapaa. Tässä nimenomaisessa tapauksessa avioliitto on alusta alkaen huono, sillä mies joutui naimisiin vastoin tahtoaan, naisen tultua raskaaksi. Aviosuhde huonontuu entisestään, kun fyysinen kanssakäyminen jää pois ja kertoja toimii seksuaalisukupolvelleen tyypillisen selitysmallin mukaisesti: hänen käsityksenä mukaan vaimon käyttäytyminen, haluttomuus, on syy asioiden huonoon tilaan. (Haavio-Mannila ja Kontula 1997, 199, 287.) Haluttomuuden syitä kertoja ei tule pohtineeksi.

Pian pariskunta joutuu muuttamaan toiseen asuntoon, pieneen saunarakennukseen: *Saunarakennuksessa oli yksi huone joka annettiin asuttavaksemme. Kun näin oli niin ajattelin että nyt sitten on avioelämä jatkuttava tai sitten ero. (M24:1931)*

Esimerkki kiteyttää väittämäni seksuaalisuuden kuulumisesta parisuhteen kulttuurisen malliin: jos seksielämää ei ole, ei ole parisuhdetakaan. Kertojan selväsanainen suhde avioelämän tähdellisyyteen on aineistossa harvinainen. Myös hänen lukijalle esittämänsä eron uhka tästä syystä on aineiston vanhimpien kirjoittajien kohdalla ainoa laatuaan. Sukupuolivallankumouksen ja tasa-arvoistuvien seksuaalisukupolvien elämäkerroissa asia on jo tavallisempi.

Seuraavassa kuvauksessa vuonna 1922 syntynyt nainen kertoo oman versionsa vaimon haluttomuudesta. Kertojan mies on ollut uskonon naapurin nuoren tytön kanssa. Uskottomuusepisodin jälkeen mies alkaa juoda enemmän kuin ennen ja hän viettää viikonloppuja *kalareissuillaan tuomatta saalista*:

Joskus maanantaiaamuna palattuaan mies oli kuin murjaani, äreä ja kipeän oloinen. Arvaahan sen, mutta inhotti, inhotti... En sietänyt häntä enää lähellänikään, puhumattakaan sänkyyn. Tästäpä nousi uusi riidan aihe, siinä lenteli jo peilit seiniltä, kiikkutuolinkin hän hujautti ilmaan ja se sattui oviaukon laudoitukseen tekemään tuohon kauniisiin ja monet käsittelyt saaneeseen lakattuun lautaan aikamoisen loven. Kyllä hän sitä häpesi, mutta korjaaminenkin olisi ollut aika mutkallinen juttu... Ja niin alkoi eri huoneissa nukkuminen. Kyllähän tämä tuntui oudolle, mutta jännitystä se vaan lisäsi ja elämä oli kuin hälytystilanteessa. Otin yhteyttä avioliittoneuvolaan ja kävin siellä viikoittain. Mieheni ei sinne pyynnöistäni huolimatta lähtenyt, mutta minä kävin lähes neljän vuoden ajan. Tilanne vaikutti koomiselta, mutta kyllä hymymme hyytyi kun mies eräänä iltana ei ilmestynyt enää sohvallekaan, vaan oli siirtänyt petinsä alakerrassamme olevaan askarteluhuoneeseen. Tunsin olevani asumuserossa. Lähentelin viittäkymmentä, olin omissa naisen ongelmassani, yksin ja asioistani en uskaltanut kertoa kenellekään. (N17:1922)

Tämän kertomuksen pariskunta eroaa 23 avioliittovuoden jälkeen vuonna 1974. Avioerojen määrä kasvoi 1900-luvun alusta 1990-luvulle ja sen jälkeen avioerojen määrä on vakiintunut noin 14 000 eron paikkeille vuodessa. Eronneisuus alkoi yleistyä voimakkaasti 1960-luvun lopulla ja juuri vuoden 1974 tienoilla erojen määrä vakiintui 10 000:een. Vuonna 1988 voimaan tulleet uudet avioerosäännökset lisäsivät erojen määrää hetkellisesti, mutta kehitys tasaantui jälleen 1990-luvun alkupuolella. Yleisesti ottaen avioerojen lisääntymistä on selitetty yhteiskunnallisten olojen muutoksella, lähinnä sillä tosiseikalla, että naiset eivät ole enää taloudellisesti riippuvaisia miehistä. Aineistossa esiintyvät selitykset avioeroille liittyvät kuitenkin pääasiassa muihin kuin raha-asioihin, lähinnä liittojen sisäiseen dynamiikkaan. Vuonna 2000 tehdyn kyselyn mukaan toisen kunnioittaminen, arvostus ja ymmärtäminen ja suvaitsevaisuus sekä uskollisuus ovat niitä tekijöitä, joita pidetään avioliiton onnistumisen kannalta erityisen tärkeinä. Tämän kyselyn mukaan hyvää seksuaalista suhdetta pidetään tärkeänä, jopa tärkeämpänä kuin lapsia. Avioeroihin suhtaudutaan sinänsä hyväksyvästi, vaikka henkilökohtaisesti se voidaan kokea epäonnistumisena. (Litmala 2003, 34–42, Husso 2003.)

Seksuaalisuus parisuhteen ulkopuolella

Suurin osa aineistossa esiintyvistä seksuaalisuutta kuvaavista kohdista liittyy parisuhteen ulkopuoliseen seksuaalisuuteen, mikä vahvistaa ajatusta niiden poikkeuksellisuudesta: elämäkertagenreen kuuluu mieleen jäävien, ehkä harvinaisten tapausten kuvailu elämän muuten tasaisessa kulussa. Osa kuvauksista kertoo, kuten jo mainittu, lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista, ajoilta ennen vakinaisia suhteita. Nämä kertomukset ovat vanhemmissa ikäluokissa useimmiten miesten juttuja,

nuoremassa kertojapolvessa myös naiset pääsevät ääneen. Merkille pantavaa on miesten epävarmuus ja seksuaalisen aktiivisuuden sekä taitavuuden vaatimus heidän omissa kertomuksissaan. Huomion arvoista on myös kirjoittajien tietämättömyys sukupuoliasioista, etenkin ehkäisystä myös naisten kertomuksissa. Tieto seksuaalisuudesta tuntuu syntyvän vain tekemällä. Tärkeimpienkin tietolähteiden eli vertaisryhmän, vanhempien ja oppikirjojen kautta saatu tieto asiasta on ilmeisen vähäistä.

Nuoruuden kokeiluiksi nimitettäviä seksikokemuksia kuvataan sekä antoisina että huonoina. Kukasta kukkaan lentäminen ei saa kovin korkeaa arvosanaa, ainakaan pitempään harjoitettuna. Sen sijaan avioliiton ulkopuolinen seksuaalinen toiminta voi olla hyvinkin antoisaa, mikäli syyllisyys ei sitä pilaa. Syyt uskottomuuteen selvitetään aina ja usein avioliitot kaatuvat tai ainakin kärsivät, jos uskottomuus on jatkuvaa. Muutamissa tapauksissa avioliiton ulkopuoliset suhteet jatkuvat aikansa, ennen kuin palataan – kuten eräs kirjoittaja sen ilmaisee - ”normaaliin päiväjärjestykseen”.

Kolmas parisuhteen ulkopuolinen seksuaalisuuden kuvausten ryhmä ovat eronneiden kokemukset. Usein nämäkin muodostuvat parisuhdeseksin kuvauksiksi, mutta mukana on myös kerrontaa ns. yhden illan jutuista. Joillekin kertojille eroamisen jälkeinen aika on ikään kuin menetetyn nuoruuden palauttamista, esimerkiksi jos avioliito on solmittu nuorena ja sitä ennen ei ole ehditty harrastaa seksiä muiden kuin tulevan kumppanin kanssa. Käsittelen tässä jaksossa lähinnä uskottomuutta sekä sitä tapaa, jolla arvioidaan parisuhteen ulkopuolella seksuaalisesti aktiivisia naisia ja miehiä.

Ensimmäisessä esimerkissä kertojan uskottomuus on osatekijä hänen jo muutenkin huonossa avioliitossaan. Myöhemmin mies solmii avioliiton saman henkilön kanssa, jonka kanssa oli uskon. Mies on tutustunut naiseen järjestöelämässä ja heidän suhteensa muuttuu ystävydestä rakkaudeksi. Kun mies on viettänyt ensimmäistä kertaa yön uuden rakkautensa kanssa, käy näin:

Matkan jälkeen mies etsi mahdollisuutta kertoa asioista vaimolleen. Rohkeus kuitenkin petti ja asia jäi hoitamatta. Selvittämättömänä se lisäsi henkisiä paineita, joita ennestäänkin tuntui olevan riittävästi. Sitten tulivat sivulliset avuksi... Jotkut alkoivat soitella vaimolle... Kertomukset tapahtumista, joita eivät nähneet, rakentuivat luulojen varaan. Ne kuitenkin, molempien tuttavapiiriin levitettyinä, antoivat tapahtumista ruman ja ilkeän kuvan. Ne

koskivat vaimoon. Sattuivat hänen itsetuntoonsa ja ylpeyteensä siinä määrin, etteivät keskustelut puolisoiden välillä olleet mahdollisia. Mies, jonka mielestä omatuhon ajatukset olivat kadonneet, oli keskusteluihin kykenemätön. Tuon aiheutti mielessä viipyvät itsesyytökset. Tuossa vaiheessa saapui vierailulle tytär perheineen. Mies pyysi hänet kävelyille kanssaan. Kävelyn aikana kertoi asiat tyttärelleen, joka ei tuominnut, vaan antoi henkisen avun, jota mies ei luullut keneltäkään saavansa. (M28:1930)

Seuraavan puheenvuoron saa nainen, jonka avioliitto on myös loppumaisillaan ja joka on juuri kertonut miehelleen platonisesta ihastuksestaan. Myös tässä tapauksessa lapset ovat avuksi:

Mieheni, jolla oli jokaisena avioliittovuotena ollut syrjähyppyjä, tuli raivoisan mustasukkaiseksi ja yritti kerran jopa kuristaa minut. Hän ei uskonut, että suhteemme oli jäänyt kosteiden katseiden vaihtamiseen. Se oli kuitenkin lopullinen niitti. Lapset alkoivat muutama vuosi sitten vaatia meitä eroamaan. Heidän mielestään järjetön eripuraisuutemme oli katkaistava. He sanoivat, että olemme molemmat ihan OK mutta yhdessä meistä tulee myrkyllinen seos! Viimeinen kortti pöydällä edessäni on kysymys säännöllisestä sukupuolielämästä. Kaikella on hintansa, mitä olin siitä valmis maksamaan? Käänsin kortin ja totesin suuresti yllättymättä, että se on tyhjä. Nyt alkoi piinallinen odotus, että eduskunta vahvistaisi uuden avioliittolain... Avioeromme astui voimaan 30.12.1988. (N30:1943)

Avioliittolain uudistamisen yhteydessä huhtikuussa 1987 avioeron hakeminen tuli mahdolliseksi ilman erillisiä perusteita, yhteisellä tai erillisellä hakemuksella. Aikaisemman, vuoden 1929 lain mukaan avioeron sai esimerkiksi siinä tapauksessa, että aviopuoliso oli rikkonut avioliiton tekemällä huorin, saanut sukupuolitaudin, tavoitellut toisen henkeä tai pahoinpidellyt tätä, saanut vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksen, ja niin edelleen. Myös siinä tapauksessa, että pari oli asunut erillään kaksi vuotta, oli heillä oikeus eroon. Jos erillään asuminen johtui siitä, että toinen puolisoista karttoi yhteiselämää, oli avioeroon oikeus jo vuoden kuluttua yhteiselämän lopettamisesta.³¹ Yhteiselämän karttaminen pitää sisällään siis seksistä kieltäytymisen, eli myös yhteiskunnallisen diskurssin mukaan seksuaalisuus kuuluu parisuhteeseen olennaisen osana.

Tällainen yhteiskunnallinen, lainsäätäjien luoma diskurssi ei kuitenkaan poista kansanperinteen diskurssin tapoja välittää tietoa: ensimmäisessä esimerkissä mieskertoja kuvaa, miten hänen avioliiton ulkopuolinen suhteensa kantautui vaimon korviin huhuina ja juoruina. Nämä perinteiset tavat välittää "tietoa" sisältävät lähes poikkeuksetta negatiivisen latauksen. Tunnettua on myös se, että vaikka huhujen ja

---

³¹ (<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234>)

juorujen totuudellisuutta voidaan epäillä, on niiden mahdollisen totuuden kiistäminen vaikeaa. Käytännössä uskottomuus ei suinkaan aina johda avioeroon:

Päästin itseni muutama vuosi sitten repsahtamaan, elin kai liian turvalliselta tuntuvaa elämää. Olin lihonut muodottomaksi. En osannut yhtään etukäteen odottaa sitä kertaa kun vaimoni paljasti että hänellä on toinen mies. Se oli helvetinmoinen tälli. Menin täysin pois tolaltani. Elelin pääosin tyttäreni kanssa kahden. Vaimo kävi kotona vain ihan yönseutuna. Keskinäinen sukupuolielämämme jäi. Ajatukseni pyöri alinomaa asian ympärillä. (M31:1942)

Asia ottaa niin koville, että mies harkitsee itsemurhaa, mutta luopuu ajatuksesta lastensa vuoksi. Päätöksensä jälkeen hän ei enää välitä vaimonsa menemisistä, vaan alkaa ajatella itseään, tutustuu ikäiseensä naiseen ja saa miehisen itsetuntonsa takaisin. Avioliitto jatkuu:

Pari vuotta sitten vaimoni jäi kokonaan kotiin ja ehdotti siirtymistä normaaliin päiväjärjestykseen. Häivytin turhan ylpeyden ja nykyisin eleemme suhteellisen normaalia perhe-elämää. Tai ainakin sellaista, mitä ihmiset sanovat normaaliksi. Sitä ennen minulle oli ehtinyt kehkeytyä muitakin ystävyyskysiä. Tilanteen kotona korjaannuttua lopettelin hiljalleen muut suhteet. Niiden päättämisessä ei ollut dramatiikkaa. Ne olivatkin lähinnä ruumiillisiin tarpeisiin perustuvia, molemmin puolin. (M31:1942)

Kun seksi loppuu avioliitosta, joidenkin mielestä on sallittua tyydyttää fyysisiä tarpeita liiton ulkopuolella. Joissain tapauksissa mieskertojat vetoavat avioliiton ulkopuoliseen seksuaalisuuteen silloinkin, kun suhde kotona on aktiivinen. Tällöin perusteena saatetaan käyttää populaaritieteellistä käsitystä miehen naista voimakkaammasta seksuaalivietistä. Edellä oleva kertoja asettaa kuitenkin naiset kanssaan samalle viivalle: kummallakin sukupuolella on seksuaalisuuteen liittyviä tarpeita. Tällaisen omasta mielestäni itsestään selvän toteamuksen esittäminen on aineistossa harvinaista. Johtuuko harvinaisuus kertojien häveliäisyydestä, juuri asian itsestäänselvyydestä vai mistä, jää tässä yhteydessä auki.

Ikuinen uskottomuus

Kaikki, jotka kirjoittavat uskottomuudesta, ovat kokeneet siihen liittyen eriasteista tuskaa ja murhetta. Ei liene myöskään yllätys, että oma uskottomuus ei tunnu niin pahalta kuin puolison uskottomuus. Myös uskon puoliso tuntee useimmiten syyllisyyttä, kuten edellä näimme. Seuraavassakin esimerkissä kertojan lapset kommentoivat vanhempien huonoa avioliittoa ja etenkin isänsä "huonoa elämää":

Avioliitto mureni käsissäni, 27 pitkää vuotta kesti... Kyllä suututti, miksi tuhlasin oman elämäni? Tietysti lasten vuoksi. Ja lapset sanoivat "muori" miksi vasta nyt erotaan? Lapset eivät hyväksyneet isän huonon elämän viettoa. Avioero tuli ikuisen uskottomuuden takia, omaisuus ositettiin myöhemmin. (N29:1934)

Miehen uskottomuus tuomitaan kertojan elämäkerrassa jyrkästi, se on ollut huonoa elämää, johon on kuulunut uskottomuuden lisäksi muutakin epätoivottavaa käytöstä, jota kertoja ei kuitenkaan tarkemmin erittele. Kertojan tulkinnan mukaan mies on *luonnevikainen*. Tässä tulkinnassa uskottomuus on ehdottomasti väärin. Uskottomuus ja huonon elämän vietto selittyvät miehen luonnevialla, joka voi viitata sekä kristilliseen että kansanperinteen diskursseihin. Näissä on kummassakin tarjolla ajatus ihanteellisesta miehestä, joka on luotettava, jolla on vakaa luonne ja aiheet. Uskottomuuteen edellä esitetyssä muodossa liittyy epärehellisyyttä, joka on erityisesti miehisessä käytöksessä kunniatonta.

Pettäjän ja petetyn lisäksi uskottomuudessa on mukana kolmas henkilö. Yhden kertojan miehellä on ollut vuosikausia kestänyt suhde naapurin naiseen. Asian tultua ilmi kertoja kärsii, mutta antaa anteeksi ja pohtii asiaa sekä suhdettaan entiseen toiseen naiseen tavatessaan hänet naisen äidin hautajaisissa:

Tilaisuus tekee varkaan, helppo oli langeta, kun kohde oli lähellä. Menin esittämään surunvalitteluni, niin luuli hautajaisväki, tosiasiassa kumpikaan meistä ei ajatellut vainajaa. En sanonut mitään, puristin naisen kättä, katsoin silmiin, lämpimästi, merkittävästi. Kiitos, sanoi nainen ja vastasi puristukseen. Se oli kahden naisen, saman miehen naisen, vaimon ja huoran, käpylaudan ja elämänkumppanin kohtaaminen. Se oli todellinen kohtaaminen, anteeksianto ja – pyyntö. Kaksi naista, kaksi elämäntaloutta, koko naissukukunta. "Ei jaa, laulakaa, lunastetut olemme, synnin kahlehista." Illalla käperryin mieheni kainaloon, olin huojentunut, olin voittanut itseni. Kerroin tunteeni miehelleni. (N22:1934)

Kertoja hyödyntää merkityksenannossaan sekä kansanperinnettä että kristillistä diskurssia. "Tilaisuus tekee varkaan" tekee asian ymmärrettäväksi ilman suurta draamaa – on yleisesti tiedossa ja monesti nähty, että tällaista tapahtuu. Eron tekeminen vaimon ja huoran välille voi kummuta myös kansanperinteen diskurssista, joskin itse näkisin siinä vaikutteita kristillisestä merkityskokonaisuudesta, joka on juuri tälle kertojalle läheinen. Aineiston kautta myös "toisen naisen" ääni on kuultavissa:

Eron jälkeen tutustuin moniin miehiin ja menin aika helposti sänkyyn. Halusin ottaa takaisin sen, minkä oli avioliitossani menettänyt. Eivät ne seikkailut kovin ihmeellisiä olleet. Tyhjä maku jäi suuhun, koska seikkailut loppuivat yleensä yhteen yöhön. Useimmiten tielleni osui naimisissa oleva mies. Erään sellaisen tapasin ammattiyhdistyskursseilla. Hän kävi minua

tapaamassa monesti. Hänen otteensa olivat niin kamalat, että minun piti kerran käydä hänen jälkeensä lääkärissä. Ajattelin monesti, oliko hänen vaimonsa totuttava sellaiseen kohteluun. Myös oli hämmästyttävää ja ikävää todeta, että naimisissa olevat miehet yleensä aina osasivat hyvin peittää suhteensa. (N31:1943)

Kertojan avioliitto oli ollut seksuaalisesti epätydyttävä. Menetettyjen eroottisten ilojen takaisin kireminen ei kuitenkaan ole helppoa, vaikka seuran löytäminen onkin. Yhden yön tuttavuudet eivät ole täyttäneet kertojan vajaaksi jäänyttä seksuaalisen nautinnon maljaa. Sama kertoja kuitenkin jatkaa pitkäaikaisemmasta miesystävästään:

Hän on ollut hellin mies, jonka olen koskaan tavannut. Hän osasi käsitellä minua erittäin hyvin. Vasta hänet tavattuani tiesin, mitä voi miehen ja naisen välinen suhde olla parhaimmillaan. Minua vaivasi vähän se, että hän oli naimisissa. Sanoin, etten halunnut rikkoo hänen avioliittoaan. Tätä suhdetta kesti puolitoista vuotta. (N31:1943)

Kertojan täyttymyksellinen suhde päättyi, kun mies palasi ulkomailla asuvan vaimonsa luokse. Kumppanin avioliitto vaivaa kertoja vähän, sillä hän ei halua omakseen yksin eläville naisille helposti tarjolla olevaa avionrikkojan viittaa. Sukupuolijärjestelmän luonteeseen kuuluu naisen asettaminen miehiin nähden alisteiseen asemaan: tämä toteutuu ja vahvistuu mm. siinä, kuinka perheväkivaltaa ja uskotomuutta selitetään naisen toiminnalla: sen sijaan, että kysyttäisiin miksi mies lyö tai pettää, kysytäänkin mitä nainen on tehnyt, että näin tapahtuu?

Kuten on todettu, avioseksin suurin ongelma on yleensä intohimon hiipuminen tai halujen yhteensopimattomuus. Seuraavan kertojan kuvaus kiteyttää yhden tavan suhtautua asiaan. Hänen elämäkertansa on aineistossa poikkeuksellinen siksi, että kertoja on pääasiallisesti homoseksuaalisesta identiteetistään huolimatta avioitunut naisen kanssa – mikä ei ehkä ole (varsinkaan ollut) niinkään tavatonta heteronormatiivisessa todellisuudessa. Avioitumisen kynnyksellä hän tuskailee asian edessä ja toteaa, että hän ei edes rakasta morsiantaan. Lopulta kertoja kuitenkin menee naimisiin. Nuoruudessaan hän on ollut sitä mieltä, että vaimo ja mies muodostavat perheen ja että näiden tulee vain rakastaa ja kunnioittaa toisiaan. Kertojalla on jatkuvasti avioliiton ulkopuolisia suhteita, joista ainakin yksi on myös emotionaalisesti merkityksellinen. Sekin ahdistaa kertojaa ja hän on tyytyväinen, kun miesystävä saa mahdollisuuden osoittaa rakkauttaan muillekin kuin kertojalle. Kertoja kirjoittaa:

Noihin aikoihin opin ymmärtämään, että paljon puhuttua ikuista rakkautta ei ole, että uskollisuuden vaatimus on lähinnä naurettava. Ihminen tarvitsee seksuaalista kiihottuneisuutta kokeakseen täydellisen fyysisen ja psyykkisen tyydytyksen. On turha väittää, että kaurapuurokaan maistuu vuodesta vuoteen aamu aamun jälkeen hyvältä. Sama pätee seksiin. Kun siitä tulee vain tapa, kun siihen suostutaan vain tottumuksesta tai velvollisuudesta, se ei voi tuottaa nautintoa kummallekaan osapuolelle. Silloin on parempi etsiä seksuaalinen tyydytys avioliiton ulkopuolelta kuin pakottaa itsensä epätydyttävään uskollisuuteen. (M33:1941)

Seksuaalisuus voi olla elämän keskeinen voimavara, joka ei kuitenkaan sopeudu muihin elämän keskeisiin rakennusaineisiin, kuten avioliiton käytäntöön. Kertojan käsitys on tasa-arvoinen siinä mielessä, että hän kirjoittaa kuvauksessaan ihmisestä, ei naisista eikä miehistä. (Toisaalla hän kylläkin kirjoittaa nimenomaan miehen vaativasta ja vaeltavasta seksuaalisuudesta.) Ihmisen tulisi tämän tulkinnan mukaan olla uskollinen ensisijaisesti itselleen. Kertoja kiistää romanttisen diskurssin tarjoaman ajatuksen ikuisesta rakkaudesta ja muutkin parisuhteen ensisijaisuutta korostavat merkitystavat. Herää kysymys, voisiko yksi syy tähän suhteellisen harvinaiseen käsittelytapaan olla kertojan kokemus heteronormin marginaalissa?

Samainen kertoja ei myöskään suostu hankkimaan lapsia, eli hän ei suostu noudattamaan heterosuhteen käsikirjoitusta, jonka yksi vaihe on lapsien saaminen. Voi olla, että kertoja toteuttaa valinnoillaan ns. perheajan sijasta pervoaikaa, joka uhkaa heteronormatiivista järjestystä.³²

Ylellisyys

Aviomiehen harrastama avioliiton ulkopuolinen, eli yleensä aineistossa kielletyksi määriteltä seksuaalisuus on pilannut seuraavan kertojan avioliiton alkoholin ja muun huonon käyttäytymisen avustuksella. Aluksi kertoja yrittää vielä "päästä yli" asiasta ja hakee apua, mutta koska mies ei suostu avioliittoneuvolaan, jää avioliiton pelastamisyritys torsoksi. Kertoja hakee lohtua kirjeenvaihtoilmoituksella, mutta ei harrasta seksiä uuden ystävänsä kanssa. Vasta avioeron ollessa jo vireillä hän kertoo yhdestä satunnaisesta kohtaamisesta:

---

³² Livia Hekanaho käsittelee artikkelissaan Pervo aika ja ongelmallinen parisuhteenormatiivisuus Judith Halberstamin käsitettä queer time, joka ansaitsisi tässäkin yhteydessä enemmän tilaa. Ks. Hekanaho 2007 ja Halberstam 2005.

Nukuin miehen vieressä jota en juuri tuntenut, mutta houkutus tähän tilaisuuteen oli ollut aivan liian suuri. Eihän tätä ylellisyyttä ollut kotonani ollut enää 6-7 vuoteen. Ja siksi tartuin tilaisuuteen. Olin nainen, vaikka en vielä vapaa entisestä avioliitostani, mutta vapaa oman järkeni tuomiosta. Olinpahan yhtä kokemusta rikkaampi, vai köyhdyinkö omissa silmissäni – muiden arvailuista en välittäisi. (N17:1922)

Nainen antaa itselleen luvan avioliiton ulkopuoliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, kun avioero on jo selviö, vaikkakaan ei vielä voimassa. Seksin ja fyysisen läheisyyden hän nimeää *ylellisyydeksi, tilaisuudeksi* – koska on *nainen*. Tämä kertoja yhdistää halun naiseuteensa luonnollisesti kuuluvana osana. Vaikka lähes kaikki elämäkertojen kirjoittajat ovat mitä ilmeisimmin olleet elämänsä aikana seksuaalisesti aktiivisia, naisten kohdalla seksuaalinen aktiivisuus näyttäytyy potentiaalisesti vaaralliselta toiminnalta ja naisen arvoa vähentävältä toiminnalta, etenkin vanhemmissa ikäluokissa. Miesten aktiivisuus ei sekään ole ongelmatonta vaan suorastaan ongelmakeskeistä. Seksuaalisuuden aiheuttama potentiaalinen häpeä on kuitenkin erilaista naisten ja miesten kohdalla: miehillä häpeää aiheuttaa kyvyttömyys, tietämättömyys tai toimimatta jättäminen, naisten kohdalla aktiivisuus. Nämä yleiset kulttuurin tason mielikuvat eivät todennäköisesti kuitenkaan päde niissä seksuaalisuuden toteuttamisen legitiimeissä paikoissa, kuten aviovuoteissa, joissa seksiä harrastetaan.

Eräs naiskertoja kuvailee oman ainoan uskottomuudentekonsa pitkästi ja yksityiskohtaisesti. Tapauksen jälkeen hän ei enää näe miestä, vaan palaa aviomiehensä luokse. Uskottomuus on kuitenkin vaikuttanut hänen arkeensa ja hän kokooa tuntemuksiaan (kolmannessa persoonassa) seuraavalla tavalla:

Hän muisteli miestä jatkuvasti. Mies oli aina läsnä kaikkialla missä nainen ikinä liikkui. Vaikka kuinka hän koitti unohtaa, ei hän mitenkään pystynyt siihen. Kaupungilla hän odotti näkevänsä miehen. Hän toivoi että mies kävelisi vastaan. Ja jos joskus joku miehen näköinen alkoi lähestyä, naisen sydän hakkasi rajusti. Ja pettymys oli suuri kun se ei ollutkaan mies... Ja kun hän makasi aviomiehen kanssa, oli mies silloinkin mielessä. Joskus omatuntokin soimasi. Mutta sille ei mitään voinut. Ja kun elämä tuntui vaikealta, antoi miehen muisto naiselle (nimi poistettu) uutta voimaa. Hän oli ollut hetken onnellinen ja se hetki oli kai tarkoitettu koko elämää varten...(N33:1943)

Uskottomuudelle voidaan antaa myös edellisen kaltainen tulkinta. Avioliiton harmaan arjen keskellä on helpompi jaksaa, kun on kantaa mukana muistoa jostain hetkellisestä huumasta, kiihkosta, joka näyttäisi olevan mahdollista ainoastaan avioliiton ulkopuolella. Tällaisessa tapauksessa uskottomuus on ikään kuin voimavara, joka oman logiikkansa mukaan osallistuu aviosuhteen ylläpitämiseen. Seksuaalisen nautinnon voima on hetkellistä syyllisyydentunnetta suurempi. Kaikki eivät kuitenkaan

ole saaneet uskottomuudesta niin paljon irti, vaan joutuvat kärsimään syyllisyyttä teostaan:

Minun mieltäni painoi koko ajan että olin nyt pettänyt miestäni. Ei auttanut vaikka kuinka yritin todistella itselleni että myös minulla täytyi olla siihen oikeus, olihan minuakin petetty. Pari kolme viikkoa jaksoin pitää asian sisälläni, mutta sitten tuli se vaihe että minun oli pakko kertoa miehelleni, mitä olin tehnyt. Tunsin helpotusta kun sain sanotuksi asian. Itkin mieheni noituessa vieressä, mutta sentään hän lohdutteli minua välillä, että ei tämä elämä yhteen pettämiseen kaadu, jos vain yhdessä haluamme jatkaa eteenpäin. Hän sanoi nyt tietävänsä, mille minusta oli tuntunut, kun sain tietää hänen reissustaan toisen naisen kanssa. Tunsin itseni todella huonoksi äidiksi ja ylipäättänsäkin ihmiseksi, koin niin hirveitä itsesyytöksiä, että katsoin paremmaksi turvautua ammattiauttajiin ja niin aloin käydä säännöllisesti mielenterveystoimiston lääkärin juttusilla. (N46:1960)

Tässä aineistossa yksikään heterosuhteessa eläneistä kertojista ei tavoittele eikä kerro eläneensä varsinaisesti ns. vapaassa suhteessa, jossa seksuaalikumppaneiden määrää ei olisi millään tapaa rajoitettu. Jokainen uskottomuutta kohdannut on tuntenut itsensä ainakin hetkellisesti loukatuksi. Vaikka ihmiset suhtautuvat ja käyttäytyvät eri tavoin suhteessa aviolliseen uskottomuuteen, yleisesti ottaen uskollisuutta pidetään normina, josta voidaan poiketa vain hetkellisesti. Naisen kuvauksessa syyllisyys avioliiton ulkopuolisesta seksuaalisuudesta liittyy koko hänen persoonaansa, ei ainoastaan hänen rooliinsa vaimona. Erityisesti naiseuden määrittelyssä seksuaalisella pidättyväisyydellä on aineistossa selkeä rooli.

Miehennielijät, iloiset lesket ja muut ”huonot naiset” – ja miehet

Nyt tulivat naiset elämäni. Olihan minulla vakituinen seuralainen, mutta sitten iski tämä miehennielijä nymfomaani. Kun hän ei muuten saanut minua houkuteltua niin alkoholin ja työkaverini avustuksella sai minut lankeamaan. Onneksi hän ei kauan tyytynyt minuun, mutta elämäni oli suistunut pois säännöllisiltä raiteiltaan. Poikamiesurani alkoi... Kun joutui liikkumaan useilla paikkakunnilla tutustui useampiin naisiinkin. Alkoholi poisti ujouteni ja siksi jouduinkin, ehkä liian usein naisten kanssa ”halkopinon taakse”. Kohtauksiakin sattui. Kerran kun olin kihlatun morsiameni kanssa menossa elokuviin ja odoteltiin pääsyä saliin, niin sattuipas entinen heila tulemaan samanaikaisesti kuviin. Kun hän huomasi minut, niin silloin alkoi metakka. Aula oli täynnä ihmisiä ja heilläkös riitti hauskaa kun minä sain korvamakkeeta tuutin täydeltä. Siihen päättyi myös kihlaukseni. Mutta ei heilastelu, vaikka välillä oli tunne, että kun mä ensin nautin, tunsin tyhjyyden. Toisen luota menin, toista lempien. Sitten tuli elämäni tehokkaampi jarru. Sattui nimittäin ”vahinko” erään tytön kanssa. Tuli poika, tuli lastenvalvoja ja elatusmaksut. Avioliittoon ei ollut haluja, kun tuttavuuskin oli vain yhden yön tuttavuus. Avioliitto ei minua muutenkaan kiinnostanut, sillä seurattessani eräiden miesten alistuneisuutta, tunsin vastenmielisyyttä kodin perustamiseen. (M13:1911)

Kertojan tapa kuvata satunnaisia seksisuhteita muistuttaa paikoitellen iskelmä-lyriikkaa tai melodraamoja. Alun katala viettelijätär, myöhempi tyhjä nautinto ja oma arvio liian tiheästä halkopinon taakse joutumisesta vahvistavat ajatusta oikeutetun seksuaalisuuden kuulumisesta nimenomaan parisuhteen kontekstiin. Kertojan mieheksikin liian aktiivinen seksielämä, joka ei tapahdu turvallisesti parisuhteen sisällä, on arveluttavaa. Naiskertojien kohdalla satunnaisista seksisuhteista kertovat pääasiassa vasta 1950- ja 1960-luvuilla syntyneet naiset. Esimerkin mieskertojan ikäluokan naiset, 1910-luvulla syntyneet kirjoittajat, eivät tässä aineistossa kerro tämän tyyppisistä kokemuksistaan, mikäli sellaisia on ollut. Seksuaalisuuden kautta rakennetaan sosiaalisen sukupuolen merkityksiä: miehen aktiivinen seksielämä ei ole sinänsä paha, liiallinen sellainen kyllä. Naisen kohdalla aktiivinen seksuaalisuus on tämän ikäpolven kertojalle outoa ja tuomittavaa. Samasta aiheesta jatkaa 20 vuotta myöhemmin, vuonna 1931 syntynyt mies:

Leski oli nelissäkymmenissä ... ylikypsä nainen, eri asennot hallitseva nuoria poikia pyydystävä sänkyvirtuoosi. Hän oli kyltymätön nainen joka oli aina valmis kun siihen vain oli mahdollisuus. Olin niin lesken lumoissa että työnikin siitä kärsi odotin vain ruokatunnille pääsyä ja lesken kanssa sänkyyn. Hänen luokseen oli muitakin pyrkijöitä, kun eivät päässeet ja asia selvisi että minä olin siihen esteenä minua alettiin pilkata. Kun se ei auttanut niin alettiin uhkailemaan ellen lopeta makaamista lesken kanssa, he olivat tosissaan minun oli lopetettava lesken luona käynti. (M24:1931)

Nuoren miehen seksuaalisuus on jälleen muiden miesten, eli fallisen hallinnan alainen samaan tapaan kuin eroottisten pilojen kohdalla. Kyltymättömän naisen hahmo on stereotyyppinen femme fatale, seksuaalisesti kokenut ja aktiivisesti seuraa hakeva leski. Harmillista kyllä, aineistossa ei ole yhtään ”iloisen lesken” omaa kertomusta. Vuosina 1910–30 syntyneet naiset ovat olleet pidättyväisiä ainakin seksuaalisten kokemusten kirjaamisen suhteen. Vanhemmat naiskirjoittajat useimmiten korostavat korkeaa moraaliaan ja nuoremmatkin ottavat kantaa liian aktiivisen naisen stereotyyppiin, joka usein saa huonon maineen.

Huonoin mahdollinen nainen on tietysti maksullinen nainen, joiden kertomuksia aineisto ei sisällä. Mieskertojistakin vain yksi kirjoittaa käyttäneensä prostituoitujen palveluja. Tässä vuonna 1941 syntyneen miehen elämäkerrassa prostituoitujen käyttäminen kuuluu nuoren miehen kokeiluihin ja rauhanturvaajana sotilastehtävissä vietettyjen vuosien käytäntöihin. Hänen lisäksi yksi vuonna 1920 syntynyt perheenäiti kirjoittaa miehensä uskottomuudesta. Hän ei määrittele kertomuksen

naista prostituoiduksi, mutta toteaa miehelleen, että käteisellä maksaminen olisi tullut halvemmaksi, sillä toiselle naiselle syntyy lapsi, jonka elatusmaksujen maksamisen vaimo organisoi.

Syksyllä mieheni oli lomalla ja hän oli jotenkin rauhaton. Ennen joulua oli toinen loma ja syy selvisi. Hän oli silloin Äänislinnassa, sinne oli tullut Helsingistä naisia. Mieheni oli sortunut eikä siinä kaikki, hänen käyttämänsä oli raskaana. Se oli minun elämäni shokki joka muutti minut sillä hetkellä. Tiesin kyllä että hän ei ollut ainoa mies kenelle niin kävi. Asia tuli ilmi ja hänen upseeritoverinsa olisivat vannoneet että hekin ovat olleet. Mieheni vain meni lankaan ja kirjoitti kirjeessä ehdottaen aborttia sehän riitti. Asia venyi kun hän, nainen, uhkasi kirjoittaa asiasta minulle. Tarjosin miehelleni vapautta, mutta hän vannoi ei ikinä ottaisi sitä naista, eikä halua eroa. Ajattelin asiaa, en koskaan ole antanut asiaa anteeksi enkä myöskään unohtanut. Helsingin lastenvalvojalta tuli aikanaan ilmoitus kirjeen perusteella kutsu selvittää asiaa. Olin tavannut tuon naisen ja ennen en uskonut miehiä, ajattelin jos hän on kaunis nuori tyttö. Oli jo 29v. nainen ja hänen sisarensa sanoi hänellä olleen edellisenä vuonna kaksi aborttia. (N20:1920)

Naiskertoja ihmettelee miehensä lankeamista, etenkin, kun seksikumppani oli jo suhteellisen vanha (29v.) eikä ehkä edes kaunis. Kertojan mukaan nainen kuolee myöhemmin laittomaan aborttiin. Hän käy tapaamassa miehensä lasta ja säälii tyttöä, jonka isovanhemmat ihmettelevät, miten niin arvokkaan naisen mies on saattanutkaan sekaantua heidän tyttärensä kaltaiseen naiseen. Kertojan esittämä kuva aviottomasta äidistä ja tämän sukulaisista luo mielikuvan voimakkaasta sosiaalisesta luokkaerosta. Hänen kertomuksessaan huonon naisen kohtalo on kuin kansanperinteen diskurssin varoitustarinasta tai populaarikulttuurin melodraamasta ikään: synnin palkka on kuolema. Syrjähyypyn seurauksena syntyneen lapsen elatusmaksujen hoitamisesta ja niistä muistuttamisesta tuleekin vaimon tapa kostaa miehen uskottomuus.

Huonon, vaarallisen ja syntisen naisen kuva elää lukemattomissa kulttuurin tuotteissa. Suomalaiset perinteentutkijat ovat löytäneet syntiin viekoittelevan naisen mm. pyhimyslegendoista (Järvinen 1990, 124), uskottoman ja huikentelevaisen naisen uskomustarinoista (Jauhiainen 1990, 132–133), ja huoraksi haukuttuja naisia mitä moninaisimmissa yhteyksissä (Virtanen 1990). Leea Virtanen toteaa, että kansanomaiseen sukupuolimoraalin yhtenä tekijänä ovat kirkon opetukset, joskin eri aikoina ne ovat saaneet erilaisia painotuksia. Seksi ennen avioliittoa ja muutenkin avioliiton ulkopuolella on saattanut stigmatisoida – etenkin naisia. Leea Virtasen huoruutta käsittelevän artikkelin aineistossa käy ilmi, että vaikka seksiä on ilmeisen yleisesti harrastettu jo ennen avioitumista, suhtautuminen siihen on paheksuvaa tai asiasta vaietaan. Myös kaksinaismoraali on yleistä: naiset jaetaan hyviin ja huonoihin

heidän (oletetun) seksuaalisen maineensa perusteella. (Virtanen 1990, 147- 152, 155–157.)

Kiitos, ei seksiä?

Seuraava esimerkki on 1960-luvulla syntyneen naisen elämäkerrasta ja se kuvaa hyvin eri-ikäisten kirjoittajien ja seksuaalikulttuurissa tapahtuneen muutoksen eetosta ja on yksi niitä harvoja naisia, jotka kirjoittavat itsestään *seksuaalisena olentona*:

Seksuaalisuus tuntuu kuuluvan tähän päivään. Kuitenkin meitä naisia taitaa olla monenlaisia, pihtareita, tavallisia ja kuumia. Me kolmekymppiset olemme oppineet haluamaan itse ja suorastaan hämmästelemme miesten kertomuksia kiukkuisista vaimoista, jotka eivät anna. Ehkä noiden vaimojen luota miehet lähtevät juoksemaan meidänkin perässä, vaikka eivät silti tohdi vaihtaa. Eivät ainakaan kaikki. Eikä meistä vapaista naisistakaan kaikki halua varattua miestä, sen verran kunnioitusta kyllä löytyy. Me tiedämme paljon seksistä. Olemme kolunneet läpi Amsterdamin ja Kööpenhaminan tyttökadut ja pornokaupat, Pariisin pornoklubit ja nakurannat. Katsomme salakuljetettuja filmejä ja tunnemme jos jonkinlaiset perversiot. Osaamme itekin melkoisen yöohjelman, eikä meitä nolota edes toteuttaa sitä. Joillakin meistä kumppanit vaihtuvat tiheään, mutta enimmäkseen sen takia, ettei ohikulkijoissa ole aviomiesainesta. Vaimo odottaa kotona, tai sitten mies on omahyväinen poikamies, joka vain seilaa sängystä sänkyyn. Heihinkin paskiaisiin me tuhlaamme laatuviinit ja kiinalaiset ateriat miettien seuraavan viikon, miksi siitäkään ei tullut mitään. Itselleni seksiä ei ole ilman läheistä tunnetta. Tietyssä porukassa saatan kyllä käyttää ronskiakin kieltä, mutta todellisuudessa seksi ja erotiikka on minulle kaunis, hellään suhteeseen kuuluva asia. En harrasta yhden illan juttuja, minun ei tee edes mieli niitä. En halua edes syrjähyppyä, vaikka kurssella se tuntuu olevan suorastaan jonkinlainen itsetarkoitus. Minulle merkitsee myös paljon muunlainen läheisyys, halaukset, kosketukset ja suukottelu pitkin päivää. Olen suorastaan romanttinen hupsu, eikä mikään ole ihanampaa, kuin että iso aikuinen mies on samanlainen! (N49:1961)

Osa kirjoittajista ei mainitse seksiä sanallakaan. Asian koetaan ehkä arkaluonteiseksi tai sen kertomista ei pidetä sopivana. Pornografistuneesta kulttuuristamme huolimatta seksuaalisuus on useimmille yksityinen ja suojeltava asia. Todennäköisesti kaikilla on kuitenkin jotain kosketuspintaa asiaan. Kertojat, kuten ihmiset ylipäätään, ovat myös tässä suhteessa erilaisia. Toisille seksi ei ole niin tärkeää kuin toisille. Eräille se näyttäytyy elämän tai ainakin elämäkerran keskeisenä sisältönä. Muutaman kertojan kohdalla huomasin miettiväni, ovatko he joutuneet elämään koko elämänsä tai suurimman osan siitä ilman toisen ihmisen eroottista läheisyyttä – näin esimerkiksi 1900-luvun alussa syntyneen naimattoman naisen ja toisen, leskeksi jääneen kertojan kohdalla. Myöhemmin syntynyt kertoja, nainen hänkin, puolestaan kirjoittaa, että vaikka hänellä olisi mahdollisuus harrastaa seksiä, ei hän ole siitä enää kiinnostunut.

Seksuaalisuuden kerronnan lähes täydellinen puuttuminen 1900-luvun alkupuolella syntyneiden kertojien elämäkertoissa ja lisääntyminen myöhemmin syntyneiden elämäkertoissa kuvastaa erityisesti naisen roolin asteittaista muuttumista. Seksuaalisuuden kertomusten muutos eri-ikäisillä kertojilla kuvaa suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtunutta muutosta, ainakin siinä mielessä, että seksuaalisuudesta puhuminen (kirjoittaminen) on soveliaampaa kuin ennen. Asenneilmaston muutos näkyy erityisesti naisten kokemuskerronnassa siten, että nyt nuoruuden kokeilut ovat enemmän sallittuja myös naisille: moraalien säilyttämisen tärkeyttä ei ole enää tarvetta korostaa siinä määrin kuin vanhemmilla kertojilla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tytön tai naisen maine olisi edelleen helposti tärveltyvä ominaisuus. Huomionarvoista on kuitenkin myös miehisen maineen kahtalaisuus: vaikka miehillä tuntuu olevan tarve päteä seksuaalisesti, on heidänkin varottava liiallista ”halkopinon taakse joutumista”. Avioliittomarkkinoilla – jotka edelleen ovat hyvän elämän tärkeä osa – huoripukki mies ei ole tavoiteltava yksilö. Millainen miehen tulisi olla ja millaisia mieheyksiä elämäkerrat parisuhdekuvausten kontekstissa rakentavat, selviää seuraavassa luvussa.

3. Mies parisuhteessa

Heteroseksuaalisen parisuhteen skeeman toinen toimija on mies. Koska parisuhde on yksi keskeisimpiä sosiaalisen sukupuolen neuvottelun sijoja, pidän tässä esitettyjä miehen määritelmiä tärkeinä myös välittömän parisuhdekontekstin ulkopuolella: väitän, että parisuhdekerronta rakentaa sukupuolittunutta ihmiskuvaa, jossa määritellään nais- ja miesihmisen paikka ei vain parisuhteen mikrokosmoksessa, vaan koko maailmankaikkeudessa. Tämä on heteronormatiivisen sukupuolijärjestelmän logiikan ydin: nainen ja mies ovat maailmassa sukupuolina, toteuttaakseen kummallekin ominaista tehtävää.

Tämän analyysiosion tarkoituksena on vastata kysymykseen, miten mieheys rakentuu elämäkertakirjoittajien parisuhdekerronnassa? Olen toiminut miehen elämän ja mieheyden kuvausten kanssa niin, että olen nostanut esiin sellaisia tekstikatkelmia, joissa mieheyttä mielestäni määritellään. Aineistoesimerkkien avulla esitän, millaisia mieheyksiä elämäkerrat rakentavat.

Naistutkimuksena alkanut, nyttemmin sukupuolentutkimukseksi nimettävä näkökulma tarkastelee sukupuolia sosiokulttuurisesti konstruoituneina ja jatkuvasti rakennettavina merkityskokonaisuuksina. Seuraavassa esitän, miten eri-ikäiset suomalaiset miehet kirjoittavat elämästään miehinä ja mitä miehistä sanovat saman- ja eri-ikäiset naiset. Lähestyn mieheyttä samalla strategialla kuin naiseutta, saman aineiston sanelemana: erilaisten kirjoituksissa kerrottujen roolien ja miehen olemusta kuvaavien tekstikatkelmien avulla. Teoreettisena taustatukena käsityksessäni on Raewyn Connellin määritelmä hegemonisesta maskuliinisuudesta: se on samanaikaisesti paikka gendersuhteissa ja niiden käytäntöjen kokonaisuus, joiden kautta naiset ja miehet liittyvät näihin suhteisiin sekä näiden käytäntöjen keholliset, luonteeseen ja kulttuuriin vaikuttavat seuraukset (Connell 1995, 71).

Mies rakentuu näissä elämäkerroissa mm. suhteessa vaimoonsa, lapsiinsa, vanhempiinsa sekä sukuunsa ja muihin miehiin. Miehen olemusta määritellään akselilla hyvä ja huono, joka liittyy miehen luonteeseen, tapoihin ja käytökseen. Kuten naisenkin kohdalla, roolit ja olemukselliset kuvaukset liittyvät toisiinsa jotakuinkin saumattomasti. Aineiston lukemisen yhdessä vaiheessa olin jaotellut elämäkertaesimerkkejä erilaisiin temaattisiin kokonaisuuksiin, miehen kohdalla esimerkiksi seuraavanlaisiin: mies ja työ, puoliso, millainen mies, alkoholi ja niin edelleen. Nämä ovat kuitenkin vain osa kokonaisuutta. Sukupuolen määrittäminen tapahtuu aineistossa kauttaaltaan, niin parisuhteen toiminnallisten jakojen kuvauksissa kuin näissä harvahkoissa suorasanaissa kommentteissa mieheydestä.

Useat kertojat kirjoittavat parisuhteidensa alkuajasta, tapaamisesta ja rakastumisesta. Seurustelu-aika on parisuhdekäsikirjoitukseen kuuluva olennainen jakso, jonka aikana testataan yhteensopivuutta. Koska aineiston kuvaukset parisuhteesta kattavat ajallisesti pitkän periodin, on seurustelukäytännöissä huomattavissa muutoksia. Esimerkiksi yhdessä asumista ennen avioitumista kuvaavat pääasiassa vasta 1950-luvulla syntyneet kertojat. Vanhemmilla kirjoittajilla yhdessä asuminen liittyy lähes poikkeuksetta avioitumisen jälkeiseen aikaan. Seurustelun ajasta ei välttämättä kirjoiteta paljon, jos lainkaan. Esitän kuitenkin seuraavassa joitain seurustelukuvauksia, jotka osoittavat, miten miehet ovat kokeneet seurustelun ajan oman kunnollisuutensa todistamisen ajaksi. Siinä missä naiskirjoittajat keskittyvät ehkä enemmän tunne-elämän analysointiin, miesten kertomuksista saa sen käsityksen,

että heidän on täytynyt seurusteluaikana osoittaa olevansa kelpoisia aviomiehiä. Avioliiton solmiminen kuuluu myös miehen hyvän elämän käsikirjoitukseen.

Mies aviomiesehdokkaana

Sulhasestani tuli myös opettajien suosikki kun hän aina tuli järjestysmieheksi koulutansseihin ja oli kunnollinen nuori mies, järjestysmieskoulutuksen saanut, urheilleva vahva nuori mies. (N50:1962)

Miehen arvo parisuhde- ja tässä aineistossa erityisesti avioliittomarkkinoilla on sidoksissa miehen siviilisäätyyn, yhteiskunnalliseen asemaan, ammattiin, luonteeseen ja jopa terveyteen. Miellyttävä, esimerkiksi urheilullinen ulkonäkö sekä vahvuus ja määrittelemätön miehekkyys ovat myös kiitettuja ominaisuuksia, kuten yllä olevassa esimerkissä. Ihanteellinen seurustelukumppani on ensinnäkin vapaa, eli ei seurustele, eikä ole naimisissa kenenkään kanssa. Aikaisemmat suhteet, jos niitä on ollut paljon, tai jos niiden seurauksena on syntynyt lapsia, voivat olla haitaksi. Miehen tulisi olla mielellään samaa tai ylempää yhteiskuntaluokkaa kuin nainen – ainakin mieskertojien käsityksen mukaan. Miehen tulee olla luotettava ja järkevä raha-asioissa. Tällaisia vaatimuksia miehille asettavat miesten kertomuksissa joko he itse, heidän tapailmansa naiset tai ympäristö esimerkiksi naisen sukulaisten muodossa:

Olkoon elämä kuinka karua tahansa se ei ihmistä kokonaan lannista, nuori pyrkii ikäistensä seuraan. Kenties karu lapsuus ja nuoruus kasvattivat araksi ja varovaiseksi mutta tunteilleen ei voi mitään. Seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa jäi vähiin, se osaltaan johtui olosuhteista, metsätyömailla ei naisista ollut tungosta. En sentään aivan saamaton ollut, jo alle kaksikymppisenä tutustuin ikäiseeni tyttöön, seurustelu oli jo niin pitkällä että menimme kihloihin ja siitä aiheutui arvaamattomia harmejä. Olimme eri tasolta, hän oli elänyt nuoruutensa kotonaan maalaistalossa vailla taloudellisia huolia, minä loismiehen poika ja pennitön uneksija ja se ei sopinut tytön suvulle, oli sivullisiakin jotka siitä pahastuivat. Purimme kihlauksemme ja armeijasta tultuani meidät vihittiin. Olimme jo täysi-ikäisiä, sivulliset eivät voineet mitään. (M11:1914)

Pohjois-Karjalassa loismiehen lapsena köyhyyydessä eläneen nuoren miehen käsitys talollisten asemasta 1930-luvulla kuvastaa usein yhtenäiseksi mielletyn maaseudun todellisuutta ja sen heterogeenisuutta. Eija Starkin tutkimaa maalaisköyhälistö erottui ja erotettiin moninaisilla käytännöillä varakkaammasta väestä. Tässä hierarkiassa kaikkein alimmalla portaalla oli työväki sekä ehkä vielä heitäkin alempana ne, jotka eivät enää kysyneet työhön lainkaan. Talolliset olivat itsestään ja asemastaan tietoisia ja kastijako selkeä. Sosiaalinen status tehtiin selväksi jo lapsille. (Stark 2005, 29–31.)

Epäsäätyinen seurustelu oli epätoivottavaa, mutta elämäkertojen todistuksen mukaan rajoja myös ylitettiin. Varsinaisia tuhkimotarinoita ei aineistossani ole (yhtä naiskirjoittajan itse määrittelemää poikkeusta lukuun ottamatta). Hyvästä rengistä huonoksi isännäksi muuttuvia miehiä on niin ikään yksi. Pennittömän miehen on kuitenkin elämäkerroissa ehkä vielä vaikeampaa löytää puoliso kuin köyhän tytön. Yhteiskunnallinen diskurssi tarjoaa mieheyden rakennusainekseksi etenkin elämäkertojen kuvaaman aikakauden alkupuoliskolla vahvan elättäjän roolia, johon palaan vielä tuonnempana.

Minulla oli ongelma. Ongelman nimi oli (nimi poistettu) tyttö konttoriopistosta. Teki mieli soittaa, ottaa yhteyttä, tavata joskus. Katsoa taas kerran suuriin kosteisiin silmiin. Vetää lähelle ja olla hellä. Painaa huulet tytön tummanruskeisiin tuoksuviin hiuksiin. Mutta kaipaustakin painavampi oli ylpeyteni kaiken koetun jälkeen. Kadutti, että tuli kerrotuksi tytölle tulevaisuudensuunnitelmista työjohtajana. Ja pian rakennettavasta omasta talosta. Tytölle, joka oli toimistoapulainen nahkatehtaan konttorissa. Ja mikä minä itse olin kuvitelmieni raunioilla: pelkkä ratajätkä. Niin juuri. Kankikoura. Pumpun nostomoottori. Kivilekan lyöntisylinteri. Parempi hautautua tänne kurapuseroitten porukkaan. Joukkoon, joka monessakin mielessä oli yhtä repaleinen kuin poransyöttäjän rukkanen. Siksi en ollut vastannut tytön kirjeisiinkään, joissa hän yhä hätäntyneempänä kyseli, miksi en ota yhteyttä. Niin, miksi? (M16:1921)

1920-luvulla syntynyt mieskertoja esittää elämäkerrallisessa esityksessään, kuinka hän häpesi kariutunutta sosiaalista nousuaan siinä määrin, ettei kehdannut kertoa asiasta ihastuksena kohteelle ennen kuin vasta vuosien päästä. Tytölle luvattu sosiaalinen nousu tulee toteuttaa, koska sellainen on tullut luvattua. Kertoja tuntuu kuitenkin tuskailevan enemmän romuttuneita haaveitaan kuin tytölle tehdyn yhteydenpitolupauksen pettämistä. Sosiaalinen nousu on merkittävä tekijä aviomiesmarkkinoilla, mutta myös miesten sisäisessä arvojärjestyksessä (fallisessa hallinnassa, ks. Knuuttila 1992). Yhteiskunnallinen diskurssi asettaa miehet keskenään eriarvoiseen asemaan sen mukaan, kuinka paljon kukin ansaitsee ja mikä on ammatin suoma yhteiskunnallinen status. Aviomiesehdokkaiden sosiaalinen status ei ole kuitenkaan naisten elämäkerroissa keskeinen tema. Hyvän aviomiehen ominaisuuksiksi luettava taitavuus raha-asioissa on kuitenkin implisiittisenä oletuksena monissa elämäkerroissa. Oletukset nousevat teksteistä esiin silloin, kun odotukset eivät täyty.

Miehen kunnollisuus on monitahoisesti määrittyvä kokonaisuus, jonka keskeisisältöä ovat jo mainitut luotettavuus sekä raha- että sydämen asioissa. Aikaisemmat

perhesuhteet ovat varsinkin vanhemmassa aineistossa selkeä tahra kunnollisuuden kilvessä:

Kylä jossa työpaikkani oli ja josta nykyisen vaimoni tapasin oli sisänlämpivä, siellä oli jos jonkinlaista moraalinvartijaa... Meidän seurustelua nykyisen vaimon kanssa paheksuttiin. Kun kuljin kylän raitilla minua jopa osoitettiin sormella että siinä menee mies joka on perheensä jättänyt. Minua halveksuttiin, pilkattiin ja piruultiin aina kun vain heillä siihen oli mahdollisuus, olin loinen joka saastutti ah niin hyveellisen kylän maineen... Kaikista varoituksista huolimatta meidät vihittiin ja olemme olleet naimisissa 34 vuotta. Meillä on neljä lasta joilla on oma perhe ja neljä lasten lasta. (M24:1931)

Vuonna 1931 syntyneen karjanhoitajan kokemus ei liene ainutkertainen. Avioerot näyttävät stigmatisoineen ihmisiä voimakkaasti kuvauksen tapahtuma-ajankohtana, 1950-luvulla. Vaikka avioerot ovat sittemmin yleistyneet, edellinen avioliitto ja olemassa olevat lapset ovat yleensä ei-toivottuja tekijöitä. Seuraavassa esimerkissä vuonna 1950 syntynyt nuorisotyön ohjaaja kertoo tulevan miehensä kohtaamisesta:

Toimistossa kävi hoikka, treenatun näköinen mies, joka kertoi harrastavansa suunnistusta. Mietimme työtoverini kanssa, minkä ikäinen hän mahtaa olla. Ehkä kolmissakymmenissä. Työtoverini kävi suunnistuskilpailuissa hänen kanssaan. Kävi ilmi, että mies oli jo 37-vuotias ja eronnut kahden lapsen isä. Olin tyytyväinen, etten ollut häneen retkahtanut. (N44:1950)

Tuohon aikaan, 1970-luvulla parikymppinen kertoja pitää miestä vanhana, ja miehen aikaisempaa perhetaustaa huonona asiana. Joillekin toisille kertojille sekä miehen aikaisemmat lapset että miehen korkeampi ikä saattavat olla positiivisia asioita. Seuraavan esimerkin puheen kohteena oleva mies ei tosin ole eronnut vaan leski. Vuonna 1961 syntynyt kertoja kirjoittaa 30-vuotiaana näin:

Jonkun mielestä olen sinkku ja juppi, mutta en ainakaan puhdasverinen sellainen. Yksinelämiseni ei johdu omasta halustani vaan siitä, että en ole löytänyt aviomiestä. Tosin tällä hetkellä minulla on suhde itseäni 19 vuotta vanhempaan ja itseäni huomattavasti vähemmän koulutettuun leskimieheen, enkä pitäisi mahdollisena muuttaa hänen ja hänen poikansa luokse pian kolme vuotta kestäneen seurustelun jälkeen. Tähän asti erillään asuminen on kuitenkin toiminut hyvin, joten yhteen muuttaminen ei olisi välttämätöntä. Minulle, samoin kuin liki kymmenelle kaltaiselleni tyttökaverilleni aviopuolison löytäminen on ongelma. Kunnollisia, 30–40 ikäisiä miehiä ei yksinkertaisesti tunnu olevan vapaana. Ja jos toivomuslistalle lisätään vielä vastaavan tyyppinen koulutus, tulos on vielä heikompi. Itselleni on tärkeintä, että pidän miehestä ja että häneen voi luottaa, siksi voin hypätä koulutus- ja ammattivaatimusten yli. Minua ei myöskään häiritse miesystäväni poika edellisestä avioliitosta, päinvastoin se tuntuu lujittavan suhdettamme. Olen kyllä kokeillut seurustelua pitkälle koulutettujen nuorempienkin miesten kanssa, mutta haluan suhteelta muuta, kuin älyllistä keskustelua ja snobbailua. Kypsä mies osaa rakastaa, eikä hänellä ole kiire. (N49:1961)

Tässä silmiin pistää kertojan usko kypsän miehen kykyihin rakkauden rintamalla: nuoret miehet ovat vielä kiinni uran ja oman statuksensa rakentamisen prosessissa,

toisin kuin jo asemansa saavuttanut vanhempi mies. Tässä suhteessa naisten ja miesten asema "parisuhdemarkkinoilla" vaikuttaa varsin erilaiselta. Ainakaan tässä aineistossa ei nouse esiin yhtään mainintaa kypsästä naisesta tavoiteltuna kumppanina muuten kuin seksuaalisessa mielessä ja näissäkin tapauksessa naiset ovat ns. huonoja naisia. Siinä missä mies saattaa ikääntyessään kypsyä, naisesta tulee ylikypsä. Tällainen käsitys on tarjolla monessa erilaisessa diskurssissa. Vanhan naisen kulttuurisia representaatioita tutkinut Sinikka Vakimo on esimerkiksi todennut, että Kalevalassa ja sen tutkimuksessa sekä Kalevalaa ja sen henkilöhahmoja käsittelevissä kirjoituksissa (kalevaladiskursseissa) miehen ja naisen vanhuus rakennetaan eri tavoin: naisen vanhuus muuttuu eläimelliseksi ja pelottavaksi kun taas miehen vanhuus muuttuu viisaudeksi. Seksuaalisuus on kuitenkin jätetty pois vanhan naisen hahmosta, sen sijaan vanha mies voi olla vielä potentiaalinen kosija. Kaskuissa vanha nainen voi olla myös halukas, suorastaan kyltymätön ja silloin vastapoolina on kykenemätön mies, joka ei halua vanhaa naista. (Vakimo 2001, 111, 143–147, 150.)

Eräänlaista populaaritieteellistä diskurssia edustavat erilaiset käytösoppaat ovat myös sanoneet sanansa tässä asiassa. Vuonna 1945 julkaistussa avioliitto-oppaassa kehoitetaan naisia avioitumaan jo 19–20-vuotiaina, koska silloin nainen ehtii synnyttää riittävästi lapsia. Avioliitto onnistuu varmemmin myös siinä tapauksessa, että nainen on miestänsä huomattavasti nuorempi, sillä "mies vie ikuisen kevään mukanaan hautaan, mutta nainen tapaa syksyn jo 50. ikävuotenaan". (Keronen 1996, 126.)

Kertoja jatkaa vielä myöhemmin seurustelustaan ja sen tulevaisuudesta sekä miehistä yleensä:

Tällä hetkellä taloudessani ei siis ole muita, eikä nykyinen seurusteluni välttämättä koskaan johda tavanomaisen perheen perustamiseen. Uuden miehen löytämiseen tai hyväksymiseen en usko, niin älytöntä tuolla markkinoilla on ravata. Ja kuten äitikin aina sanoo, (monet) miehet siellä on paskoja eli rehellistä ja luotettavaa miestä on todella vaikea löytää. Kun nyt olen löytänyt yhden, en haluaisi millään luopua. (N49:1961)

Ihanneaviomiehen edellytyksiä ovat tässä aineistossa kunnollisuus, rehellisyys ja luotettavuus. Hyvä ulkonäkö, sopiva ikäero ja naisen sosiaalinen statusta vastaava tai ylempi status ovat myös toivottavia, mutta eivät välttämättömiä ihannemiehen edellytyksiä. Edellä esitetyt mieskertojien esimerkit ovat yhdenlaisia todisteita kulttuurissa olemassa olleista vaatimuksista. Myöhemmin syntyneiden naisten esimerkit omista mieskäsityksistään todistavat 1990-luvun alun kulttuurisesta

tilanteesta eri tavalla. Vaikka kunnollisuus kuulostaa ja on liitetty erityisesti 1950-luvun asenteisiin esimerkiksi seuranhakupalstojen aikakauden suosituimpana miestä kuvaavana adjektiivina (ks. Lotvonen 1996, 53–63), ei sen merkitys ole hävinnyt ainakaan vielä 1990-luvulle tultaessa. Puhe koulutustasosta on uutta, mutta hyvin lähellä sosiaalista asemaa kohtaan esitettyjä toivomuksia, jotka korostuvat yhteiskunnallisessa diskurssissa aivan konkreettisesti maallisena hyvänä. Ihannepuolisolle asetetut vaatimukset tuovat mieleen kansanperinteen diskurssissa elävän, esimerkiksi tyttökulttuurissa esiintyvän ennustamisen, joka tähtää seurustelun sääntöjen opetteluun (ks. Anttila 1996), ja vähän vanhempien tyttöjen leikeissä tulevan ihannekumppanin vaadittujen ominaisuuksien listaamisen. Jotkut kirjoittajat kommentoivat miehille asettamia vaatimuksia suhteessa "perinteisen miehen" malliin. Esimerkiksi vuonna 1952 syntynyt nainen kirjoittaa näin:

Myös mieheltä olen vaatinut fiksua. Kriteerini ovat tiukat. Miesihanteeni on hyvä rakastaja ja ruuanlaittaja! Machomiehiin en ole tuntenut vetoa, mielestäni mieskin on moniulotteisempi kuin perinteinen miehen malli edellyttää. (N40:1952)

Machomiehiin ja perinteisen miehen malliin viittaaminen vihjaavat kertojan hallitsevan populaaritieteellisen tasa-arvon diskurssin, jota voitaisiin pitää myös yhteiskunnallisena diskurssina. Suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointivaltion rakentamisen projektiin kuuluva tasa-arvopuhe on kertojan kohdalla saanut lisäpontta henkilökohtaisesti omaksutusta feminismistä, ainoana näiden kirjoittajien joukossa. Miehen ulkonäkö ei nouse varsinaiseksi kriteeriksi yhdenkään naiskertojan kirjoituksessa, mutta miestä ei myöskään pahenna olla "silmälle helppo" (N15), "kohtalaisen näköinen" (N43), "urheileva ja vahva" (N50) tai että hänellä on "jäntevä ja hyvin muodostunut vartalo" (N23). Eri-ikäiset naiset ovat arvostaneet miestensä miellyttävää ulkonäköä. Lisäksi ainakin seuraavan mieskertojan mukaan toisilla miehillä on jotain, mitä toisilla ei ole:

Kävin parhaana aikana tanssimassa kolme kertaa viikossa. Tansseissa oli tavallista, että lopuksi järjestettiin 4-5 kappaleen ajaksi naisten haku. Ensimmäinen naistenhaun kappale oli illan tärkein tanssi. Jos silloin tuli tyttö hakemaan, nousivat mahdollisuudet saatolle pääsystä monta pykälää. Saatolle kysymistä piti miettiä etukäteen, muutoin tahtoivat sanat juuttua kurkkuun: "Tarvitsiskos neiti mörönsyöttiä?", "Mentäiskö katsomaan haukuuko teidän koira?" tai "Tulisitko putkelle?" Eräs kaverini väitti aina kysyvänsä ehdollisesti: "Päästäiskö neiti saatolle jos minä kysyisin?" Jossain vaiheessa pidimme pientä kilpailua. Pisteitä toi saatolle pääsy ja kunnon pusu suulle. Vaikka sain pistetilini karttumaan, mikään naisten mies en ollut. Kadehdin noita haluttuja tyyppejä, jotka tanssivat vain välttämättömän kappaleen ja senkin hitaasti kuin vuosikello. Kuitenkin saaliina oli kaunokainen, joka vaihtui

kadehdittavan usein. Menossa oli omituista jännitettä, jota minä en saanut syntymään, vaikka huhkin paljon enemmän. (M35: 1941)

Miehen karisma, joka tuo ainakin itselleni mieleen populaarikulttuurista, esimerkiksi elokuvista tutun sankareiden ympärillä leijuvan määrittelemättömän magnetismin, jota joko on tai ei, on epäilemättä miesten keskuudessa haluttu ominaisuus. Naisten kohdalla tällaisesta karismasta ei puhuta, kauneudesta sen sijaan kyllä. Miehistä kirjoittaessaan varsinkaan vanhemmat naiskertojat eivät kuitenkaan muistele niinkään kumppanille asetettuja toiveita ja vaatimuksia kuin sitten kohtaamaansa todellisuutta. Jos odotusten ja todellisuuden välillä on ollut suuri ristiriita, asiasta voidaan mainita. Ehkä nuoruudenaikaisten odotusten muisteleminen ei kuitenkaan yksinkertaisesti tunnu enää tärkeältä vuosien avioelämän jälkeen. Ehkä omia odotuksia ei enää edes muisteta, toisin kuin oma kokemus aviomiehestä.

Aviomies

Puolison etsintä ja tapaamista seuraava seurustelu ovat parisuhdeskriptin tavallisia jaksoja. Seurustelun aikana on tarkoitus todeta, onko kumppani sopiva vai ei. Elämäkertojen parisuhdekuvauksissa on tavallista, että seurustelun aikana ei vielä nähdä tai saada tietää "koko totuutta" toisesta ihmisestä. Voi olla myös niin, että tulevan kumppanin menneisyydessä on asioita, joita ei ole käsitelty ja jotka tulevat esiin vasta avioliitossa. Kertojat kuvaavat myös, miten avioliitossa eläminen voi tuoda ihmisessä esiin uusia puolia. Yleisesti kerrotaan siitäkin, miten ihminen voi muuttua pitkän liiton aikana. Tällaisia näkymiä osataan myös jossain määrin varoa ja siksi pä monen naisen kirjoituksessa nousee näkyviin ajatus miehen luonteesta keskeisenä aviomiehen kriteerinä. Miehen luonteen lisäksi arvostetaan mm. käden taitoja, hieman samaan tapaan kuin myös naisten käsityötaitoja arvostetaan.

Miehen luonne

Häät pidettiin. Ihmettelin kun mies (nimi poistettu) ei paljon kertonut kotiasioistaan. Se johtui siitä, että hänen isänsä oli tehnyt vararikon saatuaan suuren tappion eräässä rakennusurakassa. Sen jälkeen isä oli halvaantunut. Talo oli myytävä vävyille, jotta takaajat säästyivät. Varakas koti jäi varattomaksi. Miehelle tuli reippaasti kouluvelkaa. Mies kärsi ja vaiken. Päätin osarahoillani maksaa hänen velkojaan. Mutta se tulikin liian helposti. Hän oli boheemi luonne. Sen ymmärsin vasta paljon myöhemmin. En siis minä osannut hoitaa avioliittoani, vaikka äitiäni olin arvostellut. (N12:1912)

Yhteiskunnallisen statuksen muutos on kertojan kuvauksessa ikään kuin aiheuttanut aviomiehen isän halvaantumisen ja oman miehen hiljaisen kärsimyksen. Nainen kuvittelee pystyvänsä hoitamaan avioliittonsa, toisin kuin kansanperinteen diskurssin välittäjä ja varoittavana esimerkkinä toiminut kertojan oma äiti. Avioliitossa eläminen voi tuoda tullessaan monenlaisia yllätyksiä.

Kuten kirjoittajien ihanneaviomiesehdokkaan ominaisuuksia kartoittaessani totesin, kunnollisuus ja luotettavuus ovat tällaisia toivottuja avuja. Usein nämä ominaisuudet viittaavat miehen kykyyn käsitellä rahaa. Varattomuus sinänsä ei ole tämän kertojan kuvauksessa paha, eikä edes siitä vaikeneminen. Sen sijaan se, että mies ei ota opikseen ahdingosta, on huono asia ja tekee miehestä kertojan silmissä boheemin, mikä on epätoivottavaa. Toisaalta tavallaan miehen boheemiuteen liittyen kertoja kirjoittaa:

Tiedän että lasteni musikaaliset ja muut, varsinkin taiteelliset lahjat ovat suurelta osin isältä perittyjä...Mutta hänen elämässään oli, ja varsinkin myöhemmin tuli sellaista, että jos olisin kaikki tiennyt, en olisi pystynyt opettamaan lapsiani kunnioittamaan isäänsä. Sen olen kuitenkin tehnyt ja olen siitä iloinen. Olen matkan varrella saanut oppia, että ihmisen tärkein mutta vaikein asia on oppia antamaan anteeksi. On totta, ettei ihminen pysty siihen ilman Jeesuksen Kristuksen sovitusyötä. (N12: 1912)

Aviomiehen ominaisuudet ovat asia erikseen, mutta isälle asetetut vaatimukset ovat vielä oma lukunsa. Vaikka kertoja ei pysty kunnioittamaan puolisoaan miehenä, on hän kuitenkin halunnut, että lapset näkisivät isänsä hyvässä valossa.

Miehen luonteen tulisi olla vakaa ja seuraavasta esimerkistä päätellen myös sitkeä:

Tästä kolmannelta vuodelta jäi pysyvimmäksi asiaksi mieleeni se, että mies palasi elämäni kuvioihin. Hän otti yhteyttä kirjeitse. Olin aika hämmästynyt ja suhtauduin asiaan ensin hyvin sekavin tuntein. Olin nimittäin aika lailla loukkaantunut sen vuoksi, että hän niin nopeasti oli unohtanut minut, vaikka oli kolme vuotta aikaisemmin pyytänyt minua vaimokseen. Vaikka en ollutkaan antanut hänelle toiveita, olisin toki odottanut häneltä kestävämpää tunnetta. Pidin häntä häilyväisenä ja vastailin viileästi hänen kirjeisiinsä. (N4:1906)

Tässä tapauksessa naiskertoja muuttaa mielensä miehen suhteen ja he perustavat perheen, jossa elävät vielä kirjoitushetkellä, yli 50 vuotta myöhemmin. Avioliiton pitkän keston "salaisuus" on monen kirjoittajan kuvauksen (eksplisiittisen tai lukijan tulkinnan) mukaan puolison persoonallisuuden ja erilaisuuden hyväksyminen tai sietäminen. Toisen ihmisen kanssa eläminen ja avioliitot näyttäytyvät elämäkertojan valossa aluksi jännittäviltä, sitten ongelmallisilta ja joskus apeilta paikoilta. Monissa liitoissa tuntuu kuitenkin olevan tarpeeksi hyvää, jotta ne jatkuvat. Avioliiton

jatkaminen vaikuttaa olevan helpompaa kuin sen lopettaminen jopa silloin, kun suhteeseen liittyy väkivaltaa ja alkoholin väärinkäyttöä (miesten taholta). Eroaminen on näissä kirjoituksissa aina pitkän prosessin tulos. Joskus ihmiset ovat sitä mieltä, että eroa on mietitty liiankin pitkään:

Avioliitto mureni käsissäni, 27 pitkää vuotta. Yritin puhua selittää miehelle, aivan turhaan. Sama kuin kerroin kuuroille korville – tai tyhjiä seinille! Hän ei pysty elämään normaalia elämää, on luonnevikainen. Suvussa on myös mielisairautta ja sokeritautia. Tämä salattiin, tätä avioliittoa ei olisi koskaan tullut, jos tämän olisin tiennyt. Vanhassa suvussa ymmärrettiin periytyvät sairaudet, silloin avioliittoa ei hyväksytty. (N29:1934)

Vanhan, vuoden 1929 avioliittolain mukaan puoliso sai vaatia avioliiton peruuttamista, jos "hänet on saatettu avioliittoon siten, että toinen puoliso on jättänyt ilmaisematta pahan taudin". Myös mielisairaus on oikeuttanut avioeroon, vaikka tässä tapauksessa ei olekaan kysymys miehen, vaan hänen sukunsa sairaista. Lait ovat yksi osa yhteiskunnallista diskurssia ja hallintovaltaa, joka paitsi kuvastaa kulttuuria, myös muokkaa sitä.

Toisen kanssa voidaan kuitenkin monessa tapauksessa elää, vaikka oltaisiin eri mieltä tärkeistäkin periaatteellisista kysymyksistä:

Nyt pelkään että pojistani on tulossa melkoisia sovinisteja. He ottavat mallia isästään, joka on ottanut mallia niiltä ajoilta, kun naisten ja miesten työt olivat tarkasti jaettuina.

En ole pystynyt muuttamaan mieheni ajatuksia ja olen oppinut hyväksymään hänet sellaisenaan. Olen yrittänyt muistuttaa pojilleni, että sukupolveni naiset ovat viimeinen ikäluokka, joka vielä passaa perheenjäseniään minun laillani. On opittava tekemään itse. Heidän vaimonsa tulevat vaatimaan miehiltään tasapuolista osallistumista kotitöihin ja pitävät sitä todennäköisesti itsestään selvyytenä. (N44:1950)

Kertoja on sopeutunut epätasa-arvoiseen kotitöiden jakoon, joka pitää yllä ja välittää käsitystä naisten ja miesten töistä myös seuraavalle sukupolvelle. Kertoja potee huonoa omatuntoa tämän johdosta ja yrittää opettaa poikiaan varautumaan erilaiseen tulevaisuuteen. Kansanperinteen diskurssia toteuttava kertoja opastaa lapsiaan yhteiskunnallisen tasa-arvodiskurssin sanoin. Todennäköisesti kertojan perhe ei ole ainoa laatuaan. Perinteisen työnjaon kiistäminen näyttää yllättävän vaikealta. Näin etenkin silloin, kun perheessä on lapsia. Myös 2000-luvun ajankäyttötutkimusten mukaan kodin työt jakautuvat edelleen naisten ja miesten töihin.

Miehen luonne on vaimoille tärkeä asia ja se tulee esiin kirjoituksissa ehkä enemmän kuin miesten vastaavat ajatukset vaimoistaan. Vaimoistaan kirjoittavat miehet kuvaavat kyllä keskinäistä kanssakäymistä ja luonteiden yhteensopivuutta, mutta eivät juuri puhu naisen luonteesta. Naisten omissa kuvauksissa itsestään "suomalaisuus" vaikuttaa joskus kertovan kansallisuuden lisäksi luonteesta. Seuraavassa esimerkissä määritellään millainen on "suomalainen" mies:

Hän on suomalainen mies, luulisin, hyvässä ja pahassa. Helliä sanoja ja myönteisiä lausuntoja ei tarvitse odottaa, vaikka joskus tuntisi semmoisia jopa ansaitsevansa, tekoja sentään on riittänyt näytöksi asti. Luontainen kätevyys on ollut ihmetyksen aihe: mies tekee mitä tahtoo, muut tekevät mitä osaavat... Viehtymys alkoholiin on säilynyt, lisääntynyt iän myötä. Paino nousee kun liikkuminen tapahtuu pelkästään autolla. Omituinen rauhattomuus näyttää rassaavan mieltä: johonkin pitäisi lähteä, jotain repäistä, mutta minne ja mitä, ei tiedä. (N25:1933)

Stereotypia vähäpuheisesta suomalaisesta miehestä, joka kuitenkin rakastaa vaimoaan ja osoittaa tunteensa tekoina, tulee esiin myös muutamien miesten omissa kokemuksissa. Seuraavissa esimerkeissä miehet kuitenkin pyristelevät stereotypiasta ulos ja kiistävät miehelle tarjolla olevan hiljaisen kärsijän mallin:

Muuttuva maailma, muuttuva yhteiskunta ja muuttuvat arvot ovat koetelleet suomalaista miestä, joka on pyrkinyt omin neuvoin ja entisilläkin käyttäytymismalleilla selviytymään uudesta tilanteesta. Väärä miehisuus ja heikko kyky puhua tunteista ja aroista asioista ovat kaventaneet mahdollisuuksia löytää ulospääsyä ongelmista... Kuitenkin jo vähäinen muutos suomalaisen miehen roolissa, avaisi uusia mahdollisuuksia ja helpottaisi monen elämää. Olen kärsinyt ja hävennyt herkkyyttäni ja usein olisin paljon mieluummin ollut karski ja kova. Olen kuitenkin tullut näkemään, että tunteet ovat elämän kuumemittari, eikä niitä pidä jäädättää... Suomalaiselta mieheltä ei ole puuttunut tunteita, mutta niiden osoittamista on rajoittanut perinteinen miehisyyden kuva, johon tunteilu ei sovi... Sallikaamme siis miehen uusi rooli ja kannustakaa häntä olemaan ihminen ihmisenä perheensä ja läheistensä keskuudessa kaikissa elämänsä vaiheissa. Tämän kirjoitti mies, hän joka on elänyt suomalaisena miehenä kaikki elämänsä päivät. (M35: 1941)

Sinusta saattaisi luulla, että olet seksuaalisesti poikkeava, yksi luokkatovereistani, viehättävä, tumma hoikka tyttö sanoi kerran Starttipubissa kuohuvaa juodessamme. Olet aina niin huoliteltu ja tyylikäs. Se ei oikein istu siihen kuvaan, jonka olen suomalaisesta miehestä muodostanut. Kaikki fiksit, tyylikkäävät ja komeat miehet, jotka ovat osuneet kohdalleni ovat poikkeuksetta olleet homoseksuaaleja... En vahvistanut enkä kumonnut hänen olettamuksiaan. Kenenkään ei tarvitse tietää heikkouksiani... (M33:1941)

Jälkimmäinen kertoja omaa homoseksuaalisen identiteetin, joka ikään kuin selittää hänen tavallisista miehistä poikkeavan tapansa toteuttaa mieheyttä tyyllillä. Kertojan mieheys ei ilmeisesti sovi suomalaisen heteroseksuaalisen maskuliinisuuden malliin, ainakaan kertojan kuvaaman naisen mielestä. Tässä on kuitenkin saattanut tapahtua muutosta elämäkertojen kirjoitusajankohdan ja tutkimuksen julkaisuajankohdan

välillä, sillä nykykulttuurissa, ainakin sen kaupallisessa kuvastossa on jo tarjolla heteroseksuaaliselle miehellekin tyylikäs ja itsestään huolta pitävän miehen malli.

Myös Suomen eri heimot palvelevat joissain tapauksissa miehen luonteen kuvausta, tosin useimmiten pilke silmäkulmassa:

Olen luonteeltani jörö pohjalainen ja elämä oli siis vain työtä ja sotaa. Elämän riennoista en nauttinut, en tyttöjä tanssitellut. Tuskin oli ketään hyvää kaveria, hyvänpäiväntuttuja kyllä oli. (M9:1913)

Mies- ja naiskirjoittajat ovat jotakuinkin yksimielisiä siitä, että oli aviomies luonteeltaan millainen hyvänsä, hänellä on tiettyjä avioliiton mukanaan tuomia velvollisuuksia. Avioliitto voidaan nähdä heterosuhteen ja sukupuolten performatiivina, toistamisena, tuottamisena, toimintana, joka uusintaa mieheyteen liitettyjä merkityksiä. Elämäkertojen antoisimpia jaksoja ovat mielestäni sellaiset kuvaukset, joissa kirjoittaja on osannut pukea sanoiksi esimerkiksi avioliiton arjen yksityiskohtia tai niihin liittyviä tunteita:

Perhe-elämässä onkin jo vaikeampi luovia, etenkin jos on kahdet mielipiteet joka asiasta. Jokainen jolla ON mielipiteitä tietää, että päivittäin syntyy lukemattomia pulmia alkaen oikeasta shampoomerkistä ja juustolaadusta ei suinkaan päättyen jälkeläisen hiusmalliin vaan jatkuen siitä edelleen anopin takin mallista serkun musikaalisuuteen. Toisilla ihmisillä ei näistä suinkaan ongelmia synny, onhan se suvaitsevaa ja myönteistä että kaikki kelpaa.

Minä olen ilmeisen epäonnistunut perhe-elämän taidoissa ja kaikesta yrityksestä huolimatta ilmeisesti myös halu puuttuu, muutenhan ei olisi koskaan huomauttamista kahvin maussa eikä suuremmissa asioissa jotka sentään vaarantavat koko suhteen. Jääkin jännityksellä odottamaan, koittaako näinä kriisiaikoina se päivä, jolloin joku shamaani saapuu noutamaan vaimoni mersullansa vuorten taa. Vai pystynkö pitämään tämän elämän labiliteetin puolellani. Pulmallista, sillä olen jo vähän kulunut työrukkaneen joka ei vähästä värähdä. (M41:1951)

Tämä 1950-luvun alussa syntynyt mies on kirjoitushetkellä 42-vuotias. Hän kirjoittaa ironiseen sävyyn olevansa huono aviomies sen vuoksi, että jaksaa riidellä mitä moninaisimmista, pienistäkin asioista. Ihanteellinen aviomies ei saisi olla luonteeltaan pikkumainen ja ainakin hänellä tulee olla halu yrittää elää sovussa. Kalliin auton omistaminen ja herkästi värähtävä viisari ovat myös kertojan mielestä ihanneaviomiehen ominaisuuksia. Tässä lyhyessä katkelmassa kiteytyy monia ihanneaviomieheen liitettyjä ominaisuuksia: vauraus, pitkämielisyys, eroottinen herkkyys sekä halu olla suhteessa. Ehkä stereotyyppisin aviomieheen liitetty rooli on kuitenkin elättäjän rooli.

Mies elättäjänä

Anthony Giddens esitti vuonna 1992, että miehen ja naisen suhde on muuttunut lähes yksinomaan tunteista riippuvaiseksi, ns. puhtaaksi suhteeksi siksi, että naiset eivät ole enää taloudellisesti riippuvaisia miehistä. Miehetkään eivät siis olisi enää elättäjiä samoin kuin ennen. Naisten kouluttautuminen ja aktiivinen rooli työelämässä ovatkin totta Suomessa, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että mieselättäjyyden merkitys olisi hävinnyt. Jan Löfströmin sukupuolieroa koskevassa tutkimuksessa todetaankin, että mieselättäjyyden merkitys on ehkä hieman heikentynyt, mutta se ei kuitenkaan ole kadonnut. (Löfström 1999, 232, 240–242.) Miesten perhevapaita tutkiva Johanna Lammi-Taskula on sitä mieltä, että vielä 2000-luvulla kahden elättäjän perhemallista huolimatta suomalaismiehet näyttävät vaativan itseltään perheen ensisijaisen elättäjän roolia tultuaan isäksi (Lammi-Taskula 2004, 190). Käytännön elämässä tätä odottavat ehkä myös ne vaimot, jotka jäävät kotiin hoitamaan lapsia pitempään kuin äitiysrahan saamisen ajaksi. Ihannetapauksessa taloudelliset uhraukset koetaan yhteisiksi, kriisitilanteissa elättäjän rooliin on ehkä kuitenkin helppo vedota. Joka tapauksessa tutkimusaineisto ajoittuu 1900-luvun alkupuolelta aina 1990-luvun alkuun asti, ja tällä aikavälillä mieselättäjyyden malli on ollut voimissaan.

Miehen elättäjän roolista ollaan useimmissa kertomuksissa tietoisia, mutta eri tavoilla: seurusteluaikaisiin tapahtumiin saattaa liittyä kuvauksia epäsuhtaisesta seurustelusta, eli tilanteesta, jossa nainen on varakkaammasta perheestä kuin mies:

Erään suomalaisen naisen tarina alkaa jo silloin, kun sen naisen isoäiti sanoo tyttärelleen: Jos menet sille köyhälle Aleksille, mitään et saa myötäjäisiksi. Mutta tytär – talon tytär – menee vaan. Lähtee Helsinkiin Aleksin perässä pieniin ja tuntemattomiin oloihin. Siitä lähtevät ne geenit, jotka sitten periytyvät sille suomalaiselle naiselle, josta tässä kerrotaan. (N16:1921)

Miehen sosiaalinen tausta vaikuttaa mitä suurimmalla todennäköisyydellä siihen, kuinka vahvasti elättäjän rooli aktuaalistuu. Jos rahaa on, elättäjäys on selviö, jota ei tarvitse erikseen miettiä. Tietoisuus omasta roolista elättäjänä saattaa kuitenkin olla sellainen sisäistetty tosiasia, joka ajaa kaikkien muiden velvollisuuksien edelle. Elämäkerroissa on luettavissa, miten miehen rooli elättäjänä on sidoksissa yksilön sitoumusten lisäksi laajempiin sosiaalishistoriallisiin muutoksiin. Aikana ennen perhetukia mies on ollut usein ainakin lasten syntymän jälkeen jonkin aikaa ainoa

aikuinen, joka on voinut tienata kodin ulkopuolella. Eri yhteiskuntaluokissa tilanteet ovat olleet erilaisia. Esimerkiksi 1930-luvun syvä lama kohteli kansalaisia eri tavoin: ne, joille töitä riitti, elivät kohtuullisen mukavasti. Pahiten talouspula koetteli rakennusalan, maa- ja metsätalouden työväkeä ja pienviljelijöitä, joiden tulotaso putosi vuosiksi. Kaikkein huonoimmin pärjäsivät työttömät, joita oli vuonna 1932 peräti 100 000. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 53–54.) Seuraavassa esimerkissä 1930-luvun laman kourissa painiskeleva tuore isä muistelee, että hän ei voinut yhtyä työtovereidensa tavoin laksoon, sillä avustukset eivät olisi riittäneet ruokaan:

Henkilökohtaisesti minulla ei ollut varaa heittäytyä avustusten varaan, koska olin perheellinen. (M2:1909)

Joissain kertomuksissa aviomiehen halu ja vaatimus elättää perhettään johtaa erittäin vaikeisiin olosuhteisiin. Esimerkiksi 1920-luvulla syntynyt nainen kirjoittaa siitä, kuinka hänen miehensä halusi vaimon jäävän kotiin hoitamaan lasta, sillä mies ei ollut tyytyväinen vaihtuviin kotiapulaisiin. Mies joutuu kuitenkin pois työelämästä sairauden vuoksi, mikä ajaa perheen taloudelliseen ahdinkoon. Kirjoittaja on nainen, mutta hänen kuvauksensa perusteella kaikkein ahdistunein tilanteesta on mies:

Mies satutti selkänsä ja joutui jättämään työnsä kokonaan. Vuoden verran kävi sairaalassa hoidossa ja välillä öisin käveli narunpätkä taskussaan hypätäkseen ensimmäisen petäjän oksaan. Hoidin miestä, hoidin lasta ja kaduin kauppojeni, eli sitä että olin jättänyt työpaikkani, johon oli jo valittu seuraajani. (N17:1922)

Kotiapulaisinstituutio mahdollisti yhtäältä paremmin toimeentulevien naisten työssäkäynnin ja tarjosi työmahdollisuuksia toisille naisille. Elämäkerroissa muistellaan sekä kotiapulaisena oloa että kotiapulaisia sekä hyvällä että pahalla. Edellisen esimerkin nainen olisi halunnut pitää kotiapulaisia, mutta mies ei ollut järjestelmään syystä tai toisesta tyytyväinen. Onkin muistettava, että elättäjyyden toteuttaminen ei ole koskaan ollut mahdollista monillekaan alhaisen tulotason työtä tekeville miehille (ks. Williams 1998, 66). Sairaus ja taloudelliset ongelmat tekevät kenen hyvänsä elämästä vaikeaa. Pahemmaksi elämä menee ainoastaan silloin, kun mukaan tulee alkoholi:

Kun täyttää neljäkymppiä ja huomaa että ei ole saanut mitään aikaan ja toimeentulo on niukkaa se rassaa mieltä ja heikko itsetunto painaa alaspäin ja kun mukaan tulee vielä viina niin kierre on alkanut. Se vie pohjamutiin asti sieltä ei nouse kuin vahvat yksilöt varsinkin jos he saavat tukea omalta perheeltään. (M24:1931)

Miehen alkoholinkäyttöön palaan vielä myöhemmin, mutta yksi syy siihen, että juoppoja oli (ja on) syytä varoa, perustuu siihen tosiasiaan, että alkoholistilla ei ole koskaan rahaa, kuten Satu Apo on myös todennut tutkimuksessaan suomalaisten alkoholikäsitteistä (Apo 2001, 143–144). Köyhä ja väkivaltainen, mutta elättäjän velvollisuudestaan tietoinen alkoholisti aviomies voi toimia esimerkiksi näin:

Kun sitten avioliittoni myötä jouduin taloudellisiin vaikeuksiin, oli selvää, että apua ei hevillä haettu. Toisekseen varsinkin mieheni sairauden aikana hän suorastaan vahti minua, että en vain hakisi apua, en sosiaalitoimistosta enkä naapureilta. Jouduin käyttämään monenlaisia verukkeita ja salaamaan asian todellisen laidan, voidakseni lapsille laittaa edes jonkinlaista ruokaa. Kerran sattui, että naapurin emäntä oli meillä juuri kun mies tuli kotiin, emäntä toi kauraryynejä pussillisen. Kuultuaan asiasta mies otti rynnipussin ja heitti sen ovesta pihalle meidän kauhuksemme. Pöllähdys vaan kävi, varpuset ehtivät syömään heti paikalla. – Onpahan linnuillasi ruokapöytä, mies virkkoi ja sytytti tupakan muina miehinä. (N19:1923)

Perheen sisäinen tulonjako vääristyy väistämättä, mikäli nainen jää kotiin hoitamaan lapsia. Tämä vinoutuma korostuu etenkin urbaanissa ympäristössä, sillä maanviljelyksellä eläneet naiset hoitivat lasten lisäksi myös tilan asioita. Jos perhe elää yksinomaan miehen tuloilla, nainen ja lapset ovat riippuvaisia miehestä:

Mutta aika vaan meni ihmeellisesti eteenpäin ja hoidin viikot lapsiani ja viikonloppuisin isää, joka oli kotona vain perjantai-illasta maanantaiaamuun. Ainahan hän jätti meille ruokarahan, joskin niukan. Ei sillä rahalla voinut muuta ostaa kuin välttämättömimmät. Onneksi lapset säilyivät terveinä ja neuvolan terveydenhoitajat kehuivat hyvin hoidetusta vauvasta. (N17:1922)

Joissain perheissä raha-asioden hoito on järjestetty toisella tavalla:

Kotiäitinä en tunne mitään alemmuutta siitä etten ole miesten rinnalla työelämässä. Talousasiat olen viimeistä piirtoa myöten hoitanut aina. Isommista asioista sanon kun olen tehnyt päätökseni. Sijoitukset hoidan ja lainat olen neuvotellut milloin on ollut tarve. Mieheni on palkkansa aina laittanut tilille joka on hallussani. Tämä järjestelmä tuli heti sodan jälkeen. Avioehdon vaadin heti. Olen myös yrittänyt tehdä tämän asian lapsilleni (tytöille) selväksi. Älä luota mieheen, älä missään asiassa. (N20:1920)

Elämäkertojen parisuhdekuvausten yhteydessä kirjoitetaan varsin vähän rikkaudesta tai omaisuudesta. Vaikuttaa siltä, että köyhyydestä kirjoittaminen on tavallisempaa kuin vauraudesta. Syyt tähän voivat olla monenlaisia: ensinnäkin, kuten jo todettu, elämäkertagenre suosii vaikeuksien kuvauksia, kamppailuja ja niistä selviämistä. Hyväosaisten kamppailut käydään muissa asioissa. Toiseksi rikkaudesta ei ole ehkä kulttuurisesti sopivaa puhua samalla tavalla kuin esimerkiksi selätetystä köyhyydestä. Kansanperinteen neuvot vaatimattomuudesta sekä onnen kätkemisestä lienevät useimmille meistä tuttuja. Raha-asiat ovat ehkä yksityisintä elämänaluetta tänäkin

päivänä, vaikka ihmiset muuten saattavat levittää koko elämänsä muiden nähtäville. Edellä esitetyn esimerkin nainen ei luota mieheensä tietyistä syistä (uskottomuus), joten hän on päättänyt olla luottamatta mieheen myöskään raha-asioissa. Vaikka naisen asenne tuntuu suorastaan julmalta, on se hänen asemassaan olevalle naiselle jokseenkin järkevä toimintamalli: koko elämänsä perheen äitinä ja kodin hoitajana toiminut nainen saa vanhana vain kansaneläkettä, joka ei ole suuri. Jos kotiäiti eroaa miehestään, hän saattaa hyvinkin menettää sen kodin, jonka eteen hän on työskennellyt, vaikka avioliittolaki vuodelta 1929 pyrki turvaamaan myös naisen aseman eron sattuessa. Asiasta käydään keskustelua edelleen 2000-luvulla.³³

Ihannetapauksessa puoliset ovat kuitenkin yksimielisiä perheen työn- ja tulonjaosta. Itse asiassa elämäkertojen yksi selkeä teema onkin perheen yhteinen kamppailu hyvinvoinnin ja taloudellisen turvan tai tasapainon saavuttamiseksi. Näissä tapauksissa molemmat puoliset tekevät paljon töitä, usein agraarissa miljöössä. Työnjako on perinteinen, sukupuolen mukainen silloin kun kertojilla on lapsia, mutta tätä ei ole suinkaan aina tarvetta korostaa. Yhteinen taistelu kovaa maailmaa vastaan, kumppanuus ja työtoveruus ovat mahdollisia tapoja rakentaa sukupuolten välistä suhdetta (Kortteinen 1992, 76).

Vaimoni Kaarinan kanssa solmimme avioliiton 24.6.1947. Elimme onnellista, työntäyteistä elämää. Rakensimme rakennukset uudelle iholle, raivasimme kivet ja salaojitimme peltomme. Kasvatimme, koulutimme kaksi poikaamme maanviljelijän vaatimaan ammattiin. (M6:1909)

Hyvin toimivassa parisuhteessa molemmat ovat joustavia, eikä kumpikaan ole yksinään vastuussa perheen taloudesta sen paremmin henkisesti kuin käytännössäkään:

Avioliittoni on ollut onnellinen. Vaimoni kanssa olemme sopeutuneet erittäin hyvin toisiimme. Meille on aina kaikki ollut yhteistä ja vapaasti kummankin käytössä, niin rahat kuin tavaratkin. Kaikki asiat on aina kerrottu peittelemättä ja rehellisesti toisillemme. Harvat erimielisyydet on ratkaistu reilusti kompromissilla toisiamme syyttelemättä. (M14:1910)

Yhteiskunnalliset muutokset, esimerkiksi erilaisten perhetukien maksaminen ja naisten suurempi osallistuminen työelämään kodin ulkopuolella ovat vaikuttaneet

---

³³ Vuonna 2007 lakia ruotanut Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos pitää sitä vanhentuneena "kotirouvien suojeluperiaatteena" (tutkimuslaitoksen tutkimusjohtaja Marjukka Litmala Taloussanomien haastattelussa 9.9.2007). Koska Suomessa hoidetaan alle kouluikäisiä lapsia kotona enemmän kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa (Taloussanomien 20.9.2007), olisi kotona työskentelevien henkilöiden – yleensä naisten – taloudelliset oikeudet kuitenkin selvitettävä tarkasti.

miehen elättäjän roolin asteittaiseen muuttumiseen. Siitä huolimatta, sosiaalisten odotusten tasolla ja käytännön sanelemana on yleistä, että elättäjän rooli on edelleen miehille tarjolla. Ajatus miehen elättämisvelvollisuudesta liittyy nimenomaan parisuhteessa ja perhesuhteessa aktualisoituvaan isyyteen. Elämäkertojen joukossa on kuvauksia siitä, millaista elämä on, jos mies ei syystä tai toisesta pysty elättämään perhettään. Asetelmaa ei voi ainakaan näissä elämäkerroissa kääntää toisinpäin, niin, että naisen oletettaisiin elättävän perhettä – vaikka käytännössä niin välillä tapahtuukin. Seuraavassa esimerkissä eräs 1960-luvulla syntynyt nainen kertoo ensimmäisestä avioliitostaan ja kokemuksestaan uutena äitinä noin vuonna 1980:

Ihmettelin, kun mieheni palkat alkoivat olla ainoastaan vuokraan riittäviä, se meni suoraan hänen palkastaan, onneksi, koska muuten hän ei varmaan olisi maksanut sitäkään. Ensimmäinen sähkölasku oli järkytys... Itse sain vain pientä äitiysrahaa. Mieheltäni en saanut tukea tässäkään asiassa... Itkin, marssin pankkiin ja maksoin laskun... Voi miten häpesin! Ajattelin, ettei kelläkään toisella voi olla tällaista. (N46:1960)

Sama kertoja jatkaa myöhemmästä elämästään ja toisesta aviomiehestään tavalla, joka osuu miehen elättäjyyden ja aviomieheyden ytimeen:

Osaan arvostaa miestäni, kun hän vanhempien lasten kanssa on mäenlaskussa tai hoitaa pientä tyttöämme. Pieniä asioita, mutta minulle ne merkitsevät paljon, totuinhan ensimmäisen mieheni kanssa siihen että hän ei hoitanut lapsia, laittanut ruokaa eikä muutenkaan ottanut vastuuta mistään asiasta. No, eihän miehellenikään vastuuta ollut kun tapasimme, mutta Luojan kiitos, hänelle sitä on kasvanut! (N46:1960)

Vastuullisuus on aivan keskeinen hyvän miehen vaatimus, joka ilmenee mm. rahankäytössä, suhtautumisessa yhteiseen kotiin ja lapseen. Ennen kuin siirryn käsittelemään kuvauksia miehestä isänä, jatkan vielä hetken aviomiehen ominaisuuksien kartoittamista.

Tuki ja turva

1900-luvun alussa syntynyt mies kirjoittaa avioliitostaan näin:

Vaimoni kuolema 1982 oli järkyttävä tapaus. Ei ihme, kun avioliitossa ennätettiin olla lähes 50 vuotta. Olimme takertuneet toisiimme tapoineen ja toiveineen. Onnellista eläkeaikaakin yhdessä vietettiin 8 vuotta. Kerittiin monessa lomakodissa herroiksi leketellä, jonkalaisesta ei nuoruusvuosina osattu kuvitellakaan. Nyt oli aikaa ja halua auttaa vaimoa kotitöissä, eikä puutetta ollut.

Koko ikäni olen ollut heiveröinen, sairastellut välillä vakavastikin. Vaimooni tukeutuen aina selvisin. Nyt tuli minun vuoroni hänen sairastuessaan ottaa taloustehtävistä vastuu, ja se oli hyvä tulevaisuuden varalle. (M2:1909)

Yhteiset onnelliset eläkevuodet ovat joissain elämäkerroissa yhdessä jaksamisen ja muuten ehkä raskaan työntäyteisen elämän tavoittelemisen arvoinen palkinto. Onnellinen avioliitto on oman ja muutamien kirjoittajien mielestä sellainen, jossa tuki on vastavuoroista ja jossa tavat ja toiveet ovat ainakin riittävässä määrin yhteneväisiä. Vanhimmissa kirjoittajista moni on jo jäänyt leskeksi ja osa kertojista on hoitanut sairasta puolisoa kotona jopa vuosia. Yksi mieskertoja (M8) kuvaa vaimonsa vaikean sairauden aikaa elämänsä raskaimmaksi mutta samalla rakkaimmaksi vaiheeksi. Mieskertojat eivät itse korosta omaa rooliaan puolisonsa tukena. Kiitoksia miehille esittävät vaimot:

Paras ystäväni on kuitenkin mieheni, tämä 42 vuotta minun kanssani avioliitossa ollut, suuresti arvostamani ihminen. Hän on ollut tukeni kaikki nämä vuodet, lohduttanut silloin kun on ollut vaikeata. Me olemme kasvaneet jo niin yhteen, että jos toinen sanoo, ettei haluaisikaan lähteä esimerkiksi matkalle, niin toinen sanoo, että puhut kuin minun suullani. Hänellä on myös sellainen ominaisuus, mille annan suuren arvon ja se on huumorintaju. (N16:1921)

Yhteinen sävel, juttuun tuleminen, vakka ja kansi – sopuisa yhteiselämä saa kirjoituksissa kiitosta. Silloin kun konflikteja ei ole, persoonallisuuksien (luonteiden) sopiessa yhteen, ei ole myöskään tarvetta korostaa kumppanin sukupuolta. Tämä on mielestäni erittäin huomionarvoinen seikka: parisuhteessa syntyvät ongelmat saattavat johtaa ihmiset kuvittelemaan, että ongelmat johtuvat kumppanin sukupuolesta. Arkipuheessa yleisesti käytävä sukupuolidiskurssi tyyliin "miehet ovat Marsista ja naiset Venuksesta" on juuri tällaista, sukupuolieroja korostavaa ja essentialisoivaa merkitysten tuottamista. Tarvetta tällaiselle tavalle antaa merkityksiä näyttää olevan ainoastaan silloin, kun parisuhteessa on ongelmia, sillä heterosuhteessa ongelmallinen kumppani edustaa vastakkaista sukupuolta. Oman kumppanin kanssa koetut vaikeudet saatetaan mieltää kumppanin sukupuolelle yleisiksi ongelmiksi esimerkiksi niin, että oman aviomiehen sijasta aletaan puhua miehistä yleensä tietynlaisina. Silloin kun suhde on sopuisa ja hyvä, tarvetta sukupuolen korostamiseen ei näytä olevan, tai ainakaan kukaan ei kirjoita esimerkiksi siitä, kuinka ihanaa on, että miehillä yleensä on niin hyvä huumorintaju. Kun on aihetta kiitokseen, kiitos osoitetaan yksilölle, ei sukupuolelle. Vaikka elämäkerroissa saatetaan keskittyä ongelmiin joiden yhteydessä sukupuolieroakin korostetaan, on mukana myös kiitosta kumppanuudesta, yhteisestä hyvin sujuneesta arjesta.

Ei... meillä ei tuhlata. Se on hyvä päätös ja olemme iloisia siitä, että meillä molemmilla on samanlaisia ajatuksia ja tapoja sekä kokemuksia. Jotkut sanovatkin, että olemme kuin vakka ja kansi sekä lupsaus päälle. Niinpä niin. Voisiko sen paremmin sanoa. Tänä päivänä saa olla kiitollinen, jos terveyttä riittää. Mieheni täytti juuri 80 vuotta, enkä minäkään enää nuori ole. Nautimme iloista vanhuutta toistemme seurassa. On tullut aika kiittää hyvästä elämäntoverista. Olen miehelleni paljosta kiitollinen. Hän on silotellut särmiä, ohjannut ja auttanut. Minä en olisi mitään ilman häntä. Parhaat kiitokseni hänelle ja Jumalalle myös. (N19:1923)

Joskus aviomiehen tuki välittyy matkojen ja jopa haudan takaa (myös N12):

Kun miestäni ei oltu vielä siunattu kirkon multiin, niin itkin sohvan kannella aivan sairauteen asti, niin kuulin viereltäni mieheni äänen. Hän sanoi ihan omalla äänellään äiti älä itke. Käännyin katsomaan mutta en nähnyt mitään, en ollut sekaisin, enkä nukkunut, mutta jäin ihmettelemään, mitä se oli. Vieläkö hän piti huolta minusta? (N13:1912/13)

Hyvän aviomiehen määritteitä lueteltaessa hahmottuu usein kuva kunnon miehestä, joka hoitaa roolinsa hyvänä työmiehenä ja elättäjänä, mutta myös vaimoaan tukevana ihmisenä. Lyhyesti sanottuna ihannepuoliso on luotettava ja huumorintajuinen. Luotettavuuden sisältö saattaa vaihdella taloudellisesta luotettavuudesta eroottiseen ja emotionaaliseen luotettavuuteen. Naiset, jotka kiittävät miestänsä, kiittävät tätä usein avusta ja jaksamisesta yleensä:

Tunsin rakkaudettomuutta mieheni taholta. Tein varmaan ajoittain hänen olonsa sietämättömäksi mustasukkaisuudellani, joka ei kohdistunut toisiin naisiin, vaan hänen läheisiinsä. Eihän hän mitään voinut että oli vanhemmilleen tärkeä, päinvastoin kuin minulla oli. Viimein sain asiat mietityksi, ja osasin nauttia mieheni rakkaudesta. Hän oli hyvin ymmärtäväinen ja tiesi taustani, hän jaksoi rakastaa minua kaiken tämän minua vaivaavan masennuksen ja pettymyksieni keskellä. (N41: noin 1950)

Joskus on myös tärkeää olla paikalla tiettyinä hetkinä:

Synnytys meni hyvin, kesti 12 tuntia, mikä on ihan hyvä aika ensisynnyttäjälle ja ilokseni huomasin, että vaikkei se mitään leikkiä ollut, ei minun tarvinnut turvautua huutamiseen missään vaiheessa. Mieheni oli mukana synnytyksessä ja koinkin hänen läsnäolonsa hyvin tärkeäksi. Vaikka en halunnutkaan mitään selän hieromista, minusta oli tärkeää tuntea, että olimme yhdessä, tapahtuipa mitä tahansa. (N45:1960)

Lapset muuttavat useimpia parisuhteita peruuttamattomasti ja vanhempien tuntema rakkaus lapsiaan kohtaan voi olla myös parisuhteelle merkittävä voimavara.

Mies isänä

Isyyden muuttuvat merkitykset ovat nousseet tutkimuksen kohteiksi erityisesti viime vuosikymmeninä. Sosiaaliset ja taloudelliset muutokset ovat haastaneet isyyden ekonomisia, moraalisia, kulttuurisia ja biologisia olosuhteita ja laajentaneet aikaisemmin yksityisen piiriin kuuluneen kodin diskursiivista tilaa (Williams 1998, 91). Keskustelu on vilkastunut entisestään 2000-luvulla. Elämäkerta-aineisto heijastelee jossain määrin isyyden muuttuneita merkityksiä, mutta tuo myös esiin sen, miten isyys on ollut merkityksellinen kokemus ja moninainen todellisuus niin isille kuin lapsille myös kauan ennen kuin aihe on saavuttanut tutkijoiden kiinnostuksen. Aina on ollut miehiä, jotka ovat olleet isinä lämpimiä, herkkävaistoisia ja empaattisia (Korhonen 2004, 267). Tässä jaksossa analysoin miesten kertomuksia omasta isyydestään, naisten kertomuksia miestensä isyydestä, sekä molempien mainintoja omista isistään.

Puhelinkoppiin Helsinginkadun ja Vaasankadun kulmassa sain iltayöstä ratkiriemukkaan viestin Mehiläisestä: "Poika, poika...!" 3620 gr 51 senttiä, terve, komea! Vaikeata oli ollut, niiden vuosien anemia ei ollut helposti voitettavissa, nykylääkkeet puuttuivat. Mutta vähitellen äiti selviytyi, tarkasti eläen, ylitettiin alkukuukausien vaikeudet, poika...oli sekä terve että utelias. (M3:1908)

Isäksi tuleminen on monille elämäkertojen kirjoittajille merkittävä asia. Myös oma isä on monelle kertojalle (sukupuoleen katsomatta) merkityksellinen henkilö, josta kirjoitetaan. Naiset kirjoittavat lisäksi aviopuolisoistaan isinä. Miesten kertomuksissa oman lapsen syntyminen mainitaan aina jossain vaiheessa elämäkertaa, vaikka lapsista ei välttämättä muuten paljon kerrotakaan. Vanhimmat mieskirjoittajat eivät ole olleet kotona hoitamassa lapsia, nuorimmilla mieskirjoittajilla taas ei ole lapsia. Yksi vanhimmista, vuonna 1909 syntynyt kertoja kirjoittaa:

Koti ja lapset. Vaimoni (nimi poistettu) kanssa olen elänyt turvallisessa avioliitossa pian 55 vuotta, se täyttyy 6.6.1993. Lapsia meillä on 2, lapsenlapsia 3 ja sitä seuraavaa sukupolvea tyttö, jonka toinen nimi on Adalmiina. Valitettavasti lasten kanssa on tullut liian vähän olluksi. Suurena syynä on se, että pienen kauppalan virkamiehenä piti olla monen lautakunnan sihteerinä; taksoituksin vei kevättalven illat. Kun näistä vapauduin, lapset olivat jo maailmalla. Suhteet ovat hyvät, soitellaan viikoittain. (M5:1909)

Esimerkin isä osaa pahoitella lasten kanssa vähäksi jäänyttä yhteistä aikaa kirjoitushetkellä, 1990-luvun alussa, jolloin keskustelu isyydestä kävi jo vilkkaana. Vanhemmuutta koskevaa asiantuntijakirjoittelua vuosina 1986–1995 tutkinut Jaana

Vuori on todennut, että tuona aikana ns. äidinhoivan diskurssi sai vahvan haasteen jaetun vanhemmuuden diskurssista. Diskurssit ovat samalla myös sukupuolen merkitysten määrittelijöitä ja kummassakin erityisen huolen ja määrittelyn kohteena on isä sekä mieheys. Esimerkiksi huoli poissaolevista isistä ja uusista iloisista, leikkisistä isistä on erilaisten asiantuntijoiden teksteissä vakiintunutta puhetta. (Vuori 2001, 65, 355–357.)

Etenkin 1900-luvun alussa syntyneiden kertojien kohdalla onkin mielenkiintoista tarkkailla sitä, miten he hallitsevat sekä vanhan, esimerkiksi sotia edeltävän Suomen kulttuurisen ilmaston ja toisaalta myös kirjoitushetken, 1990-luvun maailman kulttuuriset koodit. Kertojat ovat tietoisia joistain muutoksista ja suhtautuvat niihin asiasta ja kunkin henkilöstä riippuen eri tavoin. Esimerkin kertoja ei ollut omana aikanaan, tullessaan isäksi vuosina 1941 ja 1951, ajankäyttötavoiltaan poikkeava, vaikka tuolloinkin on ollut myös miehiä, jotka ovat olleet kotona enemmän. Esimerkiksi ne miehet, jotka eivät ole olleet kertojan lailla sidottuja lukuisiin luottamustehtäviin, ovat todennäköisesti voineet olla enemmän perheidensä kanssa. Hänen harminsa lasten kanssa vähäiseksi jääneestä ajasta voi johtua myös henkilökohtaisesta emotionaalisesta kokemuksesta, mutta tällaisen tason tavoittaminen on tämän tutkimuksen kontekstissa mahdotonta ja epärelevanttia. Sen sijaan on kiinnostavaa ja todennäköistä, että isyyden muuttunut kulttuurinen malli ja sitä koskeva keskustelu ovat vaikuttaneet kirjoittajan tapaan hahmottaa asiaa.

Vaikka isyydestä puhutaan nykyisin paljon, on edelleen totta, että eniten palkkatöitä ja pisimpiä päiviä kodin ulkopuolella tekevät juuri pienten lasten isät (Lammi-Taskula 2004, 167, Lehto & Sutela 1999, 56). Myös aikaisemmin 1900-luvulla isiksi tulleet ovat tehneet töitä paljon. Aineistossa on esimerkkejä, joissa perheen isä on jopa koko talven poissa metsätyöissä tai kesäisin viikot rakennuksilla.

1900-luvun alkupuolella syntyneiden miesten kertomuksissa korostuu isän tehtävä perheen elättäjänä, sillä kuten tiedetään, isän rooli lasten hoitamisessa on ollut vähäinen. Vanhemmuuden merkitystä sukupuolen rakentumiselle tutkinut kanadalainen Bonnie Fox väittää, että äitiys saattaa olla naiselle eniten sukupuolta vahvista kokemus äitiyteen kohdistuneiden vaatimusten ja odotusten vuoksi, kun mieheyden rakentumisen kannalta vanhemmaksi tuleminen tarkoittaa, että miehistä

tulee äitien auttajia, lasten leikkikavereita ja elättäjiä (Fox 2001). Vanhemmissa elämäkertoissa miehen rooli leikkikaverina ja äidin apuna tulee esiin vain satunnaisesti ja mies-isän tehtävä perheen elättäjänä on päällimmäinen. Isyyden erilaisia puolia voidaan tarkastella helposti akselilla hyvä ja huono. Ilman isää eläminen on myös yksi elämäkerrallisen kirjoittamisen teema, samoin kuin isän perinnön pohtiminen. Aloitan hyvän isän kuvauksista ja niistä luettavista merkityksistä

Hyvä isä

Lapsemme olemme kasvattaneet aikuisiksi ja heistä on tullut kaikin puolin kunnan kansalaisia, raittiita ja työteliäitä. Maatila on nuorimmalla pojalla ja me olemme vapaaeläjiä ja meillä on hyvät oltavat. Ei sen paremmaksi voi enää elämä tulla. (M12:1913)

Miesten elämäkertoissa mainitaan usein, että lapset on saatu kasvatettua ja koulutettua säädylliseen ammattiin. Mies on omasta mielestään hyvä isä silloin, kun hän pystyy huolehtimaan paitsi perheen elannosta, myös siitä, että lapset pystyvät seisomaan omillaan sitten kun sen aika tulee. Populaaritieteellinen, freudilainen ajatus isästä, joka pelastaa lapsen äidin hoivalta elää voimakkaana nykyisyydessä ja ehkä jossain määrin myös vanhempien isien toiminnassa: äidin ensisijainen tehtävä on hoivata ja rakastaa lasta, isän tehtävänä on tuoda lapsi pois kodin piiristä, ulos maailmaan. (Jokinen 2004, 206.) Hyvä isyys näyttäytyy äitiyden tapaan odotuksina ja velvollisuuksina, joista suoriudutaan vaihtelevaisella menestyksellä. Silloin kun kirjoittajat muistelevat lapsuudenkotiaan ja omaa isäänsä, aivan toisenlaiset asiat nousevat merkittäviksi hyvän isän määrittelijöiksi:

Ei elämä aina ollut helppoa, kun ei ollut omaa äitiä, äitiä kaipasimme kovin ja itkimme ja valitimme isälle silloin kun tuli paha mieli ja saimme syyttömästi nuhteita. Ei isä aina kerinnyt olla lähellä ja puolustamassa.

Ollessamme vuoden naimisissa kuoli isäni, surin isän poismenoa suuresti, olin menettänyt paljon elämässä. Hän oli isä, niin sydämellinen ja rakastava minua kohtaan. (N14:1910)

Isä joka puolustaa lasta ja rakastaa häntä on lapsen mielestä hyvä isä. Isä joka on positiivisella tavalla läsnä lapsen maailmassa, on hyvä isä. Esimerkiksi (noin) vuonna 1912 syntynyt nainen muistelee lapsuudenkotiaan ja sen äärimmäistä köyhyyttä sekä omaa osaansa nuorempien sisarusten vahtina. Hän kertoo, kuinka perhe oli aivan

varaton, mutta vanhemmat onnellisia: *Isä leikki lasten kanssa ja äiti nauroi lasten ilolle ja kutoi.* (N13:1912/1913)

Lapsen näkökulmasta katsottuna hyvä vanhemmuus ja tässä tapauksessa isyys liittyvät tunne-elämän kokemuksiin. Hyvä isä luo turvallisen olon kirjoittajan syntymäajankohdasta riippumatta. Vuonna 1924 syntynyt mies muistelee lapsuuttaan maaseudulla, kuinka "kuri oli kova ja vitsa herkässä". Yksittäisenä muistona hän kertoo kuitenkin lapsuuden yhdestä onnellisesta hetkestä:

Muistan kun istuin hänen (isän) viereensä kerran pöydän takana kuuntelemaan, kun hän luki yksitotisella äänellä rakkauden määritelmää suurikokoisesta kuluneesta raamatustaan. "Rakkaus on pitkämielinen, rakkaus on lempeä. Ei se kerskaa, ei käyttäydy sopimattomasti, ei panettele, ei sano väärää sanaa lähimmäisestään. Kaikki se kestää, kaikki se kärsii, kaikki se voittaa..." Katselin siinä hänen harmaantunutta ohimotukkaansa... Siinä istuessani ja katsellessani tunsin oloni uskomattoman turvalliseksi ja onnelliseksi. Se oli sellainen rauha, joka siihen pöydän ääreen oli tullut. Luottavaisuuden selittämätön olotila...(M19:1924)

Miesten itsensä lisäksi lasten äidit kommentoivat puolisoitaan isinä:

Isä oli silloin melkein jatkuvasti Helsingissä, poikaa hän tietysti toivoi, mutta kyllä tyttö on ollut hänelle kaikki kaikessa, niin kuin pojatkin... Kiitos mieheni näistä 41 vuodesta. Olet ollut hyvä puoliso ja turvallinen isä lapsillesi...(N3:1905)

Isäksi tuleminen ei välttämättä mullista miehen elämää samalla tavalla kuin äidiksi tulo naisella. Äitiyden konkreettinen ruumiillinen puoli (raskaus, synnytys, imetys) on erilainen kuin miehelle usein ulkoapäin esitetyt konkreettiset ruumiillisen ja henkisen läsnäolon vaatimukset:

Kyllä, raskaustestinne näyttää positiivista, onnea vaan tulevalle äidille, toivotteli hoitaja, kun 19-vuotiaana soitin ja kysyin testin tulosta. Apua, joutuisin jättämään perushoitajakoulutukseni kesken, eihän tämän näin pitänyt mennä! Abortti ei tullut edes mieleeni, vaikka kieltämättä en tässä vaiheessa niin iloinen ollutkaan raskaudesta, olihan opiskelu kesken ja lapsen isä, voi ei, miksi sen piti juodakin niin paljon. Niin, ehkäpä se nyt miehistyy ja lopettaa viinan juonnin kokonaan, tai ainakin vähentää reilusti, ajattelin. Kun sitten kerroin avomiehelleni raskaudesta, hän sanoi että asiaahan täytyi juhlia kavereiden kanssa, ja niin hän lähti viettämään iltaa ravintolaan, mikä lie, kun minua ei oikein kiinnostanut lähteä, ja niin jäin kotiin. Olin todella pettynyt kun hän ei jäänyt kanssani, mutta ajattelin toiveikkaasti, että kyllä se siitä muuttuu.

Tyttäreni syntyi elokuun alkupuolella ja olin onnellinen, vaikka lapsen isä olikin melkein aina poissa, joko työasioitten takia kokonaan toisella paikkakunnalla tai kavereitten kanssa kaljalla... Olin jopa hyvilläni kun mieheni ei ollut kotona, en jaksanut kuunnella hänen lapsellisia juttujaan ja humalaisen sössötystä. (N46:1960)

Miehistymiseen liittyy miehen kyky irrottautua poikaporukasta ja liittoutua raskaana olevan vaimon kanssa. Vaikka hoivaamista ja välittämistä on tavattu pitää erityisesti

naisille kuuluvina ominaisuuksina, on niitä alettu pitää esim. isätutkimuksen myötä myös miehekkäinä ominaisuuksina (ks. Korhonen 2004, 268). Miehekkään miehen tulisi välittää raskaana olevasta vaimostaan ja lapsen synnyttyä lapsesta. Isyys kytkeytyy sukupuoleen jopa äitiyttä suoremmin: isä on paljon muutakin kuin potentiaalinen hoivaaja ja elättäjä, hän on miehen malli. (Korhonen, 2004, 245, Vuori 2001.) Äitiyden kohdalla sukupuoli ja etenkin seksuaalisuus jää usein äitiyden elämää suuremman roolin varjoon. Homoisyydestä kirjoittanut Juha Jämsä on todennut, että tilanne on sama myös isyyden kohdalla, sillä seksuaalisuuden ja vanhemmuuden teemat eivät saa sekoittua toisiinsa edes puheen tasolla (ks. Jämsä 2004, 239). Joka tapauksessa, lasten kanssa aktiivisesti toimiva mies saa naiskirjoittajilta yksinomaan kiitosta:

Tämä pelko kaiken menettämisestä on jotenkin pannut meidät arvostamaan perhettä enemmän. Lapsia meiltä ei ainakaan voida viedä, isäntä sanoo usein ja on aivan uudella tavalla kiinnostunut lapsistaan. Ei ole ongelma saada häntä hoitamaan kun on tarve ja usein hän muutenkin tekee vanhempien lasten kanssa kaikenlaista ulkona. Ennen hänellä ei koskaan ollut aikaa. Vihastui kun pyysivät että hän tulisi leikkimään, kalastamaan tai retkelle. (N50:1962)

Muunlaiset isät

Kaikki isät eivät ole hyviä vanhempia, jotkut eivät edes suostu isiksi:

Sitten tuli elämäni tehokkaampi jarru. Sattui nimittäin ”vahinko” erään tytön kanssa. Tuli poika, tuli lastenvalvoja ja elatusmaksut. Avioliittoon ei ollut haluja, kun tuttavuuskin oli vain yhden yön tuttavuus. Avioliitto ei minua muutenkaan kiinnostanut, sillä seuratessani eräiden miesten alistuneisuutta, tunsin vastenmielisyyttä kodin perustamiseen. (M13:1911)

Aviottoman lapsen saamisen on ajateltu stigmatisoivan naisia. Jos kohta onkin totta, että aviottoman äidin osa on ollut epätoivottava pitkälle 1900-luvun loppupuolelle asti, ja vaikka yksinhuoltajien määrä on lisääntynyt, oli vain äidin ja lasten muodostamia perheitä aineiston tuottamisen ajankohtana 1990-luvun alussa noin 12–13% perheistä. Isän ja lasten muodostamia perheitä oli alle kaksi prosenttia kaikista lapsiperheistä. (Tilastokeskus, Perheet 2006: lapsiperheet tyypeittäin 1950–2006.) Isyys ei lankea miehelle niin ”helposti” kuin naiselle ja yksinhuoltajuus vielä vaikeammin.

Harvinaisuudestaan huolimatta aineistosta löytyy muutama yksinhuoltajaisä. Yleisin yksinhuoltajuuden syy on leskeksi jääminen, mutta muutama isä on jäänyt yhden lapsen yksinhuoltajaksi myös eron kautta. Ympäröivän maailman asenne miehen yksinhuoltajuuteen tulee esiin vain yhdessä nuorimman ikäluokan edustajan elämäkerrassa. Kertojan esimerkki sijoittuu 1970-luvun lopun tienoilille:

Oli melkoinen järkytys, kun äiti yhtenä aamuna minua kouluun tuodessaan ilmoitti, etteivät hänen ja isän tunteet toisiaan kohtaan enää olleet sellaiset, jota avioliitossa tarvitaan. Toki nuori ihminen oli huomannut, että vanhempien välit olivat jo pitkään olleet liian arkiset, vailla rakkautta, mutta sittenkin. Ero tuntui tietenkin aluksi kauhealta, mutta sitten tuska lientyi.

Ollessani sosiaalihoitajan "kuulustelussa" en voinut uskoa yhteiskunnan yksipuolista ajattelua. Minulta kysyttiin, kuka nyt pesee pyykkini, kun jään isän kanssa kaksi asumaan. En tiedä puhuinko koko kuulustelussa mitään, mutta kummaa oli sekin, että vain minua, joka jään isälle kiusattiin sosiaalitoimistossa. Veljeni, joka valitsi äidin, sai olla rauhassa mokomien ämmien uteluilta. (M49:1963)

Sosiaalitoimen ihmettelyt liittyvät mieheyttä, isyyttä ja toisaalta esimerkiksi äitiyttä koskevien kulttuuristen uskomusten sisältöön ja ovat osoitus yhteiskunnallisen diskurssin merkityksiä ylläpitävästä hallintovallasta. Esimerkiksi ajatus naisten ja miesten joustavasta työnjaosta on osoittautunut joustavuutensa vain naisten työnteon kohdalla (ks. Östman 2000 ja 2007). Toiseksi asiaan vaikuttaa miesten yksinhuoltajuuden harvinaisuus, joka puolestaan johtuu pitkälti kulttuurisista uskomuksista. Uudenlaisten toimintamallien, kuten miesten yksinhuoltajuuden vakiinnuttaminen tapahtuu hitaasti ja jotta asia yleistyisi, sen tulee muodostua myös kulttuuristen diskurssien tasolla mahdolliseksi. Vanhimmissa elämäkertoissa leskeksi jäänyt vanhempi – äiti tai isä – avioituu yleensä uudestaan.

Poissaolevat isät eivät nouse kovin laajamittaiseksi teemaksi aineiston kokonaisuudessa, ainakaan oman lukemiseni kautta. Mainintoja isättömyydestä kyllä on, mutta useimmissa tapauksissa tämä johtuu isän kuolemasta. Joidenkin kertojien vanhemmat ovat eronneet ja lapset jääneet äidille, mutta näissä tapauksissa on ollut kyse vakavasta alkoholiongelmasta ja silloin ero on ollut lapsille helpotus:

Äiti on ollut mukautuvainen ja alistuva naistyyppi... Isä puolestaan oman aikansa miestuote, juomari, herkästi ja silmittömästi raivostuva.. auktoriteetti joka ei pitänyt lapsista... Kun hän oli kotona, elämä oli painajaista. Onneksi tuli talvisota ja isä komennettiin Turkuun. (M25:1932)

Isän puuttumisesta eron vuoksi eivät siis kirjoita lapset, vaan isät itse, tai heidän entiset vaimonsa:

Poika toki oli toivottu lapsi ja isänsä silmäterä. Tytär on jäänyt kaikessa vähemmälle. Hän menetti erossa isänsä, jota tapaa vain muutamana kerran vuodessa, koska isän elämä uusine vaimoineen ja lapsineen ei anna sijaa kuin kerran vuodessa.

Uusi mies omistautui täysin pojan isäksi, jättäen tyttären syrjään. Ja siitähän ei tietenkään ole hyvää seurannut. Olen edelleenkin tyttären yksinhuoltaja, vaikka asummekin perheenä. Tämä omituinen asetus ja painostava ilmapiiri on nyt päätetty purkaa ja olemme myymässä asuntoamme päästäksemme eroon toisistamme. (N43:1955)

Uusperheiden arki ei ole ollut itsestään selvästi helppoa koskaan. Muut kuin perinteiseksi ydinperheeksi nimitettävät perheet ovat kuitenkin olleet varsin tavallisia, sillä kuten mainittu, leskenä tai muun syyn vuoksi yksinhuoltajana eläminen on taloudellisesti ja lasten hoidon järjestämisen kannalta vaikeaa. Aineistossa avioliittoon suhtaudutaan vakavasti, niin kuin ihmiset muutenkin tuntuvat tekevän. Eroaminen ei ole helppo päätös. Usein – mutta ei aina – se koetaan epäonnistumiseksi ja sitä vastaan taistellaan usein vuosia (Husso 2003, 142–145, 322–324). Yksi suurimpia syitä olla eroamatta ovat lapset.

Minä, isä

Alkoi näyttää siltä, että perhe-elämä kärsi miehen jatkuvasta reissutyöstä. Ehkä avioliitto ei ollut alun alkaenkaan loppuun saakka harkittu kummankaan puolison osalta. Sen kestävyys arkielämässä oli heikko. Puolisoiden keskinäinen suhde alkoi muodostua hyvien tuttavien suhteeksi. Mies vaistosi tuon erilleen kasvamisen, jonka hän totuutena hyväksyi. Tytär oli kuitenkin yhdistävä tekijä. Hänen hyvinvointinsa oli kummallekin puolisolalle tärkeä asia. Siinä vaiheessa he eivät pystyneet keskenään keskustelemaan. Kumpikin haki perheen koossapysymistä. Tinkivät omista toiveistaan ja osoittivat rakkautensa ja huolenpitonsa tyttärelleen. (M28:1930)

Avioeron kohdatessa lapset jäävät usein äidille. Nykyisin on tavallista, että isät tapaavat lapsiaan säännöllisesti. Omassa aineistossani on isiä, jotka eivät ole lainkaan suostuneet isiksi ja sellaisia, jotka tapaavat lapsiaan vain hyvin harvoin, mutta nämä ovat selkeä vähemmistö. Useimmat isät välittävät omista ja joskus muidenkin lapsista suuresti.

Isäksi ei synnytä sen enempää kuin äidiksikään. Lapsen kanssa eläminen kasvattaa vanhemmuuteen, joka on toisille helpompaa kuin toisille. Aineiston mieskertoajat eivät kirjoita monisanaisesti rakkaudestaan lapsiin, mutta he mainitsevat lapsensa ja

useimmiten kertovat heidän koulutuksestaan (silloin kun lapset ovat tarpeeksi isoja). Isän tehtäväksi tunnutaan kokevan lapsen ulkoisten olosuhteiden turvaaminen (elättäjäys) sekä saattaminen maailmaan tarpeellisesti evästettynä (lasten kouluttaminen).

Eri-ikäiset miehet kirjoittavat isyydestä jossain määrin eri tavoin. Jokaisen isyys on luonnollisesti henkilökohtainen kokemus, joka muuttuu ainakin jonkin verran sen mukaan, ovatko kokijan lapset pieniä vai jo aikuisia. Kertojat ovat monessa tapauksessa jo isovanhempia ja isäksi tulemisen ajankohta voi olla lähes 60 vuoden takainen tapahtuma. Nuorimmilla mieskirjoittajilla, 1960-luvulla syntyneillä kertojilla ei kenelläkään ole lapsia. Ajallinen etäisyys vaikuttaa kokemuksen lisäksi kerrontaan, mihin en kuitenkaan tässä yhteydessä puutu. Sen sijaan kirjoitusajankohdan diskurssi-ilmapiiirillä on nähdäkseni vaikutusta siihen, miten isyydestä kirjoitetaan. Koko elämäkerta-aineiston lukemisessa onkin syytä muistaa kirjoitushetken vaikutus kirjoittajien käsityksiin maailmasta (ks. myös Olsson 2007, 218). Isyyden problematisointi mieheyden suorittamisena tai sitä tuottavana tekijänä nousee teemaksi vain muutamassa kirjoituksessa:

Mutta olihan muitakin putkia. Vanhemmille lapseksi, sisaruksille veljeksi, vaimolle puolisoiksi, avovaimolle kumppaniksi, lapsille isäksi, kavereille toveriksi ja muille milloin miksikin. Kaikille osaksi, kellekään ei kokonaan... Vanhemmilleni edustin ruumiillisen kuolemattomuuden unelman jonkinasteista täyttymystä... Vaimolleni romanttisten prinsessasatukuvitelmiä ja 1980-luvun avioerodraamojen toteutumaa. Avovaimolle siittäjää ja elättäjää, lapsilleni puolipelleä isää...

Minä suoritin nelikymppiseksi saakka... Olin sivustakatsoja. (M42:1951)

Isyyden suorittaminen nähdään usein omana toimintanaan. Yleisimmin kerrotaan isyyden mukanaan tuomasta taloudellisesta vastuusta (elättäjänä). Toiset mainitsevat myös, että isäksi tuleminen oli "iloinen asia" (M2) tai että se vähintäänkin "kuului asiaan" (M7). Seuraavassa esimerkissä yksi mieskertojista kuvailee harvinaisen refleksiivisesti isyyden muuttuvaa merkitystä itselleen sekä syitä siihen:

Muutaman viikon kuluttua tyttöystävä soitti minulle ja kertoi odottavansa lasta. Minusta tulisi isä. Olin iloinen enkä onneksi käsittänyt, mitä kaikkea uutinen merkitsi.

Poika syntyi kesäkuun seitsemäs päivä kello kolme aamulla. Minä olin synnytyksessä mukana. Jännitykseltäni muistan vain säälän, jota tunsin pientä vauvaa kohtaan, kun näin miten sitä riepoteltiin heti syntymän jälkeen. Minä olin isä.

Ennen pitkää huomasin, että olin jäänyt sivuun tyttöystävän elämässä. Lapsi vei hänen kaiken huomionsa ja aikansa. Minä tulin mustasukkaiseksi lapselle. (M39:1951)

Mies, joka ei ole valmis isäksi, tulee mustasukkaiseksi vastasyntyneelle vauvalle. Hän ei omaksu vastuullisen puolison tai isän roolia, vaan kertojan elämä jatkuu erilaisten naisseikkailujen ja levottoman työelämän kuvauksilla. Vuosien kuluessa isyys kuitenkin asettuu osaksi miehen minuutta, vaikka se ei muutukaan missään vaiheessa varsinaisesti helpoksi. Kertoja kirjoittaa:

Poikani on kahdeksan. Isän rooli ei ole minulle helppo. Joskus on tuskallista nähdä pojassa samoja piirteitä, joita ei ole itsessään hyväksynyt. On vaikeaa olla pojalle miehen mallina, kun ei oikein ole omalta isältään saanut vastaavaa. Pidän kuitenkin itseäni monissa asioissa parempana kuin oma isäni oli: en pelkää antaa pojalle läheisyyttä, aikaanikin silloin tällöin. Eikö jokaisen sukupolven tehtävä ole suojella lapsiaan isiensä virheiden seurauksilta? Että heistä tulisi rohkeita ja rakastavia ihmisiä. (M39:1951)

Kirjoittajan kyky reflektoida isyyden ja mieheyden merkityksiä voidaan sijoittaa popularisoituneeseen tieteelliseen diskurssiin, ehkä jopa kulttuurintutkimuksellisiin keskustelunavauksiin sukupuolten rakentuneisuudesta. Myös hellyys, läheisyys ja (laatu)aika lapselle annettuina ovat tavallisia tapoja keskustella vanhemmuudesta populaarissa käyttäytymistieteellisessä keskustelussa. Toisille vanhemmuus ei ole niin mutkikasta ja joillekin se on tervetullut ja toivottu asia. Isäksi voidaan haluta yhtä kiihkeästi kuin äidiksi:

Menimme kesällä 1989 kihloihin ja samoihin aikoihin jätin ehkäisypillerit pois. Ehkä yritimme liikaa lasta, kun tulosta ei tullut. Puhuttuamme asiasta luovuimme ajatuksesta että meillä olisi yhteinen lapsi. Mieheni puhui jopa adoptioimisesta, hän on erittäin lapsirakas ja kärsii asiasta. En ole koskaan nähnyt hänen silmiään niin lempeinä ja kauniina kuin kerrottuaani hänelle viimein raskaudesta! Odotusaikani oli onnellista, tunsin olevani rakastettu ja mieheni hemmotteli minua jatkuvasti. (N46:1960)

Vanhemmat mieskirjoittajat eivät juuri tuskaile isäksi tulemistaan. He toteuttavat kodin ulkopuolella työskentelevän mieselättäjän mallia ja kirjoittavat lapsistaan positiiviseen sävyyn sen mitä kirjoittavat. Isäksi tuleminen kuuluu parisuhteen kulttuuriseen malliin, sen muuttuessa perhesuhteeksi. Lapsien saaminen on parisuhteen toiminnallisen mallin eli käsikirjoituksen seuraava luonnollinen vaihe:

Kesä -36 jatkui yhtä kauniina kuin oli alkanut, aina lokakuulle asti. Esikoistytär syntyi helteisen elokuun lopussa ja elämä alkoi muutenkin asettua jenkoihinsa. Kolme seuraavaa vuotta kuluivatkin tasaisen menon merkeissä. (M7:1906)

Perheellisyys tekee miehestä vakavasti otettavamman henkilön. Poikamiehet ovat vielä potentiaalisia kumppaneita ja isiä, mutta vanhatpojat ovat epäonnistuneet hegemonisen maskuliinisuuden toteuttamisessa.

Miehekäs perheellinen mies

Siinä missä naiset tunnistavat naiseuden kipupisteitä, niitä kohtia, joissa omat tunteet ja kulttuurissa vallalla olevat käsitykset tavoiteltavasta naiseudesta eivät kohtaa – niin tekevät myös miehet. Naisten kohdalla tilanne tuntuu kuitenkin olevan se, että mahdollisuuksia monenlaiseen naiseuteen on ja ongelma on lähinnä se, että yhden naisen tulisi pystyä vastaamaan ja käytännössä toteuttaa liian monta erilaista rooliodotusta. Miesten kohdalla asetelma on ehkä kirjoitusajankohtana juuri murtumaisillaan, ja muutamissa elämäkerroissa mainitaan perinteisen mieheyden vastakohtana uudenlainen miehen malli. Pääasiassa nämä viittaukset koskevat kuitenkin heteromiehen mallia, isyyttä ja miehen suhdetta aiemmin naistapaisiksi määritettyihin tekemisiin.

Parisuhdekuvausten kontekstissa oikeanlaista miehekästä toimintaa ovat jo mainitut tavat huolehtia perheestä. Myös miehen työ voi olla miehekästä tai epämiehekästä:

Kyllä olikin miehekästä työtä, jos hän oli ammatissa, jossa oli oltava kravattissa ja kauluspaidassa. Ei ollut pesukoneita, ei vesijohtoa ja pulvereita, ei itsesiliäviä kankaita. Totesin joskus, että on helpompi hoitaa kolme vauvaa kuin yksi mies. (N12:1912)

Naisen näkökulmasta aviomies voi olla kotona kuin yksi lapsi lisää. Mies joka ei pysty olemaan vaimonsa tukena kotitöissä, voi näyttäytyä taakkana. Asiaan löytyy yhden miehen kommentti:

Kyllä minä tiesin että minun olisi muutettava asennettani ja pyydetävä anteeksi käyttäytymistäni eihän vaimo (nimi poistettu) yksin ole syyllinen riitelyymme. Myöskin hänen (nimi poistettu) on muututtava, ajatus tai oikeastaan vaatimus että minä passaan ja teen kaikki työt huushollissa hän vain lukee ja hoitaa tyttöä. Se ei käy minä olen oppinut pienestä pitäen että tupatyöt kuuluvat naiselle, on suorastaan ihmisarvoa alentavaa että mies tekee naisen töitä. Lepsu se on sellainen mies ja saa naurunalaiseksi miehiset miehet. (M24:1931)

"Lepsuus" ei sovi miehekkään miehen luonteeseen, kuten ei myöskään laiskuus. Jos jätetään kertojan lapsuudessa opittu, kansanperinteen diskurssin välittämä naisten- ja miestentöiden eron painottaminen sivuun, voidaan kuitenkin todeta, että kotitöiden epätasainen jakautuminen aiheuttaa kitkaa monessa liitossa. Harva mieskirjoittaja kuitenkaan kommentoi asiaa, ja yllä olevaan tyyliin asiaan puuttui vain yksi muu mies (M20:1920). Aikana, jolloin miesten ja naisten työt olivat totaalisen erillään toisistaan

juuri tässä suhteessa ja mies kävi (miehekkäissä) metsätöissä, viettäen pitkiä aikoja poissa kotoa, saattoi mies kokea sen näin:

Minulta on moni kysynyt olenko pitänyt osaani liian raskaana. Olen vastannut että työntekoa en ole kokenut taakaksi. On tietysti ollut vaikeata, kun talvikaudet jouduin olemaan perheestä erossa, ei se ole helppoa... (M11:1914)

Voidaan ehkä ajatella, että tämän kertojan mukaan miehekästä on eron aiheuttaman ikävän kestäminen. Metsätyöt ja maatilalla työskenteleminen, etenkin siihen aikaan kun työ tehtiin lihastyönä, vaativat miehiltä fyysistä voimaa ja jaksamista. Esimerkiksi vuosisadan alussa syntyneet naiskertojat N5 ja N6 kehuvat miehiään työn tekemisen taidosta ja jaksamisesta, vaikka miehet muuten eivät täytäneet kaikkia ihannepuolison ominaisuuksia:

Yritän ajatella puolisoni parhaimpia puolia. Hän on huumorintajuinen, äkkipikainen, mutta pian leppyvä, ailahteleva. Työssä korvaamaton, aina kilpailemaan valmis, sisukas ja taitava kaikkiin töihin. Kun ajattelen hänen viisivuotista sotataivaltaan, samoillessaan Karjalan metsissä, viedä viestiä ankarassa tulisateessa. Kulkea kuolleitten ja vaikeasti haavoittuneiden ja tuskissaan kamppailevien aseveljien yli. Yhdistellä kylmiä rautalankoja 40 asteen pakkasella paljain käsin. On vain suuri ihme, että sieltä voi joku tulla takaisin. Mutta ruumiillisesti ja henkisesti sairaana. (N5:1906)

Toisenkin kertojan mies sairastui sodassa ja tuli lähetetyksi kotiin vuonna 1943. Tämän jälkeen mies ei enää pystynyt työhön – mikä söi miehen hermoja entisestään. Ennen sotaa miehessä ei ollut "mitään vikaa": *Hän oli komea, kova työmies sen aikaa kun oli terve* (N6:1907). Tällainen kuvaus miehestä on ainakin lähellä niin sanottua hegemonista maskuliinisuutta, joka on lähellä perinteisen miehen mallia (Tiihonen 2007, 211).

Kertojien joukossa on myös muutama homoseksuaalisen identiteetin kautta mieheyttä tulkitseva kirjoitus. Näissä suhde hegemoniseen eli heteroseksuaaliseen maskuliinisuuteen ja siihen mitä se ehkä on – sillä käsite on tietenkin tutkijoiden rakennelma – on ehkä selkeämmin esillä, koska niiden kirjoittajat kokevat selkeästi olevansa sellaisen ulkopuolella. Heteronormatiivisuuden rakenteita onkin viime vuosina lähestytty paljon juuri sen ulkopuolisia tai välitilaisia todellisuuksia tarkastelemalla: queer-, trans-, gay- ja lesbokokemusten tutkimuksen kautta on pystytty paljastamaan valtakulttuurin mekanismeja. Vaikka oman työni tarkoituksena on tarkastella heteronormia ikään kuin sisältä käsin, olen tietoinen siitä, että juuri heterokulttuurin ulkojäsenten tai kahden erilaisen kulttuurin rajalla liikkuvien

henkilöiden kautta olisi ehkä helpompi tavoittaa niitä tilanteita, joissa kulttuurisia merkityksiä neuvotellaan. Esimerkiksi eräs miesvastaaja (M33:1941), joka elää kylläkin avioliitossa naisen kanssa, mutta kokee olevansa ensisijaisesti homoseksuaali, ei suostu hankkimaan biologisia lapsia, niin kuin perinteisen miehen tulisi tehdä. Toinen mies (M39:1951) kertoo muutamasta homoeroottisesta kokemuksestaan ja siitä, kuinka hän häpesi tapahtumia jälkeenpäin. Ensimmäisen kerran jälkeen hän "pelkäsi" olevansa homoseksuaali – ja toisen tapauksen jälkeen hänellä oli "kova kiire todistaa" ettei ole homoseksuaali. Kertoja rauhoittuu vasta kun huomaa, että kiihottuu naisen kanssa "enemmän" kuin miehen kanssa. Heteroseksuaalisuus on julkisessa diskurssissa hegemonisen maskuliinisuuden itsestään selvä osa (Connell 1995, 148). Kaksi muuta homoseksuaalisesta näkökulmasta kirjoittavaa miestä ovat kirjoitushetkellä nuoria, vasta noin 30-vuotiaita. Toinen heistä kirjoittaa naisten ja miesten välisistä suhteista lapsen näkökulmasta:

Leikit tyttöjen kanssa olivat loputtomia perheroolileikkejä... kotileikki oli tyttöjen suosikki. Yöllä piti aina rakastella. Suukottelua pitemmälle ei toki menty, vaikka tiedettiin, että lapsia tuli vain, jos vanhemmat kierivät kokonaan alasti.

Huomasin tyttöjen todella olleen minusta kiinnostuneita esiseksuaalisesti, mutta itse en tiennyt ennen sukukypsyyttäni, mitä halusin. Joskus kyllä toivoin suutelukumppanin olevan poika, mutta tiesin, ettei pojalta voinut kysyä, voisiko hänen kanssaan leikkiä kotia. Se oli perusteellisesti ehdollistettu itsestäänselvyyys, jota en toki osannut asettaa kyseenalaiseksi. (M44:1963)

Samainen kertoja kokee myös, että homoseksuaalina hän on erilainen kuin muut, heteroseksuaalisesti orientoituneet miehet:

Homoilla on, toisin kuin virheellisesti tasa-arvoistumisen vuoksi on väitetty, oma olemuksensa. Olemme pehmeämpiä, herkempiä ja naisellisempia kuin heterot. Joudumme vain peittämään sen oman etumme vuoksi, koska työmarkkinat eivät halua meitä olevan... (M44:1963)

Tämän kirjoittajan mukaan homoseksuaalit ovat erilaisia kuin heteroseksuaaliset miehet, jotka ovat siis kovempia ja miehekkäämpiä. Tosin ainakin yksi hetero-kertojista toteaa:

Miehen elämä on kovaa ja mieheltä vaaditaan paljon. Olisi osattava olla sekä luja että hellä, pitäisi osata sekä tapella että halata. (M37:1950)

Homoseksuaalisuudestaan kirjoittanut kertoja kommentoi myös ihmisten käsityksiä homoseksuaaleista vähemmistönä ja toteaa, että hänelle itselleen homous ei ole

ongelma, mutta ympäristölle yleensä ottaen se tuntuu olevan sitä. Naiskirjoittajista kukaan ei kerro kohtaamistaan homomiehistä ongelmana.

Sen sijaan miehen alkoholismi on ollut monelle kirjoittajalle suuri ongelma. Vaikka alkoholismiin liittyy usein erilaisia miestapaisina pidettyjä ilmiöitä (miesporukassa toimiminen, uhittelu, tappelu, railakas juhliminen ja avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus) ja joskus jopa romantisointi (esim. alkoholisoituneet miestaiteilijat), on alkoholin liiallinen käyttö selkeästi ristiriidassa kulttuurisen hyvän (avio)miehen mallin kanssa:

Komppanian päällikkö oli... täysi raukka... siviilissäkään ei kunnioitus ollut kovin korkealla, tiedettiin että humalapäissään riehui kotonaankin ammuskeluilla pelotellut puolisonsa ja lapsensa usein pakosalle. (M10:1911)

Juoppo mies

Naisten elämäkerroissa kerrotaan pääasiassa nykyisen miehen juomisesta tai entisen miehen tai miesystävän alkoholismista. Joillain naisilla on myös kokemusta juoposta isästä tai isäpuolesta. Niin ikään miehet saattavat kirjoittaa lapsuuden kodissa koetusta isän tai isäpuolen juomisesta, minkä lisäksi miehet kirjoittavat joissain tapauksissa myös omasta juomisestaan. Juopon (avio)miehen kuva piirtyy aineistossa niin selvästi, että se on otettava mukaan analyysiin omana kokonaisuutenaan. Juominen ei kaikissa tapauksissa ole suuri ongelma, mutta lähestulkoon kaikissa tapauksissa sen voi nähdä liittyvän parinmuodostukseen ja parisuhteisiin tavalla tai toisella.

Entistä lujemmin päätin olla menemättä naimisiin. Olin varma, että mies olisi juoppo ja elämä sama kuin kotona. (N34:1943)

Alkoholista ei välttämättä tunnista vielä seurusteluvaiheessa ja on myös mahdollista, että alkoholismi kehittyy vasta suhteessa. Aineiston mieskirjoittajista muutama kirjoittaa paljon omasta juomisestaan. Parilla miehellä juominen on liittynyt nuoruudenaikaiseen ujouteen naisten kanssa ja ujouden poistamiseen juomalla. Joillain rohkaisuryppy on kuitenkin riistäytynyt käsistä ja aiheuttanut vahinkoa sekä itselle että kanssaihmisille.

Tieto alkoholin vaaroista tuntuu leviävän suullisesti, kansanperinteen diskurssin keinoin. Vaikka näissä elämäkerroissa tieto kulkee lähinnä suorasanaaisina varoi-

tuksina esimerkiksi äidiltä tyttärelle, niin myös vanhemmassa, 1800–1900-lukujen taitteessa kerätyssä suomalais-karjalaisessa suullisessa runoudessa on käsitelty miesten juomista ja sen aiheuttamaa vahinkoa: juomarille joutumista valittavat laulut ovat sekä kertoneet kohtalon ankeudesta että varoittaneet siitä. Suomalaisessa alkoholitutkimuksessa elänyttä käsitystä miestensä alkoholinkäyttöä kontrolloivista vaimoista ei runoudesta löydy. Sen sijaan ainakin karjalaiset naiset saattoivat kritisoida miesten juomista kollektiivisesti ja juominen alensi nuoren miehen arvoa kosijana. (Apo 2001, 139–140, 178–180.) Samat käsitykset toistuvat elämäkertaineistossa. Alkoholistin kanssa eläneiden naisten kerronta selkeyttää myös kuvaa naisen olemattomista mahdollisuuksista kontrolloida juomista usein väkivaltaa sisältävissä suhteissa.

Juopon miehen kuva heijastaa samalla sitä, millainen on hyvä mies, sillä juoppo on elämäkertojen kuvauksissa huonoin mahdollinen mies. Alkoholin nähdään teettävän miehillä sellaisia asioita, joita miehet eivät muuten tekisi, esimerkiksi lapsiin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Väkivaltaa tosin esiintyy muutenkin kuin alkoholin vaikutuksesta, mutta useimmissa elämäkerroissa on kyse miehen, alkoholin ja väkivallan yhdistelmästä.

Nyt on käynyt toteen sanonta: Jos ei Jumala auta, niin se tulee vastaan. Nyt se on tullut vastaan, taivuttaen tahtonsa alle. Nyt on minulla hyvä mies. Ei käytä alkoholia, ei tupakoi, eikä käytä vieraita naisia. Hoidan häntä kykyäni ja omatuntoni mukaan. (N5:1906)

Naiskertojan toinen aviomies on nuorempana käyttänyt väärin sekä naisen rahoja että luottamusta. Vanhemmiten mies on sairastunut ja heikossa kunnossa, eikä todennäköisesti pystyisi enää viettämään sellaista elämää kuin aikaisemmin. Nainen pitää tapahtunutta muutosta vastauksena rukouksiinsa, viimein tapahtuneena kristillisen diskurssin mukaisena oikeutena. Muissakin elämäkerroissa kirjoitetaan siitä, miten aviomiesten alkoholinkäyttöön liittyy uskottomuutta, väkivaltaa ja taloudellisia ongelmia. Yleensä ottaen alkoholin ja alkoholistien aiheuttamista vaaroista ollaan hyvin perillä, mutta ei aina:

Taas kuvioihini ajautui mies ja juuttuikin siihen kahdeksaksi vuodeksi. Ihastuin hänen komeaan ulkonäköönsä, enkä lotkauttanut korvianikaan ystäväni varoitukselle siitä, että mies oli juoppo ja ehkä rikollinenkin. Minusta se oli vain jännittävää. Aloimme seurustella tiiviisti ja pian hän esitteli minut perheelleenkin. Huomasin, että hän tosiaankin oli juoppo ja sen lisäksi väkivaltainenkin. Yritin pyrkiä hänestä eroon. Hän kuitenkin juopottelujensa ja hakkaamisen jälkeen itki ja vakuutteli, ettei se enää toistuisi ja että hän tappaisi minut tai

itsensä, jos jättäisin hänet. Näin jälkikäteen ajatellen ja tällä viisaudella joka minulla nyt on, olisin tehnyt lopun koko hommasta alkuunsa, mutta olin vain kuudentoista ja oppimaton. (N38:1954)

On silmiinpistävää, kuinka eri-ikäisten naisten kertomuksissa kokemukset juopoista miehistä ja väkivallasta ovat hyvin samanlaisia. Seuraavan esimerkin on kirjoittanut 1920-luvun alussa syntynyt nainen:

Olin ahdistunut. Mieheni kävi viikonloppuisin kalareissuillaan tuomatta saalista. Kalakavereita tuntui olevan joka lähtöön. Vanhempani olivat kieltäytyneet lainaamasta hänelle venettä, koska näkivät millaiseksi vävympojan elämäntyylä oli muuttunut. Eivät he myöskään kertoneet tästä minulle, että mieheni oli ollut juovuksissa heille tullessaan... Joskus maanantaiaamuna palattuaan mies oli kuin murjaani, äreä ja kipeän oloinen. Arvaahan sen, mutta inhotti, inhotti... En sietänyt häntä enää lähellänikään, puhumattakaan sänkyyn. Tästäpä nousi uusi riidan aihe, siinä lenteli jo peilit seiniltä, kiikkutuolinkin hän hujautti ilmaan ja se sattui oviaukon laudoitukseen tekemään tuohon kauniisiin ja monet käsittelyt saaneeseen lakattuun lautaan aikamoisen loven. (N17:1922)

Eniten alkoholistin kanssa elävät naiset pelkäävät lastensa puolesta:

Kerroin miehelleni, että muutan, mutta hän ei sitä uskonut. Asunto oli jo tyhjillään, ja rupesinkin pikkuhiljaa kantamaan tavaroitamme sinne... Mieheni tajusi vasta viikonloppuna reissuhommista tullessaan, että olimme lasten kanssa todella muuttaneet, kun osa tavaroista oli hävinnyt. Hän ei edes vaatinut saada tavata lapsia joka toisena viikonloppuna, niin kuin hänellä olisi ollut oikeus. En tiedä mitenkä olisin suhtautunut jos hän olisi tämän oikeutensa käyttänyt. Tiesin että hän ei voi olla ilman viinaa, ja mitenkä olisi käynyt lastenhoidon niinä viikonloppuina kun hänellä olisi ollut tapaamisoikeus. En ainakaan minä olisi pystynyt näinä viikonloppuina nauttimaan vapaistani.

Oli ihana tunne, kun saimme lasten kanssa asunnon kuntoon ja pääsimme aloittamaan uuden ajanjakson elämässämme. Ei tarvinnut pelätä, minkälaisessa kunnossa ja millä mielellä isäntä saapuisi kotiin, vai saapuisiko ollenkaan. (N46:1960)

Alkoholin ja alkoholismin aiheuttamat ongelmat parisuhteille ovat todellisuutta edelleen. Tilastokeskuksen vuoden 2005 tietojen mukaan työikäisten miesten alkoholikuolleisuus on noussut entisestään.³⁴ Mutta millainen on parisuhteen kulttuurisen mallin viimeinen osa ja toinen toimija, nainen?

---

³⁴ (http://www.stat.fi/til/ksyyt/2005/ksyyt_2005_2007-02-13_kat_001.html)

4. Nainen parisuhteessa

Nainen on heteronormatiivisessa kulttuurissa itsestään selvä parisuhteen kulttuurisen mallin komponentti ja parisuhde on yksi keskeisimpiä kulttuurisia sukupuolen määrittämisen paikkoja. Analysoin elämäkertoissa esiintyvien naiseuden representaatioiden kautta sitä, miten naiseutta rakennetaan parisuhteessa, joka on sukupuolisopimuksen neuvottelun arkinen sija. Ihmisten suorasanaiset kommentit ja analyysit naisena elämisestä tai naisista, joiden kanssa ovat eläneet, tuottavat sukupuolen sosiaalista kategoriaa. Ihmisten kirjoitukset ovat aineiston kokonaisuutena katsoen monitasoisia: elämäkertojen naiseus rakentuu pääasiassa pienistä konkreettisista yksityiskohdista mutta myös laajemmista yhteiskunnallisista pohdinnoista.

Elämäkerta-aineiston analyysissä esiin nostetut naiseutta koskevat maininnat ovat jaoteltavissa lähinnä kahteen sisältöluokkaan: toisessa kommentoidaan naisen rooleja ja toisessa naiseuteen liitettyjä kulttuurisesti toivottavia ominaisuuksia. Nämä kaksi ovat toisiaan täydentäviä kokonaisuuksia: esimerkiksi kun kertojat määrittelevät naiseutta äitiyden roolin kautta, he useimmiten määrittelevät myös sitä, millaisia ominaisuuksia hyvällä äidillä on. Suurin osa naisen rooleista liittyy erilaisiin perhesuhteisiin, mutta myös itsellisen naisen kuvaa rakennetaan joissain kirjoituksissa. Naiseuden liittäminen perheeseen on vanha kulttuurinen teema, joka läpäisee myös tieteellisen tutkimuksen: suomalaisia sosiologian oppikirjoja (ajalta 1946–2000) tutkinut Kirsti Lempiäinen on huomannut, että sosiologian kirjoissa viitataan naiseuteen nimenomaan perheen jäsenenä, suhteessa miehiin ja lapsiin. 2000-luvulle tultaessa kirjoissa alkaa esiintyä naisen kuvausta myös itsenäisenä toimijana. Naisen varsinaiseen olemukseen ei tässä kirjallisuuden lajissa kuitenkaan puututa. (Lempiäinen 2003, 110–114.)

Aili Nenola sen sijaan on tutkinut naiseuden rakentumista perinteen lajien kautta jo yli 20 vuotta sitten ja juuri hän on todennut esimerkiksi sukupuolistereotypioista seuraavaa: ”Sukupuolistereotypiat voitaisiin jakaa olemusstereotypioihin, jotka kertovat millaisia naiset ja miehet ovat, sekä roolistereotypioihin, jotka kertovat mitä miehet ja naiset tekevät ja mitä heidän sopii tai kuuluu tehdä.” (Nenola 1986, 101). Tässä aineistossa olemusta ja rooleja määritellään ihmisten omiin kokemuksiin ja

käsityksiin pohjautuvien parisuhdekuvausten kautta. Naiset kirjoittavat oman kokemuksensa lisäksi myös läheisten naisten kuten äitien ja isoäitien elämänkohtaloista naiseuden merkitysten kuvastajina. Miehet kirjottavat naisista elämässään, vaimoistaan ja äideistään sekä muista satunnaisemmista tuttavista. Lisäksi kirjoituksissa voi esiintyä nainen yleisenä kategoriana, mutta useimmiten sitä suhteutetaan omaan elämään tavalla tai toisella.

Vaimo

Vaimouden auktoriteetti

Vuonna 1905 syntynyt emäntä Ikaalisista muistelee nuoruuttaan näin:

Naistenkokouksissa keskusteltiin seurustelusta ja kunnon miehen käyttäytymisestä naista kohtaan... Mutta oli oikeastaan aika moinen puutos ettei opettajista kukaan ollut naimisissa, joten ei ollut avioituneen naisen kokemusta eikä auktoriteettia. (N3:1905)

Esimerkin kertojan muisto ajoittuu 1920-luvulle, talouskoulun naistentunneille, missä avioliitto näyttäytyi tavoittelemisen arvoiselta asialta, vaikka avioituminen ei enää useinkaan ollut ainoa mahdollisuus taloudellisesti turvattuun elämään. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa naimattomaksi jääminen oli vakava uhka naisen hyvinvoinnille, mutta myös sosiaaliselle statukselle. Avioitumisen on kaiken kaikkiaan katsottu nostavan naisen asemaa yhteiskuntaluokasta riippumatta. (Häggman, 1994, 96, Stark-Arola 1998, 91–92.)

Naidun naisen asema eroaa kulttuurisesti naimattomasta naisesta. Tätä eroa on pidetty tarpeellisena korostaa monissa kulttuureissa erilaisin ulkoisin merkein. Esimerkiksi vanhassa suomalais-karjalaisessa perinteessä naisen aseman muutos työstä naiduksi naiseksi merkattiin ulkoisesti pukua ja kampausta muuttamalla. Tämä vaimouden performatiivi, joka suoritettiin häissä eli osana siirtymäriittiä, kuvasti naisen elämän lopullista muutosta. Nyt nainen ei ollut enää isänsä ja äitinsä komennon eikä etenkin suojelun alainen, vaan miehensä talouden uusin jäsen. (Sarmela 1981, 24.) Ajatus avioliitosta sukujen välisenä taloudellisenä liittona on peräisin keskiajan käytännöistä ja muinaisen Ruotsin laeista. Tuolloin avioliitto ei myöskään ollut välttämättä lainkaan uskonnollinen asia. Koska katolinen kirkko kuitenkin halusi kristillistää koko

yhteiskunnan, pyrki se vaikuttamaan myös yhteiskunnan taloudelliseen perusyksikköön, perheeseen, niin kuin edelleen evankelis-luterilaisen kirkon taholta tapahtuu. Kirkolla on katsottu olevan merkittävä vaikutus avioliiton muuttumisessa sukujen liitosta kahden kaupaksi, sillä kanonisen oikeuden mukaan avioliitto oli kahden välinen sopimus. Luther puolestaan katsoi, että avioliitto on siinä määrin kahden keskeinen asia, ettei se kuulu edes kirkolle, mikäli aviopari ei niin halua. Loppujen lopuksi vasta Ruotsi-Suomen vuoden 1734 lainsäädännössä vihkiminen määrättiin yleiseksi ja ainoaksi avioliiton solmimismuodoksi. Siviiliavioliitto tuli käyttöön vuonna 1917, vain muutama vuosi ennen kertojan kuvaaman esimerkin tilannetta.

Vaikka avioliiton merkitys on monella tapaa erilainen nyt kuin vaikkapa 1920-luvulla, on avioliiton rituaalinen puoli säilyttänyt merkityksensä. Kihlautuminen, kirkossa kuuluttaminen, sormusten vaihtaminen, vihkiseremonia ja häät moninaisine rituaaleineen häitä edeltäviä polttareita unohtamatta osoittavat avioliiton olevan edelleen siirtymäriitti naimattomuudesta – tai eronneen tai lesken statuksesta – aviossa elämiseen. Kirkko onkin ollut merkittävässä roolissa vaimouden merkityksen rakentajana. Esimerkiksi 1800-luvun perhehistoriaa tutkineen Kai Häggmanin (1994) mukaan kirkon näkemyksissä naisen elämää määrittivät vaimon, emännän ja äitiyden ihanteet. Eniten ja painokkaimmin kuitenkin puhuttiin vaimoudesta: nainen on luotu miehelle seuraksi ja avuksi.

Elämäkertoissa kerronta tulevan puolison tapaamisesta ja seurusteluajasta päättyy vihkimiseen. Useat kertojat kuvailevat lyhyesti häitään tai mainitsevat vihkimisen päivämäärän ja paikan. Avioliitto aloittaa kertojien kuvauksissa uuden jakson elämässä. Avioliiton luonteesta riippuen kerronta painottuu joko ristiriitoihin odotusten ja todellisuuden suhteen tai sitten onnelliseen uuden perheen perustamiseen – ja kaikkea tällä välillä. Joka tapauksessa avioliittoon astuminen on aina tietoinen päätös, oli se sitten hyvä tai huono sellainen. Syyt avioliiton solmimiseen voivat olla moninaiset, mutta uskon useimpien avioon astelevien kokevan tekevänsä jotain, johon liittyy jonkinlainen muutos omassa olemisessa.

Avioliitto on monen kirjoittajan mielestä naisen asemaan vahvasti vaikuttava asia. Naimattomat nuoret naiset ovat naisten keskinäisessä hierarkiassa naituja naisia

alempana, kuten edellisen esimerkin naistentunneilla kaivattujen naitujen naisten puutteessa todettiin. Vanhemman naimattoman naisen eli vanhan piian ihmisarvo on ainakin seuraavan mieskertojan mukaan suorastaan olematon:

Vanhan emännän ja isännän lisäksi kotona olivat aikuiset poika ja tytär, joka oli kolmissakymmenissä oleva rumsahtanut vanhapiika. Hän ei yrityksistään huolimatta ollut päässyt talon emännäksi, vaikka poikamiesisäntiä oli lähinaapurissa. (M24:1931)

Naisten keskinäinen solidaarisuus ja sen puute tulevat esiin joissain kirjoituksissa. Osassa elämäkerroista todetaan, että naiset eivät suinkaan ole keskenään tasaveroisessa asemassa ulkonäön ja varallisuuden suhteen. Fallisesta hallinnasta kilpaillaan ensisijaisesti yhteiskunnallisen statuksen kentillä ja vasta toissijaisesti fyysisillä ominaisuuksilla. Naisten kohdalla kilpailu liittyy naimastatukseen ja fyysiseen olemukseen, voiman sijasta kauneuteen. Seuraavissa esimerkeissä naimattomien naisten ja aviovaimojen välillä on kyräilyä ja suoranaista vihanpitoakin.

Vaimot ja yksinhuoltajat

Vuonna 1943 syntynyt valtiotieteiden maisteri Lappeenrannasta on ollut avioliitossa ja eronnut. Hän on elänyt poikansa yksinhuoltajana ja kertoo siitä, miten muut ihmiset hänen mukaansa suhtautuvat yksinäiseen naiseen vaimon vastakohtana. Etenkin naimissa olevat naiset – siis vaimot – ovat suhtautuneet häneen kierosti. Jopa kertojan ystävät ovat olleet vaivautuneita kertojan uudesta siviilisäädystä:

En ole enää saanut tosin kutsujakaan kokouksiin. Jotenkin olen menettänyt arvovaltaani, kun olen eronnut arkkitehdistä. Heille tuntuu olevan hyvin tärkeitä olla naimisissa olevia rouvia. (N31:1943)

Kertojan mukaan eronneen naiset status oli vielä 1960–70-luvuilla leimaava:

Poikaani syrjittiin pihalla. Kärsin kovasti tilanteesta. Muutenkin talossa suhtauduttiin negatiivisesti ja erikoisesti minuun. Kärsin siitä koko ajan. Minua ei aina tervehditty kun tulin vastaan... En oikein ymmärrä, millaisia juttuja minusta oli liikkeellä. Tietysti myös se, että olin yksinhuoltaja, teki minusta silmätikun... (N31:1943)

Eronneiden naisten maininnat muiden ihmisten suhtautumisesta heihin eri vuosikymmenillä (tässä 1950- ja 1970-luvuilla) kuvastavat paitsi eronneeseen naiseen, myös yksinhuoltajaan kohdistuneita asenteita. Yksinhuoltajuus oli vielä 1900-luvun alkupuolella ja aina 1970-luvulle asti melko harvinaista avioeron

tuloksena. Yksinhuoltajiksi päädyttiin aikaisemmin puolison kuoleman vuoksi ja uusi avioliitto oli monessa tapauksessa luonnollinen ja taloudellisesti sekä lasten kasvatuksellisesti "välttämätön" ratkaisu: lapset tarvitsivat äidin kasvattamaan ja isän elättämään.

Yksinhuoltajan äitiyteen on suhtauduttu epäilevästi ja käsitykset yksinhuoltajaäidin tarjoamasta turvallisesta kasvualustasta kyseenalaistetaan usein edelleen. Lokakuussa 2006 lapsiasiainvaltuutettu Maria Kaisa Aula totesi pitämässään puheessa, että erityisesti yksinhuoltajuuteen liittyy useita riskejä lapsen hyvinvoinnin kannalta.³⁵ Yhteiskunnan nimittämä lapsiasiainvaltuutettu käyttää yhteiskunnallista diskurssia, joka tuottaa naiseuteen liittyviä merkityksiä omana aikanaan. Edellinen kertoja on kokenut karvasta kohtelua myös matkoilla:

Monesti sain kokea epäkohteliasta kohtelua pariskuntien taholta. Jotenkin näiden matkojen jälkeen olen oppinut läksyni. Suhtaudun hyvin varauksellisesti ja varovaisesti matkoilla ja muutenkin pariskuntiin. Vaimot todennäköisesti luulivat, että minä iskisin heidän rasvaiset ukkonsa. (N31:1943)

Yksinäinen nainen koetaan perhettä uhkaavana, tuomittavana poikkeuksena, jonka seksuaalisuus on tasapainoilemista huoran ja madonnan ideaalikuvien välillä, sillä avioliitto on legitiimi paikka naisen seksuaalisuuden toteutumiselle. (Gordon 1994, 106, Saarikoski 2001, 124.) Viisikymmentäluvulla eronnut, vuonna 1932 syntynyt kertoja kiteyttää asian kokemuksensa pohjalta (kolmannessa persoonassa) näin:

Maria tiesi olevansa häpeäpilkku sisarilleen, sillä ei niihin aikoihin kukaan kunnon henkilö eronnut miehestään. Ei silloin kukaan kysynyt syitä miksi joku ei jaksaisi kestää sitä mitä avioliitto toi tullessaan olipa se sitten heittiö mieheksi tai mikä hyvänsä, jos kerran oli vihillä käynyt oli kestävä koko elämänsä, eroaminen oli suuri synty ja sellainen nainen joka ei pystynyt elämään miehen ehdoilla ja alentumaan ja nöyristelemään jopa juoppoa miestä ja tämän kavereita oli armotta luettava huonoksi naiseksi... (N23:1932)

---

³⁵ Aulan puheenvuoro uutisoitiin Ilta-Sanomissa (17.10.2006) ja hänen väitteensä vastineeksi oli otettu poliitikko, yksinhuoltajain liiton edustajan Maria Guzeninan ihmettelevä kommentti.

(<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/ajankohtaista/puheet/hki021006hyvinvointiforumi.htm>) (www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1251389) Tämän ”keskustelun” lisäksi Ilta-Sanomien nettipalstalla käytiin kiivasta keskustelua yksinhuoltajien puolesta ja heitä vastaan.

Tutkimustulokset yksinhuoltajaperheiden rikollisiksi päätyneistä pojista ovat luku sinänsä, mutta erityisesti median tapa uutisoida tuloksia on usein niin yliolkaista, että mitään muuttujia ei kerrota. Kyseisen debatin taustalla häämötti ilmeisesti Oulun yliopistossa tehty väitöstutkimus lapsuuden perheen vaikutuksesta aikuisiän mielenterveyshäiriöihin ja rikollisuuteen, jonka aineisto oli peräisin vuodelta 1966. (<http://www.hallinto.oulu.fi/viestin/vaitost/Kemppainen.htm>) Tätä keskustelua voidaan pitää myös esimerkkinä tieteen popularisoinnista ja muuntumisesta populaaritieteelliseksi diskurssiksi, jota tässä tapauksessa hyödynnettiin osana yhteiskunnallista diskurssia.

Samainen kertoja on saanut tuta myös toisen aviomiehensä vanhempien paheksuntaa, joka johtui hänen käsityksensä mukaan edellä mainitun eronneen naisen statuksen lisäksi siitä, että naisella oli jo lapsi ja kaiken kukkuraksi hän oli tulevaa miestänsä vanhempi. Nykypäivän näkökulmasta, avioerojen yleistyttyä eronneen naisen asema ei toivottavasti ole enää näin epäilyttävä.

Vaimoni, näppärä käsityöihminen ja taitava taloudenhoitaja

Yksi 1950-luvulla syntynyt kertoja, kirjoitushetkellä noin 40-vuotias nainen, on kokenut tulleen kasvatetuksi vaimouteen:

Ikäluokkani naiset on opetettu palvelemaan. Me keitämme kahvit kokouksiin ja leivomme kakut ja pullat. Tarjoilemme, tiskaamme ja siivoamme. ”Puhtaus on puoli ruokaa”, meille teroitettiin. Siisti ja kodikas koti, hyvin puettut lapset ja tyytyväinen aviomies ovat naisen elämäntehtävä. Vähitellen alkoi kuulua myös soraääniä. Kerrottiin varoittavia esimerkkejä puille paljaille jätetyistä ammattitaidottomista naisista, joiden miehet olivat joko kuolleet tai lähteneet toisen naisen mukaan. Vielä oppikoulussa meidän annettiin ymmärtää, että naisen naimisiin mentyyään tulee jäädä kotiin. Yliopistossa opiskelevat naiset eivät tee poikkeusta. Uskonnonopettajani mielestä suurin osa heistä olikin siellä vain etsimässä itselleen menestyvää ja hyväpalkkaista miestä... (N44:1950)

Nämä kertojan kriittisin äänenpainoin kuvaamat sanontoina ja asenteina välittyneet kansanperinteen ja opettajan arvovallalla ja asemasta välittyneet yhteiskunnallisen diskurssin mukaiset hyvän vaimon tunnusmerkit esiintyvät myös vanhempien kertojien kirjoituksissa, hieman toisessa valossa tosin. Etenkin vanhimmat mieskertojat kirjoittavat vaimojensa kodinhoitoon liittyvästä osaamisesta suurella kunnioituksella, esimerkiksi näin:

Vaimoni on hyvinkin paljon uhrannut kodin hyväksi. On pitänyt kodin hyvässä kunnossa, hoitanut lapset ja minunkin hyvin kun en ota huomioon viimeisiä aikoja. Hän on erittäin taitava käsitöiden tekijä, joita hän jo kotona ollessaan paljon teki. (M12:1913)

Monet vuosisadan alkupuolella syntyneet kirjoittajat ovat kamppailleet taloudellisesti vaatimattomissa oloissa. Vaimot ovat huolehtineet miehen palkkapussin sisällön riittämisestä ja he ovat myös saattaneet hankkia lisätuloja esimerkiksi käsitöitä tekemällä. Moni vaimo on myös ollut paljon yksin vastuussa perheen arjen pyörittämisestä:

Talvikaudet asuin rajaseudun suurilla metsätyömailla, Pielisjärvellä ja Kuhmossa, kesät kuluivat kotitöillä. Vaimon piti talven ajat selvittää kotitöistä, hoitaa karja ja huolehtia asiain hoidosta. (M11:1914)

Maatalousvaltaisen yhteiskunnan tiukka jako naisten ja miesten töihin on joutanut jonkun verran ja epäsymmetrisesti. (Heikkinen 2007, 28–29) Naiset ovat joustaneet jonkin verran tekemällä myös miesten töitä, mutta miesten tarttuminen naisen töihin on ollut ilmeisen harvinaista. Edellä mainitussa esimerkissä perheellä ei ole ollut edes vaihtoehtoja työnjaon muuttamiseksi, eikä sukupuolisidonnaista työnjakoa myöskään kyseenalaisteta. Eri yhteiskuntaluokissa tilanteet ovat kuitenkin vaihdelleet jonkin verran. Useimmat kertojat kirjoittavat vaimonsa taidoista kunnioittavasti ja yksi kritisoi sitä, että vaimo ei enää eläkkeelle jäätyään täytä perinteistä rooliaan:

Avioelämä on ollut risana jo pitkään. Ei olla samanhenkisiä, tai kuinka sen sanoisin. Asutaan samassa talossa, mutta talous on erikseen. Vaimo kun eläkkeelle päästyään innostui nauttimaan matkustamisesta ja politiikastakin, joten huushollin hoito ei häntä kiinnostanut. Me olemme pojan, poika on kotona ja työttömänä, kanssa laittaneet ruokamme ja hoitaneet taloutemme. (M13:1911)

Edelliset kolme esimerkkiä olivat 1900-luvun alkupuolella syntyneiden miesten elämäkerroista. Saman ikäiset naiset kirjoittavat myös elämän ja kotitöiden raskaudesta. Myöhemmin syntyneistä miehistä ainakin yksi on tuntenut pistoksen sydämessään jättäessään perheen lasten ja muun taloudenhoidon yksinomaan vaimon vastuulle:

Nyt olimme jo suurperhe... mikä tahansa askare roskien viemisestä alkaen muuttui nyt erilaiseksi ja sata kertaa vaikeammaksi... Mitä tein minä jotta asiat olisi saatu sujumaan?... Jos ennen sentään olin kotona, niin nyt sekin väheni selvästi... Kotona odottaneen vauva- ja vaipparuletin jätin kokonaan vaimolle. Jos tunto pääsi kolkuttamaan, oli viimeinen ja vastaansanomaton keino, miettiä laina-asioita...(M35:1941)

Myös kertojan ikäiset naiset ovat kokeneet kotitöiden epätasa-arvoisen jakaantumisen. Ajankäyttötutkimuksista selviää, että yhä edelleen, 2000-luvulla naiset tekevät enemmän kotitöitä kuin miehet. Lisäksi naisten ja miesten työt ovat erilaisia; miehet tekevät huoltotöitä, naiset pesevät pyykkiä ja tekevät ruokaa ³⁶. Vaimouden lisäksi keskeisin naiselle parisuhteen kautta muotoutuva rooli on äitiys.

---

³⁶ (http://www.stat.fi/til/akay/2000/akay_2000_2005-02-03_tie_001.html)

Äiti

Äidiltä ja aviovaimolta vaaditaan niin paljon: on oltava kuuntelija, lohduttaja, lastenhoitaja, pyykkäri, kokki, siivooja, sairaanhoitaja. Mutta tunnen, että tämä on minun elämäni, jota minun on elettävä. Ilonaiheita tuovat lapseni... (N37:1954)

Elämäkertoissa esiintyy monenlaisia kerrottuja äitiyksiä. Ilmeisin äitiyden kerronta liittyy naiskertojien omiin kokemuksiin. Myös mieskertojat kommentoivat vaimojaan äiteinä. Kumpikin sukupuoli kertoo myös omista äideistään ja isoäideistään. Jonkin verran kerrotaan myös aviopuolison äidistä, eli anopista. Vaikka elämäkertojen kirjoittajien kuvaukset liikkuvat usein arkisella tasolla, olen joskus näkevinäni niissä lähes myyttisiä ulottuvuuksia. Tämä ei ole lopultakaan kovin yllättävää, sillä äitiys on länsimaisen kulttuuripiirin naiskuvista keskeisin ja sen perusta on vanha: äitijumaluutta, hedelmällisyyden alkua on palvottu jo kivikauden alusta lähtien. Antiikin ajan jumalattaret olivat vielä huomattavan moninaisempia kuin niiden jatkoksi kehittynyt kristinuskon ideaali, neitseellisesti synnyttävä Neitsyt Maria. Jumalanäidin palvonta alkoi kehittyä 200–300-luvuilla ja se on pitänyt pintansa näihin päiviin asti erityisesti katolisen kirkon piirissä – siitä huolimatta, että ihanteen mallin noudattaminen on maalliselle naiselle mahdotonta. Eri kirkkokuntien Maria-kuvastoissa on suuria eroavaisuuksia ja protestanttisessa opetuksessa Maria jäi reformaation jälkeen sivummalle. Luterilaisessa käytännössä Maria on toiminut lähinnä esimerkkinä siitä, kuinka tavallinen ihminen voi toimia Jumalan antaman tehtävän suorittajana. Kansanperinteessä Maria-kultti säilyi kuitenkin pitkään myös luterilaisessa Suomessa. (Ahola, Antikainen, Salmesvuori 2002, 119, Simonsuuri 2002, 221–222, Setälä 2002, 120, 123.)

Elämäkertojen äitiys on päällisin puolin katsottuna kaukana Maria-kultista. Kertojat kuvailevat usein lapsien tuottamaa iloa, mutta monesti myös pienten lasten äitinä tuntemaansa yksinäisyyttä, väsymystä ja riittämättömyyden tunteita. ”Väsinyt äiti” on yksi selkeä, muissakin yhteyksissä todettu ja tutkittu naiseuden kokemuksen kuvauksen teema (ks. erityisesti Jokinen 1996). Äitiys on kertojien elämässä ja kerronnassa ennen kaikkea konkreettista työtä, jota tunnutaan vertaavan johonkin hahmottomaan tai nimeämättömään oikeaan äitiyteen tai ”Äitiin” (Jokinen 1996, 190).

En yritä esittää suoria syy-seuraussuhteita elämäkertojen ja vanhempien ideologisten virtausten välille, mutta tutkijareflekstiivisen ja intertekstuaalisen luennan kautta näiden välille on mahdollista luoda potentiaalinen yhteys. Työni ei pyri nimeämään historiallisesti jäljitettävissä olevia lausumia, hetkiä jolloin jokin idea tulee ensimmäistä kertaa lausutuksi ääneen. Siksi niiden täsmällinen ajoittaminen tai ideoiden kulkeutumisen reitin kiistaton osoittaminenkaan ei ole tarpeen. Sen sijaan haluan tuoda esiin sen, että tietystä teemasta on keskusteltu aikaisemminkin monin eri tavoin ja kysyä, ovatko nämä varhaiset keskustelut mahdollisesti mukana myös elämäkertojen kirjoittajien kuvauksissa? Joissain kohdissa uskon, että hyvinkin vanhat ideat elävät myös 1990-luvulla kirjoitetuissa kertomuksissa. Näin esimerkiksi silloin, kun kertojat vetoavat kristilliseen diskurssiin. Kaksituhatuotisen kristillisen perinteen lisäksi voidaan elämäkerroissa esiintyvien äitiyden määritelmien ideoiden lähteitä löytää lähempääkin, 1800-luvun porvariston ihanteista.

Suomalaisen sivistyneistön ensirintamassa taistelleet miehet ja sittemmin myös muutamat naiset ovat tehneet paljon äitiyden määrittelemiseksi. Useimpien tausta oli vakaasti kristillisiin arvoihin sidoksissa, mutta 1700-luvulle sijoitetun modernisoitumisprosessin alun myötä jopa perhe Jumalan luomana ikuisena instituutiona kyseenalaistettiin. (Häggman 1994, 17.) Perheen muutoksesta ja merkityksestä käyty keskustelu kuitenkin lopulta vain vahvisti perheen asemaa ja määritteli perheen jäsenten tehtävät entistä tarkemmin. Perheen keskeisimmät toimijat ovat äiti ja isä.

1800-luvun porvariston perheihanteiden on ajateltu syntyneen joko aatelisten esimerkistä (Frykman & Löfgren 1987, 221–223), kapitalismin nousun aiheuttamista muutoksista, jotka vaikuttivat perhe-elämän privatisoitumiseen ja erityisesti naisen roolin muuttumiseen ja yleisistä aatteellisista virtauksista, romantiikasta, liberalismista, kansallismielisyydestä. (Häggman 1994, 18, 23–24.)

Kansalaisyhteiskunnan ja perheen välillä on selkeä yhteys ja esimerkiksi äitiys on nähty naisten velvollisuutena kansakuntaa kohtaan. Lapset tuli kasvattaa hyväksi kansalaisiksi, ja tämä tehtävä oli erityisesti äidin vastuulla. Säätyläisnaisilla äitiys oli nimenomaan henkistä laatua, varsinainen hoiva oli imettäjien tai muiden tarkoitusta varten palkattujen naisten tehtävä. Lapsettomuus on voinut olla naiselle jopa häpeä,

ainakin kirkollisen tulkinnan mukaan. Myös naimattoman naisen oli hyvä toteuttaa naisen perimmäistä kutsumusta, siis äitiyttä, toimimalla yhteiskunnallisena äitinä esimerkiksi sivistävissä kerhoissa tai hyväntekeväisyyden parissa vähävaraisen kansanosan hyväksi. (Häggman 110–111, 139, Satka 1994, 261 – 271.)

Maalais- ja työläiskodeissa kasvatuksen perustana on ollut vanhempien ja esivallan kunnioittaminen jumalan edustajina maan päällä. Niissä perheissä joissa oli sekä äiti että isä, perheen pään, eli isän, tuli vastata lasten – ja vaimonkin – hengellisestä elämästä. Vaikka kansanperinteen ja kristillisen katsannon mukaan kuri oli tässä kasvatustehtävässä tärkeällä sijalla, oli lasta myös suojeltava mahdolliselta oman talouden ulkopuoliselta pahalta, mikä puolestaan oli naisten tehtävä. (Stark-Arola 1998, 118, Tuomaala 2004, 42–43, 51.)

Koska suurin osa elämäkertojen kirjoittajista (naisista) on äitejä ja miestenkin puolisoilla on lapsia, ei äitiyden puuttumista kommentoida kuin parissa kirjoituksessa. Yksi mies toteaa, että hänen mielestään nainen, joka ei ole synnyttänyt, ei ole oikea nainen. Toinen mies, lapsettoman pariskunnan toinen osapuoli sen sijaan ei pidä lapsettomuutta tragediana, eikä vaimonsa naiseutta vähentävänä seikkana. Naisista muutama kertoo pelänneensä jäävänsä lapsettomaksi, mutta heillä kaikilla tilanne ratkesi lapsen saamiseen. Lapsettomuus voi olla myös tragedia, sillä useimmiten vanhemmat rakastavat lapsiaan todella paljon.

Äitiyden onni

Viiden avioliittovuoden jälkeen saimme pojan. Lapsi syntyi heinäkuussa, joten häntä oli helppo hoitaa. Hän oli suloinen, kiltti lapsi. Minulta saatettiin kysyä, eikö hän itke ollenkaan. Olin hänen ensimmäisen vuotensa kotona. Silloin oli mahdollista ensimmäistä kertaa olla lakisääteisesti pitkä aika lapsen kanssa kotona. Se oli elämäni parasta aikaa. (N31:1943)

Esimerkki sijoittuu 1970-luvulle, aikaan, jolloin vuonna 1964 voimaan tulleen sairausvakuutus uudistuksen mukana tuli lapsilisän rinnalle uusi tulonsiirtomuoto, äitiysraha. 1970-luvulla äitiysrahan merkitys kasvoi, kun sen maksuaikaa pidennettiin. 1980-luvulla etuisuus muuttui ansiotasosta riippuvaiseksi ja veronalaiseksi tuloksi. Samalla vuosikymmenellä, vuonna 1985 äitiysraha muutettiin vanhempainrahaksi, millä pyrittiin kannustamaan miehiä osallistumaan lapsen hoitoon – jota nyt 20 vuotta

myöhemmin yritetään jälleen uusin keinoin. Samaan aikaan säädettiin myös laki kotihoidon tuesta, jonka tarkoituksena oli lisätä valinnan mahdollisuutta pienten lasten hoitamisessa. Kotihoidon tukea maksettiin ja maksetaan kotona hoidettavasta (vs. kunnallisessa hoidossa olevasta) alle kolmivuotiaasta lapsesta. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 288, 297–298.) Nämä yhteiskunnallisen diskurssin tavat hallinnoida ihmisiä ovat yksi tapa tuottaa merkityksiä äitiydelle – ja enenevässä määrin myös isyydelle.

Lasten hoitaminen kotona on yksi hyvän äitiyden teema nykypäivänä, aineistossa sitä esiintyy vasta vähän. Monet kertojat ovat hoitaneet lapsensa kotona, useimmiten kuitenkin siitä syystä, että vaihtoehtoja ei tunnu olleen. Yleensä kyse on ollut taloudellisista realiteeteista niin, että ei ole ollut mahdollisuutta palkata lastenhoitajaa tai toisaalta ei ole ollut vaihtoehtoa jäädä kotiin, vaan on ollut pakko käydä töissä. Lasten hoidon järjestäminen on ollut joillekin ongelmallista. Kunnallinen päivähoito alkoi sekin toden teolla toimia vasta 1970-luvulla: vuonna 1973 annettu laki lasten päivähoitosta sai aikaan sen, että kunnallista päiväkotij- ja perhepäivähoitotarjontaa lähdettiin kehittämään rajusti ja päivähoitopaikkojen määrä kaksinkertaistui muutamassa vuodessa. Lain takaama oikeus kunnalliseen päivähoitopaikkaan (ns. subjektiivinen päivähoito-oikeus, josta myös viime vuosina on kiistelty) tuli voimaan vasta vuonna 1996, muutama vuosi elämäkerta-aineistojen keruun jälkeen.³⁷ (Karisto, Takala, Haapola 1998, 288, 297–298.)

Suuressa määrin lasten hoito tulikin ongelmalliseksi asiaksi vasta palkkatyön yleistyessä. Maaseudulla naiset hoitivat lapset muiden töiden ohessa miten pystyivät. Käytännössä hoitovastuu oli (ihannetapauksessa) jaettu useammalle ihmiselle,

---

³⁷ Kotihoidon ja kunnallisen päivähoidon paremmuudesta ja sen taloudellisista kustannuksista kiistellään edelleen ja tilanne on elänyt eri vuosikymmeninä. Esimerkiksi 1980-luvulla oli pulaa päivähoitopaikoista, jolloin kotihoitoa tehtiin houkuttelevammaksi maksamalla kotihoidon tuen päälle (joissain paikoissa) kuntalisää. Tämän ansiosta kotihoidon suosio kasvoi huomattavasti, vielä senkin jälkeen, kun lisiä leikattiin 1990-luvun alussa. Poliittisesti päivähoito ja lapsista maksetut etuudet ovat aina olleet ongelmallisia, milloin ristiriitaisten, milloin määrittelemättömien kantojen vuoksi. Perhepolitiikan osuus kaikista sosiaalimenoista alkoi kasvaa vasta 1970-luvulla. Äitiyspäivärahan maksukauden pidentämisen, lapsilisien ja muiden perhepoliittisten etuuksien kasvun on ajateltu heijastelevan perhekeskeisen elämäntavan voimistumista. Toinen syy muutokselle on 1970-luvulla puheenaiheeksi noussut huoli alhaisesta syntyvyydestä. Perhekustannusten alentamisen toivottiin lisäävän väestönkasvua. 1990-luvulla perhelisiä on kavennettu huomattavasti, mutta ne eivät enää liity tutkimukseeni ajankohtaan. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 288, 297–298, 303–305, 323–324.)

isovanhemmille, sisaruksille ja palkollisille (Heikkilä 1999, 238). Ensimmäiset lastentarhat oli perustettu jo 1880-luvulla, mutta vielä vuonna 1919 niitä oli koko maassa vasta 75 kappaletta. Näistä vain 12 oli julkisin varoin ylläpidettyä. 1920-luvulla keskusteltiin paljon lasten suojelusta, mikä piti lasten päivähoitoa julkisen keskustelun aiheena, mutta kuntien ja valtion tuki suuntautui edelleen vain lastenkoteihin. Pysyvän, lailla säädetyn valtion tuen lastentarhat saivat vuonna 1927, vaikka lain yhteydessä käydyt keskustelut osoittivat, että käsitykset lasten hoidosta eivät olleen kovin jäsenyneitä. Pelättiin mm. sitä, että päivähoidon järjestäminen näivettäisi äitien huolenpitoa.³⁸ (Satka 1994, 280, 283.)

Äitiyden kertomukset liittyvät lähes kaikissa tapauksissa erottamattomasti kertojien taloudelliseen tilanteeseen. Usein äitiyttä varjostaa puute jostakin, kuten rahasta, voimista, ajasta. Äitiys voi olla myös juuri se voimavara, joka kerronnassa nimetään siksi ainoaksi tai tärkeimmäksi asiaksi, jonka ansiosta puutteet on kestäetty. Elämäkertoissa on hyvin vähän sokerikuorrutettuja vauvakuvauksia. Esimerkiksi viiden lapsen äiti, vuonna 1930 syntynyt opettaja Alavudelta kuvaa kokemaansa suurta onnea varsin vähäeleisesti mutta koskettavasti:

Lapsen syntymä on ihmeellinen kokemus, jota ei voi verrata mihinkään muuhun kokemukseen. Kipujen ja ponnistelun jälkeen olen täynnä harrasta ihmetystä, rakkautta, hellyyttä ja suojelun halua katsellut vauvaa, vastasyntynyttä. On ollut ihanaa koskettaa sen pikkuista olemusta. (N26:1930)

Läheskään kaikki kertojat eivät kuvaile lapsen synnyttämisen jälkeisiä välittömiä tuntemuksia näin, mutta kukaan ei myöskään kerro vakavasta synnytyksen jälkeisestä masennuksesta tai siitä, että ei olisi oppinut rakastamaan lastaan. Joillain kertojilla sen sijaan on kokemuksia siitä, että heidän äitinsä tai isänsä eivät ole rakastaneet lapsiaan. Tällaiset puheenaiheet eivät tosin ole kulttuurisesti hyväksyttyjä edelleenkään. Raskaudenaikaiset tuntemukset vaihtelevat kertojilla – kuten naisilla muutenkin – laidasta laitaan. Erityisesti ensimmäisen synnytyksen alla ja alkaessa kaikki naiset näyttävät olevan yhtä epä tietoisia ja haavoittuvaisia.

---

³⁸ Lastentarhat osoittivat kuitenkin hyödyllisyytensä ja vuonna 1931 Helsinki kunnallisti 28 yksityistä tarhaa. Toisen maailmansodan jälkeen jo yli 60 % tarhoista oli kunnallisia. Kehitystä tuki osaltaan lastensuojelulaki, joka edellytti, että kunnat järjestävät kotikasvatusta tukevia vaihtoehtoja. (Satka 1994, 280, 283.)

Itse synnyttämistä kuvataan jonkin verran, sillä se on elämäkertoissa ainoa tie äiti-
yteen. Adoptioista ei kirjoiteta ja nekin, joilla on jonkinlaisia ottolapsia, ovat olleet
äitejä jo valmiiksi. Synnyttämisessä on aina riskejä, etenkin niiden kertojien kohdalla,
jotka eivät ole saaneet nauttia yhteiskunnan tarjoamasta terveydenhuollosta. Muutama
onkin synnyttänyt kotona ja ainakin yhdessä tapauksessa kertojan mies joutui
hoitamaan kättilön virkaa. Vaikka joillain vanhemman polven kirjoittajilla on ollut
myös ottolapsia, kaikilla vanhemmilla on myös biologisia lapsia. Synnytys-
kertomukset on löydetty myös folkloristiikan parissa: ne ovat henkilökohtaista
kokemuskerrontaa (ks. Marander-Eklund 2006). Omasta äidistä tai isoäidistä kerrot-
taessa synnyttäminen voi olla myös sankarikerronnan yksi teema (Latvala 2005, 174)
ja joskus omakin synnytys voi tuottaa sankarin sädekehän:

Vuodet ovat kuluneet. Omakotitalo on velaton ja elämä on asettunut muutenkin uomiinsa. Olen saanut kaksi poikaa, jotka ovat tällä hetkellä 12 ja 8-vuotiaita. Ensimmäisen lapsen syntymä tuntuu edelleenkin elämäni suurimmalta saavutukselta. 4,600 grammaa 55 senttimetriä ja poika! Sitä päivittelivät puolitututkin. Tuntui, että sain sankariäidin sädekehän kutreilleni. (N44:1950)

Kertomus kuitenkin jatkuu:

Poika oli oikea päivänsäde, helppohoitoinen pullukka ja kaikkien silmäterä. Kaikesta huolimatta tunsin itseni huonoksi äidiksi. Maito ei riittänyt ja olin väsynyt ja kiukkuinen. (N44:1950)

Äitiys on kulttuurisesti latautunut merkitysten kokonaisuus, joka aktuaalistuu eri
tavoin lapsena (ja aikuisena) suhteessa omaan äitiin sekä mahdollisen oman äitiyden
tai puolison äidiksi tulon kautta. Elämäkertoissa kerrotaan kaikista näistä tilanteista ja
niiden herättämistä tunnoista. Yksi taustalla vaikuttava juonne myös elämäkertojen
äitiyskokemuksissa on äideille annettu valistus.

Ohjeistettu äitiys

Kun vuosi oli umpeen kulunut, muodostui meille oma perhe. Syntyi esikoisemme pirteä poika. Kohta alkoi onnemme rakoilla. Sairastuin ja jouduin sairaalahoitoon, viideksi viikoksi sanoi lääkäri. Lapsi jäi sisarusten hoitoon. Lasta täytyi nyt hoitaa keinotekoisella ruokinnalla, se ei tahtonut hänelle sopia. Mies kävi joka päivä sairaalassa, hän tiedusteli mitä pitäisi tehdä? Parhaatkaan neuvot eivät meinanneet tehot. Vihdoin, kun pääsin kotiin, en tahtonut poikaa omaksi tuntea, hän oli niin kasvanut, mutta laiha raukka hän oli. Luovuin ruokaohjeesta, annoin ravinnollisempaa ruokaa ja niin poika muuttui ihan silmissä ja kasvoi ja kehittyi nopeasti. (N5:1906)

Esimerkin kertoja uhmaa lääketieteellistä auktoriteettia ja luopuu lapsen parhaaksi annetusta ruokaohjeesta. Tässä tapauksessa äidin toiminta osoittautui lapselle hyödylliseksi. Äitejä ovat opastaneet lääkärit, ystävät, sukulaiset, naistenlehdet, neuvola sekä erilaiset aatteelliset järjestöt. Valistusta nimenomaan äideille ovat Suomessa jakaneet 1800-luvun loppupuolelta lähtien erilaiset kansalaisjärjestöt ja valtio. Valtion taholta tuleva valistus rantautui lähinnä erilaisten tukien sekä syntyvän sosiaalityön kautta. Sosiaalietuksia suunnattiin naisille esim. äitiysrahan muodossa, mikä on kuitenkin vain äitiyden kolikon toinen puoli, sillä äideillä on ollut merkittävä rooli koko sosiaalityön historiassa. Jo 1890-luvulla, jolloin sivistyneistö tunnusti, että sosiaalista työtä pitää kehittää, alettiin keskustella naisten osallistumisesta siihen. Hoivatyö oli aina kuulunut naisille, muiden töiden ohella. Lisäksi 1800-luvulla levinneet aatteet uudenaikaisesta kansalaisyhteiskunnasta, joka perustui perheen, yhteiskunnan ja valtion kolminaisuudelle, asettivat naiset kodin, lasten ja miesten moraalin vartijoiksi. Äitiys oli naisen suurin ja tärkein tehtävä. Naisten hyväntekeväisyys oli myös jo vakiintunut köyhäinhoidon muoto. Keskustelu naisten roolista sosiaalisen työn tekijöinä perustui siihen käsitykseen, että hoivaaminen on naiselle luontainen kutsumus. (Satka 1994, 261–271.)

Kansalaissota oli käännteentekevä taite sosiaalityön historiassa. Sodan jälkeen yli 5000 perhettä jäi yleensä äidin huollettaviksi. Lapsia näissä perheissä oli yhteensä 14 000, joista 90 % oli punaisten lapsia. Punaleskien kykyä hoitaa lapsiaan epäiltiin suuresti: taloudellisen puutteen lisäksi heitä pidettiin muutenkin epäsopivina kasvattajina. Toinen epäilyttävä joukko olivat aviottomat äidit. Vaikka aviottomia lapsia oli aina ollut, nyt äidit olivat menossa palkkatyöhön ja se huolestutti moralisteja. (Satka 1994, 272–280.)

Lastenneuvolatoiminnan aloitti 1920-luvun Suomessa porvarillinen kansalaisjärjestö, Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Liitto toimi lähinnä kaupungeissa ja taajamissa ja sen kohteena olivat työväen lapset ja äidit. Äitien kouluttaminen erityisesti hygienian saralla oli tärkeä kansanterveydellinen muutos. Sosiaalisen työn painopiste oli lapsissa, mikä johti yhä useampien naisten siirtymisen palkalliseen lapsenhoitotyöhön – mikäli he olivat naimattomia. Naimisissa olevan naisen palkkatyötä ei pidetty sopivana. Samaan aikaan kun työ lisääntyi, se myös ammatillistui: lastenhoitoa alettiin toteuttaa tieteellisen opin valossa vanhan perimätiedon sijaan. Uutta tietoa

jakoivat lastenhoidon asiantuntijat, lääkärit ja hoitajattaret, samalla oikeasta taloudenpidosta ja lastenhoidosta tulikin nyt naisen kunnia-asia. Terveysseurat, Martta-yhdistys, Työläisnaisliitto ja Maatalousnaiset levittivät sanomaa myös maaseudun naisille.³⁹ (Satka 1994, 282–285, 289–291.) Kertojista ainakin kaksi on ollut aktiivisesti mukana Martoissa, yksi Maalaisliitossa ja Suomen Punaisen Ristin toiminnassa on niin ikään ollut vapaaehtoisena kaksi naista. Raittiusseurassa on ollut mukana ainakin yksi nainen, Lotta Svärdissä peräti viisi kertojaa.

Sota-aika oli monella tapaa merkittävä suomalaisen yhteiskunnan kehityksessä. Yksien synnyttämä selkeästi kansallinen pyrkimys liittyi maan väkiluvun turvaamiseen, minkä johdosta myös kodin ja äitiyden sekä perheen tukeminen tuli tärkeämmäksi. Väestöpolitiikkojen mielestä syntyvien lasten määrä oli saatava nousuun ja lapsi- tai äitiyshuollon laatu korkeammaksi. Lait kunnallisista neuvoloista, terveysseurasta ja kättilöistä hyväksyttiin jo sota-aikana ja valtio ryhtyi tukemaan lapsiperheitä sosiaaliavustuksin. Kansalaisjärjestöjen painostuksella katsotaan olleen merkittävä rooli uudistusten synnyssä. Merkittävin perhepoliittinen kansalaisjärjestö oli vuonna 1941 perustettu Väestöliitto⁴⁰. (Satka 1994, 296.) Lastensuojelun keskeisimpänä järjestönä voidaan pitää Mannerheimin lastensuojeluliittoa, joka oli perustettu jo vuonna 1920. Sen määränpäänä oli itsensä Mannerheimin mukaan: ”että jok’ainoa Suomen lapsi äidinkohdusta lähtien ja kautta koko kasvinaikansa saa oikeutetun

---

³⁹ 1930-luvulla Lex Kallion johdosta lisääntyneiden pientilallisten toimeentulovaikeudet ja suuret lapsimäärät saivat maaseudun terveysseurat esittämään avunpyyntöjä maaseudun naisille. Ongelma päätettiin hoitaa kodinhoitajattarien avulla – he voisivat hoitaa taloutta sen aikaa, kun esimerkiksi äiti oli synnytyksen tai sairauden vuoksi estynyt tekemään töitä. Uudet äitiyden vaatimukset ja pientilallisen elämä sopivat huonosti yhteen. Sodan alla alettiinkin kurssittaa nuoria naisia kodinhoitajiksi – kurssi pätevoittäisi joko työhön tai oman perheen perustamiseen. (Satka 1994, 282–285, 289–291)

⁴⁰ Väestöliiton toiminnan tausta-ajatuksena oli suomalaisen perheen, joka oli ”suurin ja paras perintö mitä esi-isiltämme olemme saaneet”, saavutusten ja merkityksen ylläpitäminen ja vahvistaminen. Väestöliiton perustajiin kuuluneen psykiatri Rakel Jalaksen mielestä naisen tärkein tehtävä on ”luonnon hänelle määräämä suvunjatkamistyö”, joka on naisen elämän suurin täyttymys. Äitiyden tuli olla kansalaisvelvollisuus. Äitiyden ylistäminen pyrki muun ohella myös äitiyden professionalistamiseen. Naimissa olevilla naisilla oli hänen mielestään kaksi vaihtoehtoa, äitiys tai palkkatyö – ja lahjakkailta naisilla näiden yhdistäminen. Lahjakkaiden naisten tuli hankkia itselleen koulutus ja osallistua yhteiskunnan rakentamiseen, sen rakenteiden kodikkaaksi tekemiseen heti kun äitiyden velvoite oli täytetty. Jals itsekin kuului ensimmäiseen naisvirkamiesten sukupolveen joka oli naimisissa ja jolla oli lapsia. Naimattomat naiset puolestaan olivat Jalaksen mielestä yhteiskunnalle todellinen työvoima. Jalaksen esittämä jako perustui hänen uskoonsa muunnetun sukuviettienergian jalostamiseen, jonka mukaan pidättäytyminen seksuaalisesta kanssakäymisestä ja seksuaalisen energian muuntaminen ruumiilliseksi ja henkiseksi työksi johtaa tavanomaista henkistyneempiin tuloksiin. (Satka 1994a, 296, Satka 1994b, 77–80, 94.)

osansa siitä hellyydestä ja huolenpidosta, joka yksinään voi laskea pohjan nuorten kehitykselle hyviksi ja hyödyllisiksi kansalaisiksi".⁴¹

Väestöliiton, Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Lotta Svärdin lisäksi porvarilliselta pohjalta ponnistivat Martat. Marttaliitto perustettiin jo vuonna 1899 sivistämään Suomen kansaa naisten avulla. Järjestön piti toimia kansanvalistajana sortovuosien venäläistämisyrittämyksiä vastaan. Alkuvuosina Marttaliitto toimi aktiivisesti naisasian ajajana, myöhemmin se profiloitui erityisesti kotitalousneuvontajärjestöksi. Martta-liikkeen perustajat olivat sivistyneistöön kuuluvia naisia, mutta liikkeen toiminta oli suunnattu rahvaalle. Vuosisadan alun politisoitunut tilanne pakotti Martatkin ottamaan kantaa puoluepolitiikkaan, johon liitto hämmentyneenä vastaasi haluamalla olla puolueeton. Käytännössä liitto oli kuitenkin ”emäntien puolella palvelijoita vastaan”. Naisten tärkeimmäksi tehtäväksi nähtiin kodin ja lasten hoitaminen.⁴² (Ollila 1994, 58–63, 69–70.)

Vuonna 1921 perustettu Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto toimi vapauttaakseen naiset kapitalismin riistosta koteihin – ja toisaalta pyrittiin parantamaan työssäkäyvien naisten oikeuksia ja esitettiin yhteiskunnallisia vaatimuksia työn ja äitiyden yhdistämisen helpottamiseksi. Sosiaalidemokraattisen Työläisnaisliikkeen kilpailija oli Emäntäliike. Maalaisemännät olivat myös erittäin voimakkaasti järjestäytyneet: maailmansotien välisenä aikana yleinen ilmiö sai Suomessa poikkeuksellisen laajat mittasuhteet. (Kuusipalo 1994, 160–161, 164–165.)

Kuten mainitsin, jotkut elämäkertojen kirjoittajista ovat olleet aktiivisia osassa edellä mainituista järjestöistä. Esimerkkien mukaan joillakin kirjoittajilla oma äitiyden kokemus on ollut ristiriidassa ympäristön, joko läheisten (mies, anoppi, äiti, isovanhemmat) tai yhteiskunnan (esim. neuvolalaitos) asettamien vaatimusten tai antamien ohjeiden kanssa.

---

⁴¹ <http://www.mll.fi/liitto/historiaa/>

⁴² <http://www.martat.fi/jarjesto/historia/>

Todennäköisesti osa kirjoittaneista naisista on myös ollut kosketuksissa erilaisten perhelehtien kanssa. Varhaishoivaa koskevaa populaaria valistuskirjoittelua tutkinut Sanna Heikkilä on käsitellyt Emäntälehdessä, Koti- ja yhteiskunta -lehden, Kotilieden sekä Kodin Kuvalehden kirjoituksia 1900-luvun alusta aina 1990-luvulle asti. Hän toteaa, että esimerkiksi äidinvaistoa on valistuskirjoituksissa käytetty hyvin eri tavoin eri vuosikymmeninä niin, että siihen alettiin vedota erityisesti 1950-luvulta eteenpäin. Myös äidin rakkauden käsite on muuttunut vuosien varrella: 1900-luvun alussa äidinvakkaus oli abstraktia ja etäistä, hoito-olosuhteiden ylläpitoa. 1970-luvulla käytiin perhelehdissäkin kiivasta keskustelua tasa-arvosta niin, että kotiäidit joutuivat jo selittelemään valintaansa. 1980- ja 1990-luvuilla äitiydestä nostettiin esiin uusi piirre, mahdollisuus omaan henkiseen kasvuun ja jopa hedonistiseen äitiyskokemukseen. (Heikkilä 1999, 229–241.)

Satasärmäinen nainen -aineistossa esitettyä äitiyttä ja sukupuolten suhteita tutkinut Ritva Nätkin on todennut, että vaikka toiset kertojat kommentoivat ammattiapua ja ovat kohdanneet patriarkaalista holhousmentaliteettia, toisille esimerkiksi neuvolalaitoksesta on ollut todellista tukea (Nätkin 1993, 165–172). Aina valistusta ei kuitenkaan ole niin yksinkertaista omaksua ja apu löytyy suullisesta perinteestä:

Ensimmäinen lapsemme, poika, syntyi minun 23-vuotissyntymäpäivänäni. Synnytys kesti supistuksineen 34 tuntia. En kokenut mitään taivaallista, hienoa, olin vain väsynyt ja helpottunut, että kaikki oli ohi. Mies (nimi) toi osastolle kimpun sinisiä kuroksia. Vaikka olin sairaanhoitaja, olin aivan avuton lastenhoidossa. Kotiin päästyäni en edes ymmärtänyt, että vauvaa pitää ruokkia yölläkin. Onneksi äitini oli tullut meille pariin päiväksi. Hän neuvoi ja siirsi sukumme kasvatusperiaatteet minulle: ”Jos otat heti vauvan, kun se itkee, hemmottelet sen pilalle. Ei sen jokaisesta itkusta tarvitse välittää.” (N35:1940)

Suullinen perinne näyttelee merkittävää roolia naisten kasvussa äitiyteen sekä siinä, miten äitiyttä elämäkerroissa rakennetaan. Äidiksi tulo voi olla naisen elämän hienoin asia, mutta usein siihen liittyy myös oman kuolevaisuuden tajuaminen. Kun tulee äidiksi, voi huomata olevansa osa ikäikaista äitien ketjua. Synnyttäminen, pienen lapsen hoivaaminen, lapsen nukuttaminen ja lapsen loputtoman luottamuksen suhteuttaminen omaan rajallisuuteen ja tästä johtuva ahdistus ei ole vain tämän päivän ilmiö.

Äidin ja lapsen sekä sisarusten välit puhuttavat erityisen paljon myös kalevalaisessa runoudessa. Varsinaista miehen ja naisen välistä parisuhdetta käsitellään harvoin

runostossa, vaikka naiset kertovat lyyrisissä runoissa asemastaan ja tilanteestaan nuorena vaimona. (Kupiainen 2004, 61.) Äidit ovat keskeisessä asemassa esimerkiksi Pohjois-Karjalan vanhoissa runoissa; syntymäänsä sureva syyttää äitiään, joka omaksi onnettomuudekseen on lapsen synnyttänyt. Toisaalta äidin vaivat tunnustetaan ja saatetaan pohtia, miten korvata äidille kaikki hänen näkemänsä vaiva. Äidin neuvot ovat myös tärkeä runojen aihe, erityisesti tyttärelle annetut ohjeet. (Timonen 2004, 44–46, 168–169, 307–308, 311–312, 332–335, 338–339.) Vaikuttaa siltä, että äitiyttä ei ole millään tapaa idealisoitu eikä se ole ollut edes päämäärä naisille samalla tavalla kuin esimerkiksi avioliittoon pääseminen on ollut. Moderni äitiysvalistus ja ajatukset äitiydenmerkityksestä levisivät hitaasti (Stark 1998, 199.) Vaikka elämäkertojen kirjoittajat eivät viittaa vanhoihin käsityksiin eivätkä varsinkaan vanhaan kansanrunouteen, tunnistan kirjoituksista samoja aiheita, jotka näyttävät elävän eri aikoina ja paikoissa.

Kaikki kertojat eivät koe olleensa vahvalla äidinvaistolla varustettuja, hedonistisesta äitiyskokemuksesta puhumattakaan. Joissain kuvauksissa äitiyteen liittyy myös negatiivisia kokemuksia. Nämä kokemukset eivät kuitenkaan johda lapsen hylkäämiseen tai ainakaan sellaisesta ei kerrota. Äitiyteen kohdistetuissa vaatimuksissa ei ole juurikaan tilaa sellaiselle äidille, joka ei rakasta lastaan. Ei ole yllättävää että tällaista kerrontaa ei siis esiinny.

Lapsen saaminen on käänteentekevä ”valintojen tihentymä sekä yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti”, kuten Marjatta Bardy on todennut. Käsitykset hyvästä vauvasta ja vanhemmasta ovat sitkeitä ja ne kieltävät sen kaaoksen, jonka vauva ja pieni lapsi tuovat ainakin myöhäismoderniin elämänjärjestykseen (Bardy 1999, 250–251). 1940-luvulla syntynyt kirjoittaja kertoo:

Aluksi kotileikki oli mukavaa, halusin heti lapsen ja aloin odottaakin.. odotusaika oli vaikea ja poikamme oli levoton lapsi. Olin aivan poissa tolaltani.. Lähdin synnyttämään elokuun 19. päivän iltana 1965. Olimme olleet 9 kuukautta naimisissa. Kassissa dekkari ja suklaata kuin olisin jäänyt koulusta kotiin...(minut laitettiin) suureen saliin jossa oli useita naisia sängyissään... suuret rapistuneet rautasängyt vaikuttivat olevan suoraan jostain Ingmar Bergmanin painajaisesta. Talossa ei ollut suihkua... Lähtölaskenta lapsuudesta oli alkanut. Tuskia riitti aamuun kello kuuteen, jolloin lapsi (nimi) syntyi... Kun makasin seuraavana päivänä osastolla, odotin kauhulla vierastuntia. Olimme yhdessä puhuneet, että hankitaan neljä lasta. Mietin mielessäni erilaisia sanakäänteitä, joilla ilmoittaisin, että toista kertaa en tähän ryhdy... Mikään ei oikeastaan koskettanut minua sillä olin jossain euforisessa tilassa, minulla oli poika. En ajatellut että meillä on poika, vaan minun henkilökohtainen

saavutukseni oli tuosta kokemuksesta selviäminen ja terveen ihmisen alun tekeminen. Kotiin päästyäni alkoikin ruljanssi...

Osoittautui ettei minulla ollut pienintäkään taipumusta äidiksi. Ja kyllä se minulle kerrottiin. (N30:1943)

Äitejä on ohjeistettu aina. Edellä viitattuun ”runoaikaan” valistusta ovat jakaneet vanhemmat naiset, oma äiti ja anoppi sekä muut kokeneemmat. Sosiaalisen ja kulttuurisen tietämyksen lisäksi äideille on tarjottu enenevässä määrin ideologista ja tutkimuspohjaista tietoa siitä, miten toimia lapsen parhaaksi. Suullinen, naiselta toiselle siirtyvä perinne ei ole kuitenkaan poistunut virallisen valistuksen myötä.

Perheen äiti

Joskus äitiys laajenee niin, että lasten lisäksi nainen hoitaa myös miestänsä, omia tai miehen vanhempia, joskus myös jotain muuta sairasta sukulaista. Hoivaviettiä on pidetty ja useissa yhteyksissä edelleen pidetään naiselle luonnollisena ominaisuutena, joka puhkeaa kukoistukseensa kun naisesta tulee äiti. Joillakin kertojilla on kokemusta tällaisesta:

Onko yleensä naisen sisäinen rakennelma vai minunko vain sellaiseksi luotu, että tuo äidin asemasta luopuminen muokkaa huolehtivan ja vaalivan olennon toisiin kohteisiin... Itseäni tutkien, kun minulla ei enää pakkovelvollisuuksia ole ollut leipätyöni suhteen, olen voinut unohtaa avioliittoni ikävimmät ajat ja paljossa ajatellut vain sitä henkilöä, joka mulle eniten murheita antoi. Eikä tämä vaikuta muodonvaihdoilta, pyyteettömästi kun olen halunnut ilahduttaa juuri häntä. Onko tuo ohjelman puutetta vai kypsyneisyyttä. Voiko nuo onnelliset äidintunteet, lapsena lapsen kengissä ollessaan, muuttua tekojen iloksi...(N15:1922)

Kertojan lapsi on kirjoitushetkellä jo aikuinen, eikä ole tarvinnut äitiään enää moneen vuoteen, toisin kuin naisen entinen aviomies, joka eli viimeiset vuotensa sairaana. Entinen puoliso ei pyytänyt naisen apua, vaan kertoja tarjoutui itse auttamaan miestä. Esimerkistä käy ilmi, että äidilliseksi nimettävä toiminta, ehkä lähinnä pyyteetön hoivaaminen tai auttaminen tuottaa kertojalle tyydytystä. Se, mistä tämä johtuu, jää kertojan omassakin arviossa avoimeksi. Eräissä toisissa kohdissa tämän kertojan elämäkerrassa on esillä kuitenkin voimakas kristillisen diskurssin tarjoama anteeksiannon retoriikka, jollaista olen tunnistanut myös yllä olevassa esimerkissä. Eräs toinenkin kertoja hoivaa vanhemmalla iällään aviopuolisoaan ja hoitaa myös tämän tekemättä jääneet työt:

Muistan sen autuaan kevätpäivän, kun tyttäreni laittoi herkkuja keittiössä ja minä touhusin ulkona. Sinä päivänä olisin halunnut siivet ja lentää taivaan sinessä kiitoslauluja veisaten.

Olin päässyt kahdenkymmenen vuoden jälkeen emännäksi taloon ja olen saanut siitä asti hoitaa isännänkin tehtävät, koska mieheni on sairas. Hän nukkuu päivät, eikä välitä paljonkaan tämän elämän menosta. Jälleen olen saanut yhden hoidettavan lisää. Olen jälleen pikkuäiti niin kuin silloin lapsena sisarilleni. (N27:1930)

Haluan kiinnittää huomion esimerkin viimeiseen lauseeseen ja ajatukseen "pikkuäidistä". Äitiyden tehtävät ovat tulleet kertojalle tutuiksi jo lapsuudessa, jolloin hän on ollut ainakin jossain määrin vastuussa pienempien sisarustensa hoidosta. Vuonna 1930 syntynyt vastaaja on elänyt maaseudulla ja toteuttanut esimerkiksi Satu Apon nimeämän elämäнкаaren ”orjatytöstä oman kodin valtiaaksi”. Kertoja ei kuitenkaan muistele lapsuuttaan ”orjuutena”, vaan ”pikkuäitinä” olo näyttäytyy luonnollisena ja mieluisana vastuuna, toisin kuin monen muun kertojan todistuksen mukaan. Äitiys onkin jotain, johon tyttöjä on ainakin aikaisemmin valmistettu jo pienestä pitäen. Sukupuolelle ominaiset työtehtävät ja toivottavat ominaisuudet ovat olleet itsestään selviä kasvattamisen periaatteita. Sukupuoleen kasvattaminen alkaa edelleen välittömästi syntymän jälkeen myös yhteiskunnallisen diskurssin taholta: tyttöjen neuvolakortti on vaaleanpunainen, poikien sininen.

Elämäkertojen äitiys on usein arkista ja lapsia rakastetaan äidin töiden ohessa. Perheen perustaminen ei näyttäydy niin dramaattisena asiana kuin miten sitä monissa tämän päivän keskusteluissa kuvataan. Eräs 1930-luvulla syntynyt mieskertoja kiteyttää sen näin:

Ensimmäinen tyttäreemme syntyi syyskuussa 1955. Asuttiin silloin vuokralaisena kahden huoneen asunnossa omakotitalon vintissä. Seuraavana talvena maaliskuussa, samana päivänä kun Urho Kekkonen aloitti presidenttinä, alkoi yleislakko. Minäkin hain Järjestötalolta keittoa, leipää ja maitoa perheelleni. Niin tästähän se alkoi se ikioma perhe-elämä. Minä isä, oli vaimo ja lapsi: Nuorena se kaikki tapahtuu sutjakasti. (M22:1932)

Äitiys on lähes kaikille kertojille, niin naisille kuin miehillekin, itsestään selvä asia ja lasten saaminen luonnollinen osa parisuhteen käsikirjoitusta. Vain pari kertojaa on ehtinyt olla huolissaan siitä, että ei saisi lapsia:

Ja kun olin jo kaksi vuotta yli 30, kaipasin jo kovasti äitiyden onnea. Ikäviissäni aloin pelätä että ehkä jäisimme lapsettomiksi. (N4:1906)

Kyseinen kertoja, vuonna 1906 syntynyt filosofian maisteri, osaa näiden aatosten jälkeen arvostaa äidiksi tuloaan. Kuvatessaan sota-aikaa (1940-lukua) hän toteaa:

Mutta tämän kovan ajan puitteissa saimme kokea myös verratonta iloa: silloin syntyivät poikamme. Esikoisemme välirauhan aikana 1940, kuopuksemme lopullisen rauhan tultua

1945. Näin muodostui perheemme, jonka jäsenenä olen saanut kokea paljon elämän rikkautta ja iloa. (N4:1906)

Nainen on äitinä osa suurempaa kokonaisuutta, perhettä. Perheessä eläminen voi olla parisuhteen päämäärä siksi, että se kuuluu parisuhteen kulttuuriseen käsikirjoitukseen. Perheessä eläminen voi olla heteronormatiivisen sukupuolen toteuttamista ja uusintamista. Mutta näiden tasojen lisäksi perhe-elämä voi olla ihmiselle henkilökohtaisen elämän tärkein osa, kokemus, joka on sekä haastava että palkitseva. Elämä perheessä lasten kanssa on usein riemukasta.

Kulttuurin normatiivisella tasolla omien rintaperillisten synnyttäminen on ollut merkittävä asia etenkin maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa elävälle naiselle: Satu Apo on todennut, että oman lapsen, etenkin pojan synnyttäminen on vahvistanut taloon naidun naisen asemaa – poikalapsi on talon tuleva isäntä joka pitää huolta myös äidistään. Myös kansanperinteessä pojan äiti on positiivinen hahmo, samoin kuin kansanperinnettä hyödyntävässä Kalevalassa (Apo 1999, 1995, 97–98). Sananlaskuperinteessä asia on kiteytetty lukuisin eri tavoin. Vanhan kansan sanalaskuviisautta tarkastellut Aili Nenola on ottanut asiaa kuvastavaksi esimerkiksi sananlaskun: Pois tieltä pojaton akka! (Nenola 1986, 100–101.)

Tilattoman väestön kohdalla ja kaupungeissa lapsien saaminen ei ole ollut taloudellisesti yhtä tärkeää, pikemminkin päinvastoin. Lapsia on kuitenkin syntynyt ja useimmiten heitä on myös hoivattu rakkaudella. Myöhempinä aikoina – vaikkapa teollistumisen ja maaltamuuton aikaan ja jälkeen 1960-luvulta eteenpäin – lasten itseisarvo on noussut ja perheideologia on vain vahvistunut. Familismia, eli politisoitunutta perheasiaa tutkinut Riitta Jallinoja on todennut, että erityisesti vuosituhannen vaihtuessa 2000-luvuksi on perhe jälleen elänyt uuden murroksen kautta, ainakin mediassa. Keskeisiä uutisoituja ja keskusteltuja aiheita (Helsingin Sanomissa) perheen yhteydessä olivat etenkin lasten hoito, vanhemmuus ja lasten tai nuorten pahoinvointi. Vanhemmuudesta keskusteltaessa äitiys oli edelleen tärkeä puheenaihe, isyyden kohdalla pohdittiin lähinnä isättömyyden ongelmaa. (Jallinoja 2006, 9, 19–26.) Samat teemat ovat näkyvissä jo 1990-luvun alussa kirjoitetuissa elämäkerroissa.

Poliittisesti puolustettu perheen idea ei kuitenkaan ole uusi, vaan sen juuria voidaan helposti tavoittaa ainakin 1800-luvun puoleen väliin, jolloin perheen ja etenkin äitiyden merkitys perheen henkisenä ja sivistyksellisenä johtajana syntyi. Isän rooli vallan käyttäjänä ja talouden turvaajana vahvistui samalla. Vaikka tämä ideaali oli tarjolla erityisesti porvarisperheille, tuli asetelman ihanne vakioksi myös muissa sosiaaliluokissa siitä huolimatta, että esimerkiksi maatilallisten ja toisaalta tilattoman väestön parissa kahden ihmisen työpanos on aina ollut välttämätön toimeentulon turvaamiseksi. Perheenäitiyttä on arvotettu eri tavoin, mistä myös kirjoittajat ovat tietoisia. Tämän työn elämäkerta-aineiston yksi suurimpia etuja on se, että se tuo esiin aineiston kulttuurisen kerroksellisuuden: vanhimmat kirjoittajat ovat tietoisia ”myöhäismodernista” keskustelusta, vaikka heidän oma kokemuksensa saattaa olla korkeintaan moderni, joskus sitä edeltävä. Keskustelu äitiyden ja perheen äidin ympärillä käy vilkkaana edelleen. Hieman vähemmälle huomiolle on yhteiskunnallisesta muutoksesta johtuen jäänyt emännyyden pohtiminen. Koska elämäkerta-aineiston välittämä tieto suomalaisen naisen historiasta ulottuu myös aikaan ennen maaltamuuttoa, esiintyy elämäkerroissa ajatus naisesta emäntänä.

Emäntä

Elämäkertojen kirjoittajista yhdeksän naista on maininnut ammatikseen emäntä. Näiden lisäksi yksi sanoo ammattinsa olevan perheenemäntä. Perheenemännyyteen ei tässä puututa, maatalan emännän ominaisuuksiin kyllä. Emännuus on elämäkerrallisissa esityksissä asema, ammattitaitoa ja asennetta, vaatimuksia, ominaisuuksia ja työtä. Aineiston kuvaama suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri on ajallisesti lähes koko 1900-luvun kattava. Vanhimpien kertojien muistot lapsuudesta ajoittuvat 1900-luvun alkuun ja toisessa ääressä kirjoitushetkeen, 1990-luvulle. Joissain muistoissa mennään vielä kauemmas historiaan, kertojien vanhempien elämään. Olot Suomessa ovat tänä aikana muuttuneet monessa suhteessa.

Suomi oli pitkälle 1900-luvulle maatalousvaltainen maa. Vielä 1940-luvulla 64 prosenttia ammatissa toimivasta väestöstä sai elantonsa maataloudesta. Suomi myös haluttiin mieltää maatalousmaaksi, talonpoikainen ihanne oli ollut kunniassaan jo kansallisromantiikan ajoista lähtien ja erityisen voimakkaaksi se kohosi 1920-luvulla. Ehkäpä kansalaissodan maantieteellisen linjan noudattelema jako teollistuneeseen ja

maatalousmaahan vahvasti uskoa teollistumisen haitallisiin vaikutuksiin. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 45–46.)

Sodan jälkeinen aika aina vuoteen 1952 asti on nimetty jälleenrakennuksen ajaksi. Sotakorvausten ansiosta Suomen teollisuus monipuolistui, mikä joudutti maan taloudellista kehitystä. Tästäkin huolimatta Suomen elinkeinorakenne oli edelleen hyvin vanhakantainen, jos sitä mitataan maa- ja metsätalousväestön osuudella. Rakennemuutosta ei tapahtunut, sillä pienviljelijöiden määrää oli kasvatettu asutuspoliittisilla reformeilla, minkä lisäksi teollisuus oli lähes yksinomaan puun varassa. Sodan jälkeen pienviljelijöiden määrä kasvoi entisestään, kun luotiin 100 000 uutta tilaa rintamamiehille, leskille ja siirtoväelle. Vasta 1950-luvulla alettiin puhua teollistumisen tärkeydestä. Ajatus talonpoikaisesta Suomesta sai jäädä historiaan ja maasta tuli viimein teollisuusyhteiskunta. Teollisuuden ja palvelusektorin työpaikat kasvoivat samaa tahtia, samalla kun maatalousväestön määrä putosi huomattavasti. Ajatellaan, että Suomi kävi rakennemuutoksen läpi muutamassa vuosikymmenessä, eli siirtyi ikään kuin suoraan agraarista palveluelinkeinojen yhteiskuntaan. ”Suuri muutto” tapahtui ihmisten elämässä kun sadattuhannet suomalaiset siirtyivät maalta kaupunkiin, puhutaan jopa maaltapaosta. Kaupunkien ympärille rakennettiin lähiöitä, maaseutu tyhjeni. Kansalaisten elintaso nousi tasaisesti aina 1970-luvun puoleenväliin saakka. Seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana, 1970-luvun alusta elämäkertojen kirjoitushetkeen 1990-luvun alkuun, koettiin öljykriisin aiheuttama taantuma vuosina 1975–77, mutta myös 1980-luvun elintasohuuma, joka loppui juuri kirjoituskilpailun aikaan sijoittuvaan lamaan. (Karisto, Takala, Haapola 1998, 57, 60, 62–69)

Maatalon emäntien järjestäytyminen liittyi 1920–30-lukujen talonpoikaisliikkeeseen, jonka seurauksena miehet järjestäytyivät maamiesseuroihin, suojeluskuntiin ja maalaisliittoon, emännät omaan liittoonsa, Lottiin ja Marttoihin. Emäntäliikkeen naiskansalaisuuden ihanne oli ”emäntä”, joka oli sekoitus porvariston ydinperheideologista kotirouvaa ja suomalaiskansallista maatalon emäntää. Puoluepoliittiseen toimintaan ”emännät” ryhtyivät vasta 1941, jolloin perustettiin oma järjestö, Maalaisliiton Naiset. Maalaisliiton johtomiesten varauksellisuus naisjärjestöä kohtaan jatkui useita vuosia niin että sääntöehdotus hyväksyttiin vasta 1945. (Kuusipalo 1994, 160–161, 164–165.) Maatalousnaisten liitto, joka oli maamies-

seurojen alaisuudessa toimiva naisjärjestö, puolestaan neuvoi kotitalouksia suoraan kotitalousneuvojiensa avulla. Näissä yhteyksissä ei korostettu niinkään äitiyttä kuin naisten taitoja rationaalisina perheenemäntinä, joka on organisointikykyinen ja työteliäs, osaava, fyysisesti kestävä ja rohkea. Myös Lottajärjestö propagoi arkipäivässä pätevän ja yhteiskunnallisesti vastuullisen ja täysivaltaisen naiskansalaisen puolesta. Sota-aikana voidaan katsoa tapahtuneen todellista emansipoitumista, vaikka ideologinen ja tosiasiallinen kontrolli myös lisääntyi. (Satka 1994b, 83–85, 92–93, 95.)

Emännän työ

Emännän tarpeellisuutta taloudenpidolle on todisteltu myös sananlaskuperinteessä (ks. Kuusi 1953, 311, 363) ja kaunokirjallisuudesta (esim. Seitsemän veljestä) tuttu ajatus talosta vajavaisena ilman ”aitan polulla astelevaa emäntää” on nykypäivänäkin tuttu. Satu Apo on analysoinut juuri sananlaskujen sekä Aleksis Kiven kuvausten emäntää ja todennut, että hyvä emäntä on näissä kuvauksissa lähinnä säästäväinen työjuhta (Apo 1995, 55–57). Näin oli etenkin pienten tilojen kohdalla, joiden miehet viettivät talvet metsätoissa. Myös elämäkertojen emäntä on usein työn raskaan raataja. Emännyydestä kirjoitetaan nimenomaan työn yhteydessä, joskus nimenomaisesti emännyyttä kommentoiden tai sitten emännän roolissa eläneen naisen kokemuksina. Suorasanaisia emännyyteen viittaavia esimerkkejäkin on:

Se on tosi huono emäntä joka ei yhtä isäntää pysty peräkammarissa elättämään. (N6:1907)

Vuosisadan alussa syntynyt kertoja muistelee isoäitinsä käyttämää sanontaa tilanteessa, jossa kertojan mies on sairastunut ja kertoja joutuu ottamaan yksin vastuun talouden hoidosta. Kertoja on jo aikaisemmin ihmetellyt, kuinka miehillä on aikaa nukkua ja naisten on tehtävä töitä yötä myöten. Yhden miehen hoitaminen kaiken muun lisäksi ei tunnu enää suurelta muutokselta työjuhdan arjessa. Emännyys on paitsi työtä ja sen jaksamista, myös kykyä selviytyä yksin ”vahvan suomalaisen naisen” stereotypian mukaisesti. (Liian vahvan suomalaisen naisen kuvasta enemmän ks. Markkola 2002.)

Toinen, vuonna 1911 syntynyt nainen, aktiivinen Marttojen ja Maamiesseuran naisjaoston toiminnassa, on elänyt työntäyteisen elämän emäntänä. Hän sentään

toteaa, että jatkosodan aikana oli vaikeaa tulla toimeen ilman miehisiä voimia ja kuvailee kaikkea sitä työtä, joka hänen oli tehtävä. Kertojan emännyyteen on liittynyt myös opetustehtäviä ja siihen liittyvää tietotaitoa, sillä kertoja on ollut emäntänä opetustilalla.

Päällimmäiseksi nousee kuitenkin jälleen työn määrä. Kertoja kannustaa tyttärtään lähtemää opiskelemaan, vaikka olisikin *tarvinnut apua kipeästi* ja jatkaa:

Ajattelin vain, että itsehän olen sen työtaakan hankkinut, enkä työnnä sitä lapsilleni.
(N8:1911)

Emännän asema ja valta

Emännyyteen liittyy myös positiivisia määreitä, osaamista ja tietoa. Yksi vanhimmista kirjoittajista, itsekin emäntä, muistelee äitiään ja isoäitiään ja pitää kumpaakin suomalaisen maalaisemännän perikuvana: *lempeä ja nöyrä kristitty, joka vahvasti turvasi Jumalaan.* (N3:1905) Kertojan äidinäiti oli talon keskipiste vielä silloinkin kun tytär, eli kertojan äiti jo emännöi taloa. Kertoja toteaa, ettei muista olisiko ollut mitään mitä nämä kaksi naista eivät olisi osanneet tehdä.

Kertojan esimerkin naiset ovat ehkä lähimpänä matriarkaalista Niskavuoren emäntätyyppistä mielikuvahahmoa, joka on suomalaisille tuttu elokuvista ja kirjallisuudesta. Emäntänä onkin tietyn yhteiskunnallisen aseman hallitsija. Esimerkiksi eräs vuonna 1906 syntynyt ja leskeksi jäänyt emäntä (N5) kestää kiitettävästi yksinhuoltajan ja yksinäisen emännän arjen, sillä tilanne on kaikesta huolimatta hänen hallinnassaan. Sen sijaan kun hän avioituu uudestaan ja huomaa uuden puolison käyttävän isännän oikeuksia, eli rahaa mielensä mukaan ja vääriin tarkoituksiin, on tilannetta vaikea sietää. Vaikka Kuusen sananlaskuviisaudessa on mainittu, että emännällä on valtaa esim. talon aineellisen hyvän käyttöön (ks. Apo 1995, 56, Kuusi 1953, 388), on isännän oikeus ollut tätä suurempi.

Elämäkertojen kontekstissa, kun ihmiset kertovat heille tärkeistä elämän tapahtumista, saavutettu sosiaalinen valta ja asema ovat hyvin vähän esillä. Toki kertojat kirjoittavat siitä, kuinka he ovat esimerkiksi köyhästä lapsuudestaan huolimatta päässeet elämässä eteenpäin ja onnistuneet esimerkiksi rakentamaan oman kodin ja tarjoamaan omille lapsilleen helpomman alun elämään. Sen sijaan jonkun vallan alla elämisestä kirjoi-

tetaan, oli alisteinen asema sitten aviopuolison, äidin, isän tai vaikkapa anopin aiheuttama.

Emännän asema on liittynyt aina omistamiseen ja se on ollut tietyn yhteiskuntaluokan osoittava status. Emännys tarkoittaa (ihannetapauksessa) talon ja tilan hallinto-oikeutta isännän rinnalla tai jopa yksin. Emännän aseman voi saavuttaa joko perimällä tilan vanhemmiltaan tai avioitumalla (Apo 1999, 17). Koska perintöjärjestelmä on perinteiden mukaisesti suosinut poikia – yhtäläisestä lain määräämästä perimä-oikeudesta huolimatta (vuodesta 1897 alkaen) – ovat tyttäret useimmiten lähteneet pois kotitalta ja siirtyneet emänniksi aviomiestensä koteihin. Usein talossa on vielä ns. vanha emäntä, eli miehen äiti. Nämä naisen elämän kaksi parisuhdekäytäntöjen tuottamaa roolia, anoppi ja miniä, elävät kulttuurisina ideoina ja käytäntöinä edelleen.

Pahimmillaan kertojien kokemukset anopeista ja miniänä olosta ovat kuin suoraan valituslaulujen kuvastosta: orpo miniä ei saa tukea keneltäkään, edes mieheltään joka ei joko uskalla uhmata omaa äitiään tai ei näe siihen syytä. Dominoiva vanha emäntä, kertomuksissa anoppi, hallitsee taloa yksinvaltiaan ottein, eikä suostu astumaan syrjään (esimerkiksi N23, N27, N29). Toisaalta anoppi voi olla myös uuden miniän ystävä ja tukija samoin kuin miniä anopille (esimerkiksi N5, N22, N28). Naisten keskinäisestä solidaarisuudesta on aineistossa esimerkkejä, vaikka se ei perinteen ja kulttuurin kuvastossa olekaan kelvannut kertomusten aiheeksi, sillä sukupuolijärjestelmän vinoutunut luonne pitää yllä mielikuvaa naisesta vajavaisena tai huonona ihmisenä mm. korostamalla naisten keskinäisiä konflikteja, vaikka se on vain osa elämän todellisuutta.

Itsenäinen nainen

Kun luin elämäkertoja, kirjoitin muistiin kaiken, mitä kertojat kirjoittivat parisuhteista, seksuaalisuudesta, naisena ja miehenä elämisestä (kuten tutkimuksen menetelmäosiossa olen selvittänyt). Vaikka käsitellyt teemat ns. nousivat aineistosta, vaikutti lukemisen taustalla myös oma kokemukseni elämästä naisena. Yksi teema, jonka esiintymistä ounastelin oman elämäkokemukseni ja koulutukseni vuoksi, oli ajatus naisen itsenäisyydestä. Aineistossa, kuvauksissa naisen elämästä tai naiseuden merkitysten pohdinnassa itsenäisyys ei kuitenkaan noussut niin selkeästi omaksi

kategoriakseen kuin olin olettanut. Joitain juonteita, jotka itse miellän itsenäisyyden osatekijöiksi, kuitenkin oli: koulutus, työ ja tasa-arvo ovat usein itsenäisyyden mahdollistavia edellytyksiä ja näistä kerrotaan. On toki mahdollista, että kertojat kokevat olevansa jotain muuta kuin itsenäisiä, eivätkä siksi kirjoita asiasta. Kirjoittajien kuvausten perusteella olen ollut taipuvaisempi ajattelemaan, että itsenäisyys on kirjoittajille niin itsestään selvä asia, ettei sitä ole ollut tarvetta eksplikoida. Itsenäisyys on mahdollisesti sittenkin enemmän ikä- kuin sukupuolisidonnainen muuttuja, ainakin näissä elämäkerroissa, vaikka vain muutamassa elämäkerrassa käytetään sanoja 'itsenäinen nainen'.

Parisuhteen kontekstissa itsenäisyyttä voidaan tarkastella yhteiskunnallisena muuttujana esimerkiksi lain muutosten kautta. Avioliiton solminut nainen sai oikeudellisen itsenäisyyden vuonna 1929 voimaan tullessa uudessa avioliittolaissa, joka vahvisti puolisoiden oikeudellisen yhdenvertaisuuden ja erillisvarallisuuden. Vuoden 1987 muutos avioliittolaissa muutti sen perhettä säätelevästä parisuhdetta sääteleväksi laiksi, joka käsittelee lähinnä avioliiton purkautumiseen liittyviä tilanteita. Yksilöllisiä oikeuksia ja valinnanvapautta on lainsäädännössä lisätty, sillä oikeuslaitos ei halua puuttua ihmisten yksityiselämän valintoihin ja ehkä myös siksi, että uskotaan ihmisten pystyvän puolustamaan etujaan ilman oikeusjärjestystäkin. Perheväkivallan suuri määrä tosin ei puhu tämän puolesta (Pylkkänen 1992, 130–131, ja 1999, 36–38). Tutkimukseni aineistossa on esimerkkejä lähisuhdeväkivallasta kärsineistä naisista ja heistä pari kirjoittaa siitä, miten tällainen suhde voi jatkua. Itsenäisyyden tematiikka ei kuitenkaan esiinny näissä yhteyksissä.

Elämäkertojen naisten kirjoituksissa itsenäisyys voi tarkoittaa tulkintani mukaan sekä oikeudellista että taloudellista itsenäisyyttä, mutta myös muuta, esimerkiksi henkistä tilaa. Usein henkisen itsenäisyyden mahdollistaa joukko konkreettisia asioita – koulutus, työ, ansiotulot. Itsenäisyydestä kirjoitetaan myös suomalaisuuden yhteydessä sekä tasa-arvon kontekstissa (joka usein liittyy suomalaisuuteen). Joskus itsenäisyys tarkoittaa myös elämistä yksin, tai ainakin ilman miestä. Tämä työn pohjana olevassa aineistossa on kuitenkin vain muutama kirjoittaja, jotka ovat eläneet koko elämänsä yksin. Vanhemmista kirjoittaneista naisista vain yksi on elänyt ilman perhettä, toinen lapsensa kanssa yksinhuoltajana. Moni vanhemmista naiskirjoittajista on elänyt yksin ja/tai lastensa kanssa jäätyään leskeksi. Yksin eläminen ei kuitenkaan

ole välttämättä synonyymi itsenäiselle ja tämän työn tarkoituksena on tarkastella erityisesti sitä, miten parisuhde määrittelee naiseutta.

Yksin elävään naiseen voidaan liittää useampia mielikuvia riippuen yksin elämisen taustoista. Jos yksinäinen nainen on leskeksi jäänyt isoäiti, hän on mökin mummo – mikäli ei ole nuori iloinen leski. Jos yksin elävä nainen ei ole koskaan ollut naimisissa, mutta hänellä on lapsia, hän on yksinhuoltajaäiti. Myös eronnut nainen voi olla yksinhuoltaja, tai sitten vain eronnut. Jos lapsiakaan ei ole, nainen on – varsinkin vanhemmassa aineistossa – vanhapiika. Aivan nuorimpien kirjoittajien maailmassa on olemassa jo sinkkuja, mutta lähinnä välivaiheena ennen elämänkumppanin löytymistä. Suomalaisessa sosiologisessa tutkimuksessa on muutamaan otteeseen tarkasteltu yksin elävään naiseen liitettyjä kulttuurisia merkityksiä ja yleistäen voi todeta, että yksinäinen, itsellinen tai yksineläjänainen on kulttuurisissa merkityksenannon konteksteissa epäilyttävä henkilö (esim. Gordon 1994, Kontula ja Ojala 2002, Mäkinen 2006). Heteronormatiivisen kulttuurin perusoletus on, että naisen ja lähes yhtä lailla miehen hyvä elämä edellyttää parinmuodostusta vastakkaisen sukupuolen kanssa.

Itsenäisyyden retoriikka (naiseuden yhteydessä) on kuitenkin muutaman naiskertojan käytössä. Näissä itsenäisyys asettuu selkeästi vastapooliksi elämään – tai tietynlaiseen elämään miehen kanssa. Vuonna 1943 syntynyt nainen kirjoittaa:

Monesti yleensä miehet arvostelevat ja ivaavat minua. Minun ei enää tarvitse kuulla ivailua. Olen itsellinen nainen, joka elän omillani. Miesten on vaikea osoittaa sympatioita naiselle, joka on itsenäinen. Saan kuulla olevani aggressiivinen. On merkittävää, miten vähän kumppanuutta ja tasa-arvoa on miesten ja naisten välillä. Aika yleistä taitaa olla miesten osoittama halveksunta ja iva naisia kohtaan. (N31:1943)

Kertoja on yhden lapsen yksinhuoltaja, hän on eronnut kymmenen avioliittovuoden jälkeen ja on huomannut, kuinka eronneen naisen asema esimerkiksi hänen omassa ystäväpiirissään on aiheuttanut hämmennystä. Elämäkerran kirjoitushetkellä kertoja elää yksin ja sanoo kaipaavansa *miehistä olkapäätä* aina välillä – mutta toteaa myös, että *seurusteluun menee suunnattomasti aikaa*.

Toiselle kertojalle naimattomuus tuntuu tarkoittavan samaa kuin lukiessani etsimäni itsenäisyys:

Hauskaa miesten kanssa saattoi pitää, mutta sitoutumisen pelko oli suuri. Avioliitto ei ollut tavoitteeni. Olin mielessäni tehnyt selvän päätöksen pysyä naimattomana. Lapsia vierastin. Sukulaisten kyselyihin vastasin vain: ”Lapsia tekevät ne, jotka eivät muuta osaa.” Minulle oli selviö, että naisen elämä on muutakin kuin elämistä miehen ja lasten kautta. Halusin toteuttaa taiteilijakutsumustani. (N40:1952)

Kertoja on syntynyt vuonna 1952 ja elää kirjoitushetkellä avioliitossa kahden lapsen äitinä. Äitiys ja perheellisyys eivät ole vieneet kertojan itsenäisyyttä, mutta joskus esimerkiksi kertojan taiteellisen työn ja kutsumuksen noudattamiseen vaatimasta ajasta on joutunut perheyhteisössä taistelemaan. Kolmas kertoja, vuonna 1913 syntynyt virkailija kirjoittaa elämästään saksalaisen miehen rinnalla mm. näin:

Minulla oli paljon aikaa ajatella mennyttä ja tulevaa. Mieheni oli usein toistanut, että saksalaiselle naiselle kuuluu vain Kirch, Kuche und Kinder. Se näytti riittävän sikäläisille naisille. Ja Herra varjelkoon kuinka ne puunasivat lattiaita ym. Mutta itsenäiselle suomalaiselle naiselle tuo ei aina riitä. (N11:1913)

Tälle kertojalle itsenäisyys tarkoittaa toimimista ja elämää parisuhteen ja perheen ulkopuolella, näiden lisäksi. Itsenäisyydellä on vahva kansallinen painotus, joka liittyy ainakin jossain määrin aineiston keräämisen luomiin reunaehtoihin (suomalainen nainen). Myös aivan vanhimmassa kirjoittajakunnassa muutama kertoja kirjoittaa naimattomuudesta, yksin elämisestä ja itsenäisyydestä. Yksi vuonna 1907 syntynyt emäntä (N6), oli päättänyt että ei mene naimisiin. Hän ei varsinaisesti erottele syitä päätökseensä, mutta arvattavasti ankara elämä orpona pikkupiikana kasvattiperheessä ja kertojan mainitsema *riitaisat lapsettomat avioliitot* saivat hänet toivomaan elämältä jotain muuta, kuten itsemääräämisoikeutta. Tämäkin kertoja kuitenkin avioituu.

Toinenkin vuosisadan alussa syntynyt kertoja, vuonna 1906 syntynyt opettaja oli kirjoittanut elämäkertakilpailuun vastauksen otsikolla ”*Elämän totuutta etsi!*”. Hän kuvaa kirjoituksessa kahdeksaa vuotta, nuoruutensa aikaa, jolloin hän työskenteli kansanopistossa opettajana. Itse hän nimittää aikaa jaksoksi, jolloin oli *itsenäinen ja yksinäinen nainen*. Kertoja nautti työn teosta ja loi uraa, mutta kolmenkymmenen ikävuoden tienoilla hän kertoo alkaneensa kaivata omaa kotia ja perhettä. Kertoja avioitui vuonna 1938 ja synnytti kaksi lasta vuosina 1940 ja 1945. Hän kertoo pitäneensä vielä joitain opetustunteja avioituttuaan, mutta lopulta työt oli jätettävä:

kertojasta tuli papin vaimo, eikä työssä käyminen ollut taloudellinen pakko – eikä ehkä myöskään papin rouvan asemassa sopivaa.

Varakkaan tai edes keskiluokkaisen väestönosan keskuudessa avioituminen tarkoitti naisen kohdalla yleensä oman työuran lopettamista. Aineistossa on myös esimerkkejä siitä, kuinka kotiin jääminen on ollut toisaalta taloudellinen pakko, kun ei ollut varaa hankkia lastenhoitajaa. Ylipäätään lastenhoidon järjestäminen on ollut ongelmallista niille äideille, jotka ovat jatkaneet työn tekemistä. Vaikuttaa siltä, että äitiyden yhdistäminen työelämään ei ole ollut ongelmatonta aikaisemmin, jos ei 2000-luvullakaan.

Työ

Aineiston muodostavat naiset ovat kaikki tehneet paljon työtä kotona ja/tai sen ulkopuolella. Elämäkertansa kirjoittaneet naiset myös kirjoittavat tekemästään työstä ja sen merkityksestä itselleen. Kotityöstä kirjoitetaan paljon, koska se on ollut lähes jokaisen naisen osana mahdollisen muun työuran lisäksi. Elämäkertatutkimuksessa on joskus väitetty, että naiset kertovat ihmissuhteista, miehet työstä. Yksi syy tähän hieman erheelliseen päätelmään on ehkä siinä, että naisten kotona ja äiteinä tekemää työtä kodin ja lasten kanssa ei ole mielletty työksi.

Tässä aineistossa syntyy jälleen kerran kuva ”vahvasta suomalaisesta naisesta”, joka hoitaa kodin, lapset ja tarpeen tullen myös miehen ja miehelle kuuluvat velvollisuudet. Vahvan suomalaisen naisen retoriikka liittyy kansallisuuden konstruktion ja sitä käytetään kulttuurisena resurssina, vaikka se onkin stereotypia, kuten Satu Apo on todennut (Apo 1999b, 54–57, Markkola 2002, 75–85). Kertojat eivät itse kuitenkaan puhu niinkään vahvuudesta, kuin väsymyksestä ja voimien ääri rajoilla olemisesta. Muutama myös kommentoi vahvuuden oletusta tai kertoo heikkouden hetkistä. Vaikka naiset ovat olleet ”vahvoja”, he eivät ole olleet sitä omasta halustaan, vaan pakon sanelemina. Myös muutamat miehet kertovat vaimojensa jaksamisesta.

Yhdenkin lapsen hoito ja kasvattaminen käy työstä, mutta selvää on, että mitä enemmän lapsia, sitä enemmän työtä. Joillain kirjoittajilla on paljon lapsia, enimmillään 12:

Olimme siinä pihassa 30 vuotta, sillä aikaa meille syntyi 12 lasta – 7 poikaa ja 5 tyttöä. Siinä kyllä riitti naiselle työtä. (N2:1901)

Tämä on vanhimman kirjoittajan, vuonna 1901 syntyneen naisen elämäkerrasta. Kertojan mies on paljon kodin ulkopuolella töissä, minä aikana kertoja hoitaa karjan ja talonpidon yksin – kahdentoista lapsensa ohella. Myös kertojan tausta on ankaran työn täyteinen. Kertojan isän kuoltua vakavaraisen maatalon lapset joutuivat tekemään töitä ensin kotona ja sitten kodin ulkopuolella. Kertoja lähetetään piikomaan, kuten tapana oli. Hän käy koulua kuusi viikkoa syksyisin ja keväisin. Avioituttuaan kertoja tekee työtä ”omassa pihassa”. Samantyyppisiä esimerkkejä on lukuisia, etenkin maatalouden varassa eläneiden naisten kertomuksissa.

Naiset ovat tehneet myös virkatyötä. Aineistossa on useampia opettajia ja erilaisia virkanaisia, jotka kertovat uransa alusta ja kehityksestä, sekä siitä, kuinka tärkeää työ heille on ollut. Moni kirjoittaa myös siitä, kuinka ikävältä on tuntunut kun työn on joutunut jättämään. Aiemmin oli esillä papin vaimoksi ryhtynyt kertoja, jonka ei ollut enää sopivaa tehdä töitä avioituttuaan. Joskus töistä on jääty myös siksi, että mies on sitä syystä tai toisesta pyytänyt: vuonna 1922 syntynyt nainen saa ensimmäisen lapsensa 1950-luvun alkupuolella ja palaa pian synnytyksen jälkeen hoitamaan kunnallista virkaansa. Lapsen hoitajaksi tuli ensin kertojan 50-vuotias naimaton täti, joka oli juuri vapautunut sairaan äitinsä hoitamisesta äidin kuoltua. Täti oli kuitenkin kertojan mukaan hurskas uskovainen, mikä aiheutti perheessä konflikteja. Täti irtisanottiin ja lasta hoitamaan palkattiin vieras henkilö:

Mieheni kuitenkin kyllästyi näihin ”piikoihin” ja vaati minua jättämään työni. ”Kyllä minä yhden eukon ja pennun elätän” muistan hänen sanoneen kun tästä asiasta tuli meidän ensimmäinen riitamme. Ja minä luovutin, uskoin häntä. (N17:1922)

Myöhemmin elämässään nainen palaa työelämään, joka on hänelle antoisaa. Sen sijaan kertojan velvoite hoitaa vanhaa tätiään on käydä ylivoimaiseksi muiden töiden ohella. Vasta kun täti saa paikan vanhainkodista, alkaa kertojankin elämän laatu parantua. Naisten raskaimpiin töihin on kuulunut ja edelleen kuuluu läheisten hoivaaminen, oli kyseessä sitten lapsi, puoliso, oma vanhempi tai muu omainen. Hoitotyön raskaudesta kertovat kaikki sen kokeneet, myös ne miehet, jotka ovat toimineet esimerkiksi sairaiden vaimojensa omaishoitajina.

On väitetty, että emännän ja naisen tekemä työ ylipäättään on merkittävä naiseuden rakentamisen tapa suomalaisessa kulttuurissa. Naisen olemus ja merkitys agraarissa kulttuurissa rakentui pitkälti sen kautta, miten nainen osallistui tuottavaan työhön – eikä esimerkiksi niinkään reproduktion kautta. (Östman 2000, 361.) Elämäkertojen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että naisten omassa kokemuksessa reproduktion aiheuttama työmäärä ja sen sitominen tiukasti naisen tehtäväksi ovat vaikuttaneet naiseuden rakentumiseen enemmän kuin muu työ. Joskus kertojat muistelevat sitä, kuinka he olisivat halunneet opiskella enemmän kuin mihin heillä oli mahdollisuus. Koulutus ja sitä vaille jääminen ovat yksi naiseuden rakentamisen väline.

Koulutus

”Ei likkamukuloittan tartte koulua käydä, kyllä ne kelpaa paskatrasun pesemiseen ilman koulutusta.” (N6:1907)

Kasvattilapseksi joutuneen kertojan huoltajan sanat ovat stereotyyppisyydessään tyrmäävät. Ne kiteyttävät patriarkaalisen agraariyhteiskunnan, tästä päivästä katsottuna meillä jo menneen maailman naisen alistamisen logiikan ytimen. Reproduktion itsestäänselvyys ja sen saumaton yhteys naisen elämään ovat olleet monen vielä 1900-luvulla syntyneen ja eläneen kirjoittajan todellisuutta. On hyvä muistaa, että tämä muisto on kirjoitettu 1990-luvulla. ”Entisaikain” elämä on keskuudessamme ainakin niin kauan, kuin sen kokeneet ihmiset elävät. Monessa maailman kolkassa edellä kuvattu asenne on yhä käytäntö.

Koulumuistot ovat tavallista elämäkerta-ainesta. Toteutumaton halu jatkaa koulussa on toinen yleisesti esiintyvä teema vanhimpien naisten ja miesten elämäkertoissa. Koulutus on näissä kertomuksissa nähty mahdollisuutena parempaan elämään, joka kuitenkin on kilpistynyt kodin köyhyyteen ja vaatimukseen lähteä ansaitsemaan elantoa. Esimerkiksi vuonna 1913 syntynyt emäntä kirjoittaa:

Olisin halunnut jatkaa koulua, mutta eihän vanhemmillani ollut varaa minua kouluttaa... veljet eivät päässeet edes kansakouluun.. kodissa riitti töitä...” (N10:1913)

Tämän esimerkin kirjoittajan kodin köyhyys eväsi opiskelumahdollisuudet sukupuoleen katsomatta. Oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaamista tutkinut Saara Tuomaala kirjoittaa, että molempien sukupuolien, mutta erityisesti

naisten kokemukertomuksissa esiintyy toteutumattomaksi jäänyt unelma koulutuksesta modernin, ammatillisen elämän väylänä (Tuomaala 2004, 355).

Asenteet erityisesti tyttöjen kouluttamisen suhteet ovat saattaneet olla myös ambivalentteja. Ambivalenttius on kiinnostavaa siksi, että periaatteessa kaikkia lapsia on ainakin yhteiskunnallisen diskurssin tasolla kehotettu opiskelemaan. Herää kysymys, mitkä diskurssit ovat tyttöjen kouluttautumista vastaan? Ehkä edellä esitetty vakaumus naisten osasta likapyykin pesijänä, joka edustaa lähinnä kansanperinteen diskurssia? Vai onko kyse ollut todella resurssien vähyydestä, köyhyydestä, jonka rinnalla diskursiiviset merkitykset ovat yhdentekeviä? Yhdessä tapauksessa kertoja muistelee sitä, kuinka hänen isänsä halu ja päättäväisyys laittaa tyttärensä yhteiskouluun sai osakseen epäilyä:

Isän toimesta meistä kaksi nuorinta tytärtä pantiin yhteiskouluun. Ihmiset pelottelivat, että tulee "hepsankeikkoja" niistä. Isä puolustautui: "Saavat mahdollisuuden omaan ammattiin, ettei käy kuin hänen ainoalle sisarelleen." Hänet oli ajan tavan mukaan naitettu, mutta oli joutunut hulttiomalle miehelle. Kai isäni pelkäsi "hepsankeikkoja", sillä sisareni kanssa joskus salaa sureksimme peltotöissä känsittyneitä käsiämme. (N12:1912)

Kertojan isällä on varaa laittaa tytöt kouluun, mutta hän haluaa pitää tyttäret maan pinnalla teettämällä heillä yhtä paljon töitä kuin muillakin lapsilla. Tässä esimerkissä eletään 1920-lukua. Lasten käyttö työvoimana 1900-luvun alkupuolella vaihteli perheestä toiseen. Sisarussarjaan sijoittuminen, kodin vauraus ja työväen määrä tai perheen koko vaikuttivat siihen, kuinka paljon lasten työpanoksen varaan laskettiin. Agraaritalouden vuodenaikarytmi, erityisesti talvikauden hiljaisuus helpotti etenkin poikien koulunkäyntiä (Tuomaala 2004, 146–147).

Kaikille koulutus ei ollut tavoittelemisen arvoinen asia, etenkin jos ala oli väärä kuten seuraavassa esimerkissä. Saman ikäluokan kertojan kirjoituksessa jatkokoulutus näyttää aivan toisenlaista roolia – se on epätoivoisten vanhempien viimeinen keino yrittää saada kaupunkiin teatteritöihin karannut tytär järkiinsä:

"Toukokuussa teatteri loppui, olin alaikäinen, oli pakko lähteä maalle kuulemaan rippiä synnillisestä elämästä... Vanhempani olivat epätoivoisia suhteeni... lähettivät emäntäkouluun järkiintymään." (N11:1913)

Oppivelvollisuuskoulussa tytöille esiteltiin naisena olemisen kaksi perusmallia, toinen oli emäntä ja äiti, toinen suuntautui koulutukseen ja palkkatyöhön (Tuomaala 2004,

355). Emäntäkoulussa näiden kahden mahdollisuuden parhaat puolet ovat todennäköisesti sulautuneet yhdeksi täydelliseksi naisen malliksi, mitä emännöiden kohdalla olen jo käsitellyt.

Nuoremmille kirjoittajille koulu on jo aivan toisenlainen asia. Oppivelvollisuuden voimaan astumisen jälkeen (1921) syntyneiden kirjoittajien lähtökohdat koulunkäynnin ja jatkokoulutuksenkin suhteen ovat usein hyvin erilaiset. Ne kertojat, jotka ovat opiskelleet ammattiin, kertovat usein ainakin jotain tuosta ajasta. Vaikka opiskelusta kertominen kuuluu elämäkertoihin rakenteellisenä jaksena, se ei välttämättä nouse temaattisesti tärkeäksi kokonaisuudeksi. Parisuhteen kontekstissa itsenäisyyttä tai siihen verrattavaa miehestä riippumattomuuden tuntua muodostuu ensisijaisesti kodin ulkopuolisen työn ja ansiotulojen kautta. Mahdollisuus kaikkiin näihin ja niiden vapaaehtoiseen valitsemiseen kiteytyy tasa-arvoksi.

Tasa-arvo

Tasa-arvon retoriikka on elämäkerroissa myös vähäisempää kuin mitä olin kuvitellut. Tasa-arvon nostaminen analyysin teemaksi ei ole kuitenkaan yksinomaan tutkijan lukemisen tulosta. Sen korostaminen sen sijaan on (osittain) tutkijan valinta siitä syystä, että työn lähtökohtana on parisuhteen näkeminen myös tasa-arvon konkreettisena neuvottelun paikkana.

Tasa-arvon käsite on todennäköisesti kaikille kirjoittajille tuttu. 1900-lukua pidetään länsimaisessa kulttuurissa yleisesti naisten oikeuksien vuosisatana, 1800-luvulla organisoituneen naisasialiikkeen ja yleisen modernisaatioprosessin tuloksena. (Saarinen 1994, 31–32.) Äänioikeus ja sosiaaliturva sekä lainmuutokset ovatkin kohottaneet naisen kansalaisena tasa-arvoiseksi miesten kanssa. Kaikki tämä on tapahtunut vanhimpien kirjoittajien elämän aikana. Naiskansalaisuuden historia on lyhyt.

Silloin kun tasa-arvosta kirjoitetaan, se liittyy joko sukupuolten väliseen, sisäiseen tai taloudelliseen tasa-arvoon tai näiden yhdistelmiin. Taloudellinen epätasa-arvo, tai oikeammin ehkä köyhyys on erottanut myös rakastavaisia, mistä on aineistossa

useampiakin esimerkkejä. Eräs 1920-luvulla syntynyt nainen on kiteyttänyt sen toteamukseen:

Tasa-arvoa ei tule köyhille ja rikkaille, koskaan. (N15:1922)

Sosiaaliluokka voi erottaa pareja, mutta esimerkkejä on myös siitä, kuinka ”rakkaus voittaa” tällaisetkin esteet, eli yleensä varakkaamman osapuolen vanhemmat ja/tai köyhemmän osapuolen alemmuuden tunteen.

Parisuhteen sisäinen tulonjako on omiaan lisäämään epätasa-arvoa: jos nainen on kotona hoitamassa lapsia, hän ei todennäköisesti ansaitse rahaa. Palkkatöitä tekevä mies joutuu näin ollen maksamaan perheen yhteiset menot. Epäoikeudenmukaisuuden tunne voi koetella niin rahan ansaitsijaa kuin kotona palkatta työtä tekevää ihmistäkin. Tilanteiden kiristytessä rahaan on helppo vedota. Oman rahan merkitys tulee esille useammassa naisen kertomuksessa. Joskus töihin on menty mielenterveyden ja itsetunnon kohottamisen takia, kotielämä ei sovi kaikille. Lisäksi oma palkka, vaikka vähäinenkin, on antanut uskoa omaan ihmisarvoon (esim. N30). Myös työelämässä naiset ovat kuitenkin kohdanneet myös epätasa-arvoa esimerkiksi juuri naiseuteen liittyvien äitiyslomien kautta (esim. N43).

Todellista tasa-arvoa naisen kannalta katsottuna on ollut se vanhimpien kertojien 1900-luvun aikana kokema muutos, että avioliitto ei ollut enää *ainoa vaihtoehto, jota sopi odotella sukkaa kutoen* (N25:1933). Edellä käsitelty työ ja koulutus ovat toisella tapaa mahdollisia sekä yhteiskunnan yleisen muuttumisen että sen mukanaan tuoman naisen mahdollisuuksien muutoksen myötä. Vaikka virkanaisia on ollut jo 1800-luvulta alkaen, on 1960-luvulta alkanut kehitys muuttanut tilannetta monella tapaa.

Kertojat kommentoivat naisten saavuttamaa tasa-arvoa joskus kriittisestikin, esimerkiksi näin:

Ruudusta nyt katselemme avo- ja irtoparien elämää, mutta eivät ne osaa olla haukkumatta ja hakkaamatta toisiaan. Saavutettu vapaus ainakin naisten kohdalla näyttää mahtuvan pikkukukkaraan. Moni on luiskahtanut vapauksiin helpon elämän toivossa. (N25:1933)

Kritiikkiä saavat osakseen myös naiset itse:

Näin on elämä tähän asti kulunut. Olen ollut ulkonaisesti melko vapaa, eikä taloudelliset huolet ole pakottaneet kodin ulkopuoliseen työhön. Olen aina tuntenut itseni vapaaksi miehiin nähden joskus jopa tasa-arvoisemmaksi. En katso nykyisiä naisia kaksine töineen kovin tasa-

arvoisiksi. Joskus vain suren miksi naiset eivät ota esim. vaaleissa sitä mitä he voisivat... (N20:1920)

Myös naisasian ajamisessa on muutaman kirjoittajan mielestä ikävä kaiku:

En ole silti naisasianainen. Olen mielestäni aina tasa-arvoinen miesten kanssa. Naisten omanarvontunne on kuitenkin jostain syystä heikko. Siitä varmaan johtuu, että moni meistä jää pohtien epäroimään, kun miehet jo porhaltavat eteenpäin. (N44:1950)

Itsenäisyyden ja tasa-arvon tematiikkojen vähäinen esiintyminen voivat viitata myös siihen, että ihanteelliseen parisuhteeseen liitetään usein yhteishengen me-yhteyden ajatus. Tasa-arvon puuttumista ei ehkä myöskään haluta samasta syystä korostaa. Esimerkiksi työn tai rahan epätasainen jakautuminen selitetään perinteisillä rooleilla, tai kuten yllä, naisten omalla saamattomuudella tai epävarmuudella – jotka kylläkin saattavat johtua perinteisistä rooleista. Esimerkiksi edellisen kuvauksen kirjoittanut nainen tuntee itsensä tasa-arvoiseksi miesten kanssa, vaikka kotona toteuttaakin perinteistä työnjakoa ja pelkää sen vuoksi kasvattavansa seuraavaa sovinistien sukupolvea.

Parisuhdetta tunnutaan pitävän jonkinlaisena poikkeuksena muusta maailmasta, omana omalakisena tilanaan, jossa on joskus annettava periksi tai poikettava periaatteista yhteisen hyvän vuoksi. Kaikki eivät kuitenkaan joudu tinkimään tavoitteistaan vaan ovat onnistuneet saavuttamaan kumpaakin tyydyttävän tilanteen. Parisuhde on siis potentiaalisesti myös tasa-arvoisen ja oikeudenmukaisen maailman pienoismalli. Vaikka aineiston parisuhdekuvaukset eivät anna parisuhteista kovinkaan ruusuista kuvaa, useimmat kertojat ovat kuitenkin pitäneet tähdellisenä jatkaa suhteissa. Parisuhteisiin liittyvät ongelmat tangeeraavat usein sukupuolten merkityksiin liitettyjen asioiden kanssa. Näitä ongelmia pidetään kuitenkin juuri omaan elämään ja suhteisiin liittyvinä seikkoina, eikä niiden yhteiskunnallista merkitystä tulla ajatelleeksi: jokaisessa heterosuhteessa neuvotellaan lukuisista asioista, muiden muassa suhteen toimijoiden sukupuolesta ja siitä, millainen sen pitäisi olla. Osa niistä merkityksistä, joita parisuhteissa rakennetaan, perustuu epätasa-arvoiseen, hierarkkiseen sukupuolijärjestelmään. Naisten ja miesten välisen epätasa-arvon näkymättömyys on osa heteronormatiivisen hallintavallan mekanismia, jota yritän seuraavassa purkaa.

VI Parisuhdekuvauksista luettavat merkitysmaailmat eli diskurssit

Tässä luvussa käyn kokoavasti läpi, millaisia kulttuurisia merkityksiä, muutoksia ja pysyvyyksiä elämäkertojen parisuhdekuvauksista on luettavissa. Vastaukseni ovat muodostuneet aineiston ja siitä tekemiäni tulkintojen lisäksi tulkintaa ohjanneista teoreettisista lähtökohdista.

Edellisen luvun aineistoesimerkit osoittivat, mitä ihmiset kirjoittivat parisuhteistaan omaelämäkerran kontekstissa. Nämä kuvaukset keskittyivät parisuhteen kulttuurisen mallin neljän komponentin ympärille. Tässä luvussa esitän aineistanalyysissä jo jonkin verran esille tulleita väittämiä siitä, millaisia mahdollisia merkityksiä näiden kuvausten rakentamisessa on löydettävissä. En pohdi ihmisten sisäisiä vaikuttimia, vaan sitä laajempaa kulttuurista kontekstia, jonka vuoksi juuri nämä asiat ovat kirjoituksissa esillä. Olen lähestynyt tiedon ja vallan kysymyksiä parisuhdekuvausten kautta, eli kulttuurissa elävän yksilön tuottamista representaatioista käsin katsottuna. Olen tähän mennessä esittänyt esimerkkejä elämäkertojen parisuhdekuvauksista skeemateoriaan tukeutuen ja olen kehystänyt aineistoesimerkit erilaisin yhteiskunnallisesta muutoksesta kertovin tiedoin sekä muiden samoista, tai tätä sivuavista aiheista tekemien tutkimusten avulla. Olen tällä tavalla pyrkinyt esittämään sen, että eri-ikäisillä ja erilaisilla ihmisillä on monista eriävistä käsityksistään huolimatta jaettu ymmärrys siitä, mitä niin sanottuun tavalliseen heterosuhteeseen kuuluu. Haluttaessa on mahdollista puhua heteroseksuaalisen parisuhteen kulttuurisesta mallista tai skeemasta.

Kun näitä elämäkertojen esimerkkejä tarkastellaan diskurssiteorian valossa, on niitä luettava hieman eri tavoin. Tämän kyseisen työn kysymyksenasettelusta johtuen analyysin pääpaino on kohdistunut elämäkertojen sisältöön. Analyysin toinen vaihe, parisuhdekuvausten sisältöjen yhdistäminen merkityksiä tuottavien diskurssien tasoon on tapahtunut erilaisia johtolankoja seuraamalla. Johtolankojen havaitseminen on seurausta tutkijan normaalista työstä, tässä tapauksessa aineiston eriaikaisista lukemisen kerroista sekä etenkin tutkijarefleksiivisen otteen hyödyntämisestä. Tärkein menetelmä diskurssien määrittämisessä on ollut intertekstuaalisten linkkien hahmottaminen. Olen nostanut diskursseja jo jonkin verran esiin edeltävässä

analyysiluvussa. Tässä luvussa esittelen diskurssit kokonaisuudessaan. Itselleni on selvää, että kuvaukseni diskursseista ovat vain osittaisia. ”Täydellisen” diskurssin määrittelemisen on mahdoton ajatus, sillä sekä diskurssit että tulkinnat niistä ovat väistämättä huokoisia. Huokoisuuden korostamisen sijasta painottaisin kuitenkin tulkinnoissa esitettyä potentiaalista tietoa ja diskurssien mekaniikkaa vallan ja subjektipositiodien tuottamisessa. Diskursseista kirjoittaessani kiinnitän erityistä huomiota siihen, miten diskursseissa tarjolla oleva tieto välittyy, eli millaisia reittejä kulttuuriselle tiedolle on havaittavissa. Kiinnitän huomiota myös siihen, millaisiin auktoriteetteihin tiedon välittämisen prosessissa vedotaan. Diskurssien esittelyssä tulee myös koottua yhteen se, millaisia merkityksiä parisuhteen osatekijöille, naiselle, miehelle, rakkaudelle ja seksuaalisuudelle näissä diskursseissa annetaan. Työn kaikissa vaiheissa mukana kulkeva tutkijarefleksivisyys on esillä myös tässä vaiheessa.

Neljäs ja viides esimerkkielämäkerta (M24:1931 ja M35:1941)

Apuna tässä prosessissa ovat muutamat aineistoesimerkit, erityisesti kahden mieskertojan elämäkerta. Vuosina 1931 ja 1941 syntyneet kirjoittajat edustavat hyvin erilaisia maailmoja ja näkemyksiä, mutta kummassakin on paljon aineksia, kun halutaan tutkia parisuhteiden, naisten ja miesten merkityksellistämässä hyödynnettyjä kulttuurisia diskursseja. Olen valinnut juuri nämä elämäkerrat, samoin kuin aikaisemmin esittelemäni kolme naiselämäkerta siksi, että ne ovat keskenään erilaisia: kirjoittajat edustavat eri-ikäisten ja erilaisista yhteiskuntaluokista kotoisin olevien sekä maan eri osien todellisuutta. Lisäksi kumpikin elämäkerta on jäänyt minulle mieleen paremmin kuin moni muu kirjoitus. Näistä kahdesta elämäkerrasta voisi jopa sanoa, että ne ovat olleet ainakin työn jossain vaiheessa eräänlaisia avaintekstejä: niissä on siis sellaisia elementtejä, jotka ovat vaikuttaneet tulkintoihini eri vaiheissa joko vahvistaen tai kumoten omia oletuksiani parisuhteista tai siitä, miten ihmiset yleensä parisuhteista ajattelevat.

Kertojista vanhempi (M24) on syntynyt vuonna 1931 ja hän on ammatiltaan karjanhoitaja. Hänen 63-sivuinen elämäkertansa pitää sisällään kuvauksen kasvamisesta, kertojan tapauksessa lapsuudesta eri paikoissa, sillä hän joutui kasvattilapiseksi kolmen-neljän vanhana. Kertomus jatkuu elämän kamppailujen

kuvauksella: kertoja joutui maailmalle nuorena ja hänellä oli vaikeuksia löytää töitä. Mies kirjoittaa myös suhteistaan vastakkaisen sukupuolen kanssa, erinäisistä hanttihommista, yksinäisyydestä ja lopulta opiskelustaan karjanhoitajaksi. Opiskelupaikassa hän saattaa naisen raskaaksi ja avioituu tämän kanssa vastoin tahtoaan. Avioliitto kestää joitain vuosia, mutta on miehelle ahdistava ja lopulta hän saakin eron. Kirjoittajan loppuelämä tuntuu alkavan siitä, kun hän 28-vuotiaana menee uusiin naimisiin ja elää sen jälkeen tyytyväisenä aina elämäkerran kirjoittamiseen saakka. Viimeisen 35 avioliittovuoden aikana on kuitenkin ollut myös vaikeuksia, joista on kertoja mukaan selvitty vaimon kärsivällisyydellä.

Elämäkerta edusti lukemisen ensimmäisessä vaiheessa itselleni vierasta ja käsittämätöntä maailmaa: vierauden ja käsittämättömyyden havaitseminen on osa refleksiivistä analyysiä ja vihje siitä, että ollaan keskenään ristiriitaisten (tutkijan – kirjoittajan) tuntemien kulttuuristen merkitysten äärellä.

Toisen esimerkkielämäkerran kohdalla sen sijaan oli vahva tunnistamisen kokemus, mikä on myös tutkijalle merkki siitä, että kirjoittajan käyttämät diskurssit sekä tapa hahmottaa tutkittua teemaa ovat vähintäänkin samansuuntaiset kuin tutkijalla itsellään. Elämäkerran on kirjoittanut vuonna 1941 syntynyt diplomi-insinööri (M35). Kirjoitus on pitkän puoleinen, kaikkiaan sivuja on 93. Kertoja kuvaa elämäänsä elämäkertoille tyypilliseen tapaan: alkusanat, lapsuus, koulu, oppikoulu, opiskelu, tulevan vaimon tapaaminen, armeija, työnantaja, perhe-elämä, työkomennus ulkomailla, kotiinpaluu, uudet työkuviot, harrastukset, vaimon joutuminen onnettomuuteen ja elämä sen jälkeen. Kertoja kirjoittaa hyvin ja paljon parisuhde-tematiikasta omakohtaisten kokemustensa kautta.

Olen käyttänyt kumpaakin edellä lyhyesti esittelemääni elämäkerta aineistoanalyysin esimerkkeinä suhteellisen runsaasti. Käytän niitä jälleen tässä työni jaksossa, jossa hahmotan elämäkertojen merkityksenannosta rakentamiani diskursseja. Osa esimerkeistä on ollut esillä jo aikaisemmin kuvaamassa sitä, mitä esimerkiksi rakkaudesta tai seksuaalisuudesta kerrotaan. Nyt samat esimerkit osoittavat sitä, millaisia merkityskenttiä näiden kuvausten lähiluvulla on ollut mahdollista havaita. Elämäkerroista aineistoon tutustumisen alkuvaiheessa tekemäni muistiinpanot löytyvät työn lopusta sivuilta 341–359. Nämä muistiinpanot ovat samalla myös

esimerkki temaattisen lukemisen ensimmäisestä vaiheesta. Näiden kahden esimerkkielämäkerran lisäksi työn tässä jaksossa on esimerkkejä myös muista elämäkertoista – kaikkien esimerkkien tarkoituksena on osoittaa tulkintani perustumista aineiston kokonaisuuteen.

1. Romanttinen diskurssi ja markkinavalta

Romanttinen diskurssi on parisuhteista puhuttaessa usein ensimmäinen, joka tulee ihmisille mieleen. Tämä on osoitus sen voimasta ja laajasta tunnettuudesta, vaikka esimerkiksi elämäkerta-aineiston perusteella sen vaikuttavuus on suhteellisen pieni.

Romanttisen diskurssin välittymisen kanavat ovat todennäköisesti moninaisemmat kuin mitä aineistanalyysin kautta pystyn toteamaan, mutta ainakin erilaiset taiteen ja viihteen tuotteet ovat selkeitä romanttisen diskurssin välittämisen kanavia. Se, että romanttinen diskurssi on aineistossa suhteellisen vähän esillä, oli itselleni yllätys. Tämä kertoo paljon omista odotuksistani ja ehkä minusta tietynlaisen populaarikulttuurin kasvattina. Populaarikulttuurin – jonka edustajiksi luen tässä työssä elokuvat, televisio-ohjelmat, kevyen musiikin ja kirjallisuuden – totuuksia on vaikea kiistää, koska ne ovat useimmiten fiktiivisiä. Kirjailija Harri Tapper onkin sanonut osuvasti, että jos tarina (fiktiivinen) on hyvä, se on myös luja, eikä sen sisäistä totuutta voi kiistää.⁴³

Sotkuun mennessä tapaan vanhan rakastettuni Don Juan vuosiltani, veri alkaa uudestaan virtaamaan. Ajattelen ensin leikkiä tohtoria, mutta sinisillä vanginvaatteillani en ehkä olisi uskottava, tunnustan ja saan ensi kertaa ymmärrystä moniin kuukausiin. Se saa mieleni vakavaksi. Yritän ajatella jotain kevyempää: rekonstruoin lääkärisarjoista lukemiani romanttisia kohtauksia. Onnistunkin ja tyttö lupaa tulla kahville kanssani. Urani on nousussa, ajattelen. Tästä alkaa parempi elämä, parempi tulevaisuus. Alku näyttääkin lupaavalta: tyttö maksaa kahvini ja pullani. (M43:1965)

Romanttisen diskurssin perimmäinen auktoriteetti on esimerkiksi lääkärikirjoissa tai muussa fiktiossa kuvattu rakkaus, joka on myös parisuhteen kulttuurisen mallin komponentti. Romanttisen diskurssin rakkaus on elämää suurempi kokemus, joka tekee elämästä elämisen arvoista. Rakkauden totuus on yhtäältä ihmisten tavoittamattomissa immateriaalina omaisuutena ja arkikokemuksen ylittävänä ilmiönä, mutta sitä pystyvät välittämään he, joilla on kyky kuvata ilmiötä (kuten taiteilijat)

---

⁴³ Tapperin haastattelu. [Jos on vaakasuora, on pysty - maailma juoksee niin](#), Yle Radio 1 18.12.2006.

sekä he, jotka saattavat nämä kuvaukset ihmisten ulottuville. Ensimmäinen ryhmä, eri alojen taiteilijat toimivat eräänlaisina välittäjähahmoina fiktion totuuden ja sen sanoiksi, kuviksi tai ääniksi pukemisen prosessissa. Jälkimmäisellä joukolla tarkoitan lähinnä sellaisia taloudellista hyötyä tavoittelevia tahoja, jotka luovat puitteita esimerkiksi kirjojen, elokuvien, televisiosarjojen esittämiselle.

Fiktion, sen tekijöiden ja markkinoille saattamisen kolmion kohdalla hallintavallan osoittaminen ei ole aivan yksinkertaista. Myös se, millaisia subjektipositioita fiktiiviset kertomukset tuottavat, on kiintoisaa. Aloitankin juuri tästä diskurssista, sillä sen havaitseminen oli paljon vaikeampaa kuin olin kuvitellut. Millaisia merkityksiä romanttiseksi nimeämäni diskurssi parisuhteen komponenteille tarjoaa?

Romanttinen diskurssi merkityksellistää parisuhteen komponenteista rakkautta, miestä ja seksuaalisuutta. Lisäksi se määrittelee parisuhteen perimmäistä tarkoitusta rakkauden tunteen kautta. Parisuhteessa toimivan naisen määrittelemisessä romanttinen merkityssysteemi ei näytä näissä elämäkerroissa toimivan, eikä romanttinen diskurssi siis määrittele naiseutta siitä huolimatta – tai ehkä sen vuoksi – että romanttinen viihde on perinteisesti suunnattu juuri naisille. Ainoastaan äitiyden kohdalla on nähtävissä naiseuden täydellistävä äitiyden onnen⁴⁴ ajatus, joka on mielestäni romanttisen diskurssin mukainen. Tässäkin äitiys ja naisuus ovat epäseksuaalista olemista, joissa tärkeintä on tunne-elämys ja sen intensiteetti. Ehkäpä naisen määrittelemisen tunteelliseksi toimijaksi voidaan nähdä romanttisen diskurssin mukaiseksi tavaksi merkityksellistää sukupuolta.

Romanttisen diskurssin tapa määritellä miestä parisuhteessa tapahtuu kuvailemalla miehen toivottavia ominaisuuksia aina ulkonäöstä alkaen. Romanttisen diskurssin mukaan miehen tulee huomioida naisen tarpeet ja toiveet. Mies on potentiaalinen satujen prinssi, komea, kohtelias ja intohimoinen, mutta naisen ehdoilla etenevä sankari. Romanttinen sankari voi olla myös yksinäisen hahmon ritari – saavuttamaton ja etäinen, mutta kuolettavan rakastuttava. Tällaiset määrittelyt kumpuavat usein naisten kirjoituksista, joissa viitataan naisten omiin odotuksiin parisuhteissa.

---

⁴⁴ Äitiyden onnen odotuksesta sekä itse onnesta ja myös odotusten vastaisista kokemuksista on esimerkkejä sivuilla 229–231. Kuten sanottu, kertojien kokemukset eivät useinkaan vastaa romanttista äitikuvastoa, mutta sen voi nähdä hämmöttävän kuvausten taustalla vaikuttavina odotuksina.

Romanttisen ideaalin mukainen parisuhteessa toimiva mies on karismaattinen, vahva ja varmasti uskollinen. Naisten esimerkeissä mies saisi olla mielellään myös suojeleva ja ymmärtävä aviomies. Hän on ainoa oikea kumppani, hellä, mutta ei hempeä. Esimerkkejä tällaisista odotuksista ja vaatimuksista miehen suhteen on esillä esimerkiksi sivuilla 188–192, jossa kertojat kirjoittavat miehestä potentiaalisena aviomiesehdokkaana.

Rakkauden merkityksellistäminen tapahtuu romanttisessa diskurssissa usein yhdessä sille vastakohtaisen merkityssysteemin, realistisen rakkauden puhetavan kautta. Realistinen puhetapa ottaa huomioon myös arjen ja sen mukanaan tuomat vaikeudet ja vaikka romanttisenkin näkökulman mukaan vaikeuksia voi olla, ne ovat laadultaan toisenlaisia. Kertojat pelaavatkin usein näillä kahdella merkityskokonaisuudella. Esimerkiksi nuoruudenrakkaus käsitellään romanttisen diskurssin kautta, avioliitto realistisen mukaan. Tässä yhteydessä olen kuitenkin päättänyt pitämään näitä yhden ja saman merkityskokonaisuuden erilaisina puolina. Kuten jo rakkauden komponentin kohdalla totesin, sen analyttinen lähestyminen on haasteellista, mikä näkyy myös romanttisen diskurssin kohdalla. Tai ehkä on kyse juuri tutkijan odotusten ja aineiston antamien vastausten epäsuhdasta: ehkä oma populaarikulttuurin kyllästävä nuoruuteni houkuttelee uskomaan romanttiseen, siitä huolimatta, että olen jo vuosia kokenut avoliiton arkisempaakin puolta?

Kun kertojat kuvaavat rakkauden kokemuksiaan, olen tulkinut heidän käyttävän romanttisen rakkauden koodistoa suvereenisti. Se, miten rakkauden tunnetta kuvataan, on ainakin oman kulttuurisen tietämykseni mukaan tuttua kaikista niistä nimeämättömistä viihteen tuotteista, jotka olen elämäni aikana lukenut ja nähnyt – esimerkiksi televisiosta. Televisio tosin on aihe, josta omaelämäkertoissa ei ole tapana puhua, joten kertojien suhdetta siihen voi vain arvailla. Esimerkkejä romanttisen rakkauden tunnusmerkit täyttävistä kuvauksista on esillä esimerkiksi sivuilla 135–137, alaotsikon Rakkauden ihme – alla.

Eri diskurssit esiintyvät eri-ikäisillä kertojilla osittain eri tavoin, mutta romanttisen diskurssin kohdalla voidaan sanoa, että sitä käyttävät kaikki ikäluokat ja vieläpä hyvin samoilla tavoilla, mikä tulee esiin juuri rakastumisen kuvauksissa. Romanttista diskurssia voidaan käyttää myös etäännyttynä: kuten aiemmin esitetyssä

esimerkissä, jossa kertoja leikitteli ajatuksella rekonstruoida kohtausta romanttisesta lääkärilukemistosta omassa epäromanttisessa elämässään.

Rakkauden selittävä voima on parisuhteen sekä tarkoitus että mahdollistaja, jota ilman myöskään seksuaalisuutta ei ole tai ei ainakaan pitäisi olla. Romanttisen diskurssin mukaan seksuaalisuus liittyy ehdottomasti suuriin tunteisiin, jotka myös oikeuttavat seksuaalisen kanssakäymisen. Ilman rakkautta tai edes hullaantumista ei ole sopivaa harrastaa seksiä. Toisaalta rakkauden tunteet voivat oikeuttaa jopa avioliiton ulkopuolisen seksuaalisuuden. Näissä tapauksissa – romanttisen diskurssin mukaan – aviosuhde on jo lähes varmasti tuhoon tuomittu, sillä tässä diskurssissa suhteiden tulee olla täysin eksklusiivisia. Romanttisen diskurssin mukainen seksuaalinen suhde on naisen ja miehen välinen fyysis-henkinen liitto, hetkellinen yhteen sulautuminen, yksityinen onnena johon muilla ei ole, tai ei ainakaan pitäisi olla pääsyä. Jos tunne loppuu, loppuu myös seksuaalinen kanssakäyminen, sillä seksi ilman tunnetta ei ole edes nautittavaa – sen lisäksi, että se on väärin. Tämä tuo mieleen suhteellisen populaarin tieteellisen (alun perin Giddensin) teorian ”puhtaasta suhteesta” – joka tässä valossa näyttääkin tavattoman romanttiselta. (Giddens 1992, 58).

Puhdasta suhdetta enemmän kertojat kirjoittavat realistisesti aviosuhteistaan, joiden seksuaalisuutta kuvataan lopultakin aika vähän, eikä silloinkaan ensisijaisesti romanttisen, kuin ehkä ennemmin realistisen diskurssin keinoin. Selkeimmin romanttinen diskurssi nousee esiin rakastumisen kuvauksissa, joihin saattaa kyllä liittyä myös voimakas seksuaalinen halu. Voi olla, että naisten repertoariksi mielletty romanttisen rakkauden kaipuu on seksuaalisesti hyvinkin latautunut kokemus. Rakkauden siivittämien suurten tunteiden kirjoon kuuluu myös voimakas fyysinen halu, joka jää romanttisen diskurssin representaatioissa usein vain viitteeksi: tunteiden palon ja romanttisen skeeman huipentuma on usein sankariparin suudelma, joka kuitenkin ennustaa seksuaalista kanssakäymistä. ”Rakkaus” saattaakin toimia selityksenä naisten kielletylle seksuaalisuudelle, esimerkiksi uskottomuudelle, hieman samaan tapaan kuin miesten ”tarpeet” miesten uskottomuutta selitettäessä.

Kahdesta tämän luvun alussa esittelemästäni esimerkkielämäkerroista toisessa vuonna 1941 syntynyt mies kuvailee seurustelusuhteensa alkua monisanaisesti. Hän kertoo kuinka he keräsivät ”sinisiä hetkiä” ja pysyivät yhdessä vaikka myös riitelivät paljon.

Elämäkerran tästä osiosta on esimerkkejä mm. työn jaksossa: mitä ihmiset kertovat parisuhteista? Esimerkiksi seuraava sitaatti on ollut esillä parisuhteen skriptin kohdalla osiossa seurustelu:

Miten kytö roihahti liekiksi, sitä en osaa tarkkaan sanoa. Aloimme kuitenkin tavata. Ei silloin tällöin tai viikonloppuisin, vaan jokseenkin päivittäin. Lisäksi soittelimme. Pisin puhelu oli noin 2,5 tuntia. Ja ikään kuin se ei olisi ollut kylliksi, lähettelimme vielä kirjeitä. Keräsimme sinisiä hetkiä. Puistoista, elokuvista, kahvibaareista, raitiotievaunuista, rannalta, kaikkialta saattoi löytää sinisen hetken. Sininen hetki oli kappale todeksi muuttunutta unelmaa. Sillä hetkellä siinä maailmassa vallitsivat vain rakkauden lait. Keksimme kaikenlaista hullutusta, että niin kävisi... myös juhlavammassa puitteissa...(M35:1941)

Sininen hetki on romanttisen diskurssin tapa antaa merkitystä parisuhteelle. Se viittaa erityiseen, ainutlaatuihin, mahdollisesti ainutkertaiseen kokemukseen, joka on mahdollista vain rakastuneiden, naisen ja miehen välillä. Kuten kirjoittaja kiteyttää, siniset hetket ovat hetkellisesti todeksi muuttuneita unelmia. Romanttisen diskurssin voima juontuu juuri unelmatasosta, lähes tavoittamattomasta, mutta kuitenkin hetkellisesti mahdollisista onnen, rakkauden ja ylimaallisen yhteyden kokemuksista, joita ihmisillä todellakin on – ja joita niin usein kuvataan viihteen ja taiteen erilaisissa tuotteissa.

Romanttisen kääntöpuolena – tai oikeastaan kaksoissisarena – voidaan pitää realismin diskurssia, jonka mukaan aviollinen uskottomuus on kuitenkin asia josta voidaan selviytyä. Tässä hyväksytään tunteiden palon laantuminen ja seksuaalisuus omana voimanaan, ei yksin tunteille alisteisena tapana. Romanttinen diskurssi taas korostaa tunteiden kestävyyttä, jopa ikuisuutta, sekä tunteiden merkitystä ihmisen yleiselle hyvinvoinnille: rakkaus voi pelastaa jopa ihmisen mielenterveyden ja joka tapauksessa se antaa voimia kestää elämän raskaita asioita. Niinpä intiimi yhdessä oleminen ennen avioliittoa on hyväksyttävää kun suhde vakiintuu ja liitto solmitaan.

Myös toinen esimerkkikertoja kirjoittaa myös seksuaalisuudesta ja suurista tunteista mielestäni hyvin romanttiseen sävyyn – arkisen pilkahtaessa hilpeästi kaiken keskellä:

Kesti yli puoli vuotta ja seurusteluni L:n kanssa oli yhä halausten ja suukkojen asteella. Olin kyllä tutustunut hänen vartalonsa yksityiskohtaisesti. Kerrankin Otaniemessä olin riisunut hänet kaikista vaatteista. Lopulta makasimme pöydällä, katselimme ja kuuntelimme yötä, puhuimme ja pidimme kädestä. Mutta siinä kaikki. Ihmettelin itseäni. Investoitu oli; sekä elokuva- ja tanssilippuja että ravintolalaskuja oli kyllä makseltu. Jokin hillitsi eikä asia edes

hallinnut ajatuksia. Mutta sitten tapasimme L:n kotona. Hänen vanhempansa olivat maalla. Olimme kahdestaan asunnossa ja nukkumaanmenon aika alkoi olla käsillä. L. vaihtoi yöpaidan, pitsireunaisen ja hieman läpinäkyvän. Kiharainen vaalea tukka oli päästetty auki ja se ulottui pitkälle selkään. Hengitykseni oli salpaantunut. Enkeli ilmielävänä oli edessäni. Painauduimme vastakkain. L. avasi vanhempiensa sängyn, joka oli leveä ja pehmeinen. Halasimme ja hyväilimme, koskettelin huulillani hänen poskipäitään, nenää, huulia, otsaa. Käteni laskeutui lantion seudulle. Vartalomme kietoutuivat tiiviisti yhteen. Painoin lantiotani eteenpäin. Tunsin L:n vastaavan. Halu repi mieltäni, mutta tunsin itseni kömpelöksi. Kuitenkin tiesimme, että SE oli tapahtuva. Ja niin kävikin. Vaikeuksien jälkeen onnistuimme ja hetken kuluttua huohotimme hekumasta. Mielessäni häivähti myös pelko. Mitä, jos syntyy lapsi. Vielä olisi mahdollista keskeyttää. Pitempää pohdintaa ajatus ei kuitenkaan aiheuttanut. Enkelini oli sylissäni, tukka levisi tyynylle, vartalomme liikkuvat rytmikkäästi. Kun kaikki oli ohi, lepäsimme hiljaa pitkään. Nousimme sitten istumaan, menimme olohuoneeseen, kuuntelimme elokuista yötä. Kiedoin käteni L:n hartioille. Kysyin, haluaisiko hän tulla vaimokseni. (M35:1941)

Kauniin naisen perustuntomerkit – pitkät valtoimenaan lainehtivat hiukset, pitsivaatteet sekä yhteinen halu ovat romanttisesta diskurssista tuttuja tapoja kuvata naista ja seksuaalisuutta – joka perustuu rakkauden tunteeseen. Kirjoittajan kuvaus sijoittuu ajallisesti 1960-luvulle, jota tavataan pitää seksuaalisen vapautumisen vuosikymmenenä – mitä se varmasti jossain määrin olikin. Aineistossa seksuaalisuus elää ja hengittää voimakkaasti kaikilla vuosikymmenillä, eivätkä seksuaalisuuteen liittyvät kuvaukset ole useinkaan romanttisia. Tässä esimerkissä nuorenparin voimakas tunnelataus ja jo puoli vuotta kestänyt seurustelu sai ikään kuin sinetin seksin kautta ja kertoja on siinä määrin rakkauden ja romanttisen tunteen vallassa, että kosii tyttöystävänsä. Myöhemmin, kun kihloja mennään ostamaan, hän tulee hetkeksi katumapäälle – mutta tyttöystävän suuttuessa tietää mitä oli tehtävä: hän haluaa tyttöystävänsä ja he ostavat kihlat.

Selkeimmät viittaukset romanttisen diskurssin välittymisen kanaviin ovat (jo mainittu) romanttinen kirjallisuus, iskelmämusiikki ja elokuvat. Muutamat naiskirjoittajat kommentoivat tyttökirjojen (ainakin Tiina-kirjat mainittiin) antamaa kuvaa miehistä ja parisuhteista – ja sitten omassa elämässä kohtaamiaan tilanteita ja henkilöitä, sekä näiden kautta syntynyttä erilaista kuvaa. Odotusten ja todellisuuden välillä on ristiriita. Kirjoittajat puhuvat itse romanttisesta kirjallisuudesta omana genrenään, eivätkä yksilöi kirjoittajia Hilja Haahtea lukuun ottamatta. Ne kirjailijat, jotka erikseen mainitaan, ovat yleensä ns. vakavammin otettavia: elämäkerroissa mainitaan ainakin Eeva Joenpelto, Märta Tikkanen, Maria Jotuni, Aleksis Kivi, F.E. Sillanpää, Väinö Linna, Mika Waltari ja Oiva Arvola sekä Pentti Linkola ja Ilkka Niiniluoto.

Lisäksi kertojat ovat lukeneet Camus'ta, Goethea, Hemingwayta, Sartrea, Platonia ja Friedellin Kulttuurihistoriaa. Kirjallisuuden kautta on tarjolla siis muutakin kuin romanttista diskurssia. Mitä ihmiset lukevat, ja miten luettu heihin vaikuttaa, on luonnollisesti toinen asia, kuin mitä kirjoja he sattuvat elämäkertansa yhteydessä mainitsemaan. Nämä maininnat eivät olekaan varsinaisesti todistusaineistoa siitä, mitä kertojat ovat lukeneet, vaan intertekstuaalisia linkkejä tai johtolankoja siitä, miten kulttuurinen tieto ylipäättään välittyy ja muuttuu ehkä osaksi henkilökohtaista maailmankatsomusta.

Kirjojen lisäksi romanttista diskurssia rakentavat, välittävät ja ylläpitävät monet viihdetuotteet ja taide. Osa kertojista kirjoittaa käyneensä nuorena paljon elokuvissa. Elokuvia ei mainita nimeltä, mutta ainakin yksi mieskertoja mainitsee amerikkalaisten elokuvien yksinäiset sankarit oman mieskuvansa rakennusaineena. Tällaisen karismaattisen miehen – tai pojan hahmon – tuntee myös vuonna 1941 syntynyt elämäkerturi (M35):

Sitten tulivat piirileikit ja muut koulun karkelot ja niiden jälkeen lavatanssit. Kävin parhaana aikana tanssimassa kolme kertaa viikossa. Tansseissa oli tavallista, että lopuksi järjestettiin 4-5 kappaleen ajaksi naisten haku. Ensimmäinen naistenhaun kappale oli se illan tärkein tanssi. Jos silloin tuli tyttö hakemaan, nousivat mahdollisuudet saatolle pääsystä monta pykälää. Saatolle kysymistä piti miettiä etukäteen, muutoin tahtoivat sanat juuttua kurkkuun: "Tarvitsisko neiti mörönsyöttiä?", "Mentäiskö katsomaan haukkuuko teidän koira?" tai "Tulisitko putkelle?" Eräs kaverini väitti aina kysyvänsä ehdollisesti: "Päästäiskö neiti saatolle jos minä kysyisin?" Jossakin vaiheessa pidimme pientä kilpailua. Pisteitä toi saatolle pääsy ja kunnon pusu suulle. Vaikka sainkin pisteitiliani karttumaan, mikään naisten mies en ollut. Kadehdin noita haluttuja tyypejä, jotka tanssivat vain välttämättömän kappaleen ja senkin hitaasti kuin vuosikello. Kuitenkin saaliina oli kaunokainen, joka vaihtui kadehdittavan usein. Menossa oli omituista jännitettä, jota minä en saanut syntymään, vaikka huhkin paljon enemmän. (M35:1941)

Todella suuri osa ennen 1950-lukua syntyneistä kirjoittajista kertoo käyneensä tansseissa. Sekä elokuvien että iskelmämusiikin kuvastot ovat täynnä romanttisen diskurssin merkityksiä (jos toki muutakin). Esimerkiksi kirjoittajien mainitsemat kappaleet Hiekkaa, La Cumparsita ja Balladi Olavinlinnasta ovat kaikki tyyppillisiä romanttisia merkityksiä tuottavia populaarikulttuurin representaatioita. Esimerkiksi Olavi Virran vuonna 1953 sanoittaman ja Metro-tyttöjen kanssa levyttämän kappaleen kuvasto on tuttu tanssilavoilla käyneille kertojille sekä myöhemmillekin sukupolville:

*Hiljaa yössä nyt sävel kaikaa
tähtein vyössä on kummaa taikaa
mieltä kiehtoo sen rytmi kuuma
tulsta liehtoo sen outo huuma
Tieni illoin kun luokses johtaa
tunnen silloin mua onni kohtaa
mulle milloin suot kuumen suudelman?
Hetki tää on meitä varten – nyt käymme tietä onnetarten
sä mulle onnen tuot kun hymyn suot
ja jää huolet unhoon
Hetki tää voi onnen antaa – se minut mukanansa vie
kun kanssas armahain, kuljemme rinnakkain
se meidän onnemme lie.
Hetken ehkä onni kestää, loppua sen ei voi estää
silti siihen aina luotan, kestävyyttä sen mä vuotan
Sua yksin aina jumaloin, sun vuokses kaiken tehdä voin
kun lempes maljan kerran join se huumas mun.*

Jotain tällaisen kulttuurisen tiedon voimasta kertoo se, että minäkin osaan kappaleen sanat ulkomuistista. Toki se kertoo myös musiikkimaustani, harrastuksistani ja jopa työhistoriastani niistä vuosista, jotka vietin tanssilavoilla – tosin 30 vuotta sanoituksen ensimmäisen ilmestymisen jälkeen. Jotain sanoituksen vetovoimasta kertoo myös se, että kappaleen ovat suomeksi levyttäneet useat artistit ja se on kuulunut useana vuonna esimerkiksi tangomarkkinoiden kilpailuohjelmistoon. Kappale kiteyttää rakkaudesta ja rakastumisesta jotain sellaista, joka tuntuu vetoavan aina uusiin sukupolviin. Tämä on yhdenlainen tapa välittää parisuhteita koskevaa kulttuurista tietoa.

Romanttisen diskurssin esiintyminen vaihtelee ikäryhmittäin ja aiheesta riippuen, mutta aivan vanhimmat kirjoittajat käyttävät sitä suhteessa vähemmän kuin nuoremmat. Johtuuko tämä kulttuurin muutoksesta vai elämäkokemuksesta, on vaikea sanoa. Joka tapauksessa on selvää, että romanttisen diskurssin mukaisia merkityksiä on ollut olemassa ainakin niin kauan kuin kirjoitettua historiaa tunnemme. Sen lupaukset ovat ilmeisen houkuttelevia, vaikka esimerkiksi naiselle tarjoutuva rooli lähinnä passiivisena odottajana aktiivisen miessankarin rinnalla ei kuulosta kaikilta osin kovin ajanmukaiselta. Toisaalta ikuisen ja oikean rakkauden palkinto kompensoi naisen uhrautumisen. Lisäksi on todettava, että romanttinen rakkaus on potentiaalisesti tasa-arvoa tuottava tekijä, sillä rakkaudessa kaikki ovat sukupuolesta riippumatta yhtä avuttomia tai voimakkaita. Rakkaus saattaa myös vapauttaa ihmisen arkisesta elämästä ja minästä sekä niihin liittyvistä velvollisuuksista.

Vaikka romanttisen rakkauden lumovoimaa ja esimerkiksi romanttisen viihteen kulutusta on jonkin verran tutkittu, voisi tällä tiellä jatkaa vielä tulevaisuudessakin. Monella kertojalla rakkausdiskurssin ilmeisimmät välittymisen kanavat ovat eniten käytössä samoihin aikoihin kun he kokevat ensirakkauksiaan, eli nuoruudessa. Voidaankin ehkä arvella, että nuoruudessa kulutetut romanttisen diskurssin representaatiot muokkaavat kertojien kuvauksia rakastumisista, jotka tässä aineistossa sijoittuivat lähes poikkeuksetta samaan nuoruuden aikaan. Asiaa voi valaista myös edellä esittämäni Foucault'n huomio, että ihmiset voivat olla erilaisessa suhteessa diskursseihin eri aikoina (Foucault 2005, 43, 258–259). Jatkan seuraavaksi nuorimpaan aineistosta tulkitsemaani merkityskokonaisuuteen, nimittäin populaaritieteelliseen diskurssiin.

2. Populaaritieteellinen diskurssi ja mediavalta

Populaaritieteellinen diskurssi ei ole sinänsä nuori, sillä tiedettä on tehty kauan ja sen parissa muotoillut käsitykset ihmisistä ja siitä maailmasta jossa elämme, ovat osa jokapäiväistä ajatteluamme. Tiede on aina ollut mukana siellä, missä hallintavaltaa on käytetty ja missä subjekteja tuotetaan. Tässä aineistossa ja tämän teeman kohdalla on kuitenkin löydettävissä 1900-luvulle tyypillisiä tieteellisiä ”uutuuksia”, jotka tuottavat merkityksiä esimerkiksi parisuhteiden toimijoista. Ennen kuin esittelen aineistosta lukemiani merkityksiä, kuvailen diskurssin auktoriteettia ja välittymisen kanavia.

Jokaista tutkijaa kiinnostaa (tai pitäisi kiinnostaa) oman työnsä merkitys tiedeyhteisön lisäksi ”ulkona maailmassa”. Itse näen tieteen popularisoimisen koko tiedeyhteisöä koskevana tärkeänä haasteena, sillä vaikka tieto on tärkeää myös tiedon vuoksi, on se vielä tärkeämpää sen vaikuttavuuden vuoksi. Elämäkertojen parisuhdekuvauksissa oli havaittavissa selkeitä populaariksi muuttuneita tieteellisiä teorioita ja väittämiä. Näiden auktoriteetti syntyy sekä tieteen asemasta itsestään että näitä käsityksiä tulkitsevasta ja välittävästä auktoriteetista, mediasta.

Tieteelliseen teoriaan vetoaminen on populaaritieteellisen diskurssin tasolla sama kuin totuuteen vetoaminen. Siinä missä tiedemaailma ja erityisesti humanistiset tieteet painivat tiedon osittaisuuden kanssa, on popularisoitunut tieto kuitenkin varmaa ja totta. Tällä tiedolla on aina selkeästi tekijänsä, tutkijat, jotka joissain harvoissa

tapauksissa ovat myös populaaridiskurssissa mainittuja. Tutkijoiden henkilö ei kuitenkaan ole tärkeä, vaan se totuudellinen tieto, jonka he ovat tuottaneet.

Elämäkertoja kirjoittaneet ihmiset käyttävät joskus populaaritieteellisiä merkityksiä oman itsensä subjektivoinnissa. Auktoriteetti on silloin aina ”tieteellä”. Näitä tieteellisiä totuuksia välitetään medioissa. Media tulee luonnollisesti käyttäneeksi valtaa tehdessään tulkintoja tutkimusten tuloksista ja etenkin tehdessään valintoja sen suhteen, millainen tiede ja tutkimus on välittämisen arvoista. Vaikka media näin laajana yleiskäsitteenä on sumea, kuvaa se tieteellisen tiedon jalkautumisen monia kanavia kuitenkin hyvin ja on hyvä huomata, että myös välittäjällä on auktoriteettia juuri tämän välittäjäasemansa perusteella. Ihmiset hankkivat tietoa myös aivan itse. Seuraava esimerkki on kiinnostavasta elämäkerrasta sikäli, että elämäkerta yhdistää sekä varsinaisen elämäkerran kohteen että sen hänen puolestaan kirjoittaneen naisen kokemuksia keskustelujen muodossa:

Viime keväänä tuli kolmekymmentä vuotta siitä kun alettiin leikkiä kotia. On se niin merkillistä: ensimmäisessä paikassa oli hirveän ahdasta ja tässä vaiheessa, armon vuonna 1993, on tilaa liikaakin, mies pohdiskeli. Lapset ehtivät näissäkin tiloissa elää lähes parikymmentä vuotta (vaimo). Mites te tytöt puoli vuosisataa takaperin pääsitte selville lapsen saamisasioista? Vaikeaa se oli. Äiti kielsi seisomasta peilin edessä ja kaapissa olevaa lääkärikirjaa ei saanut lukea. Nuoren tytön ruumista piti varjella kaiken maailman asioilta. Minä tutkin salaa koulutovereiden kanssa kylmässä saunassa van den Velden kirjoittamia alan opaskirjoja. (M26:1930)

Kertojan viittaama Th. H. van de Velde julkaisi useita avioliittoon, seksuaalisuuteen ja esimerkiksi hedelmällisyyteen liittyviä opaskirjoja, joista on suomeksi saatavilla tällä hetkellä ainoastaan vuonna 1956 uudestaan painettu kirja Täydellinen avioliitto: sen fysiologian ja tekniikan tutkielma. de Velden kirjaan sinänsä menemättä voidaan todeta, että erilaisia ja varsin kirjaviakiakin opaskirjoja samoista aiheista on julkaistu kauan ja julkaistaan edelleen. Osa perustuu tieteelliseen tutkimukseen, mutta eivät suinkaan kaikki. Tietoa etsivä harjaantumaton lukija ei välttämättä tiedä, kumpaan kategoriaan luettu kuuluu, eikä sillä välttämättä ole lukijan kannalta myöskään merkitystä. Jos löydetty tieto vastaa tarpeita, se on helppo omaksua. Niinpä ihmiset hellivät lukemattomia epätieteellisiä väittämiä tosina, joissain yhteyksissä on puhuttu myös arkiuskomuksista, credoista. (Aiheesta enemmän Virtanen 1994.)

Populaaritieteellinen diskurssi määrittelee tässä aineistossa kaikkia parisuhteen kulttuurisen mallin komponentteja: nainen, mies, rakkaus ja seksuaalisuus saavat merkityksiä tämän diskurssin kautta. Lisäksi koko parisuhteen tarkoitus on joissain tapauksissa määritelty tämän diskurssin kautta: aineistossa esiintyvän populaaritieteellisen diskurssin mukaan parisuhteen tarkoitus voi olla psykologisen orientaation mukaisesti henkisen kasvun sija, mahdollisuus tulla omaksi itsekseen tai kasvaa ihmisenä. Biologisesti orientoituneen populaaritieteellisen diskurssin tarjoaman käsityksen mukaan parisuhteen tarkoitus selittyy sillä, että se on suvunjatkamisen mahdollistamisen väline. Suorasanaisten lausumien sijasta tämä tulee sille esimerkiksi parisuhteen käsikirjoituksen huomattavan yksimielisellä esittämisellä: asiaan kuuluu, että edetään tapaamisesta seurustelun kautta avioliittoon, jonka jälkeen saadaan lapsia. Parisuhteen tarkoituksena on palvella ihmisen itsensä toteuttamisen päämääriä tavalla tai toisella, usein naisena ja miehenä.

Aineistossa erittäin selvästi esiin tulevassa populaaritieteellisessä diskurssissa ei kulttuurintutkimuksen tuloksia esiinny, ellei sitten naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon liittyvää keskustelua tulkita sellaiseksi. Sen sijaan luonnontieteiden ja käyttäytymistieteiden eräät väittämät näyttävät lyöneen itsensä läpi. Näiden popularisoituneiden tieteellisten käsitysten selvittäminen olisi mielestäni tähdellistä, ei vähiten siksi, että viimeisen kymmenen vuoden aikana on esimerkiksi evoluutiopsykologian väittämistä (ja väittämien taustalla olevista tutkimuksista) kiistelty ankarasti. Lisäksi on mielenkiintoista, kuinka populaaritieteellisen diskurssin käyttö lisääntyy vanhimmissa kertojista nuorempiin siirryttäessä, vaikka jo vanhimmatkin käyttävät näitä selitystapoja jonkin verran. On niin ikään mielenkiintoista, miten tuonempana käsiteltävän kansanperinteen diskurssi näyttäisi heikentyvän samassa suhteessa kuin populaaritieteellinen diskurssi lisääntyy. Tähän vaikuttaa ensisijaisesti informaation välittymisen kanavien muutos: massamedian ja tiedotusvälineiden valta erilaisten merkitysten välittäjänä on vahvistunut, vaikka suulliset tiedonvälittämisen tavat eivät olekaan todennäköisesti vähentyneet. Lisäksi on huomionarvoista, että vaikka populaaritiede leviää ensikädessä median kautta, sen jälkeen se alkaa elää ihmisten puheessa kansanperinteen tapaan. Viittaukset esimerkiksi naisten ja miesten erilaisiin aivoihin ovat arkipuheessa tavallisia uskomuksia, usein karrikoiduja huumorin sävyttämiä keskustelunaiheita. Joissain tapauksissa näiden keskustelunaiheiden alkuperä on tieteellisissä hypoteeseissa, eikä keskustelun

kannalta ole varsinaisesti väliä sillä, onko väittämiä koskaan todistettu tai ovatko ne tiedeyhteisössä kiistanalaisia. Esimerkiksi eräät evoluutiopsykologiset väittämät sukupuolesta ovat kulttuurintutkimuksen näkökulmasta vähintäänkin keskustelunalaisia. (Ks. esim. Fausto-Sterling 2000.)

Joskus on vaikeaa määritellä, onko kyse populaaritieteellisestä vai kansanperinteen diskurssista, kuten esimerkkielämäkerran seuraavassa esimerkissä, jossa toinen esimerkkinä toimivan elämäkerran mieskirjoittaja kuvailee suuttumustaan löydettyään vaimonsa saamia rakkauskirjeitä:

Vaikka tavallaan ymmärsin, mitä L. sanoi, en pystynyt niitä hyväksymään, vaan tunteeni nousivat vastaan. Kamppailuni jatkui ja vei kauan aikaa. Satoja kertoja minun oli käytävä asia läpi, jotta pystyisin näkemään sen muutoinkin kuin loukatun itsetuntoni kautta. Ja L:ää pidin lujilla: Joutihan hänkin kärsiä, mitäs oli aiheuttanut näin kovia tuskia minulle, viattomalle, kunnon miehelle.

”Viattomalle, niinkös sitä tuli sanottua?” kysyi sisäinen ääni. ”No ei nyt ihan viattomalle, onhan sitä tietysti ollut jotain pientä. Tietäähän sen, kun on paljon reissussa, niin tulee melkein väistämättömiä tilanteita. Ja sitä paitsi pojat on poikia. Enkä varmasti ole pahimpia. Edes viina ei mene minulla muniin, niin kuin monella muulla. Mutta puolustelu ei auttanut. Jos olin oikeudenmukainen, kuten muilta edellytin, silloin tiesin, että minun ei tulisi heittää ensimmäistä kiveä. Havainto kolkutti mieltä, mutta siitä huolimatta kiusasin L:ää pitkään. Kunnes hän hermostui. Sain takaisin tuutin täydeltä... tein johtopäätöksen: Kannatti varoa sanallisia otteluita...(M35:1941)

”Pojat ovat poikia” – ajatus esiintyy kansanperinteen diskurssissa, mutta sen merkityssisältö on lähellä tai jopa sama kuin populaaritieteellisessä diskurssissa: miehet ovat poikia, joilla on erilaiset oikeudet ja velvollisuudet kuin naisille – siitä syystä että he ovat (biologialtaan) miehiä, kuten jo Leea Virtanen aikoinaan kirjoitti (1972, 11).

Ihmisten populaaritieteellisestä diskurssista peräisin olevat käsitykset, kielenkäyttöön ja ajatteluun juurtuneet merkitykset sukupuolista ja sen myötä parisuhteesta ovat jokseenkin kaavamaisia ja ainakin feministiseltä kannalta katsottuna epätoivottavia: aineistossa esiintyvä populaaritieteellinen tapa määritellä naista liittyy juuri sukupuolen määräävään merkitykseen ihmisen käyttäytymiselle. Sukupuolilla katsotaan olevan keskenään hyvin erilaisia taipumuksia: nainen voidaan määritellä joillain tietyillä ominaisuuksilla naiselliseksi – aineistossa tulevat esiin esimerkiksi riippuvaisuus muista ihmisistä (miehestä) ja ikuinen optimismi naisen olemukseen kuuluvina ominaisuuksina. Tyypillistä tälle, kuten muillekin diskursseille on naiseuden kategorian yksipuolinen määrittely. Se, että ihmiset nähdään ylipäätään

toimijoina joiden mielipiteitä ja tekoja selitetään mielensisäisillä liikkeillä tai esim. lapsuudella, olosuhteilla tms. kertoo populaaripsykologisen ihmiskuvan omaksumisesta. Lapsuuden lisäksi voidaan viitata myös geeneihin tai perimään oman itsen selittäjinä, kuten vaikkapa yhden esimerkkielämäkerran aloituksessa, jossa todettiin tarinan alkavan siitä, kun kertojan isovanhemmat tapasivat (s. 95).

Myös äitiys voi saada populaaritieteellisiä merkityksiä: nainen voidaan nähdä biologisena olentona, jolla on tarve lisääntyä. Tämä lisääntymistarve ei liity näissä selityksissä millään tavalla seksuaalisuuteen. Naista voidaan määritellä myös biologisesti hänen hormonitoimintansa perusteella, mutta silloinkaan sävy ei ole seksualisoiva. Sen sijaan äitiys muuttuu seksuaaliseksi silloin, kun naisella on poikalapsia – joista hänen on vaikea luopua oidipaalisista syistä. Äidin roolia perustellaan myös populaaritieteellisellä käsityksellä lapsen parhaasta – jota äidin on tietenkin ensisijaisesti ajateltava ja joita hän luonnostaan, äidin vaiston ohjaamana ajatteleekin. Usein hyvän äidin perustelut ovat kuitenkin esillä muissa diskursseissa. Sen sijaan huono äiti esiintyy populaaritieteellisiä painotuksia sisältävässä seuraavassa esimerkissä:

Oma mieheni on kertonut nuoruudessaan useamman kerran saaneensa arvostelemaa ja hylkivää kohtelua isältään ja monet selkäsauvat lisäksi. Olen ymmärtänyt, ettei hänen äitinsä koskaan uskaltanut nousta puolustamaan poikaansa... millä voi auttaa... tuskinpa millään, hyvät eleetkään eivät riitä, puhumatta ymmärryksestä, jota tarjoaisin joka hetki. (N32:1943)

Kertoja, vaimo, toivoo miehensä palaavan takaisin hänen luokseen ja arvelee yhdeksi miehen masentuneisuuden ja haluttomuuden syyksi tämän lapsuutta. Väkivaltaisen isän sijasta syyllisen viitan saa päälleen äiti, joka ei uskalla puolustaa poikaansa. Äidin vaiston ja muiden naiseen sisään rakennettujen äitiyden myötä heräävien voimien ja tiedon tulisi voida ylittää jopa väkivaltaisen miehen aiheuttaman uhka. Joka tapauksessa on selvää, että vaille rakkautta jäänyt lapsi ei osaa aikuisenakaan rakastaa – populaaritieteellisen merkityskokonaisuuden mukaan.

Populaaritieteellisiä merkityksiä pidetään jotakuinkin itsestään selvinä totuuksina maailmasta, ne ovat kertojien mielipiteitä ja käsityksiä siitä, millainen maailma ja tässä tapauksessa nainen on. On mielenkiintoista huomata, että populaaritieteelliset selitykset naisen merkityksen määrittelemisessä ilmestyvät kirjoituksiin vasta 1940-

luvulla syntyneiden kirjoittajien kuvauksissa ja eniten sitä käyttävät nuorimmat, 1960-luvulla syntyneet kirjoittajat.

Myös miestä määritellään paljon populaaritieteellisen diskurssin kautta. Tässä merkityskokonaisuudessa mies nähdään ensisijaisesti biologisena ja biologiansa determinoimana toimijana. Lyhyesti sanottuna on kyse miehen seksuaalisen viettämisen voimakkuudesta ja hallitsemattomuudesta (”pojat ovat poikia”). Tällaiseen merkityssysteemiin kuuluu myös ajatus vahvasta uroksesta, jolla on luontainen auktoriteetti ja halu alistaa heikommat urokset ja naaraat. Toisaalta populaari-psykologinen diskurssi voi määritellä myös miestä henkisenä olentona, sisäisten kamppailujen tyyssijana. Tällöin mieskin voidaan nähdä monipuolisena ja tuntevana toimijana, kehittyvänä ihmisolentona, jonka miehisen kuoren sisällä voi asua vaikkapa pieni lapsi, mutta joka voi kehittyessään omaksua aikuisen miehen ja isän vastuullisen roolin. ”Kypsä mies osaa rakastaa” totesi yksi nuorimmista naisvastaajista (N 49: 1961) ja selittää samalla kulttuurissa yleisiä vanhemman miehen ja nuoren naisen välille solmittavia liittoja. Tällaiselle miehelle myös omat lapset ja isyys voivat tai ovat voineet olla tärkeitä minuuden rakentamisen välineitä.

Paljon iloa saimme pojista... Aika riensi nopeasti ja jokainen päivä oli täynnä askareita, ideoita ja uusia puuhia... Vaikka teimme paljon asioita yhdessä ja vietimme oikeaa perhelämää, silti minulle jäi tunne, etten läheskään aina ollut henkisesti läsnä perheemme keskellä. Vaikka muistan lukuisia onnellisia tuokioita, silti tunnen, etten käyttänyt aikaani oikein. En käsittänyt, että onni on jokapäiväisissä pienissä asioissa, enkä ymmärtänyt olla noista päivistä kiitollinen. Kuinka pian olivat menneet nuo kirkkaat päivät, jolloin poikani olivat vielä pieniä ja eniten tarvitsivat isää... vaan minua kiinnostivat urakat ja asiakkaat... Olen myöhemmin surrut näitä menetettyjä vuosia... Tämä oli hinta, jonka jouduin liian kiihkeistä työvuosistani maksamaan...(M35:1941)

Populaaritieteellinen diskurssi vilahtelee esimerkeissä useimmiten ilman selkeitä viittauksia, mutta tutkijarefleksivisyyden kautta olen nimennyt ja tunnistanut tällaisia väittämiä sellaisiksi. Osittain hapuilevat havainnot aiheesta vaativat lisätutkimusta, jollaista toivon pääseväni jatkossa tekemään. Tieteellisten käsitysten muuttuminen populaaritieteellisiksi tapahtuu pitkälti median kautta, joskus äärimmäisen karrikoiduissa ja viihteellistetyissä muodoissa – mutta evoluutiopuhetta löytyy myös esimerkiksi kirjallisuudesta ⁴⁵. Miehen määrittelyssä populaaritieteellinen diskurssi

---

⁴⁵ Englantilaisista kirjallisuutta tutkiva Venla Oikonen esimerkiksi tarkastelee tekeillä olevassa väitöskirjassaan sitä, miten kulttuurinen ymmärrys ammentaa muodikkaista evoluutiopsykologisista

nousee esiin jo joillain vanhimmillä kirjoittajilla, ja se on löydettävissä kaikkien ikäluokkien kertojilla.

Rakkauden komponentin kohdalla populaaritieteelliseksi nimeämiäni merkityksiä löytyy vasta 1940-luvulta syntyneiltä kertojilta, mutta sen jälkeen sille ei loppua näykään. Tunnistan kirjoituksista esimerkiksi parisuhdeoppaiden tarjoamia neuvoja ja käsityksiä rakkaussuhteesta, vaikka kirjoittajista kukaan ei kerro lukeneensa näitä oppaita. Tällaisia ideoita esitellään runsaasti myös naistenlehdissä, usein erilaisten leikkimielisten testien kautta.

Tämä rakastumisen aika oli alitajuntani vastaus elämäni toivottomuuteen ja pelasti mielenterveyteni. Elin niin totaalissa rakkaudettomuudessa. Nyt tunsin olevani nainen. Ensimmäinen ja viimeinen mies elämässäni, jonka tummat silmäterät laajenivat kun hän katsoi minua ruokalan pöydän yli. Tunsin olevani nainen. Näin kummallisia unia ja tunsin, että kaikki elämässä oli käynyt jollakin tavalla solidimmaksi. Luulin välillämme virtaavan jonkin kemiallisen virtauksen. Ehkä kyseessä oli minun kohdallani vain 40-villitys. Ei sillä ole merkitystä, sillä löysin jälleen jotain uutta itsestäni, ryhdyin katselemaan uraani ja opiskeluaani jälleen omin silmin. Sain lisää itsekunnioitusta kun minua kunnioitti mies, joka oli pelkkää aivoa, ja jossa kaikki ihailemani ominaisuudet yhdistyivät. (N30: 1943)

Populaaritieteellinen diskurssi selittää myös heteroseksuaalisuuden komponenttia, erityisesti erilaisten biologispohjaisten väittämien kautta. Nämä käsitykset koskevat ensisijaisesti miehen seksuaalisuutta, kuten mainittu. Biologian voiman korostaminen vähentää samalla miehen vastuuta – mies ei voi itselleen mitään, mikä on tämän selitystavan mukaisesti ymmärrettävää. Toinen selitys miehen vaeltavalle seksuaalisuudelle voidaan löytää populaaripsykologisista selityksistä, esimerkiksi lapsuuden kokemuksista johtuvana käyttäytymismallina – vaikkapa äidin sylin etsimisenä:

Mietin mikä minä oikeastaan olen? Olenko aina vietävissä kun joku sitä vaan haluaa? Mitä olen hakenut näistä suhteista, rakkauttako, sitä rakkautta, jota vain oma äiti voi antaa? (M32:1941)

Myös naisen seksuaalisuus näyttäytyy luonnonvoimana – mutta naista ei ohjaa miehen tavoin seksuaalisuus sinänsä, vaan halu lisääntyä. Tällaisesta asetelmasta käsin sukupuoli-suhteet näyttävät väistämättä epäsuhtaisilta – mies haluaa seksiä,

nainen lapsia ja varakkaan uroksen hoivaamaan pesuetta.⁴⁶ Tältä pohjalta syntyneet parisuhteet eivät voi kestää, sillä miehen seksuaalinen kiinnostus lopahtaa ennen pitkää, samoin kuin lisääntymisviettinsä toteuttaneen naisen. Yleisen puheen tasolla naisen vietin lopahtaminen tosin esiintyy vain kysymyksenä naisen haluttomuudesta, jonka arvellaan johtuvan naisten vähäisemmästä seksuaalisesta halusta, joka ei edes ole puhdasta seksuaalista halua sinänsä – vaan kuten jo mainittu, halua lisääntyä.

Toisaalta populaaripsykologisessa keskustelussa toistetaan naisten ja miesten erilaisuuden olevan myös henkistä, minkä johdosta näiden kahden liitto on aina vaikea, työtä ja tasapainottelua vaativa projekti. Myös populaaritieteellinen diskurssi kannustaa yksiavioisuuteen, sillä sukupuolinen kanssakäyminen muiden kuin oman kumppanin kanssa aiheuttaa helposti ongelmia, siis lisää työtä parisuhteelle. Seksuaalisuuden kuvauksissa populaaritieteellinen diskurssi on kolmanneksi käytetyin merkityksellistämisen tapa, joka esiintyy kaikilla muilla ikäryhmillä, paitsi vanhimmillä ja nuorimmilla kertojilla. Eniten sitä löytyy 1940-luvulla syntyneiden kertojien kirjoituksista. Seuraavaksi siirryn vielä tiedettäkin korkeamman auktoriteetin pariin kristilliseen diskurssiin.

3. Kristillinen diskurssi – Jumalan ja hänen maanpäällisten edustajiensa valta

Kristillisen merkityskentän olemassaolon ei pitäisi olla yllätys suomalaisen kulttuurin tutkijalle. Jostain syystä se kuitenkin yllätti minut, vaikka olin jo tätä ennen varsin tietoinen siitä, miten voimakas vaikutus kristillisellä uskolla ja kirkkoilla suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa on. Viime vuosien julkisissa keskusteluissa on puhuttu pääasiassa siitä, miten sekularisaatio valtaa alaa ja miten erityisesti evankelisluterilainen kirkko menettää kannattajiaan. Ehkä tällaisista syistä ja oman elämänpiirini kokemuksista johtuen olin kuvitellut, että kristilliset vakaumukset ja merkitykset kuuluvat ensisijaisesti vanhojen ihmisten elämään. Elämäkertaineistojen lukeminen kuitenkin todisti, että kristillinen vakaumus ei ole iästä kiinni, vaan että 2000 vuoden takainen sanoma ja sen ympärille hitaasti kehittyneet instituutiot paikallisine variaatioineen ovat edelleen voimissaan.

---

⁴⁶ Tätä nimenomaista ajatusta on taas viime aikoina tarjoiltu tieteen viittaan verhottuna Henry Laasasen toimesta. Hänen mielipiteitään ovat välittäneet ja tehneet näkyväksi useat tiedotusvälineet näiden käsitellessä Laasasen teosta Naisten seksuaalinen valta.

Hääjuhlista on jäänyt miellyttävä muistikuva. Kun menin noutamaan morsianta vihkiäisiin, oli hän kuvankaunis valkoisessa morsiuspuvussaan. Hänelle ojentamani morsiusvihko sopi hyvin hänelle. Itse olin lainavaatteissa. Asunani oli hyvän lapsuuskotini perheystävän shaketti, mikä sopi ylleni mainiosti. Häissä oli läsnä melkoinen joukko, mikä koostui lähinnä vain lähiomaisista. Kuultiin monta puhetta ja musiikkia paljon – onhan vaimoni suku tunnettuja musikaalisista lahjoistaan. Muistan, että hääseurat alkoivat ehdottamallani virrellä ”Herran käskyt silmiämme, sydäntämme kirkkahasti valistaa...” Virsiä sekä hengellisiä lauluja laulettiin. (M18:1923)

Juuri tämä kertoja on myös ammatiltaan pappi, joten hänen suhteensa kristilliseen diskurssiin on todennäköisesti läheisempi kuin monella muulla kertojalla. Kuitenkin kaikki muutkin kertojat, jotka ovat avioituneet, ovat menneet vihille kirkossa.

Kertojan mainitsema virsi on virsikirjassa numerolla 459 ja nimeltään Taivaat kaikki valtiaansa. Se kuuluu Jumalan luomistyötä ylistäviin virsiin ja sen on alun perin sanoittanut J.L. Runeberg vuonna 1857. Vuotta myöhemmin sen suomensi Knut Legat Lindström ja virsikirjaan se otettiin vuonna 1886. Virsi ei käsittele parisuhdetta tai sen osatekijöitä, mutta kehottaa tutkailemaan Luojan luomistekoja, kertojan viittaamassa säkeessä näin: *Herran käskyt silmiämme, sydäntämme valaisevat kirkkaina. Herran pelko puhtaimpana, kalliimpana pysyy kultaa puhtainta.* Virren alkuperäisessä sanoituksessa siihen on kuulunut myös kaksi säkeistöä auringosta, jota on verrattu sulhaseen: *”Niin kuin ylkä, iloisesti, / riemuisesti / päivän kirkas kuningas / käypi ylös siintävälle / vahvuudelle, / ain’ on yhtä loistokas.”* Sanoitusta on aikojen saatossa muutettu mm. siksi, että siinä esiintyy virheellinen käsitys auringon ja maapallon suhteesta: aurinko kiertää maata ja painuu illalla lepäämään. Mielenkiintoista kyllä, suomenruotsalaisessa virsikirjassa Runebergin runo on jätetty alkuperäiseen asuun.⁴⁷ Virren tekstien muuttaminen on mahdollinen esimerkki siitä, miten tieteellinen diskurssi on vaikuttanut kristillisen diskurssin tapoihin puhua maailmasta. Ja vaikka virressä ei enää ihastella aurinkoa, joka on yhtä ihana, vahva ja loistokas kuin sulhanen, viittaa luomistyön ihaileminen aina potentiaalisesti myös miehen ja naisen luomisen erilaisiin painotuksiin.

Kirjoittajien mainitsemat virret ovat yksi johtolanka siihen, miten kristillisen diskurssin merkitykset voivat välittyä ja millaisia merkitykset ovat. Pääasiassa

---

⁴⁷ <http://evl.fi/virsikirja.nsf/pudotusvalikko/459?OpenDocument> sekä <http://evl.fi/virsikirja.nsf/63fe9e50813fe1d6c2256e570039fa80/0e9e14f463672d1ac2256ffe003d6883?OpenDocument>

kristillinen diskurssi on välittynyt tutkijarefleksiivisen lukemisen kautta sekä virsien lisäksi muista intertekstuaalisista linkeistä, jotka olen kirjoituksista havainnut. Tulkintani mukaan diskurssin voi tavoittaa elämäkerroissa esitettyinä lainoina uskonnollisesta kirjallisuudesta ja lauluista. Tämän lisäksi elämäkerroissa kuvataan hetkiä, joissa uskonnollista perinnettä on välitetty lukemalla Raamattua ääneen kotona, tai viitataan sananparsiin, joiden alkuperä on Raamatusta. Muutamassa kirjoituksessa myös muistellaan vihkikaavaa ja muistutankin lukijaa, että lähes kaikki kertojat ovat käyneet vihillä. Jokunen kirjoittaja kertoo henkilökohtaisesta uskosta ja jotkut ovat olleet myös mukana kirkon päättävissä elimissä, kuten kirkkovaltuustossa. Näiden linkkien lisäksi hyvin moni kertoja mainitsee käyneensä rippikoulun. Tämän lisäksi tiedämme, että kaikille on opetettu uskontoa jo ennen rippikoulua, sillä uskonto kuuluu koulujen opetusohjelmaan edelleen. Kristillinen kulttuuri vaikuttaa kaikissa tomissamme, oli se ääneen lausuttua tai ei. Samoin kuin kaikki muutkin diskurssit, myös tämä on tutkijan tulkinta tässä spesifissä kontekstissa. Käytännössä yhdestä kristillisestä diskurssista ei voida puhua, sillä käsityksiä kristillisyydestä on yhtä monta kuin kristittyäkin.

Kristillisen diskurssin mekaniikan luonne on äärimmäisen mielenkiintoinen. Institutionaalisista muodoistaan huolimatta sen merkitys kulttuurissa voi olla vaikeasti hahmotettava sen vuoksi, että sen tarjoamat merkitykset ovat niin syvällä ja kaikkialla, että ne ovat usein läpinäkyviä. Tässä työssä ja näillä elämäkertojen lukemisen välineillä se kuitenkin hahmottui mielestäni selkeästi (joskin osittaisesti). Diskurssin ilmeisin ja ylin auktoriteetti on tietenkin Jumala, joka on sama asia kuin totuus. Myös Jumalan sana, Raamattu, on keskeinen auktoriteetin ja tiedon lähde. Aika paljon hallintavaltaa voivat käyttää myös Jumalan sanan asiantuntijat, erityisesti papit. Muitakin sanan hallitsijoita ja auktoriteetteja on erilaisten ei-kirkollisten uskonnollisten yhteisöjen parissa.

Näiden nimettyjen ja ilmeisten auktoriteettien lisäksi on jokaisella ihmisellä itsellään mahdollisuus tähän jumalalliseen valtaan: henkilökohtainen usko tai jopa yksistään kristinuskon pyhien tekstien tunteminen on potentiaalinen vallan käytön mahdollisuus. Sen lisäksi, että ihminen subjektivoi itsensä, hänellä on potentiaalista valtaa hallita muita subjekteja vaikkapa Raamattua siteeraamalla. Luterilaisen uskonnon periaatteisiin kuuluu jokaisen suora henkilökohtainen suhde Jumalaan, joka

on omiaan tuottamaan valtaa myös uskovan omiin käsiin. Tämä periaate on hyvin lähellä perinteen diskurssin saavutettavuuden periaatetta ja myös kristillisen diskurssin välittymisen kanavat ovat kirjallisen ohella usein suullisia.

Kristillisen diskurssin tarjoamat merkitykset osallistuvat keskusteluun parisuhteesta ja sen komponenteista omilla tavoillaan myös tämän aineiston puitteissa. Se määrittelee kaikkia parisuhteen komponentteja: esimerkiksi naisen ja miehen roolit ja ominaisuudet tulevat selkeästi määritellyiksi. Rakkauden tunne ja parisuhteen tarkoitus määritellään myös. Kristillisen diskurssin mukaan ihmiskunta (ja jopa eläimet arkissa) järjestyy pareiksi, joilla on omat oikeudet ja velvollisuutensa.

Kristillisen diskurssin käyttö on yleisintä vanhimmilla kirjoittajilla, naisilla ehkä hieman enemmän kuin miehillä – mutta se on kuitenkin esillä kaikissa ikäryhmissä tasaisesti. Kristillisen diskurssin naisen merkityksiä määrittelevässä kokonaisuudessa on juonne, joka korostaa naisen seksuaalisuuden kontrollointia. Tämä ei ole ainoa parisuhteessa toimivaan naiseen liittyvä merkitys, mutta tulkintani mukaan vaatimukset naisen moraalin suhteen ovat erityisen selvästi esillä. Onkin mielenkiintoista seurata, miten eri vuosikymmenillä syntyneet kertojat käyttävät kristillisen diskurssin määrittelyjä, toiset alkuperäisiin lähteisiin kuteen Raamattuun vedoten – mutta toiset ilman ilmeistä käsitystä tästä viittaussuhteesta.

Työn Metodi-luvussa esittelemässäni elämäkerrassa kertoja on kokenut oman ulkonäkönsä aiheuttaneen paheksuntaa. Samalla kertoja selvittää omaa suhdettaan Jumalaan ja toteaa, miten erilaisia käsityksiä Jumalasta voi olla:

Meitä kehoitettiin käymään joka pyhä kirkossa. Alkuaikana minä kävin siellä. Mutta sen ajan herännäispapit saarnasivat ankaraa tuomiota synnin seurauksille. Sillä kaikki oli syntiä, hiuksien kiharat, punaiset asusteet, iloinen nauru ym. Tuota tyyliä oli isäni Jumala. Se Jumala jota pidin äitini Jumalana, oli paljon lempeämpi ja anteeksi antavampi. Tuosta Jumalasta äitini puhui paljon. Sen jumalan puoleen saattoi kääntyä suruissaan ja murheissaan, ilman hirvittävää tuomion pelkoa ja joka auttoi tällaista tavallista ihmistä kaikissa elämän vaiheissa. Hän oli minun Jumalani silloin ja nyt. (N11:1913)

Toinen kristillisen diskurssin naista koskeva määrittely kohdistuu naisen rooliin vaimona ja äitinä. Vaimona naisen tehtävä on kestää kaikki elämän vaikeudet ja antaa anteeksi, vaikkapa sitten väkivaltaisen aviomiehen käytös. Hyvä aviovaimo ja/tai

emäntä on nöyrä ja ahkera työntekijä ja kristitty, joka turvaa Jumalan, eikä esimerkiksi yhteiskunnan apuun. Vaimo on miehensä kumppani, joskin alisteinen miehen määräysvallalle (miehen pitäisi kylläkin kunnioittaa vaimoaan). On kuitenkin todettava, että yhden informantin määritelmä kunnan naisesta on sama kuin kunnan kristitystä – eikä kumpikaan korosta sukupuolen merkitystä. Kristinuskossa onkin nähty potentiaalinen sukupuolettomuuden mahdollisuus (Aarnipuu 2006, 77).

Nainen on kristillisen diskurssin mukaan sielullinen olento – joskin sielun liikkeet useimmiten merkityksellistyvät populaaritieteellisen diskurssin kautta. Joka tapauksessa, sielullisen on vältettävä tekemästä syntiä – esimerkiksi eroamalla miehestään.

Se oli kahden naisen, saman miehen naisen, vaimon ja huoran, käpylaudan ja elämänkumppanin kohtaaminen. Se oli todellinen kohtaaminen, anteeksianto ja – pyyntö. Kaksi naista, kaksi elämäntaloutta, koko naissukukunta. ”Ei jaa, laulakaa, lunastetut olemme, synnin kahlehista.” (N22:1934)

Naisen äitiys on kristillisen diskurssin mukaan vähintäänkin luonnollinen asia, jos ei suorastaan naisen tehtävä. Äidin tulee olla myös kärsivällinen ja käytökseltään nuhteeton. Vaikka lisääntyminen velvoittaa erityisesti naista, jonkinlainen kohtuus sukupuolielämässä ja muussakin käytöksessä on suotavaa. Luterilainen pidättyväisyys koskee molempia sukupuolia, mutta ehkä sittenkin vielä vähän enemmän naisia.

Miehen kohdalla kristillinen diskurssi tarjoaa ihanteellisen miehen määrittelyä kaikille kristityille sopivilla ominaisuuksilla, avuliaisuudella ja tasapuolisuudella. Tasapuolisuus tarkoittaa miesten kohdalla usein oman ylemmän aseman tiedostamaa velvoitetta kohdella esimerkiksi oman perheen jäseniä hyvin, sillä mies on luonnollinen perheen pää: hänen tulee olla lastensa kunnioittava isä ja vaimonsa palvelema mies. Hyvä mies pysyy luonnollisesti kohtuudessa, eikä käytä alkoholia. Kohtuuden vaatimus ulottuu myös seksuaalisuuteen niin, että sen tulee rajoittaa avioparien keskinäiseen toimintaan. Avioliiton ulkopuolinen seksuaalisuus on syntiä. Aviomiehen rooli on kristillisen diskurssin mukaan miehelle tärkeä asia, mahdollisuus toteuttaa korkeimman määräämää tehtävää alkuperäisenä Jumalan kuvana. Toinen esimerkkielämäkertojen miehistä on kokenut, miten eronneeseen mieheen saatetaan

suhtautua, joskin hän kertomuksellaan todistaa, että ihminen voi myös parantaa tapansa.

Kylä jossa työpaikkani oli ja josta nykyisen vaimoni tapasin oli sisäänlämpiävä, siellä oli jos jonkinlaista moraalinvartijaa... Meidän seurustelua nykyisen vaimon kanssa paheksuttiin. Kun kuljin kylän raitilla minua jopa osoitettiin sormella että siinä menee mies joka on perheensä jättänyt. Minua halveksuttiin, pilkattiin ja piruiltiin aina kun vain heillä siihen oli mahdollisuus, olin loinen joka saastutti ah niin hyveellisen kylän maineen... Kaikista varoituksista huolimatta meidät vihittiin ja olemme olleet naimisissa 34 vuotta. Meillä on neljä lasta joilla on oma perhe ja neljä lasten lasta. (M24:1931)

Rakkauden komponentin kohdalla kristillisellä diskurssilla on painava sanansa sanottavana. Kristinuskon diskurssi määrittelee eettisesti oikeanlaista rakkautta. Naisen ja miehen välisessä suhteessa, kuten lähimmäisenrakkaudessa muutenkin, on kyse Jumalan asettamasta luonnollisesta ja oikeasta tavasta elää ja olla. Ihmisen paikka maailmankaikkeudessa määrittäyty paikaksi parisuhteessa, jossa pysyminen on ihmisen elämän päämäärä. Kristillinen aviorakkaus perustuu keskinäiseen kunnioitukseen ja kiintymykseen, rakkauteen, joka voittaa arjen esteet. Kristinuskon diskurssiin liittämäni rakkauden merkitykset olivat esillä kaikkien vuosikymmenten kertojien esimerkeissä.

Elämä on merkillistä. Pieneksi ja kuihtuneeksi meni hän viimeisinä vuosinaan, tuo mies (nimi poistettu), kerran niin sievä, voimakas ja puoleensavetävä, silloin kun yhteistä onneamme rakensimme. Jospa se silloin oli kahden ihmisen välistä rakkautta. Vuosikymmenet antoi sille uuden nimen, lähimmäisen rakkaus. Jos kaksi ihmistä onnistuisi läpi elämänsä viettämään yhteistä harmonista elämää, tarvitseeko sen olla rakkautta, eikö se voisi olla vain tottumista. Rakkaus on niin suurta, tuota sanaa paljossa väärin käytetään ja niin voi käydä kuluneeksi fraasiksi. En kiellä, etteikö puhdasta, tosi jaloa rakkautta voi esiintyä, rakkautta joka kestää vain hetken kuoleman puuttuessa siihen. Valoisin puhdas rakkaus kestää vain yhden sunnuntain, ei se arkea kestä. Ei hiottu jalokivikään soraan sortumista siedä, ei, fasetit himmenee himmenemistään. (N15:1922)

Seksuaalisuuden merkitykset näyttäisivät määrittävän tässä aineistossa eniten juuri kristillisen diskurssin kautta. Kaiken ikäiset kirjoittajat 1910-luvulla syntyneitä lukuun ottamatta hyödyntävät kristinuskon diskurssin mukaisia merkityksenantoja kirjoittaessaan seksuaalisuudesta. Eniten tätä merkityskokonaisuutta löytyy 1920–1940-luvuilla syntyneillä kertojilla. Kristinuskon diskurssi näyttää kehottavan ihmisiä kohtuuden omaksuvaan subjektipositioon. Tässä kohtuuteen kehottaa ylimmän auktoriteetin toive.

Kristillinen diskurssi ei ole esimerkeissä seksuaalikielteen, mutta seksuaalisuutta tulee kontrolloida. Miehen tulee pidättäytyä sukupuolisuhteista muiden kuin aviovaimonsa kanssa, koska avioliitto on pyhä. Naisen seksuaalisuus sen sijaan edustaa kaaoksen voimia ja tulee ehdottomasti valjastaa vain avioliittoon ja reproduktioon. Kristillisen diskurssin mukaan parisuhteen tehtävänä on täyttää Jumalan käsky pariutumisesta ja maan täyttämisestä. Lisääntyminen on parisuhteen varsinainen päämäärä ja tarkoitus. Lisääntymisvelvoite koskee erityisesti naisia.

4. Kansanperinteen diskurssi ja kokemuksen auktoriteetti

Perinteen moninaisuudesta ja lukemattomista sisäisistä erottelun mahdollisuuksista huolimatta olen päätenyt määrittelemään myös kansanperinteen diskurssin yhdeksi merkityskokonaisuudeksi. Tätä ajatusta tukee paitsi perinteen välittymisen luonne, erityisesti perinteen suhde totuuteen ja sen tuomaan auktoriteettiin.

Käytännössä kansanperinteen diskurssi on hahmottunut elämäkertateksteistä monella tavalla: ensinnäkin elämäkertoissa hyödynnetään lukuisia kiteytyneitä perinteenlajeja, sananlaskuja, anekdootteja, kronikaatteja, vitsejä, memoraatteja jne. Elämäkerrat ovat itse eräänlaista kaavamaisista kirjoitettua henkilökohtaista kerrontaa, joissa määritellään kertojan suhdetta hyvään elämään. Kertojat ovat perinteen käyttäjinä ja tuottajina itse omaa subjektiviteettiaan tuottavia perinteen auktoriteetteja. Tämän lisäksi teksteistä erottuu selkeästi muita auktoriteetteja, joiden puheet ovat perinteen vallalla kyllästettyjä ja joilla on tarkoitus säädellä kertojan tai jonkun muun käytöstä. Tyypillisin perinteen auktoriteetti on äiti, isä tai mummo, joiden (pääasiassa) suullisia ilmauksia muistellaan, kommentoidaan tai toistellaan. Myös muut sukulaiset, mutta joskus kuka hyvänsä voi omaksua tai ainakin yrittää ottaa itselleen perinteen auktoriteetin viitan ylle. Perinne on potentiaalisesti tasa-arvoa tuottava tai siihen mahdollisuuksia antava diskurssi, sillä ”kaikki” oppivat esimerkiksi oman perheensä perinteen hallitsijoiksi. Jopa lapsilla on mahdollisuus jonkinasteiseen vallankäyttöön perinnekurssin kontekstissa. Kaikki tämä johtuu perinteen ”totuudellisuudesta”. Perinteen diskurssi vetoaa ammoisiin aikoihin, ikiaikaisiin totuuksiin ja koettuun, hyväksi havaittuun perimätietoon, jonka auktoriteettia tai totuutta on vaikea kiistää. Esimerkiksi sanonnan ’kaksin aina kaunihimpi’ kiistäminen on vaikeaa, koska sanaparsi on totuudellisuudessaan järkkymätön. Tällaista ”tietoa” ei horjuta mikään,

kuten esim. tutkimustieto siitä, että avioerojen määrä on kasvussa. Myös seuraavassa esimerkissä esiintyy jaettua kulttuurista tietoa kiteytyneen perinteen muodossa:

Jälleen siirtotyömaalle: Työmaa ja kämppä sijaitsivat ihan kylän pinnassa, joten meillä syntyi kansakäymistä kylän nuorison kanssa. Seurustelin ensin yhden nuoren tytön kanssa, mutta tapojeni mukaan yrittelin myös muita tyttöjä. Saattelin myös yhtä kokkina olevaa tyttöä. Lopuksi kävi niin, ettei minulla ollut tyttökaveria lainkaan. Millainen se ahneen loppu taas olikaan? (M40:1950)

Ahneus on pahasta kristillisessä diskurssissa, mutta sen vaaroista varoittaa myös kansanperinne. Ahnehtiminen ei ole sopivaa yleensä ottaen, eikä myöskään parisuhteissa: liian monen kanssa vehtaava voi jäädäkin kokonaan ilman. Perinteen diskurssin totuudet ovat usein vanhoja ja ehkä monesta muusta näkökulmasta katsottuna vanhentuneita. Toisaalta, koska perinne elää, myös uusia totuuksia syntyy jatkuvasti. Koska ne syntyvät mekanismilla, joka ei vaadi perustelua, ovat uudetkin totuudet yhtä tosia kuin vanhat. Kansanperinteen diskurssilla on hyvin läheinen suhde moneen muuhun diskurssiin ja olisikin todella kiinnostavaa päästä jatkossa tutkimaan esimerkiksi lyhyen suomalaisen kirjallisen kulttuurin ja suullisen perinteen yhteyksiä sekä vanhoissa perinneaineistoissa että uudemmissa, kirjoitetun perinteen ilmauksissa.

Kansanperinteen diskurssin mukaan parisuhteen tarkoituksena on rakentaa yhteinen koti – jossa myös seuraava sukupolvi voi kasvaa. Kodin merkitys on aineellinen ja henkinen: aineellisella puolella se takaa (perinteisen työnjaon mukaisen) toimeentulon, henkisellä jonkinlaista tukea kumppanilta. Kansanperinteen diskurssi määrittelee parisuhdetta sen kaikkien komponenttien kautta: naisen ja miehen toivottavat ominaisuudet ja roolit tulevat selkeästi määritellyiksi, samoin kuin näihin kuuluvat tehtävät. Rakkauden tunne ja seksuaalisuus saavat myös merkityksiä tämän diskurssin kautta ja tietyin välittymisen kanavin.

Kansanperinteen diskurssi määrittelee naista monella tavalla. 1900-luvun alussa syntyneiden kertojien kirjoituksissa kansanperinteen diskurssi määrittelee ainakin kelpo vaimon ominaisuuksia. Sellaisia ovat näppäryys, taloudellisuus ja eri roolien suvereeni hallinta, joita miehen tulee kunnioittaa. Vaimon rooli on tavoittelemisen arvoinen esimerkiksi naimattoman naisen osaan verrattuna. Lisäksi kansanperinne määrittelee naisten ja miesten työnjaon hyvin selvästi: nainen hoitaa sisätyöt (kodin ja

lapset), mies ulkopuolisessa maailmassa tapahtuvat asiat. Esimerkkielämäkerrasta yhdessä asiaa valaistaan miehen näkökulmasta näin:

Kyllä minä sen tiesin että minun olisi muutettava asennettani ja pyydettyä anteeksi käyttäytymistäni eihän H. yksin ole syyllinen riitelyymme. Myöskin H:n on muututtava, ajatus tai oikeastaan vaatimus että minä passaan ja teen kaikki työt huushollissa hän vain lukee ja hoitaa tyttöä. Se ei käy minä olen oppinut pienestä pitäen että tupatyöt kuuluvat naiselle, on suorastaan ihmisarvoa alentavaa että mies tekee naisten töitä. Lepsu se on sellainen mies ja saa naurunalaiseksi miehiset miehet. Riitaa oli myöskin rahankäytöstä...(M24:1931)

Vaikka perinteen kautta välittyy kuva kahden ihmisen välttämättömästä työpanoksesta yhteisen hyvinvoinnin turvaamiseksi, on miehen työllä kuitenkin suurempi taloudellinen merkitys ja miehellä sen vuoksi enemmän oikeuksia. Naisella on sitäkin enemmän velvollisuuksia: perinteen mukainen emäntä hoitaa kaikki työnsä nurkumatta ja miehensäkin työt, jos niikseen tulee. Lisäksi kunnon emäntä hoitaa myös miehensä, mikäli tämä ei pysty huolehtimaan itsestään. Kansanperinteen diskurssi määrittelee naista myös suhteessa sukuun, lähinnä tyttärenä tai naituna tyttärenä eli miniänä ja tietenkin vaimona sekä äitinä. Kansanperinteen diskurssi on kolmanneksi käytetyin naiseuden merkityksellistämisen tapa, jonka esiintyminen on runsainta vanhimmassa ikäluokassa, mutta josta löytyy esimerkkejä kaikilta ikäryhmiltä.

Kansanperinteen diskurssi määrittelee miehen tehtäviä "renkinä tai isäntänä". Mieheys näyttäytyy oikeuksina perheen sisäiseen vallankäyttöön, esimerkiksi taloudellisista asioista päättämiseen. Toisaalta "ulkona maailmassa" toimivalla miehellä on velvollisuus huolehtia "sisällä kotona" olevista vaimosta ja lapsesta. Kansanperinteen diskurssi huomioi myös miesten keskenään eriarvoisen aseman (renki/isäntä). Kansanperinteen määrittelemä ihannemies on hyvä työmies, ahkera ja taitava, voimakas ja väsymätön. Miesten työt on selkeästi eroteltu naisten töistä ja oikea miehen työ on ruumiillista. Erittäin tärkeää työnteon kannalta on miehen raittius: perinteen diskurssi varoittaakin juomareista useaan otteeseen. Juoppo ei pysty töihin, tuhlaa kaikki rahat, eikä siis pysty huolehtimaan perheestään. Tuhlaavaisuus on jo sinällään epätoivottava piirre miehellä, jonka tulisi pysyä kohtuudessa. Muita kunnollisen miehen määritteitä (raittiuuden ja kohtuuden lisäksi) ovat vastuullinen käytös seksuaalisuuden kentällä. Seksuaalisuus sinänsä on luonnollista eikä

tuomittavaa, mutta miehen tulee käyttäytyä korrektisti naisia kohtaan ja tarpeen tullen kantaa vastuu esimerkiksi lapsen saattamisesta maailmaan.

Toinen miespuolisista alussa esittelemistäni esimerkkielämäkerran kirjoittajista, vuonna 1931 syntynyt mies esimerkiksi meni naimisiin saatettuaan naisen raskaaksi. Avioliitto oli kuitenkin hänen sanojaan lainaten ”tuhoon tuomittu”. Yhteinen lapsi ja koti eivät riittäneet elämän aineksiksi. Sopivaisuussääntöjä uhmaten mies jättää perheensä. Hän onnistuu kuitenkin myöhemmässä elämässään elämään avioliitossa ja kasvattamaan lapsensa kunnialla, vaikka vaikeita vaiheita on myös ollut. Kiitos vaikeuksista selviytymisestä kuuluu kertojan oman vahvuuden lisäksi kertojan perheelle:

Kun täyttää neljäkymppiä ja huomaa että ei ole saanut mitään aikaan ja toimeentulo on niukkaa se rassaa mieltä ja heikko itsetunto painaa alaspäin ja kun mukaan tulee vielä viina niin kierre on alkanut. Se vie pohjamutiin asti sieltä ei nouse kuin vahvat yksilöt varsinkin jos he saavat tukea omalta perheeltään. (M24:1931)

Mies määrittyy myös suhteessa sukulaisiinsa ja vaimoonsa, siis suvun jäsenenä erilaisissa rooleissa (isänä, poikana, aviomiehenä, jne.). Perusoletus on, että pojasta kasvaa mies – mutta myös ’pojat ovat poikia’ asennetta voidaan viljellä. Mieheksi kasvanut poika on ihannetapauksessa rehellinen, hiljainen (ei puhelias), ahkera ja kohtuudessa pysyvä lujaluontoinen perheen pää. Miehen määrittelyssä eniten käytetty diskurssi on selkeästi kansanperinteen diskurssi. Tätä käyttävät eniten 1900-luvun alussa, 1920- ja 1940-luvuilla syntyneet kertojat.

Kansanperinteen diskurssi on (perinteentutkijaa) ilahduttavasti esillä myös rakkauden määritelmässä. Tässä, kuten muissakin diskursseissa, myös tiedon välittymisen tapa on olennainen: useimpien ensimmäiset tiedonmurut parisuhteiden tai vaikkapa erotiikan maailmasta ovat peräisin suullisesta lähteestä, perheenjäseneltä tai ikätoverilta. Esimerkiksi vanhempien tapaamisen tarinaa mitä ilmeisimmin kerrotaan perheen sisäisenä perinteenä. Rakkauden kohdalla kansanperinteen diskurssia esiintyi vain vanhimmillä kertojilla, 1900–1920-luvuilla syntyneillä kirjoittajilla. Kansanperinteen diskurssi ei siltikään ole hävinnyt, mutta voi olla, että rakkauden kohdalla se on menettänyt asemansa esimerkiksi populaaritieteelliselle diskurssille.

Me olemme vaimoni kanssa kumpikin työkyvyttömyyseläkkeellä. Vaimoni nivelrikkojen takia ja minä nivelreuman takia. Vaikka eläkkeemme on pienet ei niillä käydä aurinkorannoilla eikä risteilyillä. Kuitenkin tämä on parasta aika elämässämme viihdymme yhdessä kunnioitamme toistemme mielipidettä, yhteenkuuluvuus on vain lisääntynyt vuosikymmenien saatossa onhan rakkaus ajatonta jos se on oikeaa. (M24:1931)

Oikean rakkauden määritelmiä voidaan tehdä kaikkien diskurssien keinoin ja perusteluin, mutta tässä tapauksessa olen valmis pitämään kertojan eleetöntä kuvausta yhteenkuuluvuudesta ensisijaisesti kansanperinteen diskurssille ominaisena tapana merkityksellistää rakkautta. Kertojalla on vahva kokemus myös siitä, millaista on elää liitossa jossa keskinäistä kunnioitusta ei ole, yhteenkuuluvuudesta puhumattakaan.

Kansanperinteen diskurssi on suhteellisen paljon esillä kertojien kirjoituksista tulkittavissa seksuaalisuuden merkityksissä. Kansanperinteen monet lajit käsittelevätkin seksuaalisuutta, usein huumorin keinoin ja polttoaineena. Myös naisten taikudessa tehdyissä tulkinnoissa on nähty, että naisen ja miehen välinen seksuaalinen suhde oli avioliiton perustana myös suomalais-karjalaisessa kulttuurissa (Stark 1998, 131–132).

Etenkin tiedon välittymisen kannalta kansanperinteen diskurssin kanava, eli suullinen perinne on ensisijaisessa asemassa. Varoitustarinat, esimerkit, vanhempien tai ikätovereiden sanomiset ovat tavallisimpia sukupuolisuuden merkityksen rakentamisen tapoja. Yksi perinteen diskurssin seksuaalisuutta määrittelevistä teemoista on kohtuus. Liiallisuuksiin meneminen on vaarallista ja vaatii joissain tapauksissa ulkopuolisten väliintuloa:

Leski oli nelissäkymmenissä oleva ylikypsä nainen, eri asennot hallitseva nuoria poikia pyydystävä sänkyvirtuoosi. Hän oli kyltymätön nainen joka oli aina valmis kun siihen vain oli mahdollisuus. Olin niin lesken lumoissa että työnikin siitä kärsi odotin vain ruokatunnille pääsyä ja lesken kanssa sänkyyn. Hänen luokseen oli muitakin pyrkijöitä, kun eivät päässeet ja asia selvisi että minä olin siihen esteenä minua alettiin pilkata. Kun se ei auttanut niin alettiin uhkailemaan ellen lopeta makaamista lesken kanssa, he olivat tosissaan minun oli lopetettava lesken luona käynti. (M24:1931)

Vaikka kansanperinteen diskurssin mukaan seksuaalisuus on itsestään selvästi parisuhteisiin, etenkin avioliittoon kuuluva asia, on jonkinlainen ”kohtuus kaikessa” ajattelu nähtävissä. Kansanperinteen käsitys seksuaalisuudesta sallii myös esiaviollisen kanssakäymisen, etenkin jos aikomuksena on mennä vihille. Varoittavat

tarinat tytöistä, joille käy huonosti, eivät tuomitse ketään moraalisesti, vaan varoittavat järkipäisesti epätoivotusta tulevaisuudesta. Miehen kohdalla naisen raskaaksi saattaminen ja isyydestä luistaminen yhdistyy huonoon luonteeseen, mieheen joka ei kanna vastuuta teoistaan. Sekä nainen että mies nähdään tässä diskurssissa luonnollisesti seksuaalisina toimijoina. Aggressiota naista ja tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohtaan kuitenkin esiintyy esim. huorittelun muodossa.

Kiihkoni oli mennyt, minua oli pidetty pilkkana. Hän oli leikitellyt minun kokemattomuudellani. Kun tartuin oven kahvaan sanoin, sä et puhdist mitään, helvetin hutsu. Painuin ovesta ulos. Me emme enää milloinkaan tavanneet. (M24:1931)

Yleensä seksi on perinteen diskurssissa mutkatonta ja luonnollista toimintaa, johon ei liity suuria tunteellisia rituaaleja. Kansanperinteen diskurssi ei nouse lopulta kovinkaan keskeiseksi seksuaalisuuden merkityksellistäjäksi tässä aineistossa, mutta muutamien 1900-luvun alussa, 1910-, 1930- ja 1940-luvuilla syntyneet kirjoittajat käyttävät sitä. Esimerkkikertojan mukaan ainakin oli luonnotonta elää pariskuntana ja olla harrastamatta seksiä:

Olihan tilanne luonnoton, kaksi tervettä ja elinvoimaista nuorta ihmistä jotka olivat aviopari eivät rakastelleet, se sai aikaan jännitteitä ja kitkerää sananvaihtoa. (M24:1931)

5. Yhteiskunnallinen diskurssi – politiikan ja sen käytäntöjen valta

Viimeinen tulkitsemistani diskursseista on yhteiskunnallinen diskurssi. Sen määrittäminen on tulosta kontekstualisoivasta lukemisesta ja tutkijan mukanaan tuomista intertekstuaalisista linkeistä sekä refleksiivisyydestä. Yhteiskunnallisen diskurssin ylintä auktoriteettia edustavat lainsäätäjät. Diskurssin luonnollisia välittymisen kanavia ovat yhteiskuntaa säätelevät lait ja asetukset, kansalaisille suunnatut yhteiskunnan palvelut sekä toisaalta sellaiset järjestöt, jotka pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja valtaan. Näitä ovat itsestään selvästi puolueet, mutta myös erilaiset kansalaisjärjestöt. Kaikki suomalaiset ovat tämän hallintavallan alaisia, ja toimiminen erilaisissa järjestöissä voidaan nähdä yrityksinä subjektivoitua suhteessa valtaan.

Yhteiskunnallinen diskurssi määrittelee naiseutta – erityisesti naisten kerronnassa – tasa-arvoideologian kautta. Vanhimmatkin informantit ovat kokeneet omasta mielestään joko vääryyttä naisina tai ainakin he ovat huomanneet yhteiskunnan muuttuneen. Useimmat ovat muutoksesta hyvillään, mutta myös kiistämisen kerrontaa on, eikä tasa-arvoa haluta sekoittaa feminismiin, jonka useimmat kertojat kieltävät. Yhteiskunnallinen diskurssi määrittelee naista pitkälti työn kautta.

Toinen yhteiskunnallisen diskurssin teema on koulutus, jota moni on jäänyt kaipaamaan. Naisen määritelmässä on esillä myös yhteiskunnallinen epätasa-arvo – köyhän naisen osa on vielä aivan toisenlainen kuin varakkaan. Köyhällä ei ole ollut mahdollisuuksia valita opiskelua – mutta varakkaankin naisen kohtaloon vaikuttaa usein isä tai aviomies. Maallista omaisuutta hallitsevat useissa tapauksissa miehet ja naiset ovat heihin nähden alisteisessa asemassa. Naisen yhteiskunnallinen asema määrittyy erityisesti vanhempien informanttien kertomuksissa pitkälti aviomiehen kautta. Avioituminen on ollut monelle ainoa mahdollisuus oman kodin hankkimiseen silloin, kun naisella ei ole mahdollisuutta itsenäisyyteen – jota yhteiskunnallinen diskurssi myös peräänkuuluttaa.

Syksyllä 1958 meillä huomataan, että pikkuinen on tulossa. Appiukko ryhtyy sisäremonttiin, anoppi ompelee vauvalle vaatteita. Minua hemmotellaan. Uutta sukupolvea odotellaan. Asumme appelsan yläkerrassa vinttihuoneessa. Huhtikuussa 1959 meille syntyy poika... Olisi ollut hyvä olla äitiysloma, sillä pusero jäässä saatoin tulla kotiin, kun rintamaito tuli läpi vaatteista.

Säästimme omaa kotia varten, sillä appelsan asunto kävi pieneksi... Pikkumiehen toive saada oma sisko toteutui vuonna 1962. Lastenhoitajina koulutin entisiä oppilaitani... Sitten hallitus teki minimipalkkalain ja tuhosi tällaiset kotiapulaiset. (N28:1931)

Yhteiskunnalliset uudistukset, olipa kyseessä äitiysloma tai minimipalkkalaki, vaikuttavat ihmisten parisuhdekäytäntöihin ja niistä kirjoitettuihin kuvauksiin ihmisten elämän todellisuuden reunaehtoina. Naisen oikeus omaan työhön – ja työn tasa-arvoistava voima voidaan myös nähdä yhteiskunnallisessa diskurssissa esiintyväksi tavaksi määritellä parisuhteen komponenttia, naista: oikeus omaan työhön ei ole selviö, mutta velvollisuus tehdä työtä on. Myös äitiyttä voidaan määritellä yhteiskunnallisesti naisen velvollisuutena, tehtävänä maan ja kansakunnan hyväksi. Yhteiskunnallinen diskurssi kumpuaa informanttien kokemuksista lausuttuina mielipiteinä. Sävyt ovat poliittisia: yhteiskunnan sisällä oleva taloudellinen epätasa-arvo sekä sukupuolten epätasa-arvo ovat erilaisten poliittisten

liikkeiden asialistoilla. Kukaan ei kuitenkaan kirjoita esimerkiksi puoluepolitiikasta, vaikka kirjoittajien joukossa on useita poliittisissa ja muissa aatteellisiksi luonnehdittavissa järjestöissä aktiivisesti toimineita ihmisiä.

Osa kertojista on ollut aktiivisesti mukana politiikassa ja kansalaisjärjestöissä. Edustettuina ovat ainakin Maalaisliitto, SDP, SKP, IKL, Suojeluskunta, Lotta-Svärd, raittiusseura, Martat, Elanto, Maamiesseura ja paikalliset työväenyhdistykset. Lisäksi yhteiskunnallista diskurssia välittävät valtion ja kuntien työntekijät asemansa vuoksi. Tällöin koetaan yhteiskunnan olevan jotain mieltä, käytännössä eri mieltä kuin kertoja. Nämä määrittelyt koskevat usein naisen roolia äitinä ja miehen itsenäistä asemaa yhteiskunnassa. Yhteiskunnallisen diskurssin määritelmät pohjautuvat naisilla naisasialiikkeen historiallisiin vaatimuksiin, miehillä luokkataistelun ja useimmiten työväenluokan poliittisiin aatteisiin. Ihmiset eivät välttämättä tiedosta tai ainakaan nimeä käsitysten taustoja, vaikka miehillä poliittinen aktiivisuus on suurempaa kuin naisilla. Naisilla tasa-arvon kannattaminen liittyy usein konkreettisiin kokemuksiin enemmän kuin ideologioihin.

Myös erilaiset yhteiskunnan edustajat, valtion tai kunnan työntekijät, esiintyvät eräänlaisena yhteiskunnallisena vastapoolina pientä kirjoittavaa ihmistä vastaan.

Naista määrittelevät diskurssit ovat kaikki jokaisen kirjoittajaryhmän käytössä, mutta selkeästi eniten käytetään yhteiskunnallista diskurssia. Ahkerimmin yhteiskunnalliseen diskurssiin vetoavat vanhimmat kirjoittajat, 1900-luvun alussa syntyneet informantit – ja vähiten nuorin kirjoittajasukupolvi, 1960-luvulla syntyneet kertojat.

Esimerkkielämäkerran kirjoittajista vuonna 1931 syntyneellä miehellä (M24) esiintyy kirjoituksessa lukuisia yhteiskunnallisen diskurssin tapoja määritellä naisia, miehiä ja tässä tapauksessa lapsen asemaa.

Minä sain synnyinlahjaksi häviäjän osan, varsinkin kun olen vielä lehtolapsi, äpärä kuten siihen aikaan sanottiin. Lähtökohtani elämälle oli vailla pohjaa josta ponnistaa. Älykkyyttäkään minulle ei työläisnaisen lapsena ollut annettu edes keskitasolle asti. Jouduin aloittamaan elämäni taipaleen kuin pimeässä haparoiden. (M24:1931)

Työläisnaisen lapsena – ja vielä aviottomana sellaisena – kertoja arvelee jopa älynlahjojensa olevan tavallista alhaisempia. Kertoja joutuu kasvattilapseksi 3-4-vuotiaana – ja epäilee olevansa talossa vain siksi, että kasvattiperhe sai lapsesta maksun kunnalta:

Raha oli siihenkin syynä, että minut oli otettu kasvatiksi, maksoihan kunta elatusmaksun. (M24:1931)

Lapsi kärsii kasvattipaikassa, jossa isäntä juo ja on väkivaltainen. Kertoja saa selkänsä myös emännältä:

... aloin saada selkääni ja meteli oli niin kova että naapurit ilmoittivat sosiaalilautakuntaan. Eräänä päivänä tuli torppaan naisihminen, olin ulkona ja livahdin ensiksi nurkan taakse, mutta kun kuulin nimeäni mainittavan ja emäntä alkoi huutamaan naiselle juoksin naapurin mökkiin. En tiedä miten kauan olin ollut kun emäntä tuli hakemaan minua, koko matkan hän rähisi ja uhkaili. Jos et nyt rupea olemaan kiltti ja kunnollisesti niin minä telkeän sinut saunaan päiväksi. Saat siellä miettiä kuinka häijy sinä olet. Ei minun mikään pakko ole sinua pitää jos en halua. Mistäpä sitäkään tietää minkälaisen hunsvotin kakara olet, saisit kuitenkin olla kiitollinen että pidän sinut. En muista läheskään kaikkea mitä emäntä puhui matkalla Kujanpään torppaan. On ihmeellistä kuinka kuusivuotiaan lapsen mieleen jää paljon asioita. Nainen joka Torpassa kävi oli sosiaalisihteri. (M24:1931)

Jonkin ajan kuluttua kertoja haetaan pois ja viedään uuteen sijoituspaikkaan. Tässä tapauksessa yhteiskunta on avuttoman lapsen puolella. Myöhemmin elämässään kertoja kohtaa kuitenkin myös vääryyttä tekeviä vallanpitäjiä, kuten kansanhuollon johdossa olevan paikallisen kyläläisen sekä tämän alaisena työskentelevän naisen, joka ei tahdo antaa kertojalle saappaiden ostamiseen oikeuttavaa lupaa:

Oli lähes tunti kulunut kun vihdoinkin pääsin tympeännäköisen nutturapään puheille. Tämä miestä ilman jäänyt maatalon vanhapiika tytär joka oli käynyt muutakin kuin kansakoulua oli päässyt kansanhuoltoon. Hän tiesi kuka minä olen, vastenmielisyyttä oli molemmin puoleinen...Minä en kirjoita mitään lupia, en ainakaan sinulle...(M24:1931)

Yhteiskunnallinen diskurssi määrittelee miestä taloudellisena toimijana, perheen elättäjänä. Myös miesten keskinäinen arvojärjestys on tärkeällä sijalla, erityisesti sosiaalinen epätasa-arvo eri yhteiskuntaluokkien välillä. Siinä missä naisten yhteiskunnallinen määrittely keskittyy sukupuolten tasa-arvon hakemiseen, koskee miesten tasa-arvon määrittely lähes yksinomaan eri yhteiskuntaluokkien välistä (miesten) keskeistä tasa-arvoa. Huono taloudellinen asema vaikuttaa myös parisuhteeseen

ensinnäkin siksi, että köyhä kosija ei ole koskaan niin toivottu kuin rikas. Joissain tapauksissa naisen ja miehen välinen yhteiskunnallinen tasoero tekee suhteesta mahdottoman. Suoran taloudellisen aseman määrittelyn lisäksi mies voi olla "tuottava" myös esimerkiksi olemalla hyvä isä ja kasvattamalla lapsistaan kelpollisia uusia yhteiskunnan jäseniä.

Mies toimii yhteiskunnassa tekemällä työtä ja pyrkimällä saavuttamaan taloudellisen turvan lisäksi (muiden miesten ja naistenkin silmissä) kunnioitusta herättävän aseman. Aivan nuorimpien kertojien kirjoituksissa tulee esille myös naisten ja miesten välinen tasa-arvo mieheyden uudenlaisen määrittelyn yhteydessä. Miesten yhteiskunnallisen diskurssin määrittelyt nousevat omakohtaisesta kerronnasta, omista kokemuksista ja käsityksistä maailmasta. Miehen merkityksen määritelmässä käytetään toiseksi eniten juuri yhteiskunnallista diskurssia.

Parisuhteiden kokonaisuuden kannalta yhteiskunnallinen diskurssi tarkoittaa monia asioita: lainsäädäntöä, sosiaalipolitiikkaa ja konkreettisia järjestelyjä esimerkiksi lastenhoidon suhteen. Yhteiskunta on muuttunut varsin paljon vanhimpien kirjoittajien elämän aikana – ja jonkin verran jopa kirjoituskilpailun ja tämän hetken erottavan 17 vuoden aikana.

Rakkauden yhteydessä yhteiskunnallista diskurssia on havaittavissa vain vanhimmalla ja nuorimmalla kertojasukupolvella. Näissä tapauksissa yhteiskunnallinen diskurssi kietoutuu kertomuksissa osaksi romanttista diskurssia, johon on liittynyt sosiaaliluokkien välisiä erottavia tekijöitä. Yhteiskunnallinen diskurssi ei ole kovin voimakkaasti esillä silloinkaan, kun määritellään seksuaalisuuden merkityksiä. Joissain tapauksissa kuitenkin on nähtävissä yhteiskunnallisia painotuksia esimerkiksi isyyden suhteen: seksuaalisuus voi olla miehelle uhka sitä kautta, että hänestä tulee isä vastoin tahtoaan. Silloin hänen mahdollisuutensa edetä vapaana toimijana rajoittuvat. Yhteiskunnallista diskurssia voidaan havaita myös silloin, kun yksihuoltajuus määritellään yhteiskunnallisesti epätoivottavana asiantilana, joka kontrolloi naisen seksuaalisuutta. Yhteiskunnallisen diskurssin mukaan parisuhteen tarkoituksena on muodostaa perhe, joka on yhteiskuntamme peruspilari. Perheen perustaminen on itsestään selvä ja tavoittelemisen arvoinen päämäärä sekä varsinkin

miesten velvollisuus – ainakin vielä tämän aineiston valossa. Parisuhde on tiukasti kiinni yhteiskunnassa sen toimijoiden, naisen ja miehen kautta.

VII Yhteenveto ja pohdinta

Vuonna 1829 tapahtui Juvan pitäjän kirkossa onnettomuus, joka vaati 15 ihmisen hengen. Onnettomuus sattui täpötäydessä joulukirkossa, jossa syntyi paniikki, kun kansa luuli kirkon syttyneen palamaan. Ihmiset ryntäsivät kohti ulko-ovia pakokauhun vallassa, mutta koska ovet aukenivat sisäänpäin, ihmisiä talloutui kuoliaaksi ovien eteen syntyneessä tungoksessa. Pian tämän tapahtuman jälkeen Suomen silloinen kenraalikuvernööri Arseni Zakrevski antoi määräyksen, jonka mukaan kaikkien kirkkojen ovien piti aueta sisältä ulospäin vastaavien onnettomuuksien välttämiseksi. Tämän johdosta ovet Suomessa aukeavat edelleen pääasiassa ulospäin, toisin kuin monissa muissa maissa. Tai näin tarina ainakin kertoo.

Kuulin tämän kertomuksen ensimmäistä kertaa taidehistorian perusopintojen ekskursiolla syksyllä 2007. Kertomus esitettiin todennäköisesti oikeana tai ainakin mahdollisena selityksenä suomalaisten kirkkojen (ja muidenkin julkisten rakennusten) ovien avautumissuunnalle. Kertomuksen kiteytyneisyys ja suullinen välittyminen ja nimeämättömien historiallisten auktoriteettien totuuteen vetoaminen viittaavat kansanperinteen diskurssin tapaan välittää tietoa asioista. Koska kertomuksen esittäjä oli kuitenkin yliopiston lehtori, sai tarina hieman ylimääräistä uskottavuutta tieteellisestä diskurssista. Voitaisiin ehkä ajatella, että asian kertominen eteenpäin on myös osa populaaritieteellistä diskurssia.

Tarina ja sen välittymisen prosessi ovat mielestäni kuvaava esimerkki diskursiivisten merkitysten mekanismista ja vaikuttavuudesta: Arseni Zakrevskin määräys ulospäin avautuvista kirkonovista on kuin Foucault'n määrittelemä lausuma, ensimmäinen kerta, kun jokin asia tulee olevaksi. Tässä tapauksessa hallintavallan käyttäjä oli perinteinen hallitsija, jonka määräys tuli vaikuttamaan alamaisten elämään vielä vuosisatoja myöhemmin. Kirkon ulko-ovien avautumissuunnan kohdalla vaikuttavien diskurssien tavoittaminen on ainakin tämän tarinan ja siitä tehdyn tulkinnan valossa suhteellisen yksinkertaista. Mutta miten hahmottaa jotain niin monitahoista, kuin kulttuurissa tiettyinä aikoina tarjolla olevia merkityksiä siitä, mitä on elää parisuhteessa naisena tai miehenä? Ja miten tähän hahmottamisen prosessiin vaikuttaa se, että kysymys esitetään 98 eri-ikäisen ihmisen omaelämäkerralle?

Yritykseni tulkita sukupuolijärjestelmän vaikutusten verkkoa sekä tiedon tuottamisen tapoja ovat saaneet tällä kertaa, tämän aineiston kanssa edellä esitetyn muodon. Kuten moni kirjoittaja omasta elämäkerrastaan totesi, toisenlainenkin se olisi voinut olla. Feministisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti olen halukas dekonstruoimaan myös oman tapani tuottaa tietoa. Esimerkiksi tutkijarefleksivisyyden nostaminen esiin on ollut tietoinen tapa lisätä analyysin läpinäkyvyyttä. Olen pyrkinyt kehittämään tutkijarefleksivisyydestä vakavasti otettavaa metodista työkalua: pidän omien lähtökohtien, aineiston kanssa tapahtuneiden törmäysten ja eriaikaisten lukemiskertojen muuttuneiden emotionaalisten reaktioiden hyödyntämistä tärkeänä analyytisen työskentelyn osa-alueena. Tutkimukseni osoittaa, että tällaisen analyttisen aparaatin käyttö on paitsi mahdollista, myös arvokas lisä tutkimukselle.

Käyttämäni kahden erilaisen teoreettisen viitekehyksen ansiosta tutkimuksen aiheeksi valittu kulttuurinen teema on jäsentynyt sekä rakenteena että sisältöinä; oma-elämäkertojen parisuhdekuvausten sisältö hahmottuu lineaariseksi suhteen käsi-kirjoitukseksi ja neljästä tekijästä koostuvaksi kolmiulotteiseksi merkitysorganismiksi. Näiden lähtökohtien soveltaminen perinteentutkimuksellisesti kiinnostavaan epäperinteiseksi ajateltuun aineistoon on toivoakseni onnistunut tuomaan jotain uutta perinteentutkimuksen kentälle. Elämäkertojen näkeminen itsessään arvokkaaksi folkloristisen tutkimuksen aineistoksi ja tiedon lähteeksi on niin ikään uutta.

Yhden tutkimuksen aineiston keinotekoisien todellisuuden muistaminen on myös tärkeää. Lähdeaineisto on kuitenkin vain yksi osa tulkintaa, jonka varsinainen kärki osoittaa siihen kulttuuriin, jota elämäkerrat kuvaavat. Tutkimukseni nostaa esiin monia kysymyksiä, joista kaikkiin ei löydy tässä yhteydessä vastauksia: heteronormatiivisuuden mekanismien jäljittämiseksi riittää tutkittavaa vielä tämän jälkeenkin. Yksi mielenkiintoinen kysymys on esimerkiksi se, millaisia muutoksia parisuhdetta koskevissa käsityksissä on tapahtunut aineiston kuvaaman ajankohdan jälkeen? 1900-luvun loppu ja 2000-luvun alku ovat olleet kiihkeän parisuh-teellisuusteoretisoinnin aikaa, jota on leimannut mm. kasvava huoli avioerojen ja uus-perheiden lisääntymisestä. Sukupuolten välistä eroa on korostettu entisestään. Joh-tuuko tämä populaaritieteellisen diskurssin vahvistumisesta ja miksi vain sukupuolten vastakohtaisuutta ja eroja korostavilla tutkimustuloksilla on niin paljon kysyntää (mediassa)?

Nyt tekemäni työn tuloksiin palatakseni totean, että Arseni Zakrevskin antaman paloturvallisuusmääräyksen kaltaisia yksittäisiä parisuhteisiin vaikuttavia lausumia on useimmiten mahdotonta jäljittää. Joitain merkittäviä yksittäisiä parisuhdekäsityksiin vaikuttaneita lausumia voidaan aineiston antamien vihjeiden kautta kuitenkin nimetä. Lisäksi työstä käy ilmi, että parisuhteista kirjoitetaan omaelämäkertojen kontekstissa vaihtelevasti – osa ihmisistä kirjoittaa aiheesta paljon, osa vähemmän. Kirjoittajan ikä ei näytä korreloivan sen kanssa paljonko parisuhteesta kirjoitetaan, mutta sukupuoli jossain määrin kyllä, sillä naiset kirjoittavat aiheesta keskimäärin enemmän. Ihmiset kirjoittavat parisuhteesta toimintana: näiden kuvausten perusteella hahmottuu parisuhteen kulttuurinen käsikirjoitus, jossa edetään tapaamisesta seurustelun kautta avioliittoon ja perheen perustamiseen. Avioliiton pitkän keston "salaisuus" on monen kirjoittajan kuvauksen (eksplisiittisen tai lukijan tulkinnan) mukaan puolison persoonallisuuden ja erilaisuuden hyväksyminen tai sietäminen. Toisen ihmisen kanssa eläminen ja avioliitot näyttäytyvät elämäkertojan valossa aluksi jännittäviltä, sitten ongelmallisilta ja joskus apeilta paikoilta. Monissa liitoissa tuntuu kuitenkin olevan tarpeeksi hyvää, jotta ne jatkuvat. Avioliiton jatkaminen vaikuttaa olevan helpompaa kuin sen lopettaminen jopa silloin, kun suhteeseen liittyy väkivaltaa ja alkoholin väärinkäyttöä (miesten taholta). Eroaminen on näissä kirjoituksissa aina pitkän prosessin tulos. Kiteyttäen elämäkertojen opetus avioliitoista on, että puolisoiden ei tarvitse olla keskenään samaa mieltä, jos oikeasti hyväksyy toisen sellaisena kuin hän on. Avioliittojen suurimmat ongelmat kirjoituksissa ovat alkoholi, raha ja uskomattomuus.

Toiminnallisuuden lisäksi kirjoitetaan parisuhteen keskeisistä elementeistä tai komponenteista, eli heterosuhteen kahdesta toimijasta naisesta ja miehestä. Lisäksi kerrotaan seksistä ja rakkaudesta, jotka näyttävät kuuluvan parisuhteen kulttuuriseen malliin erottamattomasti. Rakkaus kuuluu parisuhteen ideaaliin kulttuuriseen malliin jo 1900-luvun alussa syntyneiden kirjoituksissa – tosin on ehkä syytä kysyä, onko rakkaus ja sille annetut merkitykset oikeasti ollut kirjoittajien nuoruudessa merkittävä parisuhteen kulttuuriseen malliin kuulunut osatekijä - vai onko kyseessä myöhempien aikojen kulttuurinen trendi, joka vaikuttaa kirjoittajien elämässä kirjoitushetkellä ja samalla kirjoittajan tulkinnoissa omasta nuoruudestaan? Oli miten hyvänsä, näissä vanhimpien kertojien kirjoituksissa rakkaus kuuluu nuoruuteen, eikä siitä kerrota enää avioliiton aikana, paitsi jos elämään tulee uusia rakkauksia tai jos kertojalla on

poikkeuksellisen hyväksi luokiteltava parisuhde. Rakkaudella tiedetään olevan erilaisia ilmenemismuotoja – mutta oikea, todellinen rakkaus on kuitenkin se jota eniten tavoitellaan. Rakastumisen tunne näyttää olevan samanlainen aikakaudesta riippumatta – vuosikymmenten erottamat kuvaukset ovat tunnelmaltaan täysin yhteneväiset, vaikka olosuhteet, ihmiset ja aika on toinen.

Seksuaalisuudesta kirjoittavat enemmän miehet: oletusarvo miehelle seksuaalisuudelle on, että miehen tulee olla aktiivinen ja osaava. Miehillä on usein pelkoja ja epävarmuutta oman osaamisensa suhteen. Useampi kirjoittaja kertoo myös pelostaan saattaa nainen raskaaksi. Naisen puolestaan ei tulekaan tietää paljoa seksuaalisuudesta. Jos nainen kuitenkin tietää ja on aktiivinen suhteen ulkopuolella, on monen kirjoittajan mukaan huono nainen. Tosin yhtä lailla paheksutaan miestä jos hänen käyttäytymisensä täyttää ns. pukin tunnusmerkit. Seksuaalisuuteen liittyvät uskomukset ja kokemuskerronta – joskin ehkä väritetty sellainen – ovat kirjoitusten perusteella sekä nuorten että vanhempienkin ihmisten suullista perinnettä ja merkittävä tiedon välittämisen kanava. Naiskirjoittajilla esiintyy jonkun verran ajatusta seksistä rumana ja paheksuttavana – miehille seksuaalisuus taas on ollut lähinnä suorittamisen paikka. Miesten kertomuksissa esiintyy myös naisia ja tyttöjä, jotka odottavat tai haluavat seksiä (ainakin heidän tulkintansa mukaan) ja tämä saa minut kysymään: miksi naiset eivät kerro haluistaan? Onko kyse valikoituneesta kertojajoukosta vai niin voimakkaasta kulttuurisesta kiellosta, että vain harva nainen uskaltaa sitä uhmata? Naiskertojien vanhemmissa ikäpolvissa seksuaalisuudesta ei kerrota juuri lainkaan, eikä nuoremmistakaan kovin moni kuvaile halujaan tai kokemuksiaan. Aineistossa olevien naisten kirjoittamien esimerkkien perusteella kuitenkin näyttää siltä, että naisten haluttomuus on myytti siinä mielessä, että naiset eivät suinkaan ole vailla seksuaalisia haluja – he eivät vain ehkä halua seksiä aviomiestensä kanssa, mikä on tulkittu yleiseksi haluttomuudeksi. Kun seksistä kirjoitetaan, kerrotaan siitä, onko seksuaalisuus suhteessa vai sen ulkopuolella sekä missä suhteen vaiheessa – tämä osoittaa sen kuuluvan parisuhteen kulttuuriseen malliin ja ehkä myös, että sinne se nimenomaan kuuluu? Kirjoittajien suhtautuminen ja käsitykset seksuaalisuudesta näyttävät riippuvan ensisijaisesti yksilöllisistä eroista eivätkä niinkään sukupolvierosta.

Käsitykset miehestä parisuhteessa vaihtelevat jonkin verran kirjoittajan sukupuolen mukaan: esimerkiksi miehillä on omat käsityksensä elättäjyydestä ja miehet tuntuvat laittavan asialle enemmän painoa kuin naiset. Yleensä ottaen naiset kirjoittavat mieheydestä enemmän kuin miehet itse. Hyvän aviomiehen ominaisuuksiksi luettava taitavuus raha-asioissa on kuitenkin implisiittisenä oletuksena monissa naisten elämäkertoissa. Oletukset nousevat teksteistä esiin silloin, kun odotukset eivät täyty. Miehen menneisyys voi olla taakka, esim. jätetty perhe tai perhe ylipäättään. Naisten mielestä mies saa myös mielellään olla hyvän näköinen, sillä se tuottaa iloa heille. Toiset miehet tunnistavat ja näkevät muissa miehissä jonkinlaisen je ne sais qua -laadun, jota voitaisiin ehkä kutsua karismaksi. Vaikka mies olisi huono aviopuoliso – voi hän silti olla hyvä isä tai ainakin näin on toive. Miehen luonne etenkin aviomieshdokkaana ja puolisona on kirjoituksissa selkeästi tärkeä asia. Ihanneaviomieheen liitettyjä ominaisuuksia ovat mm. vauraus, pitkämielisyys, eroottinen herkkyyys sekä halu olla suhteessa. Myös vastuullisuus ja huumorintaju ovat tärkeitä. Ehkä stereotyyppisin aviomieheen liitetty rooli on kuitenkin elättäjän rooli. Miehet itse kirjoittavat suhteestaan isyyteen ja se on kiinnostavan kaksijakoinen: kun muistellaan omaa isää, kaivataan aikaa, lämpöä ja läsnäoloa. Mutta kun puhutaan omasta isyydestä, ajatellaan elannon tuomista ja lasten kouluttamista. Myös menetettyä aikaa harmitellaan. Sekä naisten että miesten kirjoituksissa isä joka rakastaa ja puolustaa lasta on lapsen mielestä hyvä isä. Isä joka on positiivisella tavalla läsnä lapsen maailmassa, on hyvä isä. Niin ikään ollaan yhtä mieltä siitä, että miehekkään miehen tulisi välittää raskaana olevasta vaimostaan ja lapsen synnyttyä lapsesta. Perheellisyys tekee miehestä vakavasti otettavamman henkilön. Poikamiehet ovat vielä potentiaalisia kumppaneita ja isiä, mutta vanhat pojat ovat epäonnistuneet hegemonisen maskuliinisuuden toteuttamisessa.

Naisen kuvausten kohdalla pohditaan myös velvollisuuksia ja oikeuksia. Osassa naisten kirjoituksissa on nähtävissä ajatus, että avioliitto ja vaimous tuo naiselle auktoriteettia. Myös kirjoittajakunnan kokemuksen mukaan emännöyys on asema, ammattitaitoa ja asennetta, vaatimuksia, ominaisuuksia ja työtä, mutta myös valtaa ja auktoriteettiasema. Sen sijaan yksinäiset (etenkin eronneet) naiset ovat potentiaalinen uhka kaikille parisuhteille. Miesten kirjoituksista käy ilmi, että he kunnioittavat naisten kodinhoidollisia ja taloudenpitoon liittyviä taitoja – naiset itse kokevat tämän usein liian raskaaksi osaksi. Äitinä naiset ovat usein väsyneitä – mikä ei vastaa

kirjoittajien omia eikä ympäristön odotuksia äitiydestä, eikä myöskään äitiyttä koskevia ohjeita. Elämäkertatutkijat ovat usein painottaneet sitä, että miehet kirjoittavat työstään paljon – tässä aineistossa käy ilmi, että naisetkin kirjoittavat työstä – kotityöstä kirjoittamista ei ehkä ole aikaisemmin mielletty työstä kirjoittamiseksi? Kodin ulkopuolella työssä olleet naiset kirjoittavat myös työelämästä. Naisten raskaimpiin töihin on kuulunut ja edelleen kuuluu läheisten hoivaaminen, oli kyseessä sitten lapsi, puoliso, oma vanhempi tai muu omainen. Hoitotyön raskaudesta kertovat kaikki sen kokeneet, myös ne miehet, jotka ovat toimineet esimerkiksi sairaiden vaimojensa omaishoitajina. Elämäkertojen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että naisten omassa kokemuksessa reproduktion aiheuttama työmäärä ja sen sitominen tiukasti naisen tehtäväksi ovat vaikuttaneet naiseuden rakentumiseen enemmän kuin muu työ.

Olen myös nimennyt näihin parisuhteen komponentteihin ja muihinkin parisuhdekäsityksiin vaikuttaneita lausumia – ja hahmotellut erilaisia merkityskokonaisuuksia, jotka merkityksellistävät parisuhdetta erilaisin tavoin ja auktoriteetin. Kristillisen diskurssin voimallisimpia kertomuksia on maailman ja ihmisen syntyä selittävä luomiskertomus, jonka erilaiset tulkinnat selittävät sukupuolten rooleja ja olemusta. Kristillinen diskurssi määrittelee kaikkia parisuhteen komponentteja: esimerkiksi naisen ja miehen roolit ja ominaisuudet tulevat selkeästi määritellyiksi. Rakkauden tunne ja parisuhteen tarkoitus määritellään myös. Kristillisen diskurssin mukaan ihmiskunta (ja jopa eläimet arkissa) järjestyy pareiksi, joilla on omat oikeudet ja velvollisuutensa. Kristillisen diskurssin voima on paitsi pitkässä perinteessä, myös sen perimmäisessä auktoriteetissa (Jumala), jota kukaan ei pysty kumoamaan.

Romanttisen diskurssin eri aikakausina tavallinen perustarina kahdesta rakastavaisesta, jotka saavat toisensa ja elävät elämänsä onnellisena loppuun asti – tai kuolevat ikuisesti elävän rakkautensa tähden pitää yllä rakkauden merkitystä parisuhteen välttämättömänä osatekijänä. Se houkuttelee ihmisiä ehkä myös siksi, että rakkaus asettaa naiset ja miehet samalle lähtöviivalle, tunne-elämässä tasa-arvoisiksi toimijoiksi. Naiseuden määritelmässä romanttinen diskurssi ei kuitenkaan tämän aineiston valossa ole relevanttia, joitain äitiyteen liittyviä romanttisiksi luonnehdittavia merkityksiä lukuun ottamatta.

Rakkauden merkitystä voidaan vahvistaa kansanperinteen diskurssin kautta kertomalla oman rakkauden syntyhistoriaa, kuten tapaamiskertomuksissa tehdään. Toisaalta saman diskurssin välityksellä voidaan todeta, että rakkaus kuuluu nuoruuteen ja sen jälkeinen yhteiselämä ilman suuria tunteita voi olla tarkoituksenmukaista ja hyvää sellaisenaan. Kansanperinteen diskurssin mukaan parisuhteen tarkoituksena on rakentaa yhteinen koti – jossa myös seuraava sukupolvi voi kasvaa. Kodin merkitys on aineellinen ja henkinen: aineellisella puolella se takaa (perinteisen työnjaon mukaisen) toimeentulon, henkisellä jonkinlaista tukea kumppanilta. Kansanperinteen diskurssi määrittelee parisuhdetta sen kaikkien komponenttien kautta: naisen ja miehen toivottavat ominaisuudet ja roolit tulevat selkeästi määritellyiksi, samoin kuin näihin kuuluvat tehtävät.

Populaaritieteellisen diskurssin kautta parisuhdetta ja siinä toimivia naisia ja miehiä voidaan tehdä ymmärrettäviksi esimerkiksi toteamalla, että ihmisen geeniperimään on kirjoitettu tarve lisääntyä ja että tämä selkäytimessä asuva vaistonvarainen tieto on naisilla ja miehillä käytännön tasolla erilaista. Populaaritieteellinen diskurssi määrittelee tässä aineistossa kaikkia parisuhteen kulttuurisen mallin komponentteja: nainen, mies, rakkaus ja seksuaalisuus saavat merkityksiä tämän diskurssin kautta. Lisäksi koko parisuhteen tarkoitus on joissain tapauksissa määritelty tämän diskurssin kautta: aineistossa esiintyvän populaaritieteellisen diskurssin mukaan parisuhteen tarkoitus voi olla psykologisen orientaation mukaisesti henkisen kasvun sija, mahdollisuus tulla omaksi itsekseen tai kasvaa ihmisenä: Biologisesti orientoituneen populaaritieteellisen diskurssin tarjoaman käsityksen mukaan parisuhteen tarkoitus selittyy sillä, että se on suvunjatkamisen mahdollistamisen väline. Parisuhteen tarkoituksena on palvella ihmisen itsensä toteuttamisen päämääriä tavalla tai toisella, usein naisena ja miehenä.

Yhteiskunnallisen diskurssin tasolla on mahdollista erottaa selkeitä lausumia, esimerkiksi vuosina 1929 ja 1988, kun avioliittolakia on uudistettu. Yleisemmin ottaen yhteiskunnallinen diskurssi määrittelee naiseutta – erityisesti naisten kerronnassa – tasa-arvoideologian kautta. Miestä yhteiskunnallinen diskurssi määrittelee taloudellisena toimijana, perheen elättäjänä. Myös miesten keskinäinen arvojärjestys on tärkeällä sijalla, erityisesti sosiaalinen epätasa-arvo eri yhteiskuntaluokkien välillä. Rakkauden yhteydessä yhteiskunnallista diskurssia on havaittavissa

vain vanhimmalla ja nuorimmalla kertojasukupolvella. Näissä tapauksissa yhteiskunnallinen diskurssi kietoutuu kertomuksissa osaksi romanttista diskurssia, johon on liittynyt sosiaaliluokkien välisiä erottavia tekijöitä. Yhteiskunnallinen diskurssi ei ole kovin voimakkaasti esillä myöskään silloin, kun määritellään seksuaalisuuden merkityksiä.

Varsinaisten historiallisten lausumien kartoittamisen sijasta olen pyrkinyt analysoimaan sitä, miten ihmiset itse kokevat elämäänsä mahdollisesti säätelevät, erilaisissa historian hetkissä syntyneet ja erilaisiin auktoriteetteihin vetoavat parisuhteen moninaiset merkitykset. Ihmisten omasta elämästään tuottamat kuvaukset kertovat tutkijalle, mitä historian käänteet tosiasiallisesti inhimillisellä kokemuksellisen todellisuuden tasolla merkitsevät. Tällaisen kulttuurisen ja yksilöllisen kohtaamis-
pisteen tavoittaminen on mielestäni kiinnostavaa ja tärkeää.

Omaelämäkertojen parisuhdekuvausten analyysini on siis pyrkinyt hahmottamaan heteroseksuaalista parisuhdetta määrittelevää moninaisuutta omalla tavallaan. Aineiston potentiaalisen tiedon, mutta myös rajoitusten näkeminen on ollut työssäni keskeinen analyysin uskottavuuden lisäämiseen tähtäävä työvaihe. Omaelämäkertojen parisuhdekuvaukset ovat mielestäni antoisa lähdeaineisto, kun halutaan tutkia niinkin keskeistä kulttuurista ja ihmisten elämässä tärkeää aihetta kuin parisuhde. On kuitenkin muistettava, että vain jotkut ihmiset kirjoittavat ja aina omista lähtökohdistaan käsin.

Parisuhteen kulttuurisen mallin hahmottaminen omaelämäkertakirjoitusten kokonaisuudesta temaattisen lukemisen avulla vahvisti käsitystäni siitä, että ihmisillä on laajasti jaettuja käsityksiä siitä, millaisia tapahtumajaksoja sekä mitä elementtejä naisten ja miesten välisiin suhteisiin yleensä ottaen kuuluu. Kulttuurisen mallin rakennusosat kuvaavat 1900-luvulla syntyneiden ja eläneiden suomalaisten tapaa organisoida parisuhdetta koskevaa prototyypistä tietoa. Rakenteen yksinkertaisuus selittää osaltaan kulttuurisen tiedon hidasta muutosta ja moninaisista kokemuksista riippumatonta pienintä yhteistä jaettavaa. Vaikka eri-ikäiset, samoin kuin keskenään yhtä vanhat naiset ja miehet kirjoittavat jonkin verran eri asioista, ja vaikka heidän kokemuksensa parisuhteista ovat monesti hyvin erilaisia, on heillä kuitenkin yhteinen käsitys siitä, mitä suhteessa tulee olla: vastakkaisen sukupuolen edustaja, rakkautta ja

seksuaalista kanssakäymistä. Todellisessa elämässä ja ihmisten käytännöissä myös muunlaiset kokemukset ovat kuitenkin mahdollisia.

Kulttuurisen mallin rakenneosia merkityksellistävät diskurssit puolestaan osoittavat, miten monin tavoin näitä samoja elementtejä voidaan kunkin yksilöllisen elämän kokemusten kautta määritellä. Kertojien intentioiden huomiotta jättäminen on työssä tietoinen valinta, jonka ansiosta tutkimuksen varsinaiseksi kohteeksi muodostuu elämäkerta-aineiston lisäksi se kulttuurinen ympäristö, jossa elämäkerrat on kirjoitettu ja jota ne kuvaavat. Diskurssien välittymisen ja mekanismien sekä auktoriteettien kysymyksen tyhjentävän analyysin sijasta esitän tulkintoja siitä, miten näitä diskursseja voidaan tavoittaa eritoten tutkijareflekstiivisen ja intertekstuaalisen lukemisen kautta. Diskurssien sisäisen koherenssin sekä etenkin eri diskurssien välisten yhteyksien syvällisempi selvittäminen on toivon mukaan mahdollista jatkossa. Esimerkiksi perinteen diskurssin yhteydet kristilliseen diskurssiin sekä populaaritieteellisen diskurssin voimistuminen perinteen diskurssin kustannuksella ovat todella kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita.

Tässä tutkimuksessa olen hahmotellut kokonaiskuvaa niistä viidestä diskurssista, jotka olen aineistosta nostanut esiin. Osa diskursseista tulee esiin vain vanhemmilla tai nuoremmilla kertojilla, mutta suurin osa on yhteistä ja jaettua iästä ja sukupuolesta riippumatta. Keskeisimmäksi erojen perusteeksi näyttää nousevan kunkin kertojan henkilökohtainen elämä ja tapa suhtautua siihen. Työssä nousee keskeiseksi huomio siitä, miten parisuhdekuvauksista hahmotamani diskurssit niin sanotusti kutsuvat kertojia omaksumaan voimakkaasti sukupuolittuneen subjektiposition. Parisuhdekäytännöt korostavat ihmisten heteroseksuaalisuutta ja määrittelevät sen toimijoita nimenomaan tietynlaisiksi naisiksi ja miehiksi. Kaksinapainen, vastakohtaisuuteen perustuva sukupuoliajattelu korostuu etenkin konfliktien yhteydessä: parisuhteen ongelmat, joista elämäkertoissa lajille ominaiseen tapaan kerrotaan, tuottavat ja pitävät yllä heteronormatiivista sukupuolijärjestelmää. Suurimmat ongelmat liittyvät perhe-elämään, erityisesti vanhemmuuden jakamiseen sekä taloudelliseen epätasapainoon, joka myös kytkeytyy sukupuolittuneisiin vanhemmuuden rooleihin. Parisuhteen sisällä näyttäisi näissä esimerkeissä olevan vain vähän, jos lainkaan sijaa normin kiistämiselle. On kuitenkin merkille pantavaa, että ne, joiden parisuhteet ovat sopuisia, eivät tee suurta eroa sukupuolten välille. On mahdollista, että heidän

kohdallaan sukupuolirooleihin liittyvät oletukset ovat tuntuneet luontevilta ja he ovat kokeneet elämänsä naisina ja miehinä ongelmattomiksi. On kuitenkin myös aivan yhtä mahdollista, että hyvässä yhteisymmärryksessä elävillä ihmisillä ei ole tarvetta korostaa sukupuolten välisiä eroja, sillä ehkä he elävät yhdessä ensisijaisesti ihmisinä.

Kertojaliite

Kertojaliitteen tarkoituksena on esitellä lukijalle kaikkien kertojien elämäkertojen parisuhdekuvausten tietoja yleisellä tasolla. Olen koostanut seuraavat parisuhdetiedot elämäkertojen pohjalta, pääasiassa luodakseni itselleni yleiskuvan kunkin kertojan parisuhdekaaresta. Lisäksi esillä on kustakin elämäkerrasta tekemäni luettelomuotoinen rakennehahmotelma sekä lista niistä teemoista, joita elämäkerrassa lukemiseni perusteella käsitellään. Olen laittanut myös esiin sen, kuinka monta sitaattia kustakin elämäkerrasta mahdollisesti on esillä aineistoanalyysiluvussa ja miltä sivuilta sitaatit löytyvät. Kuvauksissa ei mainita nimiä, sillä osa kertojista on kieltänyt niiden käyttämisen. Jos kertoja on halunnut tulla lainatuksi nimimerkillä, nimimerkki on laitettu näkyviin. Niissä tapauksissa, joissa kertojilla on ollut joitain ehtoja elämäkerran julkaisun suhteen, olen poistanut myös mahdolliset kotipaikkaan ja ammattiin liittyvät tiedot. Muussa tapauksessa kertojasta on esillä hänen tutkimuksen viitekehyksessä käyttämäni kertojanumero, esim. M1 tai N3 sekä kertojan syntymävuosi, silloin kun se on tiedossa. Lisäksi useimpien kohdalla on merkitty myös ammatti ja maakunta.

N1:1904. 87-vuotias nainen Satakunnasta, keskikokoisesta maatalosta. Kertoja sai käydä koulua ja erilaisia kursseja. Hän toimi mm. maatalousneuvojana. Ammatiltaan hän on kerhoneuvoja, siviilisäädyltään naimaton. Nuoruudessaan hän kertoo ”ihastuneensa, rakastuneensa ja pettyneensä, niin kuin kaikki nuoret”. Hän antaa ymmärtää, että hänellä oli salainen sulhanen, joka kaatui sodassa. Tämän jälkeen ”ei ollut enää odotettavaa”. Vanhempien esimerkki: ”rukoile ja työtä tee”. Nuoruudenharrastuksiin kuului raittiusseura ja luontoharrastus. Hänen omien sanojensa mukaan ”perheet ja niiden elämäntyyli ovat yhteiskunnan perusta”.

RAKENNE: lapsuus, koti, koulu, vapaussota, aikuisuus, opiskelu, sota, työtä, retrospektio, muistoja, loppu

TEEMAT: lapsuus, koti, koulu, perhe, isänmaa, kiitollisuus, työ, nuoruus

SITAATIT 1KPL sivulla 148.

N2:1901. 90-vuotias nainen, joka on syntynyt Satakunnassa perheeseen, jossa oli kuusi lasta. Kävi koulua keväisin ja syksyisin kuusi viikkoa kerrallaan ja oli töissä piikana. Hän rakastuu 18-vuotiaana (siis vuonna 1919) ja muuttaa yhteen maanviljelijän pojan kanssa vastoin miehen vanhempien tahtoa. He muuttivat yhteen asumaan Turkuun ja saivat ensimmäisen 12 lapsesta jo ennen kuin olivat käyneet vihillä. Syyskuussa 1922 he menevät vihille ja muuttavat miehen vanhempien talouteen seuraavana keväänä. Yhteiselämä miehen perheen kanssa ei kuitenkaan onnistu. Kertoja muuttaa taloudenhoitajaksi lapsen kanssa, odottaa toista. Kertoja työskentelee täällä siihen asti, kunnes mies saa hankituksi pienen tilan, jota alkavat yhdessä hoitaa. Kirjoitushetkellä kertoja on ollut leskenä jo 15 vuotta.

RAKENNE: lapsuus, koulu, piikominen, veljessota, naimisiin, miniänä, omaan kotiin työhön ja lapsia laittamaan, leskenä

TEEMAT: työn paljous ja kovuus jo lapsena ja aina, puute, vaikeudet, naisen työ, nuoruudessa rakkaus ja avioliitto, miehen poissaolo, yksin pärjääminen

SITAATIT: 3: s. 143, 169, 249

N3:1905. Emäntä Satakunnasta. Kirjoittaessaan 86-vuotias. Lapsuudessa elämä oli turvattua ilmeisesti vähintäänkin keskikokoisessa maatalossa. Koulujen jälkeen kertoja käy vielä talouskoulun. Ensirakkaus kun 25-vuotias, suhde jatkuu neljä vuotta (vuodet 1930–1934) lähinnä kirjeenvaihtona. Sodassa lottana. Naimisiin 37-vuotiaana, eli vuonna 1942. Saa kolme lasta (vuosina -43, -45 ja -47). Kasvattaa myös ainakin jonkin aikaa ottopoikaa (talon apulaisen veli joka kävi kansakoulua).

RAKENNE: lapsuuden onnellinen aika, koulu, sukutausta ja mummit, vapaussota, talouskoulu ja nuorena aikuisena kotona, rakkaus, sota, naimisiin, sotaa, elämä ja lapset, sairaus, vanhuus, muistoja

TEEMAT: koti, perhe, suku, isänmaa, sota, kristillinen elämä, lapset, rakkaus, elämä, työ, vanhuus, sairauskin ja kuolema

SITAATIT: 4: s. 137, 208, 221, 244

:1906. Nainen Hämeestä. Filosofian maisterin koulutus, toimi koulutusta vastaavassa ammatissa ennen avioitumista. On kirjoittaessaan 85-vuotias. Meni naimisiin 32-vuotiaana, siis vuonna 1938. Sai kaksi lasta (1940 ja -45). Tätä ennen useampia ihailijoita ja ihastuksia. Varhaisessa nuoruudessa traaginen rakkaus josta ei kerro. Jäi leskeksi 11 vuotta ennen kirjoitushetkeä.

RAKENNE: lapsuus, oppikoulu, yliopisto, kansanopistossa, avioon, työstä luopuminen, sota, lapset, nyt

TEEMAT: työ, rakkaus, avioliitto, lapset

SITAATIT: 3: 194, 239 (2)

N5:1906. 85-vuotias, Etelä-Pohjanmaalta kotoisin oleva emäntä. Elää isän kanssa äidin ja siskon kuoltua, maatalossa jossa myös ulkopuolista työvoimaa. Alkaa seurustella talon työmiehen kanssa, ensirakkaus. Käy tähän aikaan jo tansseissa, eli on ainakin yli 15-vuotias, siis menossa 1920-luku. Isä kielsi seurustelun, mies lähtee toiseen paikkaan töihin. Vuosien jälkeen aloittavat seurustelun uudestaan ja avioituvat kirjoittajan ollessa noin 30-vuotias, eli joskus 1930-luvun puolessa välissä. Saavat kaksi lasta ennen sotaa (noin vuosina 1937 ja 1939). Mies kaatuu jatkosodassa, on leski – ”kuin aidaton pelto vailla tukea ja turvaa”. Naapuritalon isäntä kosiskelee, kertoja ei ole kiinnostunut. Ottaa rengin, nuoremman miehen, joka vuoden palveltuaan haluaa isännäksi. Kertoja yllättynyt, tähän asti suhde ollut platoninen. Menevät naimisiin (eletään sodan jälkeistä aikaa, kuitenkin vielä 1940-lukua?), jonka jälkeen miehen todellinen luonto paljastuu; hyvä renki, huono isäntä: juo ym. Ottaa kasvattipojan. Vaikeiden vuosien jälkeen on pystynyt antamaan anteeksi ja hoitaa sairasta miestänsä.

RAKENNE: ihanasti alkanut lapsuus – muuttuu äidin ja siskon kaipuuksi, isä kunnollinen – mutta ei tunteellinen, koulut, nuoruus, kotona työtä, seurustelu, ero, elämää, uusi tapaaminen, naimisiin, oma koti, sota, leskeksi, yksin, uusiin naimisiin, viheliäisyyttä, sairauksia (miehen ja omia), lopulta Jumala tulee vastaan

TEEMAT: lapsuus, äiti, sisar, koulu, mies (nuoruuden rakkaus), seurustelu, ero, kihlat, avioliitto, lapsi, oma koti, sota, kotirintama, leskeksi, puute ja kurjuus, yksinäisyys, uusi ja huono mies, sairaus, Jumalan apu, rakkaus

SITAATIT: 4: 143, 215, 218, 232

N6:1907. Emäntä Etelä-Pohjanmaalta. Kirjoittaessaan 84-vuotias. Kotoisin ankarista oloista, orvoksi kun 7-vuotias. Sisaruksineen isän siskon luo asumaan, siellä lapsia hoiti isän äiti. Koulu olisi sujunut, mutta holhooja (eno?), jonka luon eli piikana, ei päästänyt jatkamaan lukuja. Emäntäkouluun vuonna 1927, siis 20-vuotiaana. Ei kuitenkaan valmistunut maatalousneuvojaksi, koska täti kuoli 1929 ja silloin sai ryhtyä täyspäiväisesti emännäksi. Kihloihin samana keväänä enon ottopojan kanssa, siis kun kertoja 22-vuotias. Haluaa purkaa kihlauksen, mutta menee kuitenkin lopulta naimisiin 23-vuotiaana vuonna 1930. On silloin raskaana. Sai kaikkiaan kahdeksan lasta, joista kaksi kuoli vuoden vanhoina. Mies ei ollut entisensä sodan jälkeen. Jäi leskeksi vuonna 1969, 62-vuotiaana.

RAKENNE: lapsuus kasvattina, nuoruus kasvattina, opintien jääminen, työn tekeminen lakkaamatta, edelleen naimisiinmenon jälkeen, sota, lisää työtä, vanhempana, muisteloita, palvelutalossa

TEEMAT: työ, naisen asema vs. miehen omanarvontunto, ”rakkaus”, lapset, opiskeluinto, sota ja sodan jälkeinen aika, koti, puutarha, sairaus, alkoholi

SITAATIT: 5: 139, 161, 215, 243, 251. On myös kolmas esimerkkielämäkerta ks. s.123.

N7:1907. Maisteri Virosta, on kirjoittaessaan 84-vuotias. Muutti Suomeen rakastuttuaan tulevaan suomalaiseen mieheensä. Tätä ennen oli ollut yksi pitkä ja vakava seurustelusuhde. Meni naimisiin vuonna 1930, siis 23-vuotiaana. Sai kolme lasta vuosina -31, -32 ja -39.

Elävät paljon erillään, mies töissä, kertoja lasten kanssa kotona, toivoisi pääsevänsä töihin. Työskentelee myöhemmin opettajana. Viettää timanttihäitään kirjoittamisen aikoihin.

RAKENNE: juuret, lapsuus, perhe, opiskelu, seurustelu, ero, uusi mies, naimisiin Suomeen, avioliitto, lapset, asuminen, miehen opiskelu, sota-aika, pako Ruotsiin, nykyisin

TEEMAT: seurustelu, rakkaus, perhe, vanhemmat, suku, opiskelu, raha, eestiläisten kohtalo

SITAATIT: - ei sitaatteja

M1:1902. Mies Satakunnasta. On ollut maanmittausinsinööri, kirjoittaessaan 90-vuotias. Kirjoittaa vain lapsuudesta ja nuoruudesta. Ei kerro omista parisuhteistaan, ainoastaan vanhempiensa avioliitosta elämäkertansa aloitukseksi. On se ainoa, joka ei kommentoi parisuhteita, naisten ja miesten välisen ”vissin eron” kyllä tuntee.

RAKENNE: vanhempien liitosta syntynyt, lapsuus, koulu, loppuelämä lyhyesti ammattiuran ja harrastusten luettelona

TEEMAT: vanhempien avioituminen, oma syntymä, kotitalo tapoineen, isä, renki, äiti, ”me pojat”, koulu, ura, harrastukset

SITAATIT: ei sitaatteja

M2:1909. Mies Pohjois-Savosta. Ei innostu maatalon töistä, on tukkikämpillä ja lähtee sitten maailmalle. On toiminut peltiseppänä, avioitui 24-vuotiaana, vuonna 1933. Olivat seurustelleet tätä ennenkin jo vuosia. Ensimmäinen lapsi syntyi vuonna 1934, toinen poika myöhemmin. Jäi leskeksi 1982, 63-vuotiaana.

RAKENNE: syntymä, lapsuus, nuoruus, avioon, nuorena kodissa, yleinen elämä, työ, eläke, harrastukset, leskeys, elämä sen jälkeen ja nyt

TEEMAT: lapsuuskoti, lapsuus, elämä Helsingissä 1920–30-luvuilla, puute, vaimo ja avioliitto, nuoren kodin ongelmat (köyhyys), kodin laittaminen, sota, työelämä, lakot, oppiminen, työpaikat, eläkkeelle jääminen, harrastuselämä, vaimon kuolema, elämä sen jälkeen ja nyt

SITAATIT: 2: 199, 202

M3:1908: Mies, syntynyt suomalaisille vanhemmille USA:ssa, muutti Suomeen 1920-luvulla. On ammatiltaan tiedottaja, kirjoittaessaan 84-vuotias. Meni naimisiin 37-vuotiaana, vuonna 1937. Olivat seurustelleen vuoden verran ennen sitä. Saivat yhdessä kolme lasta vuosina 1938, -46 ja vielä myöhemmin yksi.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, opiskelu, avioliittoon, rintamalle, työhön, nuori perhe sodan jälkeen, työtä ja harrastuksia, 50-vuotiaaksi, tie omaan asuntoon, harrastuksia ja työtä, matkustamista, 60-vuotiaaksi, harrastuksia, henkilöitä, kävelyä, elämää ja kuolemaa

TEEMAT: lapsuus, Amerikka – Suomi, Työväen Akatemia, opiskelu, järjestöt, vaimo, häät, lapset, matkustaminen, asuminen, harrastukset, moninainen toiminta, ihmiset, avioliitto, urheilu, terveys, kuolema

SITAATIT: 1: 205

M4:1907. Toimistonhoitaja Etelä-Pohjanmaalta. Kirjoittaessaan 85-vuotias. Kotoisin köyhästä kodista, isä kuoli kun 9-vuotias. Käy koulua ja pääsee leipurin oppiin, erilaisia töitä ja urheiluharrastus. Ujona poikana etsii tyttökaveria, mutta ei löydä mieleistään. Tapaa tulevan vaimonsa noin vuonna 1934, siis kun 27-vuotias. Naimisiin vuonna 1940, kun 33-vuotias. Lapset syntyivät vuosina 1941 ja -46.

RAKENNE: ”Pisteen matka”: lapsuus koosteena vuoteen 1918, sitten lapsuus laveasti, aikuisuuteen päin, opiskelut, työssä, välillä jo myöhempiä aikoja, takaisin lapsuus-nuoruusvuosiin, naimisiin, takaisin soittovuosiin, niistä myöhemmin lisää, perhe, lopuksi

TEEMAT: lapsuus, koulu, opettajat, köyhyys, ihmiset, nuoruus, ystävät, olot, Osuuskauppaliike, Työväenliike, soittaminen, musiikki, äidin ohjeet ja isän myös, tyttöystävän löytyminen, oma perhe, vaimo, perhe, elämä, maailma

SITAATIT: 1: 154

M5:1909. Etelä-Pohjanmaalta kotoisin oleva virkamies. On kirjoittaessaan 83-vuotias. Eli isän kanssa kahden sisarusten ja äidin kuoleman jälkeen, kunnes isä avioituu uudelleen nuoren piian kanssa. Itse avioliitossa nyt 55 vuotta. Tapasi vaimonsa Suojeluskunnan ja rajavartioston harjoituksissa 1930-luvulla ja naimisiin vuonna 1938, kun kertoja siis 29-vuotias. Lapset syntyvät 1941 ja 1951. Kertoo nuoruuden kokemuksista vastakkaisen sukupuolen kanssa, esimerkiksi käynnistä yöjalassa.

RAKENNE:

TEEMAT:

SITAATIT: 3: 156 (2 kpl), 205

M6:1909. Maanviljelijä Etelä-Savosta. On kirjoittaessaan 83-vuotias. Kotoisin maatalosta, kävi koulua ja lähti isoisänsä tilan isännäksi. Tapasi vaimonsa vuonna 1946 ja menivät naimisiin seuraavana vuonna, kun kertoja 38-vuotias. Saivat kaksi lasta. Jäi leskeksi 10 vuotta ennen kirjoitushetkeä vuonna 1983.

RAKENNE: vanhemmat, sisarukset, lapsuusajan tapahtumia, mm. vapaussotaan liittyviä, kiertokoulu, asevelvollisuus, isännäksi, isännyydestä luopuminen, leskenä, sota-aika, avioliiton solmiminen, sodan jälkeistä toimintaa, nuoruutta, avioelämä, leskeys, lasten elämä

TEEMAT: vanhemmat, lapsuus, maailmansota ja vapaussota erityisesti, olot silloin, koulu, vaimon kuolema, sota-aika, sodan jälkeinen aika, luottamustoimet, kaskuja, perhe-elämä, äkillinen leskeys, lapset, lastenlapset

SITAATIT: 2: 113, 201

M7:1906. Mies Uudeltamaalta. Opiskeli yliopistossa sosiologiaa, työskenteli sodan jälkeen Suomen Huollossa, sai viran lääkintöhallituksesta ja väitteli tohtoriksikin? On kirjoittaessaan 86-vuotias. Perusti perheen noin vuonna 1934–35, esikoinen vuonna 1936, jolloin kertoja siis 30-vuotias. Elänyt leskenä noin viisi vuotta.

RAKENNE: lapsuus, poika-aika, koulu, töihin, opiskelemaan, töihin, perhe, sotaan, työhön, opiskelua, leskeksi, nyt

TEEMAT: työ ja opiskelu, sivullisuus, vuosisadan alun Rööperin elämä, koulu, sairaalalaitoksen ja sosiaalipolitiikan tutkimus

SITAATIT: 1: 213

N8:1911. Emäntä, kirjoittaessaan 80-vuotias aktiivinen eläkeläinen. Opiskeli aikanaan kansanopistossa, missä tapasi ”sen ainoan oikean”, jonka kanssa ollut avioliitossa vuodesta 1932 – eli lähes 60 vuotta. Menivät kihloihin vuotta aikaisemmin (1931) kertojan ollessa vasta 20-vuotias. Osasyyn avioliittoon oli kertojan köyhyys, sulhasella oli ”tarjota katto pään päälle”. Ensimmäinen lapsi syntyi vasta 10 vuotta myöhemmin, kun kertoja 30-vuotias. Toinen lapsi syntyi viisi vuotta myöhemmin. Kotoisin vaatimattomista oloista, jäi orvoksi 13-vuotiaana (vuonna 1924). Holhottavaksi, joutui tekemään töitä. Koko elämä työn täyteinen.

RAKENNE: lapsuus, orpous, työharjoittelu, työ, opiskelu, avioperheen työt, uusi koti ja sen työt, mamman hoivaus, papan hoivaus, miehen hoivaus, oma elämä

TEEMAT: työ, hoiva, olosuhteiden pakko, lähimmäisenrakkaus, sota ja uudet työt, lapset, sairaudet

SITAATIT: 1: 244

N9:1913. Nainen Etelä-Pohjanmaalta. On kirjoitushetkellä 78-vuotias eläkkeelle jäänyt tekstiilityöntekijä. Naimaton yksinhuoltaja: sai lapsen sodan aikaisen ”ystävän” kanssa, ollessaan noin 30-vuotias. Kansankoulun lisäksi ei muuta koulua, pienenä piikomaan. Kotoisin maalta, vaatimattomista oloista. Lapsen saatuaan jatkoi töissä tehtaalla, äiti hoiti lasta. Kertoo käyneensä iltamissa ja riiuulla, ei kuitenkaan yksityiskohtaisesti muuta, kuin että poikia ei saanut viedä aittaan silloin kun oli töissä piikana.

RAKENNE: lapsuus, työhön opettelu, pikkupiikana, isommaksi piiaaksi, sodan aika, työelämässä, nyt

TEEMAT: työ, lapsuus, sota, suomalainen nainen

SITAATIT: ei sitaatteja

N10:1913. Hämeestä kotoisin oleva emäntä, joka on kirjoittaessaan 78-vuotias. Meni naimisiin 26-vuotiaana, siis vuonna 1939. Ensimmäinen lapsi syntyi seuraavana kesänä, tämän jälkeen vielä kaksi lasta (19454 ja -46?). Kertoja on kotoisin torppariperheestä, kävi kansakoulun ja rippikoulun. Kirjoittelee pikku juttuja lehtiin, lähettelee isän kirjoituksia SKS:aan.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, naimisiin, sota, perhe, sota-aika, sen jälkeinen aika, asuminen ja elämän vakiintuminen, eläke aika, isovanhemmuus, miehen sairaus, nykyisin

TEEMAT: lapsuus, sota, isovanhemmuus, harrastukset, sairaus, työ, sukulaiset

SITAATIT: 2: 154, 251

N11:1913. Postivirkailija Hämeestä. Myös kirjoittaessaan 78-v. Avioituu yli 30-vuotiaana saksalaisen miehen kanssa, saavat kaksi lasta vuosina 1947 ja -49 (kertoja 34 ja 36-vuotias). Kotoisin maatalosta, käy koulujakin. Kertoo nuoruusajan ihastuksista, tansseissa käynneistä, siitä että yritettiin naittaa yhdelle isännälle. Oli myös nuoruudenrakkaus, joka kaatui sodassa. Aviomies matkustaa paljon, perhe asuu Saksassa, kunnes takaisin Suomeen. Kun mies kuolee, kertoja takaisin töihin.

RAKENNE: teini-iästä alkaa, koulun jälkeisestä ajasta, oppiin sairaalaan, Helsinkiin teatteriin, emäntäkouluun viisastumaan, postineidiksi, harrastuksia, saksalainen ystävä, internointiaika, avioliittoon, lapset, Saksaan, Suomeen, Saksaan, kotirouvana, Suomeen, leskeksi, lasten kasvatus, matkustusvuodet

TEEMAT: naiseus, sota, politiikka, kansallisuus, teatteri, matkustus, lapset, äitiys, kuolema, rakkaus, haaveet, romantiikka, flirtti, ulkonäkö, uskallus, maine

SITAATIT: 7: 135, 140, 158 (2), 248, 252, 277

On yksi esimerkkielämäkerroista, esillä sivuilla 26 ja 83 alkaen.

N12:Kansakoulunopettaja Hämeestä. Ida on kirjoittaessaan 79-vuotias. Hän meni naimisiin (noin 1937?) ja ensimmäinen lapsi syntyi vuonna 1938, kun kertoja 26-vuotias. Toinen ja kolmas lapsi syntyivät 1940 ja 1941 tai -42. Mies kuoli sodassa, ennen kolmannen lapsen syntymää. Sai huoltoeläkettä, jota kadehdittiin. Ei avioitunut uudelleen, eikä kerro muistakaan suhteista. Ennen avioliittoa ainakin yksi vakava suhde, lähinnä kirjeenvaihtoa, mutta miehellä perinnöllinen tauti, joten piti erota. Muistelee myös koulu aikaista ihastustaan.

RAKENNE: lapsuus, koulu, seminaari, avioliitto, sota, lapset, leskeksi, sodan jälkeen, työ, lapsuusmuistoja, sairauksia, 35-vuotiaana, eläkkeelle, muistoja lapsuudesta ja miehen kanssa, lasten syntymät, kasvatus nyt, taivaskaipuu

TEEMAT: lapsuus, vanhemmat, lapsen työt, omat lapset, avioliitto, Jumala ja körttiläisyys, kateus, sota, tasa-arvo, naiseus, työ, sairaus, koulutus, sisällissota

SITAATIT: 4: 193, 194, 214, 252

N13:1912. Kotiäiti Pohjois-Pohjanmaalta. On kirjoittaessaan 79-vuotias, elänyt leskenä noin 20 vuotta. Meni naimisiin vuonna 1934, eli 22-vuotiaana. Ainoa lapsi syntyi vuonna 1936. On kiitollinen elämästään, joka alkoi todella köyhissä merkeissä: monia sisaruksia kuoli, kouluunkaan ei päässyt aina jos ei aamulla ollut ruokaa. Vanhemmat olivat kuitenkin lapsen muistikuvien mukaan onnellisia ja leikkivät lastensa kanssa. Eläkkeellä käy kursseilla ja harrastaa mm. käsitöitä ja maalausta.

RAKENNE: lapsuus, kouluun, piiaksi, naimisiin, lapsi, oma koti, memoraatti, kodin rakennus, leskeksi, nyt

TEEMAT: köyhyys, lapsuus, työ, avioliitto, huumori ylliluonnollinen varoitus ja lohdutus, oma koti, mies ja poika, harrastukset, sairaus

SITAATIT: 2: 204, 208

N14:1910. Nainen Etelä-Karjalasta. On kirjoittaessaan 81-vuotias ja kertoo, että on ollut avioliitossa 55 vuotta. Meni siis naimisiin vuonna 1935, 25-vuotiaana. Synnytti ensimmäisen lapsen vuonna 1937, mutta tämä kuoli. Saa toisen lapsen 1938 ja vielä yhden 1941. Oman kodin rakentaminen ja sodasta selviytyminen esillä, kuten kaikilla tämän ikäisillä. Evakkoretki.

RAKENNE: lapsuus, rippi-ikä, nuoruus, naimisiin, lapsi, sota, evakko, lapset, paluumuutto, evakko, rakentaminen ja loppuelämä

TEEMAT: evakkous, koti, lapset, isä, äiti, ikävä Jumalan apu

SITAATIT: 1: 207

M8:1910. Sotilasmestari Etelä-Karjalasta. Kirjoittaessaan 83-vuotias ”tammenlehvä-veteraani”. Jäi leskeksi kolme vuotta sitten. Meni naimisiin vuonna 1936, siis 26-vuotiaana. Tällöin oli jo 3-vuotias poika odottamassa. Myöhemmin syntyi kolme lasta lisää. Kuvailee avioliittoaan monisäikeiseksi, onnelliseksi. Leskeksi jäätyään on tavannut nuoruuden ystävänsä jolla samanlainen tilanne, viettävät aikaa yhdessä. Muista naiskokemuksistaan sanoo, että jäivät vähäisiksi kun joutui nuorena naimisiin.

RAKENNE: esi-isistä vanhempien kautta, keskimmäiseksi yhdeksänlapsiseen perheeseen, lapsuus, koulu, armeija, nuorna miesnä, juhannus 1933, vankilaan, naimisiin, sotaan, töihin, armeijaan, vakuutusvirkailijaksi, eläke, vaimon hoito, leskeksi, nyt

TEEMAT: lapsuus, nuoruus, työ, armeija, suomalainen mies, sota, perhe, vaimom avioliitto, sairaus, vanhuus

SITAATIT: ei sitaatteja

M9:1913. Mies Etelä-Pohjanmaalta. Ei kerro ammattiaan. Meni naimisiin sodan jälkeen, ehkä vuonna 1946, joka tapauksessa yli 30-vuotiaana. Saavat kaksi lasta, elävät yhdessä edelleen. On kotoisin ankarista oloista, sillä isän kuoltua joutuivat hädetyiksi mökistään. Joutui tekemään työtä pienestä pitäen. Nuorena miehenä rakennuksilla.

RAKENNE: lapsuus, työntäyteinen, ponnistelut, armeijaan töihin, sotaan, töihin, sotaan, vaimoa, etsimään ja loppuelämä

TEEMAT: orpous, työ, sota, isä, kuolema, vaimo

SITAATIT: 1: 197

M10:1911. Sähköasentaja ja työväen aatteen mies Uudeltamaalta. On kirjoittaessaan 82-vuotias eläkeläinen, joka meni naimisiin vuonna 1936, ollessaan 25-vuotias. Perheessä on yksi lapsi. Muistelee mm. pula-aikaa, sukujuuria ja luottamustehtäviään ja työtään, sekä esim. talon rakentamista (ilman lainaa) sodan jälkeen.

RAKENNE: sukujuuret, luottamustehtävät ja työ, lapsuuden maisemat, ankea 1930-luku, sota, rauha, sota, talon rakennus, työväentalo, näyttämötoiminta, urheiluseura

TEEMAT: työväenliike ja -aate, politiikka ylipäättään, sorto, puute, yhdistystoiminta, näyttämötoiminta

SITAATIT: 1: 217

M11:1914. Eläkkeellä oleva maanviljelijä Pohjois-Karjalasta. On kirjoittaessaan 79-vuotias. Kävi kansakoulua vuoteen 1926 saakka, sitten (12-vuotiaana) töihin. Meni kihloihin maatilan tyttären kanssa. Purkivat kihlauksen tytön suvun paheksunnan takia. Armeijasta päästyään kuitenkin menivät naimisiin, kertoja tällöin noin 22-vuotias. Saivat kolme lasta, elävät yhdessä edelleen.

RAKENNE: lapsuus loisena, lapsen työt, pojan työt, nuoren työt, 19-vuotiaana maailmalle töihin, yhtiöön töihin, naimisiin, talon rakennus, työ talon ja velkojen eteen, sotaan, kaivokseen, maataloon töihin, metsätöihin, sairaudet, eläke, eläketyöt, harrastukset

TEEMAT: työ, köyhyys, asuminen, sairaus, elämä, lapset

SITAATIT: 4: 116, 188, 215, 225

M12:1913. Maanviljelijä Pohjois-Savosta. On kirjoittaessaan 80-vuotias aktiivinen eläkeläinen, harrastaa mm. kirjoittamista. Kertoo menneensä kihloihin vuonna 1940 ja naimisiin 1941, ollessaan noin 28-vuotias. Pariskunta sai myös lapsia (luku ja suku poikkeuksellisesti ilmoittamatta). Kertoja muistelee elämänsä köyhää alkua, työtä ja monia itselleen kiinnostavia aiheita, kuten politiikkaa, uskontoa, sotaa ja sodan jälkeistä aikaa.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, sota, kihloihin, naimisiin, sodan jälkeen kodin rakentaminen, sodanjälkeinen aika yleensä, kirjoitusharrastus, kosinta, sota-aika, lapset, eläkkeellä, lapsuus, kasvatus, uskonasiat, mielipiteitä, politiikkaa, avioliitto, vanhuus, purnaus

TEEMAT: köyhyys, kasvatus, sota, avioliitto, politiikka, uskonto, sodan jälkeinen aika, harrastukset

SITAATIT: 3: 167, 207, 255

M13:1911. Entinen upseeri, sittemmin kaupan alalla. Kotoisin Varsinais-Suomesta, köyhistä oloista. Meni naimisiin 36-vuotiaana, avioliitosta syntyi kaksi lasta. On edelleen naimisissa, mutta avioliitto on ollut jo pitkään ”risana”, koska eivät ole ”samanhenkisiä”. Ennen avioliitto oli lukuisia sukupuolisuhteita, kihloissakin pari kertaa.

RAKENNE: lapsuus, lapsuuden kylä, nuoruus, koulu, armeija, töihin armeijaan, poikamiesvuodet, sota, naimisiin, uusi työ, loppuelämä, nyt

TEEMAT: lapsuus, maalaismaisema ja elämä siellä, työt, kujeet, köyhyys, isäntäperhe, alkoholi, isän kuolema, ihmisiä, armeija, poikamieheys, naiset, naimisiin, avioliitto, työ, eläke, harrastukset, vaimo

SITAATIT: 3: 182, 209, 226

M14:1914. Voimalaitoksen konemestari Varsinais-Suomesta. On ollut 72-vuotias kirjoittaessaan elämäkertansa. Nyt lähettää sen mukaan kilpailuun (79-vuotiaana). On ollut naimisissa vuodesta 1945 (kertoja siis tuolloin 31-vuotias). Tätä ennen olivat kaksi vuotta kihloissa. Lapsia eivät saaneet, syytä ei koskaan selvitetty. Vaimon munasarjat piti leikata, jolloin ”lapsettomuus sinetöityi”. Ehti tehdä monenlaista työtä ennen kuin ryhtyi koneenhoitajaksi (merillä kokkina, oma venelinja, sähkömiehenä).

RAKENNE: lapsuus, kesätyöt, koulu, lapsuusmuistoja, työt, opiskelu, armeija, merillä, kotiin, sotaan, sähköyhtiöön, sotaan, naimisiin, asuminen, tehtaalte, elämä muuten, nyt

TEEMAT: lapsuus, köyhyys, työt, matkustus, sota, työyhteisö, asuminen, avioliitto, lapsettomuus

SITAATIT: 1: 201

N15:1922. Sosiaalityöntekijä Pohjois-Pohjanmaalta. On kirjoitushetkellä 68-vuotias, eläkkeellä. Meni naimisiin vuonna 1950, siis 28-vuotiaana. Lapsi syntyi vuoden-parin kuluttua, tätä ennen oli ollut yksi keskenmeno. Erosi alkoholismista kärsivästä väkivaltaisesta miehestään noin vuonna 1960, mutta piti monella tavalla huolta miehestään tämän kuolemaan asti. Ei kerro avioliiton jälkeisistä mahdollisista suhteista. Ennen liittoa oli nuoruudessa ainakin yksi vakava suhde, oli jopa kihloissa. Kertoja on kotoisin vaatimattomista oloista ja on tehnyt elämänsä aikana monenlaista työtä. Jäi sairaseläkkeelle 51-vuotiaana reuman takia. Asui vuosia Ruotsissa, sillä aviomies oli ruotsalainen.

RAKENNE: lapsuus, sota-aika, työhön, kihlauksen purkaminen, jätetyn miehen itsemurha, matkalle, tuleva mies, työssä, avioon, Ruotsiin, työhön, keskenmeno, raskaus, avioliiton huonontuminen, ero, Suomeen, Ruotsiin, sairaseläkkeelle, Espanjaan, kotiin, ex-miehen auttaminen, kuolema, elämä nyt

TEEMAT: rakkaus, isänmaa, suomalaisuus, siirtolaisena eläminen, lapsi, äitiys, väkivalta, avioliitto, ero, sukulaiset, äiti, appivanhemmat, sairaus, elämä, sota, sairaalat, työ, kuolema, Jumala, itsemurha

SITAATIT: 7: 138, 145, 148, 192, 238, 253, 279

N16:1921. Hammaslääkäri Uudeltamaalta. Kertoja on kirjoittaessaan 70-vuotias, 42 vuotta avioliitossa elänyt eläkeläinen, yhden lapsen äiti ja kolmen lapsen isoäiti. Kertoja siis avioitui 27-vuotiaana vuonna 1948. Tätä ennen hän oli seurustellut tulevan miehensä kanssa jo seitsemän vuotta, joista oli kihloissa kolme. Pariskunnan ainoa lapsi syntyi opintojen jälkeen, kun kertoja oli 30-vuotias, vuonna 1951. Päättivät tietoisesti, etteivät hanki enempää lapsia. Kiittää kirjoituksessa hyvää elämäänsä, jonka raskain aika oli sota, joka ”vei parhaan nuoruuden”.

RAKENNE: lapsuus, koulu, sota-aika, välirauhan ajan seurustelu, sota, kihloihin, opiskelu, naimisiin, työssä, lapsi, takaisin kotikaupunkiin, tytär, sairaus, harrastukset, matkustaminen, mökki, ystävät

TEEMAT: perhe, äiti, isä, oma lapsi, äitiys, luopuminen, aviomies, ystävyys, sota, työ, opiskelu, harrastukset, sairaus

SITAATIT: 2: 198, 203

On myös esimerkkielämäkerta, joka on esillä sivulta 102 alkaen.

N17:1922. Kertoja on kirjoittaessaan 69-vuotias eläkkeellä oleva monta erilaista työtä (posti, kansanhuolto, yrittäjä) tehnyt nainen. Tapasi miehensä vuonna 1949, menivät kihloihin salaa (kertojan äidin vastustus) ja lopulta naimisiin vuonna 1951, jolloin kertoja 29-vuotias ja raskaana. Sai kolme lasta (noin vuosina 1951, -55, -57) ja teki yhden abortin ollessaan n. 40-vuotias. Erosi miehestään vuonna 1974, tätä ennen olivat asuneet erillään – samassa talossa – jo nelisen vuotta. Mies oli alkanut juoda, käyttäytyi uhkaavasti ja hänellä oli myös avioliiton ulkopuolisia suhteita. Kertoo vähän myös avioliiton jälkeisestä seurusteluelämästä. Kertojalla oli myös avioliiton vaikeina vuosina ymmärtävä miesystävä, suhde oli kuitenkin platoninen. Avioliittoa edeltävässä nuoruudessa saatettiin ”hiukan rakastuakin, mutta moraali säilyi aina”. RAKENNE: ikävuosittain 10-vuoden jaksoissa: lapsuus, tyttöä, työelämään, sairastaminen, työ, naapurin poika, salakihlat, raskaaksi, naimisiin, nuori koti, ensimmäinen lapsi, kotiin jääminen, miehen sairaus, vaikeuksia, uusi raskaus, toinen tytär, miehen parantuminen, muutto kaupunkiin, ankeat olot kotona, kolmas raskaus ja tytär, miehen juominen, horjuva mielenterveys, työ, abortti, miehen uskottomuus ja muu käytös, erilleen asumaan, ero, työ, asuminen tytärten kanssa, kaksi työtä, uudet haasteet, äidin kuolema, lasten elämät, luottamustoimet, sairaan tädin hoitaminen, eläkkeelle, matkoja, lasten lapset

TEEMAT: naisena olo, avioliitto, alkoholi, sairaus, rakkaus, lapset, moraali, harrastukset, kirjoittaminen, lapsuus, äiti, raha, täti, ihmisten auttaminen

SITAATIT: 9: 144, 149, 174, 181, 199, 200, 219, 250

N18:1921. Emäntä Hämeestä, kirjoitushetkellä 70-vuotias. Kertoja on arkiston vakiovastaaja ja kertoo elämästään vain noin vuoteen 1944. Kirjoittaa nuoruudenaikaisista ihastuksista ja piikana olosta.

RAKENNE: välähdyksiä lapsuudesta, 12-vuotiaana piiksi, työpaikat, sodan värittävä nuoruus vuoteen 1944 saakka

TEEMAT: työ, äiti, sota, Helsinki, ruoka, ihmisiä, taloudelliset pakotteet

SITAATIT: ei sitaatteja

N19:1923. Kanslisti Etelä-Savosta. Kertoja on kirjoittaessaan 68-vuotias kuuden lapsen äiti. Kuuden lapsen lisäksi oli yksi keskenmeno ja yksi abortti. Kertoja meni naimisiin lastensa isän kanssa joskus sodan jälkeen. Avioliitto oli aluksi hyvä, mutta miehen invalidisoiduttua auto-onnettomuudessa mies muuttui aggressiiviseksi. Nainen jättää miehensä joskus vuoden 1960 paikkeilla. Avioituu uudelleen joskus 1960–70-lukujen taitteessa (?). Kertoo kahdesta avioliittoa edeltävästä suhteestaan.

RAKENNE: syntymä, lapsuus isovanhempien luona, köyhyys, työ piikana, maalla, rakkaus, muutto toiselle paikkakunnalle, postiin töihin, rakkaus, uusi elämä teatterin avustajana, lapsia, köyhyys, romahdus kun mies sairastuu fyysisesti ja henkisesti, ero, uusi elämä, lapsen sairaus, uusi avioliitto ja onni, edustustyö oman työn ohella, lapsen kuolema, kirjoittaminen, loppuelämä, nyt

TEEMAT: lapset, rakkaus, avioliitto, sairaus, kuolema, onni, kiitos, panettelu, vankila, edustaminen, köyhyys, ruoka, puute, työ, lapsuus, vanhuus, luonne, elämä, maailman muuttuminen, harrastukset, kirjoittaminen, tiedonjano, seurustelu

SITAATIT: 3: 155, 200, 204

N20:1920. Perheenemäntä Satakunnasta. Kertoja on kirjoittaessaan 71-vuotias. kertoo kuinka meni kihloihin vuonna 1940 ja sen jälkeen naimisiin. Lapset syntyivät vuosina 1942, - 45 ja vielä ”yllätyks” vuonna 1964 kun kertoja itse 44-vuotias. Näiden lisäksi kertojan miehellä on

yksi avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi. Kertojalla oli ennen aviomiestään vakava suhde toisen pojan kanssa. Talvisota kuitenkin ”teki keikauksia” ja nai toisen.

RAKENNE: lapsuus, orpous, kotoa lähtö, sota-aikana naimisiin, muutto maalle, lapsi, toinen lapsi ja kolmaskin (myöhemmin), miehen uskottomuuden paljastuminen, tarjoaa miehelle vapautta, avioliitto jatkuu, kotikaupunkiin, harrastukset, maailmanmeno, naisen asema

TEEMAT: naiseus, tasa-arvo, uskottomuus, avioliitto, harrastukset

SITAATIT: 4: 145, 183, 200, 254

M15:1920. Autoilija Lapista. Kirjoittajalla on kahdeksan poikaa ja kolme tytärtä (?) avioliitostaan, jonka solmi sodan aikana. Elää edelleen yhdessä vaimonsa kanssa. Kirjoittaa lapsuudenaikaisista muistoista ja lyhyesti ”huippuja elämästä”. On harrastajakirjoittaja ja kirjoittanut useamman kirjan mm. sota-ajasta. Oli viisi vuotta rintamalla.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, koulu, työ, sota, työ, harrastukset, perhe

TEEMAT: lapsuus, koulu, työ, tytöt, politiikka, sota, kuolema, kirjoittaminen

SITAATIT: ei sitaatteja

M16:1921. Mies Hämeestä. Kertoja tapaa tulevan vaimonsa joskus sodan jälkeen, jolloin heillä on kiihkeä suhde. Tiet erkanevat vuosiksi, sillä kertoja lähtee etsimään elantoa maailmalta, eivätkä asiat oikein luista. Joskus 1950-luvun puolella (?) hän kuitenkin ottaa yhteyttä ihastukseensa ja pari menee naimisiin. He saavat neljä lasta. Kertoja jää leskeksi myöhemmällä iällä. Nykyisin hänellä on uusi ystävätär. Kertoja kirjoittaa myös jonkin verran nuoruuden ”tyttöjutuista”. Kertoja on kirjoitushetkellä 70-vuotias.

RAKENNE: varhaislapsuus, koulu, työ kivilouhoksilla, sotavuodet, siviiliin, työhön, työ hiomossa, konttoriopisto, ratatyömaa, takaisin hiomoon, kotipuoleen, armeijan leipiin, avioliitto, leskenä, isänä, nyt

TEEMAT: politiikka, työ, sota, avioliitto, vaimo, lapset, perhe, armeija, opiskelu, erotiikka

SITAATIT: 2: 160, 189

M17:1924. Teollisuustoimihenkilö Kainuusta. Kertoja aloittaa kirjoittamalla, että hän elää 68-vuotiaana eläkevaarina vaimonsa kanssa, lapset (kolme) ovat lähteneet ja lapsenlapsiakin on. Kertoja avioitui 24-vuotiaana, vuonna 1948. Pariskunnan esikoinen kuoli pienenä. Kertoja oli 40 vuotta saman työnantajan palveluksessa ja nyt eläkepäivät sujuvat leppoisasti. Kirjoitushetkellä hän on 69-vuotias.

RAKENNE: lapsuus, pula-aika, maatalousmiljö, työ, opiskelu, lapset, sota

TEEMAT: lapsuus, nuoruus, sota-aika, työelämä, eläkkeelle, nyt

SITAATIT: ei sitaatteja

M18:1923. Pappi Pohjois-Pohjanmaalta. Kertoja meni naimisiin 26-vuotiaana, vuonna 1949, seurusteltuaan ensin kaksi ja puoli vuotta. Pariskunnalla oli kaksi lasta, joista toinen kuoli 16-vuotiaana. Pariskunta on edelleen yhdessä, sairaus varjostaa eläkepäiviä. Kirjoittaja on kirjoitushetkellä 68-vuotias.

RAKENNE: lapsuus, vanhemmat, oppikouluun, nuoruusvuodet, opiskeluvuodet, asepalvelus, sota, opiskelu, avioituminen, työ eläke

TEEMAT: työ, työtoverit, sota, ihmiset, vaimo, uskonto

SITAATIT: 1: 275

M19:1924. Maanviljelijä Kainuusta. Kertoja on kirjoittaessaan 67-vuotias. Hän tapasi tulevan vaimonsa vuonna 1948 ja avioitui vuotta myöhemmin 25-vuotiaana. Pariskunta sai kolme tytärtä. Perhe eli vaatimattomasti maata viljellen, kunnes kertoja vaihtoi alaa ja ryhtyi rakentamaan taloja. Eläkkeellä rakentelee mökkiä. Kertoo tansseissa käynnistä ja tyttöjen kanssa kisailusta nuorempana.

RAKENNE: lapsuus, työ, sota, työ, alkoholi, vaimo, työ, eläke

TEEMAT: työ, elämä, sota, ihminen

SITAATIT: 2: 145, 207

M20:1920. Maanviljelijä Varsinais-Suomesta. Kertoja meni naimisiin 31-vuotiaana vuonna 1951 ja liitosta syntyi yksi tytär vuotta myöhemmin. Elää ilmeisesti edelleen vaimonsa kanssa. Ei kerro nuoruuden mahdollisista heiloista, köyhästä puoli-orvosta lapsuudesta ja sota-ajasta enemmänkin. Kertoja on kirjoitushetkellä 71-vuotias.

RAKENNE: päähän potkiminen lapsena, sodan käyminen, sairias suomalainen mies

TEEMAT: työ, suomalainen ies, sota

SITAATIT: ei sitaatteja

M21:1925. Kertoja on kirjoitushetkellä 66-vuotias, sairaseläkkeelle jäänyt sosionomi. Hän on edelleen naimisissa vuonna 1964 vihityn vaimonsa kanssa. Kertoja oli tuolloin 39-vuotias, vaimo on häntä 12 vuotta nuorempi. Pariskunnalla on yksi, vuonna 1968 syntynyt poika. Kertoja toteaa olleensa useasti romanttisesti rakastunut, mutta kärsi ujoudesta ja tuli tyttöjen hylkäämäksi kun ei osannut päättää miten olla. Kertoja uskoo, että omien vanhempien riitainen suhde vaikuttaa tähän.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, aikuisuus eläkeikä, harrastukset

TEEMAT: sairaus, työ, köyhyys, vanhemmat, parisuhde

SITAATIT: ei sitaatteja

N22:1934. Terveystenhoitaja Lapista. Kertoja on mennyt naimisiin joskus 1950-luvulla, on ollut aviossa ainakin 30 vuotta. Hänellä on neljä lasta, joiden lisäksi oli yksi keskenmeno. Kertoja on kirjoittaessaan 57-vuotias ämmi (mummo), hän kirjoittaa paljon avioliitostaan, tunteista, miehen uskottomuudesta ja sen anteeksiantamisesta.

RAKENNE: lapsuudesta aikuisuuteen ja ammattiin, avioliiton kulkua ja nykyisyyttä, välillä muutama paluu lapsuuteen

TEEMAT: avioliitto, rakkaus, seksikin, alkoholi, äitiys, lapset, työ, elämä, runous

SITAATIT: 6: 119, 144, 155, 172, 178, 278

N23:1932. Nimimerkki Maria. Kirjoittaja on mennyt kihloihin ja naimisiin joskus 1950-luvulla. Avioliitosta syntyi yksi tytär. Nainen jätti miehensä tämän alkoholismin aiheuttamien ongelmien vuoksi. Myöhemmin hän avioituu uudelleen ja saa kaksi lasta lisää, kaikki tämä todennäköisesti 1960-luvun aikana. Kirjoitushetkellä kertoja on 59-vuotias. Avioliitossa on ollut etäännyttämisen ongelma, mutta kertoja päättää kirjoituksensa toiveikkaisiin tunnelmiin. Kertoja kirjoittaa myös avioliittoa edeltävästä ajasta, siitä, kuinka siskot aiheuttomasti syyttivät kertojaa seksuaalisesta kanssakäymisestä miehen kanssa.

RAKENNE: lapsuus kuopuksena, kodin hoitaminen äidin kuoltua, orvoksi 18-vuotiaana, maailmalle, aviomies, avioliitto, lapsi, ero, uusi liitto, lapset, vaikea aika, nyt

TEEMAT: avioliitto, alkoholi, ero, rakkaus, naisen asema

SITAATIT: 3: 120, 192, 224

N24:1930. Nainen Etelä-Pohjanmaalta, kirjoitushetkellä 61-vuotias. Hän meni naimisiin vuonna 1952 – ”unelmaprinssinsä” kanssa. Kertojalla on kolme lasta. Hän kirjoittaa nuoruuden tansseissa käynnistä, nuoren parin elämästä ja miehen työn perässä muuttamisesta.

RAKENNE: avioliitto, lapsuus, äiti, kansakoulu, aviomiehen tapaaminen, vihkeminen, lapsi, muutto Ruotsiin, elämä siellä, takaisin Suomeen, asettuminen aloille

TEEMAT: rakastuminen, avioliitto, lapset, asuinolosuhteet

SITAATIT: ei sitaatteja

N25:1933. Englanninopettaja. Kertoja on kirjoittaessaan 58-vuotias vaimo, äiti ja nainen, joka miettii elämäkerran kirjoittamisen mielettömyyttä. Kertojan vanhempien, erityisesti äidin elämä on paljon esillä. Kertoja itse on kahden lapsen äiti. Hän tapasi tulevan miehensä vuonna 1955, kihlautui vuotta myöhemmin ja meni naimisiin vuonna 1957, ollessaan 24-vuotias. Lapset syntyivät vuosina 1963 ja 1966, jolloin kertoja oli 30 ja 33-vuotias. Kertoja kirjoittaa siitä kuinka tutustui mieheensä ja kuinka solmivat avioliiton ilman tunnekuohuja. Hän muistelee myös nuoruutensa tanssilavalla käyntiä ja saatolla käyneitä poikia.

RAKENNE: surkea lapsuus, isän juominen ja kuolema, vanhempien nuoruus, äiti, koulu, työpaikka, nuoruus, kylän elämä, tapauksia, aviopuolison tapaaminen, avioliitto, aviomiehen sairaus ja luonne, avioliiton tila, lapsi, äidin elämä, kirjoitusharrastus, sodasta ja naisista, ammattijärjestöstä, uskonnollisuudesta, naiseudesta

TEEMAT: seurustelu, naisen elämä, äitiys, köyhyys, sairaus, alkoholi, avioliitto

SITAATIT: 5: 165, 172, 196, 254 (2)

N26:1930. Luokanopettaja Etelä-Pohjanmaalta. Kertoja on kirjoittaessaan 61-vuotias, hän on ollut avioliitossa vuodesta 1954 sakka. Kertojalla on viisi lasta, jotka ovat syntyneet vuosien 1955 ja 1968 välillä. Ensimmäisen syntyessä kertoja on ollut siis 25-vuotias, viimeisen syntyessä 38 vuotta. Nykyisin kertojalla on myös kahdeksan lapsenlasta. Aviomiehensä kertoja tapaa ollessaan kahdenkymmenen, he tunsivat toisensa kolme vuotta ennen kuin kihlautuivat vuonna 1953. Kirjoittaa myös oppikouluajastaan ihastuksestaan.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, koulu, opiskelu, avioliitto

TEEMAT: avioliitto, ystävyys, usko, työ, terveys, kuolema, nuoruus, vanhemmat, lapset, äitiys, lasten lapset

SITAATIT: 2: 115, 231

N27:1930. Emäntä Karjalasta. Kertoja on varhaiseläkkeellä, hän elää nyt 61-vuotiaana puolisonsa kanssa kiireetöntä elämää. Avioliitosta syntyi kolme lasta, todennäköisesti 1950-luvulla. Avioliittoa varjosti vuosia miehen äiti, joka asui samassa taloudessa. Anopin muutettua hoitokotiin elämä helpottui, vaikka mies on ollut sairas.

RAKENNE: lapsuus, pikkuäitinä, nuoruus – työhön, avioliittoon, piina, anopin kuoleman jälkeinen parempi elämä

TEEMAT: anoppi, sairaus, koti, Karjala, lapset, avioliitto

SITAATIT: 2: 121, 238

N28:1931. Luokanopettaja Kainuusta. Kertoja on kirjoittaessaan 60-vuotias, hän on avioitunut 23-vuotiaana vuonna 1954. Pariskunta sai kaksi lasta vuosina 1959 ja 1963. Kertojan äiti hoitaa lapsia aluksi, myöhemmin perheellä on lastenhoito-ongelmia. Kertoja kirjoittaa myös omasta lapsuudestaan ja pelosta sodan aikana. Kirjoitushetkellä kertoja on jäämässä eläkkeelle.

RAKENNE: lapsuus, nuorena opettajana, vaimona, työelämässä, lapset, työtä, eläkkeen hämmöttäminen

TEEMAT: vanhemmat, lapset, koti, sota, koulutus, työ, kuolema, suru, yhteiskunta, raha

SITAATIT: 1: 286

N29:1934. Nimimerkki Karjalaistyttö. Kertoja avioitui vuonna 1955, ollessaan 21-vuotias, lapset syntyivät vuosina 1958, -60 ja -65. Kertoja kirjoittaa avioliiton vaikeuksista ja erosta, joka tuli voimaan vuonna 1982. Hän kertoo kuinka liitto oli rakkausavioliitto, mutta kuinka mies ei ollut hyvä, vaan joi ja petti. Kertojan sanoin, 27 vuotta kestänyt avioliitto mureni käsiin vaimon yrityksistä huolimatta.

RAKENNE: avioliiton alku ja loppu, välissä lapset, sitten sairaus ja nyt

TEEMAT: avioliitto, alkoholi, uskottomuus, sairaus, lapset, koti, ihmisluonne, sukujuuret

SITAATIT: 3: 149, 178, 195

M22:1932. Työnjohtaja. Kirjoittaessaan 60-vuotias kertoja on ollut naimisissa vuodesta 1954, eli 22-vuotiaasta. Lapsia pariskunnalla on kaksi, kumpainenkin 1950-luvulla syntyneitä. Kertoja kirjoittaa perhe-elämästä, töistä ja harrastuksista. Vaimon aivokasvain 1980-luvulla muutti elämää, mutta tilanne on nyt kohtalainen ja voivat harrastaa monia asioita yhdessä.

RAKENNE: lapsuus mummolassa, kouluun, työelämään, työhön, armeija, työ, avioliitto, perheen synty ja elämä, työ ja harrastukset, vaimon sairaus, varhaiseläke, loppuajat

TEEMAT: perhe, suku, äiti, mummo, avioliitto, lapset, työ, järjestötoiminta

SITAATIT: 3: 110, 138, 239

M23:1931. Maanviljelijä Savosta kirjoittaa lyhyesti elämänsä kulusta. Elämään kuuluu avioliitto vuodesta 1955, siis kertoja naimisissa 24-vuotiaasta. Nyt kirjoitushetkellä on 61-vuotias. Avioliitosta syntyi kolme lasta. Kertoja on sairaseläkkeellä.

RAKENNE: lapsuus, varhaisnuoruus sota-aikana, työhön ja armeijaan ja takaisin työhön, naimisiin ja maata viljelemään, perhe, sydänleikkaus, nyt eläkkeelle ja lasten tilanne

TEEMAT: sota, työ, puute, lapset

SITAATIT: ei sitaatteja

M24:1931. Karjanhoitaja Varsinais-Suomesta. Kertoja on kirjoittaessaan 61-vuotias, työkyvyttömyyseläkkeellä oleva entinen karjanhoitaja. Hän on ollut 35 vuotta avioliitossa, josta on syntynyt neljä lasta, joilla on myös yhteensä neljä lasta. Ennen tätä avioliittoa kertoja oli toisessa avioliitossa, josta syntyi kaksi lasta. Avioliitto oli alusta alkaen riitaisa ja mies hakee eroa kun on asunut kaksi vuotta asumuserossa. Tätä ennen hän oli kerran kihloissa. Hän kertoo myös nuoruudenaikaisesta ihastuksesta, jossa oli voimakas eroottinen lataus.

RAKENNE: lapsuus eri paikoissa, maailmalle, etsintää, leski, muutto, töitä, yksinäisyyttä, kihlattu, muutto, täitä, karjakkokouluun, pakkonaimisiin, avioliitto ja työ, ero, nykyisen vaimon kihlaaminen, loppuelämä, nyt

TEEMAT: rakkaus, seksi, viina, naiset, köyhyys, orpous, aggressio, yksinäisyys, mielenterveys, avioliitto, lapset, työ

SITAATIT: 20: 144, 173, 183, 190, 199, 214, 223, 273, 279, 282–285, 287–288

On esimerkkielämäkerta ja esillä sen vuoksi sivulta 257 alkaen.

M25:1932. Lääkintävahtimestari Varsinais-Suomesta. Kirjoittaja on kirjoittaessaan 60-vuotias, hän on vielä työelämässä. Kertoja on ollut naimisissa vuodesta 1957, siis 25-vuotiaasta. Pariskunnalla on kaksi lasta (synt. 1962 ja -65), joista nuorempi asuu vielä kotona. Kertojalla on ollut omien sanojensa mukaan yksi merkittävä tyttösuhde ennen avioliittoa, minkä lisäksi hänellä on ollut useita lyhyitä tuttavuuksia. Kertojalla on myös jonkinlainen juomiskausi, joka kuitenkin päättyy kun hän tapaa vaimonsa ja avioituu.

RAKENNE: lapsuus, sen loppu työn alkaessa, nuoruudesta aikuisuuteen, liikkuvat työpaikat, armeija, lisää liikettä – lähinnä pään sisällä – juomista, kirjallisuus, naimisiin, perheellisenä, työssä, tänä päivänä, nyt

TEEMAT: isänmaa, köyhyys, alkoholi, mielenterveys, yksinäisyys, politiikka, kirjallisuus, työ, järjestöt, perhe

SITAATIT: 1: 210

M26:1930. Kansakoulunopettaja Hämeestä. Kertoja on kirjoitushetkellä 62-vuotias. Hän meni naimisiin 30-vuotiaana, siis 1960-luvun alussa ja avioliitto jatkuu edelleen. Liitosta on kaksi aikuista lasta. Kertoja muistelee lapsuuttaan, myös mm. koulu aikaista ihastustaan. Mukana myös vaimon muistelua naiseksi kasvamisesta.

RAKENNE: lapsuus ja nuoruus takautumina, ikään kuin vaimon kanssa käydyn keskustelun lomassa

TEEMAT: terveys, opiskelu, lapsuus, seksuaalisuus, pojan elämä

SITAATIT: 1: 268

M27:1932. Koneteknikko Keski-Suomesta. Nyt työkyvyttömyyseläkkeellä oleva 61-vuotias koneteknikko meni kihloihin vuonna 1955 ja naimisiin vuotta myöhemmin, 24-vuotiaana. Tätä ennen pariskunta oli jo kertaalleen seurustellut ja eronnut. Perheeseen syntyi lapsi viimein vuonna 1964. Kertojan elämäntarinaa kuuluvat lukuisat muutot työn perässä.

RAKENNE: lapsuus sota-aikana, kouluun, työhön, ei oppikouluun vaan rippikouluun, töihin, keuhkoparantolaan, jonka jälkeen merkitty mies, elämän nihkeys, opiskelu, vaimon tapaaminen, opiskelemaan, töihin, muutot, asettuminen, työt, asunnot, lapsenlapsi, nyt

TEEMAT: terveys, työ, köyhyys, opiskelu, harrastukset, asuminen

SITAATIT: ei sitaatteja

M28:1930. Kertoja Pohjois-Savosta on toiminut työläistarkastajana. Sairaseläkkeellä oleva entinen tarkastaja kertoo lapsuutensa ihastuksista, avioliitostaan joka päättyi eroon ja toisesta avioliitostaan, joka on kestänyt vaikeatkin ajat. Ensimmäisestä liitosta miehellä on yksi lapsi. Lapsi piti ensimmäistä liittoa yhdessä pitkään. Kertojalla oli suhde nykyisen vaimonsa kanssa jo ensimmäisen avioliittonsa aikana. Kertoja luopuu kaikesta omaisuudesta vaimonsa hyväksi avioerossa.

RAKENNE: lapsuus, armeija, aikuisena, järjestöissä, töissä, avioliitto (huono), ihastus, ero, yhteen ihastuksen kanssa

TEEMAT: lapsuus, sota-aika lapsen silmin, tytöt ja pojat, erotiikka, armeija, ammattiliitto, politiikka, työelämä, sairaus, avioliitto, ero, kosinta, uusi avioliitto, lapset, lastenlapset

SITAATIT: 2: 176, 211

M29:1930. Metsänhoitaja Satakunnasta. Kertoja ei kerro siviilisäädystään, ainoastaan sen, kuinka oli nuorempana ihastunut metsänhoitajan tyttäreen, mikä ehkä vaikutti ammatinvalintaan.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, opiskelu, työelämä

TEEMAT: lapsuus, työ, maalaiselämä, opiskelu, työ

SITAATIT: ei sitaatteja

N30:1943. Kirjastonhoitaja Varsinais-Suomesta. Kertoja on kirjoittaessaan 48-vuotias kolmen lapsen yksihuoltaja. Hän meni naimisiin vuonna 1964, 21-vuotiaana. Ensimmäinen lapsi syntyi yhdeksän kuukautta häiden jälkeen vuonna 1965, toinen vuonna 1967 ja nuorin lapsi vuonna 1971. Avioero tuli voimaan 1988. Kertoja kirjoittaa myös ihastuksistaan ennen avioliittoa, avioliiton solmimisesta ja eron syistä. Kertojalla oli avioliiton aikana platoninen romanssi, aviomiehellä useita syrjähyppyjä. Kertoja toteaa myös, että nykyisin hänellä on jälleen mies elämässään, mutta ei kerro siitä enempää.

RAKENNE: lapsuus, koulu, ulkopuolisuus, opiskelu, avioliitto, nuori perhe, toinen lapsi, opiskelu, muutto, työhön lähtö, rakastuminen, lasten kasvu, ero, sen jälkeen, nyt

TEEMAT: avioliitto, alkoholi, itsenäisyys, äitiys, ura, työ, opiskelu, naiseus

SITAATIT: 4: 135, 176, 237, 273

N31:1943. 47-vuotiaana kirjoittava kertoja on yhden lapsen yksinhuoltaja erottuaan noin kymmenen avioliittovuoden jälkeen joskus 1970-luvun lopulla. Aviomies on väkivaltainen. Avioliitosta syntyi yksi lapsi noin viiden vuoden aviossa olon jälkeen, 1960-luvun alkupuolella, kertojan ollessa noin 30-vuotias. Kertoja kirjoittaa ihastuksistaan ennen avioliittoa ja suhteistaan eron jälkeen.

RAKENNE: vauras lapsuus, elämä isän kuoleman jälkeen äidin kanssa, nuoruus, opiskelu, seurustelu, avioliitto, lapsi, ero, elämä kahden pojan kanssa, miehet, harrastukset, ystävät, työ, äiti, veli, nyt

TEEMAT: avioliitto, seurustelu, naiseus, väkivalta, miehet, harrastukset, lapsi, yksinäisyys, suku, äiti, veli, matkustaminen, yksinhuoltajuus, isä, lapsuus

SITAATIT: 7: 179, 223, 224, 229, 247

N32:1943. Nimimerkki Purpua. Kirjoittaa avioliittonsa tarinan: kertoja tulee raskaaksi ja avioituu miehen vastusteluista piittaamatta. Myöhemmin pariskunta saa toisenkin lapsen. Kertoja asuu kirjoitushetkellä erillään miehestään. Mies on ehdottanut avioeroa jo 10 vuotta aikaisemmin. Kertojan lapset ja työn tekemisen arvo ovat myös kirjoituksessa esillä.

RAKENNE: avioliiton tarina, eron mahdollisuus, nyt

TEEMAT: avioliitto, yksinäisyys, ero, kotiäitiys, lapset, mies, suku

SITAATIT: 2: 147, 271

N33:1943: Sairaala-apulainen Uudeltamaalta. Kertoja kirjoittaa kolmannessa persoonassa, muutetuin nimin. Kertomuksesta käy ilmi, että kertoja on avioton lapsi, joka on alun perin ollut ottovanhemmilla hoidossa, kunnes oma äiti haki hänet kotiin. Kertoja kasvaa isovanhempiensa luona, missä myös äiti asuu. Kertoja rakastuu nuorella iällä ja menee

naimisiin 17-vuotiaana. 22-vuotiaana hän on neljän lapsen äiti. Kertojan miehen uskonto ei salli ehkäisyä, mutta kertoja laitattaa itselleen kierukan salaa, eletään noin vuotta 1965. Aviomies on myös aggressiivinen. Taloudellisesti elämä on niukkaa. Kertoja on yhden kerran miehelleen uskonon.

RAKENNE: äidin kertomus, oman tarinan alku, välillä muut ihmiset kertojan, oma kasvu ja elämä, nuorena naimisiin, köyhyys ja lapsien syntymiset, asunnot ja puute, onnettomuus, toipuminen, ihastus, paluu normaaliin elämään, lapsen sairaus, muutto, nyt

TEEMAT: avioliitto, köyhyys, kurjuus, puute, lapset, sairaus, onnettomuus, uskonto, väkivalta, suku, ihastus, seksi, uskottomuus

SITAATIT: 1: 181

N34:1943. Kertoja muistelee lapsuuttaan, tappelevia vanhempiaan, juovaa isää ja päätöstään jäädä naimattomaksi. Kertojalla on riiaajia, mutta hän haluaa itsenäistyä ja käydä työssä. Kertoja tekee erilaisia töitä ja elelee kotitalossa vanhempien kuoleman jälkeenkin. Vuonna 1978 kertoja muuttaa yhteen sukulaismiehensä kanssa Ruotsiin ja huolehtii tämän tyttärestä ja taloudesta. Elävät yhdessä edelleen, kertoja on hoitanut miestä tämän sairastuttua. Tämäkin kertoja on kirjoittaessaan pari vuotta alle 50-vuotias.

RAKENNE: lapsuus, koulu, siskon kuolema, ripille, nuoruus, työpaikat, välillä kotona, vaihtuvat työt, isän halvaus, äidin kuolema, isän hoito ja kuolema, työpaikat, muutto Ruotsiin miehen kanssa, miehen sairaus, nyt

TEEMAT: sairaus, kuolema, Ruotsi, vanhemmat, väkivalta, seurustelu

SITAATIT: 1: 217

N35:1940. Sairaanhoidtaja Laatokan Karjalasta. Kertoja kirjoittaa lapsuudestaan ja onnellisesta opiskeluajasta, jolloin hän tapaa myös tulevan miehensä. He menevät naimisiin vuonna 1962 ja saavat ensimmäisen lapsensa seuraavana vuonna, kertojan 23-vuotissyntymäpäivänä. Tämän jälkeen kertoja synnyttää vielä viisi lasta, jonka jälkeen laitattaa kierukan salaa mieheltään, sillä tämän uskon mukaan ehkäisy on syntiä. Kirjoittamishetkellä kertoja toteaa heidän olleen lähes 30 vuotta naimisissa; vaikeuksista huolimatta he ovat nyt onnellisia.

RAKENNE: lapsuus, opiskelun onnellinen aika, muutto, aviomiehen tapaaminen, kihloihin, naimisiin, lapset, muuttoa, lisää lapsia, kierukka, töitä, harrastuksia, nyt

TEEMAT: vanhemmat, äiti, mies, uskonto, lapset, synnyttäminen, parisuhde

SITAATIT: 1: 236

N36:1944. Kertoja kirjoittaa vanhempiensa tarinoista, näiden elämästä ja avioliitosta. Oman elämänsä hän tiivistää luetteloon työläisperheen lapsen pääsystä akateemiseen koulutukseen ja ammattiin, saaneensa akateemisen miehen ja eronneensa, olleensa yksinhuoltaja, uraputkessa, sairastuneensa ja parantuneensa.

RAKENNE: vanhempien tausta, tapaaminen, avioliitto, edeltävät kuolleet siskot, oma syntymä, lapsuus, veli, kotiolot, koulu, äidin itsenäistyminen, isän dementoituminen, äidin kuolema

TEEMAT: äiti-tytär-suhde, isä, äiti, itse, avioliitto, perhe

SITAATIT: ei sitaatteja

M30:1940. Keittiömestari Etelä-Pohjanmaalta. Kertoja kirjoittaa elämästään vain 20-vuotiaaksi. Kertomus on kuitenkin nimetty otsikolla ”Lapseni, elämä rakentaa isäanne” ja puhuttelee kertojan mahdollisesti myöhemmin syntyneitä lapsia. Kirjoitushetkellä kertoja on 52–53-vuotias. Kertomus käsittelee kertojan armeija-aikaa, miehuuden alkua, ystävyyttä yhden tytön kanssa ja ihastusta toiseen, sekä mm. suhdetta vanhempaan naimisissa olevaan naiseen.

RAKENNE: lapsuus, varhaisnuoruus, nuoruus, armeija-aika, miehuuden alku

TEEMAT: lapsuus, isä, äiti, nuoruus, ystävyys, tyttöystävät, seksuaalisuus, kotipaikka, perhe

SITAATIT: 1: 165

M31:1942. Sähköasentaja Varsinais-Suomesta. Kertoja aloittaa nykyhetkestä, johon kuuluu ”valmis perhe”: vaimo, lapsi, kissa, koira ja velaton rivitalon pätkä. Tämä avioliitto on miehen kolmas, ensimmäisestä avioliitosta kertojalla on kaksi lasta. Toisesta liitosta lapsia ei ole, ei myöskään joitain vuosia kestäneestä avioliitosta. Kertojalla on ollut lisäksi lukuisia muita suhteita ennen, jälkeen, välissä ja suhteidensa aikanakin. Hän kertoo ensirakkaudestaan, eroottisista ensikokemuksista, eroistaan, suhteistaan ja uskottomuudesta myös nykyisen vaimonsa taholta. Yhdessä suhteessa avopuoliso oli sairaalloisen mustasukkainen ja väkivaltainen. Kertoja sanoo, että tällä hetkellä hän viettää suhteellisen normaalia perhelämää, ”tai ainakin sellaista, mitä ihmiset sanovat normaaliksi”.

RAKENNE: nykyhetkestä takautumia aluksi, sitten lapsuuteen ja sitten nuoruus, ensimmäinen avioliitto ja sen kulku, toinenkin liitto, sitten takaisin vanhempaan aikaan, ennen avioliittoa, nuoruuden naiskokemukset, kolmannessa luvussa viimeiset 15 vuotta, poikamiehenä ja vakiintuminen nykyhetken liitossa

TEEMAT: naiset, avioliitto, seksuaalisuus, lapsuus, isä, äitipuoli, koulu, lapset

SITAATIT: ei sitaatteja

M32:1941. Projektipäällikkö Varsinais-Suomesta. Kertoja kirjoittaa olleensa nuorena ujo, mikä vaikeutti tutustumista vastakkaiseen sukupuoleen. Alkaa kuitenkin seurustella 17-vuotiaana ja menevät kihloihin, sekä sittemmin naimisiin kun kertoja 21-vuotias. Kertojan mukaan he onnistuivat välttämään yleisimmän avioliiton solmimisen syyn, eli pakkonaimisen. Avioliitossa syntyy kaksi lasta. Avioliitossa on ollut ongelmia, mm. kertoja on ollut kerran uskonon, samoin kertojan vaimo. Tällä hetkellä yhteinen tulevaisuus tuntuu kuitenkin mahdolliselta.

RAKENNE: lapsuus – sotalapsena Ruotsissa ja sen aiheuttama ulkopuolisuuden ja orpouden tunne aina yläkouluun asti, ujous, nuoruus, seurustelu, avioliitto, perhe, työelämä, suhteet, avioliitto

TEEMAT: lapsuus, orpous, sotalapsena olo, ujous, seksuaalisuus, seurustelu, uskonto, antroposofia, vanhemmat, sairaus, opiskelu, avioliitto, perhe, isyys, uskottomuus

SITAATIT: 3: 147, 166, 273

M33:1941. Teologi Etelä-Savosta. Kertoja kirjoittaa elämästään, jonka johtolankana on ainakin tässä kontekstissa oman homoseksuaalisuuden hyväksymisen vaikeus. Kertoja on naimisissa naisen kanssa, mutta toteuttaa aviollisia velvollisuuksiaan vain velvollisuudesta. Kertoo avioliittoa ennen ja sen aikana kokemistaan miessuhteista, joista yksi on merkittävä, useimmat lähinnä fyysisiä.

RAKENNE: saatekirje ja varoitus, tästä päivästä alkuun äidin kautta, ankea lapsuus, ankeaan maailmaan, työt, armeijaan, työ, muutto, naisystävä, töihin YK-joukkoihin, muutto Suomessa, ensimmäinen homoseksuaalinen kokemus, takaisin toiseen kaupunkiin, kihlautuminen, oman homoseksuaalisuuden löytäminen, miesystävä, naisystävä, naimisiin, avioliiton ulkopuoliset suhteet, työ, sekoilu, veljen kuolema, opiskelu, työ, koira, sairaus, valmistuminen, työttömyys

TEEMAT: seksuaalisuus, totuus, kirkko, ihmisyyys, itsetunto, opiskelu, avioliitto ja sen ulkopuoliset suhteet, biologisuus, työ, ura, saavutukset, perhe, äiti, isä, itsemurha, homoseksuaalisuus

SITAATIT: 3: 166, 180, 196

M34:1940. Kertoja kirjoittaa nuoruusvuosistaan Perä-Pohjolassa, murrosiästä ja ensirakkaudestaan, joka päättyy kertojan kannalta onnettomasti: luvattu kihlattu jättää kertojan, koska tämä ei ole valmis ottamaan vastaan adventismin kastetta. Kertoja ei kirjoita myöhemmistä vaiheistaan mitään.

RAKENNE: isän kuolema, lapsuus, kasvu, rippikoulun jälkeen, seurustelu, kihlaus, seurustelun päättyminen

TEEMAT: isättömyys, sankari-isä, äiti, uskonto, mieheys, rehellisyys, seurustelu, pettymys, ensirakkaus

SITAATIT: ei sitaatteja

M35:1941. Insinööri Etelä-Pohjanmaalta. Kertoja kirjoittaa elämänsä vaiheista, erityisesti opiskeluaikana tapaamastaan vaimostaan ja avioliitostaan. Pariskunta meni naimisiin vuonna 1963, kertojan ollessa 22-vuotias. Pariskunta saa neljä lasta vuosina 1964–1972. Avioliittoon mahtuu monia vaihteita, viimeisin niistä on vaimon onnettomuus, jonka johdosta vaimo on ensin puhe- ja liikuntakyvytön, mutta on alkanut toipua hyvin. Kertoja kirjoittaa myös varhaisen nuoruuden aikaisista kokemuksistaan tyttöjen kanssa.

RAKENNE: aluksi, lapsuus, kansakoulu, oppikoulu, opiskelu, aviopuoliso, armeija, työpaikka, perhe-elämää, ulkomailla, paluu Suomeen, onnettomuus, nyt

TEEMAT: rakkaus, seurustelu, avioliitto, perhe, työ, ura, sairaus, elämä, vanhemmat, isä, äiti, opiskelu, ulkomaat

SITAATIT: 13: 112, 141, 143, 169, 193, 196, 226, 263–265, 270, 272

On myös esimerkkielämäkerta, esillä sivulta 257 alkaen.

M36:1944. Maanviljelijä Varsinais-Suomesta. Kertoja kirjoittaa elämästään maanviljelijänä ja etenkin seurusteluistaan ja lopulta vaimonsa tapaamisesta ja elämästä yhdessä. Kertojalla on useita kirjeenvaihdon kautta syntyneitä tuttavuuksia, hän menee kertaalleen naimisiinkin, mutta eroaa. Tämän jälkeen hänellä on pari vakavampaa suhdetta. Vuonna 1983 hän tapaa tulevan vaimonsa ja he avioituvat samana vuonna, kertojan ollessa 39-vuotias. Lapsia ei liittoon kertojan sanoin annettu.

RAKENNE: lapsuus, nuoruudesta tilan viljelijäksi, kirjeenvaihtoystävät, työtä, assistentista vaimo, uusi elämä

TEEMAT: hyvä elämä, Lappi, maatyö, vaimo, avioliitto

SITAATIT: ei sitaatteja

N37:1954. Lääkärisihtööri ja kotiäiti Etelä-Hämeestä. Kertoja on kirjoittaessaan 37-vuotias neljän lapsen äiti, joka elää toista avioliittoaan. Hän kirjoittaa ensirakkaudestaan 17-vuotiaana, sitten ensimmäisestä aviomiehestään, jonka kanssa meni naimisiin 21-vuotiaana vuonna 1975. Kertoja erosi alkoholisti-miehestään neljän vuoden kuluttua 25-vuotiaana ja jäi yhden lapsen yksinhuoltajaksi. Kertoja avioitui kahden vuoden kuluttua uudestaan, tästä liitosta syntyi kolme lasta viiden vuoden sisällä. Avioliitto on nyt kestänyt kymmenisen vuotta. Kertoja pohdiskelee naisen elämää yleisemminkin.

RAKENNE: lapsuus, isän kuolema, koulu, rippikoulu, lukio, vapaavuosi, naimisiin, poika, ero, uusiin naimisiin, avioliittoa nyt 10 vuotta, yhteensä neljä lasta, kotiäitinä, nyt

TEEMAT: uskonto, lapset, vammaisuus, alkoholi, perhe, äiti, isä, sisarukset, avioliitto, Pohjanmaa, Häme, työ, naisen asema, tasa-arvo, yhteiskunta, koulutus

SITAATIT: 1: 226

N38:1954. Nimimerkki Kaksonen. Kertoja on kahden lapsen äiti, kirjoitushetkellä 37-vuotias yksinhuoltaja. Kertoja alkoi seurustella tulevan miehensä kanssa 16-vuotiaana ja he avioituivat vuonna 1973, kertojan ollessa 19-vuotias. Seuraavana vuonna syntyi kertojan ensimmäinen lapsi. Toinen lapsi syntyi kun kertoja oli 32-vuotias, eli vuonna 1986. Ennen lapsen syntymää kertoja muuttaa pois miehensä luota. Mies on ollut koko heidän tuttavuutensa ajan väkivaltainen alkoholisti. Kertoja kertoo myös avioliittoonsa edeltävästä ensirakkaudesta, jonka kanssa kertoja asui yhdessä avoparina. Avioliiton jälkeen kertoja on kokeillut uusperhettäkin, mutta se ei onnistunut vaikka mies oli kunnollinen. Kertoja sanoo, että hän ei ole sopiva partneriksi ja kysyy, onko se vahinko?

RAKENNE: nurja lapsuus, ikävä koulu, töihin toiselle paikkakunnalle, takaisin kotipaikkakunnalle, töihin, avioliittoon, lapsi, elämää, opiskelua, toinen lapsi, ero, pelkäämisvaihe, työssä, nyt

TEEMAT: alkoholismi, lapset, perhe, äiti, isä, opiskelu, kokemus itsestä erikoisena ihmisenä

SITAATIT: 1: 219

N39:1953. Kotiäiti Keski-Suomesta. Kertoja on 38-vuotias nainen, hän elää avioliitossa, jonka solmi vuonna 1971 ollessaan 18-vuotias. Avioliitto on sopuisa, ongelmia on ollut

miehen ja lasten sairauksien vuoksi. Avioliitosta on syntynyt kahdeksan lasta, joista viimeisin syntyi kuolleena. Kirjoitus käsittelee paljon tätä suurta surua tuottanutta tapahtumaa.

RAKENNE: lapsuudesta nuoruuteen ja naimisiin, lapsien syntyminen, nuorimmainen syntyi kuolleena, nyt

TEEMAT: lapset, kuolema, sairaus

SITAATIT: ei sitaatteja

N40:1952. Kertoja on kirjoitushetkellä vähän alle 40-vuotias kahden lapsen äiti ja vaimo avioliitossa, joka on kestänyt noin 15 vuotta (?). Avioliitossa on ollut erilaisia parempia ja huonompia kausia, myös avioliiton ulkopuolinen rakastuminen. Kertoja kirjoittaa myös miessuhteistaan ennen avioliittoa. Hänelle on tehty myös yksi abortti nuoruudessa.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, opiskelu, muutto, aviomies, perhe, työ, elämä, taide, toinen lapsi, aviokriisi, ihastus, sen jälkeen, nyt

TEEMAT: naiseus, rakkaus, äitiys, perhe, seurustelu, työ, elämä, naisasia, lapset, synnytys, ystävyys

SITAATIT: 4: 137, 170, 192, 247

N41:1950-luku. Perhepäivähoitaja. Kertoja kirjoittaa paljon seurustelusuhteistaan, nuoruuden rakkaudesta ja avioliittoon johtaneesta seurustelusta. Seurustelu alkoi kertojan ollessa 16-vuotias, pari muutti yhteen kun hän oli 18-vuotias, joitakin vuosia myöhemmin he avioituivat. Avioliitosta on syntynyt kaksi lasta. Avioliiton erilaisten ongelmien jälkeen kertoja on nykyhetkessä tyytyväinen.

RAKENNE: lapsuus, uusi isäpuoli ja koti, ankeaa ja kurjaa, työhön, vapaa elämä, nuoruudenrakkaus, pettymys, seurustelu, muutto, takasin muutto, raskaaksi, avioliittoon, elämä, toinen lapsi, suhteet sukuun, kriisi, nyt

TEEMAT: kurja lapsuus, pelko, isäpuoli, alkoholi, äiti, isättömyys, perhe, sisarukset, kriisi, mies, rakkaus, omat lapset, opiskelu, työ

SITAATIT: 2: 146, 204

N42:1953. Apuhoitaja Lapista. Kertoja on asunut 20 vuotta Ruotsissa, missä on avioitunut suomalaisen miehen kanssa vuonna 1976 neljän vuoden seurustelun ja kolmen vuoden yhdessä asumisen jälkeen. Perheen ainoa lapsi syntyi vuonna 1977, kertojan ollessa 24-vuotias. Kirjoitushetkellä kertoja on pari vuotta vaille 40.

RAKENNE: lapsuudesta, 16-vuotiaana Ruotsiin töihin piikomaan ja sairaalaan, naimisiin, työssä, lapsi, opiskelua, työssä, muutto Suomeen

TEEMAT: työ, opiskelu, siirtolaisuus, paluumuutto, perhe, suku

SITAATIT: ei sitaatteja

N43:1955. Kirjoittaja kertoo avioliitostaan ja avoliitostaan, tutustumisesta miehiinsä ja liittojen loppumisesta. Kertoja meni naimisiin vuonna 1975, 20-vuotiaana. Tämä avioliitto kesti kahdeksan vuotta, ero tuli voimaan vuonna 1983. Kertojan mies halusi eron. Vuotta aikaisemmin oli syntynyt perheen ainoa lapsi. Eron jälkeen kertoja elää yksinhuoltajana, hänellä on useita ihastuksia. Vuonna 1986 kertoja tapaa miehen, jonka kanssa muuttaa yhteen ja saa lapsen vuonna 1987. Kirjoitushetkellä pariskunta on päättänyt erota (vuosi 1991).

RAKENNE: maailmalle 16-vuotiaana, työ, opiskelu, seurustelu, naimisiin, ylioppilaaksi, muutto, työ, lapsi, ero, muutto, töissä, poikaystäviä, uusi puoliso, naimisiin, toinen lapsi, uusi työ, ero, nyt

TEEMAT: avioliitto, lapset, työ, lama, elämä, huono lapsuus, rakkaus

SITAATIT: 2: 150, 211

N44:1950. Nuorisotyönohjaaja Pohjois-Karjalasta. Kertoja kirjoittaa nuoruudestaan ja opiskelun päätyttyä alkaneesta työstä, jonka kautta hän tapasi myös aviomiehensä. Kertoja avioitui n. 25-vuotiaana. Hänellä on kirjoitushetkellä 12- ja 8-vuotiaat lapset. Avioliitto on muuten hyvä, mutta kertoja on harmissaan kotitöiden epätasaisesta jakautumisesta.

RAKENNE: lapsuus, nuoruus, opiskelu, viransijaisuus, mies, naimisiin, lapsia, työtä, nyt

TEEMAT: keski-ikä, naiseus, lapset, työ, äitiys
SITAATIT: 6: 190, 195, 225, 232, 255

M37:1950. Kertoja kirjoittaa kasvustaan, opiskelustaan ja yrityksistään löytää itselleen puoliso. Erinäisiä suhteita on ollut, mutta ei mitään vakavampaa. Toivosta hän ei ole kuitenkaan vielä luopunut.

RAKENNE: lapsuus, kouluikä, opiskelu, työelämä, parin etsintä, uskonasiat, nyt

TEEMAT: usko, elämänkumppanin etsintä, työ, opiskelu, perhe, vanhemmat, johdatus

SITAATIT: 1: 216

M38:1952. Nimimerkki Kahlehdtu. Kertoja kirjoittaa elämästään, jota on hallinnut jonkinlainen hermojännitys ja sen aiheuttamat ongelmat esim. ihmissuhteiden luomisessa. Kertoja on kuitenkin naimisissa ja hänellä on lapsia. Avioliito jatkuu, vaikka kertoja onkin siihen ajoittain tyytymätön.

RAKENNE: lapsena, sairaana, uskoon, elämä

TEEMAT: sairaus, usko

SITAATIT: ei sitaatteja

M39:1951. Kokki Etelä-Karjalasta. Kertoja kirjoittaa alkoholin ja lääkkeiden, sekä lukuisten naissuhteiden täyteisestä elämästään. Hän elää avoliitossa pitkäaikaisen kumppaninsa kanssa, liitosta on myös kaksi lasta (8 ja 3 vuotta vanhat). Kertoja rakastui kumppaniinsa vuonna 1981, ollessaan 30-vuotias. He muuttivat yhteen vuonna 1982 ja ensimmäinen lapsi syntyi vuonna 1984. Kirjoitushetkellä pariskunta tekee ns. hyvää eroa. Suhteen aikana pariskunta on ehtinyt asua erillään, kertojalla on myös ollut muita rakkaussuhteita samanaikaisesti. Kertoja kirjoittaa myös monista suhteistaan ennen tätä suhdetta. Kertojalla on myös kokoemusta sukupuoli-suhteista miesten kanssa. Kirjoitushetkellä kertoja on ollut raittiina vuoden.

RAKENNE: ikävuosittain etenevä kirjoitus, kymmenen vuoden jaksoissa, tyttöystävät väliotsikkoina, samoin isäksi tuleminen

TEEMAT: alkoholi, sairaus, alkoholismi, seksuaalisuus, naissuhteet, miessuhteet, opiskelu, perhe-elämä, isä, äiti, syrjähyppy, rakastuminen, isäksi tuleminen, lapset

SITAATIT: 3: 120, 212, 213

M40:1950. Koneistaja Kainuusta. Elämäkerta on kertojan kaverin puhtaaksikirjoittama kertomus alkoholisoitumisesta. Kertoja kuvailee nuoruuttaan ja riiuulla käyntiä, sekä yhtä pitempiaikaista naissuhdettaan. Pääasia on kuitenkin alkoholi.

RAKENNE: alkoholiksi tuleminen

TEEMAT: alkoholi, juominen, työ

SITAATIT: 1: 281

M41:1951. Nimimerkki Ikaros. Kertoja kirjoittaa teini-ikästä, ensirakkaudesta ja sitten tulevan vaimonsa tapaamisesta. Kertoja on kihlautunut parikymppisenä, avioitunut ja kirjoitushetkellä pariskunnalla on 16-vuotias lapsi. Nykyhetkestä kertoja kirjoittaa odottavansa jännityksellä, pystyykö pitämään vaimonsa avioliitossa, vai tuleeko ”joku shamaani noutamaan mersullansa vuorten taa”.

RAKENNE: lapsuus, koulu, elämä Ruotsissa, rakkaus, suru, työ, vaimo, työ, nyt

TEEMAT: rakkaus, parisuhde, avioliitto, arki, lapsi, työ

SITAATIT: 2: 128, 197

M42:1951. Kertoja kirjoittaa lapsuudestaan tähän päivään sisäisen elämän kielikuvien. Hän ei kerro avioliitostaan eikä avioerostaan, avoliitostaan tai lapsistaan kuin yhdellä lauseella: epäilee olleensa ”aviovaimolle lapsuuden prinsessasatukuvitelmiin ja avioerodraamojen toteutuma, avovaimolle siittäjä ja lapsille puolipelle isä”.

RAKENNE: lapsuudesta tähän päivään ja sisäisen elämän kuviin

TEEMAT: kuolema, elämä, roolit, suorittaminen. äidistä vierottaminen

SITAATIT: 1: 212

N45:1960. Kertoja kirjoittaa lapsuudestaan, jota varjosti isän juominen. Nuoruusvuodet olivat kertojan mukaan vauhdikkaita. Sitten kertoja kirjoittaa siitä, kuinka hän tapasi tulevan miehensä ja muutti tämän kanssa yhteen. Neljän vuoden yhteiselön jälkeen pari avioitui. He yrittivät pitkään saada lasta, mikä lopulta hedelmöityshoitojen avulla onnistuikin. Kertoja on kirjoitushetkellä noin 30-vuotias, hän on palannut työelämään kahden vuoden kotona olon jälkeen. Lapsi on nyt kolmevuotias. Avioliitto jatkuu, toista lasta toivotaan, mutta samanlaiseen hoitokaruselliin kuin ensimmäisen lapsen aikana eivät aio ryhtyä.

RAKENNE: lapsuus, koulu, maailmalle, nuoruus, mies, yhteinen koti, naimisiin, lapsen yrittäminen, hedelmällisyyshoidot, lapsi, nyt

TEEMAT: hedelmällisyyshoidot, elämän naisena, luonne ja kasvaminen, lapsuus, koti

SITAATIT: 1: 204

N46:1960. Perushoitaja. Kertoja kirjoittaa avioliitostaan alkoholistin kanssa: hän alkoi seurustella miehen kanssa nuorena ja tuli raskaaksi 19-vuotiaana. Ensimmäisen lapsen jälkeen syntyi toinen, kun esikoinen oli alla kaksivuotias. Kertoja hoitaa perheen asioita parhaansa mukaan, opiskelee ja käy töissä. Esikoisen ollessa viiden vanha kertoja eroaa miehestään muuttamalla pois. Myöhemmin kertoja tutustuu uuteen mieheen, jonka kanssa muuttaa nopeasti yhteen asumaan. Kertoja ajautuu taloudellisiin vaikeuksiin miehen velkoja taatessaan. Pariskunnalla on myös ongelmia uskottomuuden vuoksi. He päättävät kuitenkin olla yhdessä ja kihlautuvat vuonna 1989. Kirjoitushetkellä heillä on myös neljä kuukautta vanha yhteinen biologinen lapsi.

RAKENNE: raskaus 19-vuotiaana, lapsi, toinen lapsi, kuusi vuotta elämää juopon kanssa, ero, uusi mies, vaikeudet, uskottomuus, elämä yhdessä lapsi, nyt

TEEMAT: alkoholismi, parisuhde, lapset, ero, perhe, pettäminen, vanhemmat, itsetunto, sairaus, taloudelliset ongelmat

SITAATIT: 6: 182, 202, 208, 213, 219

N47:1962. Kertoja on kirjoitushetkellä vähän alle 30-vuotias. Hän kirjoittaa hyvin lyhyesti muutamista elämänsä tapahtumista (kotoa lähtö, abortti, rakastuminen, pettymys, matkusteleminen). Osa kirjoituksesta on päiväkirjanomaisia lyhyitä merkintöjä.

RAKENNE: syntymä, kolmevuotiaana, lukioista maailmalle abortin jälkeen, rakenne muuttuu tekstipätkiksi

TEEMAT: matkustaminen, naisuus

SITAATIT: ei sitaatteja

N48:1961. Elämäkerta keskittyy kertojan painajaismaiseen lapsuuteen mielenterveysongelmista kärsivän äidin kanssa. Kertoja on kuitenkin selviytynyt nuoruuden vaikeuksista ja elää avioliitossa samanlaisen lapsuuden kokeneen miehen kanssa. Lapsia kertoja ei ole omien sanojensa mukaan uskaltanut hankkia, mutta ajattelee asiaa.

RAKENNE: mummon avioliitto, äidin lapsuus ja luonne ja liitot, oma lapsuus helvetillinen, selviytyminen siitä, nyt

TEEMAT: menetetty lapsuus, mielisairaus, äiti, mummo, vaari, alkoholi, väkivalta, erilaisuus, yksinäisyys, selviytyminen

SITAATIT: ei sitaatteja

N49:1961. Tutkija Keski-Suomesta. Kertoja on 30-vuotias koulutettu, hyvässä työssä käyvä yksin elävä nainen. Hänellä on suhde itseään vanhempaan leskimieheen, jolla on avioliitostaan poika. Kertoja pohdiskelee tulevaisuutta ja toteaa, että nykyinen seurustelu ei välttämättä koskaan johda ”tavanomaisen perheen perustamiseen”. Hän kertoo kuitenkin joskus unelmoivansa kaksikerroksisesta puutalosta, jossa hän hoitaisi lapsiaan tutkimustyön ohessa. Kertoja kuvailee itsenäisen naisen elämää hyväksi, mutta jollain tapaa ”tuuliajolla” oloksi.

RAKENNE: aluksi, lapsuus, koulutus, työ, minä naisena, seurustelu, nyt, tulevaisuus

TEEMAT: naisen elämä, kulttuurisia paineita, myös perheellisyyteen, seurustelu, seksuaalisuus, perhe, parisuhde, työ, ura, maailman tilanne

SITAATIT: 3: 185, 190, 191

N50:1962. Emäntä Etelä-Pohjanmaalta. Kertoja täyttää pian kirjoitushetken jälkeen 29 vuotta. Hän on seurustellut 15 vuotta saman miehen kanssa, mennyt 15-vuotiaana kihloihin, lukion jälkeen naimisiin ja saanut ensimmäisen lapsensa 20-vuotiaana. Tämän jälkeen lapsia on syntynyt vielä kaksi (vuosina 1984 ja 1988). Kertoja on opetellut maatilan töihin kantapään kautta. Avioliitossa on ollut vaikeampia jaksoja kun lapset olivat pieniä, kertoja vasta opetteli emännän velvollisuuksia ja rahahuolet painoivat. Kertoja on hankkinut lisätuloja kirjoittamalla, mies on myös kannustanut häntä tässä harrastuksessa.

RAKENNE: lapsuus, koulu, sulhanen, seurustelu, koulut, naimisiin, maalle, lapset, emännäksi oppiminen, kirjoittaminen, nyt

TEEMAT: parisuhde, ikä, kirjoittaminen, lapset, maatilan emännäksi oppiminen, koulu, kotiäitiys, raha

SITAATIT: 4: 141, 142, 188, 209

N51:1963. Kertoja on kirjoittanut elämäkertakilpailuun lähettämänsä kertomuksen jo viisi vuotta aikaisemmin, 23-vuotiaana, lahjaksi äidilleen. Nyt mukana oleva kirjoitus on osa lahjakirjoitusta. Kertoja kuvailee siinä äidin ja tyttären suhdetta, sekä isän kuoleman aiheuttamia tuntemuksia. Saatekirjeessä kertoja toteaa, että vaikka hänen lähettämänsä teksti on lyhyt, se hänen mielestään kuvaa hyvin nykynaisen elämää. Hän toteaa, että on ystäviensäkin kanssa keskustellessa tullut siihen tulokseen, että rakkaus sen kaikissa muodoissa on elämän kantava voima.

RAKENNE: osa aikaisemmin äidilleen kirjoittamaa tekstiä

TEEMAT: isän kuolema, äidin ja tyttären suhde, rakkaus

SITAATIT: ei sitaatteja

M43:1965. Kirjastovirkailija Uudeltamaalta. Kirjoittaja on nimennyt kirjoituksensa otsikolla ”fragmentteja egoistin päiväkirjasta”. Kirjoitus onkin päiväkirjanomainen ja se käsittelee nuoren miehen olemassaolon ahdistusta. Näihin tunteihin kuuluvat myös erinäiset kohtaamiset vastakkaisen sukupuolen kanssa. Kertomuksesta ei käy ilmi kirjoittajan tämänhetkinen tilanne, mutta hän kuvailee joitain ihastumisen tuntemuksiaan.

RAKENNE: olemassaolo kuvailua

TEEMAT: olemassaolon ahdistus

SITAATIT: 1: 259

M44:1963. Merkonomi Hämeestä. Kertoja kirjoittaa elämästään homoseksuaalina, yhteiskunnan suvaitsemattomuudesta homoutta kohtaan ja omasta kumppanin kaipuusta. Hän kertoo myös suhteistaan ja rakkauksistaan, homoelämää kohtaan tuntemistaan odotuksista ja pettymyksistä. Kirjoitushetkellä kertoja on noin 30-vuotias, eikä hänellä ole tällä hetkellä seurustelusuhdetta.

RAKENNE: lapsuudesta kouluun, opiskelu, matkoilla, kotona, nyt

TEEMAT: homoseksuaalisuus, lama, ihmissuhteet, rakkaus

SITAATIT: 3: 134, 216

M46:1964. Mielenterveyshoitaja ja metsuri Pohjois-Karjalasta. Kertoja kirjoittaa värikkäästi elämästään, erityisesti suhteestaan vastakkaiseen sukupuoleen. Kertojalla on ollut useita lyhyitä suhteita ja joitakin seurustelusuhdetta. Kirjoituksesta voi päätellä, että hän on kirjoitushetkellä rakastunut, mutta suhde on vasta alkanut. Kertomuksen lomassa on paljon runoja samoista aiheista. Myös lapsuuden muistikuvat leikeistä tyttöjen kanssa ovat eloisia.

RAKENNE: lapsuus, rippi-ikä, ensirakkaus, muut rakkaudet, seksuaalisia muistoja

TEEMAT: seksuaalisuus, miehenä olo, naiset, alkoholi

SITAATIT: ei sitaatteja

M47:1963. Hissinkuljettaja Pohjois-Pohjanmaalta. Elämäkerta käsittelee kertojan elämää muutaman keskeisen teeman kautta: kirjoitus keskittyy kertojan isään ja omaan seksuaalisuuteen, joka on ongelmallinen. Kertoja on kirjoitushetkellä lähes 30-vuotias, hän ei kerro nykyhetken konkreettisista asioista.

RAKENNE: vanhemmat, itse, kohtauksia elämästä, seksuaalisuuden ongelma

TEEMAT: isä, oma seksuaalisuus

SITAATIT: ei sitaatteja

M48:1964. Toimistovirkailija Varsinais-Suomesta. Kertoja kirjoittaa lapsuudestaan ja nuoruutensa opiskelusta, harrastuksistaan, armeijan käymisestä ja työn hausta. Hän kuvailee muutamaa ihastustaan, mutta ei kerro seurustelleensa tai nykyisestä tilanteestaan siinä suhteessa.

RAKENNE: lapsuus, koulu, opiskelu, armeija, työelämä, matkat

TEEMAT: opiskelu, työ, matkustaminen, nykytilanne

SITAATIT: ei sitaatteja

M49:1963. Iteronomi Uudeltamaalta. Kertoja kirjoittaa lapsuudestaan, koulusta, harrastuksista, matkustamisesta, opiskelusta ja tästä päivästä. Hän kertoo myös seurustelusuhteistaan, joista yksi oli avoliitto. Tällä hetkellä hän on ollut vuoden verran naimisissa. Kertoja on kirjoitushetkellä noin 30-vuotias ja hän toteaaakin eläneensä vasta noin kolmanneksen elämästään ja että suuria tapahtumia saattaa olla vielä tulossa.

RAKENNE: lapsuudesta, koulu, kesät ja muu koulun ulkopuolella, koulua eteenpäin, leirit, harrastukset, matkat, opiskelu, heila, tähän päivään pikku hiljaa

TEEMAT: matkustus, harrastukset, seurustelu, työ, opiskelu

SITAATIT: 1: 210

Arkistolähteet

SATA 3756-3778 (N10)
SATA 14189-14213 (N1)
SATA 4418-4471 (N11)
SATA 4612-4681 (N12)
SATA 5994-6011 (N13)
SATA 6143-6152 (N14)
SATA 890-965 (N15)
SATA 2381-2421 (N16)
SATA 2506-2596 (N17)
SATA 2813-2860 (N18)
SATA 4542-4604 (N19)
SATA 14998-15005 (N2)
SATA 4935-4941 (N20)
SATA 206-305 (N22)
SATA 697-722 (N23)
SATA 870-889 (N24)
SATA 1867-1900 (N25)
SATA 2241-2318 (N26)
SATA 2672-2676 (N27)
SATA 2677-2724 (N28)
SATA 2779-2783 (N29)
SATA 15607-15694 (N3)
SATA 966-1037 (N30)
SATA 1038-1095 (N31)
SATA 1787-1795 (N32)
SATA 3798-3892 (N33)
SATA 4301-4315 (N34)
SATA 4322-4388 (N35)
SATA 6532-6546 (N36)
SATA 1734-1758 (N37)
SATA 2082-2092 (N38)
SATA 2476-2484 (N39)
SATA 12253-12332 (N4)
SATA 4227-4252 (N40)
SATA 4472-4495 (N41)
SATA 5554-5569 (N42)
SATA 8921-8940 (N43)
SATA 8966-8981 (N44)
SATA 853-869 (N45)
SATA 4160-4173 (N46)
SATA 5957-5970 (N47)
SATA 6354-6363 (N48)
SATA 8871-8892 (N49)
SATA 12669-12682 (N50)
SATA 14724-14730 (N51)
SATA 15427-15473 (N5)
SATA 6601-6651 (N6)
SATA 12013-12096 (N7)

SATA 822-840 (N8)
SATA 2902-2920 (N9)
EM 3957-3976 (M1)
EM 4696-4739 (M10)
EM 4744-4766 (M11)
EM 12247-12258 (M12)
EM 13386-13417 (M13)
EM 3872-3932 (M14)
EM 1236-1267 (M15)
EM 1816-1911 (M16)
EM 4943-4981 (M17)
EM 6138-6263 (M18)
EM 5773-5910 (M19)
EM 5670-5695 (M2)
EM 7470-7481 (M20)
EM 902-946 (M21)
EM 2717-2778 (M22)
EM 3049-3054 (M23)
EM 4633-4695 (M24)
EM 5056-5109 (M25)
EM 5110-5138 (M26)
EM 5149-5195 (M27)
EM 5221-5288(M28)
EM 5404-5407 (M29)
EM 11318-11469 (M3)
EM 660-742 (M30)
EM 2779-2802 (M31)
EM 3851-3871 (M32)
EM 3999-4089 (M33)
EM 7999-8048 (M34)
EM 15312-15404 (M35)
EM 14343-14364 (M36)
EM 3808-3850 (M37)
EM 5196-5220 (M38)
EM 5357-5381 (M39)
EM 13156-13382 (M4)
EM 8578-8628 (M40)
EM 8729-8738 (M41)
EM 17671-17680 (M42)
EM 1083-1109 (M43)
EM 3933-3956 (M44)
EM 16640-16737 (M46)
EM 20351-20373 (M47)
EM 21416-21430 (M48)
EM 21906-21968 (M49)

Kirjallisuus

Abrahams, Roger 1993. Phantoms of Romantic Nationalism in Folkloristics. *Journal of American Folklore* 106:419.

Abu-Lughod, Lila 1990. Language and the politics of emotion. Eds. Catherine A. Lutz, Lila Abu-Lughod. Cambridge University Press, Cambridge.

Abu-Lughod, Lila 1993. *Writing Women's Worlds. Bedouin Stories*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford.

Alasuutari, Pertti 1994. *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.

Alcoff, Linda 1989. *Justifying Feminist Social Science. - Feminism and Science*. Nancy Tuana, ed. Indiana University Press, Bloomington.

Alhanen, Kai 2007. *Käytännöt ja ajattelu Michael Foucault'n filosofiassa*. Gaudeamus, Helsinki.

Ahola, Minna – Antikainen Marjo-Riitta – Salmesvuori Päivi 2002. *Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa*. Edita, Helsinki.

Anderson, John B. 1995. *Cognitive Psychology. Fourth Edition*. Carnegie Mellon University. W.H. Freeman and Company, New York.

Anttila, Anna 1999. Elämyksiä ja ennustuksia varhaisnuorten seurustelussa. – Sari Näre, toim. *Tunteiden sosiologiaa. I Elämyksiä ja läheisyyttä*. Tietolipas 156. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Anttila, Anna 2009. *Leikin asia: näkökulmia varhaisnuorten romanttiseen seurustelukulttuuriin*. Anna Anttila, Helsinki.

Anttonen, Pertti 1998. Seksistinen vitsi ja humoristisen kommunikaation poliittinen luonne. – Jyrki Pöysä & Anna-Leena Siikala, toim. *Amor, Genus & Familia*.

Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Apo, Satu 1980. Alina Vaittinen, kirjoittava kertoja. – Pekka Laaksonen, toim. Kertojat ja kuulijat. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Apo, Satu 1986. Ihmesadun rakenne. Juonien tyypit, pääjaksot ja henkilöasetelmat satakuntalaisessa kansansatuaineistossa. SKST 446. SKS, Helsinki.

Apo, Satu 1993. Kirjoittavat kertojat: teemakirjoittaminen - folkloristiikan "näkömätön" aineistonhankintamenetelmä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsenlehti Elias 4/1993.

Apo, Satu 1995. Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Hanki & Jää, Helsinki.

Apo, Satu 1999. Myyttinen nainen. – Suomalainen nainen. Otava, Helsinki.

Apo, Satu 2001. Viinan voima. Näkökulmia suomalaiseen kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja – kulttuuriin. SKST 759. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Apo, Satu & Nenola, Aili & Stark Laura 1998: Introduction. – Apo, Satu & Nenola, Aili & Stark Laura, eds. Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Karelian Culture. Finnish Literature Society, Helsinki.

Arkiston avain 2004. Kansanrunousarkiston kortistot, hakemistot, luettelot, lyhenteet. Pekka Laaksonen ja Jukka Saarinen, toim. SKS, Helsinki.

Aro, Laura 1996. Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena. SKST 650. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Bahtin, Mihail 1979. Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia. Kustannusliike Progress, Moskova.

Bahtin, Mihail 1986. Speech genres and other late essays. Caryl Emerson and Michael Holquist, eds. Transl. by Vern W. McGee. University of Texas Press Slavic series 8. University of Texas Press, Austin.

Bahtin, Mihail 1990. The Dialogical Imagination. Four Essays. Michael Holquist, ed. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. University of Texas Press Slavic series 1. University of Texas Press, Austin.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995. The Normal Chaos of Love. Polity Press, Great Britain.

Bell, Susan E. 1988. Becoming a political woman. The Reconstruction and Interpretations of Experience Through Stories. – Todd Alexandra Dundas & Sue Fisher, eds. Gender and Discourse. The Power of Talk. Ablex, Norwood.

Ben-Amos, Dan 1976. The Concepts of Genre in folklore. – Juha Pentikäinen & Tuula Juurikka (eds.) Folk narrative research: some papers presented at the VI Congress of the International Society for Folk Narrative Research. Studia Fennica 20. SKS, Helsinki.

Ben-Amos, Dan 1982. Perinnelajikäsitteet. – Irma-Riitta Järvinen ja Seppo Knuuttila, toim. Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta. Tietolipas 90. SKS, Helsinki.

Briggs, Charles – Bauman, Richard 1992. Genre, Intertextuality and Social Power. Journal of Linguistic Anthropology. 2:2.

Brockmeier, Jens and Carbaugh, Donald 2001. Narrative and identity: studies in autobiography, self and culture. Studies in narrative vol. 1. Benjamins, Amsterdam.

Burke, Peter 2000. A social history of knowledge. From Gutenberg to Diderot. Based on the first series of Vonhoff Lectures given at the University of Groningen (Netherlands). Polity Malden, MA : Blackwell, Cambridge.

Butler, Judith 1990. Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. Routledge, New York.

Cameron, Deborah 2006. On language and sexual politics. Routledge, London.
Connell, R. W. 1995, Masculinities. Polity Press, Cambridge.

Corber Robert J. – Valocchi Stephen 2003. Queer studies. An interdisciplinary reader. Blackwell, Malden, MA.

D'Andrade, Roy 1992. Schemas and Motivation. – Claudia Strauss, Roy D'Andrade, eds. Human Motives and Cultural Models. Cambridge University Press, Cambridge.

Eskola, Katrina, Haavio – Mannila, Elina – Jallinoja Riitta 1979. Naisnäkökulmia. Söderström, Porvoo.

Fausto-Sterling, Anne 2000. Beyond Difference: Feminism and Evolutionary Psychology. – Hilary Rose and Steven Rose, eds. Alas, poor Darwin. Arguments against evolutionary psychology. Harmony Books, New York.

Fisher, Helen 1995. The Nature and Evolution of Romantic Love. – William Jankowiak, ed. Romantic Passion. A Universal Experience? Columbia University Press, New York.

Foucault Michel 1980. Power/knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977. Colin Gordon, ed. The Harvester Press, Brighton.

Foucault, Michel 1998. Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus, Tampere.

Foucault, Michel 2005. Tiedon arkeologia. Vastapaino, Tampere.

Fox, Bonnie 2001. The formative years. - How Parenthood Creates Gender. Canadian Review of Sociology & Anthropology 39:4.

Freeman, Mark – Brockmeier, Jens 2001. Narrative integrity. Autobiographical identity and the meaning of the "good life". – Narrative and Identity. Studies in autobiography, self and culture. Jens Brockmeier & Donald Carbaugh, eds. Benjamins, Amsterdam.

Frykman, Jonas and Löfgren, Orvar 1987. Culture builders. A historical anthropology of middle-class life. Rutgers University Press, New Brunswick.

Gannett, Cinthia 1992. Gender and the journal. Diaries and academic discourse. SUNY series, literacy, culture, and learning. State University of New York Press, Albany.

Geertz, Clifford 1973. The Interpretation of Cultures. Basic Books, Inc. Publishers, New York, USA.

Giddens, Anthony 1992. The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Polity Press, Cambridge.

Ginzburg, Carlo 1996. Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Gaudeamus, Tampere.

Grosz, Elizabeth 1995. Space, time, and perversion. Essays on the politics of bodies. Routledge, New York.

Gordon, Tuula 1994. Single Women. On the Margins? The Macmillan Press Ltd, London.

Haavio-Mannila, Elina – Kontula, Osmo 1993. Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta. WSOY, Helsinki.

Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo 2001. Seksin trendit meillä ja naapurissa. WSOY, Juva.

Hakamies, Pekka 1998. Rakkaus ja rakastelu sananparsissa. – Jyrki Pöysä & Anna-Leena Siikala, toim. Amor, genus & familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Halberstam, Judith 2005. In a Queer Time and Place. Transgender bodies, Subcultural lives. Sexual cultures. New York University Press, NY.

Hall, Stuart 1992. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Juha Koivisto et al. toim. Vastapaino, Tampere.

Hall, Stuart 1997. Introduction. The work of representation. – Representation. Cultural representations and signifying practices. Stuart Hall, ed. Culture, media and identities. SAGE Publications, London.

Haraway, Donna J. 1991. Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature. Routledge, New York.

Hatakka, Mari 2004. Kun on tunteet. Lukemisen kokemus metodisena mahdollisuutena. – Tuulikki Kurki, toim. Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hatakka, Mari 2007. Elämäkerrallinen sovinto. – Ulla Piela ja Seppo Knuuttila, toim. Kalevalaseuran vuosikirja 86. SKS, Helsinki.

Hautala, Jouko 1954. Suomalainen kansanrunoudentutkimus. SKST 244. SKS, Helsinki.

Hautamäki, Antti & Pylkkänen, Paavo 2001. Kognitiotieteen historiaa. – Pertti Saariluoma, Matti Kamppinen, Antti Hautamäki, toim. Moderni kognitiotiede. Gaudeamus, Helsinki.

Heikkilä, Sanna 1998. Äiti ja pikkulapsi 50 vuotta sitten – kotoisia ihanteita Kotilieden sivuilta. – Jyrki Pöysä & Anna-Leena Siikala, toim. Amor, genus & familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Heikkinen, Kaija 2007. Naiset, miehet ja sukupuoli etnologiatieteissä. – Pia Olsson ja Terhi Willman, toim. Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa. Ethnos ry. Helsinki.

Heino, Harri – Kauppinen, Jukka – Ahonen, Risto A. 1993. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1988–1991. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.

Heinämaa, Sara 1993. Paikka tutkimuksessa. Henkilökohtaisen paikanmäärittelyn vaatimus naistutkimuksessa. Naistutkimus – Kvinnoforskning 1.

Heinämaa, Sara 2000. Ihmetys ja rakkaus. Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta. Nemo, Helsinki.

Hekanaho, Pia Livia 2010. Queer-teorian kummia vaihteita. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi, Tuula Juvonen, toim. Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino, Tampere.

Helsti, Hilka 2000. Kotisynnytysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista. SKST 785. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hirvonen, Maija – Makkonen, Anna – Nybondas, Anna 1981. 15 vuosikymmentä kirjallisia dokumentteja erään seuran historiasta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hoikkala, Tommi 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Gaudeamus, Helsinki.

Holland, Dorothy & Quinn, Naomi 1987. Cognition and Culture. – Dorothy Holland & Naomi Quinn, eds. Cultural Models in Language and Thought. Cambridge University Press, Cambridge.

Honko, Lauri 1981. Traditionsekologi – en introduction. – Lauri Honko & Orvar Löfgren, toim. Tradition och miljö. Ett kulturelogisk perspektiv. Liber Läromed, Lund.

Hovi, Tuija 2007. Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 254. Scripta Lingua Fennica Edita, Turku.

Husso, Marita 2003. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.

Huttunen, Laura 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien elämäkerroissa. SKST 861. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hyvärinen, Matti 1998. Lukemisen neljä käännettä. – Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen, Anni Vilkkö, toim. Liikkuvat erot, sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Häggman, Kai 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 179. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen yliopisto, Tampere.

Jallinoja, Riitta 1997. Moderni säädyllyisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset. Gaudeamus, Tampere.

Jallinoja, Riitta 2000. Perheen aika. Otava, Helsinki.

Jallinoja, Riitta 2006. Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Gaudeamus, Helsinki.

Jankowiak, William 1995. Introduction. – William Jankowiak, ed. *Romantic Passion. A Universal Experience?* Columbia University Press, New York.

Jauhiainen, Marjatta 1990. ”Viattomuus naisen ensimmäinen kaunistus”. Naisen synnit uskomustarinoissa. – Aili Nenola ja Senni Timonen, toim. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. SKS, Helsinki.

Jokinen, Eeva 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus, Helsinki.

Jokinen, Eeva ja Veijola, Soile 2001, Voiko naista rakastaa. Avion ja eron karuselli. WSOY, Helsinki.

Juhila, Kirsi 1999. Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Tilanteisesta kulttuuriseen kontekstiin. – Arja Jokinen, Kirsi Juhlia ja Eero Suoninen, toim. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina. Vastapaino, Tampere.

Julkunen, Raija 1994. Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. – Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, toim. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.

Juvonen, Tuula, Rossi Leena-Maija, Saresma Tuija 2010: Kuinka sukupuolta voi tutkia? – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi, Tuula Juvonen, toim. Käsikirja sukupuoleen.

Jämsä, Juha 2004. Isä, joka on homo. – Ilana Aalto ja Jani Kolehmainen, toim. Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Vastapaino, Tampere.

Järvinen, Irma-Riitta 1990. ”Sydämiltään tahrattomat ja ruumiiltaan puhtaat”. Legenda aurean naispyhimysten elämäkerrat. – Aili Nenola ja Senni Timonen, toim. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. SKS, Helsinki.

Järvinen, Irma-Riitta 1993. Lapsuuden rajalla. – Ulla Piela, toim. Aikanaisia.

Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Tietolipas 127. SKS, Helsinki.

Järvinen, Irma-Riitta 1998, ”Mies ei ole saippuaa” – aunukselainen rakkaustarina. –

Jyrki Pöysä & Anna-Leena Siikala, toim. Amor, Genus & Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1988. Kertomus ja kerronta. SKST 480. SKS, Helsinki.

Kaivola-Bregenhøj 1998. Pilako vai eroottinen viesti? - seksuaaliarvoitus on testi

kuulijalle. – Jyrki Pöysä ja Anna-Leena Siikala, toim. Amor, genus, familia.

Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. SKS, Helsinki.

Kalela, Jorma 2000. Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki.

Kamppinen, Matti 1994. Homo religiosus intelligens. – Matti Kamppinen et. al., toim.

Kaaos ja kosmos. Osa 1: Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Kamppinen, Matti 2003. Uskontoetnografia – kenttätöyöhän perustuvan uskontotieteen profiili. – Tieteessä tapahtuu 7/2003.

Kamppinen, Matti – Jokinen Mikko – Saarimaa Riikka 2001. Kognitio ja kulttuuri. –

Pertti Saariluoma, Matti Kamppinen ja Antti Hautamäki toim. Moderni kognitiotiede.

Gaudeamus, Tampere.

Antti Karisto – Pentti Takala – Ilkka Haapola 1998. Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Porvoo.

Kaskisaari, Marja 2000. Kyseenalaiset subjektit. Tutkimuksia omaelämäkertoista,

heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Kauranen, Kaisa (toim.) 2009: Työtä ja rakkautta: kansanmiesten päiväkirjoja 1834-1937. Kansanelämän kuvauksia 75. SKS, Helsinki.

- Keronen, Päivi 1996. Ydinperhe – yhteiskunnan tukipylväs. Perheihanne 1940- ja 1950-lukujen elämäntapaoppaissa. – Tradition edessä. Kirjoituksia perinteestä ja kulttuurista. Sinikka Vakimo ja Kaisu Kortelainen, toim. Kultaneito I. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Joensuun Yliopisto.
- Keskitalo-Foley, Seija 2004. Kohti kuulumisen maisemia. Toimijuuden tilat ja paikat lappilaisen maaseudun naisten elämäkerroissa. Acta Universitatis Lapponiensis 78. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Kinnunen, Eeva-Liisa 1993. Läskiä kantapäissä. Huumori naisten omaelämäkerroissa. – Ulla Piela, toim. Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kinnunen, Eeva-Liisa 1998. Women's Humour: Conceptions and Examples. – Apo, Satu & Nenola, Aili & Stark Laura, eds. Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Karelian Culture. Finnish Literature Society, Helsinki.
- Kinnunen, Eeva-Liisa 1998. Pikku-Kalle ja kielletyt puheenaiheet. Rakkaus, sukupuoli ja perhe koululaisvitseissä. – Anna-Leena Siikala ja Jyrki Pöysä, toim. Amor, Genus, Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuuttila, Seppo 1992. Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena. SKST 554. SKS, Helsinki.
- Knuuttila, Seppo 1994. Tyhmän kansan teoria: näkökulmia menneestä tulevaan. Tietolipas 129. SKS, Helsinki.
- Knuuttila, Seppo 2002. Vaitiolo, salaisuudet, ilmaisukiellot. Nonkommunikaation kontekstuaalisia merkityksiä. – Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Kimmo Ketola, Seppo Knuuttila, Antti Mattila ja Kari-Mikko Vesala, toim. Gaudeamus, Helsinki.
- Koivunen, Anu 1992. Pidä unelmasi kurissa. Naisellisuuden diskurssit elokuvassa Valkoiset ruusut (1943). – Sari Näre, Jaana Lähteenmaa, toim. Letit liehumaan.

Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Koivunen, Anu 1996. Emansipaatio. – Anu Koivunen & Marianne Liljeström, toim. Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.

Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne 1996. Paikantuminen. – Anu Koivunen & Marianne Liljeström, toim. Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.

Komulainen, Katri 1998. Naisten naissuhteet. Kerrottu ja puhuteltu sukupuoli itsenäistymiskertomuksissa. – Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen, Anni Vilkkio, toim. Liikkuvat erot, sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Kontula, Osmo ja Ojala, Eija Maarit 2002. Tarvitseeko minua kukaan? Keski-ikäiset yksineläjät perhekeskeisessä yhteisössä. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 40. Väestöliitto, Helsinki.

Korsisaari, Eva Maria 2006. Tule, rakkaani! Naisen ja miehen välisestä etiikasta kirjallisuuden rakkauskuvauksissa. Teos, Helsinki.

Kortteinen, Matti 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja Jää, Helsinki.

Kupiainen, Tarja 2004. Kertovan kansanrunouden nuori nainen ja nuori mies. SKTS 996. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kurki, Tuulikki 2002. Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä. SKST 880. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kurki, Tuulikki 2004. Tekstit Kansanrunousarkiston liepeillä. - Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat. SKST 1002. SKS, Helsinki.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Helsinki.

Kuusi, Hanna 2004. Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa. Bibliotheca historica 82. SKS, Helsinki.

Kuusi, Matti 1953. Vanhan kansan sananlaskuviisaus. Suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826. Werner Söderström, Porvoo.

Kääriäinen, Kimmo – Niemelä, Kati – Ketola Kimmo 2003. Maallistuuko Suomi? – Moderni kirkkokansa. Suomalainen uskonnollisuus uudella vuosituhanella. Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola, toim. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82, Jyväskylä.

Labov, William 1972. Language in the Inner City. Studies in Black English Vernacular. University of Pennsylvania Press, Pennsylvania.

Langford, Wendy 1999. Revolutions of the Heart. Gender, Power and the Delusions of Love. Routledge, London & New York.

Latvala, Pauliina 2005. Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. SKST 1024. SKS, Helsinki.

Laurén, Kirsi 2006. Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä. SKST 1093. SKS, Helsinki.

Lawless, Elaine 2001. Women escaping violence. Empowerment through Narrative. University of Missouri Press, Columbia.

Lehtonen, Mikko 1994. Kulttuurintutkimus modernin kritiikkinä. - Filosofinen aikakausilehti n&n. 1/1994.

Philippe Lejeune 1975. Le pacte autobiographique. Poétique. Seuil, Paris.

Lempiäinen, Kirsti 2003. Sosiologian sukupuoli. Tutkimus Helsingin ja Tampereen yliopistojen sosiologian kurssikirjoista 1946–2000. Vastapaino, Helsinki.

Liljeström, Marianne 1996. Sukupuolijärjestelmä. – Anu Koivunen & Marianne Liljeström, toim. Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.

Liljeström, Marianne 2004. Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere.

Lipponen, Ulla 1992. Usko toivo rakkaus. Tyttöjen runovihkoperinnettä. Folklore. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lipponen, Ulla 1992. Ruusu ja rikkaruoho – rakkaus tyttöjen runovihkoperinteessä. – Sari Näre ja Jaana Lähteenmaa, toim. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Tietolipas 124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lipponen, Ulla 1998. The Joke as an Instrument of Power? Sexual Relations in Jokes Told by Family Members. – Apo, Satu & Nenola, Aili & Stark Laura, eds. Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Karelian Culture. Finnish Literature Society, Helsinki.

Lipponen Ulla 1998. Girl's Clapping Games: An Expression of Feminine Culture? – Apo, Satu & Nenola, Aili & Stark Laura, eds. Gender and Folklore. Finnish Literature Society, Helsinki.

Litmala, Marjukka 2003. Perheet, parisuhteet, lapset. Kehityssuuntia ja käsityksiä perhe-elämän oikeusoloista. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.

Löfström, Jan 1999. Sukupuoliero agraarikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen". SKST 757. SKS, Helsinki.

- Makkonen, Anna 1993. ”Lukijani, lähdetkö mukaani?” Lajitietoisuus naisten omaelämäkertoissa. – Ulla Piela, toim. Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Makkonen, Anna 2002. Karheita kertomuksia. Itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Makkonen, Anna 2005. Kadonnut kangas. Retkiä Ida Digertin päiväkirjaan. Kansanelämän kuvauksia 67. SKS, Helsinki.
- Makkonen, Elina 2006. Kylät kirjoina. Tapauksia Kontiolahdelta. – Ulla Piela ja Seppo Knuuttila, toim. Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85. SKS, Helsinki.
- Marander-Eklund, Lena 2006. The actors in young women's childbirth narratives. – Annikki Kaivola-Bregenhøj, Barbro Klein, Ulf Palmenfelt, eds. Narrating, Doing, Experiencing. Nordic Folkloristic Perspectives. Studia Fennica Folkloristica 16. SKS, Helsinki.
- Markkola, Pirjo 2002. Vahva nainen ja kansallinen historia. – Tuula Gordon, Katri Komulainen, Kirsti Lempiäinen, toim. Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere.
- Matero, Johanna 1996. Tieto. – Anu Koivunen & Marianne Liljeström toim. Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.
- Määttä, Kaarina 1997. Mitä tapahtuu kun rakastuu? Rakastumisprosessi korkeakouluopiskelijoiden, tutkimustiedon ja runoilijoiden näkökulmasta. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 25. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Määttä, Kaarina 1999. Rakastumisen lumous. WSOY, Porvoo.

Nenola, Aili 1986. Miessydäminen nainen. Naisnäkökulmia kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nenola, Aili 1990. Sukupuoli, kulttuuri ja perinne. – Aili Nenola ja Senni Timonen, toim. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. SKS, Helsinki.

Nenola, Aili 2006. Feministin kieliongelmia. Väkivallan nimet. – Tarja Kupiainen ja Sinikka Vakimo, toim. Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Kultaneito VII. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.

Nenola-Kallio, Aili 1982 Studies in Ingrian laments. FF communications no. 234. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.

Niemelä, Kati 2003. Uskonnollisuus eri väestöryhmissä. – Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Kimmo Ketola, toim. Moderni kirkkokansa. Suomalainen uskonnollisuus uudella vuosituhannella. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82, Jyväskylä.

Nieminen, Armas 1951. Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja A6. WSOY, Porvoo.

Nieminen, Armas 1993. Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia. Avioliitto ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta nykypäivään. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D, nro 271/1993. Väestöliitto, Helsinki.

Nätkin, Ritva 1993. Äitiys ja sukupuolten väliset suhteet. – Ulla Piela, toim. Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Tietolipas 127. SKS, Helsinki.

Nätkin, Ritva 1994. Väestöpolitiikka, abortti ja äitiys – hyvinvointivaltion ammattilaisten ja naisten suhteen tarkastelua. – Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, toim. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.

Nätkin, Ritva 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Gaudeamus, Helsinki.

Ochs, Elinor 1997. Narrative. – Teun A. van Dijk, ed. Discourse as Structure and Process. Sage Publications, London.

Ojanen, Karoliina 2008. Mitä Butler tekee tallilla? Posthumanistinen näkökulma performatiivisuuden teoriaan tallityttöyhteisön tutkimuksessa. Performatiivisuuden politiikat, toim. Hynninen, Anna & Liljestöm, Marianne & Kaskisaari, Marja. Vastapaino, Tampere.

Ollila, Anne 1994. Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus. Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä "kaikkien kansanluokkien naiset"? – Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, toim. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.

Olsson, Pia 2007. Vain lehtohuorat viheltävät. Siveys tyttöjen kasvatuksessa. – Pia Olsson ja Terhi Willman, toim. Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa. Ethnos ry. Helsinki.

Peltonen, Eeva 1998. Nais- ja miesmuistoja 1970-luvulta. Sukupuoli entisten taistolaisopiskelijoiden elämäkertahaastatteluissa. – Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen, Anni Vilkkö, toim. Liikkuvat erot, sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Peltonen, Ulla-Maija 1996. Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. SKST 657. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Perheet 2006. Tilastokeskus, Helsinki.

Piela, Ulla 1990. Lemmennostoloitsujen nainen. – Aili Nenola ja Senni Timonen, toim. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. SKS, Helsinki.

Piela, Ulla 1993. Arjen unelmat. – Ulla Piela, toim. Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Piela, Ulla 2010. Kansanparannuksen kerrotut merkitykset Pohjois-Karjalassa 1800- ja 1900-luvuilla. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi 1995. Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa. Suomi 177. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Purra, Pia 1994. Yksi avioliitto - kaksi tarinaa. Sukupuoli ja kieli erään avioparin omaelämäkerroissa. – J.P. Roos ja Eeva Peltonen, toim. Miehen elämää. Tietolipas 136. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Purra, Pia 1998. "Eikö se ennen vanhaan tämä homma mennyt jotenkin toisin päin." Heteroseksuaalisia kohtaamisia naisten ja miesten omaelämäkerroissa. – Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen, Anni Vilkkio, toim. Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Vastapaino, Tampere.

Pöysä, Jyrki 1994. Nykyperinteen tutkimus. – Jari Kupiainen ja Erkki Sevänen, toim. Kulttuurintutkimus. Johdanto. Tietolipas 130. SKS, Helsinki.

Pöysä, Jyrki 1997. Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä. SKS:n toimituksia 669. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pöysä, Jyrki 2006. Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa. – Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo, Ulla-Maija Peltonen, toim. Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. SKS, Helsinki.

Pöysä, Jyrki 2006. Matkalla kaupunkiin ja aikuisuuteen: nuoren joensuulaisen kirjoitettujen paikkakokemusten lähilukua. - Paikka : eletty, kuviteltu, kerrottu / toimittaneet Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. SKS, Helsinki.

- Pylkkänen, Anu 1992. Perheen sukupuolijärjestelmä. – Riitta Turunen, toim. Naisnäkökulmia oikeuteen. Gaudeamus, Helsinki.
- Quinn, Naomi 1992. The motivational force of self-understanding. – Claudia Strauss & Roy D'Andrade, eds. Human Motives and Cultural Models. Cambridge University Press, Cambridge.
- Radway Janice A. 1987. Reading the romance. Women, patriarchy, and popular literature. Questions for feminism. Verso, London.
- Rantalaiho, Liisa 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. – Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, toim. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.
- Rautala, Helena 1990. Akkojen puhe ja kanojen laulu. – Kari Immonen, toim. Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit. Otava, Helsinki.
- Rolin, Kristina 2006. Humanistisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen perinteet. – Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali, toim. Etiikkaa ihmistieteille. SKS, Helsinki.
- Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Rossi, Leena-Maija 2006: Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummastelua Kulttuurintutkimus 3:2006, 19–28.
- Rossi, Leena-Maija 2007. Lasten leikkiä vai kovaa työtä? Sukupuoli tutkimuksen näkökulmana. – Pia Olsson ja Terhi Willman, toim. Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa. Ethnos ry. Helsinki.
- Rossi, Leena-Maija 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi, Tuula Juvonen, toim. Käsikirja sukupuoleen.

Rotkirch, Anna 1998. Toiminta, refleksiivisyys, sukupuoli: Teresa de Lauretiksen subjektinäkemyksestä. – J.P. Roos & Tommi Hoikkala, toim. Elämänpolitiikka. 2000-luvun kirjasto. Gaudeamus, Helsinki.

Rotkirch, Anna 2000. The man question: loves and lives in late 20th century Russia. Tutkimuksia. Sosiaalipolitiikan laitos 2000,1. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Rubin, David C. – Rahhal, Tamara A. – Poon, Leonard W, 1998. Things learned in early adulthood are remembered best. *Memory and Cognition* 26 (1), p. 3-19.

Rubin, Gayle 1975. The Traffic In Women: Notes on the "Political Economy" of Sex. – Rayna R. Reiter, ed. *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press, New York.

Räisänen, Arja-Liisa 1995. Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865-1920. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Saarikoski, Helena 2001. Mistä on huonot tytöt tehty? Tammi, Helsinki.

Saariluoma, Pertti 2001. Moderni kognitiotiede. – Pertti Saariluoma, Matti Kamppinen, Antti Hautamäki, toim. Moderni kognitiotiede. Gaudeamus, Helsinki.

Saarinen, Aino 1994. Naiset sosiaalisena vapaapalokuntana. Filantropia 1800-luvun lopun Tampereella. – Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, toim. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.

Salmi-Niklander, Kirsti 2004. Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Saresma, Tuija 2007. Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Sarmela, Matti 1969. Reciprocity Systems of the Rural Society in the Finnish-Karelian Culture Area, with Special Reference to Social Intercourse of the Youth. FF Communications No. 207. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.

Sarmela, Matti 1981. Suomalaiset häät. – Matti Sarmela, toim. Pohjolan häät. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Satka, Mirja 1994. Sota-ajan naiskansalaisen ihanteet naisjärjestöjen arjessa. – Anneli Anttonen, Lea Henriksson, Ritva Nätkin, toim. Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino, Tampere.

Satka, Mirja 1994. Sosiaalinen työ. Peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. – Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen, toim. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki.

Setälä, Päivi 2002. Neitsyt äiti ja taivaan kuningatar. – Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen, Päivi Salmesvuori, toim. Eevan tie alttarille. Edita, Helsinki.

Shore, Bradd 1996. Culture in Mind: Cognition, Culture, and the Problem of Meaning. Oxford University Press, New York.

Sievers, Kai – Koskelainen, Osmo – Leppo, Kimmo 1974. Suomalaisten sukupuolielämä. WSOY, Porvoo.

Siikala, Anna-Leena 1984. Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Siikala, Anna-Leena 1991. Kertomukset, kulttuurinen tieto ja kansanperinne. – Juha Kytömäki, toim. Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Gaudeamus, Jyväskylä.

Siikala, Anna-Leena 1998. Oliko savolaisilla tunteita? – Anna-Leena Siikala ja Jyrki Pöysä, toim. Amor, Genus, Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Siikala, Anna–Leena and Siikala, Jukka 2005. Return to culture. Oral Tradition and Society in the Southern Cook Islands. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki.

Silberstein, Sandra 1988. Ideology As Process. Gender Ideology in Courtship Narratives. – Todd Alexandra Dundas & Sue Fisher, eds. Gender and Discourse. The Power of Talk. Ablex, Norwood.

Simonsuuri, Kirsti 2002. Ihmiset ja jumalat. Myytit ja mytologiat. Tammi, Helsinki.

Stanley, Liz & Wise, Sue 1993. Breaking Out Again. Feminist Ontology and Epistemology. New Edition. Routledge, London, New York.

Stark, Eija 2005. Maalaisköyhälistö ja ryhmävastaisuudet 1900-luvun Suomessa. – Matti Hannikainen, toim. Työväestön rajat. Väki voimakas 18. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki.

Stark-Arola, Laura 1998. Magic, Body and Social Order. The Construction of Gender Through Women's Private Rituals in Traditional Finland. Studia Fennica Folkloristica 5. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Stark Laura 1998: Gender, Magic and Social Order. Pairing, Boundaries, and the Female Body in Finnish Karelian Folklore. – Apo, Satu & Nenola, Aili & Stark Laura, eds. Gender and Folklore. Perspectives on Finnish and Karelian Culture. Finnish Literature Society, Helsinki.

Stark, Laura 2006. The Magical Self. Body, Society and the Supernatural in Early Modern Rural Finland. FF Communications No. 290. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.

Strauss, Claudia 1992. *Models and Motives*. – Claudia Strauss & Roy D'Andrade, eds. *Human Motives and Cultural Models*. Cambridge University Press, New York.

Strauss, Claudia 1992. *What makes Tony Run?* – Claudia Strauss & Roy D'Andrade, eds. *Human Motives and Cultural Models*. Cambridge University Press, New York.

Strauss, Claudia & Quinn, Naomi 1997. *A cognitive theory of cultural meaning*. Publications of the Society for Psychological Anthropology. Cambridge University Press, New York.

Suoninen, Eero 1997. *Miten tutkia moniäänistä ihmistä? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittelyä*. Tampereen yliopiston julkaisutoimikunta, Vammala.

Söderholm, Stig 1994. *Antropologinen kulttuurintutkimus*. – Jari Kupiainen ja Erkki Sevänen, toim. *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Tietolipas 130. SKS, Helsinki.

Tainio, Liisa 2001. *Puhuvan naisen paikka. Sukupuoli kulttuurisena kategoriana kielenkäytössä*. SKST 854. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Taira, Teemu 2004a. *Kartanpiirtäjän kulkuneuvo. Kirjoituskilpakeruun lukumahdollisuuksista*. – Tuulikki Kurki, toim. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. SKST 1002. SKS, Helsinki.

Taira, Teemu 2004b. *Uskonnolliset käytännöt ja kulttuuriset kontekstit*. – Outi Fingerroos, Minna Opas ja Teemu Taira, toim. *Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Talve, Ilmar 1979. *Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Tarkka, Lotte 1993. *Intertextuality, Rhetorics, and the Interpretation of Oral Poetry: The Case of Archived Orality*. – Pertti J. Anttonen, Reimund Kvideland, eds. *Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*. NIF Publications 27. Nordic Institute of Folklore, Turku.

Tarkka, Lotte 2005. Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921. SKST 1033. SKS, Helsinki.

Timonen, Senni 1977. Metsän ruusu ja taivaan lintu: vastaheränneen feministin mietteitä. – Kultaneito on rautaa: professori emerito Matti Kuusi a discipulis. Toim. Senni Timonen. Suomen kansantietouden tutkijain seura, Helsinki.

Timonen, Senni 1980. Näin lauloi Larin Paraske. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Timonen, Senni 1990. Orjatar, ruhtinatar ja vapauden ongelma. Naisten omaelämäkerralliset laulut Inkerissä ja Siperiassa. – Aili Nenola ja Senni Timonen, toim. Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. SKS, Helsinki.

Timonen, Senni 2004. Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen lyriikkaan. SKST 963. SKS, Helsinki.

Tiihonen, Arto 2007. Miehisyyksivalinnat jalkapalloilijan elämässä. – Hannu Itkonen ja Arto Nevala, toim. Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki.

Tuomaala, Saara 2004. Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939. Bibliotheca historica 89. SKS, Helsinki.

Vakimo, Sinikka 1998. "Vieläkö teillä tehdään yötöitä?" : vanhan naisen seksuaalisuuden kuva kaskuissa. – Anna-Leena Siikala ja Jyrki Pöysä, toim. Amor, Genus, Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vakimo, Sinikka 2001. Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä. SKTS 818. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki

van Dijk, Teun A. 1997. The Study of Discourse. – Teun A. van Dijk, ed. Discourse as Structure and Process. Sage Publications Ltd., London.

Vatka, Miia 2005. Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua. SKST 1020. SKS, Helsinki.

Vuori, Jaana 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere University Press, Tampere.

Vilkko, Anni 1993. Oman elämän kielikuvat. – Ulla Piela, toim. Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vilkko, Anni 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. SKS:n toimituksia 663. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Virtanen, Leea 1972. Tytöt, pojat ja tykkääminen. WSOY, Porvoo.

Virtanen, Leea 1980. Unien kerronta nykyaikana. – Pekka Laaksonen, toim. Kertojat ja kuulijat. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Virtanen, Leea 1982. Henkilökohtainen kerronta. – Irma-Riitta Järvinen ja Seppo Knuuttila, toim. Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta. Tietolipas 90. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Virtanen, Leea 1988/1991. Suomalainen kansanperinne. SKST 471. SKS, Helsinki.

Virtanen, Leea 1994. Punatukkaiset ovat intohimoisia. Arjen uskomuksia. WSOY, Helsinki.

Voaden 1995. – Lynne Pearce and Jackie Stacey, eds. Romance revisited. New York University Press, NY.

Vuola, Elina 1994. Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva. – Sara Heinämaa ja Sari Näre, toim. Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Gaudeamus, Tampere.

Westermarck, Edward 1892-3. Det menskliga äktenskapens historia. Söderström. Helsingfors.

Williams, Fiona 1998. Troubled masculinities in social policy discourses: fatherhood. – Men, Gender division and Welfare. Jennie Popay, Jeff Hearn and Jeanette Edwards, eds. Routledge, London.

Young, Iris Marion 1990. Justice and the politics of difference. Princeton University Press. Princeton, NJ.

Östman Ann-Catrin 2000. Mjölk och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottnisk jordbrukssamhälle ca 1870-1940. Åbo Akademis förlag. Åbo.

Östman, Ann-Catrin 2007. Työ ja sukupuoli varhaisissa kansatieteellisissä kuvauksissa. – Pia Olsson ja Terhi Willman, toim. Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa. Ethnos ry. Helsinki.

Muut lähteet:

Internet:

Aarnipuu, Tiia 2006. Ei ole miestä eikä naista. Queer-luenta keskiajan Euroopassa tunnettuja ristiinpukeutuvia pyhimyksiä kuvaavista teksteistä.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/uskon/pg/aarnipuu/eiolemie.pdf>

Hekanaho, Pia Livia 2007. Pervo aika ja ongelmallinen parisuhdenormatiivisuus.

http://www.helsinki.fi/jarj/sqs/sqs1_07/sqs12007hekanaho.pdf

Mannerheimin lastensuojeluliiton historiaa. <http://www.mll.fi/liitto/historiaa/>

Marttojen historiaa. <http://www.martat.fi/jarjesto/historia/>

Mäkinen, Arja 2006. Epäilyttävä naishenkilö - mielikuvia yksineläjänaisen seksuaalisuudesta. http://www.elore.fi/arkisto/2_06/mak2_06.pdf

Kemppainen, Liisa 2001. Vakavia mielenterveyshäiriöitä ja rikollisuutta ennustavat perhetekijät Pohjois-Suomen 1966 syntymäkohortissa.

<http://www.hallinto.oulu.fi/viestin/vaitost/Kemppainen.htm>

Perinnetieteen terminologia.

<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/opiskelu/terminologia.htm#folklore>

Suomen evankelisluterilainen kirkko 2007. Luterilainen etiikka.

<http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/koulu/lutetik3.html>

Suomen evankelisluterilainen kirkko 2007. Uutisia 19.2. 2007.

<http://213.250.93.194/asiakas/evl/kutuutiset.nsf/45a7bb2db5c79b9ac2256c9e005786b4/246ed2ac4fdd4e21c2257287002a901a?OpenDocument>

Suomen laki

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234>

Tilastokeskus 2007. Asuntokunnat ja asuinolot ja muita tilastoja:

<http://www.stat.fi/til/asuolo/index.html>

www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/taskus_asuminen.html

www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/taskus_vaesto.html

http://www.stat.fi/til/ksyyt/2005/ksyyt_2005_2007-02-13_kat_001.html

http://www.stat.fi/til/akay/2000/akay_2000_2005-02-03_tie_001.html

Virsikirja

<http://evl.fi/virsikirja.nsf/pudotusvalikko/459?OpenDocument> sekä

<http://evl.fi/virsikirja.nsf/63fe9e50813fe1d6c2256e570039fa80/0e9e14f463672d1ac2256ffe003d6883?OpenDocument>

Lehtiartikkelit netissä:

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/ajankohtaista/puheet/hki021006hyvinvointifoorumi.htx>

www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1251389

Esitelmät:

Huuskonen, Marjut 2007. Esitelmä Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineen järjestämässä seminaarissa Historia, tieto, valta 13.–14.9.2007, työryhmässä "Kansanomainen" historiankirjoitus?

Painamattomat opinnäytteet:

Hatakka, Mari 1998. Seurustelun skeeman tulkinta: Henkilökohtaiset äänet, kulttuuriset diskurssit. Folkloristiikan julkaisematon opinnäyte (pro gradu) folkloristiikan laitos, Helsinki.

Hatakka, Mari 2004. Heteronormatiivinen parisuhde. Kulttuurisen mallin rakenne ja merkitys kahden suomalaisen elämäkerta-aineiston valossa. Lisensiaatintutkimus. Folkloristiikan oppiaine.

Neljannen ja viidennen esimerkkielämäkerran temaattisen analyysin yhteydessä tehdyt alkuperäiset muistiinpanot:

M24, NIMI 1.7.1931, paikkakunta, karjanhoitaja, EM 4633-4695 (63s.)

Nuoruuteni vihreät vuodet

Minä sain synnyinlahjaksi häviäjän osan, varsinkin kun olen vielä lehtolapsi, äpärä kuten siihen aikaan sanottiin. Lähtökohtani elämälle oli vailla pohjaa josta ponnistaa. Älykkyyttäkään minulle ei työläisnaisen lapsena ollut annettu edes keskitasolle asti. Jouduin aloittamaan elämäni taipaleen kuin pimeässä haparoiden.

- kasvatiksi 3-4-vuotiaana; Raha oli siihenkin syynä... kunta maksoi elatusmaksun...torpan äijä häijy, muija osasi yleensä lähteä karkuun kun äijä tuli viinanhakureissulta...

- jalka poikki, sairaalassa, takaisin torppaan, pelkää isäntää kun ei pääse karkuun, alkaa yökastella... kuulee että äiti kuoli: Minulle se ilmoitus ei merkinnyt mitään eihän minulla ollut mitään muistikuvaa hänestä... häiriköi jos ei pääse leikkiin, alkaa saada emännältä selkäänsä...

4635: Ei minun mikään pakko ole sinua pitää jos en halua. Mistäpä sitäkään tietää minkälaisen hunsvotin kakara olet, saisit kuitenkin olla kiitollinen että pidän sinut. En muista läheskään kaikkea mitä Eetla puhui matkalla Kujanpään torppaan.

On ihmeellistä kuinka kuusivuotiaan lapsen mieleen jää paljon asioita. nainen joka Torpassa kävi oli sosiaalisihiteeri...

4636: Olin kuusivuotias kun minut haettiin Kujanpään torpasta pois, oloani siellä en unohda milloinkaan: Mäkilään, siellä yökastelu jatkuu ja painajaiset myös – pelkää isoja miehiä, mutta on myös tappelunhaluinen, jatkuvaa vatsakipua... saa varkaan maineen kun toinen poika syyllinen, kukaan ei leiki kertojan kanssa

4640: Seuraava kotini oli Ojala... olin silloin seitsemänvuotias, kastelu ja mahakivut jatkuu... vuonna 1939 elokuussa meni alakouluun, kastelu ja mahakivut olivat loppuneet, olin muutenkin melko tasapainoinen...painii niin että vaatteet rikki; saa piiskaa: Minusta alettiin kasvattamaan maajussille nöyrää muonarenkiä, tosin sitä en silloin tajunnut.

- sota alkaa, koulussa kiusataan, joulua odotellaan, ei saanut suksia, itki ja sai haukut...

4644: Kymmenenvuotiaana minun lapsuuteni päättyi siltä osin kun se koski työntekoa... isäntä antaa korville kun ei käyttäydy: ei mene syömään kun on niin väsynyt...

4645: Koulunäyntikin alkoi olla minulle vaikeaa, kun yritin olla toisten mukana ja tietysti tyttöjen suosikki. Koulun isoimmat pojat olivat suosiossa, varsinkin kun muutamat tytöt suorastaan palvoivat heitä... sai olla mukana niin kauan kun ei yltänyt parempiin suorituksiin kuin tyttöjen suosikit, sen jälkeen alettiinkin haukkua... tappelee, rangaistaan, kukaan ei kerro totuutta että hän kiusattu... Sairastelee, ei viedä sairaalaan kun kunta ei maksa sairaalakäyntejä ja pappi tarvitsi rahat pokerinpeluuseen...

- pesäpallon peluuta, siepparina, ja aina yksin... 1945 osallistuu juoksukilpailuun, on varma voitostaan: Ja niin myös kävi. Mutta kun tulokset julkaistiin, olin vasta neljäs, minun edelleni sijoitettiin pitäjän mahtitalojen pojat... raivostuu ja lähtee työväentalolle kilpailemaan ja voittaa – siitä ei koskaan puhuttu.

- kuulee että on myös sisar, mutta suhde ei toiminut niin kuin jos olisivat viettäneet lapsuutensa yhdessä...

4649: Yrittää saada ostolupaa saappaita varten: Oli lähes tunti kulunut kun vihdoinkin pääsin tympeännäköisen nutturapään puheille. Tämä miestä ilman jäänyt maatalon vanhapiika tytär joka oli käynyt muutakin kuin kansakoulua oli päässyt kansanhuoltoon. Hän tiesi kuka minä olen, vastenmielisyyttä oli molemmin puoleinen...Minä en kirjoita mitään lupia, en ainakaan sinulle...

- on 15-vuotias, voimistelee TUL:issa, mutta kansanhuollon johtaja onkin siellä kirjuri ja sanoo ettei rääväysuuteen pääse joukkueeseen...hoputetaan työhön, hankkimaan takaisin kunnan maksamia rahoja...

vuonna 1948 ensimmäiseen renkipaikkaan: Lähtö minulle olikin vaikeampaa kuin luulinkaan, olinhan Ojalassa yhdeksän vuotta. Oli aurinkoinen maaliskuun päivä...pettymykseen huomaa ettei mamma taida lähtöä surra: Minun lähtöni oli oikeastaan helpotus, sillä se elatusmaksu lopetettiin kuusitoista vuotta täytettyäni. Tiesin murheet joita mammalla oli, pappi oli ollut kaksi vuorokautta korttia pelaamassa. Oli hävinnyt paitsi maitotilin niin myös osan sokerijuurikastilista...

4652: renkipaikassa: Vanhan emännän ja isännän lisäksi kotona olivat aikuiset poika ja tytär, joka oli kolmissakymmenissä oleva rumsahtanut vanhapiika. Hän ei yrityksistään huolimatta ollut päässyt talon emännäksi, vaikka poikamiesisäntä oli lähinaapurissa. Poika oli lihavahko lyhyt ja pyöreänaamainen ärsyttävän ylimielinen ilme naamallaan. Pitäjässä ei ollut naista joka olisi hänelle kelvannut...

- työn määrä... kesällä maamiesseura järjestää juhlia kirkonmenojen jälkeen... talon tyttärellä ja tämän kaverilla poikaystävät naapurikylästä, autonkuljettajia, ottavat viinaa, samoin kuin talon poika...

4654: Tytär uhkailee ja sanoo ettei saa kertoa tullessa kotiin vasta aamuyöllä...: Yllättäen hän hyppäsi kaulaani ja alkoi pussailla ja lääppiä, hänellä oli jonkinlainen irvistys naamallaan, se oli kai hymyksi tarkoitettu. Voi pientä räpäletä sentään, me oikeastaan voitaisiin mennä vinnille, opettaisin miten naisen kanssa temput tehdään. riistäydyin irti ja ovesta ulos poukkoilin pihalla edestakaisin enne kuin menin kämppääni...palkan saamisessa vaikeuksia..

4656: Seurantalolla tansseissa käydessäni tapasin Katin, pienikokoisen aina nauravan ikäistään nuoremman näköisen naisen. Hän oli hyvä tanssimaan, ah niin häikäisevän kaunis minä olin lääpällään. Liekö se ollut sitten sitä rakkautta, tiedä häntä. Saattelin hänet kotiovelle ja pidemmälle en edes pyrkinyt. Minun kömpelöt hyväilyni ja suukot vain poskelle änkytin hyvänyön toivotukseni, olin kuin seitsemännessä taivaassa.

Oli pantu heinät seipäisiin oli tapana että jonkin ajan kuluttua käytiin korjaamassa kaatuneita seipäitä ja nostettiin pudonneet heinät takaisin seipäille. Olin tällaista työtä tekemässä, oli helteinen iltapäivä kun Kati tuli tuomaan minulle paistamiaan lätyjä ja kahvia. Hän levitti suuren pöytäliinan heinäseipään varjopuolelle hän otti korista kupin, kahvipannun ja voipaperikäärön jossa oli lätyjä. Istuimme liinan päälle Kati kaatoi kahvia kuppiin hän oli pukeutunut rinnat paljastavaan ohueeseen helleasuun. Hän istui minua vastapäätä yrittämättäkään peittää paikkoja joita en voinut olla huomaamatta. Täyteläinen povi jossa kiinteät rinnat, nännit hehkuivat punaisena kuin pihlajanmarjat. Lätyjen syönnistä ja kahvinjuonnista ei tahtonut tulla mitään. Minussa alkoi tapahtua jotain mitä en oikein tajunnut. Minun oli vaikea istua en voinut kuitenkaan asentoani muuttaa. Jos olisin noussut polvilleni olisi Kati nähnyt sen mitä on tapahtunut, käteni vapisivat minua nolotti. Edessäni oli minua vanhempi elämää nähnyt ja kypsä nainen, joka tietoisesti leikki kokemattomuudellani ja sai himot heräämään. Olimme olleet lavalla tanssimassa, olimme koko illan yhdessä, tanssimme lähes jokaisen kappaleen. Puristin hänet rintaani vasten, hän antoi sen tapahtua, minä kävin kuumana, hänen oli pakko se huomata kun tanssiessani häntä taivuttelin.

Heinäkuisen hiostavan lämpöisen yön hämyssä istuimme hänen kotinsa kuistilla, minun käteni oli hänen vyötäisillään. Vapaalla kädelläni aukaisin puseron nappeja puristellakseni rintoja. Vaikka Kati olikin pieni nainen niin hänellä oli suuret kimmoiset rinnat nännit terhakkaasti punoittaen kuin pihlajan marjat. Rinta oli paljaana hyväilyni kävivät vaatviksi otin nännin suuhuni hän ei vastustelut vaan antoi sen tapahtua. Otin käteni pois vyötäisiltä ja vein sen polvelle aloin hiljalleen työntämään hameen helmaa ylös niin silloin tapahtui. Vaikka Kati olikin pieni nainen niin hänen iskunsa jonka sain poskelleni sattui kipeästi, olin kuitenkin niin kuumana etten hellittänyt. Kun en hellittänyt vaan jatkoin etenemistä hän tönäisi minua niin voimakkaasti että en ehtinyt ottaa kaiteesta kiinni kun olin rähmälläni pihakivetyksellä. Sain poskeeni haavan ja kämmenistäni meni nahka kasaan polveni oli hetken tunnoton. Nousin ylös ontuen lähdin kävelemään tielle päin en katsonut taakseni, olin häpeissäni. Kun olin ehtinyt puuliiterin nurkalle Kati tuli perääni pysäytti minut kun näki verta vuotavan poskeni, sanoi mennään huoneeseeni puhdistan sen. Se mitä siellä näet selittää sen että meidän välillä ei voi koskaan olla mitään jota luulit. Kun astuin sisään katseeni osui sänkyyn, siellä nukkui lapsi. Piironkin päällä oli sotilaspukuun pukeutunut mies jolla oli kapteenin laatat. Käännyin ympäri menin ovelle kun hän sanoi. Minä puhdistan haavasi. Kiihkoni oli mennyt, minua oli pidetty pilkkana. Hän oli leikitellyt minun kokemattomuudellani. Kun tartuin oven kahvaan sanoin, sä et puhdistat mitään, helvetin hutsu. Painuin ovesta ulos. Me emme enää milloinkaan tavanneet.

Renkitaloni piha-alueelle tultuani näin jyväaitan takana ison moottoripyörän, tiesin kenen se oli. Autokuski oli tullut naimaan eikä ollut epäilystäkään etteikö saanut. Pihisin kiukusta oman reissuni päätyttyä nolosti.

- sanoo itsensä irti, uuteen paikkaan, isäntä juoppo, emännän holhouksen alainen – mm. varastaa mullin jonka jälkeen ei isäntää enää näkynyt...

- matka mielisairaalaan, rivot ja juopuneet naiset ja mies, jutut sen mukaisia...sama kundi myös mielisairaalassa työssä...; suljetulla osastolla töissä, alkaa pelätä, ei saa nukuttua, näkee haamuja, pyytää unipillereitä ja rauhoittavia... saa unipillereitä, muuttaa asumaan laitoshuoneeseen kämppikseksi... toiselle osastolle jossa vammaisia... ryyppää laitoshuoneen kanssa, käy tansseissa milloin rahaa lippuun:

4665: Elokuun lauantai-ilta minulla sattui olemaan rahaa menin lavalle tanssimaan. Siellä soitteli Amarillo- orkesteri, he olivat tuntemattomia näillä kulmilla ja muusikkoina taso oli heikko. Tästä johtui että porukkaa oli vähän enimmäkseen hellupareja. Oli vain muutamia seinän vierustalla istuvia penkkiruusuja, jotka äänekkäästi arvostelivat tanssivia pareja, etenkin naisia ja heidän pukujaan. Katselin näitä naisia löytääkseni sellaisen jota voisin hakea tanssimaan. Odottelin että heitä haettaisiin tanssimaan nähdäkseni osaavatko he tanssia. Orkesteri soitti valssia vieläpä kohtalaisen hyvin. Valitsin mielestäni parhaimman näköisen ja tyylikkäästi pukeutuneen naisen. Jo ensi askeleista huomasin hän ei osannut tanssia, ei ainakaan valssia olin pettynyt. Hän painautui minuun kiinni painaen päänsä olkapäästäni vasten, hänen vaalea paksu ja kiharainen tukkansa tuoksui navetalle. Yritimme tanssia minä koitin parhaani mukaan olla sotkematta hänen varpaitaan, emme puhuneet mitään en ole koskaan

osannut aloittaa keskustelua. Kun ensimmäinen kappale päättyi teki mieleni viedä hänet penkille istumaan. Orkesteri aloitti toisen kappaleen ja voi surkeaa soitti tämän valssin liian nopeasti jatkoimme tanssimista, yritin työntää hänet loitommalle voidakseni edes yrittää tanssia valssia. Kun työnsin hänet irti itsestäni, hän katsoi silmiini. Sinä et ole kylän asukkaita, hän sanoi. Et edes kesätoissa kylän taloissa. Oletko sinäkin tuolla pöpilässä. Oletko sinä hoitaja vai niitä juopporetuja harjureita. Niin, sanoin. Tai jos minä olenkin osastolta karannut hullu. Kun sitä sakkia katselee niin ei aina tiedä kuka on hullu ja kuka hoitaja. Hän kai yritti olla vitsikäs tekonauruineen. Minä jätin hänet keskelle lattiaa ja kävelin ulos lavalta...

käy ottamassa muutaman drinksun, istuskelee ulkona itsesääliin vaipuneena: Olen nousuhumalassa tunnen ahdistusta, minäkin olen yksinäinen vaikka ympärilläni on kaikenlaisia ihmisiä ja kuitenkin olen niin hirvittävän yksin. Olen vaipunut itsesääliin kun korviini kantautuu hiekkakäytävältä askelten ääni. Kun ostin katseeni näin minua kohti tulevan naisen punaisessa hameessaan harteillaan jonkinlainen viitta. Lähestyessään minua tunsin hänet. Nainen oli paljon puhuttu suorastaan legendaarisen maineen saanut leski (siitä jo aiemmin rivojen puheiden kohdalla bussissa). Hän istui viereeni samalla kun hän nosti jalkansa toisen päälle veti hameenhelmaa puoliväliin reisiä. Levitteli viittaansa niin että avonaisesta kaula-aukosta suuret rinnat tulivat näkyviin. Hiukan vapisevin käsin otti tupakka-askin laukustaan samalla kun hän otti itse tarjosi myös minulle. Kun panin tupakan suuhuni hän otti sen pois antoi omansa suuhuni ja sytkärin käteeni. Sytytä ne hän sanoi. Poltimme tupakkamme hiljaisuuden vallitessa, hän siirtyi lähemmäksi silitteli päätäni kuin kissan selkää ja sanoi, mitäs poju. Hameenhelma oli jossain vaiheessa siirtynyt ylemmäksi, paksut kimmoiset reidet olivat paljaina. Hänen silmänsä kiiluivat kuin kissalla pimeässä kun hän sanoi, mennään minun kämpppäni, täällä tulee kylmä.

- kämppille, sen kuvailu, miten tilanne etenee...

4668: Olin ensimmäisen kerran naisen kanssa sängyssä, olin niin paljon juovuksissa että en muista juuri mitään miltä se tuntui. Leski oli nelissäkymmenissä oleva ylikypsä nainen, eri asennot hallitseva nuoria poikia pyydystävä sänkyvirtuoosi. Hän oli kyltymätön nainen joka oli aina valmis kun siihen vain oli mahdollisuus. Olin niin lesken lumoissa että työnikin siitä kärsi odotin vain ruokatunnille pääsyä ja lesken kanssa sänkyyn. Hänen luokseen oli muitakin pyrkijöitä, kun eivät päässeet ja asia selvisi että minä olin siihen esteenä minua alettiin pilkata. Kun se ei auttanut niin alettiin uhkailemaan ellen lopeta makaamista lesken kanssa, he olivat tosissaan minun oli lopetettava lesken luona käynti.

- kämppäkaveri yrittää raiskata, ottaa lopputilin

- uusi työpaikka kauppalan kauppapuutarhassa; siellä ei tapahtunut mitään erikoista, viinan himo oli kova, yksinkertainen Hiltu hakee, käy tansseissa ja hyvä flaksi koska on hyvä tanssija: Vaikka olin hyvä tanssimaan niin naisseuraa minulla ei ollut, harvoin minä pääsin saatolle. Jos minä onnistuin naisseuraa saamaan niin harvoin minä pääsin saatolle ja silloinkin minulla oli vain yksi ajatus, päästä sänkyyn ja tehdä temput. Jos en päässyt kämpppään niin aloin kouria ja työntää kättä hameen alle ulkona. Kun sitten seuraavissa tansseissa en ollut näkevinäni enkä hakenut tanssimaan niin alkoi juttu kiertää että minun mukaani ei pidä lähteä. Näin kävi kun minä hain viimeiselle valssille kukaan ei tullut. Minä jouduin niin huonoon maineeseen että minulle annettiin rukkaset muulloinkin kuin viimeiselle valssille... ei ystäviä, henkisesti tasapainon, ei olisi pitänyt mennä pöpilään töihin – istuu kämpillä juomassa viinaa ja kiroaa lesken ja huoltomiehen ja muut ihmiset jotka syypäitä hänen yksinäisyyteensä...

- sotaväkeen –se onneksi, kasvaa aikuiseksi, palaa paikkakunnalle uutena ihmisenä...

4670: Työväentalolla tansseissa... Näyttämön edessä penkillä istui vaaleatukkainen nainen. Kun tango alkoi soimaan menin hakemaan, hän oli hyvä tanssimaan askelemme sopisi hyvin yhteen. Niina joksi tyttöä nimitän kiersi käsivartensa niskan taakse ja imeytyi minuun kiinni kuin iilimato... hänen katseensa oli raukea ei ollut epäilystäkään mitä hän silmillään viestitti... lähtee kotiin viimeisellä bussilla, kertoja ei lähde mukaan: Tavataan lauantaina, sanoin... Kun en vielä kolmannellakaan kerralla lähtenyt hänen mukaansa välit menivät poikki... Vapun aattona Niina kännissä, hakee kertojan tanssiin:

4672: Niina alkoi tulla humalaan hänen askeleensa kävivät horjuviksi, olin pettynyt olinhan odottanut näkeväni toisenlaisen Niinan. Luulin löytäneeni naisen johon voisin jopa rakastua viettää yhteisiä iltoja ilman viinaa ja kiimaista sängyssä touhuamista. Kun tanssimisesta ei enää tullut mitään ajattelin että jätän hänet ja häivyn. Niina ehkä aavisti sen kun hän painoi päänsä olkaani vasten ja soperteli: Anna anteeksi jos olen pilannut iltasi, en voinut jättää häntä. Niina asui pienessä hellahuoneessa jossa ei ollut mitään kodikkuutta... Niina keitti kahvia hän laittoi voileipiä, istuimme söimme, joimme kahvia... toi Jaloviinapullon... En minä ota viinaa kun olen siitä irti päässyt. Istutaan ja puhutaan, kerro itsestäsi... Niina kertoo pettyneensä kerran, rakastui mieheen joka eri maailmasta, ja nyt kertoja muistuttaa tätä paljon, paitsi että on lyhyempi ja työläinen... Istuimme koko yön Niinan ei tarvinnut lähteä aamulypsylle... Kahdeksalta meni linja-auto kauppalaan lähdin siinä sopisimme että tavataan lauantai-iltana Rinteen lavalla.

4673: Seurustelumme jatkui kävin keskiviikon iltoina hänen luonaan ja viikonloput olimme tiiviisti yhdessä. Kävimme tanssimassa, usein olimme myös Niinan ystäväperheen luona pyhäpäivisin. Me istuimme vierekkäin hän nojasi kylkeeni minä hyväilin häntä, jos kuljimme ulkona pidimme toisiamme kädestä. Niina oli nainen minun makuuni, haluan hänet omakseni ajattelin ja sanoin sen hänelle. Olisiko se ollut sitä rakkautta se ei kuitenkaan merkinnyt mitään vaikka hän ei vastannutkaan rakkaudentunnustuksiini. Eräänä keskiviikkoiltana kun menin hänen luokseen näin heti että jotain oli vinossa. Niina istui pöydän vieressä kireä ilme kasvoillaan poskipäät hehkuivat punaisina. Hän ei vastannut tervehdykseeni, ei tullut kaulaani, ei suudellut ja halannut... istuu odottamaan että toinen kertoisi mikä hätänä, polttelevat kilvan... Nyt saa riittää ajattelin, sanani tulivat ryöppynä kun kysyin. Mitä on tapahtunut, kerro mulle. Jos olet minuun kyllästynyt niin senkin voit kertoa. Ei minun kanssani väkisin tartte olla. Kyllä mää lähdän nousin ja menin ovelle. Niina syytti hiukan vapisevin käsin tupakan ties monennenko ja veti ahnain vedoin. Hän sanoi kaksi sanaa, hän ikään kuin heitti ne suustaan. Olen paksuna. Katsoin häntä siinä meni käsi korvalliselle kun tajusin sanat. No mitäpä siinä sitten sanoin. Mennään naimisiin ei tarvitse pelätä että joku toinen vie sinut.

Sovimme että käydään kihlat ostamassa lauainta otamme työstämme vapaata. Kun sitten tulimme liikkeestä ulos kiiltävät sormukset sormessa olin lapsellisen onnellinen, minullakin on nainen morsian. En oikein tiennyt miten olisin kättäni pitänyt että vastaan tulevat tuttavat olisivat huomanneet, minä suorastaan kerjäsinkin onnitteluja. Illalla minä olisin lähtenyt tanssimaan siellä jos missä olisi huomattu että minun ja Niinan sormessa kiiltää sileät sormukset. Niina ei lähtenyt, hänellä oli huono olo, päätäkkin särki hän ei paljon puhunut kutoi vain vauvannuttua ja huokaili... Minulla oli tulevaisuudensuunnitelmia... olin ymmällä miksi Niinaa ei kiinnostanut suunnitelmani. Alkoi painostava hiljaisuus mieleeni nousi epäily kuin luikertava käärme. Niina ei minusta pidä ei ainakaan rakasta. Entäpä jos se penska ei olekaan minun, pala nousi kurkkuun. Jospa se onkin sen toisen?... tansseissa käynti loppuu, käyvät vain tuttavaperheen luona: en voinut olla huomaamatta että jotain salamyhkäistä roikkui ilmassa... Minä vetäydyin kuoreeni olin hiljainen ja yksinäinen heidän seurassaan...

- Niina tekee abortin, on kertojalle tyly kun tulee sairaalaan, jättää kertojan, sanoo että siskonsa kertoi kertojan olleen hutsun kanssa, vaikka tämä vakuuttaa että se ei ole totta:

4676: Silmät salamoiden hän kiskoi sormuksen sormestaan ja heitti sen vasten kasvojani. Meidän on turha yhdessäolaa jatkaa koska sinuun ei voi luottaa ja kun sitä kakaraa ei tullutkaan... ottaa taas lopputilin ja lähtee kaivokselle töihin, se järkytys... valimoon töihin, ei viihtynyt sielläkään... Rajavartiostoon...hakee puutarhakouluun ja kauppalan takaisin, myös tanssimaan..

4678: Olin päättänyt unohtaa Niinan, en tunne häntä vaikka tulisikin vastaani kadulla.... Golf-klubille töihin... Minulle oli aina jokin muu työ parempi kuin se mitä tein...

4679: Sateinen ja kylmä juhannusaatto kyllä viina oli tarpeen ajattelin kun oli matkalla Mökkimäkeen hakemaan pulloani. Kun menin sisälle hämmästykseni oli suuri Niin seisoi keskellä lattiaa kädet lanteilla...Isäntä poissa, Niina pyytää kertojaa jäämään kylään. Jää, mutta eivät halua eivätkä suukottele: Olimme kuin emme olisi milloinkaan kihlapari ollutkaan.

4680: Hyppää ensimmäiseen lähtevään bussiin, se vie Hämeenlinnaan... lopulta taas rengiksi...

4681: Kyllä se tuli jo ensimmäisten viikkojen aikana selville että isännän ja emännän välit olivat huonot, varsinkin nyt kun ei ollut navettapiikaa ja emäntä joutui tekemään ne työt. Eräänä iltana riita kehittyi huutamiseksi, siinä ei emäntä sanoja säästellyt kun haukkui isäntää. Jos et sää helvetin juopporetku hanki tänne navettaan piikaa töihin niin minä ajan kaikki kantturat pellolle. Kun kerran siellä kaupunkireissullaan löydät niitä helvetin hutsuja joiden sänkyssä käyt polkemassa niin luulisi nyt yhden piiankin löytyvän...

Piiksi tullut Fanni tietää kertoa isännästä yhtä ja toista, ja isäntäväen nukkumajärjestelyistä: nukkuvat samassa huoneessa mutta eri sängyissä, emännän kanssa teini-ikäinen tytär jotta isäntä ei änkeäisi sänkyyn kannipaissään...

Fanni yrittää käydä läheneen.. s.4683...kertoja väistelee kehumalla kirjeenvaihtoystävänsä kuvaa, kirjeystäviä lukuisia...

- karjanhoitokoululle harjoittelijaksi... kouluun uusi harjoittelija, nainen, muut kiusaavat että kertojalle morsian. 4684: Vaikka karjakot sen sanoivatkin kiusoitellakseen niin he osuivat oikein. Jos olisin sen itse aavistanut niin olisin lähtenyt Kartanosta pois.

Olimme iltatöillä un hän tuli punatukkainen pisamakasvoinen nainen joka ei tehnyt minuun mitään vaikutusta. Tervehdykseen juuri vastasin en tarttunut hänen ojentamaansa käteensä, jatkoin töitäni kuin ei mitään olisi tapahtunutkaan. Kartanossa oli keittäjä olin pihkassa häneen, omahyväisen näköinen itseensä tyytyväinen punapä ei minua kiinnostanut...

- ihmissuhdemeininki kuin kauniista ja rohkeista... kuka ketäkin riiaa... punapäätä hyljeksitään joka tapauksessa, tämä Heta tykästynyt Taneen, kuten kaikki naiset, mutta keittäjä oli kertojan kanssa – ai niin, keittäjine ja karjakoiden välit huonot...

4685: Keväällä sitten alkoi tapahtua kun koululta tuli tarkastaja... joutuu harjoittelemaan työkirjanpitoa, Hetan pitää auttaa, kertoja kiukuttelee...

4686: aivan sekavaa, käyttäytyy törkeästi Hetaa kohtaan – nauttii toisen loukkaamisesta, heilastelee karjakon kanssa ja puhuvat kihloihin menosta... kerran riideltään tekee Hetan kanssa sovinnon, menevät sänkyyn, mutta vain sen kerran, seurustelee edelleen keittäjän kanssa, ovat viimein menossa ostamaan kihloja:

4687: Päivää ennen kuin minun piti lähteä keittäjän kanssa kihloja ostamaan tuli Heta huoneeseeni, en ollut lukinnut ovea. Istuin sänkyyni reunalla lukien jotain kirjaa. Hän istui viereeni kietoi kätensä kaulaani painoi päänsä olkaani vasten kun sanoi äänellä joka kuului minun korvissani ällöttävältä. Minä olen raskaana. Meni hetken aikaa kunnes tajusin mitä hän sanoi. Hyppäsin ylös sytytin tupakan. Älä vaan väitä että se on minun. Kyllä se on, sanoi Heta... Kaikki unelmani ja haaveeni romahtivat, nuoruuteni siniselle taivaalle oli nousemassa mustia myrskyä enteileviä pilviä. Mieleni oli painunut pimeyden syövereihin, en tiennyt mitä tehdä en osannut ajatella... Tanella kanssa ongelmia kun kihlattu tulossa käymään... Äkkisesti molemmat keittäjät sanovat itsensä irti... Karjakot olivat mielissään, hyvä että lähevät he sanoivat. Kihlat kävimme Hetan kanssa ostamassa, en näytellyt rakastunutta ja onnellista sulhasmiestä en tarttunut karjakoiden käteen kun he onnittelivat.

Koska olin alamaissa ei opiskelustani tullut mitään... On syytä lopettaa pilvilinnoissa liitelemine ja romantiikasta haaveileminen ja ruveta seuraamaan opetusta, sanoi koulunjohtaja... Hetan kotiin käymään... Onnen toivotukset kihloihin menon johdosta oli todella vastenmielistä, oli vain minut hyväksyttävä kun tyttären maha oli pystyssä... Minä vetäydyin kuoreeni olin taas niin toivottoman yksin. Meidät vihittiin jos nyt oikein muistan Tapanin iltana pappilassa. Minä en papin puheesta mitään muista, oli täysityö pitää ajatukset koossa sanoakseni tahdon silloin kun piti. Kun pappi oli aamenensa sanonut olin kuin häkkiin työnnetty villieläin kuulin korvissani kun ovi paukahti kiinni ja lukko nakshti.

tämä avioliitto oli tuomittu epäonnistumaan ennen kuin se oli alkanutkaan. Sitten alkoi sukulaisissa vierailu... Minua katseltiin ja kierreltiin ja kyseltiin asioita joihin en osannut vastata, olin kuin markkinahevonen...

Joululoma loppui palasimme koululle olimme aviopari... kertoja käyttäytyy kuin pahin kusipää, välttelee vaimoaan, silmistään loistaa viha ja katkeruus jonka muutkin huomaa, saa töitä, ei osaa tehdä niitä, vaimo osaisi mutta ei kuuntele vaan sanoo että pidä ämmä suus kiinni. Syntyy tyttö joka ei herätä mitään onnentunteita: Minulla itselläni kun ei ollut isää eikä kotia niin en osannut antaa perheelle mitään arvoa...

4690: Saa kenkää, uuteen työpaikkaan... rotisko, lopulta pinna palaa ja menee haukkumaan isäntäväen, saa lopputilin ja iltaan mennessä oli oltava pois talosta...

4691: Samaan työpaikkaan, riitelevät jatkuvasti, tuotanto laskee, kun ei kuuntele Hetaa – välit niin kireiksi, että muuttaa toiseen huoneeseen nukkumaan: Olihan tilanne luonnoton, kaksi tervettä ja elinvoimaista nuorta ihmistä jotka olivat aviopari eivät rakastelleet, se sai aikaan jännitteitä ja kitkerää sananvaihtoa. Minä tukahdutin kaiken tunne-elämän... vaivuin itsesäälin valtaan... kehoitus hakea taas uusi työpaikka...: Saunarakennuksessa oli yksi huone joka annettiin asuttavaksemme. Kun näin oli niin ajattelin että nyt sitten on avioelämä jatkuttava tai sitten ero.

4692: Kyllä minä sen tiesin että minun olisi muutettava asennettani ja pyydettyä anteeksi käyttäytymistäni eihän Heta yksin ole syyllinen riitelyymme. Myöskin Hetan on muututtava, ajatus tai oikeastaan vaatimus että minä passaan ja teen kaikki työt huushollissa hän vain lukee ja hoitaa tyttöä. Se ei käy minä olen oppinut pienetä pitäen että tupatyöt kuuluvat naiselle, on suorastaan ihmisarvoa alentavaa että mies tekee naisten töitä. Lapsu se on sellainen mies ja saa naurunalaiseksi miehiset miehet. Riitaa oli myöskin rahankäytöstä...

Heta kotiinsa heinäntekoon, ketoja tuntee kuinka lukko napsahtaa ja häkin ovi aukeaa: olin vapaa ainakin toistaiseksi päässäni soivat tuhannet tiut mieleni teki hyppiä ja hihkua ilosta... käy koko kesän tanssimassa: en kuitenkaan pyrkinyt kenenkään naisen matkaan.

En silloin vielä ajatellut avioeroa vaan päätin että jokaisena lauantaina käyn tanssimassa kunnes Heta tulee takaisin... Heta odottaa toista lasta, ei halua tulla pelkkään yhteen kamariin kahden lapsen kanssa, luulee ehkä että kertoja tekisi mitä tahansa jotta tulisi takaisin, ei kuitenkaan anele, joten siitä alkoi asumisero: kun kaksi vuotta oli kulunut, hain avioeron.

Kun avioeropäätös oli nuijittu pöytään olin vapaa mies. Elämäni taivaalta olivat mustat pilvet haihtuneet, mieliala oli korkealla kuin taivaan kaari. Käräjäsalista poistuttuani aulan käytävillä minua tuli vastaan tuttu lautamies joka loihe lausumaan: Kaksi on miehellä onnen päivää, kun muijan saa ja kun siitä eroon pääsee. Minä olin silloin kaksikymmentäkahdeksanvuotias.

4694: Kyllä jossa työpaikkani oli ja josta nykyisen vaimoni tapasin oli sisäänlämpiävä, siellä oi jos jonkinlaista moraalinvartijaa... Meidän seurustelua nykyisen vaimoni kanssa paheksuttiin. Kun kuljin kylan raitilla minua jopa osoitettiin sormella että siinä menee mies joka on perheensä jättänyt. Minua

halveksittiin, pilkattiin ja piruultiin aina kun vain heillä siihen oli mahdollisuus, olin loinen joka saastutti ah niin hyveellisen kylän maineen.

- kihloihin, morsianta varoitellaan joka käänteessä...: Kaikista varoituksista huolimatta meidät vihittiin, olemme olleet naimissa 34 vuotta. Meillä on neljä lasta joilla on oma perhe ja neljä lasten lasta.

En suinkaan väitä etteikö meillä olisi erimielisyyksiä ollut olenhan minä aiheuttanut kriisin joka sai aikaan hyvinkin vakavia keskusteluja. Siitä kuitenkin selvittiin vaimoni maltillisella ja uhrautuvalla suhtautumisella minun järjettömiin kiukutteluihin ja syytöksiin. Kyllä meillä miehilläkin on omat vaihdevuotemme useimmat vain eivät tiedä tai jos joku tietääkin niin ei tunnusta. Tämä on asia josta olisi puhuttava niin että se tulisi jokaisen miehen tietoon.

Kun täyttää neljäkymppiä ja huomaa että ei ole saanut mitään aikaan ja toimeentulo on niukkaa se rassaa mieltä ja heikko itsetunto painaa alaspäin ja kun mukaan tulee vielä viina niin kierre on alkanut. Se vie pohjamutiin asti sieltä ei nouse kuin vahvat yksilöt varsinkin jos he saavat tukea omalta perheeltään.

Me olemme vaimoni kanssa kumpikin työkyvyttömyyseläkkeellä. Vaimoni nivelrikkojen takia ja minä nivelreuman takia. Vaikka eläkkeemme on pienet ei niillä käydä aurinkorannoilla eikä risteilyillä. Kuitenkin tämä on parasta aika elämässämme viihdymme yhdessä kunnioitamme toistemme mielipidettä, yhteenkuuluvuus on vain lisääntynyt vuosikymmenien saatossa onhan rakkaus ajatonta jos se on oikeaa.

Voi hyvä jumala mikä tyyppi, aivan antisosiaalinen kusipää, lähenee mielisairasta mun mielestä kuvauksissaan... ja sitten yhtäkkiä kaikki on taas tosi jees, nyt eläkkeellä ja viimeiset 35 vuotta kun ollut vaimonsa kanssa. Mitä kaikki tarkoittaa ennen sitä, 28-vuotiaaksi, oma käytös. Muutamassa kohdassa toteaa kuinka oli itsesäälän vallassa ja käyttäytyminen outoa, asenne elämään ihmeellinen, mutta silti, ei ainakaan siinä määrin kuin mitä lukijana tulee olo että tämä on hullu naisvihaaja. Aluksi vielä oli vähän sympatiaa kun oli niin rempula heitteillä... Ja kammottaa kun tässä musta todella hyviä pointteja, aivan kuin vastapuoli sille yhdellekin 30-luvulla syntyneelle naiselle jonka eka avioliitto päättyi kun mies joi eikä puhua pukahtanut, nämä selvä pari. Ja muitakin, miehen kokemus, kun on jättänyt perheensä, sekin stigmatsoi. Oliskohan joku miestutkija tästä kirjoittanut?

On ehkä eka tapaus että selkeästi vastenmielisyyttä herättävä hahmo, mutta sen jutut mielenkiintoisia, kammoo. Haluanko mä mun tutkimuksella tehdä sen yleisemmin hyäksyttäväksi että mies voi jättää perheensä? Varmaan jossain mielessä, olettaen että nainenkin voisi tehdä niin, ja sehän ei toistaiseksi lainkaan hyväksyttyä...

Kai mä haluan edistää onnellista ja sopusointuista perhe-elämää, en pakottavia kuvioita puoleen enkä toiseen.

Mahtava klassinen häkki vertauskuva avioliitolle – kuinka naiset kuvaa ahdistavaa liittoa?

RAKENNE: lapsuus eri paikoissa, maailmalle, etsintää, leski, muutto, töitä, yksinäisyyttä, Niina, muutto, töitä, kunnes karjakkokoulusta pakolla naimisiin – häkkiin ja sen viimein avautuminen eron myötä 28-vuotiaana, nykyisen vaimon kihlaaminen ja loppuelämä, nyt

TEEMAT: rakkaus, seksi, viina, naiset, köyhyys, orpous, aggressio, yksinäisyys, mielenterveys, avioliitto, lapset, työ

M35, NIMI 23.4.1941, paikkakunta, diplomi-insinööri, EM 15312-15404 (93s.)

Nimi

Tarina suomalaisesta miehestä ja hänen elämänsä vaiheista sekä niihin sisältyneistä tärkeimmistä tapahtumista

Aluksi

... Aloittaessani elämäntarinaani on minulla syyni viitata Sinuheen, sillä hän sanoo: "... vaan itseni tähden tämän kirjoitan."

Myös minä haluan käydä oman tarinani läpi yrittääkseni selvittää, mitä minulle on tapahtunut oppiakseni kokemuksistani ja nähdäkseni, miten menneisyyteni vaikuttaa tähän päivään ja tulevaisuuteen. Elämää voi ymmärtää vain taaksepäin, mutta sitä on kuitenkin eletävä eteenpäin. Kirjoittamalla haluan rakentaa sillan tulevaisuuteen. Siksi kirjoitan kuin Sinuhe, vain itseni tähden.

Yksin ihmisten keskellä... kuin Sinuhe... omistaa kertomuksensa vaimolleen Liisalle ja pojilleen (4).

Lapsuus... varhaisin muistikuva äidin sylissä keinutuolissa...isä kaatunut sodassa... isän ja äidin tapaaminen... lapsuusmuistikuvia

Kansakoulussa... sattumuksia... tuleva isäpuoli: 15324: Isäpuoleni mukana taloutemme vahvistui kaikin puolin... Kaikesta tästä huolimatta uusi tilanne askarrutti minua. Muistan, kuinka istuimme neliönmuotoisen ruokapöydän ääressä äiti keskellä ja minä ja Toivo vastakkain. Söimme hiljaisuuden

vallitessa tavallista ruokaa; perunasoppaa. Vihdoin katsoin kattilaan ja sitten isäpuoleeni Toivoon ja sanon: ”Kyllähän setä syödä saa, mutta riittääkö meidän perunat?” Sain kuulla tästä vuosikausia kylällä... Perheemme koko myös muuttui kun sisareni Annikki syntyi syksyllä –49... pian tilanne vakiintui ja perheemme alkoi toimia uudessa kokoonpanossa... maatilán työt, eläimet, melkein hengenlähdet...

Oppikoulussa... viikonlopuiksi kotiin, viikot Alavudella koulussa ja kortteerissa... opettelee tupakoimaan... ripille jalka paketissa: Ripille pääsy oli välttämätön tanssiluvan takia... Isäpuoli saa aivoinfarktin ja kuolee, seuraavan kesän elivät kolmistaan. Äitikin saa halauksen, isoäiti muuttaa taloon... äiti alkaa toeta, puhuu kuin papupata... vanhainkotiin, sanoo tehneensä tilit selviksi ja Jumala pitäisi huolen, Annikista huolissaan... Kuoli seuraavana vuonna, alle 45-vuotiaana. Seuraavalla viikolla ylioppilaskirjoitukset...

Opiskelemassa 15334 – Helsinkiin...ja opiskelemaan opetteleminen, opiskelijaelämän lisäksi... kesätyössä; hankki auton: 15337: Olin autoineni tanssipaikkojen kingi...diplomityö, siis valmistuu kun on 24v.

15339: Liisa

Kosketusta tyttöihin sain ensimmäisiä kertoja ollessani 13-14 vuotta vanha. Meitä saman kylän nuoria oli tasaparit, yhteensä kymmenkunta. Kokoonnuimme vuorotellen sellaiseen kotiin, josta vanhemmat oli järjestetty kyläilemään... Tanssimme hämärityssä huoneessa. Hämärtäminen oli täysin välttämätöntä, sillä täydessä valossa asiamme ei olisi onnistunut alkuunkaan ja täysi pimeys oli jotenkin liikaa...

Sitten tulivat piirileikit ja muut koulun karkelot ja niiden jälkeen lavatanssit. Kävin parhaana aikana tanssimassa kolme kertaa viikossa. Tansseissa oli tavallista, että lopuksi järjestettiin 4-5 kappaleen ajaksi naisten haku. Ensimmäinen naistenhaun kappale oli se illan tärkein tanssi. Jos silloin tuli tyttö hakemaan, nousivat mahdollisuudet saatolle pääsystä monta pykälää. Saatolle kysymistä piti miettiä etukäteen, muutoin tahtoivat sanat juuttua kurkkuun: ”Tarvitsisko neiti mörönsyöttiä?”, ”Mentäiskö katsomaan haukkuuko teidän koira?” tai ”Tulisitko putkelle?” Eräs kaverini väitti aina kysyvänsä ehdollisesti: ”Päästäiskö neiti saatolle jos minä kysyisin?” Jossakin vaiheessa pidimme pientä kilpailua. Pisteitä toi saatolle pääsy ja kunnon pusu suulle. Vaikka sainkin pisteitiläni karttumaan, mikään naisten mies en ollut. Kadehdin noita haluttuja tyyppejä, jotka tanssivat vain välttämättömän kappaleen ja senkin hitaasti kuin vuosikello. Kuitenkin saaliina oli kaunokainen, joka vaihtui kadehdittavan usien. Menossa oli omituista jännitettä, jota minä en saanut syntymään, vaikka huhkin paljon enemmän.

Lukion aikaan seurusteluni vakiintui. Samalle luokalle tuli ähtäriläinen tyttö ja vähitellen aloimme olla yhdessä myös vapaa-aikoina. Kävin hänen kotonaan useita kertoja. Maaseutuoloissa se merkitsi seurustelua vakavalla tarkoituksella. Yleensä koulussa ei julkisesti näytetty parisuhteita. Kerran satuimme tulemaan käsi kädessä koulun pihamaalle. Valvova lehtori näki tulomme, pysähtyi ja jäi katsomaan. Meistä tuntui, että tässä vaiheessa irtipäästäminen tekisi asiasta kiellettyä ja likaista. Tai ei sitä tietoisesti ajateltu eikä mitään sanottu, mutta kädestä pitäen kävelimme edelleen pihamaan läpi. Vähitellen kaikki alkoivat katsoa samaan suuntaan kuin paikoilleen pysähtynyt opettaja. Nyt ei auttanut enää perääntyä. Iäisyydeltä tuntuvan ajan esiinnyimme koko koululle täyden hiljaisuuden vallitessa. Askeleemme vain rasahtelivat soratulla pihalla, kun toin tyttöni lehtorin editse ja vein hänet meidän luokan tyttöjen joukkoon. Päästin kädestä irti, kumarsin ja palasin puolestani poikajoukkoon. Välikohtaus päättyi, lehtori lähti liikkeelle ja pikkuhiljaa puheensorina taas käynnistyi.

Liisa ilmestyi elämäni Otaniemessä opiskelun toisena syksynä. Hän opiskeli Sairaanhoidon opistossa Laajalahden toisella puolella. Liisan kanssa samalla kurssilla oli myös Alavuden koulun toinen tyttö, Salme Ranta, joka oli lähtenyt tyttöporukan kanssa kyläilemään Otaniemeen. Olin iltanokosilla, kun seurue oli majoittunut samassa solussa asuvien toisten alavutelaisten luo. Tulin sisälle silmiä hieroskellen. Tuttu laji, kortinpeluu, oli menossa. Sen avulla tehtiin tuttavuutta. Liisa istui kortit kädessä ja tupakka suussa. Sievät sydämenmuotoisen kasvot, pyöreät poskipäät, vaalea pitkä tukka koottuna nutturaksi taakse. Ilme oli keskittynyt, kun hän yritti käsittää, mikä kortti oli lyötävä. Ei hänellä ollut kortinpelaajan otteita, sen näin alan miehenä heti. Hymy oli kaunis ja se välähti usein. Vaanin tilaisuutta. Ehkäpä tässä tarvittaisiin takapiru neuvonantajaksi.

Korttipelistä luovuttiin kuitenkin pian. Kaivattiin tunnelmaa virittävää yhteislaulua. No nyt oltiin minun kotikentälläni. Puskalaisten mieltymyksellä oli opetellut kaikki tavalliset teekkarilaulut ulkoa, joten ohjelmistoa riitti. Lauluääneni oli siinä porukassa ylivoimainen ja pian vedin lauluharjoituksia täysin rinnoin. Tunnelma alkoi kohota ja pian syntyi idea jatkaa yhdessäoloa. Sonnustauduimme pookkamonttuun. Bussissa istuin Salmen vieressä. Hän antoi vihjeen: ”Liisa on sellainen kantaa ottava tyyppi. Kokeilepas.”

Hankkiuduin Liisan viereen ja sain tietää, että hän oli helsinkiläinen. Mittaristoni värisi kuin myrskynpuuskassa. Kaupunkilaisia ja erityisesti helsinkiläisiä pidettiin meilläpäin sellaisina hempukoina ja omahyväisinä nirppanokkina. Punasivat huuliaan, mutta eivät osanneet lypsää lehmää.

Puhekin oli outoa ja nopeaa säkätystä. Jatkoimme kuitenkin keskustelua. Sain tietää, että Liisa oli ollut kesäleirillä Kuusamossa maatalon töissä. Ei siis täysi asfalttikukkanen kuitenkaan. Puhuimme sieltä täältä tunnustellen kirjallisuudesta, politiikasta, uskonnosta, historiasta ja taiteestakin. Salme oli ollut oikeassa, mielipiteitä löytyi. Välillä Liisa kuunteli keskittyneesti, mitä minulla oli sanottavana. Silmät tuikkivat. Kun sanoin jotain hassua, helähti iloinen nauru ja sievät hymykuopat ilmestyivät poskiin. Kerkeästi hän jatkoi jutun yllättävää käännettä ja pian nauroimme molemmat. Viihdyimme silmin nähdessä. Saattelin hänet opistolle menevälle bussille. Annoin suukon poskelle ja kysyin saanko soittaa.

Miten kytö roihahti liekiksi, sitä en osaa tarkkaan sanoa. Aloimme kuitenkin tavata. Ei silloin tällöin tai viikonloppuisin, vaan jokseenkin päivittäin. Lisäksi soittelimme. Pisin puhelu oli noin 2,5 tuntia. Ja ikään kuin se ei olisi ollut kyläksi, lähettelimme vielä kirjeitä. Keräsimme sinisiä hetkiä. Puistoista, elokuvista, kahvibaareista, raitiotievaunuista, rannalta, kaikkialta saattoi löytää sinisen hetken. Sininen hetki oli kappale todeksi muuttunutta unelmaa. Sillä hetkellä siinä maailmassa vallitsivat vain rakkauden lait. Keksimme kaikenlaista hullutusta, että niin kävisi... myös juhlavammassa puitteissa...

Vähitellen tunsin, että olin pihkassa, enkä ainoastaan pihkassa, vaan totaalisen rakastunut. Minun oli saatava puhua asiasta ja yritin kuvata mm. Nikkilän Pekalle, minkälaista oli olla rakastunut. Rakastuminen on tällaista – näytin. Panin kämmenen yhteen ja siitä muodostui soma pieni kuppi. ”Tällaista on rakastuminen. Kun olet kohdannut oikean, sinun ei tarvitse enää epäillä eikä etsiä”, opastin Pekkaa. Minusta kämmenkuppi kertoi, että kaksi osapuolta yhdessä muodostivat jotakin sellaista, mihin kumpikaan yksin ei voinut yltää. Kyllä Pekkaa kiinnosti, mutta ei hän selvästikään ollut sillä hetkellä rakastunut. Ei mennyt kämmenkuppiteoria jakeluun.

Ei silti, että seurustelumme olisi ollut tyyntä ja auvoisaa. Ei sinne päinkään. Viheliäiset kuohut seurasivat toisiaan. Miten täysin aurinko silloin pimenikään. Ja miten helposti ja yllättävästi kuohu saattoi alkaa. Rasitimme toisiamme monilla mielennousuilla, mutta näistä saivat kärsiä myös ystävämme. He joutuivat välittämään sanaa välillämme ja järjestämään tilanteita sovinnon rakentamiseksi. Aina ei oma luonto antanut periksi ottaa suoraan yhteyttä. Alituisten oikkujemme tähden saimme nimetkin. Olimme herra Huu ja neiti Haa. Pari kertaa olin niin sydämistynyt, että päätin lopettaa koko suhteen. Kerran ostin jo junalipun ja istuin Pohjanmaan junaan. Mutta silloin nousi hymyilevän Liisan kuva mieleeni, viehättävät hymykuopat ja naurusuinen olemus. Ei, en mitenkään voinut lähteä. Olin päässyt itsestäni selville. Laskeuduin junasta juuri ennen sen lähtöä.

Mieltäni oli kuitenkin vaivannut, että en ollut selvittänyt asioitani kouluaikaiselle tyttöystäväni kanssa. Otin siis häneen yhteyttä ja sovimme tapaamisen Tampereelle. Menimme Teatteriravintolaan, jossa kerroin asiani. Saatoin hänet junalla kotipaikalle. Hetki oli katkeran suloinen. Hän oli aavistanut, eikä asia ollut uutinen. Myös hänellä oli omia uusia seurustelukokemuksia. Aina sama juttu kaikkien naisten kanssa äidistäni lähtien. Jotenkin he tietävät, vaikka kukaan ei olisi kertonut.

Kesti yli puoli vuotta ja seurusteluni Liisan kanssa oli yhä halausten ja suukkojen asteella. Olin kyllä tutustunut hänen vartaloonsa yksityiskohtaisesti. Kerrankin Otaniemessä olin riisunut hänet kaikista vaatteista. Lopulta makasimme pöydällä, katselimme ja kuuntelimme yötä, puhuimme ja pidimme kädessä. Mutta siinä kaikki. Ihmettelin itseäni. Investoitu oli; sekä elokuva- ja tanssilippuja että ravintolalaskuja oli kyllä maksettu. Jokin hillitsi eikä asia edes hallinnut ajatuksia. Mutta sitten tapasimme Liisan kotona. Hänen vanhempansa olivat maalla. Olimme kahdestaan asunnossa ja nukkumaanmenon aika alkoi olla käsillä. Liisa vaihtoi yöpaidan, pitsireunaisen ja hieman läpinäkyvän. Kiharainen vaalea tukka oli päästetty auki ja se ulottui pitkälle selkään. Hengitykseni oli salpaantunut. Enkeli ilmielävänä oli edessäni. Painauduimme vastakkain. Liisa avasi vanhempiensa sängyn, joka oli leveä ja pehmoinen. Halasimme ja hyväilimme, koskettelin huulillani hänen poskipäitään, nenää, huulia, otsaa. Käteni laskeutui lantion seudulle. Vartalomme kietoutuivat tiiviisti yhteen. Painoin lantiotani eteenpäin. Tunsin Liisan vastaavan. Halu repi mieltäni, mutta tunsin itseni kömpelöksi. Kuitenkin tiesimme, että SE oli tapahtuva. Ja niin kävikin. Vaikeuksien jälkeen onnistuimme ja hetken kuluttua huohotimme heikumasta. Mielessäni häivähti myös pelko. Mitä, jos syntyy lapsi. Vielä olisi mahdollista keskeyttää. Pitempää pohdintaa ajatus ei kuitenkaan aiheuttanut. Enkelini oli sylissäni, tukka levisi tyynylle, vartalomme liikkuivat rytmikkäästi. Kun kaikki oli ohi, lepäsimme hiljaa pitkään. Nousimme sitten istumaan, menimme olohuoneeseen, kuuntelimme elokuista yötä. Kiedoin käteni Liisan hartioille. Kysyin, haluaisiko hän tulla vaimokseni.

Menimme Mikonkadulla Kalevalakorun edustalle eräänä lauantaina. Tarkoituksena oli ostaa kihlasormukset. Seisoimme ja katselimme sormuksia. Perinteinen kalevalainen sormus tuntui turvalliselta. Yhtäkkiä minua alkoi kauhistuttaa. Avioelämähän oli häkki verrattuna vapaaseen teekkarielämään. Kiven sanat ”Nuoren miehen naimattoman, elämä on tanssia”, muistuvat mieleeni. Tuntui ahdistavalta ja tein ehdotuksen: ”Mitä jos annettaisiin vielä olla. Ennättäähän tässä myöhemminkin. On opiskelutkin kesken.” Liisa tulistui. Hän sanoi tulleen varta vasten tätä varten. Ellei se nyt tapahtuisi, hänen puolestaan saisi koko juttu olla. Ja samalla hän alkoi kääntymään pois päin. Jälleen tiesin, mitä minun oli tehtävä. Otin Liisaa hartioista ja painoin hänet hetkeksi rintaani vasten.

Sitten avasin korukaupan oven ja astuimme sisään. Valitsimme Metsäpirtti nimiset sormukset. Pyhäinpäivänä 3.11.1962 Liisan vanhempien läsnäollessa painoin sormuksen hänen sormeensa kihlauksen merkiksi. Puolen vuoden kuluttua 5.5.63 meidät vihittiin Otaniemen kappelissa. Lupasimme Hassiselle rakastaa toisiamme myötä- ja vastamäissä. Lehtimäeltä oli tullut pienoissussillinen sukulaisiani häävieraiksi. Kanttori unohti saapua tilaisuuteen, joten saimme toisemme virrenveisuun säästyksellä. Hieman vajaan puolentoista vuoden kuluttua syntyi vanhin poikamme Teemu.

Vaikka suhteemme oli alusta alkaen ilmiselvästi perustunut rakkauteen, tuskin monikaan ystävästämme veikkasi Huu-Haa liitollemme pitkää ikää. Niin yllättävää ja myrskyisääkin seurustelumme oli. Kerrankin menimme peräkkäin Otaniemen portaikossa sellaisella metelillä, että erään solun ovesta tultiin kysymään, oliko suurempikin hätä. Vastasimme, että ei ollut ja jatkoimme saman tien välienselvittelyä. Liisa oli jälleen terävämpänä väittelijänä saanut minusta yliotteen, joten minulle ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin sanoa ”viimeinen sana” eli ”Minä lähdän”. Eihän miehistä kunniaa voinut muuten pelastaa. No – yhdessä mentiin portaikko alas, mutta yhdessä myöskin palattiin takaisin ylös.

Moni sopuisammin alkanut yhteiselämä on tuttavapiirissämme päättynyt eroon, mutta vuosien kuluessa olemme Liisa ja minä saaneet kokea, mitä rakkaus voi olla. Avioliitostamme on vähin erin kehittynyt suhde, jota tämän maailman myrskyt eivät enää pysty ravistelemaan. Olemme monista asioista eri mieltä edelleenkin, mutta osaamme myös kuunnella ja ottaa toista huomioon. Mutta päästäksemme tähän meidän on ollut käytävä pitkä, vaiherikas ja vaikeakin taival. Siitä emme vielä paljon ymmärtäneet, kun lähdimme Otaniemestä vihkimisen jälkeen uudella autollani kohti Aulankoa ja kohti häilyötä. Liisa oli ruskettanut kasvonsa ja valkeassa hääpuvussaan kuin kukka, kuin unelma. Ystävämmme olivat saattamassa. Autossa luki Just Married ja purkit kolisivat perässä. Ihmiset vilkuttivat ja toivottivat onnea ja me hymyilimme onnellisina.

Liisalla oli alkuvuosina hieman vaikeuksia Lehtimäellä. Vaikka ihmiset olivat ystävällisiä, ei hän oikein tuntenut oloaan kotoisaksi. Koitin selittää...

Oli sentään eräs lehtimäkeläinen, jonka kanssa Liisan välit heti lämpenivät. Hän oli tätini Helvi...

15344: Armeijassa

Mentyämme naimisiin... Saimme perheasunnon Otaniemestä ja sinne rakensimme kotimme... kaikki tämä mahtui noin 20 neliön huoneeseen... Pesämme olikin oikein sievä.

Kuitenkin halusimme seuraavana vuonna omiin oloihimme... yksiö Tapiolasta...

ystävän kuolema... Hyrylään armeijaan, Liisa ja Teemu, vajaan vuoden ikäinen poikamme, muuttivat Liisan vanhempien luokse. Tätä harmittelin myöhemmin. En tiennyt, että olisi ollut mahdollista saada avustusta, jotta pikku perheeni olisi voinut jatkaa omassa asunnossaan. Sellainen ei tullut kerta kaikkiaan mieleen. Ei Liisan kotiin menemisestä varsinaisia riitoja tullut. Kaikki sujui kohtalaisessa ymmärtämyksessä. Mutta oman kodin ja omien pelisääntöjen kehittäminen häiriintyi. Miten lasta ruokitaan, milloin pannaan nukkumaan, miten vaivoihin suhtaudutaan. Kaikessa tässä alettiin toimia Liisan äidin nuottien mukaan. Mutta nyt Liisa oli äiti ja hänen olisi pitänyt saada opetella uutta roolia itse. Minä myöskin olisin tarvinnut isyyskoulutusta, johon meillä omassa kodissa olisi ollut parempi mahdollisuus. Tein pahan virheen ehdottaessani muuttoa.

Myös auto virhe... aloittaessani, aliupseerikouluun... reservin vänrikkinä palasin Liisan ja Teemun luokse.

15349: YIT:ssä vuodesta 1968, viihtyy, oppii, paikkoo töitä, tapauksia työssä. YIT 1970-luvulla työpaikka joka otti ja antoi kaiken... Pääni ei ollut kestänyt menestystä, vaan sinne oli noussut kusta...

15358: Perhe-elämää

Olimme siis perhe. Ensimmäinen lapsemme Teemu oli syntynyt 7.9.1964. Pääsimme aloittamaan omaa elämäämme armeijan jälkeen kesällä 1966. Sain vuokratuksi kaksion Pohjantieltä Tapiolasta. Huonekaluja ei juuri ollut. Tuli halvemmaksi jos yritti tehdä itse puusta. Sain kyhätyn kirjahyllyn ja sohvapöydän. Lehtimäeltä tuotu keinutuoli, se, jossa olin ollut äidin sylissä, sai uuden pinnan...

Liisa lähti erikoistumaan psykiatriseen sairaanhoitoon ja Teemulle etsittiin hoitopaikka Pohjois-Tapiolasta... Miten rikas lapsen maailma onkaan!...

Teemu nukkui lastensängyssä vuoteemme vieressä... Sitten perheemme kasvoi. Toinen poikamme syntyi 8.6.1967 ja sai nimekseen Tuomas. Soitin töistä ja sain tietää synnytyksen onnistuneen hyvin. Menin kauppatorille ja ostin rottinkisen nukkumiskorin... sisustussuunnittelua... Ei auttanut. Karvain mielin isän oli siirrettävä sänkynsä olohuoneeseen.

Sitten alkoivat asuntohuolet... Aloin miettiä, miten saisin asunnon... Asuntosäätiöltä löytyi sopiva kahden makuuhuoneen asunto Suvikummusta... lainaakin lopulta SKOPista... Suvikumpu oli hieno paikka. Vaikka taloutemme oli tosi kireällä, tuntui siltä, että kaikki oli sen arvoista. Talossa asui monia samassa vaiheessa olevia nuoria perheitä... naapuripörssi... Tarkka taloudenpito ei kuitenkaan koitunut meille ongelmaksi...

Emme olleet koskaan aivan tarkkaan tehneet ns. perhesuunnittelua. Minulle kaksi poikaa oli jo täysi perhe... Sitten Liisa sanoi, että hän jättää ehkäisypuolen vaihteeksi minun hoidettavakseni. Minä tosiaan koitin kerran pelata kumien kanssa. Se oli kuitenkin niin elämälle vierasta meininkiä, että siihen minun ehkäisyni jäi. Niinpä ei kestänyt kauaakaan, kun Liisa ilmoitti, että lapsi oli tulossa ja 10.6.1970 syntyi Joonaas. Kun Liisa sitten muutaman kuukauden kuluttua ilmoitti uudelleen, että perheenlisäys on taas ovella, en pystynyt enää ottamaan tietoa vastaan seisovilta jaloilta. Oli mentävä hetkeksi pitkälleen. Ja niin 9.5.1972 syntyi Aapo. Pyysin Liisaa uudestaan ottamaan ehkäisyhommat hoitaakseen. Perheemme uusi koko riitti hänellekin eikä seitsemään veljekseen tähdätty, vaikka sellaistakin esitettiin...

Nyt olimme jo suurperhe... mikä tahansa askare roskien viemisestä alkaen muuttui nyt erilaiseksi ja sata kertaa vaikeammaksi... Mitä tein minä jotta asiat olisi saatu sujumaan?... Jos ennen sentään olin kotona, niin nyt sekin väheni selvästi... Kotona odottaneen vauva- ja vaipparuletin jätin kokonaan Liisalle. Jos tunto pääsi kolkuttamaan, oli viimeinen ja vastaansanomaton keino, miettiä laina-asioita... Ennen Joonaan syntymää tulin asiakkaiden kanssa junalla työmatkalta... Minusta ei ollut ajomieheksi, kun Liisa ilmoitti kotona, että aika oli koittanut. Minusta ei ollut edes taksia tilaamaan, vaan sanoin, että ota raha lompakosta. Ei Liisa sentään bussilla joutunut synnytyslaitokselle menemään. Aapon syntymän aikoihin olin Grid-seminaarissa Lahdessa... oli kuolemanväsynyt tultuani kotiin. Tarvittiin parin päivän hiljaisuus, että isä saisi nukkua. Muutaman viikon kuluttua lähdin sitten Englantiin 6 viikon kielikurssille ja jätin Liisan yksin. Kirjoitin sieltä heikummallisia kirjoja. Olin totaalinen törppö.

Liisa hoiti kaiken. Joka yö oli noustava useita kertoja ylös syöttämään poikia... ruoanlaittoa, pyykinpesua, syöttämistä, siivoamista... Ruletti käsi voimille ja Liisa laihtui. Hennossa varressa ja kasvoissa näkyivät uupumuksen merkit... Mummolaan mennessä Liisa tietenkin puki koko katraan, minä sieppasin puseron päälle ja menin autoon...

Mutta sitten noin vuoden verran Aapon syntymän jälkeen jysähti ja minun oli mietittävä asiat uudestaan. Olin etsimässä kaapista henkseleitä, kun käteni osui kirjepinoon. Aioin työntää ne saman tien takaisin, mutta katsoin kuitenkin tarkemmin. Laupias taivas. Nehän olivat Liisalle osoitettuja rakkauskirjeitä. "Minua on petetty." "Vaimoni on uskonon." "Minusta on tehty aisankannattaja." "Olen naurunalainen." "Missä on se mies, hän ei näe huomisaamua." Ajatukset myllersivät päässäni, sydän takoi kuin porakone, polveni notkahtelivat: Ei voi olla totta! Miksi? Minun Liisani! Aiheutin melua ja Liisa tuli katsomaan ja näki kirjeet kädessäni. Hän oli rauhallinen, ei paljoa hätkähtänyt. Mikä röyhkeys!

Istuimme setvimään asiaa ja Liisa kertoi olleensa kirjeenvaihdossa mieshenkilön kanssa muutaman kuukauden. He olivat tavanneet Liisan kurssin illanvietossa. Liisa oli tarvinnut jonkun aikuisen, jonka kanssa hän oli voinut puhua. Mies oli ollut jo elämäkokemusta saanut ymmärtäväinen kuuntelija. yritin käsittää, kuuntelin ja mietin. En pystynyt vielä sanomaan mitään ja Liisa luuli tapausta selvitettyksi ja meni nukkumaan. Minä jäin kirjeiden kanssa. Aloin lukea niitä taas ja kohina mielessäni yltyi jälleen. Ei, en voisi olla tässä huushollissa enää hetkeäkään. Matkalaukku esille ja pakkaamaan. Liisa kuuli metelöintiä ja taas istuttiin selvittämään. Nukkumiseni jäi torkahdukseksi sinä yönä. aamulla menin kuitenkin töihin. Olin jonkin verran rauhallisempi. Mutta kun istuin pöytäni ääreen, alkoivat kyyneleet putoilla itsekseen paperille. Kuului vain räpsähdys silloin tällöin. Ei tullut mitään. Sanoin sihteerille olevani huonovointinen eikä minun tarvinnut valehdella. Sanoin meneväni kotiin. Sen teinkin, mutta menin viinakaupan kautta. Ostin karpalolikööriä ja Koskenkorvaa. Liisa oli kotona. Nostin pullot kassista ja aloin sekoitella maljoja. Tarjosin Liisallekin, mutta hän ei huolinut. Liisa oli polttanut kirjeet ja kertoi, että oli katkaissut kirjeenvaihdon. Hän totesi, ettei hänellä ollut mitään aikomuksia jatkaa tapaamisia. Hän oli tarvinnut välttämättä kuuntelijaa. Oman perheen hoitamisen lisäksi hänellä oli ollut huolta äidistään, joka ei ollut toipunut miehensä hiljattaisesta kuolemasta. Isän kuolema oli ollut myös Liisalle itselleen kova paikka. Liisa sanoi, ettei hän kerta kaikkiaan olisi jaksanut ilman jonkinlaista tukea. Ja niin kävimme asiaa läpi puolelta ja toiselta. Liisa yritti saada minut ymmärtämään, mitä hänen mielestään oli tapahtunut. Hän oli pahoillaan ja pyysi anteeksi. Hän toivoi, ettei olisi aiheuttanut sellaista tuskaa minulle.

Vaikka tavallaan ymmärsin, mitä Liisa sanoi, en pystynyt niitä hyväksymään, vaan tunteeni nousivat vastaan. Kampailuni jatkui ja vei kauan aikaa. Satoja kertoja minun oli käytävä asia läpi, jotta pystyisin näkemään sen muutoinkin kuin loukatun itsetuntoni kautta. Ja Liisaa pidin lujilla: Joutihan hänkin kärsiä, mitäs oli aiheuttanut näin kovia tuskia minulle, viattomalle, kunnon miehelle.

"Viattomalle, niinkös sitä tuli sanottua?" kysyi sisäinen ääni. "No ei nyt ihan viattomalle, onhan sitä tietysti ollut jotain pientä. Tietäähän sen, kun on paljon reissussa, niin tulee melkein väistämättömiä tilanteita. Ja sitä paitsi pojat on poikia. Enkä varmasti ole pahimpia. Edes viina ei mene minulla muniin, niin kuin monella muulla. Mutta puolustelu ei auttanut. Jos olin oikeudenmukainen, kuten muilta edellytin, silloin tiesin, että minun ei tulisi heittää ensimmäistä kiveä. Havainto kolkutti mieltä,

mutta siitä huolimatta kiusasin Liisaa pitkään. Kunnes hän hermostui. Sain takaisin tuutin täydeltä... tein johtopäätöksen: Kannatti varoa sanallisia otteluita...

Kaiken kuohunnan keskellä hoidimme silti asiamme... Kummalakaan ei oikeastaan tullut tunnetta, että olisimme tulleet tiemme päähän. Liisan aloitteesta kävimme kysymässä neuvoa perheasiain neuvonnastakin...

Ja vähitellen päästiin taas tavalliseen elämään kiinni. Uudet haasteet odottivat, sillä asuntomme oli auttamattoman pieni...

Ostaa tontin... Mietimme Liisan kanssa jonkun aikaa, miten jatkaisimme... myy kotitalon, rakentavat paritalon; tilaa ruhtinaallisesti...

15364: Muuton aikoihin välimme Liisan kanssa olivat palautuneet tavallisiin uomiinsa. Ehkä ymmärsimme toisiamme ja toistemme työtä hieman paremmin... olin nyt kerta kaikkiaan kiinni töissä... myös Liisa meni ansiotyöhön, mutta apulaisvaikeuksien vuoksi hänen oli jäättävä aika pian kotiin...

Vaikka elämä sujuikin, kuohahtelivat tunteet silloin tällöin.... Riitamme leimahti jostakin... samassa sain pullasateen päälleni... Joonas ja Aapo menivät molemmat äidin luokse... he ilmoittivat heti, että molemmat olivat sitten äidin puolella... Ilmaa oli puhdistettu ja pian pystyimme puhumaan paremmin. Mutta aina ei ollut helppoa päästä alkuun. Tavalliseksi tavaksi lukkiutuneiden tunteiden ilmaisussa nousi mökötyt. Mökötyskausia sattui silloin tällöin. Pisin jaksomme oli kaksi viikkoa, jollin emme sanoneet toisillemme sanan sanaa, emmekä mitenkään osoittaneet, että huomaisimme toisen olemassaolon. Elimme kuin toinen olisi ollut ilmaa... Kärsin mökötyksestä tavattomasti. Useimmiten en kestänyt vaan menin Liisan luo, kiersin käsivarteni hartioille ja pian sainkin vastausta. Ei Liisakaan luonnostaan mikään mököttäjä ollut, vaan iloluontoinen ja puhelias... Mutta ei elämämme suinkaan jatkuvaa mielenosoitusta ollut. Enimmäkseen se oli arkista aherrusta, jossa kummallakin oli kädet täynnä työtä. Yhteistä aikaa jäi vähän. Kynttiläiltoja ei ollut, ulkona käytiin vain bisnekseen liittyvissä tilaisuuksissa, sinisiä hetkiä ei enää etsitty, kuten seurusteluaikana. Olimme keskellä arkea, työtä ja vastuita. Mutta olimme nuoria, uskoimme tulevaisuuteen emmekä juuri murehtineet raskasmielisinä elämämme kulkua.

Paljon iloa saimme pojista... Aika riensi nopeasti ja jokainen päivä oli täynnä askareita, ideoita ja uusia puuhia... Vaikka teimme paljon asioita yhdessä ja vietimme oikeaa perhe-elämää, silti minulle jäi tunne, etten läheskään aina ollut henkisesti läsnä perheemme keskellä. Vaikka muistan lukuisia onnellisia tuokioita, silti tunnen, etten käyttänyt aikaani oikein. En käsittänyt, että onni on jokapäiväisissä pienissä asioissa, enkä ymmärtänyt olla noista päivistä kiitollinen. Kuinka pian olivat menneet nuo kirkkaat päivät, jolloin poikani olivat vielä pieniä ja eniten tarvitsivat isää... vaan minua kiinnostivat urakat ja asiakkaat... Olen myöhemmin surrut näitä menetettyjä vuosia... Tämä oli hinta, jonka jouduin liian kiihkeistä työvuosistani maksamaan...

15367: Saudi-Arabiassa... ensin Ateenaan... tammikuussa 1978 Medinaan... 15371:... otin Liisan syliini ja nostin kynnyksen yli kuin ennen Aulangolla. Elämä Medinassa voisi alkaa... Perheeni sopeutui Medinan leirille hienosti...

Työstä... voin sanoa että kestäkykyni oli koetteella... 15380: Saudi-Arabiassa ollessamme retkeilimme kaikkialla maassa ja myös useissa muissa maissa... Matkoilla Liisa luki kulloisestakin maasta kertovia kirjoja...

15382: Paluu kesällä 1982... sopeutumista, pois YIT:n maailmasta... LIFIM... uuden opettelu... perustaa oman toimiston...

15387: Matkalla Moskovaan voimakas kokemus isästä, oman isyyden puntarointi... uusia tapoja; tupakoinnin lopettaminen, viinaksien vähentäminen, musiikki, autosta luopuminen...

15389: Liisan kanssa välimme lähenivät, kun vaihdoin työtäni. Kun elämäntapani muuttuivat, tulimme luonnostaan enemmän tekemisiin toistemme kanssa ja aloimme harrastaa samoja asioita. Kun en onnistunut yrityksissäni palkata ulkopuolista sihteeriä, otti Liisa tehtävän vastaan. Hieman epäroimme aluksi, sillä pelkasimme, että jatkuva yhdessäolo olisi rasitus. Pelkomme oli turha. Pikku toimistomme sai raikkaan tuulahduksen Liisan mukana. Hän hoiti kaikki käytännön asiat ja auttoi minua aineistojen valmistelussa...

153990: Teimme Liisan kanssa monta matkaa, mm. kahdesti olimme automatkalla Amerikassa... Liikuntaa harrastimme aktiivisesti. Pyöräilimme ja uimme yhdessä, Liisa kävi jumppaamassa ja juoksi Tuomaan kanssa kaksi maratonia. Minä olin kannustamassa reitin varrella. Lapissa samoilimme ruska-aikaan ja talvella hiihdimme satoja kilometrejä.

Olimme kaikki aktiivisia, terveitä ja täynnä elämää. Kukin teki työnsä, mutta paljon olimme myös yhdessä eikä meillä ollut niin kovia ulkoisia paineita kuin ennen...Opimme elämästä yhä uusia asioita. Emme kuitenkaan pysähtyneet miettimään, mitä kaikki tapahtuminen meille merkitsi, vaan elimme kiireisinä ja askareissamme ja päivämme kuluivat nopeasti yksi toisensa perään.

15391: Pyöräretki

Lähtevät matkaan kohti Yllästä... 15392: Ensimmäisenä päivänä etenimme Lahden lähelle. Tapasimme kotikyläänsä katsomaan tulleen miehen kahden tyttärensä kanssa... Perheen äiti oli kuollut pari vuotta sitten... Juttelimme myöhään yöhän kesäillan tummuessa. Mies ikävöi vaimoaan ja sanoi: "Ette tiedä kuinka onnellisia olette." Niin, emme tosiaan tienneet, vaikka niin luulimme... Tornioon asti, sieltä vuokrasivat auton ja sillä Ylläkselle... takaisinpäin junalla Lahteen ja sitten polkemaan uusiin kohteisiin... Hieno matka.

15393: Onnettomuus... 15394: aivoverenvuoto, kallomurtuma, leikkaus... aivovaurio...

15395: Sain ilmoitetuksi katkonaisesti ja välillä sanan kerrallaan Pekalle, Liisan veljelle, mitä oli tapahtunut. Pyysin häntä kertomaan Liisan äidille. Sain Aapoon yhteyden ja nyhkyttäen selostin äidin tilanteen. Pyysin poikia tulemaan Kuopioon. Yövyin omaishuoneessa. Retkemme oli äkisti muuttunut. Vielä asken olimme terveinä ja hyväkuntoisina polkemassa Suomen suvessa. Mutta nyt olimme sairaalassa, jossa jatkuisi taistelu elämästä. Miten nopeasti ihmisen elämä voi muuttua? Mitä voikaan tapahtua? Elämä on hauras ja haavoittuva. Minulla oli sängyllä edessäni enää Liisan punasinen reppu, jossa olivat hänen "tärkeelliset tavarat". Siellä oli mm. Hilkka Pietilän kirja, jota Liisa oli enne lähtöä lukenut rillit nenällä, tyyny vatsan alla, pää terhakkaasti pystyssä. Kuinka monta kirjaa olin nähnyt hänen tutkiskelevan tässä asennossa. Kuinka monta keskustelua olimme käyneet kirjoissa käsitellyistä aiheista. Miten Liisa aina olikaan puolustanut pientä ja huonommassa asemassa olevaa ihmistä. Miksi näen kaiken arkisen elämän arvokkaaksi vasta nyt, kun se on ehkä iäksi menetetty? En tiennyt, tulisiko minulla enää koskaan olemaan Liisaa. Tyhjiys, ikävä ja sanomaton haikeus täytti mieleni. Miten minun kävisi? Miten järjestäisin elämäni? Oliko tämä minun syytani, olinhan ostanut uuden pyörän ja yllyttänyt laskemaan mäkiä reippaasti. Sekavin tuntein nukuin aamunkoitteessa. Heräsin Pekan soittoon: "Teho osastolla jaksetaan ihan hyvin", hän sanoi.

Sain mennä Liisan viereen ja olla hänen luonaan. Voin auttaa, rohkaista ja tukea Liisaa hänen taistelussaan elämän puolesta. Ensimmäisen yön jälkeen en enää ajatellut itseäni niin paljon. Löysin tehtävän joka minulle nyt kuului. Peruutin kaikki bisnekset hamaan tulevaisuuteen ja aloitin elämäni Liisan rinnalla. Yöt vietin omaishuoneessa, aamulla tulin Liisan luo noin 8.30 ja viivysin hänen vierellään aina puoleen yöhön ja joskus hieman yli. Nukkuakseni sain unilääkkeitä ja yöni oli aina levollinen. Näin kului aikani Kuopion Keskussairaalassa niinä 10 päivänä, jotka siellä vietimme. Ulkonaaisesti noiden päivien aikana tapahtui verraten vähän, sillä elimme valkeassa sairaalahuoneessa eikä Liisa pystynyt puhumaan sinä aikana yhtään sanaa. Silti se oli elämäni rikkain aika, sillä sain nähdä, mikä oli minulle perimmiltään kaikkein tärkeintä ja kokea elämäni uudella tavalla.

Teho-osastolla... Neurologiselle osastolle... Pojat tulevat käymään... Pojat istuivat vakavina. Ensimmäistä kertaa oli näin päin. Minä, isä, olin hoitajana ja hoivaajana ja äiti oli hoivattavana. Tuntui oikeastaan hyvältä. Kostutin pyyhettä kuin osoittaakseni, että pidin uudesta roolistani... Tunsin, että myös pojat näkivät isässään jotain uutta. Olimme edelleen perhe. Kenties olimme jossain suhteessa kiinteämpi perhe kuin ennen.

... seuraavana päivänä Liisa tuntee pojat, puristaa kädestä ja hymyilee... Vaikka Liisa liukui pois ulottuviltamme, olimme kuitenkin aivan selvästi tavanneet hänet...

Kuolemanvaara vältetty... vaurioita puheen ja ymmärtämisen alueella... Oli siis mahdollista, ettei Liisa koskaan enää puhuisi tai ymmärtäisi puhetta. Mutta toisaalta oli myös mahdollista, että hän toipuisi hyvin...

Muistelin yhteistä elämäämme, kotiamme, lapsiamme, työtämme. Jälleen muistin hymyilevän olemuksen, hymykuopat, keskustelut, ihmettelyt, väittelyt. Olisivatko ne lopussa? "Kotikuntoisuus", mitä se nyt olisi? Osaisiko Liisa pukea oikeat vaatteet oikein päin päälleen? Pystyisikö hän syömään ja hoitamaan vessa-asiat itse? Olisiko puhe ymmärrettävää vai jonkinlaista ääntelyä? Muuttuisiko hänen persoonallisuutensa? Tulisiko hänestä raivokas ja aggressiivinen vai ylen määrin herkkä ja itkeväinen? Kykenisikö hän olemaan yksinään? Yritin pysyä rauhallisena, mutta kysymykset alkoivat ahdistaa. Tunsin niiden rusentavan painon eikä minulla itselläni ollut mitään keinoa vaikuttaa mitä tapahtuisi. Olin yksin ja avuton... Soittaa Eljalle, joka rohkaisee.

15398: Ja muutoksia alkoikin tapahtua... Liisa söi... aamulla käytettiin suihkussa... viikko oli mennyt, eikä Liisa ollut sanonut sanaakaan...

Oli lauantai-ilta ja jälleen tunsin suurta ahdistusta... Silmäni kyllä sanoivat, että hän piti hoidostani. Niskan hierominen, tyynyn kohentaminen, kädestä pitäminen, puheleminen tai uuteen asentoon kääntäminen, kaikki tämä oli aivan selvästi Liisan mieleen. Opin näkemään sen hänen reaktioistaan. Yritin siis puhua järkeä itselleni. Yritin vakuuttaa, että minä elin yhteydessä Liisan kanssa... Mutta mitään ei tapahtunut. Liisa pysyi omassa maailmassaan täysin. Viikko oli jo ollut kokonainen iäisyys... saa kontaktin: En puhunut mitään, katsoin Liisaa, hymyilin, tartuin hänen käteensä. Ja nyt tapahtui jotain ihmeellistä. Liisa katsoi edelleen minua, hänenkin ilmeensä hymyili. Hän pusersi kättäni ja painoi sen rintaansa vasten. Liike oli aivan selvä. Energiaa virtasi välillämme. Lumouduin. Yhden tällaisen hetken takia kannatti elää. Minulla oli yhteys Liisaan ja minulla oli yhteys kaikkeen

olevaiseen... Kohtaus jatkui vielä hetken, viipty vielä ilmassa ja sitten se oli ohi. Mutta minuun se jätti pysyvän jäljen. Sen jälkeen tiesin, ettei todellinen tavoitteeni ihmisenä ollut omaisuuden kartuttaminen, ei vallan tavoittelu, ei arvostus tai mitalit, ei edes tieto tai tietäminen. Elämässäni tuli olemaan tärkeää, että siinä on rakkautta niin paljon kuin mahdollista.

Tämän jälkeen ei onnettomuus ollut enää minulle vastoinikäminen ja vaikeus, vaan siihen sisältyi myös uusia mahdollisuuksia ja jopa uuden elämän alku...

Matka Jorviin... puhetta alkaa tulla ja muutakin edistystä... kolmen viikon kuluttua kotiin...

15402: Iloitsin Liisan kanssa hänen edistymisestään, okei toi hänet jälleen luokseni kotiin ja toimistoon ja antoi mahdollisuuden normaalin elämän jatkamiseen. Mutta vielä enemmän iloitsin siitä, että koettelemus oli avannut uusia ulottuvuuksia välillämme, sellaisia, jotka eivät olleet riippuvaisia kummankaan edistymisestä eikä maineteoista. Iloitsin myös siitä, että osasimme olla entistä paljon onnellisempia jokaisesta tämän hauraan elämän päivästä ja että ymmärsimme rakkauden merkityksen syvemmin sekä keskenämme, perheemme sisällä ja kaikkialla ympärillämme.

Onnettomuuden jälkeen pystyimme entistä paljon paremmin keskustelemaan kaikki vaikeat asiat välillämme eikä meillä sen jälkeen ole päivä laskenut riidan ylle ja riitamme ovat käyneet harvinaisiksi ja tarpeettomiksi. Uskon myös, että olemme koko perheenä saaneet uuden ja entistä paremman pohjan elääksemme... pojat – isänsä...

15403: Lopuksi

Olen nyt kertonut sellaiset vaiheet ja tilanteet elämästäni, joiden uskon kaikkein eniten vaikuttaneen siihen minkälainen olen. Tiedän, etten ole paljastanut kaikkia kuiluja sydämeistäni. Uskon kuitenkin että asiat, jotka ovat kirjoittamisen kautta saaneet valoa, ovat osittain muuttuneet, joten kirjoittaminen on täyttänyt tarkoituksensa. Myös tiedän, että jos kirjoittaisin tarinani 10 vuoden kuluttua uudelleen muuttuisi kertomukseni ja toiset asiat nousisivat enemmän esiin ja toiset jäisivät taustalle...

Olen iloinut ja itkenyt kirjoittaessani... Aloittaessani en tiennyt mistä kirjoittaisin, mutta miettiessäni elämän juoksua, ei minulle ollut lopulta vaikeaa erottaa, mikä oli ollut toistamista ja mikä vanhan kertaamista ja milloin taas tapahtunut sellaista, joka oli muuttanut elämäni suunnan. Siunaan mahdollisuutta kokea ja elää uudestaan jo tapahtuneita asioita... lapsuus, vanhemmat, omat lapset, työ...

15404: Muuttuva maailma, muuttuva yhteiskunta ja muuttuvat arvot ovat koetelleet suomalaista miestä, joka on pyrkinyt omin neuvoin ja entisillä käyttäytymismalleilla selviytymään uudesta tilanteesta. Väärä miehisuus ja heikko kyky puhua tunteista ja aroista asioista ovat kaventaneet mahdollisuuksia löytää ulospääsy ongelmista... Kuitenkin jo vähäinen muutos suomalaisen miehen roolissa, avaisi uusia mahdollisuuksia ja helpottaisi monen elämää. Olen kärsinyt ja hävennyt herkkyyttäni ja usein olisin paljon mieluummin ollut karski ja kova. Olen kuitenkin tullut näkemään, että tunteet ovat elämän kuumemittari eikä niitä pidä jäädyttää...

Suomalaiselta mieheltä ei ole puuttunut tunteita, mutta niiden osoittamista on rajoittanut perinteinen miehisyyden kuva, johon tunteilu ei sovi... Sallikaamme siis miehen uusi rooli ja kannustakaa häntä olemaan ihminen ihmisenä perheensä ja läheistensä keskuudessa kaikissa elämänsä vaiheissa.

Tämän kirjoitti XX, hän joka on elänyt suomalaisena miehenä kaikki elämänsä päivät.

Ja tämän kuvitti X (nimi poistettu), hän, joka on ollut naimisissa XX:n kanssa kaikki avioliittonsa päivät.

Arvaa itkettääkö, sniff.

Ihana elämäkerta, muistin entuudestaan. Paljon kamaa. Elää vielä onnettomuuden jälkeisessä euforiassa, toivottavasti on pystynyt säilyttämään tämän. Mitenköhän jakselevat nykyisin?

RAKENNE: aluksi, lapsuus, kansakoulu, oppikoulu, opiskelu, Tyttöystävä (nimi poistettu), armeija, YIT, perhe-elämää, Saudi-Arabiassa, paluu, onnettomuus, nyt

TEEMAT: rakkaus, seurustelu, avioliitto, perhe, työ, ura, sairaus, elämä, vanhemmat, isä, äiti, opiskelu, ulkomaat